ION IORDAN

R O M Â N I A

GEOGRAFIE UMANĂ ŞI ECONOMICĂ

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
IORDAN, ION
România. Geografie umană şi economică / Ion Iordan. – Bucureşti, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, 2006
392 p; 23,5 cm
ISBN (10) 973-725-552-6; ISBN (13) 978-973-725-552-5

911.3:314(498)
911.3:338(498)

© Editura Fundaţiei *România de Mâine*, 2006

Redactor: Constantin FLOREA
Tehnoredactor: Marcela OLARU
Coperta: Stan BARON

Bun de tipar: 15.05.2006; Coli tipar: 24,5
Format: 16/70×100

Editura şi Tipografia Fundaţiei *România de Mâine*
Splaiul Independenţei, Nr. 313, Bucureşti, S. 6, O. P. 83
Tel./Fax.: 316 97 90; www.spiruharet.ro
e-mail : contact@edituraromaniademaine.ro

UNIVERSITATEA *SPIRU HARET*
FACULTATEA DE GEOGRAFIE

Prof. univ. dr. **ION IORDAN**

R O M Â N I A
GEOGRAFIE UMANĂ ŞI ECONOMICĂ

EDITURA FUNDAȚIEI *ROMÂNIA DE MÂINE*
Bucureşti, 2006

CUPRINS

Cuvânt înainte…… 9

INTRODUCERE ……. 13

1. **CADRUL NATURAL**

1.1. *Relieful* ……... 15
1.2. *Clima* …… 15
1.3. *Rețeaua hidrografică* ……..……. 16
1.4. *Vegetația* ……... 16
1.5. *Fauna* …… 16

2. **GEOGRAFIA UMANĂ**

2.1. *Geografie istorică şi toponimie geografică* …….. 17
2.2.1. Rolul mediului geografic în viața şi istoria poporului român …… 17
2.1.2. Un trecut îndepărtat şi o istorie zbuciumată …….. 17
2.1.3. Toponimia geografică …… 31
A. Categorii de toponime …… 31
2.2. *Structuri administrativ-teritoriale* …… 34
2.2.1. Evoluție în timp şi spațiu ……... 34
2.2.2. Unități administrativ-teritoriale şi unități teritoriale ……. 43
2.3. *Geografia populației* …… 57
2.3.1. Evoluția numerică şi spațială …… 57
2.3.2. Densitatea …….. 60
A. Densitatea generală …… 61
B. Densitatea agricolă …… 63
C. Densitatea rezidențială ……... 63
2.3.3. Mişcarea naturală …….. 63
A. Natalitatea …….. 63
B. Mortalitatea …… 64
C. Soldul mişcării naturale (soldul natural) ……... 64
D. Speranța de viață (Durata medie a vieții) ……. 68
2.3.4. Mobilitatea populației (Mişcarea populației) ……. 69
A. Mişcarea internă ……. 69
B. Mişcarea externă …… 74
C. Românii din afara țării ……... 76
2.3.5. Structurile geodemografice …… 78
A. Structura pe sexe şi grupe de vârstă ……... 78
B. Structura pe medii ……. 80

C. Structura socio-profesională 82
D. Structura pe etnii, după limba maternă, confesională 90
2.4. *Geografia aşezărilor omeneşti* 94
2.4.1. Evoluția în timp şi spațiu a aşezărilor 95
2.4.2. Forme regionale de habitat 96
2.4.3. Categorii geografice fundamentale de habitat 97
A. Aşezările rurale (satele) 97
B. Aşezările urbane (oraşele) 106
2.4.4. Alte categorii de aşezări 111
2.4.5. Dotări edilitare şi gospodărire comunală 112
2.4.6. Atractivitatea aşezărilor 113
A. Atractivitatea demografică şi economică 113
B. Atractivitatea turistică 113
C. Atractivitatea comercială 113
D. Alte atractivități 113
2.4.7. Procesul de urbanizare 114
2.4.8. Dispersia teritorială a aşezărilor 116
2.4.9. Ierarhizarea pe ranguri a rețelei naționale de localități 118

3. **GEOGRAFIA ECONOMICĂ**

3.1. *Potențialul economic* 119
3.1.1. Potențialul economic al marilor unități geografice 119
A. Zona montană 119
B. Zona de dealuri şi podişuri 120
C. Zona de câmpii 120
D. Delta Dunării 120
3.1.2. Resursele naturale 120
A. Resursele energetice 120
B. Resursele minerale 121
C. Resursele de apă 122
D. Resursele vegetale 125
E. Resursele faunistice 125
F. Resursele turistice 127
3.2. *Evoluția economico-socială a României* 127
3.2.1. Starea social-economică în perioada antebelică 127
3.2.2. Starea social-economică în perioada interbelică 130
A. Regionarea industriei 130
B. Utilizarea terenurilor 133
C. Transporturile 133
D. Unitățile şcolare 133
E. Asistența medicală 134
3.2.3. Starea social-economică în perioada postbelică 137
A. Etapa socialistă 138
B. Etapa postdecembristă – Caracterizare generală a problemelor economico-sociale 151
3.3. *Structuri socio-economice actuale* 153
3.3.1. Activități industriale 153
3.3.1.1. Industria extractivă 160

A. Extracția și prepararea cărbunilor 160
B. Extracția petrolului 163
C. Extracția gazelor naturale 165
D. Rezerve și exploatări de substanțe minerale metalifere 168
E. Rezerve și exploatări de substanțe minerale și de roci utile 172
3.3.1.2. Industria prelucrătoare 174
A. Industria petrolului și cocsificarea cărbunilor 174
B. Industria metalurgică 176
C. Industria construcțiilor de mașini și aparate, de produse din metal 178
D. Industria chimică 180
E. Industria materialelor de construcții 182
F. Industria lemnului 185
G. Industria celulozei și hârtiei 187
H. Industria alimentară și a băuturilor 188
I. Industria tutunului 191
J. Industria textilă 191
K. Industria confecțiilor și tricotajelor 192
L. Industria pielăriei, blănăriei și încălțămintei 192
M. Industria poligrafică 195
N. Industria cosmeticelor și a săpunurilor 195
3.3.1.3. Energia electrică 195
A. Structura producției de energie electrică 196
B. Consumul de energie electrică 198
C. Transportul energiei electrice 198
3.3.1.4. Regionarea geografică a industriei 199
A. Taxonomia geografică a activităților industriale 199
B. Unități teritoriale industriale 199
3.3.2. Geografia utilizării terenurilor 208
3.3.2.1. Terenurile agricole 209
A. Terenurile arabile 209
B. Pășunile și fânețele naturale 221
C. Terenurile viticole 222
D. Terenurile pomicole 229
3.3.2.2. Terenurile forestiere 235
3.3.2.3. Terenurile cu ape 237
A. Apele curgătoare 237
B. Lacuri și bălți 238
3.3.2.4. Alte categorii de terenuri 239
A. Terenurile cu construcții 239
B. Terenurile cu căi de comunicație 239
C. Terenurile neproductive 239
3.3.3. Activități zootehnice 240
A. Creșterea vitelor mari 240
B. Avicultura 241
C. Apicultura 245
D. Sericicultura 245
E. Piscicultura și pescuitul 246
F. Producția animalieră 250

3.3.4. Zone şi tipuri geografice de utilizare a terenurilor …… 250
A. Taxonomia geografică a utilizării terenurilor ……. 250
B. Unităţi teritoriale ……. 252
3.3.5. Geografia căilor de comunicaţie şi transporturilor …… 257
A. Reţeaua feroviară …… 257
B. Reţeaua rutieră …… 259
C. Reţeaua fluvială şi maritimă …… 264
D. Reţeaua aeriană ……... 268
E. Structura şi evoluţia transporturilor de mărfuri şi călători …….. 268
F. Alte categorii de transporturi şi comunicaţii …… 269
3.3.6. Geografia comerţului …… 269
A. Comerţul interior ……. 269
B. Comerţul exterior …… 271
3.3.7. Activităţi social-culturale …….. 274
A. Învăţământul ……... 274
B. Activităţile culturale …… 279
C. Ocrotirea sănătăţii ……... 280
3.3.8. Geografia turismului …… 293
3.3.8.1. Potenţialul turistic şi taxonomia turistică ……. 284
A. Factori naturali …… 295
B. Factori antropici (culturali-istorici-economici) …….. 285
C. Taxonomia turistică …… 296
3.3.8.2. Aspecte ale evoluţiei activităţilor turistice …… 297
3.3.8.3. Structurile de primire turistică ……... 288
3.3.8.4. Forme de turism-fluxuri turistice ……... 289
A. Fluxuri turistice interne ……... 290
B. Fluxuri turistice internaţionale …… 290
3.3.8.5. Regionarea turistică ……... 294
A. Litoralul Românesc şi Delta Dunării …….. 294
B. Carpaţii Orientali …… 299
C. Carpaţii Meridionali ……... 309
D. Carpaţii Occidentali şi Dealurile de Vest …… 316
E. Podişul Transilvaniei ……... 323
F. Areale, complexe, zone turistice …….. 328
3.3.9. Fenomene de risc, hazarde, dezastre …….. 357
A. Seismice …….. 357
B. Geomorfologice ……... 359
C. Hidrologice …….. 364
D. Climatice …… 365
E. Pedologice …….. 365
F. Antropice …… 365
3.3.10. Protecţia şi conservarea mediului …… 366
A. Arii protejate ……... 366
B. Arii cu vulnerabilităţi naturale şi socio-economice …… 374
C. Amenajări teritoriale …….. 379
Bibliografie selectivă ……... 389

CUVÂNT ÎNAINTE

Geografia, una dintre cele mai vechi ştiinţe la nivel planetar, ca ştiinţă a spaţiului terestru, a mediului, are două mari compartimente:

– ***Geografia fizică***, ce abordează aspecte generale şi particulare, regionale şi locale referitoare la componentele mediului natural, respectiv la structurile geologice, la relief, climă, hidrografie şi soluri, la faună şi floră.

– ***Geografia umană şi economică*** (sau socio-economică), axată pe probleme tangenţiale sau de profunzime privind resursele naturale (de sol şi subsol) şi exploatarea lor, aspecte istorico-geografice, toponimia şi structurile administrativ-teritoriale, populaţia şi aşezările, activităţile economice, sociale şi culturale, protecţia şi conservarea mediului în profil teritorial, precum şi analizele teritoriale ale fenomenelor politice (geopolitice).

Întrucât sunt unele opinii, sau chiar ambiguităţi, în rândul geografilor, atât în mediul cercetării ştiinţifice, cât şi, mai ales, în mediul universitar, privind titulatura celui de-al doilea compartiment al ştiinţei geografice, considerăm că cel mai clar, mai cuprinzător şi mai definitoriu titlu este cel de „umană şi economică“, prima noţiune referindu-se la om şi la modul său de viaţă, la societate, iar cea de-a doua la activităţile omului, ale colectivităţilor, toate acestea la nivel general şi particular, în profil teritorial (local, regional, naţional). Ambiguitatea constă în faptul că, în anumite perioade de timp, acest compartiment al geografiei a fost numit numai „geografie umană“ sau numai „geografie economică“ (interesantă este şi opinia academicianului Vintilă Mihăilescu, care scria, într-un articol intitulat „Obiectul Geografiei“, în „Studii şi Cercetări Geografice“, Bacău, 1973, că ştiinţele geografice particulare sunt „Geografia fizică, Geografia umană şi Geografia economică“.

Este relevant că la „Congresul Uniunii Internaţionale de Geografie“ din Canada, compartimentul respectiv a fost numit „geografie umană şi economică“ şi că în lucrările de referinţă ale geografiei româneşti s-a folosit aceeaşi titulatură (*Tratatul de Geografie a României*, vol. II, *Atlas R. S. România* şi altele).

Cursul de GEOGRAFIE UMANĂ ŞI ECONOMICĂ A ROMÂNIEI se adresează studenţilor şi tuturor celor care vor să cunoască evoluţia structurilor social-economice ale României la nivel naţional şi în profil teritorial, accentul fiind pus pe problemele actuale ale acestor structuri.

Având în vedere că aproape toate fenomenele sociale şi economice sunt legate, mai mult sau mai puţin, de componentele fizico-geografice, capitolul introductiv este o prezentare foarte generală a caracterelor cadrului natural (relief, climă, ape, vegetaţie, faună).

Partea primă a lucrării, GEOGRAFIA UMANĂ, abordează probleme generale şi de amănunt, la nivel naţional, regional şi, uneori, chiar local, privind **geografia istorică** (rolul mediului geografic în viaţa şi în istoria poporului român;

aspecte relevante teritoriale ale istoriei românilor), **toponimia geografică** (importanța toponimiei în cunoaşterea particularităților pământului românesc şi a aspectelor social-economice la nivel regional sau local), **structurile administrativ-teritoriale** (evoluția unităților administrativ-teritoriale în timp şi spațiu; rolul componentelor geografice în stabilirea şi viabilitatea acestor unități), „**geografia populației**“ (evoluția numerică în timp şi spațiu; mişcarea naturală şi mişcarea migratorie → analize cantitative la nivel național şi regional; „structurile geodemografice“ – grupe pe vârste şi sexe; structuri socio-profesionale, etnice, confesionale şi după limba maternă etc.), **geografia aşezărilor omeneşti** (apariția şi evoluția aşezărilor; categoriile geografice fundamentale de aşezări → aşezările rurale şi aşezările urbane; tipuri teritoriale şi tipuri funcționale de aşezări; atractivitatea demografică, economică, turistică şi comercială a aşezărilor; procesul de urbanizare şi dispersia aşezărilor etc.).

A doua parte, GEOGRAFIA ECONOMICĂ, mai extinsă, cu un volum mare de prezentări cantitative şi de analize la nivel național, regional şi local, se axează pe probleme privind **potențialul economic** al marilor unități geografice (resurse energetice, minerale, de ape, vegetale, faunistice, turistice), **evoluția economico-socială** (perioada antebelică, interbelică, postbelică), **structurile socio-economice actuale** (activități industriale la nivel național, regional şi pe centre → industria extractivă şi industria prelucrătoare; energia electrică şi termică; utilizarea terenurilor → terenuri agricole, forestiere, cu ape, cu căi de comunicație, cu construcții; creşterea animalelor; producția vegetală şi producția animalieră; căile de comunicație şi transporturile; comerțul → interior şi exterior; activități social-culturale → învățământ, cultură, ocrotirea sănătății; potențialul şi activitățile turistice; fenomene de risc, hazarde, dezastre; protecția şi conservarea mediului → arii protejate, arii cu vulnerabilități naturale şi antropice, amenajări teritoriale).

Având destinația de *curs universitar*, dar fiind conceput şi ca o lucrare cu caracter de **tratat**, acest volum prezintă şi analizează problemele de Geografie umană şi economică a României în complexitatea lor, folosind idei şi interpretări dintr-o vastă bibliografie şi din numeroase documente statistico-economice, precum şi din lucrări originale ale autorului.

Lucrarea conține o mare diversitate şi un volum bogat de date statistice şi documentare, care redau, cuantificat, în timp şi spațiu, dimensiunile şi intensitățile fenomenelor de geografie umană şi economică, fiind însoțită şi de un variat material ilustrativ, reprezentat de tabele, grafice, hărți, pentru fiecare domeniu analizat.

Am abordat, prin preluări din diferite documente şi studii de specialitate, uneori într-un mod mai detaliat, probleme istorice şi reproducerea lor cartografică, precum şi folosirea unui bogat şi variat fond statistic, în măsura în care le-am considerat ca **relevante** pentru implicațiile şi semnificația geografică (în special, pentru rolul lor teritorial economic, social, politic).

În încheiere, menționăm că marea majoritate a **datelor statistice** folosite (brute sau prelucrate) a avut ca sursă publicațiile Institutului Național de Statistică (anuare, breviare, buletine lunare, diverse publicații).

De asemenea, la realizarea tehnică a ilustrației şi a textului au contribuit asist. Marilena Dragomir şi cartograf Ana Baralia.

Autorul

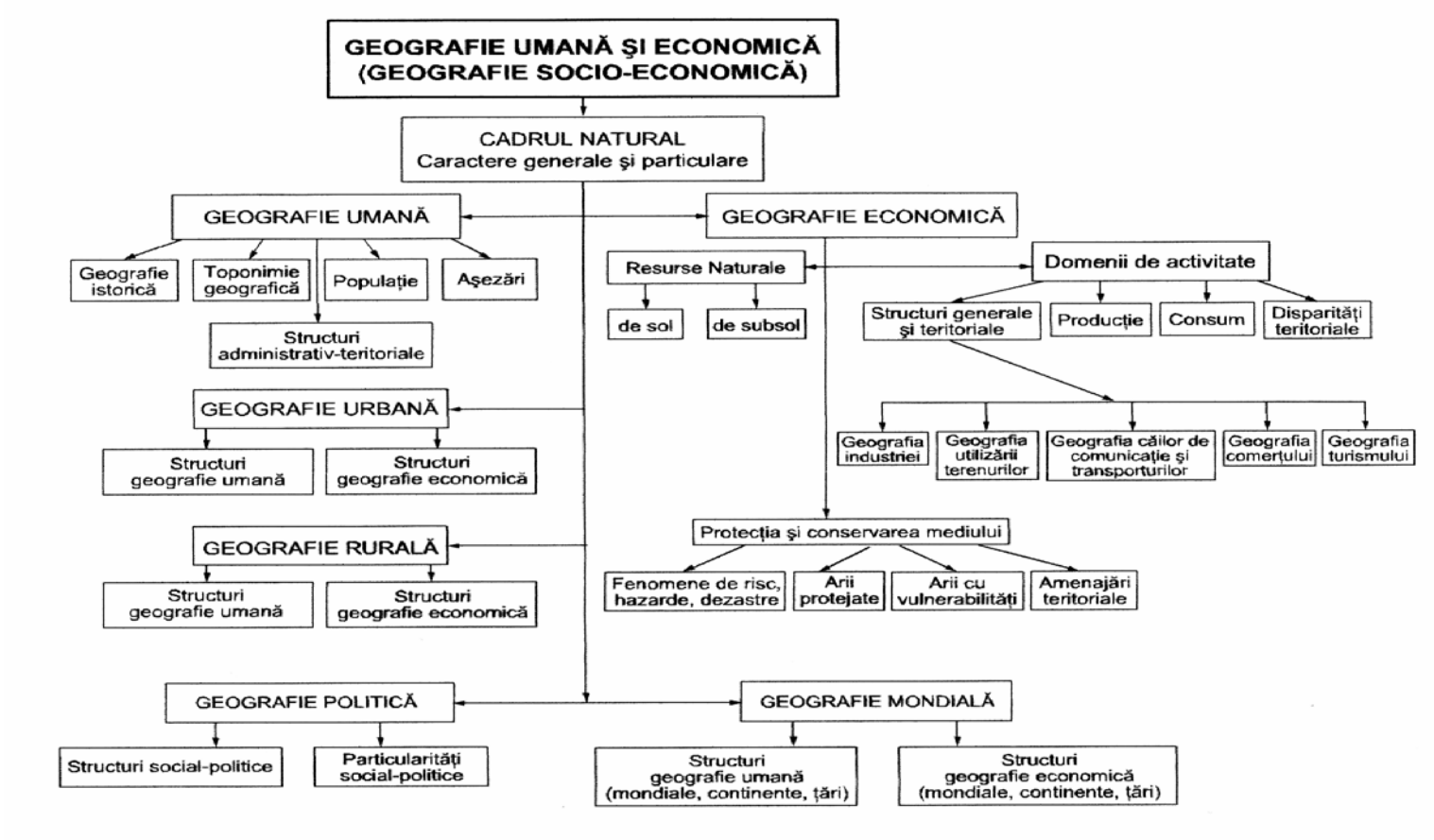

Fig. 1. SCHEMA STRUCTURALĂ A GEOGRAFIEI UMANE ŞI ECONOMICE

INTRODUCERE

România, țară carpatică, dunăreană şi pontică

România este aşezată în partea de sud-est a Europei Centrale, la contactul cu Europa Orientală şi cu Europa Balcanică, fiind axată pe paralela de 45º latitudine nordică şi pe meridianul de 25º longitudine estică. Această poziție pe glob generează şi unele particularități, astfel că zilele sunt mai lungi cu 37 minute la solstițiul de iarnă în nordul țării față de sud, iar între extremitățile de est şi de vest există o diferență tot de 37 minute.

Forma teritoriului României este relativ rotundă, distanța dintre extremitățile nordică şi sudică fiind de 525 km, iar între cele vestică şi estică de 740 km.

Suprafața României este de 238.391 kmp, reprezentând 4,8% din suprafața Europei. Frontierele sale au o lungime totală de 3150 km, din care 1.086 km terestre, 1.817 km fluviale şi 247 km maritime. Astfel, granița cu Serbia-Muntenegru măsoară 546 km, cea cu Bulgaria 631 km, cu Republica Moldova 681 km, cu Ucraina 650 km, cu Ungaria 448 km, iar fațada la Marea Neagră are 194 km.

Localitățile extreme sunt: în Nord, satul Horodiştea (județul Botoşani) (26º42'05" longitudine estică, 48º15'06" latitudine nordică), în Sud, oraşul Zimnicea (25º23'32" longitudine estică, 43º37'07" latitudine nordică), în Vest, satul Beba Veche (județul Timiş) (20º15'44" longitudine estică, 46º07'27" latitudine nordică), în Est, oraşul Sulina (29º41'24" longitudine estică, 45º09'36" latitudine nordică).

Teritoriul României este străbătut, sub forma unui arc de cerc, de Carpații de Sud-Est, în interiorul cărora se află un vast podiş. Din acest ansamblu orografic, relieful coboară în trepte spre Est, Sud şi Vest, toate aceste trepte fiind alcătuite din sedimente provenite din cununa Carpaților şi având o evoluție strâns legată de cea a munților. România este, deci, prin excelență, carpatică.

În acelaşi timp, România are o rețea hidrografică tributară în cea mai mare parte (circa 90%) Dunării, fluviu care udă teritoriul țării pe o lungime de 1.075 km, 795 km sub formă de graniță şi 280 km pe teritoriul românesc. Caracterul dunărean al României este întărit şi de faptul că îi revin 38% din întregul curs al fluviului şi 45% din lungimea sa navigabilă, iar gurile de vărsare ale marelui fluviu, unde s-a format o întinsă şi foarte pitorească deltă, sunt situate pe teritoriul său.

Aşezată şi pe țărmul occidental al Mării Negre, numită în Antichitate Pontus Euxinus, pe care s-au dezvoltat, ca urmare şi a unei intense navigații maritime, importante aşezări omeneşti, România este, totodată, şi o țară pontică. Aşadar, principalele coordonate ale spațiului românesc fiind Carpații, Dunărea şi Marea Neagră, rezultă că România este, în mod evident, **țară Carpato-Danubiano-Pontică**, iar poziția sa geografică în cadrul Europei este **central – sud-estică**.

1. **CADRUL NATURAL**

1.1. ***Relieful***

Într-un spațiu relativ restrâns (238.391 kmp), România posedă o mare varietate de forme de relief (munți şi dealuri submontane înalte, podişuri şi dealuri joase, câmpii şi lunci largi, o deltă amplă ce continuă să se extindă şi în zilele noastre, ca şi un țărm marin care constituie o adevărată fereastră spre întreaga lume), toate acestea conferindu-i o caracteristică unică pe continentul european.

Arhitectura pământului românesc prezintă o armonie rar întâlnită, sugerând un amfiteatru circular care coboară de la înălțimi de peste 2 000 m în trepte de relief, de climă şi de vegetație, de structuri funciare şi particularități economice, până la nivelul Mării Negre. Această armonie este reflectată şi de raporturile spațiale dintre principalele forme de relief: 30% din suprafața totală a țării este reprezentată de zona montană, 40% de dealuri şi podişuri, 30% de câmpii. Din punct de vedere hipsometric, se constată că circa 35% din teritoriu are sub 200 m altitudine absolută, peste 38% între 200 şi 700 m altitudine şi aproximativ 27% peste 700 m; dacă se ține seama de faptul că unele spații montane au altitudini sub 700 m, proporțiile de mai sus sunt şi mai apropiate.

1.2. ***Clima***

Privit în ansamblu, **climatul** României este temperat-continental-moderat, făcând tranziția între climatul Europei vestice, dominat de influențe oceanice, cel al Europei estice, cu caractere continentale excesive, şi cel al Europei sudice, cu influențe mediteraneene. Datorită altitudinii şi expunerii foarte diferite a reliefului, climatul capătă nuanțe deosebite destul de evidente.

În ultima perioadă, s-au înregistrat manifestări climatice cu nuanțe extreme, privind atât precipitațiile, cât şi temperaturile şi vânturile.

Din punct de vedere social-economic, influențele climatului se manifestă cu precădere în agricultură, căi de comunicație şi transporturi, construcții şi în viața societății.

1.3. ***Rețeaua hidrografică***

Rețeaua hidrografică a țării este dominată net de Dunăre, după care urmează Mureş (761 km pe teritoriul României), Prut (742 km), Olt (615 km), Siret (559 km), Ialomița (417 km), Someş (376 km), Argeş (350 km), Jiu (339 km), Buzău (302 km) şi alte numeroase râuri cu lungimi sub 300 km. Această rețea se caracterizează printr-o mare variație de debit, datorată particularităților climatice, având o mare importanță economică, dar se manifestă şi prin revărsări care afectează culturi agricole, aşezări omeneşti, diverse construcții şi căi de comunicație.

Lacurile, care ocupă 1,1% din suprafața țării, prezintă o importanță deosebită în domeniul piscicol, pentru irigații, pentru regularizări de cursuri şi în domeniul energetic, precum şi ca atracții turistice şi peisajistice.

Printre apele subterane, destul de bogate şi de variate, cu o mare valoare economică se înscriu cele minerale, răspândite pe întreg teritoriul național, dar mai ales în zona montană. În general, apele minerale apar sub forma de izvoare, unele fiind termale – cu peste 60ºC. Existența apelor minerale a generat apariția şi dezvoltarea unui număr însemnat de stațiuni balneare şi balneoclimatice, frecventate şi folosite în tratarea unei game largi de afecțiuni.

1.4. ***Vegetația***

Vegetația spontană, cu o incontestabilă importanță economică, este reprezentată în teritoriu prin întinse şi masive păduri, ce ocupă 27,1% din suprafața țării (păduri de conifere, fag, de stejărete, zăvoaie), prin pajişti, ce constituie principala bază furajeră a creşterii animalelor şi care ocupă 20,7% din suprafața României.

1.5. ***Fauna***

Fauna, prin particularitățile ei de a fi foarte mobilă, are o răspândire mai „largă“ în teritoriu, evidențiindu-se, însă, prezența unor specii caracteristice diferitelor etaje de relief, de vegetație şi de climă.

2. **GEOGRAFIA UMANĂ**

Partea geografiei care abordează aspecte referitoare la valenţele istorice ale geografiei, la toponimie, geodemografie şi aşezări omeneşti, la structurile administrativ-teritoriale este denumită de mulţi geografi **Geografie umană**.

2.1. ***Geografie istorică şi toponimie geografică***

2.1.1. **Rolul mediului geografic în viaţa şi istoria poporului român**

Trecutul multimilenar al poporului român ilustrează o evidentă implicare a mediului geografic în viaţa socială şi în activităţile economice ale populaţiei ce locuia meleagurile Carpato-Danubiano-Pontice.

Relieful, prin configuraţia şi resursele sale naturale, a oferit un „cadru natural atotcuprinzător pentru stabilitate şi prosperitate socială (Mehedinţi, 1967); **drumurile,** în care se înscriu şi cele 30 pasuri de culme sau de vale, au asigurat legături permanente între ariile intra şi extra carpatice; **râurile** au constituit resurse de apă potabilă, de energie, de hrană (pescuit) şi au oferit condiţii favorabile de apariţie şi dezvoltare a aşezărilor omeneşti; **vegetaţia,** şi în special pădurea, a reprezentat un factor deosebit de util condiţiilor de viaţă, iar **terenurile agricole** au stat la baza activităţilor legate de cultura plantelor şi de creşterea animalelor.

Pe mari unităţi geografice, rolul spaţiilor montane, al dealurilor şi podişurilor, ca şi al zonelor de câmpie s-a manifestat în mod direct ca factor de influenţă asupra modului de viaţă al populaţiei autohtone.

2.1.2. **Un trecut îndepărtat şi o istorie zbuciumată**

Teritoriul României a fost locuit de om încă din perioada în care acesta parcurgea, fizic şi spiritual, etapele desprinderii sale de starea de animalitate. Perioada cuprinsă între apariţia omului în spaţiul carpato-danubian şi constituirea formaţiunilor politice geto-dace se suprapune epocii în care se formează şi se dezvoltă *comuna primitivă*.

În *paleoliticul superior* se pare că apare ginta – o grupare axată pe legături de sânge şi exogamie, baza existenţei constituind-o culesul, vânatul şi pescuitul. Oamenii trăiau în peşteri, în colibe sau adăposturi simple din lemn şi frunze, chiar şi în aer liber.

În *epoca neolitică,* populaţia din acest spaţiu foloseşte unelte din piatră şlefuită, cultivă plante, domesticeşte şi creşte animale, creează ceramică şi începe

să folosească războiul de țesut. Continuă să locuiască în bordeie şi în colibe, dar îşi fac apariția şi locuințele construite din nuiele şi chirpici, aşezările încep să devină stabile şi unele chiar să fie fortificate. Organizarea socială avea la bază ginta şi tribul, iar ca activități principale se trece de la stadiul de culegător la cel de predominant producător.

Către sfârşitul neoliticului, încep să fie confecționate unelte din aramă şi podoabe din aur, folosindu-se zăcămintele existente în zona Munților Apuseni.

În perioada de tranziție de la neolitic la *epoca bronzului*, s-a definitivat procesul de indoeuropenizare a spațiului carpato-danubiano-pontic, economia fiind dominată de păstorit. Tot acum, apar şi primele vehicule cu roți, plugul de lemn, armele de metal.

În epoca bronzului se dezvoltă mult agricultura şi se intensifică exploatarea mineralelor, spațiul carpatic reprezentând cel mai mare rezervor de aur, aramă şi sare din Europa. Către sfârşitul acestei epoci, metalurgia bronzului ia o mare dezvoltare, fiind pusă în evidență de numeroasele unelte, arme, podoabe găsite în spațiul carpato-danubiano-pontic (mai ales în Transilvania).

Epoca fierului este reprezentată de folosirea uneltelor şi armelor de fier, geto-dacii dovedindu-se buni meşteri în extragerea şi prelucrarea fierului. Vestigiile arheologice dovedesc că geto-dacii s-au desprins din masa tracilor nordici şi că ei se extindeau pe un spațiu ce depăşeşte mult teritoriul actual al României.

Istoria frământată a poporului român se reflectă şi în mulțimea monumentelor ce reprezintă o certă valoare.

În secolele VII-VI a.Cr., pe țărmurile Pontului Euxin (Mării Negre), populate şi stăpânite de traco-geți, au fost întemeiate coloniile greceşti Histria (Istria de astăzi), Tomis (Constanța), Tyras (Cetatea Albă) şi Callatis (Mangalia), care au avut un rol deosebit în dezvoltarea relațiilor de schimb de aici, o influență pozitivă asupra populațiilor geto-dacice. În anul 514 a.Cr., când geții sunt menționați de Herodot ca o populație stabilă şi numeroasă ce s-a opus regelui persan Darius, cristalizarea etnică a geto-dacilor era realizată de mult timp, vestigiile arheologice şi documentele istorice dovedind că aceştia constituiau un singur popor pe care grecii îl numeau get – referindu-se în special la regiunile din sudul Carpaților, până pe dreapta Dunării, iar romanii îi spuneau dac – pe care-l situau teritorial în coroana montană carpatică şi în regiunile pericarpatice.

În secolul III a.Cr., geto-dacii erau organizați în uniuni tribale puternice, care aveau monede proprii. Aceste triburi au fost unificate sub o singură conducere, în jurul anului 70 a.Cr., cea a regelui Burebista, despre care o inscripție găsită la Dionysopolis (azi Balcic, în Bulgaria) menționează că este „cel dintâi şi cel mai mare dintre regii din Tracia", stăpânind „tot teritoriul de dincoace de fluviu şi de dincolo".

Prin creerea primului stat dac centralizat şi independent în timpul lui Burebista, poporul ce trăia pe actualele meleaguri româneşti ajunsese la o apreciabilă treaptă de civilizație, folosind plugul cu brăzdar şi cu cuțit din fier, securi, coase, sape şi alte unelte agricole şi meşteşugăreşti (dălți, fierăstraie etc.) din fier, bătând o singură monedă pentru întregul teritoriu geto-dac. S-au găsit multe urme ale atelierelor şi cuptoarelor de redus minereu şi ale unor aşezări-cetăți

(numite *dave*), care erau fortificate cu şanţuri şi valuri de apărare din pământ sau chiar cu ziduri.

În această perioadă începe şi construcţia marelui centru politic şi religios de la Grădiştea Muncelului din Munţii Orăştiei, numit Sarmizegetusa Regia, ale cărui ziduri construite în tehnica specifică dacilor adăposteau sanctuare şi încăperi diferite. Urmele acestui centru dac se mai pot vedea şi astăzi, ca şi, de altfel, ale multor asemenea construcţii dacice în Transilvania, Crişana, Moldova, Basarabia, Oltenia.

Renumitul rege dac Decebal, care şi-a avut reşedinţa la Sarmizegetusa, a desăvârşit unitatea geto-dacilor, realizând un stat puternic, cu o dezvoltată economie şi o populaţie numeroasă, care reprezenta în acea epocă un mare pericol pentru expansivul *Imperiu Roman*.

În epoca Burebista-Decebal, în spaţiul carpato-danubiano-pontic s-a finalizat sinteza etno-culturală unitară a geto-dacilor, toate domeniile de activitate înregistrând un continuu progres.

Romanii, în plină expansiune teritorială, cu armate numeroase şi puternice, după ce-şi extinseseră autoritatea asupra unor teritorii dacice (Dobrogea, Muntenia şi sudul Moldovei), reuşesc ca în trei campanii războinice succesive (87-89, 101-102, 105-106 p.Cr.) să-i învingă pe dacii lui Decebal şi să pună stăpânire pe o mare parte din Dacia, creind în anul 106 provincia romană Dacia (teritoriile neocupate de romani au rămas în stăpânirea „dacilor liberi“).

Stabilirea în teritoriile ocupate a unei însemnate părţi din armatele romane şi aducerea unui mare număr de colonişti din diferite provincii romane, care au trăit şi muncit alături de populaţia autohtonă dacă, au constituit începutul unei noi sinteze etno-culturale în întregul spaţiu carpato-danubiano-pontic (căci şi dacii liberi aveau strânse legături cu fraţii lor din „provincia Dacia“), materializată prin romanizarea Daciei şi apoi prin formarea poporului român.

Numeroasele vestigii arheologice şi multe documente istorice dovedesc convieţuirea populaţiei autohtone dace cu romanii stabiliţi aici, perioadă care înregistrează o dezvoltare deosebit de însemnată a tuturor activităţilor (meşteşuguri, agricultură, păstorit, apicultură etc.) şi când apar oraşe şi sate înfloritoare ridicate în comun, se construiesc drumuri şi se face un intens schimb de produse cu romanii din restul imperiului, convieţuire care a constituit factorul fundamental al etnogenezei poporului român.

Cercetările arheologice evidenţiază, prin probe de necontestat, că populaţia daco-romană şi a dacilor liberi a continuat să locuiască neîntrerupt întregul teritoriu al Daciei şi după retragerea administraţiei romane în timpul împăratului Aurelian (275 p.Cr.), când oficialităţile romane de ocupaţie şi un număr redus de daco-romani ce aveau strânse legături cu oficialităţile au părăsit Dacia.

Vestigiile descoperite la Sucidava (Celei – sat în prezent desfiinţat nominal şi înglobat în oraşul Corabia), Drobeta şi în multe alte locuri arată că populaţia daco-romană a continuat să se bazeze pe modul de viaţă specific „obştii săteşti“ – în mediul rural, să producă ceramică la roată (de influenţă romană), să confecţioneze obiecte şi unelte în ateliere meşteşugăreşti, să-şi construiască locuinţe în stil tradiţional, să facă schimb cu produsele romano-bizantine, să aibă în circulaţie monede de bronz, iar aşezările agricole să aibă caracter net sedentar.

Fig. 3. DACIA – cea mai veche hartă a României, xilografie originală de Honterus (din *Rudimenta Cosmographica*, 1542) (după *Enciclopedia României*, 1938)

Fig. 4. DACIA – fragment din *Geographia Universalis* (după *Atlas istorico-geografic*)

În acest spațiu daco-roman, de civilizație romanică dezvoltată, pătrund în secolele VI–VII slavii, cu un nivel de cultură materială mai scăzut, ceea ce face ca în scurtă vreme nou-veniții să adopte, masiv, formele civilizației romanice. Această coexistență este bine dovedită arheologic în multe puncte. O parte din populația slavă trece în sudul Dunării, începând din anul 602. Latinitatea limbii române se păstrează în continuare, procesul de asimilare a slavilor de către romanici se intensifică, iar celelalte popoare migratoare care se succed în spațiul carpato-danubiano-pontic au constituit întotdeauna o „pânză" subțire, care prin forța armelor i-a dominat vremelnic pe autohtoni, dar nu i-a dislocat din vatra lor. În general, aceste popoare migratoare „au trecut peste" populația băştinaşă, numeroasă şi cu un gard de civilizație relativ ridicat, cei rămaşi printre localnici fiind asimilați destul de repede.

Sfârşitul procesului de etnogeneză a poporului român este marcat şi de apariția primelor formațiuni social-politice, cu caracter feudal, atestate de izvoare istorice. Faptul că aceste formațiuni social-politice sunt semnalate ca apărute în acelaşi timp pe întregul teritoriu al fostei Dacii dovedeşte că procesul care le-a generat a fost nu numai acelaşi, dar şi că el s-a desfăşurat concomitent.

Documentele istorice menționează că, încă din secolul al IX-lea, existau formațiuni politice româneşti, numite „voievodate", iar vestigiile arheologice atestă că în secolele VIII–X existau pe teritoriul fostei Dacii numeroase comunități rurale şi grupuri de comunități, amplasate în special pe văile apelor şi în părțile mai ferite ale depresiunilor sau ale dealurilor şi câmpiilor, care în vremuri de atac se retrăgeau în locurile greu accesibile străinilor (zone mari împădurite, terenuri accidentate etc.). În fruntea acestor comunități sau uniuni de obşti teritoriale se găseau sfatul bătrânilor şi un şef militar (voievod).

În cronica *Gesta Hungarorum,* al cărei autor este notarul regelui ungur Bela I, căruia i se atribuie numele de **Anonimus**, se menționează că, la pătrunderea ungurilor în Transilvania, la începutul secolului X, aici se aflau trei voievodate puternice (*Voievodatul lui Gelu* – situat între Poarta Someşului şi izvoarele Someşului, având reşedința la Dăbâca; *Voievodatul lui Menumorut* – între Someş şi Mureş, cu centrul la Biharea; *Voievodatul lui Glad* – aşezat între Mureş şi Dunăre, cu centrul la Cuvin), care au opus o dârză rezistență ungurilor, dar, în cele din urmă, au fost totuşi învinşi, datorită numărului mare al acestora şi experienței lor „războinice", ca popor migrator, venit din Asia.

Alte documente istorice mai menționează peste 20 de *țări*, existente în Transilvania, Moldova, Dobrogea şi Țara Românească, în general amplasate în arii depresionare sau cu adăposturi naturale, cele mai cunoscute fiind *Țara Maramureşului*, *Țara Oaşului*, *Țara Hațegului*, *Țara Făgăraşului* (*Terra Blachorum*), *Țara Vrancei* şi *Țara Loviştei*.

Consolidarea şi extinderea formațiunilor social-politice româneşti sunt frânate de invazia ultimelor populații migratoare (pecinegii, cumanii şi tătarii) din perioada anilor 1067-1242.

În *Diploma Ioaniților* (1247), mai sunt menționate *Țara Severinului*, *Voievodatul lui Farcaş* (în nordul Olteniei), *Voievodatul lui Seneslau* (în bazinul

superior al Argeşului). Alte izvoare istorice atestă existența în Moldova a *Țării Bolohovenilor* şi *Țării Berladnicilor*.

Statul feudal românesc, cunoscut sub numele de ***Țara Românească*** (sau **Valahia**), se formează în anul 1227, prin unirea cnezatelor şi voievodatelor existente la sud de Carpații Meridionali, căpătându-şi independența în 1330.

Al doilea stat feudal românesc, numit ***Moldova***, se definitivează teritorial şi funcțional în 1365, când un voievod maramureşean trece munții şi uneşte toate formațiunile social-politice de la est de Carpați.

În 1338, alt stat feudal românesc, existent între Dunăre şi Marea Neagră, cunoscut sub numele de ***Dobrogea***, intră în componența Țării Româneşti, domnitorul de atunci, Mircea cel Bătrân, intitulându-se în documentele vremii „domn şi mare voievod peste toată țara Valahiei şi părților de peste munți… încă până la Marea cea mare".

În vremea lui Mircea cel Bătrân, Imperiul Otoman era în plină expansiune teritorială (1393); după ce supusese, rând pe rând, toate statele situate la sud de Dunăre, amenința Țările Române. Prin victorii răsunătoare, obținute de domnii Țării Româneşti şi cei ai Moldovei, Țările Române au putut să-şi păstreze independența, spre deosebire de țările vecine de la sud şi de la sud-vest, care au fost transformate în provincii otomane (paşalâcuri). Pentru a-şi menține independența, românii trebuiau să plătească, deseori, un tribut turcilor, fiind singurul popor din sud-estul Europei care şi-a păstrat, în acea perioadă, ființa statală, constituind, în acelaşi timp, şi un scut de apărare a Europei Centrale împotriva expansiunii turceşti.

În secolul XVI, Imperiul Otoman ocupă Banatul şi Crişana (1522), iar austriecii ocupă Transilvania (1556), fiind curând izgoniți de armatele Moldovei şi Țării Româneşti (1570).

Domnul Țării Româneşti, Mihai Viteazul, obține o strălucită victorie împotriva turcilor, unind apoi sub conducerea sa şi celelalte două țări româneşti – Transilvania în octombrie 1559 şi Moldova în mai 1600 – şi realizând, astfel, prima UNIRE teritorial-politică a românilor. Însă, după moartea marelui domn, turcii continuă să domine toate aceste părți ale Europei.

În secolul XVIII, au loc însemnate schimbări teritoriale. Astfel, în 1715 Hotinul este luat Moldovei şi transformat în raia turcească; în 1718 pacea de la Passarowitz stabileşte ca Banatul şi Oltenia să intre sub stăpânire habsburgică (Oltenia va fi eliberată în 1739), în 1775 austriecii ocupă Bucovina, iar în 1812 Rusia anexează teritoriul dintre Prut şi Nistru, cunoscut de veacuri sub numele de Basarabia. Austriecii întreprind în Banat şi în Bucovina colonizări masive cu germani şi francezi, dintre care o parte însemnată va rămâne aici pentru totdeauna.

Considerăm necesar şi semnificativ a preciza că *Țările Române* nu au fost niciodată *paşalâc* sub turci şi nici aflate sub „alte puteri expansioniste", că populațiile geto-dacice, devenite apoi daco-romane, nu au purtat niciodată războaie de cucerire a altor teritorii, „leagănul fizic" al poporului român fiind constituit din unități geografice armonioase şi favorabile activităților şi vieții. Poziția țării noastre, între puteri expansioniste ce-şi înfruntau dorința de dominare, ca şi în calea mai multor trasee ale popoarelor migratoare, a generat însă o istorie zbuciumată a

poporului nostru şi o continuă instabilitate a organizărilor teritoriale şi social-politice, de comunităţi mai largi.

În secolul XIX au loc mai multe mişcări de „redeşteptare naţională“, care culminează cu **Unirea** a două ţări româneşti – Ţara Românească şi Moldova – într-un singur stat, în anul 1859 (însă numai în 1862 s-a deschis la Bucureşti primul *Parlament al* **ROMÂNIEI**). În mai 1877, într-o sesiune extraordinară a Adunării Deputaţilor, a fost proclamată **INDEPENDENŢA DE STAT A ROMÂNIEI** şi s-a hotărât ruperea relaţiilor cu Turcia (ceea ce a generat războiul din 1877-1878, în urma căruia s-a încheiat un tratat ce recunoştea independenţa României şi revenirea Dobrogei la statul român). Forma de guvernământ REGAT a fost realizată în 1881, când domnitorul Carol I a devenit primul rege al României.

De-abia după primul război mondial s-a realizat întregirea teritorială a statului român, prin revenirea, la patria mamă, a Basarabiei şi Bucovinei, Banatului şi Transilvaniei (1918).

Făurirea statului naţional unitar, **ROMÂNIA**, a marcat intrarea ţării într-o nouă fază de dezvoltare economică, socială şi politică. Perioada interbelică a constituit pentru România o etapă de progres intens în toate domeniile de activitate, înscriind-o printre cele mai prospere şi mai avansate ţări ale Europei, semnificativă fiind şi atribuirea, chiar de occidentali, oraşului Bucureşti a epitetului de „Micul Paris“.

După izbucnirea în 1939 a celui de-al doilea război mondial şi ocuparea de către Germania hitleristă în 1940 a Franţei – aliata cea mai de nădejde a românilor –, României i se iau Basarabia şi partea de nord a Bucovinei de către URSS (în iunie 1940), apoi, prin Dictatul de la Viena, partea de nord-vest a Transilvaniei este anexată de Ungaria (august 1940), iar Bulgaria obţine partea de sud a Dobrogei (septembrie 1940). Tot în septembrie 1940, la conducerea României este instalat un guvern militar, iar în august 1941, datorită condiţiilor militare şi politice existente în zonă, armatele româneşti se alătură celor germane şi intră în război împotriva URSS, pentru **dezrobirea** Basarabiei şi Bucovinei.

Rezultatele acestui distrugător război sunt bine cunoscute, pentru România ele constând în uriaşe pierderi de vieţi omeneşti, enorme pagube materiale şi imense cedări teritoriale. Considerăm necesar a menţiona că, deşi din august 1944 şi până în mai 1945 (sfârşitul conflagraţiei) România a participat la război împotriva Germaniei, totuşi ea a fost considerată ţară învinsă şi obligată să plătească URSS daune de război considerabile, împovărătoare. Sub regimul de cvasiocupaţie politică ce urmează, în România se instaurează dictatura proletariatului de tip comunist, care aduce grave prejudicii materiale, economice, social-culturale şi, mai ales, politice poporului român.

În decembrie 1989, dictatura comunistă este înlăturată, fiind instaurat un regim democratic în curs de consolidare, în cadrul unei perioade de tranziţie social-economică.

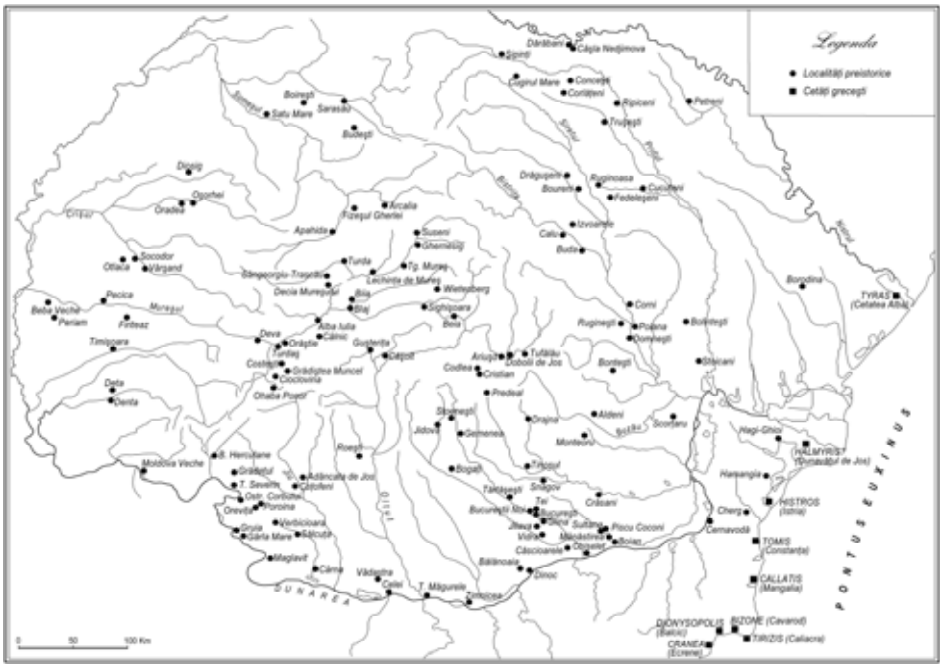

Fig. 5. DACIA PREISTORICĂ (până la 514 a.Cr.)
(după Giurescu, C. C., Giurescu, D.)

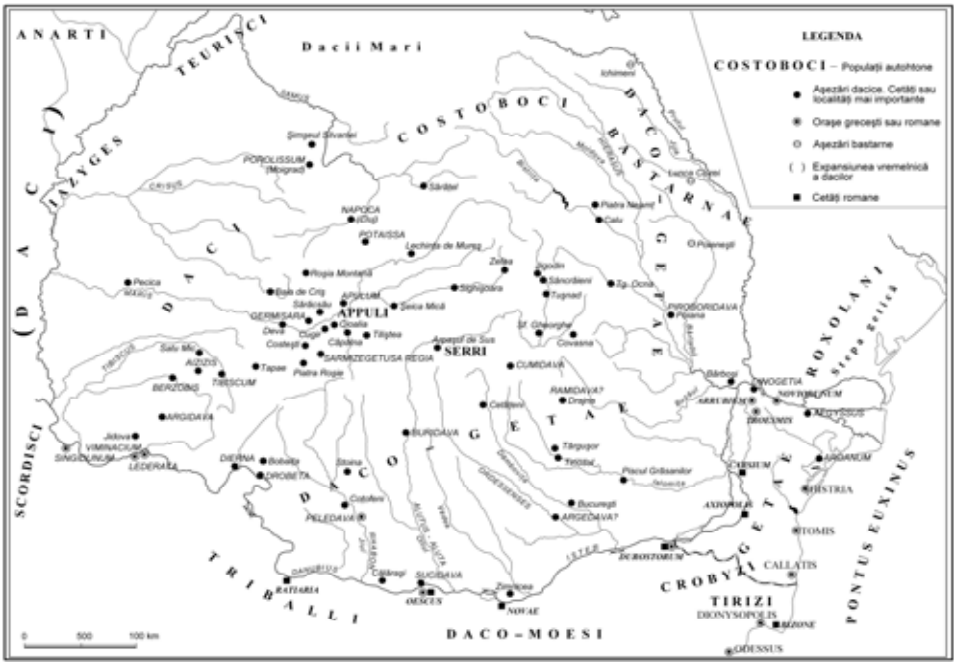

Fig. 6. DACIA ÎN EPOCA BUREBISTA-DECEBAL
(după Giurescu, C. C., Giurescu, D.)

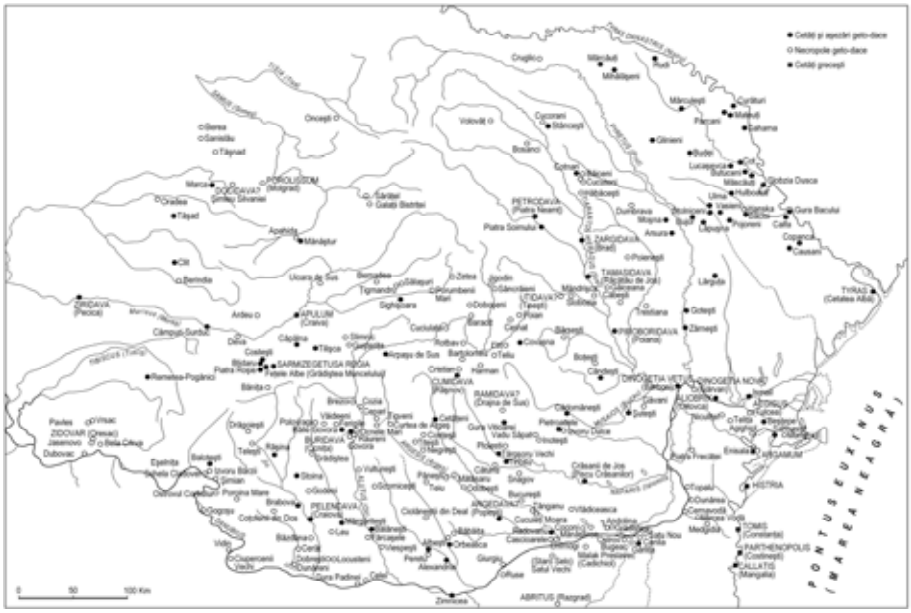

Fig. 7. GETO-DACII – secolul VI a.Cr. – secolul I. p.Cr.
(după Giurescu, C. C., Giurescu, D.)

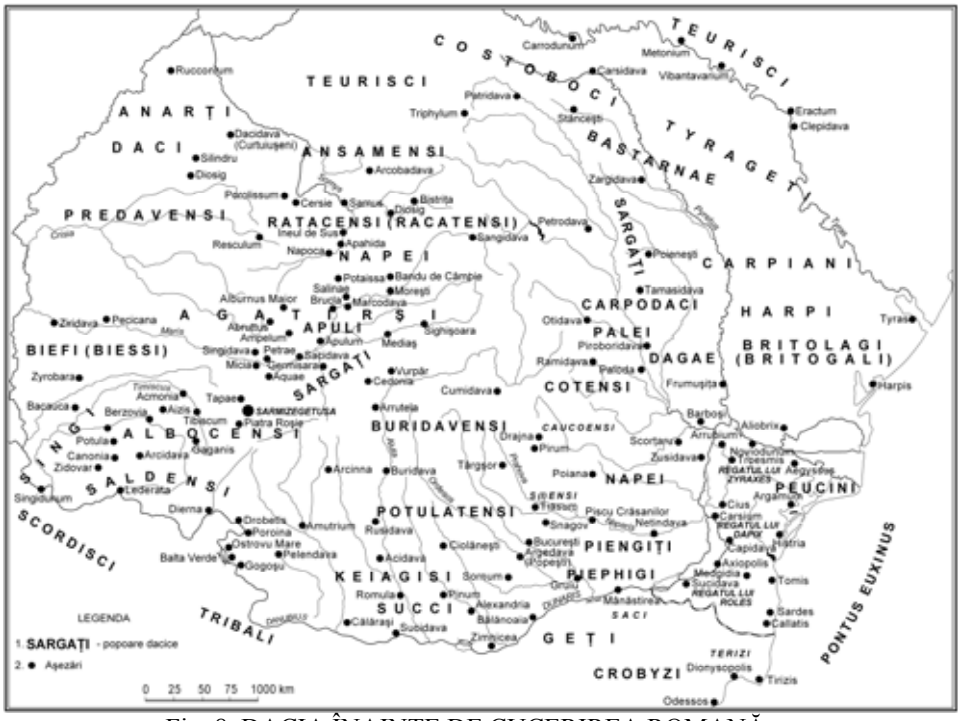

Fig. 8. DACIA ÎNAINTE DE CUCERIREA ROMANĂ
(după Giurescu, C. C., Giurescu, D.)

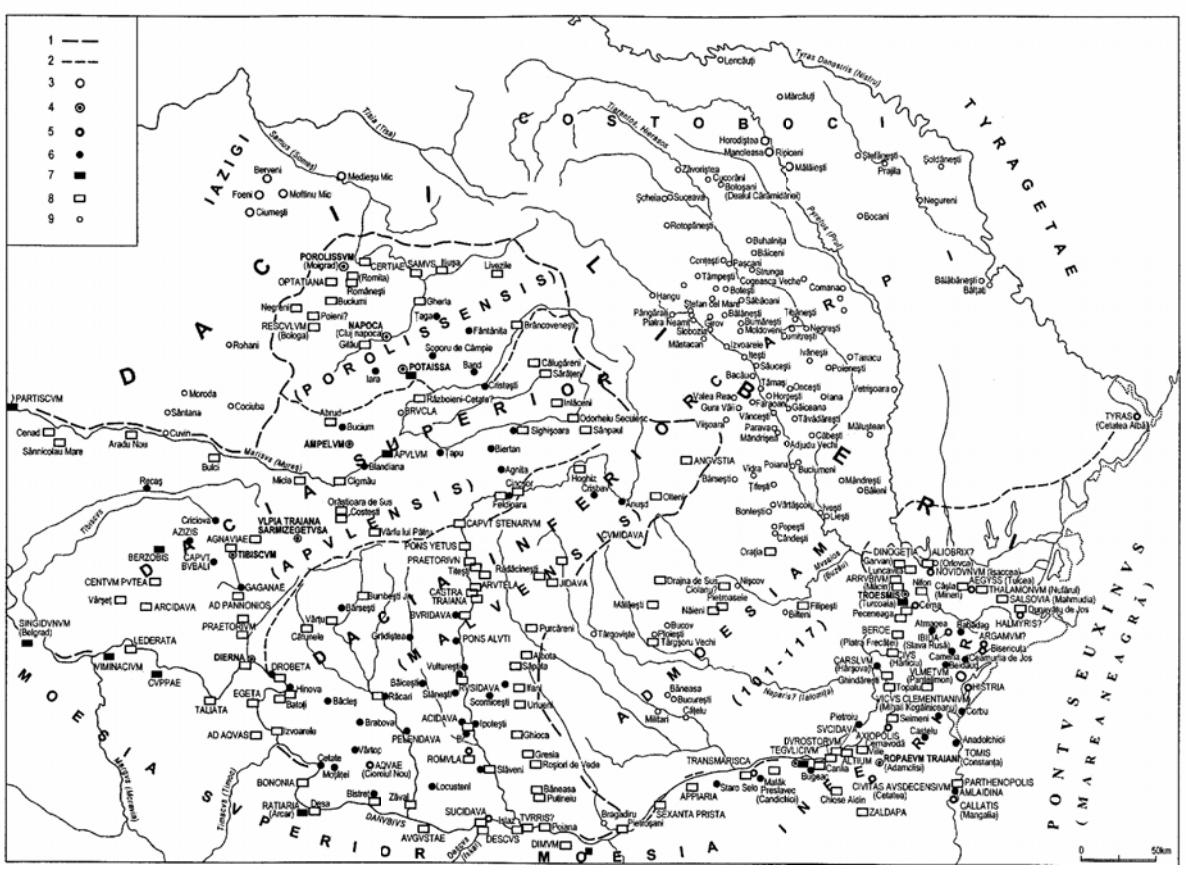

Fig. 9. DACIA – secolele II-III (după *Atlas R. S. România*)
1) limitele Daciei Romane; 2) limite de provincii; 3) colonia; 4) municipii; 5) oraşe fortificate; 6) aşezări daco-romane; 7) castre de legiune; 8) castre auxiliare; 9) vestigii ale dacilor liberi.

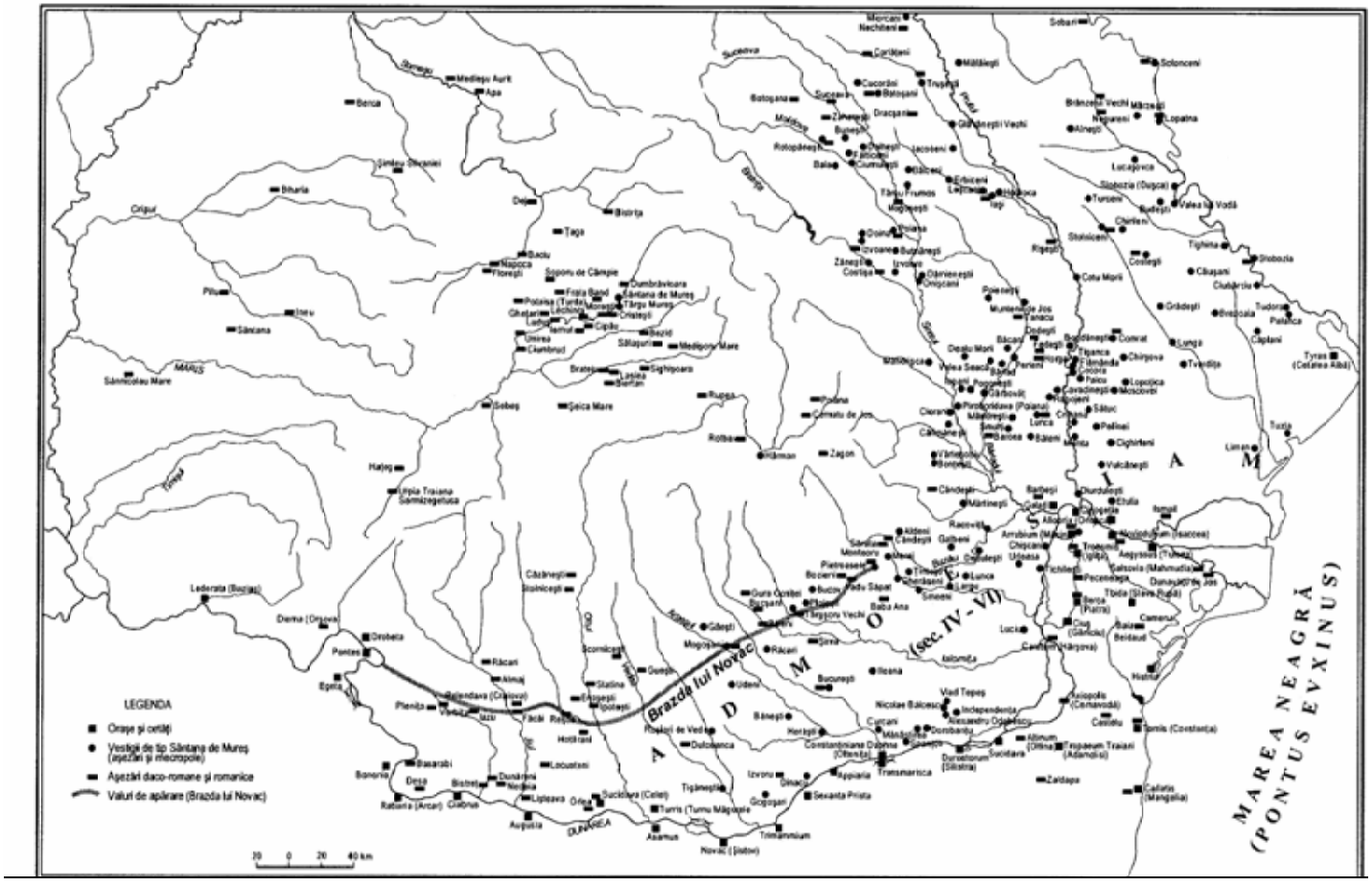
LEGENDA
Oraşe şi cetăţi
Vestigii de tip Sântana de Mureş (aşezări şi necropole)
Aşezări daco-romane şi romanice
Valuri de apărare (Brazda lui Novac)
Brazdă lui Novac
DACIA (sec. IV - VII)
MAREA NEAGRĂ (PONTUS EVXINUS)
DANAREA
Mureş
Olt
Siret
Prut
Ialomiţa
Argeş
Timiş
Someş
Criş
Bârzava
Nera
Cerna
Jiu
Olteţ
Topolog
Buzău
Ilfov
Dâmboviţa
Ialomiţa
Călmăţui
Vedea
Arges
Teleorman
Ialomiţa
Buzău
Siret
Bistriţa
Moldova
Suceava
Bârlad
Prut

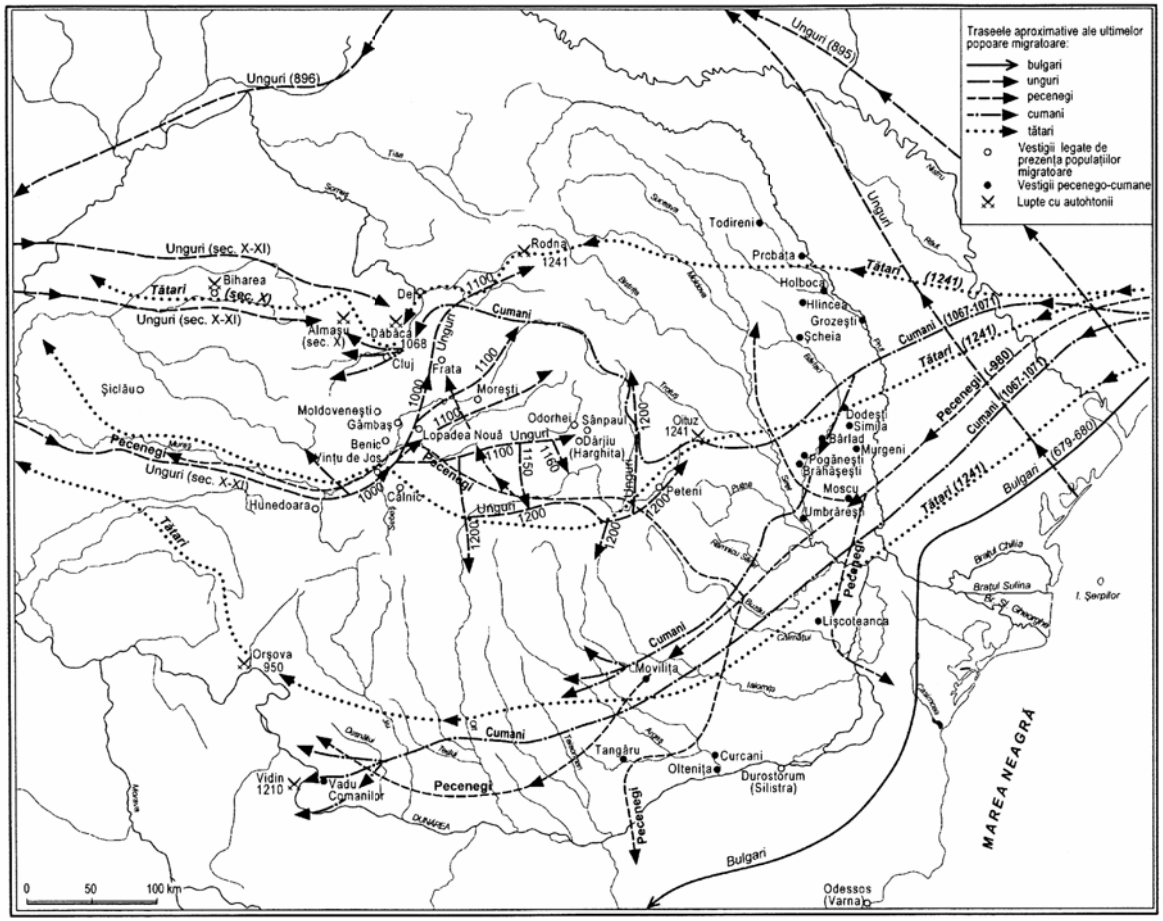

Fig. 11. MIGRAȚIILE PE TERITORIUL ROMÂNIEI – secolele VII-XIII
(după *Enciclopedia geografică a României*).

Fig. 12. ŢĂRILE ROMÂNE – formaţiuni teritorial-politice (secolele VIII-XIII) (după *Atlas R. S. România*) 1) unităţi politico-administrative; 2) cetăţi şi aşezări întărite; 3) oraşe şi aşezări rurale mai importante.

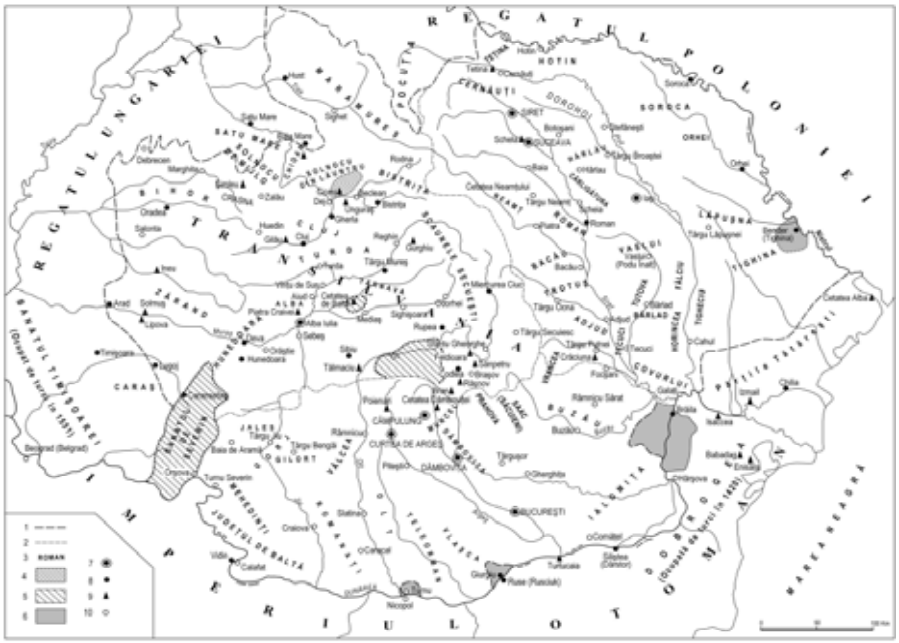

Fig. 13. ŢĂRILE ROMÂNE – secolele XIV-XVI (după *Atlas R. S. România*) 1) hotarele Ţărilor Române în timpul lui Mihai Viteazul; 2) limite între Ţările Române; 3) unităţi administrative; 4) posesiuni ale Domnitorilor Moldovei în Transilvania; 5) posesiuni ale Domnitorilor Ţării Româneşti în Transilvania; 6) raiale turceşti; 7) capitale ale Ţărilor Române; 8) oraşe fortificate; 9) cetăţi; 10) oraşe, târguri.

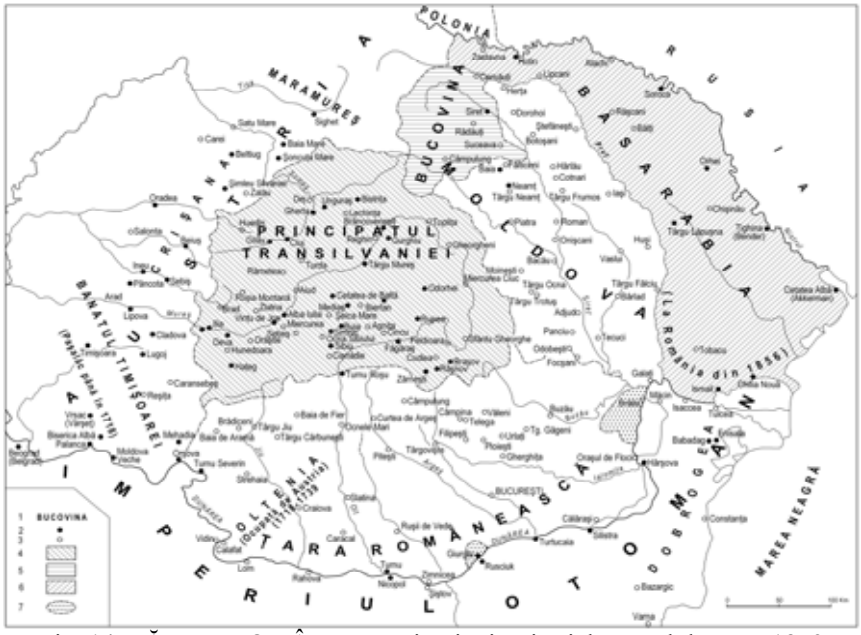

Fig. 14. ȚĂRILE ROMÂNE – mari unități teritoriale, secolul XVII–1859
(după *Atlas R. S. România*)
1) mari unități teritorial-politice; 2) aşezări fortificate sau aşezări cu cetăți; 3) oraşe sau târguri; 4) teritoriu anexat de Austria în 1699; 5) teritoriu anexat de Austria în 1775; 6) teritoriu încorporat la Rusia în 1812; 7) raiale până în 1829.

Fig. 15. ȚĂRILE ROMÂNE – mari unități teritoriale (1859-1914)
(după *Atlas R. S. România*)
1) provincii istorico-geografico-politice româneşti; 2) oraşe; 3) teritoriu încorporat Rusiei prin Pacea de la Berlin; 4) reintegrarea Dobrogei la România prin Pacea de la Berlin – 1878; 5) teritoriu atribuit României prin Pacea de la Bucureşti – 1913.

2.1.3. **Toponimia*** **geografică**

Domeniu legat de lingvistică, toponimia geografică are o deosebită relevanță, prin toponimele respective, în privința cunoașterii mediului regional și local (relief, climă, hidrografie, vegetație, faună, particularități social-economice), a studiului așezărilor omenești (apariție, evoluție teritorială și funcțională, activități specifice, denumiri originare și schimbări de denumiri etc.), a fenomenelor naturale și evenimentelor socio-economice deosebite etc.

Pe teritoriul României, toponimele sunt în proporție de peste 3/4 românești, în special numele de ape, care se păstrează încă din perioada geto-dacică. Toponimele au valoare privind originea, continuitatea și permanența poporului român în vatra carpato-danubiano-pontică.

A. **Categorii de toponime**

După originea lor, toponimele sunt **spontane** (create de popor), **livreşti** (atribuite de oamenii de știință) sau **administrative** (stabilite de către autoritățile de stat sau locale), iar după semnificația lor, se grupează în următoarele categorii:

a. **Regionime ─** nume atribuite regiunilor istorico-geografice sau unităților geografice:

– ***Transilvania*** – ***Ardeal***, nume atestat în 1195 sub forma latină de *Ultrasilvanus* sau *Terra Ultrasilvas*, fiindcă pentru maghiari (cf. notarului regelui Bela, Anonimus) era teritoriul de dincolo de păduri, iar înainte de venirea ungurilor, regiunea se chema *Ardil* sau *Ardelia* (I. Pervin și colab., 1977). Regionimul *Ardil* sau *Ardelia*, de origine indoeuropeană, a devenit în secolul XIII Ardeal, prin care poporul desemna numai Podișul Transilvaniei, fără depresiunile marginale submontane, pe care le numea „țări".

– ***Țara Românească*** – ***Muntenia*** (după unii istorici, primul nume ar fi mai vechi decât cel de-al doilea), regionim ce-și are originea în faptul că statul feudal Țara Românească, pe care Cancelaria „Curei" papale îl desemna cu termenul de Vlahia și Valachia, era situat la început în zona montană și de aici („muntenii") s-a extins în toată regiunea sud carpatică.

– ***Dobrogea***, spațiul dintre Dunăre și Marea Neagră, numit de greci *Mikra Skythia*, într-un document de la începutul secolului XV apare sub numele de *Shra-i Dobruga*, iar mai apoi, după numele strategului Dobrotici, este numit *Dobrugi-ili*, adică provincia lui Dobrotici, Dobrogea.

– ***Moldova***, teritoriul de la est de Carpați, apare în documente sub forma de *Terre nostrae Modauane* în 1360, *Dux Moldaviensis, partium seu nationis Valachiae ...* în 1365, *Kleine Walachia* în 1428 etc. și, după unii istorici, și-ar trage numele de la râul *Mollis* (Moldova), pe care era așezată capitala sa, numită

---

* Noțiunea vine de la cuvintele grecești *topos* (loc) și *onima* (nume), termenul fiind preluat din francezul *toponimie*, care înseamnă **nume proprii de locuri**, iar prin extindere nume de forme de relief, de regiuni și unități geografice sau istorice de toate gradele, nume de unități administrativ-teritoriale, de ape, de căi de comunicație, de localități, nume derivate de la vegetație și faună, de la ocupații, de la agricultură, nume de locuri unde s-au desfășurat evenimente deosebite sau legate de tradiții, nume de persoane sau de personalități etc.

Mollis Davia; după alții, ar proveni de la întinsele păduri de **molid** din jurul capitalei (Baia) numită *Molda* sau *Civitas Moldavia* (cum figura pe sigiliul domnesc).

– ***Bucovina***, nume atribuit după apelativul „bucovină", ce desemna o pădure de fag, atestat documentar în 1392.

– ***Maramureş***, regionim atestat documentar în 1199 şi derivat din numele râului Maramors (Mera). În secolul XIV, în unele documente de cancelarie, apare sub forma *Marmația*, de unde şi oiconimul *Sighetu Marmației*.

– ***Crişana***, regionim de origine livrească, apărut după 1918 pentru partea de la vest de munții Apuseni, desemnând ținutul străbătut de cele 3 Crişuri, numit şi „Țara Crişurilor".

– ***Banat***, nume dat regiunii dintre Mureş, Culoarul Bistra-Timiş-Cerna şi Dunăre, atestat documentar în 1177 sub forma *Comitatus Timesiensis*, iar în 1718 apare sub numele de *Temescher Banat*.

– ***Oltenia***, teritoriul dintre Carpați, Dunăre şi Olt, până în secolul XVIII nu apare ca nume, fiind înglobat în Muntenia. Pe o hartă din 1722 intitulată *Tabula Valachiae Cis-Alutanae* este menționat şi acest teritoriu, iar în 1783 figurează sub numele de *Valachia Caesarea*. Numele de Oltenia apare, pentru prima dată, într-un document din secolul XIX.

b. **Antroponime** – nume atribuite tuturor categoriilor de „locuri" după criterii onomastice. Astfel, cu nume de oameni au fost desemnate numeroase forme de relief (Moldoveanu, Negoiu, Vârfu lui Pătru, Muntele Barbului, Piscu Radului, Plaiu lui Ion, Movila lui Bucur etc.), râuri şi lacuri (Câlcescu, Vintileasca, Matița, Mihăileşti, Iovan etc.), foarte multe localități (Alexandru Ioan Cuza, Alexandru Vlahuță, Andreeşti, Drăgăneşti, Bălan, Bogdana, Călineşti, Ciurea, Costeşti, Dăneşti, Dumitreşti, Emil Racoviță, Mihai Eminescu etc.). Printre cele mai multe antroponime ce stau la baza localităților se înscriu: Mihăieşti, Mihăileni, Mihăileşti – 22, Ştefăneşti – 17, Traian – 13, Ştefan cel Mare, Ştefan Vodă – 11, Mihai Viteazu, Mihai Bravu, Mihai Vodă – 11, Mihail Kogălniceanu – 10.

c. **Oronime** – nume date formelor de relief. Apelativele referitoare la formele de relief sunt foarte numeroase: cheie, crestătură, cumpănă, pas, trecătoare, curmătură, culoar, măgură, munte, deal, vale, movilă, muncel, obcină, culme, baltă, luncă etc.

Unele oronime au bază în antroponime (vezi mai sus), altele sunt determinate de poziția lor, de particularitățile rolului lor în viața socială şi economică.

d. **Hidronime –** nume ale apelor, care se diferențiază după:

• **dimensiune**: *microhidronime* (izvoare, pârâuri, râuri mici) şi *macrohidronime* (ape curgătoare mari – râuri, fluvii);

• **caracter**: *potamonime* (ape curgătoare) şi *limnonime* (ape stătătoare).

Hidronimele antice s-au păstrat în mare parte, transmițându-se în forma inițială sau puțin modificată din generație în generație: Dunărea (*Donaris* – tracic; *Danubius* – roman), Mureş, Timiş, Criş, Ampoi, Argeş, Siret, Prut, Cerna, Jiu, Olt, Tisa, Vedea etc.

În regiunile montane, multor ape li s-au atribuit numele munților din care izvorăsc (Oslea, Gârdomanu, Scărişoara, Viştea etc.) sau numele localităților din zona de ieşire a lor din munte.

De asemenea, apelativele râu şi pârâu, baltă şi lac au căpătat nume din întregul fond toponimic românesc.

e. **Oiconime** – numele localităţilor (rurale şi urbane), cu origini foarte diferite, însă dominate net de antroponime (circa 60%). Cea mai mare parte a oiconimelor au la bază numele întemeietorilor sau ale celor care, sub o formă sau alta, au stăpânit localitatea, cărora li s-au adăugat sufixul de origine tracă **eşti** (sing.-esc) (Dragomireşti, Costeşti, Floreşti, Ioneşti, Vasileşti, Florescu etc.) sau sufixele **eni** şi **ani** (Paşcani, Petricani, Gheroseni, Costeni, Floreni, Gheorgheni); ale unor personalităţi locale sau naţionale (atribuite de regulă pe cale oficial-administrativă (Gheorghe Lazăr, Dimitrie Cantemir, Nicolae Titulescu, Nicolae Bălcescu, Traian Vuia, Alexandru Odobescu, Andrei Şaguna, Vlad Ţepeş, Vladimir, Avereşti etc.), precum şi în legătură cu unele întâmplări, ocupaţii caracteristice (Pârlita, Afumaţi, Ciurari, Arsura, Gâşteşti, Rudari, Stupini, Sărari, Postăvari, Baia etc.), porecle (Căciulaţi, Amărăşti, Băligoşi, Bălţaţi, Căcărezeni, Golani, Golăşei etc.). Alte oiconime reflectă particularităţi fizico-geografice (Şesuri, Malu Alb, Valea ... numele a 375 localităţi în nomenclatorul oficial; Dealu, Plaiu, Muncelu, Crovu, Câmpuri etc.), locuri de trecere peste ape (Vadu Anei, Vadu Crişului, Vadu Oii, Vadu Izei, Vadu Moţilor etc.), terenuri şi culturi agricole (Ogoarele, Grânari, Porumbeni, Podgoria, Viişoara etc.), creşterea animalelor (Izlaz, Stâna, Târlele, Odăi, Văcăreni, Păsăreni, Căpreni etc.). Alte oiconime se referă la originea socială, etnică sau regională (Ungureni, Bârsani, Bârgăuani, Albeşti-Pământeni, Moşneni, Răzeşi, Slobozia, Adunaţi etc.). Şi vechimea localităţilor, ca şi roirea se reflectă în multe oiconime, mai ales sub formă de dublete (Tohanu Vechi şi Tohanu Nou, Tăşnad şi Tăşnadu Nou, Ştefăneşti şi Ştefăneştii Noi, Onceştii Noi şi Onceştii Vechi, Olari şi Olarii Vechi; Gostinu – Gostinari, Uricu – Uricani, Petros – Petroşani, Livadia – Livezeni). De asemenea, după poziţia lor, numeroase oiconime sunt însoţite de precizări, de multe ori tot sub formă de dublete (… din Deal şi ... din Vale, … din Faţă şi … din Dos; …de Sus şi …de Jos etc.).

f. **Fitotoponime –** nume date formelor de relief, apelor, localităţilor după vegetaţia, de regulă, specifică locului. Astfel, apelativele **pădure** şi **codru** au stat la baza numirii unor masive muntoase, piscuri, dealuri, câmpii (M. Codru, M. Codru-Muma, M. Pădurea Craiului; Dealul Păduros; Movila cu Corni, Piscu cu Fagi etc.) şi a mai multor localităţi (Pădureni – 32 localităţi actuale, Pădureţu, Pădurişu, Codru, Codreni). Fitotoponimele apar în toate mediile, având la bază fie asociaţii vegetale, fie plante singulare.

g. **Zootoponime** – nume de locuri, râuri, pârâuri şi izvoare, văi şi câmpuri, măguri şi dealuri, piscuri şi munţi, păduri şi localităţi etc. – care au la bază elemente legate de creşterea animalelor şi, mai ales, de prezenţa mai evidentă a unor animale, de existenţa ca particularităţi în peisaj a acestora. Astfel, pe baza legendarului **Balaur** există în fondul toponimic românesc Valea Balaurului, Muchea Balaurului, Dealu Balaurului, Drumul Balaurului; **barza** este prezentă sub diferite forme, precum, de exemplu, Coasta Barza, pârâul Barza, Pădurea Barza, sate Barza etc.; **ţapul**: Dealu Ţapului, pârâul Ţapu, localitatea Poiana Ţapului, Vf. Ţapu, Obcina Ţapului.

Desigur, o paletă foarte largă de zootoponime este dată de majoritatea animalelor domestice şi sălbatice ce trăiesc pe teritoriul românesc: albină, broască, bou, vacă, viţel, capră, cerb, corb, cuc, găină, iepure, lup, porumbel, mistreţ, porc, şarpe, vulpe etc.

h) **Hodonime –** nume ale marilor drumuri, datorate fie produselor ce parcurgeau traseul lor, fie localităţii de destinaţie, fie râurilor pe văile cărora se desfăşurau.

Cel mai vechi hodonim este „Drumu lui Traian“ în Ţara Haţegului, urmat de „Drumu Minereurilor“ (în Maramureş), „drumu Aurului“ (din Apuseni spre Arad), „drumu Oituzului“, „drumu Buzăului“ etc. Alte hodonime vechi, după secolul XIV: drumurile Brăilei, Branului, Bucureştilor, Craiovei, Giurgiului, Siretului, Teleajenului, Prahovei, Argeşului, Oltului etc., iar ca drumuri legate de comerţul exterior drumurile Liovului şi Cameniţei. Hodonimele cu bază pastoral-transhumantă cele mai cunoscute sunt reprezentate de drumurile oilor (mai multe), mocanilor, lânii, untului; cele legate de exploatarea, transportul şi comercializarea sării sunt „drumu“ Mare al Ocnelor Turzii, „drumu“ Regesc de la Ocnele Dejului, „drumu“ Caraşului, drumul de la Ocnele Mari spre Calafat, Bechet şi Corabia, drumurile de la exploatările Ocniţa, Telega şi Slănic spre Bucureşti, Oltenița, Călăraşi, Brăila, drumul de la Tg. Ocna spre Bacău şi Galaţi.

Alte hodonime au la bază ocupaţii: drumuri ale lemnarilor, ciubărarilor, rudarilor, vărarilor, olarilor.

2.2. ***Structuri administrativ-teritoriale***

2.2.1. **Evoluţie în timp şi spaţiu**

Numeroase mărturii arheologice şi documente istorice atestă existenţa pe teritoriul ţării noastre a unei populaţii numeroase şi stabile, organizată în formaţiuni social-politice şi administrativ-teritoriale al căror prim rol era de a grupa locuitorii dintr-un anumit teritoriu în jurul unui conducător, în vederea desfăşurării unor activităţi productive, militare sau religioase, ceea ce confirmă că diviziunile politico-sociale şi teritorial-administrative au vechi rădăcini, existenţa lor pierzându-se, în adevăratul înţeles al cuvântului, în negura timpurilor. Vechile triburi tracice şi getice nu erau altceva decât unităţi social-politice şi teritoriale independente ale populaţiilor ce trăiau pe aceste meleaguri, având ca centru coordonator, de regulă, o aşezare întărită.

Organizarea în triburi a fost precedată de cea a „gintei“, o grupare teritorială a populaţiei autohtone bazată pe legături de sânge şi exogamie.

Dacă se ia în considerare că triburile dacice din perioada preromană, menţionate de geograful şi astronomul grec **Ptolemeu** (90-178) în Cartea a III-a a **Geographiei**, îşi avea fiecare numele său şi ocupa un teritoriu anumit, sunt şi formaţiuni teritorial-administrative, se poate afirma că avem un tablou orientativ al structurilor teritoriale ale comunităţilor ce se conturau atunci pe teritoriul Daciei. Ptolemeu a prezentat destul de amănunţit, cu unele nesemnificative erori, spaţiul locuit de daci. Astfel, el scrie că Dacia se mărginea în Nord cu „Sarmaţia europeană“ (regiunea dintre Vistula şi Don – cf. M. Popescu-Spineni, p. 40), la

Apus cu teritoriile din lungul pârâului Tibiscos (Tisa) locuite de „iazici“, la Sud cu fluviul Dunărea – de la confluența Tisei până la vărsarea în mare şi de aici cu țărmul marin, depăşind vărsarea Nistrului în mare, iar la Est se termina cu teritoriul „Teuriscilor şi Tyrageților“ de dincolo de Nistru.

Ptolemeu consideră că numeroasele triburi dacice erau nuclee de viață organizată, referindu-se, desigur, la aspectele teritorial-politice, militare, sociale, religioase şi de administrație, dând o listă cu mai multe triburi şi cu 44 localități dacice.

Din cele scrise de Ptolemeu, rezultă că dacii erau numeroşi şi ocupau un vast spațiu, fiind organizați într-un număr considerabil de triburi bine delimitate teritorial şi funcțional, locuind în oraşe, dar şi, cu precădere, în sate amplasate pe cursurile de apă şi în locuri adăpostite natural. După modul de funcționare a triburilor şi după ierarhiile localităților, se poate considera că acestea erau formațiuni teritorial-administrative bine închegate şi delimitate.

Cu timpul, constituirea de **uniuni de triburi**, mici formațiuni statale, conduse de şefi (Remaxos, Zalmodeghikos, Dromichaites) numiți de greci **bazileis** (Regi), a reprezentat un pas înainte spre o organizare teritorială mai bună, cu scopuri nu numai militare sau religioase, ci şi de administrare a bunurilor materiale şi a activităților.

Colonizarea Daciei cu un număr mare de colonişti din Imperiul roman a avut ca urmare o creştere considerabilă a populației, creştere favorizată de împroprietăririle masive ale luptătorilor daci şi romani, numiți atunci **veterani** (noțiune care a dăinuit până în zilele noastre), ca şi de îmbunătățirea continuă a condițiilor de viață. Sporul de populație, intensificarea şi diversificarea activităților au determinat şi o organizare administrativă mai eficientă, marea provincie romană, constituită din Dacia, fiind divizată în două mari unități: **Dacia Superior**, cuprinzând partea nordică şi partea centrală, şi **Dacia Inferior**, reprezentând partea sudică.

În anul 123 ființa şi o a treia mare unitate, numită **Dacia Porolissensis**, în anii 167-169 (Giurescu, C. C., Giurescu, D., *op. cit.*, p. 83), Dacia apărând divizată în trei regiuni administrative:

• **Dacia Porolissensis**, care îngloba jumătatea nordică a Transilvaniei, inclusiv Munții Apuseni, cu centrele **Porolissum** (azi Moigrad, sat al comunei Mirşid, județul Sălaj) şi **Napoca** (Cluj-Napoca).

• **Dacia Apulensis**, care cuprindea restul Transilvaniei şi Banatul, având ca centru oraşul Apulum (Alba Iulia).

• **Dacia Malvensis**, care era alcătuită din Oltenia şi Muntenia, cu reşedința (probabilă) la Malva – numele dacic al localității Romula (azi Reşca, sat al comunei Dobrosloveni, județul Olt).

Din documente, mai rezultă că teritoriul geto-dac corespunzând Dobrogei era înglobat Imperiului roman sub numele de **Scitya Minor**.

Important de reținut este că administrația romană a protejat şi dezvoltat vechile aşezări dacice existente în teritoriu, însă a înființat şi altele noi, ceea ce, din punct de vedere administrativ, în perioada de după transformarea Daciei în provincie romană, a dus la diferențierea a trei mari categorii de localități:

• **Colonia** – oraşe locuite aproape în totalitate de cetăţeni romani, unele considerate ca făcând parte chiar din Italia, având privilegiul de a nu plăti dări (pe baza lui **jus italicum**); iar locuitorii aveau drepturi depline, printre care şi posibilitatea de a alege înalţii demnitari şi de a fi aleşi în diferite funcţii administrative.

• **Municipii** – aşezări urbane, alcătuite atât din autohtoni, cât şi din colonişti, care aveau mai puţine drepturi decât „coloniile", în anumite condiţii ele putând fi trecute în categoria coloniilor.

• **Sate** – aşezări mai vechi, locuite în totalitate sau în mare majoritate de populaţia autohtonă dacă, însă au fost şi sate înfiinţate de colonişti şi locuite în cea mai mare parte de aceştia, numele lor fiind date, de regulă, după cel al întemeietorului.

În unele regiuni, mai importante militar sau mai prospere economic, mai multe sate se grupau în jurul unui centru, constituind, astfel, o formaţiune teritorial-administrativă autonomă, numită **territorium**, condusă de un consiliu alcătuit din delegaţi ai satelor respective. Conducătorii satelor componente, numiţi **principes locorum,** făceau parte din acest consiliu. *Territorium*-ul avea ca şef suprem un comandant, cu garnizoana în reşedinţa teritoriului respectiv; mai cunoscute şi edificatoare, consemnate de documente, fiind **Territorium Sucidavense**, cu peste 26 sate (în sud-estul Olteniei) şi cu reşedinţa la Sucidava, **Territorium Capidavense** (la nord de Cernavodă – pe malul Dunării – cu reşedinţa la Capidava, astăzi sat al comunei Topalu, judeţul Constanţa), un „territorium" cu reşedinţa la **Civitas Ausdecensium**, situat la sud de Adamclisi etc.

Ca oraşe mai importante, cu funcţii administrativ-teritoriale, menţionate în diferite documente, considerăm a fi fost: **Sarmizegetusa** (Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa), **Apulum** (Alba Iulia astăzi), **Napoca** (azi Cluj-Napoca), **Malva** (azi sat Reşca, comuna Dobrosloveni, judeţul Olt), **Drobeta** (sau Drobetis) (azi Drobeta-Turnu Severin), **Dierna** (Orşova), **Potaissa** (Turda). Alte aşezări, cu rang de colonie, erau **Romula** (fost Malva), **Aquae** (Călan), iar cu rang de municipiu **Porolissum** (azi Moigrad-Porolissum, judeţul Sălaj), **Tibiscum** (azi Jupa, sat ce aparţine de oraşul Caransebeş), **Ampelum** (Zlatna), **Troesmis** (Igliţa, sat desfiinţat în 1968 şi înglobat la satul Turcoaia, judeţul Tulcea). Printre cele mai semnificative pot fi menţionate: **Arcidava** (azi Vărădia, judeţul Caraş-Severin), **Berzobis** (Berzovia, judeţul Caraş-Severin), **Ad Mediam** (Mehadia, judeţul Caraş-Severin), **Amutrium** (Butoieşti, judeţul Mehedinţi), **Pelendava** (Mofleni – localitate componentă a municipiului Craiova), **Acidava** (Enoşeşti – localitate componentă a oraşului Piatra-Olt, judeţul Olt), **Pons Aluti** (Ioneşti, judeţul Vâlcea), **Pons Vetus** (Câineni, judeţul Vâlcea), **Salinae** (Uioara – Ocna Mureş), **Germisara** (Cigmău – Geoagiu-Băi, judeţul Hunedoara), **Angustia** (Breţcu – judeţul Covasna), **Alburnus Major** (Roşia, comuna Balşa, judeţul Bihor), **Abruttus** (azi, probabil, satul Abrud, comuna Adamclisi, judeţul Constanţa), **Altinum** (Oltina, judeţul Constanţa), **Axiopolis**

(Hinog – Cernavodă), **Carsium** (Hârşova), **Arrubium** (Măcin), **Noviodunum** sau **Vicina** (Isaccea), **Aegyssus** (Tulcea), **Tropaeum Traiani** (Adamclisi) etc.[1]

Vestigiile arheologice scot în evidenţă existenţa pe teritoriul fostei Dacii, în secolele VIII-X, a numeroase comunităţi rurale şi grupări de comunităţi, amplasate în special pe văile apelor şi în părţile mai ferite ale depresiunilor, dealurilor şi câmpiilor, iar documentele istorice atestă, încă din secolul IX, prezenţa unor formaţiuni politico-administrative ale comunităţilor de **obşti teritoriale**, în fruntea cărora se aflau **sfatul bătrânilor** şi un **şef militar**.

Romaniile locale, acele „Terrae Valachicae" existente în perioada primelor migraţii, erau şi forme de organizare teritorial-administrativă a populaţiei băştinaşe, cu scopul de apărare a pământurilor, de organizare şi practicare a activităţilor.

[1] Alte denumiri ale timpului, cu sau fără corespondenţe în prezent, figurând în diferite lucrări de specialitate: **Ad Pannonias** (Cornea, judeţul Caraş-Severin), **Aizissis** sau **Aixis** (Fârliug, judeţul Caraş-Severin), **Aque** (sat Cioroiu Nou, com. Cioroiaşi, judeţul Dolj), **Argedava** (reşedinţa regelui Burebista, azi satul Popeşti, aparţinând de oraşul Mihăileşti, judeţul Giurgiu), **Azizis** (Ezeriş, judeţul Caraş-Severin), **Brucla** (Aiud), **Buridava** (aşezare pe Olt, după C. C. Giurescu – Stolniceni, localitate componentă a oraşului Rm. Vâlcea), **Centrum Putea** (sat Surducu Mare, comona Forotic, judeţul Caraş-Severin), **Castra Traiana** (sat Castrele Romane, com. Plenița, judeţul Dolj), **Castrum Sex** (Sighişoara), **Chenadium** (Cenad, judeţul Timiş), **Cumidava** (Râşnov), **Civitas Moldaviae** (Baia, judeţul Suceava), **Dacidava** (Deva), **Durostorum** (Silistra), **Dinogeţia** (probabil satul Bisericuţa, desfiinţat şi înglobat la satul Lopătăreasa, com. Bisoca, judeţul Buzău), **Enisala** (sat Enisala, com. Serichioi, judeţul Tulcea), **Gaganis** (Slatina), **Garvăn** (sat Garvăn, com. Jijila, judeţul Tulcea), **Hamangia** (schimbat numele în Baia, com. Tulcea), **Kara Kale** (Cetatea Neagră) (Caracal); **Licostomo** (Chilia Veche, judeţul Tulcea), **Muridava** (aşezare dacică în Dobrogea - ?), **Piroboridava** (sat Poiana, com. Vrâncioaia, judeţul Vrancea), **Pons Augusti** (Marga, judeţul Caraş-Severin), **Praetorium** (oraşul Brezoi; după C. C. Giurescu satul Copăceni, com. Racoviţa, judeţul Vâlcea), **Rusidava** (probabil satul Momoteşti, înglobat în oraşul Drăgăşani), **Sacidava** (? Aşezare dacică în Transilvania), **Samum** (Căşeiu, judeţul Cluj), **Salsovia** (Mahmudia, judeţul Tulcea), **Turris** (Turnu Măgurele), **Tamasidava** (sat Răcătău, com. Blandiana, judeţul Alba), **Ulmetum** (Pantelimon, judeţul Constanţa), **Ziridava** (probabil Cenad, judeţul Timiş); **Păcuiul lui Soare** (oraş-cetate pe Dunăre, la est de satul Ostrov; azi staţiune arheologică); **Gumelniţa** (movilă la nord de Oltenița); ape: **Alutus** (Olt), **Amutrion** (Motru), **Argessos** sau **Ordessos** (Argeş), **Piretos** (Prut), **Istru** sau **Danubius** (Dunăre); **Pontus Euxinus** (Marea Neagră); ţinuturi, regiuni: **Herţa** (ţinut în nordul Moldovei), **Peuce** (ţinut în Dobrogea), **Valahia** (Ţara Românească – Muntenia), **Vlaşca** (Ţara Vlahilor sau Valahilor). Alte denumiri (după Ptolemeu): **Petrodava** (Piatra Neamţ), **Sangidava** (în zona Topliţei), **Utidava** (probabil Tiseşti, localitate înglobată la Tg. Ocna), **Singidava** (la sud de Munţii Apuseni), **Ramidava** (probabil Drajna de Sus, judeţul Prahova), **Zusidava** (în NE Munteniei), **Zargidava** (pe stânga Siretului, probabil satul Brad, com. Negri, judeţul Bacău).

Ele au constituit nuclee de cristalizare a altor forme social-politice şi administrative: cunoscutele **voievodate**[2] (ducate), **cnezate**[3] , **ţări**[4] .

În afara celor trei voievodate din Transilvania, menţionate de **Anonimus**, este sigur că în Transilvania, pe care armatele ungare o numeau *Terra Ultransilvaniae*, existau şi alte formaţiuni politico-sociale, pe care nu le-a menţionat *Anonimus*, pentru că au rămas în afara expediţiilor de ocupare întreprinse de unguri în acel timp.

În Transilvania, Moldova, Ţara Românească mai existau, ca formaţiuni social-politice, peste 20 „ţări" (Almaşului, Loviştei, Haţegului, Severinului, Zarandului, Făgăraşului, Bârsei, Chioarului, Lăpuşului, Oaşului, Maramureşului – se constituia ca voievodat, încorporând cnezatele de pe văile Marei, Cosăului, Tisei, Vişeului, Izei superioare, Izei inferioare –, Câmpulungului Moldovenesc, Vrancei, Tigheciului, Berladnicilor, Brodnicilor, Bolohovenilor etc.), apoi **cnezatele** lui **Ioan** (în sudul Olteniei din zona de confluenţă a Oltului cu Dunărea) şi al lui **Farcaş** (în nord-estul Olteniei), precum şi unităţile politico-administrative din Dobrogea: **Saţa** (în partea nordică), **Sestlav** (în Dobrogea Centrală) şi **Tatos** (în partea sudică).

În *Diploma Ioaniţilor* (1247) sunt menţionate: **Ţara Severinului** (sau Banatul de Severin), **Voievodatul lui Seneslau** (în bazinul superior al Argeşului), **Voievodatul lui Litovoi** (în zona Jiului de mijloc).

Este posibil (cf. Giurescu, C.C., Giurescu, D., *op. cit.*) să fi existat cnezate şi voievodate în zona Maramureşului, în regiunea Buzăului şi apoi în Vrancea, în aria târgului Bârlad etc.

Statul feudal românesc, cunoscut sub numele de **Ţara Românească** (sau **Valahia**), se definitivează în anul 1227, prin unirea cnezatelor şi voievodatelor existente la sud de Carpaţii Meridionali, sub conducerea unui singur *Mare Voievod şi Domn*[5] (de la latinescul *dominus*), căpătându-şi independenţa în 1330, printr-o luptă câştigată la Posada (localitate componentă a oraşului Comarnic) împotriva regelui ungur Carol Robert.

Începând cu secolul al XIV-lea, la sud de Carpaţi s-au dezvoltat, cu un caracter mai complex, unităţi teritorial-administrative numite *judeţe* (sau *judecii*) (de la latinescul *judicium*), în Moldova unităţi similare cunoscute sub numele de *ţinuturi*, iar în Transilvania – *comitatele* (Administraţia maghiară a înlocuit vechile cnezate şi voievodate cu *comitate* şi cu *scaune* secuieşti). Este clar şi de netăgăduit, aşadar, că la venirea ungurilor în Europa ca forţă militară ce a împânzit un spaţiu foarte „larg", tot teritoriul Daciei era intens populat, comunităţile fiind organizate în unităţi politico-sociale şi administrativ-teritoriale bine individualizate. De altfel, acelaşi

[2] Unităţi teritoriale româneşti, conduse de un şef numit **voievod**, în componenţa cărora intrau şi cnezate.

[3] Cnezatele erau unităţi politico-administrative de bază, fiind specifice teritoriilor româneşti; **cneazul** era un *primus inter pares* şi avea atribuţii justiţiare şi administrative.

[4] Unităţi teritoriale specifice populaţiei autohtone româneşti, locuite de comunităţi unite prin origine, port, obiceiuri, ocupaţii, ai căror conducători aveau atribuţii militare, administrative şi judecătoreşti.

[5] Căpetenie, şef al unei comunităţi ce ocupă un teritoriu, conducător militar şi cu funcţie administrativă, juridică şi patrimonială, fiind asimilat cu **Domn**, cu **Vodă** sau cu **Domnitor.**

Anonimus menționa că „voievozii“ români au opus o dârză rezistență invaziei ungare şi că numai rutina militară a armatelor migratoare ungureşti a făcut să fie învinşi.

Apariția primelor județe s-a desfăşurat treptat în timp şi diferențiat în teritoriu, ceea ce face să nu se cunoască exact când şi cum au luat ființă, însă atestarea documentară a unor județe (Jaleş – 1385, Motru – 1415, Județul de Baltă – 1444, Ilfov – 1482 etc.) duce la concluzia că această formă de organizare teritorial-administrativă este mai veche decât perioadele anilor menționați în documente.

Județele, ca formațiuni teritorial-administrative, se dezvoltă şi se genera-lizează în întreaga țară, conturarea lor spațială axându-se pe vechile formațiuni specifice populației autohtone româneşti şi având ca subunități aşa-numitele **plăşi**. Județul era condus de un „prefect“ (din latinescul *praefectus*), iar plasa de un „pretor“ (de la latinescul *praetor*).

Atât județele, cât şi ținuturile au căpătat o structură organizatorică unitară după înfăptuirea primei uniri a Țărilor Române, la 1600, sub Mihai Vodă Viteazul şi, îndeosebi, după **Unirea** din 1859 a Munteniei cu Moldova.

Unele dintre aceste unități administrative şi-au schimbat, după 1800, numele sau au fost desființate.

Printre lucrările cartografice de o deosebită importanță, care cuprind date valoroase privind organizarea administrativă a țării (cu trei secole în urmă), se înscrie şi *Harta Țării Româneşti*, întocmită de Stolnicul Constantin Cantacuzino (publicată la Padova în 1700), care cuprinde şi mici părți din Dobrogea, Moldova, Banat şi Transilvania.

Aceasta este prima lucrare a unui român, care prezintă împărțirea pe județe, oraşe şi sate din Țara Românească (Muntenia), pe hartă figurând şi principalele aşezări-cetate în număr de 23, precum şi 526 de sate şi 28 de mânăstiri. Satele sunt diferențiate în două categorii: sate **libere**, în număr de 450, şi sate **boiereşti**, în număr de 76 (mai răspândite în județele Ilfov, Prahova, Argeş, Vlaşca şi Romanați). Multe din cele 17 județe care figurează pe hartă îşi păstrează şi în prezent numele: Argeş, Buzău, Dâmbovița, Ialomița, Mehedinți, Prahova, Ilfov etc.

În cunoscuta şi valoroasa lucrare a lui Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae* (1716), este redată întreaga structură teritorial-administrativă a Moldovei din acea vreme. Astfel, Moldova perioadei de început a secolului XVIII era divizată în trei mari părți:

a**. Moldova superioară** (sau Țara de Sus), cuprindea şapte ținuturi (*Hotin* – cu reşedința în cetatea Hotin; *Dorohoi* – cu reşedința în târgul Dorohoi; *Hârlău* – cu scaunul în târgul Hârlău; *Cernăuți* – cu scaunul în Cernăuți; *Suceava* – cu scaunul la Suceava; *Neamț* – cu scaunul în cetatea Neamț; *Bacău* – cu scaunul în târgul Bacău).

b. **Moldova inferioară** (numită şi *Țara de Jos*) avea în componență 12 ținuturi (*Iaşi* – unde era şi „scaunul“ țării – cu reşedința la Iaşi; *Cârligătura* – cu reşedința la Târgu Frumos; *Roman* – cu scaunul la Roman; *Vaslui* – cu reşedința în târgul Vaslui; *Tutova* – cu scaunul la Bârlad; *Tecuci* – cu reşedința în târguşorul Tecuci; *Putna* – cu centrul în Focşani; *Covurlui* – cu scaunul la Galați; *Fălciu* – cu reşedința în Târgul Fălcii; *Lăpuşna* – cu scaunul în târgul Lăpuşna, aici aflându-se şi târgul Chişinău; *Orhei* – cu reşedința în târgul Orhei; *Soroca* – cu reşedința în cetatea Soroca).

c. **Basarabia de sud** avea patru ținuturi (*Buceag*, cu târgurile Căuşani şi Tobac; *Cetatea Albă* – cu scaunul în cetatea numită de români „Cetatea Albă“ şi de greci Moncastro; *Chilia* – cu scaunul în cetatea Chilia, numită de greci *Lycostomo*; *Ismail* – cu scaunul în cetatea Ismail).

Tot în această lucrare, Dimitrie Cantemir individualizează, în limitele depresiunii Vrancea, un teritoriu ce se suprapunea cursului superior al Zăbalei şi celui al Putnei, grupând mai multe sate, apoi un spaţiu, situat în zona Câmpulungului Moldovenesc, ce cuprindea câteva sate de păstori, precum şi o arie la est de Prut – în nord-vestul stepei Buceagului, cu centrul în târgul Sărăţii, ca formaţiuni administrativ-teritoriale pe care le consideră un fel de „republici" în cadrul statului moldovenesc, beneficiind de un regim fiscal şi de putinţa de a dispune de bogăţiile pământului devălmaş.

Harta întocmită de ofiţerul topograf austriac, **Friederich Schwantz,** în primul sfert al secolului XIX consemnează 196 localităţi în Vâlcea, 113 în Romanaţi, 195 în Gorj, 135 în Dolj, 230 în Mehedinţi, 9 în Loviştea, 72 în Muntenia, 228 în Transilvania, 70 în Banat.

Rigas Velestinlis, grec de origine, secretar al domnitorului Mavrogheni, realizează o hartă a Ţării Româneşti, în care apar, ca unităţi teritoriale, **plaiurile** (similare cu plăşile şi situate în zona dealurilor): Loviştei, Arefului, Teleajenului, Dâmboviţei, Ialomiţei, Râmnicului etc.

Referitor la unităţile administrativ-teritoriale plăşi şi plaiuri, tot un grec stabilit la Bucureşti, **Dionisie Fotino**, publică în 1818 o hartă a Munteniei, în care sunt marcate 12 judeţe, cu plăşile şi plaiurile componente.

După anul 1918, ca urmare a necesităţilor sociale şi economice ce au decurs din făurirea statului naţional unitar român, s-a trecut la o modificare a unităţilor administrative ale României. Astfel, *Legea organizării administrative* din 1926 a divizat teritoriul ţării în 71 de judeţe, ce grupau în interiorul lor 429 de plăşi şi cuprindeau 179 de oraşe şi 15.981 de localităţi rurale. În perioada interbelică rămân în vigoare, cu mici şi nesemnificative modificări, structurile administrative din 1926, ce s-au format şi dezvoltat ca forme adecvate pământului românesc şi specifice poporului român. În martie 1936 este promulgată o nouă lege, al cărei *Regulament* din februarie 1937 (cf. *Enciclopediei României*, Bucureşti, 1938) prevedea:

- „*Teritoriul ţării* este împărţit din punct de vedere administrativ în **judeţe** şi **comune**, cu personalitate juridică, având patrimoniu şi organe proprii de conducere".
- „*Plasa* este o simplă circumscripţie administrativă a judeţului, fiind necesară în special pentru controlul activităţii autorităţilor locale".
- „*Comunele sunt urbane şi rurale*. Comunele rurale care se găsesc în imediata vecinătate a oraşelor pot fi declarate **suburbane**. Comunele urbane (oraşele n.n.) reşedinţă de judeţ, având o importanţă economică sau culturală deosebită pot fi declarate, prin lege, municipii".

Fig. 16. TRANSILVANIA – secolele X-XII (după Giurescu, C. C.)
1) localități cu vestigii arheologice; 2) localități menționate în documente;
3) localități menționate în cronici contemporane.

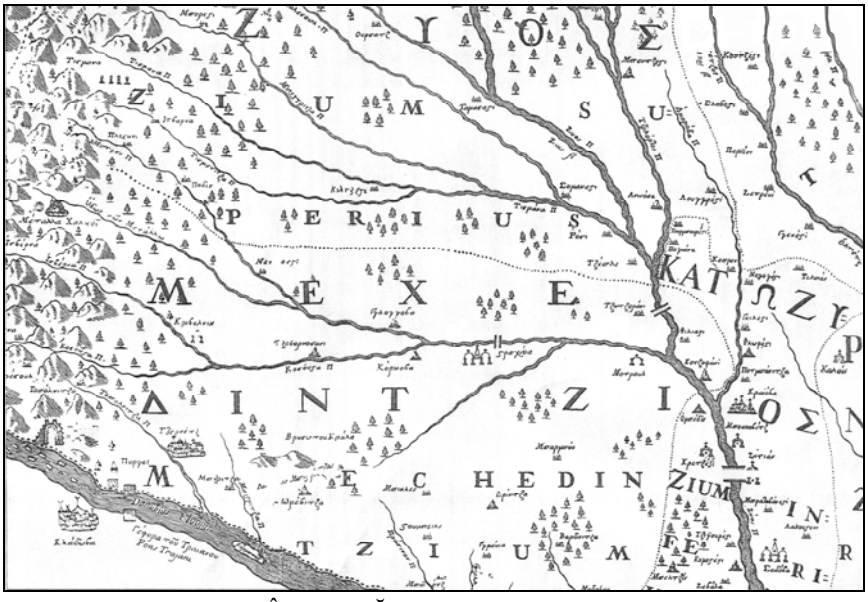

Fig. 17. ȚARA ROMÂNEASCĂ – fragment din *Harta Stolnicului Constantin Cantacuzino*, tipărită la Padova, în 1700 (Biblioteca Academiei Române)

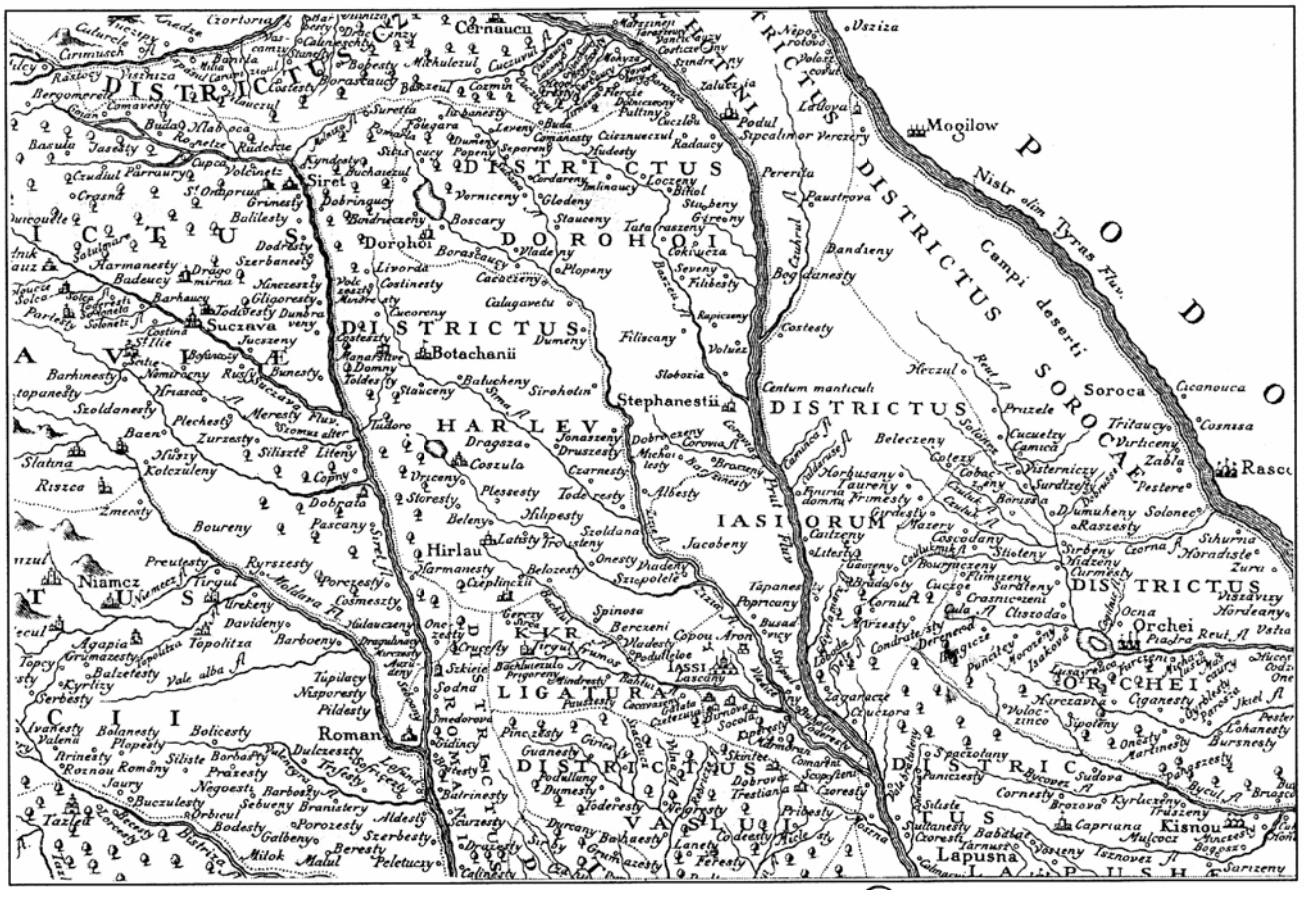

Fig. 18. HARTA MOLDOVEI (fragment), de Dimitrie Cantemir, din *Principatus Moldaviae Descriptio*, Amsterdam, 1737 (după *Atlas istorico-geografic*)

Constituţia din 1938 a stabilit unele principii noi de organizare politică şi administrativă, astfel:

- „*Teritoriul ţării* este împărţit în *provincii şi comune*, judeţul şi plasa devenind circumscripţii de control".
- „*Provinciile* sunt unităţi cu atribuţii economice, culturale şi sociale, de gospodărire la nivel local şi de executare a măsurilor de interes general, stabilite de puterea centrală. Provincia înglobează mai multe judeţe şi este administrată de un **Consiliu** şi de un **Guvernator** (**numit** prin Decret Regal şi având rangul de subsecretar de stat). Consiliul provincial este alcătuit din membri aleşi de Consiliile comunale şi din membri de drept, fiind un organ consultativ al guvernului".
- „*Comuna* constituie a doua unitate administrativă, condusă de un **Consiliu Comunal** şi de un **primar** (**numit** pe 6 ani, care este, în acelaşi timp, şi preşedintele Consiliului comunal) ".

Cele 71 de judeţe au fost grupate, după Legea din 27 martie 1936 – respectiv Regulamentul acestei legi din 18 februarie 1937 – în 10 ţinuturi (*Olt*, cu reşedinţa la Craiova, având în componenţă 6 judeţe; *Argeş*, cu reşedinţa la Bucureşti, cu 10 judeţe; *Mării* – reşedinţa la Constanţa, cu 4 judeţe; *Dunărea* – reşedinţa la Galaţi, cu 10 judeţe; *Nistru* – reşedinţa la Chişinău, cu 4 judeţe; *Prut* – reşedinţa la Iaşi, cu 9 judeţe; *Suceava* – reşedinţa la Cernăuţi, cu 7 judeţe; *Alba Iulia* – reşedinţa la Alba Iulia, cu 9 judeţe; *Crişuri* – reşedinţa la Cluj, cu 7 judeţe; *Timiş* – reşedinţa la Timişoara, cu 5 judeţe), care aveau drept scop descentralizarea, la acest nivel, a principalelor probleme de ordin economic, social, cultural şi politic. Ţinuturile, însă, prezentând un grad mare de eterogenitate şi dificultăţi evidente de gospodărire şi administrare, s-au dovedit neviabile şi au fost apoi desfiinţate.

În 1950, teritoriul României postbelice este reorganizat administrativ, printr-o „imitaţie" neinspirată (sau impusă), pe **regiuni** şi **raioane**, fără nicio relevanţă pentru ţara noastră, unele având denumiri fără nici o acoperire. Astfel, apar regiuni ca Stalin (devenită apoi Braşov) şi Autonomă Maghiară sau raioane ca Lenin, Stalin, Gheorghe Gheorghiu-Dej, 1 Mai, Griviţa Roşie etc.

După 1950, urmează unele modificări, privind mai ales numărul de regiuni, raioane şi comune, efectuate în 1952, 1956 şi 1960. În 1964, printr-un decret al Consiliului de Stat, se intervine destul de masiv în structurile administrative, desfiinţându-se 4 raioane, 13 comune şi, ceea ce este foarte important, se schimbă denumirile a peste 760 sate. Este, deci, prima schimbare masivă de nume de localităţi, unele motivate (Căcărezeni, Bou, Băseşti, Tâmpeni, Jevreni, Cacaleţi etc.), dar şi multe nejustificate, afectând semnificaţia lor toponimică (Valea Rea, Valea Neagră, Rudari, Călugăru, Râpile, Lingurari, Ciurari, Dealul Cioara, Colibi, Atârnaţi, Bălăria, Podul Gâştei etc., etc. – vezi *I. Iordan şi colab.*, *Indicatorul localităţilor din România*, Bucureşti, 1974).

În 1968 se revine la organizarea teritorial-administrativă bazată pe judeţe, însă numărul judeţelor, la nivelul actualului teritoriu al ţării (fără Basarabia, partea de nord a Bucovinei şi sudul Dobrogei – Cadrilaterul), se reduce, de la 58, în perioada interbelică, la 39.

2.2.2. **Unităţi administrativ-teritoriale şi unităţi teritoriale**

Trecerea la tradiţionalele judeţe româneşti s-a făcut, însă, cu numeroase şi importante carenţe, datorită atât nefolosirii unor criterii bine definite, raţional selectate şi aplicate, cât şi necunoaşterii conţinutului de bază al structurilor administrative şi teritoriale specifice ţării noastre, poporului român.

Fig. 19. ROMÂNIA – Structuri administrativ-teritoriale (1926) (după *Atlas R. S. România*) şi cu Ţinuturile din 1938 (după *Enciclopedia României*, 1938)

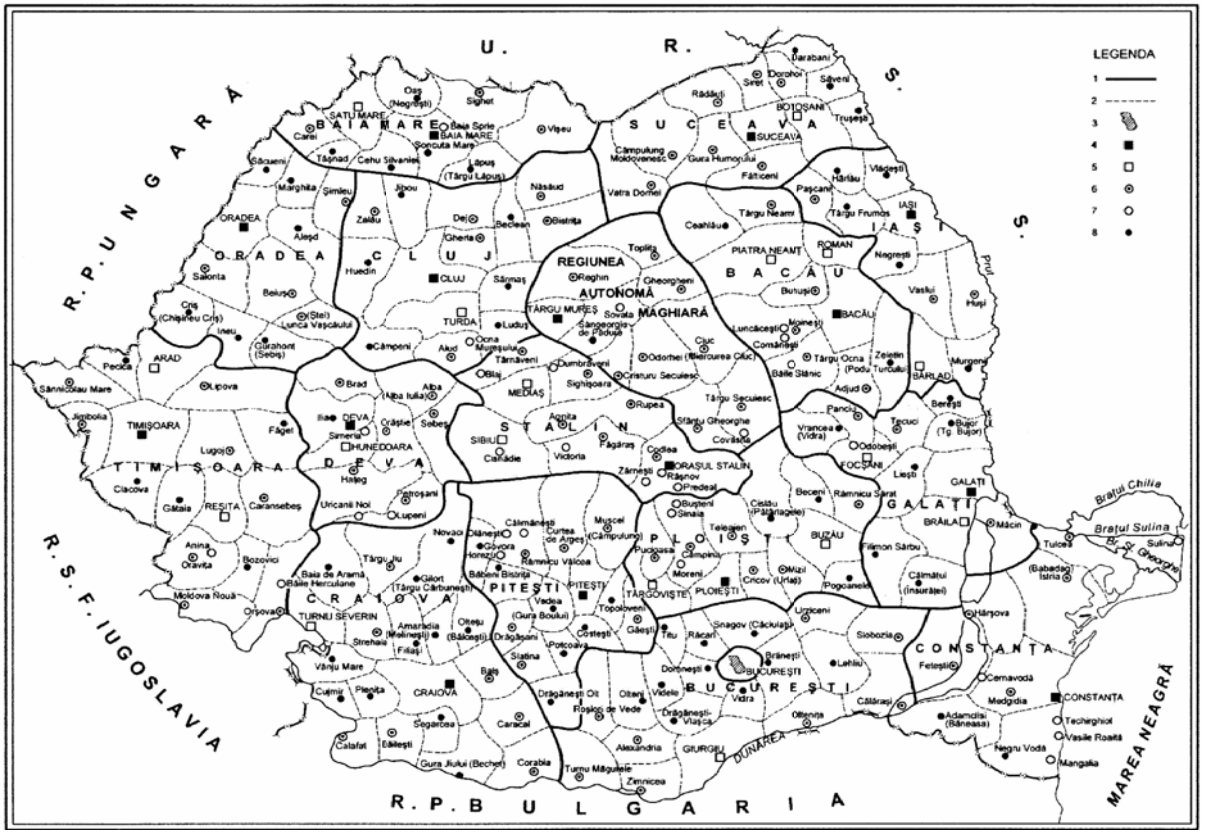

Fig. 20. ROMÂNIA – **unităţi administrativ-teritoriale – 1950** (regiuni şi raioane)
1) limite de regiuni; 2) limite de raioane; 3) oraş de subordonare republicană; 4) oraşe regionale, reşedinţe de regiune, 5) oraşe regionale, reşedinţe de raion; 6) oraşe raionale, reşedinţe de raion; 7) oraşe; 8) comune, reşedinţe de raion.

Astfel:

• *Judeţul* (din latinescul **judicium**) este cea mai mare entitate administrativă din România, reprezentată de un teritoriu de dimensiuni diferite, stabilite, în general, în funcţie de particularităţile geografice, teritorial-istorice şi social-economice, înglobând mai multe localităţi urbane şi rurale, dispunând de un însemnat potenţial de resurse naturale şi umane şi beneficiind de autonomie social-culturală şi economică.

• *Oraşul* este o entitate administrativă de bază cu caracter urban, având o apreciabilă dezvoltare economică, social-culturală şi edilitar-gospodărească, cu funcţiune, în general, industrială, comercială, culturală şi de servicii, eventual politico-administrativă, fiind alcătuit dintr-o singură localitate, în mod normal, dar, în foarte multe cazuri, considerăm nemotivat, oraşul are în componenţă şi localităţi rurale. Oraşelor mai mari (demografic), cu o dezvoltare intensă a activităţilor industriale, sociale, culturale, de învăţământ şi ocrotire a sănătăţii, comerciale şi de transport, cu dotări complexe edilitar-gospodăreşti, de regulă şi centre de convergenţă teritorială şi politico-administrativă, li se poate atribui calitatea de municipiu (din latinescul **municipium**).

• *Comuna*, noţiune preluată din terminologia franceză (**commune** – care se referea la o comunitate, la o grupare de gospodării sau locuinţe şi care era fie urbană, fie rurală) şi utilizată în domeniul administrativ românesc, este o entitate administrativă de bază, deci nu localitate (se face confuzie între localitate şi comună – de fapt între localitatea reşedinţă şi comună sau între sat şi comună). De reţinut: comuna este o entitate administrativă exclusiv rurală, fiind formată dintr-un număr diferit de sate: între 1 (numai 7% din numărul comunelor sunt constituite dintr-un singur sat) şi 40 de sate (comuna Cornereva, judeţul Caraş-Severin) sau 39 de sate (comuna Vidra, judeţul Alba), reunite, prin definiţie, în funcţie de tradiţie şi comunitate de interese, de particularităţile economice, culturale, geografice şi demografice.

În afară de entităţile administrative mai sus prezentate, singurele existente în legislaţia actuală românească[6] , pentru edificare sunt consemnate în continuare şi unele elemente de structură teritorială privind comunităţile omeneşti sau diversele structuri şi organisme teritoriale, utilizate în diferite situaţii sau în studii de specialitate, în prezent sau în trecut.

Aşezare: grup de locuinţe; comunitate de oameni trăind într-un grup de case; loc în care s-a stabilit cineva (verbul latinesc a aşeza = **assediare**); se foloseşte cu precădere în lucrări de specialitate cu semnificaţia de aşezări rurale, aşezări urbane, aşezări sezoniere, aşezări temporare etc.

Localitate (fr. **localité**): loc în care s-au stabilit un grup de case, o comunitate de oameni (locuitori); în perioada actuală, termentul se foloseşte în mod frecvent pentru orice categorie de aşezări, fie urbane, fie rurale. De asemenea, unele localităţi pot fi declarate staţiuni balneare sau balneoclimatice, localităţi folclorice, turistice, artizanale, forestiere, piscicole etc.

Sat (lat. **fossatum**, loc înconjurat cu şanţ – **fossa**): aşezare rurală (sau localitate rurală), cu gospodării şi case locuite în majoritate sau în totalitate de

[6] **Constituţia României**, **Art. 3** (3), prevede că teritoriul este organizat, sub aspect administrativ, în comune, oraşe şi judeţe. În condiţiile legii, **unele oraşe** sunt declarate municipii.

populație care se ocupă cu agricultura şi creşterea animalelor, cu economie predominant rurală, rar industrială sau servicii.

Târg (slavul **trůgů**): localitate cvasiurbană, cu funcțiune de centru de convergență, loc unde se fac schimburi de mărfuri, de produse; nu este o categorie oficială de localități, fiind o noțiune folosită în limbajul local sau popular, rămasă însă în componența nominală a unor localități care au avut (sau care mai au) funcția de convergență regională comercială (Târgu Frumos, Fierbinți-Târg, Târgu Trotuş, Filipeştii de Târg, Târgu Jiu, Târgu Lăpuş etc.).

Cătun (albaneză; sârbo-croată **katun**): categorie taxonomică ce nu se mai foloseşte în mod oficial, ci numai strict local, desemnând un grup restrâns de gospodării țărăneşti, izolate teritorial sau situate la marginea unui sat, precum şi unele părți, segmente dintr-un sat.

Suburbie: cartier marginal al unui oraş; aşezare strâns legată teritorial şi funcțional de un oraş, care intră în componența oraşului respectiv.

Suburbană: localitate rurală, situată în zona periurbană a unui oraş mare, subordonată administrativ oraşului respectiv. Această categorie taxonomică a fost desființată în 1989.

Teritoriu administrativ: spațiul, delimitat prin lege, aferent județelor, oraşelor şi comunelor – ca unități administrative, constituit din terenuri agricole (arabil, păşuni, fânețe, vii şi livezi), terenuri forestiere, suprafețe ocupate de ape, de căi de comunicație, precum şi terenuri cu construcții (intravilan şi diverse amenajări). În trecut i se spunea „merea“ sau „moşie“.

Zonă metropolitană: teritoriul şi localitățile situate în jurul marilor oraşe, care au legături cu oraşul respectiv într-unul sau în mai multe domenii de activitate, permanente sau temporare, constituind o arie relativ largă de influență a oraşului.

Zonă periurbană: spațiul din împrejurimile oraşelor, cu localitățile aferente, mai restrâns sau mai întins, în care se manifestă o influență directă şi, în general, permanentă a oraşului respectiv, bazată pe relații socio-economice multiple, în unele direcții reciproce (forță de muncă, aprovizionare cu produse sau materii prime, servicii comerciale, sociale şi culturale etc.).

Rețea de localități: totalitatea localităților, urbane şi rurale, dintr-un anumit teritoriu (național, regional-geografic, județean), dispuse într-un ansamblu de relații ce se bazează pe o complexitate de factori social-economici.

În concluzie, în România există, conform legii, trei categorii de entități administrative: **județul** = macro-unitate, **oraşul** şi **comuna** = unități de bază.

De asemenea, se diferențiază, ca **localități** sau ca **aşezări**, două mari categorii: **rurale** sau sate (nu comune) şi **urbane** sau oraşe (din care unele cu statut calitativ de municipii).

Referitor la momentul 1968, problema comportă trei aspecte:

a. Revenirea la județe, ca forme tradiționale şi viabile ale organizării administrative a teritoriului românesc, constituie, fără îndoială, un „gest“ pozitiv, dar numai parțial, pentru că datorită intenției permanente de a se creea o centralizare cât mai accentuată au fost reînființate numai 39 județe, din cele 58 existente în perioada interbelică pe teritoriul actual al României. Astfel, județe ca Romanați, Vlaşca, Muscel, Tecuci, Târnava şi altele, cu puternice şi semnificative rezonanțe istorico-sociale şi geografice, n-au mai apărut pe harta țării.

b. Cea mai semnificativă „realizare“ a mereu „îmbunătățirii“ administrative este, în 1968, aşa-zisa desființare a localităților. Preluând exprimarea oficială de „sate desființate şi înglobate la …“, rezultă că în această categorie intră nu mai

puțin de 3.750 localități, marea majoritate fără un motiv întemeiat, foarte multe având semnificații puternice sociale, economice, culturale, istorice, geografice etc., dar în realitate ele au rămas intacte teritorial. Ca exemple concludente menționăm: Gura Văii, General Praporgescu, Matei Basarab, Aprodul Purice, Arcuda, Arnota, Baia Craiului, Băcanu, Biserica, Valea Bisericii, Cotu lui Bălan, Lunca Vâsculuí, Malu Alb, Odaia Vlădichii, Răsfirați.

c. Schimbarea denumirilor de localități atinge apogeul în 1968, când 920 sunt „rebotezate", foarte multe, ca şi în perioada anterioară, fără nici un temei, contrazicând spiritul tradițional istoric, geografic, social-economic.

Urmează o parțială modificare în 1981, când, printr-un decret al Consiliului de Stat emis pentru „*îmbunătățirea* organizării administrative a teritoriului R.S. România", se desființează județul Ilfov şi se modifică masiv județul Ialomița, apărând două noi județe – Giurgiu şi Călăraşi, precum şi un sector agricol (unitate administrativă fără nici o bază rațională, cu limite şi denumire în totală contradicție cu normele, cu criteriile ştiințifice de organizare administrativă a unui teritoriu).

Până în 1981, în afara celor nouă sate, înființate în anii '50 pentru dislocații (deportații) din Banat, dar demolate în anii '60, au mai dispărut alte 34 de sate, unele necesitate de construcțiile hidrotehnice, altele, însă, fără justificare, iar în intervalul 1981-1986 încă 92 de sate au fost şterse din nomenclatorul localităților țării.

Mici modificări teritoriale au mai fost operate, după 1981– a fost extins Sectorul Agricol Ilfov şi s-au schimbat câteva denumiri de sate, în special în județele Tulcea şi Constanța.

În sfârşit, ultima „*îmbunătățire* administrativ-teritorială" socialistă (a se reține titulatura, ce arată mereu o **îmbunătățire**, termen care în limba română desemnează o acțiune spre mai bun), are loc în aprilie 1989, la bază stând aceleaşi vechi criterii şi acelaşi mod defectuos de lucru, stabilite nu se ştie de ce comisie şi de care **specialişti**.

Aşadar, centralizarea efectivă şi masivă a început cu dispariția „nominală" a peste 3.750 de sate prin aşa-zisa „înglobare" (la un sat vecin), cu desființarea a aproape 1.700 comune şi a 17 județe.

După 1990, se remarcă o oarecare intensitate a declarării unor comune (nu localități) ca oraşe şi, mai ales, a trecerii unor oraşe la categoria de municipii.

De asemenea, în legătură cu legiferarea unor structuri teritoriale, şi accentuăm nu administrative, se face remarcată regionarea realizată în 1996-1998, în cadrul unui program PHARE, pentru aşa-zisa „Dezvoltare Regională", finalizată nu pe baza particularităților social-economice şi geografice, a necesităților reale de dezvoltare comună şi complementară, ci pe o **grupare de** județe: **Nord-Est** (Bacău, Botoşani, Iaşi, Neamț, Suceava, Vaslui), **Sud-Est** (Brăila, Buzău, Galați, Constanța, Vrancea, Tulcea), **Sud Muntenia** (Argeş, Călăraşi, Dâmbovița, Giurgiu, Ialomița, Prahova, Teleorman), **Bucureşti-Ilfov** (municipiul Bucureşti, județul Ilfov), **Sud-Vest Oltenia** (Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Vâlcea), **Vest** (Arad, Caraş-Severin, Hunedoara, Timiş), **Nord-Vest** (Bihor, Bistrița-Năsăud, Cluj, Sălaj, Satu Mare, Maramureş), **Centru** (Alba, Braşov, Covasna, Harghita, Mureş, Sibiu).

Aceste regiuni de dezvoltare, ale căror nume date după punctele cardinale nu au nici o semnificație, se suprapun în linii generale cu provinciile/regiunile istorico-geografice, neconcordanțele spațiale fiind neimportante şi neavând o motivație convingătoare social-economică, ceea ce ar susține ideea de revenire la cele 8 provincii (sau regiuni) tradiționale româneşti, cu precizarea că ele ar funcționa după aceleaşi principii şi ar putea juca acelaşi rol ca actualele regiuni de dezvoltare.

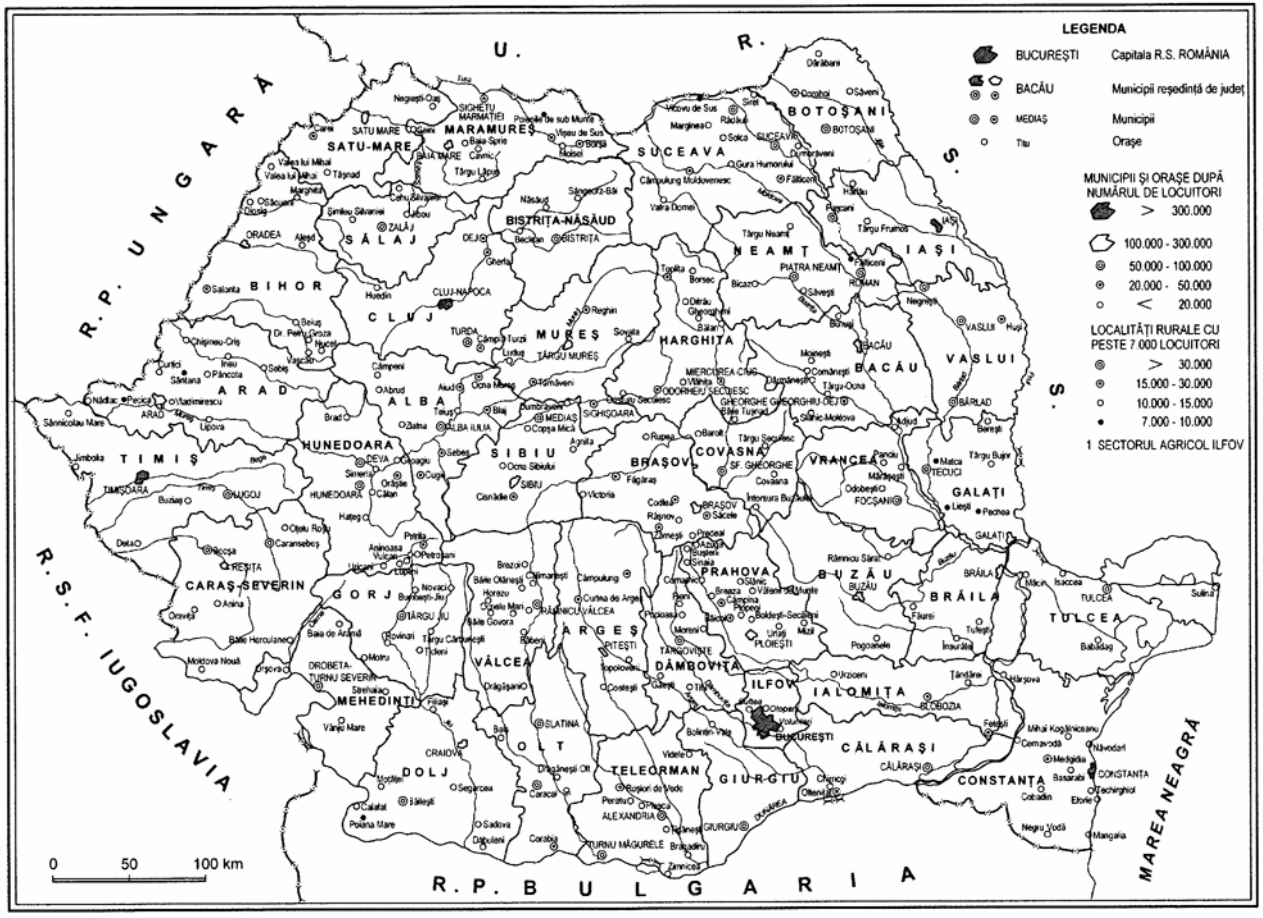

Fig. 21. ROMÂNIA – Structuri administrativ-teritoriale – 1968 (după I. Iordan, *Geografia României*, vol. II)

Nu este lipsit de relevanță nici faptul că, încă din secolele XIII-XIV, s-a folosit fără întrerupere – şi se foloseşte încă în mod frecvent, atât în lucrări de specialitate, în literatură, cât şi, mai ales, de către populație – o regionare „geografico-istorică“, ce cuprinde teritorii întinse ce au constituit unități sau subunități cu caracter statal. Acestea sunt: **Muntenia** şi **Oltenia** (ce au constituit o formațiune statală sudcarpatică numită Țara Românească), **Dobrogea** (regiune situată între Dunăre şi Marea Neagră, partea de sud – Cadrilaterul – fiind în prezent în componența Bulgariei), **Moldova** (între Carpații Orientali şi râul Prut), **Bucovina** (regiune din nordul țării axată pe zona izvoarelor râului Siret – parțial înglobată la Ucraina), **Ardeal** (teritoriul din interiorul lanțului Munților Carpați, ocupând partea centrală a țării), **Banat** (în vest – sud-vestul țării, între Mureş şi Dunăre), **Crişana** (în vest şi nord-vest, între Mureş şi Someş), **Maramureş** (în nord, în bazinul râului Iza), iar ca regiune istorico-geografică ce a făcut parte din teritoriul dacic şi din România antebelică şi interbelică, consemnată în multe documente, menționăm **Basarabia,** situată între Prut şi Nistru.

Actuala împărțire administrativă, declarată **provizorie** în 1990, având o structură ce respectă situația dinainte de apariția legii din aprilie 1989 (rămânând, însă, în vigoare 23 din cele 28 comune declarate atunci oraşe), s-a cerut şi se cere, încă, modificată, prin revenirea la structurile cu mai multe comune, prin redarea **ființelor** nominale şi teritoriale satelor **înglobate** la alte sate, prin **restituirea numelor** satelor radiate din nomenclatorul localităților, precum şi prin **reînființarea nominală** şi teritorială a unor județe.

În prezent, când aşa-numita „tranziție“ politico-economică creează unele disfuncționalități, când problemele sociale capătă conotații deosebite, contradictorii şi chiar adversare, au apărut şi probleme legate de o reorganizare administrativ-teritorială, de o regionalizare, care, după cum este prezentată, ar duce la o divizare a României în aşa-zise regiuni de sine stătătoare, unitatea statală fiind suspendată undeva în neclaritate. Rezultă, de altfel, o centralizare accentuată pe regiuni autonome, ce ar genera şi o fragmentare economică şi politică a teritoriului românesc.

Toate perioadele istorice, mai lungi sau mai scurte, s-au caracterizat prin structuri administrative determinate de condițiile social-economice şi politice. Aceste structuri s-au modificat periodic, atât teritorial, cât şi funcțional-organizatoric, dar întotdeauna au făcut parte dintr-un cadru central, constituind „părți“ ale unui întreg teritorial şi funcțional şi supunându-se unor reguli şi îndatoriri centrale. Autonomia a variat şi ea în forme şi conținut în funcție de organismul central, dar, evident, a fost înscrisă în parametri bine definiți şi corect stabiliți legic în cadrul teritoriului național unitar.

De reținut, aşadar, că, în istoria lor, unitățile administrative româneşti au avut **întotdeauna** la bază comunități teritoriale mici, înglobate în entități administrative de mărimi diferite, care începând din secolele XIII–XIV s-au consolidat în județe şi în unități locale (comunele), între ele existând o **verigă** cu funcție de factor intermediar. Totdeauna, aceste formațiuni au respectat o ierarhie administrativă simplă şi eficientă, în vârful căreia s-a aflat organismul statal central.

Singura regionalizare a teritoriului românesc ce poate fi efectuată în prezent este **revenirea la cele 8 provincii** tradiționale **istorico-geografice**, ca regiuni specifice, cunoscute şi adoptate în toate mediile naționale şi internaționale. Aceste

„entități teritoriale“, care corespund în linii mari cu „Regiunile de dezvoltare“, urmează a avea **nu un rol** de organisme administrative propriu-zise (acest rol revenind, în continuare, județelor, ca entități teritoriale descentralizate), ci unul de **regiuni de referință**, **de orientare** națională şi internațională, **de regiuni statistico-economice**, dar şi **de Agenții de Dezvoltare Regională** (ADR).

Pentru a avea un tablou edificator privind evoluția şi viabilitatea structurilor administrativ-teritoriale ale pământului românesc, prezentăm, în continuare, situația acestor structuri în perioade istorico-politice semnificative (interbelică şi postbelică), care evidențiază caracterele de bază ale **opticilor** politice şi social-economice ale fiecărei etape.

1938 – România Mare (după Legea din 1926, după recensământul din 1930 şi după Legea din 1936)
Ținuturi – 10
Județe – 71 (56 în actualul teritoriu)
Plăşi – 429
Oraşe – 179
Comune – 4.314
Sate – 15.981

1952 – România postbelică
Regiuni – 16 şi 1 oraş republican
Raioane – 198
Oraşe – 171
Comune – 4.314
Sate – 15.221

1966
Regiuni – 16 şi 1 oraş republican cu regim de regiune
Raioane – 150
Oraşe – 181
Comune – 4.259
Sate – 15.020

1968
Județe – 39 şi 1 oraş cu regim de județ
Oraşe – 189
Comune – 2.706 (144 suburbane)
Sate – 13.149

1981
Județe – 40 şi 1 oraş asimilat județului
Oraşe – 236 (din care 56 municipii)
Comune – 2.705 (din care 135 suburbane)
Sate – 13.124

1990
Județe – 40 şi 1 oraş asimilat județului
Oraşe – 260 (din care 56 municipii)
Comune – 2.688
Sate **. . .**

2005
Județe – 41 şi 1 oraş asimilat județului
Oraşe – 312 (din care 104 municipii)
Comune – 2.801
Sate – 12.996 (inclusiv localitățile componente şi satele aparținătoare oraşelor)

... lipsă date

De asemenea, pentru o comparație a structurilor administrativ-teritoriale ale României, sunt prezentate în tabelele 1 şi 2 situațiile din 1938 (cu regionalizarea respectivă) şi din prezent (2005).

Tabelul 1

Structuri administrativ-teritoriale – 1938

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Nr. crt.	**Unităţi administrativ-teritoriale**	**Suprafaţa (kmp)**	**Populaţia**	**Urban**	**Nr. plăşi**	**Nr. oraşe**	**Nr. sate**	**Densitate (nr. sate/ 100 kmp)**
ROMÂNIA		**295. 049**	**19. 535.398**	**3 .609.220**	**429**	**179**	**15.981**	**5,4**
Ţinut/Judeţ		*	*	**				
I	**OLT reşed. Craiova**	**9,1**	**9,5**	**10,6**	**37**	**17**	**2421**	**9,0**
1	Dolj	2,2	2,7	16,2	8	4	393	6,0
2.	Gorj	1,5	1,2	4,8	6	1	453	9,9
3.	Mehedinţi	1,8	1,7	9,3	8	3	428	8,0
4.	Olt	1,0	1,0	5,5	4	1	332	11,6
5.	Romanaţi	1,2	1,5	10,4	5	3	252	7,1
6.	Vâlcea	1,4	1,4	10,7	6	5	563	13,8
II	**ARGEŞ reşed. Bucureşti**	**13,8**	**19,3**	**27,5**	**67**	**26**	**2957**	**7,2**
1.	Argeş	1,4	1,5	9,4	6	2	538	12,8
2.	Braşov	0,9	0,9	34,3	3	1	47	1,8
3.	Buzău	1,7	1,8	12,6	7	2	578	11,7
4.	Dâmboviţa	1,2	1,8	8,1	8	3	181	5,3
5.	Ilfov	1,8	5,4	62,0	10	2	419	8,1
6.	Muscel	1,0	0,8	8,3	3	1	208	6,8
7.	Prahova	1,7	2,7	21,9	10	8	417	8,3
8.	Teleorman	1,5	2,0	13,1	8	4	225	4,9
9.	Trei Scaune	1,1	0,7	11,2	5	2	107	3,2
10.	Vlaşca	1,5	1,7	7,5	7	1	237	5,3
III	**MĂRII reşed. Constanţa**	**7,4**	**5,3**	**18,8**	**24**	**18**	**779**	**3,6**
1.	Ialomiţa	2,4	1,7	10,2	8	4	149	2,1
2.	Constanţa	2,4	1,5	29,7	7	8	202	2,9
3.	Caliacra	1,5	0,9	23,3	4	3	233	5,2
4.	Durostor	1,1	1,2	14,3	5	3	195	6,0
IV	**DUNĂREA reşed. Galaţi**	**12,9**	**10,4**	**21,5**	**46**	**24**	**1.842**	**4,9**
1.	Brăila	1,5	1,3	28,0	5	1	132	3,1
2.	Cahul	1,5	1,1	8,0	5	2	208	4,6
3.	Covurlui	0,9	1,2	44,2	5	1	98	3,7
4.	Fălciu	0,7	0,6	17,7	3	2	153	7,2
5.	Ismail	1,4	1,2	32,2	4	5	76	1,8
6.	Putna	1,1	1,1	21,2	6	5	265	7,9
7.	Rm. Sărat	1,2	1,1	7,2	5	1	232	7,0
8.	Tecuci	0,8	0,9	10,1	5	1	266	11,0
9.	Tulcea	2,9	1,1	20,7	4	5	155	1,8
10.	Tutova	0,9	0,8	16,2	4	1	257	10,3

* Ponderea faţă de întreaga ţară

** Ponderea faţă de unitatea administrativă respectivă

Tabelul 1 (continuare)

1	2	3	4	5	6	7	8	9
V	**NISTRU reşed. Chişinău**	**7,6**	**7,4**	**14,2**	**23**	**7**	**795**	**3,6**
1.	Cetatea Albă	2,6	1,9	5,3	8	1	213	2,8
2.	Lăpuşna	1,4	2,3	26,7	5	2	237	5,7
3.	Orhei	1,4	1,5	7,6	6	2	236	5,6
4.	Tighina	2,2	1,7	13,4	4	2	109	1,7
VI	**PRUT reşed. Iaşi**	**10,8**	**11,9**	**16,3**	**46**	**19**	**2.456**	**7,7**
1.	Bacău	1,5	1,5	17,4	7	4	440	10,0
2.	Bălţi	1,8	2,2	9,8	6	2	288	5,5
3.	Botoşani	1,0	1,2	21,2	4	3	251	8,2
4.	Fălticeni	1,3	0,9	13,6	4	2	178	5,3
5.	Iaşi	1,1	1,5	13,6	6	2	333	10,3
6.	Neamţ	1,3	1,1	20,7	5	3	256	6,4
7.	Roman	0,6	0,9	12,7	3	1	216	11,5
8.	Soroca	1,4	1,8	4,3	8	1	255	5,9
9.	Vaslui	0,8	0,8	9,3	3	1	239	10,6
VII	**SUCEAVA reşed. Cernăuţi**	**5,8**	**8,1**	**18,0**	**27**	**22**	**784**	**4,6**
1.	Câmpulung	0,8	0,6	29,5	3	4	39	1,7
2.	Cernăuţi	0,6	1,6	38,7	4	4	95	5,4
3.	Dorohoi	1,0	1,2	19,8	5	5	236	8,3
4.	Hotin	1,3	2,2	6,6	6	2	215	5,7
5.	Rădăuţi	0,8	0,9	13,8	3	2	69	2,9
6.	Storojineţ	0,9	0,9	10,2	3	3	62	2,3
7.	Suceava	0,4	0,7	9,7	3	2	68	5,2
VIII	**ALBA-IULIA reşed. Alba-Iulia**	**10,3**	**8,4**	**13,9**	**54**	**17**	**1.135**	**3,8**
1.	Alba	1,2	1,1	14,8	8	4	151	4,4
2.	Ciuc	1,7	0,8	10,5	5	2	59	1,2
3.	Făgăraş	0,8	0,5	8,9	3	1	85	3,5
4.	Mureş	1,6	1,6	15,3	10	2	246	5,1
5.	Odorhei	1,0	0,7	6,1	5	1	140	4,7
6.	Sibiu	1,2	1,1	24,3	6	1	89	2,5
7.	Târnava-Mare	1,0	0,8	19,1	5	2	109	3,8
8.	Târnava-Mică	0,7	0,8	9,2	5	3	132	6,3
9.	Turda	1,1	1,0	9,9	7	1	124	3,9
IX	**CRIŞURI reşed. Cluj**	**11,3**	**11,0**	**17,4**	**56**	**16**	**1.575**	**4,7**
1.	Bihor	2,5	2,8	18,7	12	3	419	5,6
2.	Cluj	1,6	1,8	29,7	9	2	230	4,8
3.	Maramureş	1,2	0,9	14,5	4	1	58	1,7
4.	Năsăud	1,5	0,8	11,0	6	2	109	2,5
5.	Sălaj	1,8	1,9	8,6	10	3	286	5,5
6.	Satu Mare	1,4	1,6	22,2	8	3	212	5,0
7.	Someş	1,3	1,2	9,3	7	2	261	6,6
X	**TIMIŞ reşed. Timişoara**	**11,0**	**8,7**	**16,2**	**49**	**13**	**1.237**	**3,8**
1.	Arad	2,1	2,2	17,7	10	1	226	3,6
2.	Caraş	1,5	1,0	13,3	6	2	126	2,7
3.	Hunedoara	2,6	1,7	12,1	12	5	414	5,4
4.	Severin	2,2	1,2	15,2	8	3	228	3,6
5.	Timiş-Torontal	2,6	2,6	19,2	13	2	243	3,2

Tabelul 2

Structuri administrativ-teritoriale actuale (2005)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Nr. crt.	Unităţi administrativ-teritoriale	Supraf. (kmp)	Populaţia	Urban%	Nr. oraşe		Nr. comune	Nr. sate[7]	Densitate (nr. sate/ 100 kmp)[8]
					Total	din care municipii			
ROMÂNIA		**238.391**	**21. 730.000**	**55,0**	**312**	**104**	**2.801**	**12. 996**	**5,64**
Judeţul		*	*	**					
1	Argeş	2,9	3,0	45,4	7	4	95	576	8,4
2	Brăila	2,0	1,7	64,1	4	1	40	140	2,9
3	Buzău	2,6	2,3	38,7	5	2	82	481	7,9
4	Călăraşi	2,1	1,5	37,0	5	2	48	160	3,1
5	Dâmbovița	1,7	2,5	29,4	6	2	78	361	8,9
6	Giurgiu	1,5	1,4	29,8	3	1	50	166	4,7
7	Ialomița	1,9	1,4	38,9	7	3	52	127	2,9
8	Ilfov	0,7	1,4	10,2	5	-	35	99	6,3
9	Olt	2,3	2,3	38,1	8	2	102	377	6,9
10	Prahova	2,0	3,8	50,7	14	2	86	405	8,6
11	Teleorman	2,4	2,0	32,1	5	3	92	231	4,0
12	Dolj	3,1	3,4	50,2	7	3	104	378	5,1
13	Gorj	2,3	1,8	42,0	9	2	61	412	7,4
14	Mehedinți	2,1	1,4	46,2	5	2	62	344	7,0
15	Vâlcea	2,4	1,9	39,1	11	2	77	553	9,6
16	Constanța	3,0	3,3	70,2	12	3	55	188	2,7
17	Tulcea	3,6	1,2	47,8	5	1	45	133	1,6
18	Bacău	2,8	3,3	46,2	8	3	80	491	7,4
19	Botoşani	2,1	2,1	36,7	7	2	70	333	6,7
20	Galați	1,9	2,9	56,8	4	2	59	180	4,0
21	Iaşi	2,3	3,8	47,5	4	2	93	420	7,7
22	Neamț	2,5	2,6	36,6	5	2	75	343	5,8
23	Vaslui	2,2	2,1	39,3	5	3	71	448	8,4
24	Vrancea	2,0	1,8	38,4	5	2	67	331	6,8
25	Suceava	3,6	3,2	33,3	16	5	95	388	4,5
26	Alba	2,6	1,8	57,4	11	4	66	656	10,5
27	Bistrița-Năsăud	2,2	1,4	36,3	4	1	55	235	4,4
28	Braşov	2,2	2,7	74,0	10	4	46	148	2,8
29	Cluj	2,8	3,2	67,2	6	5	75	420	6,3
30	Covasna	1,5	1,0	50,3	5	2	39	122	3,3

[7] Inclusiv localităţile componente şi satele aparţinătoare oraşelor

[8] S-a luat în calcul numărul satelor nominalizate în nomenclatorul oficial actual (este o medie pur statistică, pentru că s-a luat în calcul numărul, indiferent de mărimea teritorială sau demografică a satelor)

[*] Ponderea faţă de întreagă ţară

[**] Ponderea faţă de unitatea administrativă respectivă

Tabelul 2 (continuare)

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
31	Harghita	2,8	1,5	44,1	9	4	58	236	3,6
32	Hunedoara	3,0	2,2	75,9	14	7	55	457	6,5
33	Mureş	2,8	2,7	48,8	10	4	91	463	6,9
34	Sălaj	1,6	1,1	39,7	4	1	56	281	7,3
35	Sibiu	2,3	1,9	65,8	11	2	53	162	3,0
36	Caraş-Severin	3,6	1,5	54,9	8	2	69	287	3,4
37	Timiş	3,6	3,1	60,1	10	2	84	314	3,6
38	Arad	3,2	2,1	50,7	10	1	68	269	3,5
39	Bihor	3,2	2,8	47,9	10	4	90	434	5,8
40	Maramureş	2,6	2,3	52,6	12	2	64	222	3,5
41	Satu Mare	1,9	1,7	44,0	5	2	58	225	5,1
42	Bucureşti	0,1	8,9	100,0	1	1	–	–	–

În privinţa structurii administrative a oraşului Bucureşti, trebuie acordată multă atenţie, trebuia să se manifeste mult discernământ, având în vedere că, totuşi, municipiul Bucureşti este un organism urban unitar, o entitate administrativă unică, sectoarele, conform Constituţiei, fiind subdiviziuni (nu subunităţi), ceea ce înseamnă că ar trebui să aibă un statut diferit faţă de o unitate administrativă. Legea nr. 251 din 23 aprilie 2001 [(art. 68(1) şi art. 97(1) (3), art. 38(2), art. 95(2)] introduce unele ambiguităţi, care duc la disfuncţionalităţi şi chiar la animozităţi, generate de suprapunerea aproape în totalitate a atribuţiilor primarilor de sectoare cu cele ale primarului general, ca şi a atribuţiilor consiliilor sectoarelor cu cele ale consiliului general.

De aceea, se poate afirma că oraşul-capitală Bucureşti funcţionează, în realitate, ca şase oraşe, rolul său ca **organism urban unitar** fiind evident afectat.

În al doilea rând, prin structura sa social-economică complexă şi prin funcţionalitatea sa, municipiul Bucureşti este, de fapt, o aglomerare urbană care include funcţional un spaţiu mult mai mare decât cel existent în prezent în administrarea sa directă. Este vorba de localităţile, lipite sau foarte apropiate de intravilanul oraşului, care, prin amplasarea lor, formează un „întreg“ teritorial cu oraşul – un necunoscător al situaţiei nici nu ar remarca trecerea din oraş în localitatea respectivă –, iar din punct de vedere funcţional acestea sunt strâns şi indisolubil legate de structurile economice şi sociale ale municipiului Bucureşti.

Aşadar, într-o nouă configuraţie teritorial-administrativă, oraşul Bucureşti va trebui să includă în componenţa sa urbană localităţile care în prezent sunt unite teritorial şi funcţional cu oraşul Bucureşti, taxonomic acestea înscriindu-se ca suburbii (nu suburbane) sau cartiere.

În continuare, prin rolul său de metropolă, oraşul Bucureşti va trebui să aibă şi o „coroană“ teritorială suburbană, adică un teritoriu de relaţii directe şi permanente economice şi sociale, care, din punct de vedere administrativ, să constituie **aria metropolitană** în subordinea sa directă. Comunele acestei arii metropolitane vor avea statut de comune suburbane, unităţi administrative existente şi în perioada interbelică pentru „micul Paris“. (A se vedea I. Iordan, „România Liberă“, 19 septembrie 2004).

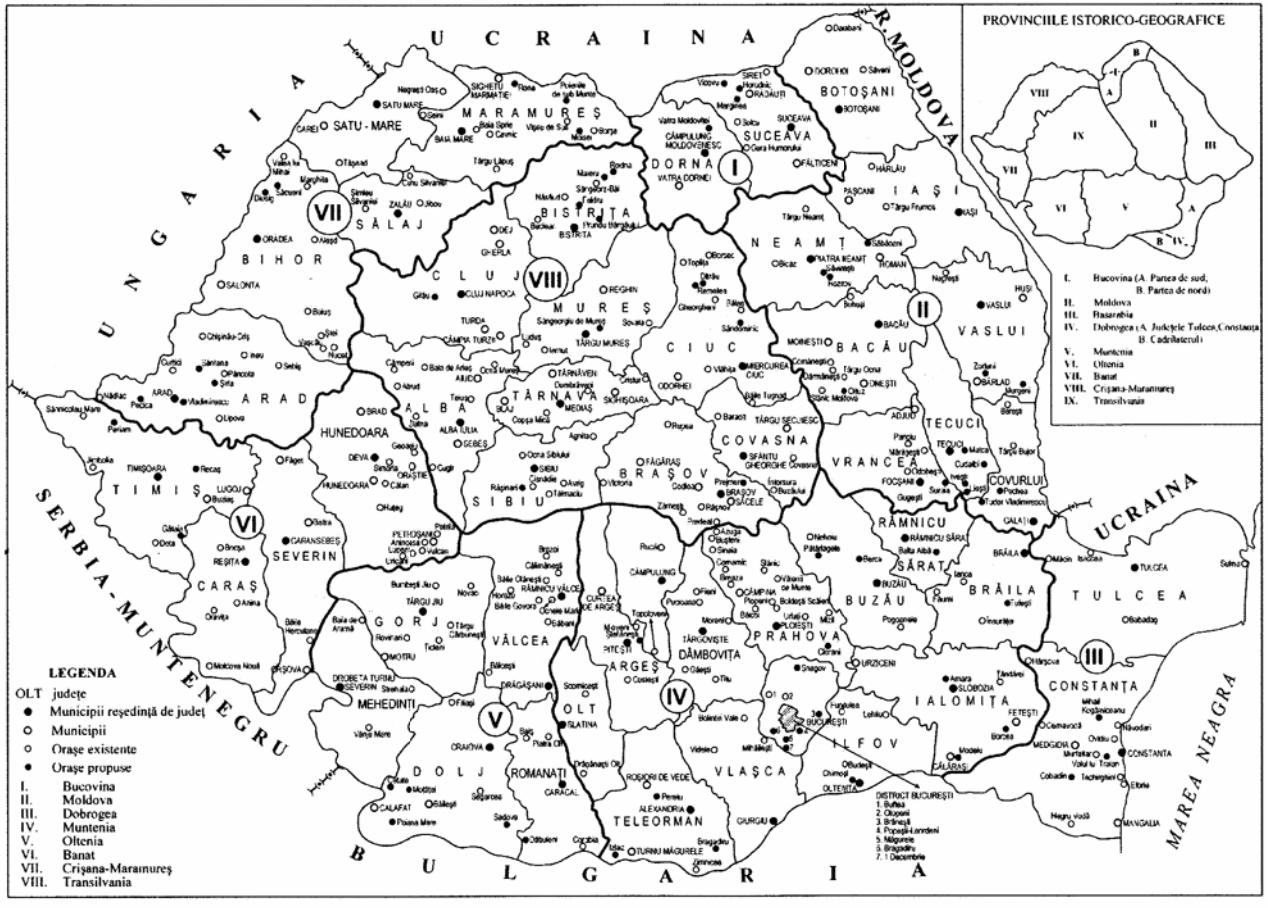

Fig. 22. ROMÂNIA – Structuri administrativ-teritoriale (propuneri – I. Iordan, 2003)

Ca o concluzie generală, se desprind următoarele:

– Gruparea județelor în cele 8 regiuni istorico-geografice de tradiție și de folosire efectivă și intensivă internă și internațională, ca unități administrativ-teritoriale specifice țării noastre, poporului român, este cea mai potrivită formă de regionare în perioada actuală, bineînțeles sub forma expusă mai înainte.

– Redarea ființelor teritoriale localităților așa-zise „desființate și înglobate la …" se înscrie ca o mare urgență, pentru că ele există în realitate; semnificația marii lor majorități evidențiază particularități istorice, geografice, sociale, economice, constituind, în același timp, și un valoros fond toponimic. Această acțiune de includere în nomenclatorul național oficial a unor localități ale căror nume au fost radiate nu ar antrena decât un efort de evidență oficială, fără nici un fel de finanțare.

– Aceeași problemă se pune și în privința schimbării masive a numelor de localități, foarte multe cu semnificații puternice în viața poporului român, care trebuie să revină la vechile lor denumiri. (a se vedea: I. Iordan, *România încotro?…Structuri administrativ-teritoriale în România*, Editura C.D. Press, București, 2003).

2.3. ***Geografia populației***

Aspectele geografice ale populației abordează problemele ce privesc omul și colectivitățile umane, respectiv modul și particularitățile de viață.

2.3.1. **Evoluția numerică și spațială**

Până în secolul al XIX-lea, când apar primele înregistrări privind numărul populației în „țările românești", repartiția spațială și numerică a populației era făcută pe baza estimărilor axate pe vestigii arheologice și documente istorice, precum și pe cea a relatărilor unor călători și istorici români și străini.

După harta Daciei preistorice (Giurescu, C.C., 1974), cele mai dens populate erau ariile situate în lungul Dunării, în partea centrală și vestică a Câmpiei Române, în luncile râurilor mai mari (în special, Mureș, Siret, Prut, Olt, Argeș, Jiu, Someș), în depresiunile intramontane și de contact (ceea ce îl face pe istoricul roman L. Annaeus Florus să scrie că dacii sunt strâns legați de munți: *daci montibus inhaerent*), pe litoralul Mării Negre.

În secolele II-I a.Cr., bazându-se pe efectivele armatelor regelui Burebista, Strabon (cf. Pârvan, V., 1926) estimează populația geto-dacă la aproape un milion de locuitori.

Mai târziu, în secolele II-III, în timpul colonizării Daciei de către romani, deci în timpul simbiozei daco-romane, se apreciază că populația Daciei romane ajunsese la circa 1.250.000 de locuitori (cf. Pârvan, V., 1923).

În timpul migrației popoarelor (275-1241), populația daco-romană, devenită prin etnogeneză românească, continuă, după cum atestă numeroase vestigii arheologice, numismatice și toponimice, o neîntreruptă locuire a teritoriului carpato-dunăreano-pontic și înregistrează o evidentă creștere numerică, estimându-se a fi, la sfârșitul secolului al XIII-lea, în jur de 2 milioane de locuitori.

În această perioadă, se remarcă – fiind o caracteristică a populației autohtone românești – un intens fenomen migrator intern, desfășurat pe spații variabile, prin

deplasarea unui număr însemnat de locuitori din fața năvălitorilor spre locuri adăpostite (păduri, terenuri mlăştinoase, văi înguste, depresiuni mici) şi revenirea la locul de baştină în perioadele liniştite. Locuitorii acestei perioade – consideraţi ca făcând parte din culturile materiale locale, dintre care, de nivel internaţional sunt mai cunoscute Ciurel (secolele V–VII) şi Dridu (secolele X–XI) – erau organizaţi în comunităţi şi grupări de comunităţi denumite **romanii** (cf. N. Iorga), care au constituit precursoarele organismelor teritoriale specifice româneşti cunoscute sub numele de **ţări** şi **voievodate** (ţări: Maramureş, Bârsei, Haţegului, Oltului, Loviştei, Vrancei, Oaşului, Almăjului, Severinului, Chioarului, Lăpuşului, Dornelor, Berladnicilor etc.; voievodate: al lui Gelu, al lui Menumorut şi al lui Glad – toate menţionate în cronica *Gesta Hungarorum*, scrisă de secretarul regelui maghiar Bela, ca existând la pătrunderea ungurilor în Transilvania, la începutul secolele X–XI, apoi, în secolul XIII, voievodatele lui Farcaş (în nordul Olteniei), lui Ioan şi Litovoi (în dreapta Oltului), lui Seneslau (în regiunea Argeşului superior) etc.

La începutul anului 1400 se estimau 950.000 de locuitori în Transilvania, 500.000 de locuitori în Muntenia, 550.000 de locuitori în Moldova şi circa 75.000 de locuitori în Dobrogea, deci, în total, peste 2 milioane.

În perioada următoare, caracterizată printr-o dezvoltare relativ însemnată a meşteşugurilor şi agriculturii, printr-o remarcabilă sporire a numărului de oraşe şi de târguri, printr-o intensificare a relaţiilor culturale şi economice între cele patru mari „ţări româneşti“ (Transilvania, Moldova, Dobrogea, Ţara Românească), populaţia înregistrează o creştere apreciabilă, ajungând la 1.521.000 locuitori, în 1741, în Ţara Românească, la 980.000 de locuitori, în 1774, în Moldova, la 1.490.000 de locuitori, în 1789, în Transilvania, la 150.000 de locuitori, în 1790, în Dobrogea.

Sfârşitul secolului al XVIII-lea şi începutul secolului al XIX-lea se caracterizează printr-o dezvoltare economică, culturală şi de schimburi mai complexă în interiorul ţării, ca şi printr-o migrare a populaţiei transilvănene spre Muntenia şi Moldova, datorită accentuării represiunilor feudale austro-ungare. Astfel, numeroşi locuitori, în special oieri, trec din zona de sud a Transilvaniei (din Banat până la Braşov) în Muntenia şi Moldova, întemeind peste 180 de aşezări, numite, de populaţia locală, „de dincolo“ sau „de transilvăneni“.

Dezvoltarea social-economică relativ puternică a acestei perioade generează şi o creştere numerică însemnată a populaţiei, astfel că la 1877 populaţia României era apreciată a fi de 8,7 milioane locuitori, iar în 1891 de 10 milioane.

În tabelul 3 se prezintă date privind numărul de locuitori, structura pe sexe şi medii (%), ca şi densitatea (la kmp), la toate recensămintele efectuate în perioadele interbelică şi postbelică.

Tabelul 3

Populația la recensămintele din 1930-2002

Recensăminte	Total populație	Masculin %	Feminin %	Urban %	Densitatea loc./kmp
Decembrie 1930	14.280.700	49,1	50,9	21,4	59,9
Ianuarie 1948	15.872.600	48,3	51,7	23,4	66,6
Februarie 1956	17.489.500	48,6	51,4	31,3	73,4
Martie 1966	19.103.200	49,0	51,0	38,2	80,1
Ianuarie 1977	21.559.900	49,3	50,7	43,6	90,4
Ianuarie 1992	22.810.000	49,2	50,8	54,3	95,7
Martie 2002	21.681.000	48,8	51,2	52,7	91,0

Pe județe, cel mai mic număr de populație l-a înregistrat județul Covasna – la toate recensămintele de după 1930, după care urmează Tulcea (cu excepția recensământului din 2002, când a ocupat locul 3 de la urmă), Sălaj (exceptând 2002, când s-a plasat pe locul penultim, 1930 şi 1948), Ialomița şi Giurgiu, toate acestea înregistrând, în 2002, sub 300.000 locuitori.

Cu cel mai mare număr de populație, exceptând Bucureştii, se înscriu județele, în ordinea dată de recensămintele din 1992 şi 2002: **locul 1** Prahova (locul 2 în 1948 şi 1956, locul 3 în 1930), **locul 2** Iaşi (locul 3 în 1977 şi locul 4 în celelalte recensăminte anterioare), **locul 3** Dolj (locul 2 în 1966 şi 1977, locul 1 la celelalte recensăminte), **locul 4** Constanța (locul 6 la celelalte recensăminte), **locul 5** Bacău (la toate recensămintele) şi **locul 6** Cluj (locul 4 în 1977, locul 3 în 1966, 1956 şi 1948, locul 2 în 1930).

Tot la nivelul județelor, însă, se înregistrează unele mici fluctuații, înregistrate de câteva județe, care se abat de la evoluția pozitivă continuă din perioada 1930-1992. Astfel, în județul Arad apar scăderi între recensămintele din 1930 şi 1956 şi între 1977 şi 1992, în județul Giurgiu între 1956 şi 1966 şi între 1977 şi 1992, în Caraş-Severin între 1930 şi 1948 şi între 1977 şi 1992, precum şi în județele Botoşani (1966 şi 1977), Suceava (1930 şi 1948), Teleorman (1977 şi 1992), Mehedinți (1948 şi 1956), Hunedoara (1930 şi 1948), Timiş (1948 şi 1956), Sălaj (1956 şi 1966).

Procentual, cele mai semnificative creşteri în perioada 1930-1992 le înregistrează Municipiul Bucureşti (323,7%), județele Constanța (286,9%), Braşov (242,4%), Ilfov (în spațiul actual) (220,7%), Galați (197,5%), Bacău (186,7%), Iaşi (193,0%), Neamț (185,9%), adică județele care au avut un intens proces de industrializare şi care au funcționat ca un puternic magnet pentru migrația internă a populației.

Singurul județ care înregistrează creşteri la nivelul întregii perioade 1992-2002 este Iaşi, celelalte au toate scăderi de populație. Însă, la nivel de ani, majoritatea județelor au şi scăderi şi creşteri.

Pe regiuni (provincii) istorico-geografice[9] , repartiția şi evoluția numerică a populației sunt prezentate în tabelul 4:

Tabelul 4

Evoluția numerică a populației pe regiuni istorico-geografice

Regiunea	1930	1992	2002	Scăderea % (perioada 1992-2002)
Moldova	2.839.526	4.786.202	4.695.183	1,9
Dobrogea	447.810	1.019.766	973.811	4,5
Muntenia	4.107.623	7.346.530	6.944.324	5,5
Oltenia	1.365.684	1.934.224	1.841.918	4,8
Banat	1.198.806	1.624.330	1.498.255	7,8
Crişana-Maramureş	1.874.762	2.334.165	2.190.144	6,2
Transilvania	2.446.518	3.764.818	3.537.339	6,0
Total	14.280.729	22.810.035	21.680.974	4,9

Din datele de mai sus, rezultă că evoluția numerică, la nivel național, se materializează printr-o creştere de 59,7% din 1930 până în 1992, media anuală fiind de 137.570 persoane, iar perioada 1992–2002 printr-o scădere continuă cu 4,9%, a cărei valoare medie anuală a fost de 112.906 persoane.

Pe regiuni, se constată aceeaşi evoluție pozitivă până în anul 1992 şi negativă după 1992. Procentual, între 1930 şi 1992, creşterile cele mai însemnate le înregistrează Dobrogea, Muntenia şi Moldova, la polul opus situându-se Crişana-Maramureş şi Banat, iar în perioada 1992–2002 scăderile procentuale cele mai însemnate revin Banatului, Crişanei-Maramureş şi Transilvaniei, iar cele mai mici Moldovei. Adică, Banatul şi Crişana-Maramureş au creşterea procentuală cea mai mică, dar şi scăderea cea mai mare, în timp ce Moldova şi Dobrogea au creşterea procentuală cea mai însemnată, iar scăderea cea mai mică.

2.3.2. **Densitatea**

Densitatea este o medie dată de raportul dintre numărul populației şi un anumit teritoriu. De regulă, sunt folosite 3 categorii de densități medii:

• **densitatea generală** – raportul dintre numărul populației şi suprafața unității de referință (țară, județ, comună etc.), în kmp;

• **densitatea agricolă** – raportul dintre numărul populației şi suprafața agricolă a unității teritoriale respective, la 100 ha;

---

[9] Gruparea județelor pe regiuni istorico-geografice, în cadrul actualului teritoriu, aparține autorului:

Moldova: Suceava, Botoşani, Iaşi, Neamț, Vaslui, Vrancea, Galați

Dobrogea: Tulcea, Constanța

Muntenia: Brăila, Buzău, Ialomița, Călăraşi, Bucureşti, Ilfov, Prahova, Dâmbovița, Giurgiu, Teleorman, Olt, Argeş

Oltenia: Vâlcea, Gorj, Dolj, Mehedinți

Banat: Caraş-Severin, Timiş, Hunedoara

Crişana-Maramureş: Arad, Bihor, Sălaj, Satu Mare, Maramureş.

Transilvania (Ardeal): Bistrița-Năsăud, Cluj, Mureş, Harghita, Covasna, Braşov, Sibiu, Alba

• **densitatea rezidențială** – raportul dintre numărul populației şi suprafața vetrei (vetrelor) localității/localităților, în ha.

A. **Densitatea generală** a populației, ca raport între numărul de locuitori şi suprafața unității geografice respective (în kmp), înregistrează în prezent, la nivelul teritoriului României, o medie de 91 loc./kmp.

Evolutiv, valorile densității generale, la recensăminte, se prezintă astfel:

1930 = 59,9 loc./kmp 1966 = 80,1 loc./kmp
1948 = 66,6 loc./kmp 1977 = 90,4 loc./kmp
1956 = 73,4 loc./kmp 1992 = 95,7 loc./kmp
2002 = 91,0 loc./kmp

Însă, datorită condițiilor fizico- şi economico-geografice, se înregistrează deosebiri relativ însemnate de la o unitate geografică la alta şi deosebiri sensibile de la o unitate administrativă la alta.

Zonele cu relief accidentat sau cu exces de umiditate au constituit arii puțin favorabile aşezărilor omeneşti.

Pe mari unități geografice, **densitatea generală** cea mai scăzută se înregistrează în **zona montană**, unde este în medie de 20-25 loc./kmp, populația fiind, de fapt, localizată în ariile depresionare intramontane şi de contact (submontane), ca şi pe văile mai lungi. Aici, în zona montană, sunt diferențieri destul de mari în sensul că mai intens locuiți sunt Munții Apuseni, unde aşezările sunt împrăştiate chiar şi pe culme. Urmează apoi Carpații Orientali, unde se află depresiuni mari, bine populate, în care, de fapt, este concentrată cea mai mare parte a populației acestor munți; în Munții Banatului se întâlneşte o valoare apreciabilă a densității.

Zona **Podişului Transilvaniei** se înscrie cu densități ce depăşesc uşor media generală de 91 loc./kmp. Însă, şi aici se diferențiază arii cu densități mai mari, cum sunt: zona marginală de la contactul cu Depresiunea Oltului, zona celor trei Târnave şi lunca Mureşului.

Podişul Moldovenesc, care se suprapune în cea mai mare parte Moldovei, cu densitatea medie generală sub media pe țară, dar, de la nord la sud, densitățile variază între 90 şi 65 loc./kmp.

Dobrogea apare şi ea cu densități foarte diferite, de la sub 20 loc./kmp, în Delta Dunării, la peste 100 loc./kmp în aria Canalului Dunăre – Marea Neagră şi în zona oraşului Constanța.

Câmpia Dunării se caracterizează prin densitățile cele mai eterogene, atât datorită întinderii sale mari, cât şi caracterului de câmpie, în care terenurile cultivate ocupă întinderi mari, populația fiind concentrată, mai ales, în zona văilor mai largi şi la contactul cu zona dealurilor.

Astfel, **zona Bărăganului**, cunoscută prin caracterul său stepic, are densități sub 70 loc./kmp, mai mari în zona oraşelor Slobozia şi Călăraşi.

În cadrul **Câmpiei Brăilei**, precum şi la sud de Buzău, densitățile sunt ceva mai mari.

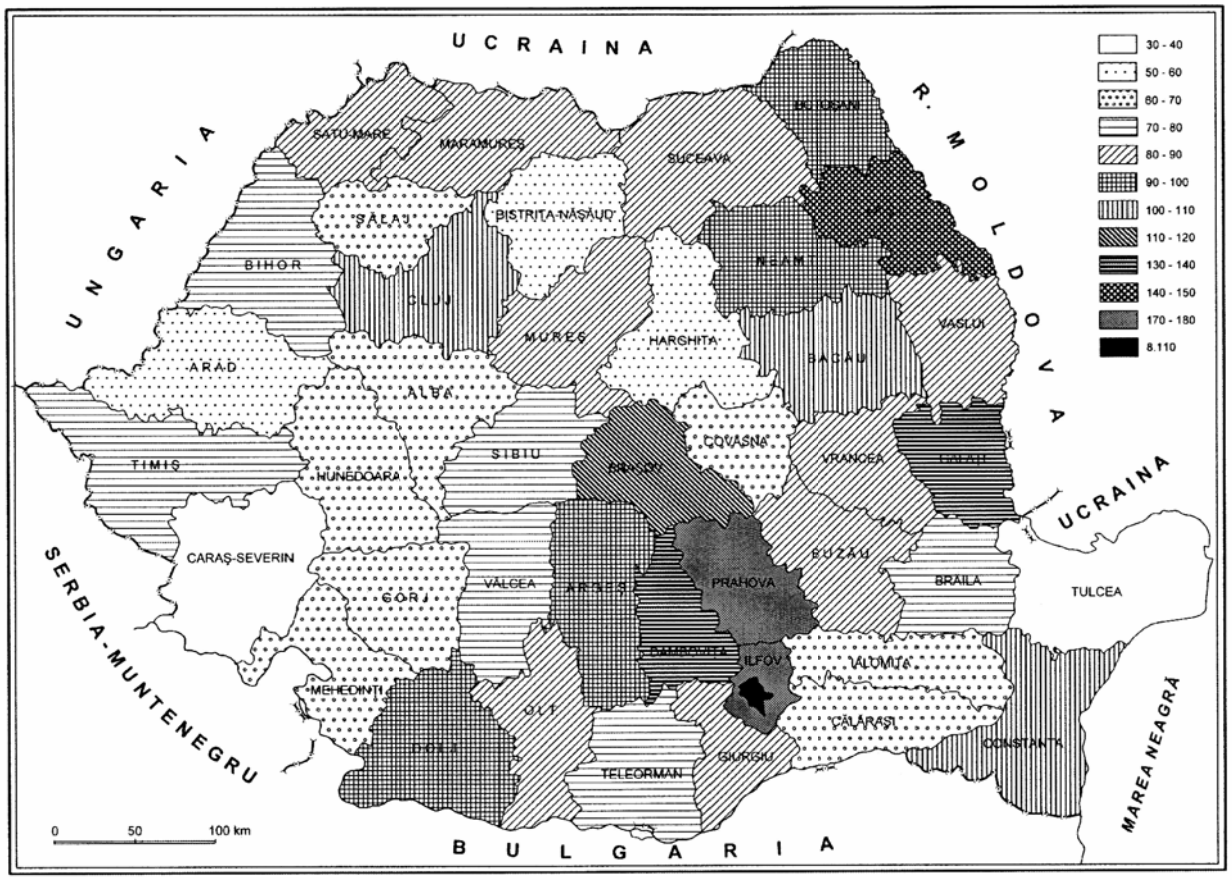

Fig. 23. HARTA DENSITĂŢII GENERALE A POPULAŢIEI – media pe judeţe (locuitori la kmp – 2003)

Cele mai mari densităţi din Câmpia Română se înregistrează, însă, în **Câmpia Vlăsiei**, compartiment ce include oraşul Bucureşti, cu împrejurimile sale. Aici se înregistrează cea mai mare densitate pe ţară – la nivel de unitate geografică (Câmpia Vlăsiei) şi chiar dacă se exclude oraşul Bucureşti, densitatea rămâne foarte ridicată, fiind de peste 180 loc./kmp.

În **Câmpia Găvanu-Burdea,** densităţile sunt mai mari în nord, unde se înregistrează peste 120 loc./kmp şi mai mici în sud, unde scad sub 100 loc./kmp.

Câmpia Olteniei se situează în jurul mediei pe ţară, densităţile fiind situate între 80 şi 110 loc./kmp. Şi aici, în raza oraşelor Craiova şi Slatina, densităţile depăşesc 120 loc./kmp, iar pe văile Oltului şi Jiului ele oscilează în jurul a 100 loc./kmp.

Câmpia de Vest are densităţi medii cuprinse între 60 şi 80 loc./kmp, mediile cele mai mari înregistrându-se în aria oraşelor Timişoara, Arad, Oradea şi Satu Mare, pe văile Timişului, Mureşului, Crişului Alb şi Crişului Repede, precum şi în zona văii Someşului.

În anul 2002, peste 100 loc./kmp înregistrau numai 9 judeţe: Ilfov (189,6 loc./kmp), Satu Mare (175,8), Iaşi (149,6), Galaţi (138,7), Dâmboviţa (133,5), Braşov (109,7), Bacău (107,0), Cluj (105,4), Constanţa (101,1), în timp ce 6 judeţe se situau sub 60 loc./kmp: Tulcea (30,4), Caraş-Severin (39,1), Harghita (49,1), Bistriţa-Năsăud (58,3), Arad (59,5), Covasna (59,9).

Aşadar, densitatea populaţiei în România este repartizată destul de neomogen, apărând ca un mozaic, cu valori diferite, mai însemnate în zona dealurilor şi podişurilor, mai moderate în zonele de câmpie şi mai reduse în zonele de munte. Este, deci, o caracteristică a densităţii, în care se evidenţiază, desigur, ariile puternic locuite ale zonelor din jurul marilor oraşe şi ale unor văi mai mari.

B. **Densitatea agricolă** înregistrează o valoare medie la nivelul ţării de 150 persoane la 100 ha, cele mai mari densităţi înregistrându-le judeţele Ilfov (240), Bacău, Iaşi, Dâmboviţa, Neamţ, Suceava, Braşov (210), iar cele mai mici Tulcea (70), Călăraşi, Ialomiţa, Harghita, Teleorman, Arad, Caraş-Severin (90).

C. **Densitatea rezidenţială** înscrie, desigur, media cea mai mare în municipiul Bucureşti (114 loc./ha), valori mai ridicate ale densităţii medii rezidenţiale înregistrându-se, la nivel de judeţ, în nordul Moldovei (Botoşani, Suceava, Neamţ, Iaşi), în partea centrală a Câmpiei Române (Ilfov, Prahova, Dâmboviţa), în nordul Transilvaniei (Maramureş, Bistriţa-Năsăud), iar cele mai mici în Dobrogea şi în sudul Câmpiei Române.

2.3.3. **Mişcarea naturală**

Mişcarea naturală este o componentă a geografiei umane, care reflectă aspectele directe referitoare la om, la particularităţile sale naturale, de viaţă.

A. **Natalitatea** reprezintă numărul născuţilor la mia de locuitori, exprimarea sa cantitativă numindu-se rata natalităţii. Destul de ridicată în 1930, când înregistrează peste 34‰, aceasta scade apoi continuu, ajungând 14,3 ‰ în 1966, apoi, în 1967 se înregistrează o creştere masivă şi bruscă a natalităţii, care atinge 27,4‰. După 1967, natalitatea începe să scadă din nou, continuu, până în 1973

(18,2‰), urmând apoi o uşoară creştere în anul 1974 (la 20,3‰), după care apare o scădere constantă până în anul 1983, când se ajunge la 14,3‰, după care natalitatea oscilează în jurul a 16‰.

În 1989, rata natalității a fost 16‰, scade apoi la 13,6‰ în 1990, la 11,0‰ în 1993, la 10,5‰ în 2000 şi la 9,8‰ în 2003.

Pe medii, rata natalității este uşor mai ridicată în mediul rural, cu excepția județelor Hunedoara şi Caraş-Severin.

În profil teritorial, cele mai mari valori ale ratei natalității se înregistrează în Moldova – peste 11‰ în toate județele, iar cele mai mici în aria bucureşteană (8‰) şi în cea bănățeană (9,1‰). Pe județe, valorile înregistrează un spectru relativ larg, cele mai mari rate, în afara județelor moldoveneşti, avându-le Bistrița-Năsăud, Covasna, Maramureş, Sălaj, Mureş, Ialomița, iar cele mai mici județele Ilfov (sub 8‰), Cluj, Teleorman, Hunedoara.

B. **Mortalitatea** reprezintă decesele înregistrate într-o anumită perioadă (rata mortalității), la nivel atât național, cât şi regional sau local.

a. **Mortalitatea generală,** exprimată prin numărul de morți la 1000 locuitori (rata mortalității), în funcție de condițiile sociale, înregistrează o mare variație, oscilând atât de la un an la altul, cât şi de la o perioadă la alta. Astfel, la nivel național, după primul război mondial se disting cinci perioade: până în 1930 valorile sunt cuprinse între 23‰ (1926) şi 20‰ (1928); în perioada 1930-1955 se înregistrează valori de peste 11‰ (19,3‰ în 1930 şi 9,7‰ în 1955); în 1955-1980 sunt cele mai scăzute valori din toate timpurile, acestea fiind cuprinse între 8,1‰ (1964) şi 10,1‰ (1969); după 1980, mortalitatea creşte din nou, depăşind 10‰, (10‰ în 1981 şi 1982, 12,7‰ în 1996), în 2003 rata fiind de 12,3‰.

În profil teritorial, în anul 2003 ratele mortalității generale s-au situat între 9,9‰ (județul Braşov) şi 18,0‰ (Teleorman).

b. **Mortalitatea infantilă** (numărul de copii morți, cu vârste sub 1 an, raportat la 1000 născuți vii) a scăzut continuu, de la 176‰, în anul 1930, la 75‰ în anul 1960, la 49‰ în 1970, la 29‰ în anul 1980, la 27‰ în 1990 şi la 17‰ în anul 2003.

Rata mortalității infantile în 2003 a înregistrat maxima de 24,9‰ în județul. Ialomița şi minima de 9,2‰ în județul Cluj.

c. **Mortinatalitatea** reprezintă numărul de născuți morți la mia de născuți total, rata sa scăzând treptat, de la 24,6‰ în 1950, la 14,3‰ în 1965, la 10,1‰ în 1975, la 7,8‰ în 1985, la 7,0‰ în 1990, la 6,2‰ în 1995, la 5,9‰ în 2000. În 2003, rata mortinatalității a fost de 6,0‰. În profil teritorial, în 2003, ratele s-au situat între 11,5‰ în județul Tulcea şi 2,0‰ în județul Dolj.

C. **Soldul mişcării naturale (soldul natural)** reprezintă raportul dintre rata natalității şi cea a mortalității. Poate avea valori **pozitive,** şi atunci reprezintă un spor (creştere) de populație sau valori **negative,** şi atunci indică o diminuare (scădere) a populației – de aceea, este incorectă folosirea noțiunii de *spor natural*.

Fig. 25. NATALITATEA – media pe județe (2003)
(rata natalității = născuți vii la 1.000 de locuitori – ‰)

Fig. 26. MORTALITATEA GENERALĂ – media pe județe (2003)
(rata mortalității = decese la 1.000 de locuitori – ‰)

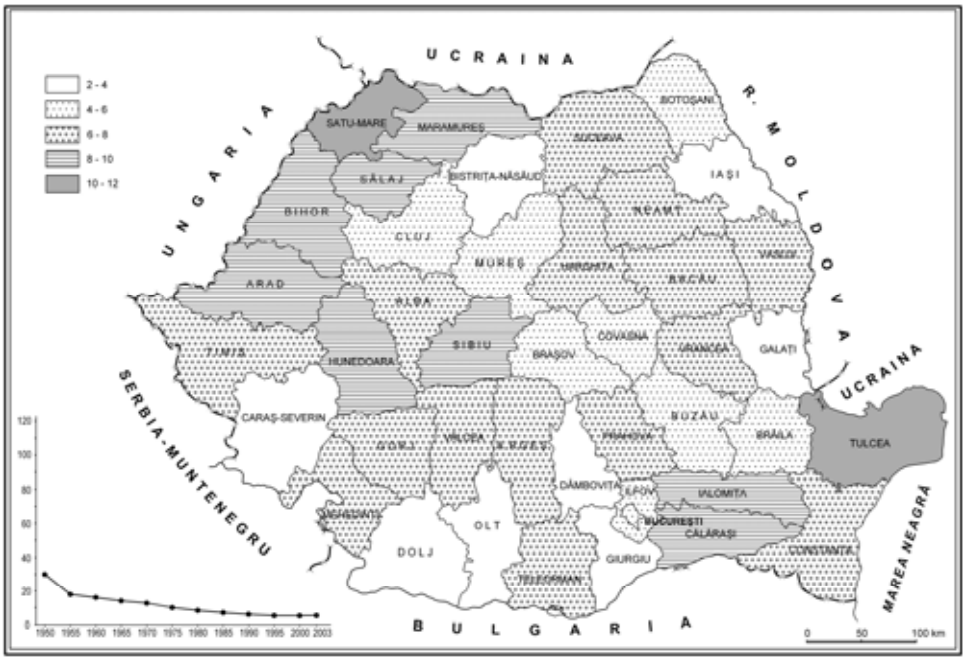

Fig. 27. MORTINATALITATEA – rata mortinatalității (născuți morți la 1.000 născuți total – ‰) media pe județe(2003); evoluție (1950-2003)

Fig. 28. MORTALITATEA INFANTILĂ – rata mortalității infantile (numărul copiilor decedați, cu vârste sub 1 an, raportat la 1.000 născuți vii – ‰), media pe județe (2003); evoluție (1950-2003)

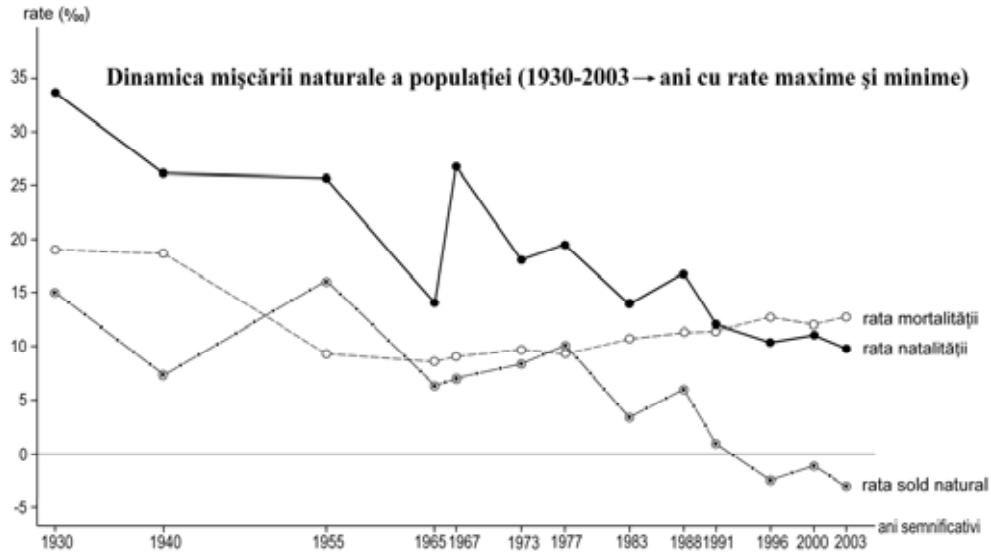

Fig. 29. EVOLUŢIA MIŞCĂRII NATURALE ŞI RATA SOLDULUI NATURAL PE JUDEŢE (2003)

Fig. 30. SPERANȚA DE VIAȚĂ (durata medie a vieții) – 2001-2003 (media pe județe)

Valorile soldului natural, ca rezultat al relației natalitate-mortalitate, au variat relativ mult de la o perioadă la alta şi de la o unitate geografică sau administrativă la alta.

Astfel, cel mai ridicat sold pozitiv a fost înregistrat, la nivel național, în anii 1967 (18,1‰), 1968 (17,1‰), 1955 (15,9‰), 1930 (14,8‰), 1950 (13,8‰), 1969 (13,2‰), 1970 (11,6‰) şi 1974 (11,2‰), adică peste 11,2‰, iar cel mai scăzut sold pozitiv în anii 1991 (1,0‰), 1990 (3,0‰). Soldurile negative au apărut după 1991 şi au oscilat între –0,2‰ în 1992 şi –2,7‰ în 2000, în 2003 fiind de –2,5‰.

În profil teritorial, soldul natural, în anul 2003, a înregistrat cele mai mari valori pozitive numai în județele Iaşi (1,6‰), Bistrița-Năsăud (1,2‰) şi Suceava (1,0‰), solduri negative având toate celelalte județe: cele mai mari Teleorman (–10,2‰), Giurgiu (–7,8‰), Dolj (–5,4‰) şi Arad (–5,3‰).

D. **Speranța de viață** sau **Durata medie a vieții** este dată de valorarea maximă a mediei vârstei la nivel național, județean sau de localitate, pe care o poate atinge populația.

Astfel, durata medie a vieții la nivel național a avut o dinamică ascendentă din 1930 până în 1978, adică de la 42 de ani în 1930 la 63 în 1956, la 66 în 1961, la 68 în perioada 1964-1967 şi la 70 în 1978, apoi oscilează între 69 şi 70 în toate perioadele până în 1998, iar în 2003 atinge 71 ani.

Pe sexe, durata medie a vieții a fost totdeauna în favoarea sexului feminin, cu diferențe variabile de la o perioadă la alta. Astfel, în 1956, diferența era de 3,5 ani, în 1968-1970 de 4,4 ani, în 1984-1986 de 6 ani, iar după 1991 ajunge la 7 ani.

Mediul urban a avut întotdeauna o durată mai mare de viață decât cel rural. Pe județe, cea mai mare medie se înregistrează în Bucureşti, Vâlcea, Suceava şi Cluj, iar cea mai mică în Satu Mare şi Tulcea.

2.3.4. **Mobilitatea populației** (**Mişcarea populației)**

Mişcarea teritorială a populației, adică deplasarea tuturor categoriilor de persoane în orizont local sau regional, la nivel național sau internațional, ca fenomen geografic, este cunoscută sub denumirea globală de mobilitatea sau mişcarea populației.

A. **Mişcarea internă**

a. **Mişcările migratorii definitive** reprezintă fenomenul de schimbare a domiciliului, care, relativ neînsemnate până în 1950, au început apoi să ia amploare, mai ales, după 1962 – anul încheierii colectivizării agriculturii şi al începutului intensificării industrializării.

Din ce în ce mai mult, mase tot mai mari de populație rurală atrase de câştigurile mai însemnate din industrie se mută în arii industriale, iar pauperizarea țărănimii prin colectivizare şi prin politica constantă a reducerii prețurilor pentru produsele agricole face ca numeroşi țărani să-şi părăsească satele pentru a se stabili în centre industriale şi în oraşe.

Ca structură, mişcarea migratorie internă are două componente de bază: **mişcarea în orizontul regional** – de la o localitate la alta – dominantă net fiind cea de la sat la oraş şi **mişcarea în orizontul național** – de la o regiune la alta.

Prima categorie se referă, în special, la migrația populației din zonele periurbane spre oraşele respective. Desigur, cea mai intensă mişcare **atractivă** (**centripetă**) o înregistrează marile centre urbane şi industriale, care atrag un număr crescând de locuitori din jurul lor. Creşterea demografică a acestor oraşe se bazează, în primul rând, pe mişcarea migratorie, şi nu pe cea naturală. Se consideră că cele mai mari creşteri bazate pe mişcarea migratorie le-au înregistrat, în anii de după colectivizare şi în cei ai intensificării procesului de industrializare, centrele industriale noi sau puternic dezvoltate (în primul rând, Bucureşti şi apoi Alba Iulia, Câmpulung, Onești, Bistrița, Braşov**,** Călăraşi, Constanța, Târgoviște, Craiova, Giurgiu, Slobozia, Baia Mare, Turnu Severin, Piatra Neamț, Slatina, Zalău, Suceava, Alexandria, Turnu Măgurele, Vaslui, Râmnicu Vâlcea, Focşani etc.).

La recensământul din 1930, s-a constatat că 24,7 % din populația totală a României locuia în alte localități decât în cele natale, în 1966 ponderea acestei populații a crescut la 32,7%, în 1977 la 38,9%, iar în 1992 şi 2002 la peste 40%, ceea ce înseamnă că populația a fost din ce în ce mai mobilă.

Până în 1960, principalele fluxuri migratoare erau cele interregionale (între regiuni) sau interjudețene (între județe), care antrenau un număr însemnat de populație ce se muta în alte regiuni, mai apropiate sau mai îndepărtate. În această

perioadă, mişcarea migratorie a fost net dominată (peste 85%) de cei care s-au stabilit în mediul urban.

Particularitatea teritorială a acestor migrări este dată de caracterul **centrifug** (dominantă fiind populaţia care pleacă, faţă de cea care vine) sau **centripet** (veniţii, mai numeroşi ca plecaţii) la nivelul judeţelor sau al localităţilor. Astfel, în fruntea unităţilor teritorial atractive (centripete), cu cel mai masiv flux de migranţi se înscrie oraşul Bucureşti: se consideră că, din cei 2 milioane locuitori ai Capitalei, circa 60% nu sunt născuţi aici, ci sunt veniţi, prin migrare, din alte regiuni ale ţării (55% din judeţele limitrofe şi din cele apropiate – Giurgiu, Călăraşi, Dâmboviţa, Prahova, Ialomiţa, Argeş, Buzău, Teleorman; 20% din Moldova – Botoşani, Neamţ, Galaţi, Bacău, Iaşi; 14% din Oltenia – Dolj, Gorj, Mehedinţi, Vâlcea; 6% din Transilvania, restul din celelalte regiuni ale României).

Schimbările politico-sociale din 1989 au constituit baza creşterii de 4 ori în 1990 a migraţiei interne (34%), după care, însă, au urmat scăderi succesive până în 2000 (11%) şi o creştere uşoară în 2001 (13%).

În anul 1990, cea mai mare parte a migraţiei interne a revenit fluxului urban-rural, care apoi a scăzut, ajungând în 2000 la 19,5% şi crescând, apoi, în 2001 la 24,5%.

Fluxurile migraţiei interne, după 1992, au fost dominate de mişcările intrajudeţene, populaţia care şi-a schimbat domiciliul în anul 2001, în cadrul aceluiaşi judeţ, înregistrând peste 63%.

Soldul mişcării migratorii a fost pozitiv numai în judeţele Timiş, Hunedoara, Constanţa (cu 100.000 – 200.000 persoane, în 1992, care nu erau născute în judeţele respective), Sibiu, Arad (50.000 – 100.000), Caraş-Severin, Cluj, Prahova, Galaţi, Mureş (sub 50.000). Cele mai mari valori negative ale soldului migrator s-au înregistrat în judeţele Giurgiu şi Ilfov, Buzău, Botoşani, Vaslui, Teleorman (peste 100.000 de persoane), iar cele mai mici valori negative în judeţele Brăila, Mureş şi Iaşi.

Datele de mai sus se explică prin aceea că centrele industrializate şi judeţele dezvoltate mai mult din punct de vedere social-economic au constituit factori de atracţie permanentă. Aceşti factori sunt reprezentaţi în special de gradul de industrializare, gradul de urbanizare, mărimea şi caracterul componentelor demografice.

Deci, judeţele cu puternice caractere de imigrare prezintă particularitatea că exercită şi o evidentă forţă de reţinere a populaţiei proprii. În fruntea lor se situează municipiul Bucureşti, din care au „plecat“ numai în jur de 5% din populaţia ce s-a născut aici, după care urmează judeţele bănăţene (10%) şi judeţele Braşov, Constanţa şi Arad.

Populaţia oraşului Bucureşti este, aşadar, cea mai eterogenă (mozaicată), migranţii neinfluenţând, însă, semnificativ caracterele generale culturale, comportamentale, educaţionale şi demografice.

Judeţele bănăţene Timiş şi Caraş-Severin, cu veche tradiţie industrială, cu activităţi social-culturale de nivel mai ridicat, cu un grad însemnat de urbanizare, dar şi cu o natalitate scăzută, se caracterizează printr-o proporţie de circa 30% (din totalul populaţiei) a celor veniţi din afară – cei mai mulţi provenind din Transilvania şi

Crişana-Maramureş (14-15%), din Oltenia (6%), din Moldova (5% – mai ales judeţele Suceava şi Botoşani).

Peste 40% din populaţia judeţului Braşov este născută în alte judeţe, din care 1/3 provine din Moldova (Vaslui, Bacău, Botoşani, Vrancea), aproape 1/3 din Transilvania (Covasna, Sibiu, Harghita), restul revenind mai mult Munteniei şi Olteniei. Principalul factor de atracţie din judeţul Braşov l-a constituit industrializarea acestei unităţi administrative.

În judeţul Constanţa, cei proveniţi din afară reprezintă aproape 40% din totalul populaţiei, din care moldovenii (majoritari din Botoşani şi Vaslui) deţin circa 12%, cei din Muntenia (Ialomiţa, Olt, Buzău) peste 10%, din judeţul dobrogean Tulcea 6% şi din Oltenia 4%.

În cazul judeţului Constanţa, atracţia principală a reprezentat-o sectorul terţiar de activităţi (dominat de domeniul balneoclimatic al litoralului Mării Negre).

Dacă Oltenia se situa, până în 1955, printre regiunile ţării cu cel mai intens proces de plecări, după aceea Moldova a început să se manifeste ca o zonă cu o mişcare migratorie crescândă, ocupând locul principal. Fluxurile de migraţie din Moldova s-au îndreptat, bineînţeles cu intensităţi diferite, în toate regiunile României, în special în cele mai dezvoltate din punct de vedere economic şi urbanistic, cei mai numeroşi moldoveni stabilindu-se în Bucureşti, după care urmează Transilvania şi Banatul. Ca exemplu edificator pentru Moldova, poate fi luat judeţul Suceava, în care populaţia născută în judeţ şi plecată în afară reprezintă circa 20%, cei mai mulţi stabilindu-se în Bucureşti (25%), Transilvania (15%), Banat (12%).

În ceea ce priveşte Oltenia, cei plecaţi reprezintă 15% din totalul populaţiei născute aici, dintre care cei mai mulţi s-au stabilit în Bucureşti (40%) şi în judeţele Hunedoara (9%), Timiş (8%), Argeş şi Caraş-Severin (câte 7%), Constanţa (6%), Sibiu (5%) etc. În 2003, rata fluxurilor migraţiei interne a fost de 15,3‰ (faţă de 10,6‰ în 1993, de 13,0‰ în 1996, de 12,7‰ în 2001), din rural în urban această rată a fost de 6,6‰, din rural în rural de 6,3‰, din urban în rural de 9,8‰, iar din urban în urban de 7,8‰.

În 2003, soldul migratoriu a avut valori pozitive în 16 judeţe, în fruntea cărora s-au situat Timiş (3,8%), Arad (3,5%), Bucureşti (3,0%), Mureş (1,8%); între celelalte 26 judeţe, cu cele mai semnificative solduri negative se înscriu Călăraşi (–3,4%), Vaslui (–3,2%), Olt (–2,8%), Hunedoara (–2,3%), Maramureş (–2,3%).

Valori pozitive ale soldului migratoriu în mediul urban s-au înregistrat în Bucureşti şi în judeţele Timiş, Ilfov, Arad, Vâlcea, Dolj, Bistriţa-Năsăud.

În concluzie, se poate preciza că, după 1950, în România au avut loc masive mişcări migratorii de populaţie de la sate la oraşe, de la un sat la altul, de la un judeţ la altul, de la o regiune la alta. Oraşele au populaţia cea mai eterogenă din punctul de vedere al originii, iar satul este un mare furnizor de populaţie migratoare. Mişcarea migratorie internă a generat şi un proces, cu intensităţi diferite de la o regiune la alta, de la un judeţ la altul, de la o localitate la alta, privind influenţarea sau modificarea stării culturale şi comportamentale, economice şi demografice, ca şi nivelul de trai.

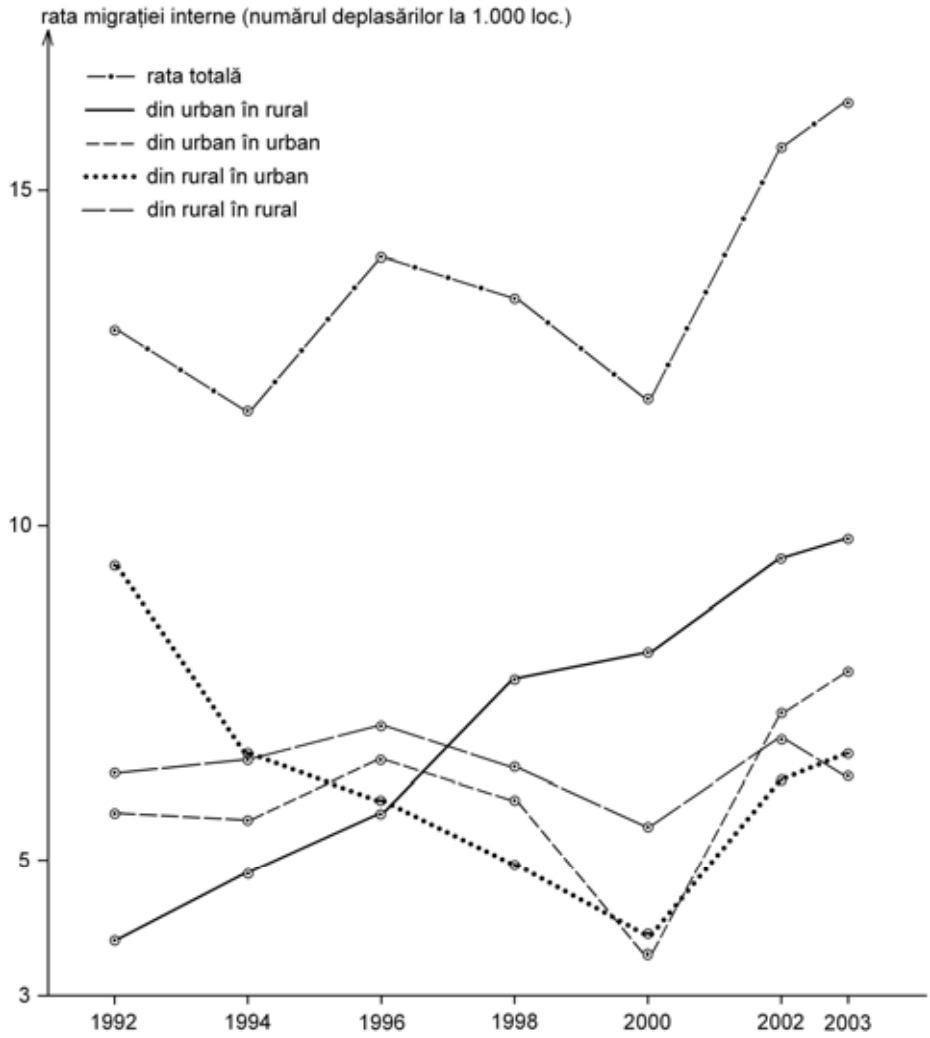

Fig. 31. MIŞCAREA MIGRATORIE INTERNĂ DEFINITIVĂ

b. **Mişcările temporare** sunt acele deplasări care se fac dintr-un loc în altul, dintr-o regiune în alta, pentru o perioadă de timp limitată (anotimp, săptămână, lună, sezon), fără schimbarea domiciliului, pentru a efectua diferite munci cu caracter de specialitate. Astfel, sunt frecvente deplasările sezoniere ale populației maramureşene, care se deplasează în mai multe regiuni ale țării – cu precădere în Câmpia Română, Dobrogea, zona dealurilor sudice – pentru a efectua munci la cositul fânului şi al plantelor furajere, a executa lucrări de tâmplărie – mai ales pentru construcțiile rurale şi edilitare din oraşe, ca şi pentru exploatări forestiere. Butinarii maramureşeni, acei cioplitori şi fasonatori ai lemnului, sunt renumiți în toată România pentru iscusința şi arta lor.

Apoi, mai au loc deplasările pentru munci agricole, în perioadele de vârf, cum sunt culesul viilor şi al fructelor, recoltarea legumelor de toamnă şi a porumbului etc., când un număr însemnat de populație se deplasează, în general săptămânal, dintr-o regiune în alta. Astfel, din Moldova, din Oltenia de nord şi din zona Olt-Vâlcea se deplasează populație în zonele viticole, pomicole, legumicole.

c. **Mişcările pendulatorii,** cunoscute sub numele de **navetism**, sunt caracteristice mobilității populației pentru lucru, adică sunt deplasări care se efectuează zilnic (dus şi întors), între domiciliu şi locul de muncă, fie cu mijloace ale unităților de transport public, fie cu mijloacele beneficiarilor sau plătite de beneficiar, fie cu mijloace proprii.

De regulă, aceste deplasări se desfăşoară în ariile periurbane şi în cele ale centrelor industriale, precum şi în zonele balneoclimatice.

La nivel național, în perioada de sfârşit a anilor '80, numărul navetiştilor se ridica la circa un milion, adică la 12,5% din totalul personalului muncitor angajat, cei mai mulți fiind din zona periurbană a Bucureştilor, unde numărul depăşea 120.000. Această mişcare navetistă era atât de puternică deoarece zonele periurbane se caracterizau printr-o populație care căuta să lucreze atât în unități economice din oraşe, în special în industrie, transporturi şi construcții, cât şi în agricultura de tip periurban. În general, cea mai mare parte din populația periurbană practica sistemul ca bărbatul să lucreze în oraş, făcând naveta, deci păstrându-şi domiciliul în mediul rural, iar femeile şi bătrânii rămâneau să lucreze în agricultură, mai mult în agricultura privată (practicată pe loturile individuale atribuite de CAP), dar şi pe terenurile CAP. De aceea, se spunea că o mare parte din agricultura țării era feminizată, adică pe câmp, la muncile agricole, se vedeau aproape numai femei, bărbații fiind puțini şi aceia în vârstă.

După decembrie 1989, s-au produs schimbări esențiale în această mişcare navetistă, datorate schimbărilor din agricultură şi mai ales procesului de reducere drastică a activităților industriale.

Restituirile proprietăților agricole au determinat şi ele o reducere apreciabilă a navetismului activilor din mediul productiv rural, aceste restituiri fiind însoțite şi de acțiunea de disponibilizări din industrie şi din activitățile terțiare.

În prezent, mişcarea navetistă, mult mai redusă decât în trecut, este totuşi remarcabilă în ariile periurbane ale marilor oraşe, generată de activitățile productive şi de servicii, precum şi de unitățile industriale active.

B. **Mişcarea externă**

a. **Mişcări definitive (emigraţie şi imigraţie)**

Plecarea definitivă din ţară, fenomen cunoscut sub numele de **emigraţie,** este în creştere după 1960, se intensifică după 1970 şi atinge apogeul în 1990 – ca urmare a legiferării „liberei circulaţii a persoanelor".

Datorită condiţiilor de viaţă, sociale, economice şi politice, care au generat o adevărată prăpastie economico-socială faţă de Vest, populaţia României a început să părăsească ţara într-o proporţie crescândă încă din 1950.

În total, din datele statistice existente rezultă că în perioada 1975-2003 au emigrat legal 711.000 persoane, cu un maximum absolut în 1990, de 96.930 persoane (13,6%). Pe perioade caracteristice de timp, numărul emigranţilor s-a divizat astfel: 26,2% în 1975-1979, 26,2% în 1980-1989, 33,0% în 1990-1995, 10,6% în 1996-2000 şi 4,0% în 2001-2003.

În profil teritorial, 78,5% din numărul emigranţilor au provenit din 10 judeţe, în fruntea cărora s-au înscris Timiş (16,7%), Bucureşti (16,3%), Sibiu (13,1%), apoi Arad (7,2%) şi Braşov (6,7%), judeţele Mureş şi Cluj, Bihor, Caraş-Severin şi Satu-Mare înregistrând ponderi între 4,4% şi 3,1%.

De asemenea, ponderea judeţelor a variat destul de mult de la un an la altul şi de la o perioadă la alta. Astfel, în 1975 şi 1976, numai 2 judeţe şi Municipiul Bucureşti se înscriau cu peste 1000 emigranţi fiecare, în anul 1982 numărul acestor judeţe creşte la 6, în 1988 la 10, în 1990 la 14 şi în 1991 la 13, pentru ca în 1994 să scadă la 4, în 1998 la 2, iar în 1999-2003 să se reducă la 1 (Bucureşti). Şi pe perioade de timp, ponderea judeţelor variază relativ mult, generând o diferenţiere teritorială semnificativă. Astfel, în perioada 1975-1988, primul loc este ocupat de judeţul Timiş (19,1%), după care urmează Bucureşti (17,8%), Sibiu (13,1%) şi Arad (8,6%), Mureş (4,0%), Caraş-Severin (3,6%); în perioada 1989-1992, ordinea este următoarea: Sibiu (18,9%), Timiş (16,9%), Bucureşti (9,5%), Braşov (7,8%), Arad (6,8%), Mureş (5,2%), Satu Mare (4,2%), Bihor (4,1%), Cluj (4,0%); în perioada 1993-2003, procentele cele mai mari au revenit Bucureştilor (23,1%) şi judeţului Timiş (10,9 %), după care au urmat Sibiu (6,0%), Braşov (6,0%), Arad (4,9%).

Pe sexe, în toate perioadele au predominat femeile, ponderea lor medie generală variind între 50,5% în perioada 1996-2000 şi 54,3% în 2001-2003.

În privinţa grupelor de vârstă, ce mai mare pondere revine grupelor 26-40 ani şi sub 18 ani, cu ponderi de 30,8% şi, respectiv, 23,2% în perioada 1980-1989, de 42,4% şi, respectiv, 13,5% în 1992-1995, de 36,8% şi, respectiv, 27,1% în perioada 1996-2000 şi de 46,7% şi, respectiv, 20,1% în 2001-2003.

Din punct de vedere al studiilor, 41% sunt cu studii elementare, 23% cu studii liceale, 12% cu studii superioare, 10% cu studii profesionale şi tehnice, restul de 14% revenind altor categorii, iar în topul ocupaţiilor se constată că 5,2% sunt ingineri şi arhitecţi, 3,2% tehnicieni şi maiştri, 2,8% profesori, 1,6% medici şi farmacişti, 1,2% economişti, 0,6% artişti şi muzicieni.

Facem, totuşi, precizarea că datele de mai sus se referă la emigraţia legală, pentru că, în paralel, a existat şi o emigraţie ilegală, pentru care, neavând date informative, nu putem realiza o analiză.

Pe etnii, situaţia este mai clară, în sensul că au existat o evidenţă numerică şi o periodicitate specifică.

Primii care au început să plece în mod masiv după 1950 au fost **evreii**, după care au urmat, numeric, **românii** şi **germanii**.

Din datele statistice ale perioadei 1975-2003, rezultă că din totalul de 711.000 emigranţi legali, 44,1% au fost români, 38,5% germani, 12,3% maghiari, 3,3% evrei, restul de 1,8% alte etnii, iar din totalul anilor 2001-2003, de 28.750 emigranţi, 91,7% sunt români, 6,7% maghiari, 0,9% germani, 0,4% evrei, 0,8% alte etnii. Pe perioade, însă, situaţia prezintă unele diferenţieri semnificative.

Astfel, în perioada 1980-1989 predomină etnia germană, cu ponderi cuprinse între 45% şi 47%, în timp ce românii ocupă locul secund, cu ponderi de 35%, evreii fiind în scădere considerabilă, de la 5,8% la 1,2%, iar maghiarii în creştere, de la 11,3% la 15,1%. Perioada 1993-2000 este net dominată de emigranţii români, care reprezintă 75,4% din totalul perioadei, germanii coborând la 12,2%, maghiarii la 10,6%, iar evreii la 0,8%.

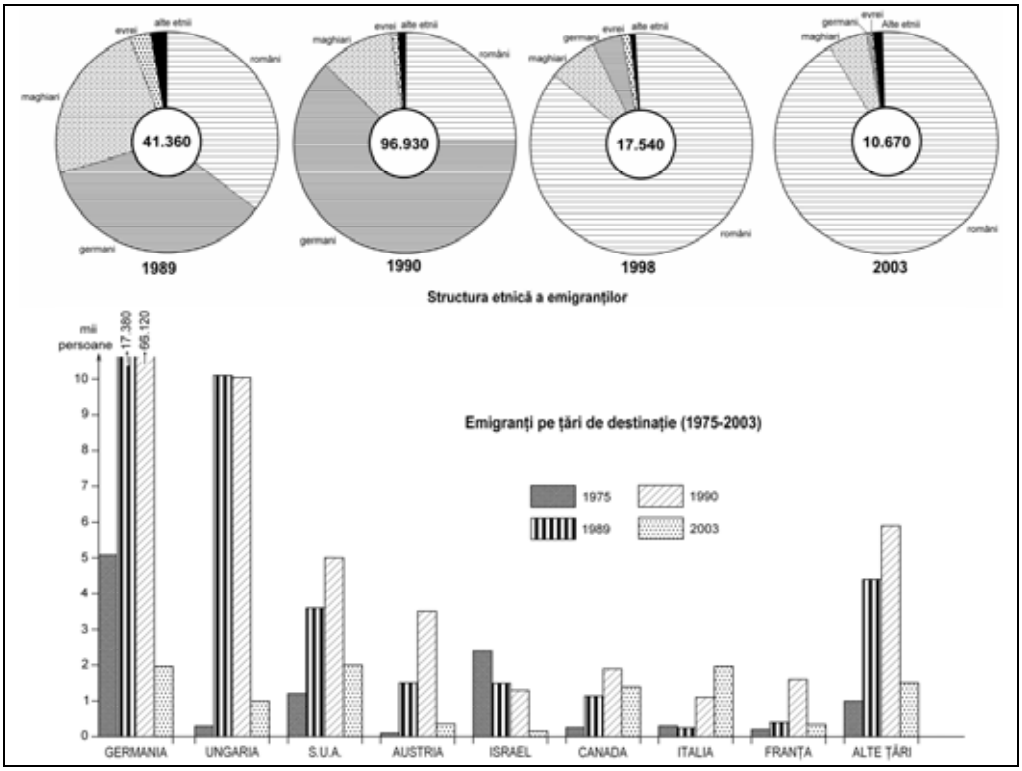

Fig. 32. MIŞCAREA MIGRATORIE EXTERNĂ (emigraţia)

Pe țări de destinație, tot în perioada 1975-2000, rezultă că 49% din emigranți s-au stabilit în Germania, după care au urmat SUA (10,9%), Ungaria (9,2%), Austria (4,6%), Canada (4,4%), Israel (4,2%), apoi Italia (3,1%), Franța (2,8%), Suedia (1,3%), Australia (1,0%), Grecia (1,0%), alte țări totalizând 8,5%, iar în 2001-2003 în Canada (18,7%), SUA (18,2%), Italia (16,7%), Germania (14,3%), Ungaria (8,9%), Franța (3,6%), Austria (2,7%), Israel (1,9%), Grecia (0,8%), Australia (0,6%), Suedia (0,5%).

Pe perioade, Germania a ocupat locul 1, cu 54,1% în 1975-1988 şi cu 54,9% în 1989-1992, locul 2, cu 29,5%, în 1993-2000 şi locul 4 în 2001-2003. În perioada 1975-1988, pe locurile următoare s-au înscris, în ordinea descrescătoare a ponderilor, SUA (12,3%), Israel, Ungaria, Austria, Canada, Franța, Italia, Suedia, Australia, Grecia (1,0%); în 1989-1993 Ungaria (14,5%), SUA, Austria, Canada, Franța, Israel, Italia, Suedia, Australia, Grecia (0,7%); în perioada 1993-2000 SUA (12,6%), Canada (11,0%), Ungaria, Italia, Austria, Franța, Israel, Suedia, Grecia, Australia (1,0%), iar în 2001-2003 Canada (18,7%), SUA (18,2%), Italia, Germania, Ungaria (8,9%) etc.

Imigrația, reprezentând stabilirea în țară a persoanelor din afară, înregistrează un număr nesemnificativ la nivelul mobilității populației, repatrierile din perioada 1992-2003 totalizând numai 85.000 persoane, din care 52,2% bărbați.

Pe grupe de vârstă, repatrierile au avut o structură dominată de grupa 18-40 ani (50%); după care au urmat grupele 41-50 ani (23%), peste 50 ani (14%), sub 18 ani (13%); pe etnii, dominanta a fost netă a românilor (95%), ungurii însumând 2%, germanii 1%, evreii 0,7%; după țările de repatriere, 78,3% au venit din R. Moldova, 2,9% din Germania, 2,5% din SUA, 1,9% din Ungaria, 1,5% din Franța, 1,5% din Israel, 1,1% din Austria.

b. **Mişcări temporare**

Mobilitatea forței de muncă în exterior a fost şi este foarte activă, însă solicitările din afară sunt mai mici față de oferta din țară.

Încă din perioada socialistă, un volum însemnat de mână de lucru era angajat în diferite domenii de activitate în străinătate, în special în Germania, Israel, Africa.

După 1990, numărul celor plecați temporar pentru lucru a crescut considerabil, aria de destinație extinzându-se rapid şi destul de mult. Cei mai numeroşi angajați români, cu contract de muncă, au fost înregistrați în ultima perioadă în Israel şi Germania, dar şi în Italia, Olanda, Franța şi Ungaria, iar recent şi în Spania şi Anglia. După unele date apărute în mass-media, în anul 2001 au lucrat, pe bază de contracte de muncă, 22.800 persoane în Israel (31% din forța străină de muncă din Israel), peste 15.000 persoane în Germania, iar în prezent (2005) se estimează la 2 milioane persoane. Este, totuşi, de menționat, că un număr apreciabil de cetățeni români lucrează în afara țării fără un contract de muncă.

C. **Românii din afara țării**

Puternice comunități de români se află în țările din jur, cu caracter de habitat istoric antebelic, precum şi în alte țări europene sau din alte continente, cu stabilire recentă (în perioada interbelică şi, mai ales, în perioada postbelică).

Fig. 33. ARII CU POPULAŢIE ROMÂNEASCĂ ÎN SPAŢIUL EUROPEAN DIN JUR (după N. Iorga)

Nicolae Iorga (*Istoria Românilor*...) consemnează, cartografic, existența de comunități românești „în spațiul european din jur“ (în afara Basarabiei şi părții de nord a Bucovinei, teritorii românești, prin excelență), în Serbia (Voivodina, Uzdin, Marcovăț, Belgrad, Chiuoria, Zalcea), în Muntenegru (Scutari), în Ungaria (Szeged, Gyula, Debrețin), în Ucraina (Hust, Brăilov, Troian, Krastov, Băița, Ocna, Tiraspol, Odesa, Gerodişte, Abruzinca, Serbina) şi în Bulgaria (în mai multe areale la sud de Dunăre, între care mai mari sunt Nicopole, Silistra şi Turtucaia).

După datele Ministerului de Externe, din 2003, în statele europene din apropierea României erau 5.725.000 români (din carre în R. Moldova – exceptând, deci, sudul Basarabiei – 3,4 milioane). Privite cu rezerve, datele statistice comunicate de statele respective se prezintă astfel: în spațiul exiugoslav erau, în 2003, circa 800.000 români din care în Macedonia 300.005; în Ungaria erau aproape 3 milioane în 1890, circa 2,8 milioane în 1910, scăzând drastic, la 50.000, în 1925; în Bulgaria, 150.000 români, în 2003; în Grecia, circa 20.000 (aromâni) în 1928; în Cehia, 10.000 români în 1950-1960; în Albania, 300.000 aromâni.

2.3.5. **Structurile geodemografice**

A. **Structura pe sexe şi grupe de vârstă**

Dinamica numerică a celor două sexe, ca şi raportul dintre ele, arată că totdeauna sexul feminin a predominat, având valori cuprinse între 51,7% în 1948 (după cel de-al doilea război mondial, ca urmare a pierderilor cauzate în rândul bărbaților) şi 50,7% în perioada 1977-1991. Apoi, creşte constant, ajungând la 51% în anii 1996-1998 şi la 51,2% în 1999-2003.

Recensământul din 2002, care consemnează un raport de 51,2% în favoarea sexului feminin, evidențiază că şi la nivelul județelor ponderea acestuia este predominantă, cele mai mari procente înregistrându-se în Bucureşti (53,3%), Timiş (52,0%), Arad (51,9%), Cluj (51,6%) şi Satu Mare (51,5%). În **mediul urban,** femeile domină – 53,4%, cele mai mari ponderi fiind în județele Hunedoara, Braşov, Constanța şi Cluj, Sibiu, Brăila, Iaşi, Timiş, iar cele mai mici în Ilfov, Giurgiu, Dâmbovița, Teleorman şi Suceava; în **mediul rural,** sexul feminin domină la nivel național numai cu 50,4%, însă la nivelul județelor sexul masculin este dominant în 10 județe (în ordine descrescătoare: Tulcea, Galați, Vaslui, Harghita, Constanța, Alba, Bacău, Brăila, Covasna – cu ponderi cuprinse între 50,6% şi 50,1%).

În privința **structurii populației pe vârste**, se înregistrează o varietate apreciabilă, atât în timp (evolutiv), cât şi în repartiția spațială.

Astfel, la recensămintele din 1930 şi 1948, cele mai numeroase erau grupele de vârstă cuprinse între 10 şi 40 de ani, iar în celelalte, cu mici deosebiri, grupele sub 10 ani.

La recensământul din 2002, structura pe grupe de vârstă a populației României se prezenta astfel, în procente:

0- 4 ani – 5,1	30-34 ani – 8,9	60-64 ani – 5,3
5- 9 ani – 5,3	35-39 ani – 5,4	65-69 ani – 5,0
10-14 ani – 7,3	40-44 ani – 6,6	70-74 ani – 4,1
15-19 ani – 7,6	45-49 ani – 7,3	75-79 ani – 2,8
20-24 ani – 8,0	50-54 ani – 6,5	80-84 ani – 1,1
25-29 ani – 7,8	55-59 ani – 4,9	85-peste – 1,0

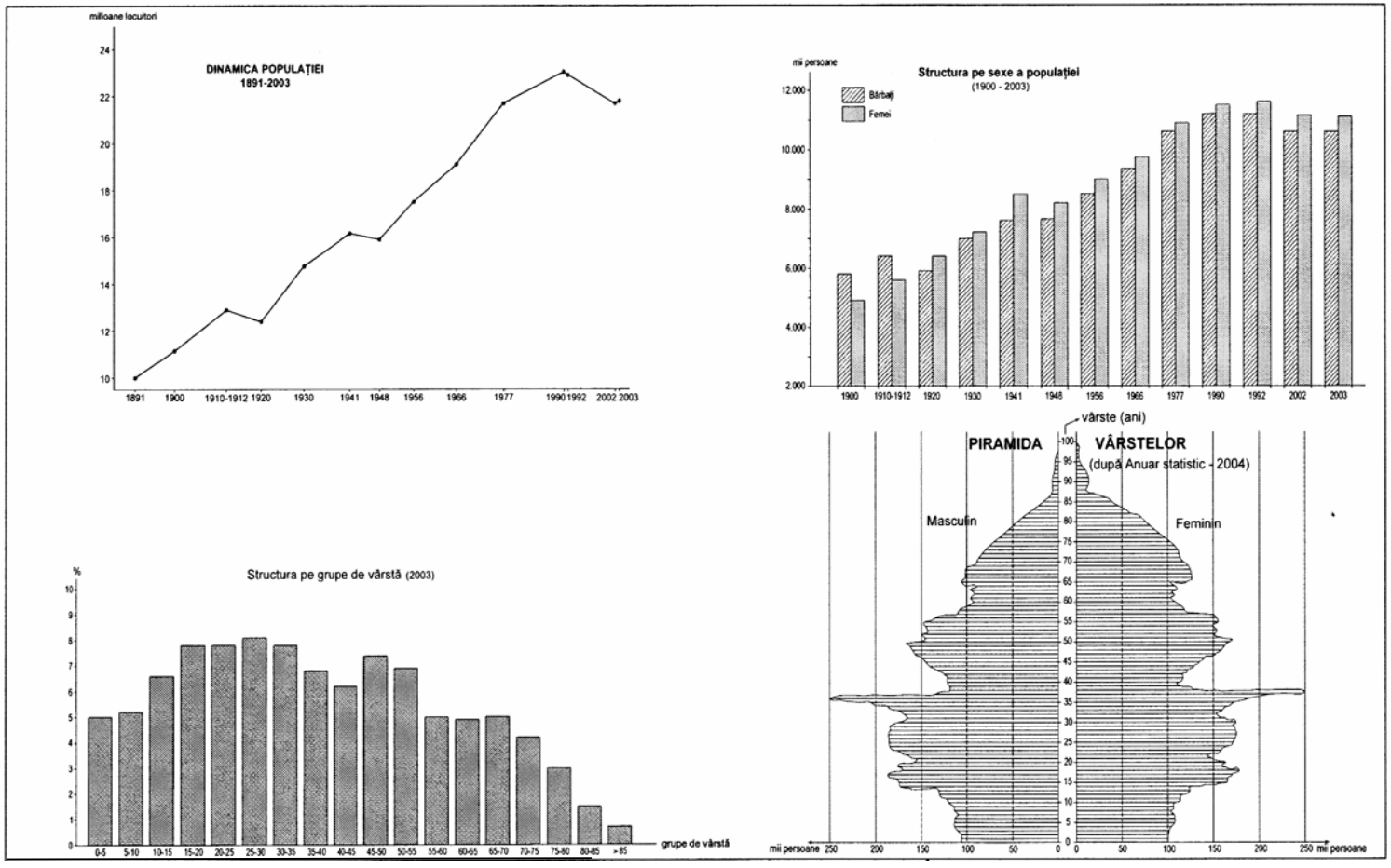

Fig. 34. DINAMICA ŞI STRUCTURILE PE SEXE ŞI GRUPE DE VÂRSTĂ ALE POPULAȚIEI

Pe cele 3 grupe principale, ponderea cea mai mare revine populației cu vârste de 15-64 ani (68,3%), după care urmează grupa 0-14 ani (17,7%) şi grupa peste 65 ani (14,0%). În mediul urban se înregistrează ponderi mai mari, față de cel rural, la grupa 15-64 ani (58,3% față de 41,7%), mai mici la grupa peste 65 ani (40,2% față de 59,8%) şi egale la grupa 0-14 ani.

În privința sexelor, la grupa 0-14 ani predomină uşor sexul masculin, cu 51,2%, la grupa 15-64 ani sexul feminin înregistrează 50,3%, iar la grupa peste 65 ani sexului feminin îi revin 58,4 procente.

Diferențierile teritoriale ale grupelor de vârstă reflectă, de asemenea, un evident mozaic, legat, în primul rând, de condițiile social-economice şi de modul comportamental al populației, adică de nivelul de viață privit sub toate aspectele sale constituente şi cu implicațiile pe care le generează. Grupele de vârstă 0-4 ani şi 5-9 ani, datorită caracterului pe care l-a avut natalitatea în ultimul deceniu, nu înregistrează ponderile cele mai mari în rândul celorlalte grupe, adică nu ocupă primul loc în niciun județ, ocupând locul 2 numai în Covasna şi locul 3 în Bistrița-Năsăud, Botoşani, Maramureş şi Vaslui.

Grupa de vârstă 10-14 ani ocupă ponderi mai însemnate în județele Bacău, Iaşi, Neamț, Suceava, Tulcea şi Vaslui; grupa 15-19 ani în județele Buzău, Olt, Sălaj şi Vrancea; grupa 20-24 ani în Argeş, Brăila, Cluj, Dolj, Hunedoara, Mureş, Prahova şi Vâlcea; grupa 25-29 ani în nici un județ; grupa 30-34 ani în Braşov, Caraş-Severin şi Timiş; grupa 35-39 ani în Arad, Constanța şi în municipiul Bucureşti.

În general, populația de 0-14 ani deține ponderi mari în județele Bistrița-Năsăud, Botoşani, Iaşi, Suceava, Vaslui şi mici în județele Cluj, Teleorman şi în Bucureşti; populația de 15-64 de ani prezintă ponderi mai ridicate în județele Buzău, Călăraşi, Dolj, Giurgiu, Mehedinți, Teleorman şi scăzute în Braşov, Constanța, Mureş, Satu Mare. Ponderea populației de peste 85 ani are valorile cele mai mari în Bucureşti, Teleorman, Buzău şi Giurgiu, iar cele mai mici în Constanța, Bistrița-Năsăud şi Hunedoara.

Grupa contingentului feminin fertil (15-50 ani) totalizează aproape 26% din totalul populației, în 1999-2003 fiind în scădere față de perioadele anterioare. Procentul cel mai ridicat al fertilității s-a înregistrat în nordul Moldovei, iar cel mai scăzut, în Bucureşti şi zona sa periurbană.

B. **Structura pe medii**

Pe medii, populația din România a înregistrat, desigur, modificări esențiale, înscriind o dinamică progresivă a creşterii populației urbane față de cea rurală.

În 1930, ponderea populației urbane era de 21,4%, a crescut la 23,4% în 1948, la 31,3% în 1956, la 38,2% în 1966, apoi vertiginos, prin aflux de populație rurală, ajunge la 43,6% în 1977, la 50,0% în 1985 şi la 54,3% în 1992, pentru ca la recensământul din 2002 să scadă la 52,7% şi să crească uşor la 53,4% în 2003.

Este de remarcat că ridicarea ponderii populației urbane s-a datorat, în cea mai mare măsură, marilor oraşe – cum sunt Bucureşti, Braşov, Constanța, Iaşi, Cluj, Timişoara, Craiova, Galați, Arad etc., care au atras un număr ridicat de persoane angajate în unitățile industriale nou apărute sau dezvoltate, în construcții, ca şi în sectorul terțiar – în special în transporturi şi comerț.

Însă, şi oraşele mijlocii au avut un rol însemnat în creşterea populaţiei urbane, datorită faptului că majoritatea lor s-a bucurat de însemnate investiţii în industrie şi construcţii, ceea ce a determinat o cerinţă importantă de forţă de muncă ce s-a stabilit apoi aici. Este interesant că, datorită presiunii mari a populaţiei ce dorea să se stabilească în oraşe, a fost promulgată o lege care interzicea stabilirea de noi locuitori în oraşele mari (aşa-zise oraşe închise), exceptând specialiştii necesari (pe baza aprobării ministerului de resort), ca şi persoanele din conducerea unităţilor de stat, activişti de partid, organe ale Ministerului de Interne.

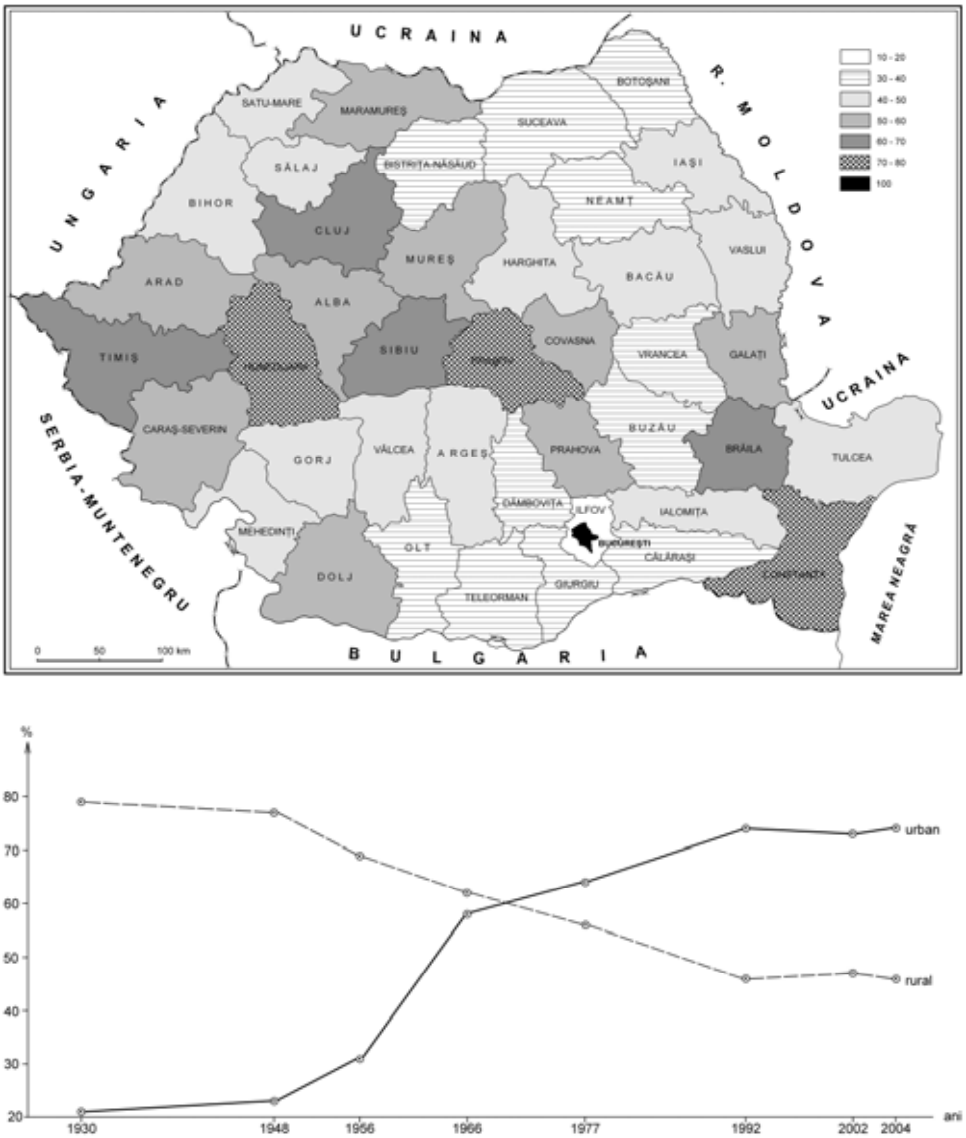

Fig. 35. POPULAŢIA URBANĂ – media procentuală pe judeţe (2004) şi dinamica populaţiei urbane şi rurale (1930-2004)

Pe județe, în 1990, raportul urban-rural diferea foarte mult, cele mai mici valori ale mediului urban fiind deținute de județele Giurgiu (sub 30%), Buzău, Vrancea, Ialomița, Olt, Neamț, Sălaj, Vâlcea, Călărași, Botoşani, Bistrița-Năsăud, Suceava, Teleorman şi Dâmbovița (între 30 şi 40%), iar cele mai mari, de județele Braşov şi Hunedoara (77-73%), Constanța, Sibiu, Brăila şi Cluj (70-65%), în total mediul urban dominând în 16 județe. Pentru comparație, facem mențiunea că în 1930 şi 1948 în niciun județ mediul urban nu era dominant, în 1956 urbanul depăşea 50% numai în județele Braşov şi Hunedoara (55-60%), în 1966 în județele Braşov, Hunedoara (65-70%), Prahova, Sibiu şi Constanța (50-60%), în 1977 în județele Braşov şi Hunedoara (65-70%), Sibiu, Cluj, Brăila, Timiş (50-60%).

În 2005, ponderea populației urbane domina în 16 județe, cu valori cuprinse între 77% (Hunedoara) şi 50,5% (Dolj), şi, desigur, în Bucureşti (100%), mediul rural fiind dominant în restul de 25 județe, cu ponderi de 78,4% (Ilfov) şi 51,1% (Tulcea).

C. **Structura socio-profesională**

După capacitatea de a munci, se consideră că populația aptă de muncă este cea cu vârste cuprinse între 15 şi 62 ani la femei şi 15-65 ani la bărbați, constituind categoria **populație activă**, iar partea din această categorie care nu este aptă de muncă din diferite cauze (invalizi, bolnavi, pensionari de boală, handicapați etc.), copiii şi tinerii sub 15 ani, persoanele în vârstă de peste 62, respectiv 65 ani, constituie categoria **populație inactivă**.

Tabelul 5

Evoluția structurii populației ocupate

Domeniul	1900	1912	1930	1950	1970	1980	1992	1996	2001	2003
Total (mii persoane)	2 866	4 039	10 543	8 377	9 875	10 350	10 458	9 379	8 563	9 223
Pondere în total populație	47,3	55,8	58,3	51,4	48,8	46,6	45,8	41,5	38,2	42,4
Activități agricole şi zootehnice (%)	85,8	79,2	78,2	74,3	49,3	30,4	32,1	34,6	40,4	35,2
Silvicultură, exploatare forestieră							0,8	0,8	0,5	0,5
Industrie	5,9	8,1	7,2	14,2	30,8	43,5	31,6	29,2	23,5	25,2
- extractivă							2,6	2,7	1,6	1,5
- prelucrătoare							27,4	24,5	20,0	21,7
- energie electrică şi termică, gaze şi apă							1,6	2,6	1,9	2,0
Construcții	…	…	…	…	…	…	5,5	5,1	4,0	4,6
Comerț	3,7	3,1	3,2	2,5	4,3	6,0	7,2	8,2	9,4	9,4
Hoteluri şi restaurante							1,7	1,2	0,9	1,3
Transporturi	1,6	1,9	1,7	2,3	4,2	7,0	5,3	4,8	3,6	5,0
Poştă şi telecomunicații							0,9	1,1	1,1	
Activități bancare şi financiare	…	…	…	…	…	…	0,5	0,8	0,8	0,9
Tranzacții imobiliare şi servicii adiacente	…	…	…	…	…	…	4,2	2,7	3,3	1,6
Administrație publică	2,4	3,4	3,4	2,4	3,8	4,4	1,1	1,3	1,7	5,7
Învățământ, ştiință, cultură, artă	0,4	0,8	1,5	2,5	4,2	4,7	4,1	4,7	4,9	4,4
Ocrotirea sănătății	0,2	0,3	0,7	1,0	2,3	2,8	2,9	3,6	4,1	3,8
Alte activități	-	3,2	4,1	0,8	1,1	1,2	2,1	1,9	1,8	2,4

… lipsă date

a. La recensământul din 2002, **populația activă** reprezenta 68,2% din populația totală a țării, iar în 2004, aproape 69%, procentele cele mai mari, față de populația totală, înregistrându-se în Oltenia şi nordul Moldovei.

b. Partea din populație, indiferent de vârstă, care desfăşoară o activitate economică sau socială producătoare de bunuri sau servicii, reprezintă categoria **populație ocupată**.

Dinamica statistică a acestei categorii este prezentată în tabelul 5, din care rezultă că până în 1992 numărul populației ocupate a crescut continuu, după care a început să se diminueze, iar ponderea sa, în cadrul populației totale, scade după 1948 până în prezent. Astfel, creşterea medie anuală a numărului populației ocupate a fost de 9.775 persoane în perioada 1900-1912, de 361.333 în perioada 1912-1930, în 1950 se înregistrează o scădere față de 1930, după care urmează o creştere uşoară, cu o medie anuală de 74.900 persoane în perioada 1950-1970, de 47.500 în 1970-1980 şi de 9.000 persoane în 1980-1992. Perioada 1992-2003 este marcată de o scădere continuă până în 2001 şi de o uşoară creştere până în 2003.

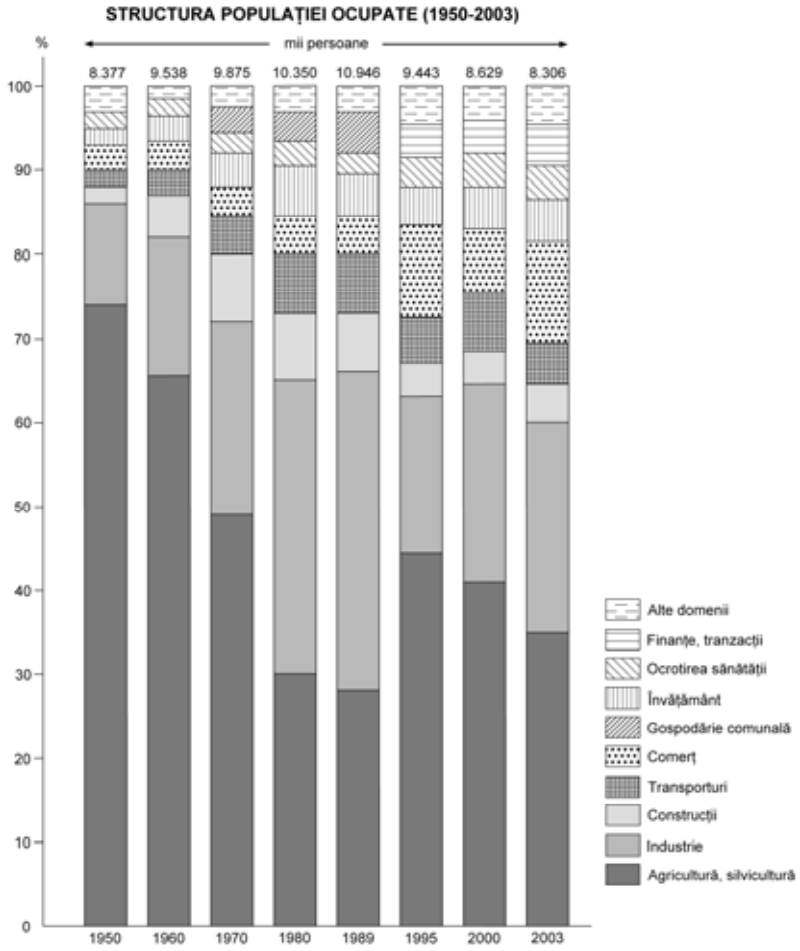

Fig. 36. STRUCTURA POPULAȚIEI OCUPATE (1950-2003)

Pe grupe de vârstă, structura populației ocupate, în 2003, se prezenta astfel: 15-24 ani – 10,3%, 25-34 ani – 28,3%, 35-49 ani – 36,4%, 50-65 – 19,0%, peste 65 ani 6,0%, iar după forma de proprietate, 23,4% lucrau în domeniul majoritar de stat, restul de 76,6% erau încadrați în domeniul privat sau mixt.

În privința domeniului majoritar de stat, cele mai mari ponderi se înregistrează în industrie (30,0%), învățământ (19,9%), industria prelucrătoare (15,7%), ocrotirea sănătății (15,0%) şi transporturi (8,8%), iar cele mai mici în hoteluri şi restaurante (0,4%), activități financiare şi bancare (1,3%), comerț (1,5%), agricultură (2,2%).

Domeniul majoritar privat este dominat de agricultură (52,0%), industrie (21,6%) – din care industriei prelucrătoare îi revin 21,3%, comerțului (11,8%) şi construcțiilor (4,5%), cele mai mici ponderi fiind înregistrate de administrația publică (0%), energie electrică şi termică (0,1%), poştă şi telecomunicații (0,2%) şi industrie extractivă (0,2%). După statutul profesional al populației ocupate, 62,5% sunt salariați, 1,3% patroni, 21,2% lucrători pe cont propriu, 14,8% lucrători familiali neremunerați, 0,2% membri ai unei societăți agricole sau ai unei cooperative.

Salariații dețin ponderi de peste 90% în industrie, hoteluri şi restaurante, poştă şi telecomunicații, activități financiare şi bancare, administrație publică, învățământ, ocrotirea sănătății, ponderea cea mai mică a salariaților fiind în agricultură (4,3); **patronii** sunt mai prezenți în comerț (8,7%), hoteluri şi restaurante (6,6%), tranzacții imobiliare (3,0%); **lucrătorii pe cont propriu** domină în agricultură (50,1%) şi dețin ponderi apreciabile în construcții (12,8), silvicultură şi exploatarea forestieră (11,1), comerț (8,6), transporturi (8,6); **lucrătorii familiali** neremunerați sunt concentrați în agricultură (44,9%)[*].

În profil teritorial, datele statistice evidențiază ponderi ale populației ocupate diferite de la o regiune la alta şi de la un județ la altul.

---

[*] **Notă**:

Salariat: persoană care depune o activitate pe baza unui contract de muncă într-o unitate economică sau socială – indiferent de forma de proprietate – sau la agenți economici particulari, în schimbul unei remunerații sub formă de salariu plătit în bani sau în produse, de comision etc.

Patron: persoană ce-şi exercită activitatea în propria unitate (întreprindere, agenție, atelier, magazin, birou, fermă etc.), pentru a cărei activitate are unul sau mai mulți angajați.

Lucrător pe cont propriu: persoană care îşi desfăşoară activitatea în unitatea proprie sau într-o afacere individuală, fără a avea angajați: meseriaş în atelierul propriu, vânzător în propria unitate comercială, liber profesionist, întreprinzător independent etc.

Lucrător familial neremunerat: persoană care-şi exercită activitatea într-o unitate economică familială (de exemplu, gospodăria țărănească) condusă de un membru al familiei sale sau de către o rudă, neprimind remunerație sub formă de salariu sau plată în produse.

Membru al unei societăți sau asociații agricole sau al unei cooperative: persoană care lucrează ca proprietar într-o societate sau asociație agricolă constituită conform normelor legale sau ca membru al unei cooperative meşteşugăreşti, de consum sau de credit.

Astfel, cel mai mare număr al populației ocupate, din totalul pe țară, se concentra, la sfârșitul anului 2001, în București (8,6%) și în județele Iași (3,7%), Cluj (3,5%), Prahova, Dolj, Timiș (câte 3,4%).

– Structura profesională

Pe domenii de activitate, industria era dominantă numai în București și în județele Brașov, Hunedoara și Sibiu, în toate celelalte județe fiind predominantă agricultura.

Cele mai mari ponderi ale populației ocupate în **agricultură** sunt deținute de județele Dolj (4,5%), Suceava, Iași, Bihor, Teleorman, Neamț, Olt, Botoșani, Cluj, Maramureș, Buzău, Timiș (3,0%); în **silvicultură și exploatarea forestieră,** de Suceava (8,1%), Neamț, Caraș-Severin, Maramureș, Argeș; în **industrie,** de București (10%), Brașov (4,6%), Argeș, Prahova, Timiș, Cluj, Bacău (**industria extractivă** în Hunedoara – 15,5%, Gorj – 5,5%, Bacău – 5,9%, Prahova, Maramureș, Dâmbovița; **industria prelucrătoare** în București – 10,5%, Brașov – 5,0%, Argeș, Prahova, Timiș, Cluj, Bihor, Iași, Bacău, Mureș, Sibiu, Galați); **energie electrică și termică**, **gaze și apă**, în București – 12,3%, Hunedoara – 4,7%, Dolj, Constanța, Gorj, Argeș, Prahova; în **construcții**, de București (17,0%), Constanța (6,0%), Prahova, Cluj, Bacău, Galați, Iași, Brașov, Timiș; în **comerț**, de București (16,3%), Constanța (8,8%), Cluj (4,2%), Galați, Prahova, Brașov, Timiș; în **poștă și telecomunicații**, de București (22,8%), Cluj (3,6%), Timiș, Prahova, Constanța, Dolj, Bihor; în **activități financiare și bancare**, de București (30,6%), Cluj (3,9%), Brașov, Argeș; în **tranzacții imobiliare**, de București (30,1%), Prahova (4,2%), Constanța, Timiș, Iași, Cluj, Brașov; în **administrația publică**, de București (16,2%), Prahova (3,2%), Constanța, Timiș, Dolj, Dâmbovița, Bihor, Brașov; în **învățământ**, de București, (11,7%), Iași (5,2%), Cluj, Timiș, Dolj, Brașov, Bacău, Bihor; în **ocrotirea sănătății și asistenței sociale**, de București (10,6%), Iași (4,9%), Timiș, Cluj, Constanța, Prahova, Bihor, Mureș, Dolj.

– În privința ***salariaților***, numărul mediu anual, ca și, desigur, ponderea acestora, au avut o evoluție diferită de la o perioadă la alta și de la o regiune geografică la alta.

Dinamica numărului de salariați, oglindită în tabelul 6, oglidențe o creștere medie anuală de 149.480 persoane în perioada 1950-1990, după care urmează o scădere continuă, până în 2001, cu o medie de 264.000 persoane pe an.

Din totalul salariaților, la 31 decembrie 2003, aproape 60% erau muncitori, 52% erau bărbați, 56,5% lucrau în unități proprietate majoritar privată. Cele mai însemnate ponderi ale salariaților din unitățile proprietate majoritar privată sunt înregistrate în comerț (95%), hoteluri și restaurante (88%), construcții (86%), iar cele mai mici în administrația publică (0%), învățământ (2,4%), ocrotirea sănătății (3,2%).

Pe județe, numărul cel mai mare de salariați îl au: municipiul București (concentrează 14,2% din totalul salariaților țării; în 1950 deținea 20%, iar în 1970 16,4%), după care urmează Prahova (4,0%), Timiș, Cluj, Brașov, Constanța, Iași, iar cel mai mic număr de salariați Giurgiu (0,7%), Sălaj, Călărași, Ialomița (0,9%), Tulcea, Mehedinți și Bistrița-Năsăud.

Tabelul 6

Evoluția numărului de salariați

Domeniul	1950	1970	1980	1990	1996	2001	2003
Total persoane (mii)	2 123	5 109	7 340	8 102	5 939	4 619	4 591
Diverse activități	%	%	%	%	%	%	%
Activități agricole şi zootehnice	10,2	8,6	7,5	7,9	6,1	3,1	3,0
Silvicultură, exploatare forestieră	1,5	0,6	0,7	0,7	1,3	1,0	0,4
Industrie - total	38,3	40,4	45,4	47,7	43,5	41,2	40,3
- extractivă	…	…	…	…	4,2	3,1	2,8
- prelucrătoare	…	…	…	…	36,2	34,4	34,5
- energie electrică şi termică, gaze şi apă	…	…	…	…	3,1	3,7	3,0
Construcții	8,2	13,4	10,7	8,0	7,3	6,7	7,1
Comerț	8,2	8,4	8,5	8,1	9,9	12,6	12,8
Hoteluri şi restaurante	…	…	…	…	1,8	1,5	1,8
Transporturi	6,4	6,7	7,9	7,6	6,7	5,7	5,5
Poştă şi telecomunicații	1,0	1,1	1,1	1,1	1,6	2,0	2,0
Activități bancare şi financiare	…	…	…	…	1,2	1,4	1,5
Tranzacții imobiliare şi servicii	…	…	…	…	3,1	4,0	4,8
Administrație publică	8,8	6,2	5,4	6,5	2,1	3,1	3,3
Învățământ, ştiință, cultură, artă	10,3	8,1	7,2	6,8	7,3	8,7	8,5
Ocrotirea sănătății	4,1	4,4	3,8	3,7	5,6	6,6	6,8
Alte activități	2,9	2,1	2,9	1,9	2,5	2,4	2,3

… lipsă date

Ca pondere a salariaților în numărul total al populației ocupate la nivel de județe, se disting, cu cele mai mari valori, municipiul Bucureşti şi județele Braşov, Cluj, Iaşi, Constanța, Sibiu, Hunedoara, Prahova, Brăila, Timiş, deci, după cum se vede, județele mai industrializate şi cu un sector terțiar mai bine dezvoltat, iar cu cele mai mici valori Botoşani, Bistrița-Năsăud, Suceava, Teleorman, Vrancea, Olt, Vaslui.

Pe provincii istorico-geografice, cel mai mare număr de salariați îl înregistrează Muntenia (33,5% din totalul salariaților țării; datorită, în mare măsură, oraşului–capitală Bucureşti), după care urmează Transilvania (18,1%), Moldova (18,0%), Banat (10,0%), Crişana-Maramureş (8,0%), Oltenia (7,6%) şi Dobrogea (4,8%).

Pe domenii de activitate ale economiei naționale, în anul 2003 se înregistrau, în profil teritorial, următoarele caracteristici:

- **agricultură**: numărul cel mai mare de salariați era în județul Constanța (8,4%), după care urmau Ialomița, Călăraşi, Teleorman, Dolj, Brăila, Timiş şi Olt;
- **silvicultură, exploatarea forestieră şi economia vânatului**: Suceava (7,8%), Neamț, Maramureş, Argeş şi Caraş-Severin;
- **pescuit şi piscicultură:** Tulcea (28,3%), Constanța (9,7%), Galați, Iaşi, Ialomița, Brăila, Bihor, Dolj (3,7%);

• **industrie**: Bucureşti (10,7%), Prahova (4,8%), Timiş, Braşov, Argeş, Bihor, Cluj, Bacău, Mureş (3,3%); **industria extractivă**: Hunedoara – 15,5%, Gorj – 14,6%, Bacău – 6,2%, Dâmbovița, Prahova, Maramureş, Teleorman, Argeş; **industria prelucrătoare:** Bucureşti – 11,3%, Prahova – 4,9%, Timiş – 4,0%; Braşov, Argeş, Bihor, Cluj, Iaşi, Mureş – 3,3%); **energie electrică şi termică, gaze şi apă:** Bucureşti (12,8%), Hunedoara (4,4%), Constanța, Dolj, Mureş, Prahova, Braşov, Gorj, Argeş, Cluj (3,6%);

• **construcţii**: Bucureşti (18,4%), Constanța (3,6%), Prahova, Cluj, Timiş, Braşov, Bacău, Iaşi, Mureş, Galați (3,3%);

• **comerț**: Bucureşti (19,2%), Constanța (4,5%), Bihor, Cluj, Braşov, Timiş, Iaşi, Dolj, Prahova, Bacău, Mureş (2,9%);

• **hoteluri şi restaurante**: Bucureşti (16,4%), Constanța (8,8%), Cluj, Braşov, Timiş, Bihor, Prahova, Vâlcea;

• **transporturi, poştă şi telecomunicaţii**: Bucureşti (20,3%), Constanța (8,8%), Cluj, Prahova, Galați, Braşov, Timiş, Iaşi, Bihor, Arad (2,9%);

• **activităţi financiare şi bancare**: Bucureşti (33,1%), Cluj (3,5%), Constanța, Braşov, Timiş, Hunedoara, Argeş, Iaşi, Prahova (2,3%);

• **tranzacţii imobiliare şi diverse servicii**: Bucureşti (39,4%), Constanța, (4,6%), Prahova, Timiş, Braşov, Cluj, Iaşi, Ilfov, Argeş (2,6%);

• **administraţie publică**: Bucureşti (18,2%), Constanța (3,1%), Prahova, Timiş, Dolj, Iaşi, Suceava, Bihor, Argeş, Arad, Olt (2,3%);

• **învăţământ**: Bucureşti (11,3%), Iaşi (5,3%), Cluj, Timiş, Dolj, Bihor, Suceava, Bacău, Prahova, Argeş, Braşov, Constanța, Mureş, Galați (2,6%);

• **ocrotirea sănătăţii şi asistenţă socială**: Bucureşti (11,6%), Iaşi (4,9%), Timiş, Cluj, Prahova, Bihor, Constanța, Dolj, Mureş, Braşov (3,0%).

În privința **şomajului**, se remarcă o creştere în perioada 1991-1994, de la 337.440 la 1.223.925, scade apoi la 657.560 în 1996, creşte la 1.130.300 în 1999, scade, treptat, la 557.900 în 2004, pentru ca în luna aprilie 2005 să fie înregistrați 537.800 şomeri (40% femei).

Rata şomajului[10] , în aceeaşi perioadă, a marcat o dinamică asemănătoare, fiind de 6,6% în 1996, de 11,8% în 1999, de 8,8% în 2001 şi de 6,0% în iulie 2005.

Din numărul total al şomerilor înregistrați în aprilie 2005 la agenţiile pentru ocuparea forţei de muncă, 79,8% au nivel de instruire primar, gimnazial şi profesional, 19,2% liceal şi postliceal, 3,4% universitar, iar din punctul de vedere al îndemnizațiilor de şomaj, 44,7% sunt beneficiari de ajutor de şomaj, 7,4% beneficiari de alocație de sprijin, 4,6% beneficiari de ajutor de integrare profesională, iar 54,8% sunt neîndemnizați.

În profil teritorial, tot în aprilie 2003, numărul cel mai mare de şomeri era înregistrat de județele (în ordine descrescătoare) Braşov (4,6% din numărul total pe țară), Iaşi, Hunedoara, Bucureşti, Galați, Prahova, Constanța, Suceava, Teleorman, Argeş, Alba (3,0%), ratele cele mai mari ale şomajului revenind (tot în ordine descrescătoare) județelor Hunedoara (10,9%), Mehedinți, Braşov, Galați, Ialomița, Covasna (9,1%).

[10] Numărul de şomeri raportat la 100 persoane active.

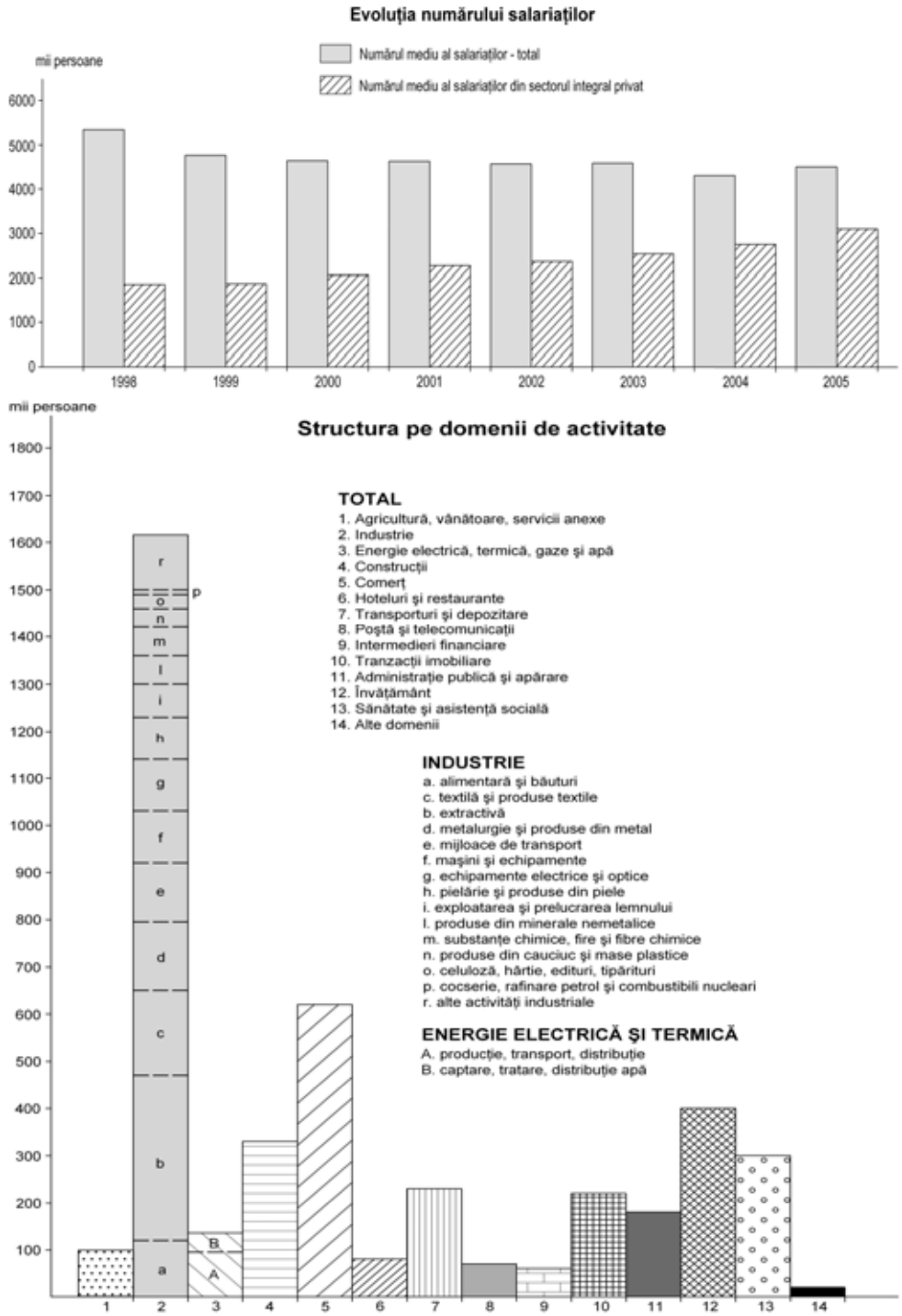

Fig. 37. EVOLUȚIA ȘI STRUCTURA PE DOMENII A SALARIAȚILOR (martie 2005)

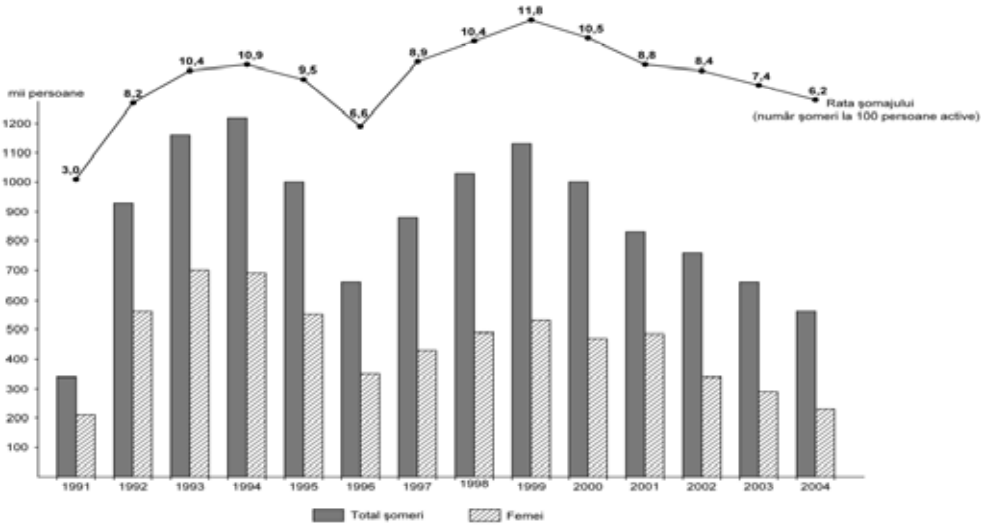

Fig. 38. EVOLUȚIA NUMĂRULUI DE ŞOMERI (media anuală)

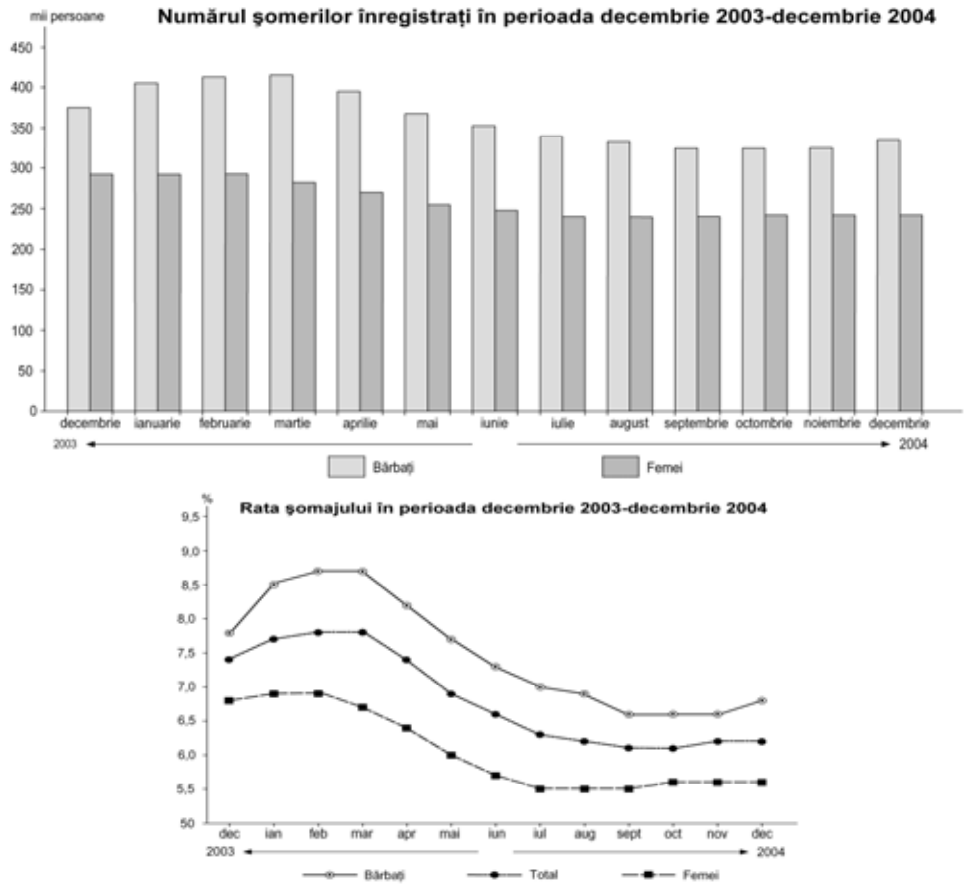

Fig. 39. NUMĂRUL ŞOMERILOR ŞI RATA ŞOMAJULUI (decembrie 2003-decembrie 2004)

c. **Populația inactivă**

Ca o componentă în „tandem“ cu populația activă, această categorie a oscilat şi ea în timp şi spațiu, în mod invers.

Astfel, în 1970 îngloba 51,2% din populația totală, creşte la 53,3% în 1990, scade la 48% în 1996 şi la 31% în 2004.

În anul 2002, copii sub 7 ani reprezentau 7,0% din populația țării, tinerii cu vârste cuprinse între 7 şi 15 ani 10,7%, persoane inactive cu vârste de 15-65 ani 17,5%, persoanele de peste 65 ani 14%.

Pensionarii, indiferent de vârstă, însumau 5.402.000 persoane în 1996 şi 6.286.000 la începutul anului 2005.

Pe sexe, populația inactivă este dominată de femei, cu 58%, iar în profil teritorial, cel mai mare număr al populației inactive îl înregistrează Bucureşti, partea de nord a Moldovei şi județele Prahova, Dolj, Dâmbovița, Mureş.

D. **Structura pe etnii, după limba maternă, confesională**

a. **Structura pe etnii**

România, stat național, suveran, independent, unitar şi indivizibil (Constituția României, 2003), este şi un stat cu mai multe naționalități, în care, alături de populația românească, net majoritară la nivelul țării (89,5% în prezent), trăiesc încă 4 etnii cu un număr mai însemnat şi altele – peste 30 – mai reduse sau foarte reduse ca număr.

Evoluția numărului şi a ponderilor etniilor din România evidențiază o creştere continuă a ambilor factori (număr absolut şi pondere) pentru români, o creştere uşoară, până în 1977, şi o scădere, până în 2002, a numărului de maghiari, însoțite de o scădere continuă a ponderii acestora în toate perioadele, o diminuare a celor doi factori pentru populația germană, sârbo-croată-slovenă, evreiască, bulgară, precum şi oscilații la populația de țigani, de turci şi slovaci. În tabelul 7 este prezentată ponderea principalelor etnii la diferite recensăminte.

Tabelul 7

Structura pe etnii

Etnia	1930	1956	1977	1992	2002
număr	14.280.730	17.489.450	21.559.910	22.810.035	21.680.974
%	100	100	100	100	100
Români	77,9	85,7	88,1	89,4	89,5
Maghiari	10,0	9,1	7,9	7,1	6,6
Țigani (rromi)	1,7	0,6	1,1	1,8	2,5
Germani	4,4	2,2	1,6	0,5	0,3
Ucraineni-Ruteni	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Ruşi-Lipoveni	0,4	0,2	0,1	0,2	0,2
Turci-Tătari	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2
Sârbi	0,4	0,3	0,2	0,1	0,1
Slovaci	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Evrei	3,2	0,8	0,2	0,04	0,03
Alte etnii*	1,3	0,5	0,2	0,26	0,17

* Fiecare etnie are sub 0,1% (în ordine descrescătoare – bulgari, croați, greci, cehi, polonezi, italieni, chinezi, armeni, macedoneni-slavi, albanezi, caraşoveni, sloveni, ceangăi, găgăuți etc.).

Teritorial, etniile sunt răspândite cu precădere în anumite arii, astfel:

Românii (media pe țară 89,5%), iar în cadrul județelor peste **98%** în județele Vaslui (98,8%), Vâlcea (98,8%), Neamț (98,6%), Argeş (98,4%), Gorj (98,3%), Vrancea (98,2%), Olt (98,8%), Iaşi (98,1%); între **98** şi **95%** în județele Prahova (97,7%), Galați, Bacău, Brăila, Buzău, Bucureşti, Teleorman, Dâmbovița, Suceava, Mehedinți, Giurgiu, Ilfov; între **60** şi **50%** în județele Satu Mare (58,8%), Mureş (53,2%); **sub 50%** în județele Harghita (14,1%) şi Covasna (23,2%); **între 60 şi 95%** în restul județelor.

Maghiarii, majoritari în 2 județe (Harghita şi Covasna), sunt concentrați în proporție de 66,4% în 5 județe (Harghita, Covasna, Mureş, Bihor, Satu Mare), de 26,3% în 6 județe (Arad, Cluj, Braşov, Sălaj, Timiş şi Maramureş) şi de 5,6% în județele Sibiu, Hunedoara, Bistrița, Alba.

Țiganii, cu cel mai mare grad de dispersie teritorială, prezenți în marea majoritate a aşezărilor, sunt concentrați (în ordinea descrescătoare a numărului) în județele Mureş, Bihor, Dolj, Cluj şi Bucureşti (totalizând 28%), apoi în județele Braşov, Călăraşi, Arad, Sibiu, Dâmbovița, Prahova (22,6%) şi în județele Alba, Buzău, Teleorman, Galați, Ialomița, Satu Mare, Sălaj, Giurgiu, Ilfov, Bistrița-Năsăud (24%).

Germanii se află în proporție de 71,2% în județele Timiş, Sibiu, Satu Mare, Caraş-Severin, Arad, Braşov şi de 18,8% în Bucureşti, Maramureş, Mureş, Suceava, Hunedoara, Alba şi Bihor.

Ucrainenii sunt concentrați în Maramureş (55,7%), Suceava şi Timiş (25,8%), Caraş-Severin, Arad, Satu Mare şi Tulcea (13,3%).

Ruşii şi Lipovenii, în Tulcea (45,6%), Constanța, Brăila, Iaşi, Suceava, Bucureşti (44,4%).

Turcii, în Constanța (75,5%), Tulcea şi Bucureşti (18,2%).

Tătarii, în Constanța (97%).

Sârbii, în Timiş (58,8%), Caraş-Severin (27,0%), Arad şi Mehedinți (10,6%).

Slovacii, în Bihor (42,8%), Arad (33,5%), Timiş şi Sălaj (18,7%).

Evreii, în Bucureşti (42%), Iaşi şi Timiş (15,1%), Cluj, Bihor şi Arad (11,8%), Bacău, Braşov, Galați, Botoşani (18%).

Bulgarii, în Timiş (68,7%), Arad şi Dâmbovița (19%), Bucureşti (4,8%).

Croații, în Caraş-Severin (92,8%) şi Timiş (5,6%).

Grecii, în Tulcea şi Bucureşti (51,6%), Constanța, Iaşi, Brăila, Dolj şi Galați (27,3%).

Cehii, în Caraş-Severin (62,9%), Mehedinți (19,4%), Timiş şi Arad (11,3%).

Polonezii, în Suceava (73,4%) şi Bucureşti (6,7%).

Italienii, în Bucureşti (20,3%), Timiş şi Arad (15,3%), Dolj, Bihor, Cluj, Tulcea, Hunedoara, Alba, Braşov, Iaşi (32,5%).

Chinezii, în Bucureşti (90,7%).

Armenii, în Bucureşti şi Constanța (68,1%).

Dintre celelalte etnii, care nu depăşesc 600 persoane fiecare, **macedonenii slavi** sunt concentrați în proporție de 75,1% în Constanța, Bucureşti şi Dolj, **albanezii –** 39,2% în Bucureşti şi 35,2% în Constanța, Iaşi şi Timiş, **rutenii –** 42,7% în Maramureş şi Timiş, 21,8% în Arad şi Suceava.

În privința **ponderii ocupate de etnii în mediul urban**, se constată că 11 din cele 20 etnii cu peste 1.250 persoane înregistrate la recensământul din 2002 sunt concentrate în proporție de peste 50% în orașe: chinezii – 99,4%, armenii – 98,4%, evreii – 97,3%, italienii – 87,5%, grecii – 79,6%, turcii – 77,7%, tătarii – 72,3%, germanii – 69,6%, românii – 53,1%, maghiarii – 52,9%, sârbii – 50,7%.

Sub 50% înregistrează croații – 12,8%, ucrainenii – 14,5%, cehii – 31,6%, polonezii – 38,0%, ceangăii – 38,8%, țiganii – 39,0%, bulgarii – 39,7%, slovacii – 40,7%, ruşii-lipoveni – 43,4%.

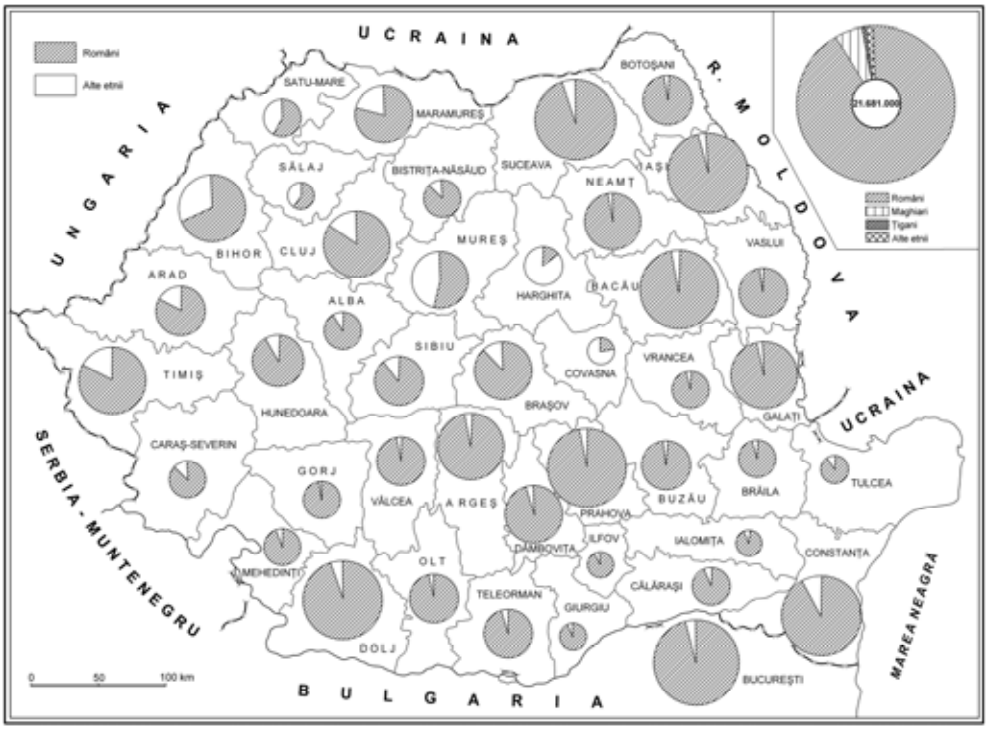

Fig. 40. PONDEREA PE JUDEȚE A ROMÂNILOR – 2002
(mărimea semnelor reflectă numărul total al populației)

În concluzie, se poate afirma că dispersia teritorială cea mai mare este dată de țigani, gruparea cea mai strânsă este cea a croaților, tătarilor, chinezilor şi slovacilor, iar municipiul București apare ca un conglomerat (mozaic) de naționalități, dominat net, în proporție de 92,3%, de români, aici fiind prezente, în număr foarte diferit, toate etniile ce trăiesc pe pământul României.

b. **Structura după limba maternă** reflectă, atât cantitativ, cât şi teritorial, aceleaşi caractere ca şi structura etnică. Recensământul din 2002 arată că limba română este net dominantă, cu 91%, după care urmează maghiara – 6,7%, țigănească – 1,1%, ucraineana – 0,3%, germana – 0,2%, rusa, turca, tătara, slovaca şi sârba – câte 0,1%. Celelalte limbi, folosite cu precădere în mediile etniilor

respective, ale căror ponderi se situează sub 0,1%, sunt: bulgara, croata, greaca, ceha, poloneza, idiş (evreiască), italiana, chineza, macedoneana, albaneza, slovena.

În profil teritorial, ponderile cele mai mari, după limba maternă, la recensământul din 2002, se prezentau astfel: **limba română** predomina net în 39 judeţe şi în municipiul Bucureşti; **limba maghiară** era predominantă în 2 judeţe (Harghita şi Covasna), iar la nivel naţional Harghita concentra 19,3% din vorbitorii de limbă maghiară, Mureş 16,0%, Covasna 11,5%, Bihor 11,2%, Satu Mare 9,9%, Cluj 8,3%. În privinţa celorlalte limbi materne, se constată următoarele concentrări la nivel naţional: **limba ţigănească:** în Mureş – 9,6%, Dolj – 8,9%, Bihor – 7,3%, Timiş – 4,4%; **limba ucraineană:** în Maramureş – 58,4%, Suceava – 14,8%, Timiş – 11,1%; **limba germană:** în Timiş – 27,2%, Sibiu – 13,2%, Caraş-Severin – 11,5%, Arad – 9,0%, Braşov – 8,9%; **limba rusă-lipoveană:** în Tulcea – 48,3%, Constanţa – 14,5%, Brăila – 8,6%, Iaşi – 8,5%, Suceava – 7,9%; **limba turcă:** în Constanţa – 77,0%, Tulcea – 10,0%; **limba tătară:** în Constanţa – 97,7%; **limba sârbă:** în Timiş – 59,6%, Caraş-Severin – 27,7%; **limba slovacă:** în Bihor – 44,4%, Arad – 34,2%, Timiş – 10,1%, Sălaj – 8,4%; **limba bulgară:** în Timiş – 77,7%, Arad – 10,5%; **limba croată:** în Caraş-Severin – 94,2%, Timiş – 4,7%; **limba greacă:** în Tulcea – 26,3%, Bucureşti – 24,1%, Constanţa – 10,1%, Iaşi – 8,6%; **limba idiş:** în Bucureşti – 45,5%, Iaşi – 10,9%, Timiş – 5,7%; **limba cehă:** în Caraş-Severin – 66,7%, Mehedinţi – 20,5%; **limba poloneză:** în Suceava – 81,3%, Bucureşti – 5,1%; **limba italiană:** în Bucureşti – 20,8%, Timiş – 9,4%, Arad – 8,5%, Cluj – 5,5%, Bihor – 5,5%; **limba chineză:** în Bucureşti – 90,5%; **limba armeană:** în Bucureşti – 46,2%, Constanţa – 35,8%, Argeş – 4,4%.

c. **Structura confesională**

Conform recensământului din 2002, structura confesională reflectă şi ea, ca şi limba maternă, structurile etnice. Astfel, religia ortodoxă înglobează 86,7% din numărul populaţiei ţării, romano-catolică 4,7%, reformată 3,2%, penticostală 1,5%, greco-catolică 0,9%, baptistă 0,6%, adventistă de ziua a 7-a 0,4%, unitariană 0,3%, musulmană 0,3%, creştină de rit vechi 0,2%, creştină după evanghelie 0,2%. Celelalte religii au ponderi de 0,1% (evanghelică de confesiune augustană, evanghelică luterană sinodo-presbiteriană, evanghelică) sau sub 0,1% (mozaică, armeană).

Pe judeţe, numai în 2 judeţe (Harghita şi Covasna) religia ortodoxă nu predomină, iar în 22 judeţe şi în Bucureşti depăşeşte 90% (cu maxime în judeţele Olt – 99,3% şi Vâlcea – 99,1%). Religia romano-catolică predomină în judeţul Harghita (65,3%) şi are ponderi însemnate în judeţele Covasna (36,1%), Satu Mare (18,1%), Bacău (17,0%). Religia reformată înregistrează ponderea cea mai mare în judeţele Covasna (33,4%), Mureş (26,9%), Sălaj (19,5%) şi Satu Mare (18,7%), penticostală în Arad (6,3%) şi Bihor (3,7%), adventistă în Teleorman (1,9%) şi Mureş (1,5%), unitariană în Harghita (7,1%) şi Covasna (4,4%), musulmană în Constanţa (6,8%) şi Tulcea (1,5%), creştină de rit vechi în Tulcea (5,4%), creştină după evanghelie în Sibiu (0,7%) şi Suceava (0,6%). Dintre celelalte religii, reduse mult numeric, ca pondere la nivel de judeţ, se remarcă: evanghelica de confesiune augustană în Braşov (0,6%) şi Sibiu (0,6%), evanghelică luterană

sinodo-presbiteriană în Braşov (2,1%) şi Arad (0,9%), mozaică în Iaşi, Bucureşti şi Timiş, armeană în Bucureşti. Numărul cel mai însemnat de atei, la nivel de judeţ, se înregistrează în Bucureşti, Cluj, Timiş, Braşov şi Prahova, nedepăşind, însă, 0,1% din populaţia judeţului respectiv.

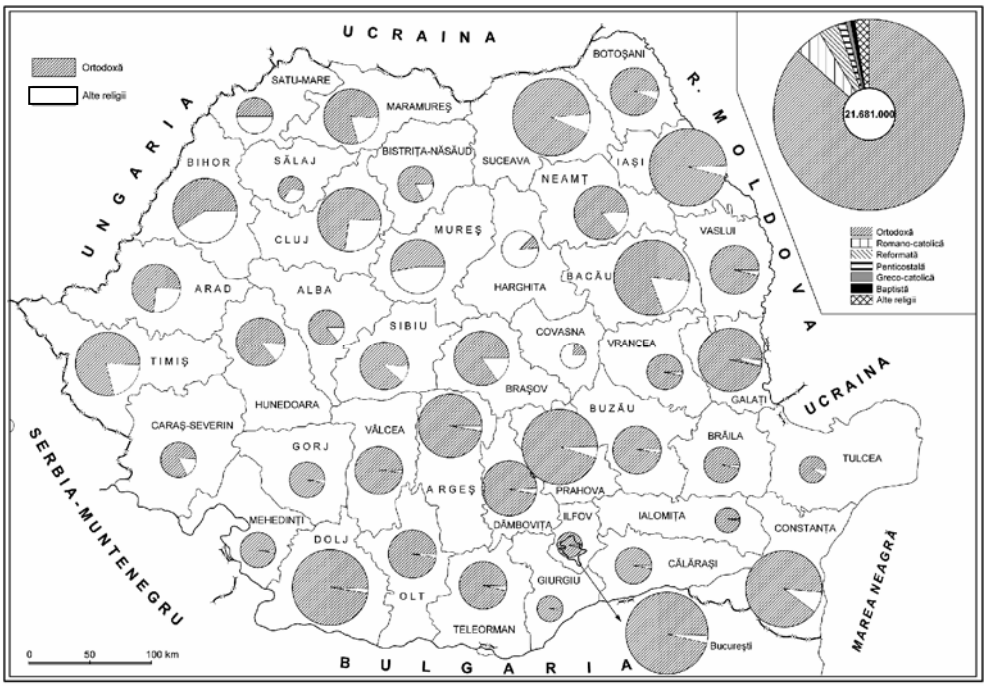

Fig. 41. STRUCTURA CONFESIONALĂ A POPULAŢIEI, PE JUDEŢE (2002)

2.4. *Geografia aşezărilor omeneşti*

Prin definiţie, **aşezarea omenească** este o grupare de locuinţe, o comunitate de oameni ce trăiesc într-un grup de case; un loc în care s-a stabilit, s-a aşezat, comunitatea (derivaţie de la verbul latinesc *assediare* = a aşeza), termenul folosindu-se în mod frecvent cu semnificaţia de aşezări rurale şi urbane, aşezări sezoniere, temporare sau permanente etc.

În optica geografiei, aşezările umane, astfel definite, îşi desfăşoară activitatea pe un teritoriu istoriceşte determinat, pe baza unor relaţii social-economice stabilite în cadrul particularităţilor locale şi regionale. Factorii fizico-geografici (relief, climă, ape, vegetaţie şi faună) au avut un rol principal în apariţia şi dezvoltarea aşezărilor, iar factorii economico-geografici au determinat evoluţia socio-economică a aşezărilor.

Astfel, aşezările umane dispun de un spaţiu geografic propriu, adică un teritoriu în care se află vatra (spaţiul construit) şi spaţiul înconjurător ca loc de muncă.

Cu alte cuvinte, componentele geografice ale aşezării sunt **vatra**, **spaţiul înconjurător aferent** şi **populaţia**.

2.4.1. **Evoluţia în timp şi spaţiu a aşezărilor**

Pe baza vestigiilor arheologice şi documentelor istorice s-a putut aprecia şi evidenţia o evoluţie în timp şi spaţiu a aşezărilor omeneşti.

Astfel, au fost puse în evidenţă pe teritoriul românesc aşezări din **epoca paleolitică**, amplasate cu precădere în arii geografice adăpostite natural (peşteri, promontorii, terase greu accesibile, terenuri accidentate, ostroave, poieni în masive păduroase etc.) şi considerate printre cele mai vechi existenţe ale omului în spaţiul european, cum sunt Bugiuleşti (judeţul Vâlcea), Baia de Fier (judeţul Gorj), Mitoc (judeţul Iaşi), Ohaba Ponor (judeţul Hunedoara).

Epoca neolitică este caracterizată prin existenţa a circa 2000 de aşezări, cu locuinţe permanente, ordonate pe anumite spaţii ce prefigurau uliţele, iar în **epoca bronzului**, aşezările se conturează ca organisme teritoriale cu locuinţe mai concentrate şi mai bine gospodărite, unele dintre ele fiind protejate prin fortificaţii construite din pământ sau lemn.

Aşezările din **epoca traco-geto-dacă** se diferenţiază în sate propriu-zise şi prin aşezări mai dezvoltate (*cvasiurbane*), cunoscute sub numele de **dave** (Ziridava, Argedava etc.), unele din acestea figurând ca cetăţi cu caracter militar de apărare (Grădiştea Muncelului, Popeşti – pe Argeş, judeţul Giurgiu).

În Dacia romană a **secolelor II-VII**, aşezările continuă să se dezvolte, evidenţiindu-se tendinţa de diferenţiere între sat şi oraş, de organizare eficientă a activităţilor social-economice şi a structurilor administrativ-teritoriale (obşti teritoriale şi uniuni de obşti), de intensificare a construcţiilor de apărare (cetăţi săteşti), de întărire a funcţiilor politice şi economice, precum Drobeta, Tibiscum (Jupa – Caransebeş), Apullum (Alba Iulia), Napoca, Potaissa (Turda), Porolissum (Moigrad – judeţul Sălaj) etc.

Secolele VIII-XIII sunt caracterizate prin creşterea numerică şi dezvoltarea aşezărilor omeneşti de pe întregul cuprins al fostei Dacii, fiind consemnate documentar şi arheologic peste 1000 de aşezări. Grupările de aşezări erau organizate în *cnezate*, *voievodate*, *ţări*, unele cu reşedinţe fortificate prin şanţuri şi valuri de apărare (Slon – judeţul Prahova, Fundu Herţii – judeţul Botoşani).

Tot acum, se evidenţiază ca centre urbane de convergenţă regională, cu deosebite valenţe social-economice, aşezări ca Dinogeţia (Garvăn) – judeţul Tulcea, Capidava – judeţul Constanţa, Licostomo (Periprava) – judeţul Tulcea, Vicina (Isaccea) – judeţul Tulcea, Morisena (Cenad) – judeţul Timiş, Dăbâca – judeţul Cluj, Baia – judeţul Suceava, Cetatea Albă – Basarabia (R. Moldova) etc.

De asemenea, semnificativă pentru poporul autohton al meleagurilor carpato-danubiano-pontice este invazia popoarelor migratoare, care lasă importante urme de viaţă în masa localnicilor, dar care sunt destul de repede asimilate de aceştia.

Epoca **secolelor XIV-XIX** este marcată de extinderea reţelei de sate şi oraşe în tot spaţiul românesc, dar mai ales de consolidarea statelor feudale româneşti. Agricultura se dezvoltă şi se diversifică mult, în paralel cu dezvoltarea comerţului şi cu organizarea meşteşugarilor în bresle (postăvarilor, pielarilor şi cojocarilor, olarilor, lemnarilor etc.).

Sub influenţa factorilor socio-economici şi ai mediului geografic, apar oraşe noi (*civitates*) şi se înmulţesc târgurile (*oppida*). În *Transilvania* erau menţionate 16 târguri şi 100 oraşe în secolul XIV, 200 oraşe şi târguri în secolul XVI (între care se remarcau Sebeş, Braşov, Făgăraş, Rodna); în *Ţara Românească* existau, în secolele XVI şi XVII, 24 de târguri şi oraşe (Târgu de Floci – dispărut, Giurgiu, Turnu Severin, Slatina, Craiova, Târgu Jiu, Râmnicu Vâlcea, Buzău etc.); în *Moldova* şi *Bucovina* secolelor XV-XVI sunt atestate 50 de târguri şi oraşe (Suceava, Bârlad, Piatra, Baia, Bacău, Huşi, Iaşi, Câmpulung, Siret, Cernăuţi, Hotin, Văşcăuţi etc.); în *Basarabia* erau cunoscute, în secolele XIV-XVII, 12 oraşe şi târguri (Cetatea Albă, Târgu Sărăţii, Tighina, Târgu Lăpuşnei, Orhei, Soroca etc.); în *Dobrogea* fiinţau, în secolul XVII, 18 oraşe (Vicina-Isaccea, Chilia, Babadag, Măcin, Hârşova, Licostomo-Periprava, Mangalia, Constanţa, Caliacra, Silistra, Turtucaia etc.).

În secolele XVIII şi XIX, în Transilvania erau peste 2500 aşezări, în Banat aproape 600, în Ţara Românească 3060 (27 târguri şi oraşe, 2820 sate şi cătune, 55 stâne, 158 mânăstiri şi schituri), în Moldova 2800 (sate şi cătune, oraşe şi târguri, stâne, târle, odăi), iar în Dobrogea erau circa 290 aşezări (din care 38 în Deltă).

2.4.2. **Forme regionale de habitat**

Particularităţile locale ale reliefului, reţelei hidrografice şi structurilor geologice, asociate cu condiţiile social-economice, au reprezentat factorii determinanţi ai apariţiei şi dezvoltării aşezărilor omeneşti, habitatul, ca forme de organizare şi caracteristici teritoriale, diferind de la o zonă geografică la alta.

– ***Habitatul montan***, sub influenţa unui relief puternic fragmentat, pus în evidenţă de existenţa culmilor cu versanţi abrupţi, a văilor adâncite, dar şi a unor arii depresionare interne şi marginale, este caracterizat de prezenţa aşezărilor mici, cu locuinţe dispersate pe culmile mai scunde şi mai domoale sau înşirate de-a lungul văilor, cu aşezări mai mari şi mai bine conturate în depresiuni. În afara aşezărilor permanente de pe înălţimi, predominate net de sate, în anumite arii, în special de păşuni şi fâneţe, au apărut locuinţe, izolate sau în grup, cu folosire sezonieră, cum sunt sălaşele, stânele, odăile etc.

Se consideră că în zona montană se află numai circa 2% din numărul aşezărilor, tipurile dominante fiind cel risipit (sau împrăştiat) şi cel răsfirat, iar altitudinile maxime la care se găsesc sunt de 1400-1500 m (aşezările sezoniere sau temporare urcă până la 2100 m). Cele mai multe aşezări de înălţime se găsesc în Carpaţii Orientali, iar cele mai numeroase şi dispersate pe mari spaţii în Munţii Apuseni, de aceea se şi spune că Apusenii sunt cei mai „umanizaţi“.

– ***Habitatul din zonele de dealuri şi podişuri***, caracterizat de aşezări în general mari, dominate de tipul răsfirat, s-a dezvoltat în condiţiile unui relief cu

fragmentare medie, cu înălțimi moderate, cu văi numeroase, dar nu prea adânci, existența unor resurse naturale bogate şi variate şi a unei economii complexe favorizând extinderea rețelei de aşezări şi dezvoltarea acestora. Aici, densitatea aşezărilor, a cărei medie pe teritoriul național este de 5,64 sate/100 km^2, înregistrează cele mai mari valori la nivel național.

– ***Habitatul din zonele de câmpie***, în condițiile unui relief puțin fragmentat şi cu altitudini ce nu depăşesc 400 m, cu văi însoțite de lunci largi, este caracterizat de aşezări mari şi foarte mari, cu locuințe strâns grupate în spații bine conturate, tipul dominant fiind cel „adunat" cu variante şi tendințe de „compact".

2.4.3. **Categorii geografice fundamentale de habitat**

După caracterele imprimate de componentele fizico-geografice (particularități morfologice, hidrografice, climatice, vegetale, faunistice) şi de cele economico-geografice (structuri sociale, activități etc.), aşezările omeneşti se diferențiază atât prin poziția lor geografică, deci teritorial, cât şi prin funcționalitatea lor, exprimată în structurile social-economice.

Prin fizionomia, structura şi organizarea, ca şi prin rolul lor socio-economic teritorial, aşezările se diferențiază în două mari categorii: aşezări sau localități **rurale** (sate) şi aşezări sau localități **urbane** (oraşe).

A. **Aşezările rurale (satele)**

Noțiunea de aşezare rurală este folosită mai mult în lucrări de specialitate, în uzul general ea corespunzând apelativului sat.

Ca organism teritorial, satul este o grupare de locuințe–gospodării foarte diferite ca mărime, în care trăieşte o comunitate de oameni ce se ocupă în majoritate sau, în multe cazuri, aproape în totalitate, cu agricultura şi creşterea animalelor.

a. **Apariția satelor şi dezvoltarea rețelei de sate**

Satul românesc are o existență multimilenară, apariția şi evoluția sa fiind strâns legate de particularitățile cadrului natural local şi regional, ca şi de condițiile social-economice ale diferitelor perioade istorice. Ca funcționalitate şi importanță economică, satele au constituit un factor principal al umanizării spațiului carpato-danubiano-pontic.

Astfel, din cele 3500 aşezări atestate documentar în anul 1400 în Transilvania, 2150 erau sate, iar în Țara Românească satele reprezentau 99,3% din cele 3220 aşezări existente în prima parte a secolului XV (*Istoria României*, vol. II, p. 243, Bucureşti, 1962).

Cu timpul, rețeaua aşezărilor rurale s-a extins, atât ca număr, mărime şi formă, cât şi ca activități. În 1938, rețeaua satelor avea o densitate de 5,4 sate/100 kmp, cu maxime în județele de atunci Vâlcea (13,8), Buzău (11,7), Olt (11,6), Roman (11,5), Tecuci (11,0) şi minime în Ciuc (1,2), Maramureş (1,7), Câmpulung (1,7), Tulcea (1,8).

În prezent, după desființarea nominală (nu şi teritorială) a peste 3.750 sate în 1968, densitățile cele mai mari sunt în Alba (11,3), Vâlcea (10,5), Prahova (9,4), Dâmbovița (9,1), iar cele mai mici în Tulcea (1,6), Constanța (2,8), Braşov (2,9), Brăila (2,9).

Studiile geografice, care au abordat rolul factorilor morfostructurali şi socio-economici în dezvoltarea şi fizionomia satului românesc, au căutat să stabilească o ierarhizare teritorială şi funcţională, o tipologie a satelor din spaţiul românesc. Astfel, ca accepţiuni generale geografice, în acest sens, considerăm ca specifică teritoriului românesc următoarea tipologie a aşezărilor rurale:

b. **Tipuri teritoriale de sate**

Factorii naturali, istorici şi social-economici au influenţat puternic atât poziţia geografică, mărimea şi forma satelor, cât şi textura şi structura vetrelor lor, imprimându-le caractere specifice.

– După ***poziţia morfohidrografică***, în cadrul celor trei mari unităţi – munte, dealuri şi podişuri, câmpii – se deosebesc următoarele categorii de tipuri de sate: *de culme, de versant, de vale, de terasă, de luncă, de interfluviu.*

– După ***mărimea demografică***, cele 13.461 sate, care figurează în nomenclatorul oficial al localităţilor în 2005 (inclusiv cele în componenţa şi aparţinătoare oraşelor), se diferenţiază în:

- sate *foarte mici* → sub 100 locuitori, cele mai multe în judeţul Alba, numeroase în Bihor, Hunedoara, Vâlcea, Argeş, Sălaj;
- sate *mici* → 100 – 500 locuitori, majoritare în Alba, frecvente în Bihor, Sălaj, Cluj, Bistriţa-Năsăud, Buzău, Prahova, Dâmboviţa, Argeş, Vrancea, Caraş-Severin;
- sate *mijlocii mici* → 500 – 1000 locuitori, frecvente în zonele de podiş şi dealuri subcarpatice;
- sate *mijlocii mari* → 1.000 – 2.000 locuitori, prezente cu precădere în regiunile de podiş şi de câmpie;
- sate *mari* → 2.000 – 5.000 locuitori, frecvente în regiunile de câmpie şi în depresiunile intra-şi extracarpatice;
- sate *foarte mari* → 5.000 – 10.000 locuitori, existente în toate regiunile de deal şi câmpie (Vladimirescu – judeţul Arad, Faraoani şi Oituz – judeţul Bacău, Prejmer – judeţul Braşov, Tufeşti – judeţul Brăila, Modelu, Radovanu, Roseţi şi Ulmeni – judeţul Călăraşi, Gilău şi Viişoara – judeţul Cluj, Cumpăna şi Valu lui Traian – judeţul Constanţa, Cetate, Dăneţi, Galicea Mare, Leu, Moţăţei, Plenita şi Sadova – judeţul Dolj, Cudalbi şi Tudor Vladimirescu – judeţul Galaţi, 1 Decembrie şi Domneşti – judeţul Ilfov, Amara – judeţul Ialomiţa, Belceşti şi Răducăneni – judeţul Iaşi, Moisei – judeţul Maramureş, Sângeorgiu de Mureş – judeţul Mureş, Podoleni şi Zăneşti – judeţul Neamţ, Izbiceni – judeţul Olt, Cioranii de Jos şi Telega – judeţul Prahova, Livada şi Turţ – judeţul Satu Mare, Bosanci, Cajvana, Dumbrăveni, Marginea, Straja şi Vicovu de Sus – judeţul Suceava, Izlaz, Bragadiru, Peretu, Plosca şi Ţigăneşti – judeţul Teleorman, Gătaia, Periam şi Recaş – judeţul Timiş, Zorleni – judeţul Vaslui, Gugeşti, Păuneşti şi Suraia – judeţul Vrancea);
- *megasate* → peste 10 000 locuitori (Lieşti, Matca, Pechea – judeţul Galaţi, Chitila, Pantelimon – judeţul Ilfov, Poiana Mare, Dăbuleni – judeţul Dolj, Poienile de sub Munte – judeţul Maramureş, Sântana – judeţul Arad, Săbăuani – judeţul Neamţ).

– După formă:

• *poligonale***,** al căror perimetru are forma unui poligon şi pot fi: *pătratice sau dreptunghiulare* – mai frecvente în Câmpia Vestică, Podişul Moldovenesc, Câmpia Română şi în Podişul Transilvaniei; *triunghiulare sau rotunde*, în Câmpia Olteniei, Câmpia Banatului, Câmpia Română, Podişul Moldovei;

• *tentaculare* sau *ramificate*, prezente mai ales pe terasele largi, pe interfluvii, în luncile largi, de-a lungul principalelor drumuri de legătură între localităţi;

• *mononucleare*, cu locuinţe-gospodării concentrate în jurul unui nucleu central, cu varianta *polinucleare* – locuinţe-gospodării grupate în jurul a două sau mai multe nuclee, ambele categorii fiind mai frecvente în depresiunile mari şi pe interfluvii;

• *lineare*, cu locuinţe-gospodării desfăşurate de-a lungul unui drum-stradă (numite aşezări-galerii), în lungul văilor din podişuri, dealuri şi câmpii (inclusiv Valea Dunării). În cadrul acestui tip se evidenţiază satele *bilineare* sau *multilineare*, care se desfăşoară pe două sau mai multe drumuri paralele, din care unul principal, legate între ele cu drumuri scurte secundare (uliţe), frecvente pe văile principalelor râuri, pe terasele inferioare mai dezvoltate.

– După textură, adică după dispunerea în teritoriu a reţelei stradale, se deosebesc tipurile:

• *textură ordonată*, cu străzi şi intersecţii desfăşurate în geometrie uniformă, prezentă mai ales la satele noi (rectangulară, circulară);

• *textură neordonată*, cu străzi şi intersecţii dispuse relativ haotic, fără o ordine anume, existentă cu precădere la satele vechi.

– După structură, reflectând dispunerea în vatră a locuinţelor-gospodării.

Din punctul de vedere al tipologiei după structura satului românesc, prima clasificare pertinentă este realizată de geograful francez Emm. de Martonne, în 1902, care deosebeşte, pentru Transilvania, *sate dispersate* – în munte, *sate aglomerate* – pe văi şi *sate adunate* – în podiş. Geograful academician Vintilă Mihăilescu, luând în considerare raporturile dintre vatră şi distribuţia gospodăriilor, distinge, în 1926, trei tipuri teritoriale de sate: *satul risipit, satul răsfirat* şi *satul adunat*, întocmind şi o hartă a **tipurilor de aşezări rurale din România**.

Clasificarea tipurilor de sate, în acest sens, are următoarele componente taxonomice:

• *sate de tip risipit* (sau împrăştiat), caracterizate prin dispersarea gospodăriilor pe arii întinse, cu relief accidentat, în mare parte izolate, ce urcă pe pantele mai domoale până pe culme, distanţele dintre acestea depăşind 100 m şi ajungând până la peste 1 km, deci cu vatră care uneori se suprapune chiar moşiei[11] satului (teritoriul administrativ), comunicaţia făcându-se pe drumuri greoaie sau pe poteci. Frecvenţa cea mai mare a acestui tip este înregistrată în Munţii Apuseni, în Munţii Poiana Ruscă, în Munţii Banatului, în Obcinele Bucovinei, fiind dominate de categoria sate „foarte mici“;

[11] *Moşia satului* reprezenta proprietatea obştească, proprietăţile personale ale sătenilor şi proprietăţile unor persoane din afara satului. În sens derivat, proprietatea unui locuitor mai în vârstă şi mai înstărit, adică a „moşului“ , se chema *moşie*, noţiune folosită mai târziu şi pentru marile proprietăţi ale unor persoane, de unde şi noţiunea de *moşier*.

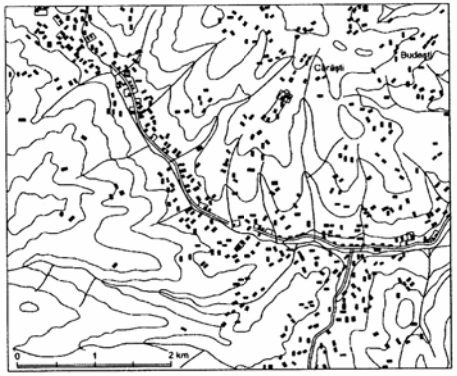

Avram Iancu (sat – reşed. comună, jud. Alba, situat în Munţii Bihor), *structură risipită*, fără formă şi fără textură

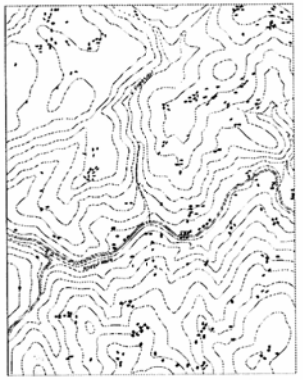

Scărişoara (sat – reşed. comună, jud. Alba, situat în Munţii Apuseni), *structură risipită* (împrăştiată), fără textură, cu gospodării grupate pe grânguri

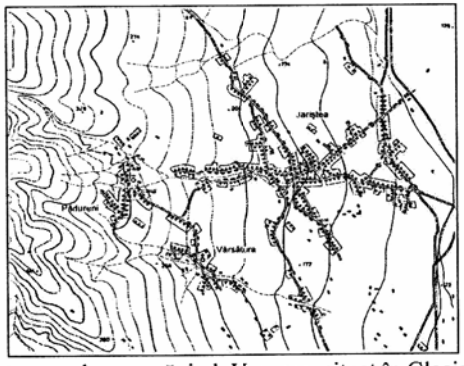

Jariştea (sat – reşed. comună, jud. Vrancea, situat în Glacisul Odobeşti), *structură răsfirată*, formă tentaculară, textură predominant ordonată

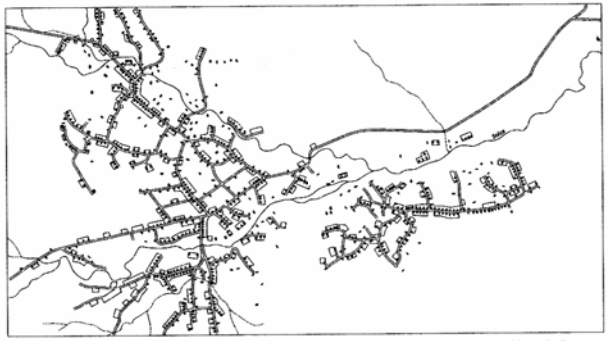

Arbore (sat – reşed. comună, jud. Suceava, situat în Podişul Sucevei), *structură răsfirată*, formă tentaculară, textură neordonată

Fig. 42. TIPURI TERITORIALE DE SATE (risipite, răsfirate) (după *Atlas R. S. România*)

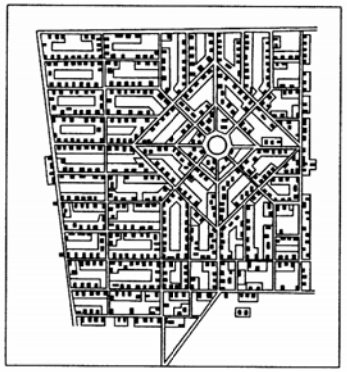

Perişoru (sat – reşed. comună, jud. Călăraşi, situat în Câmpia Bărăganul Mostiştei), formă poligonară (pătratică), *structură adunată*, textură ordonată (parţial radiar-concentrică)

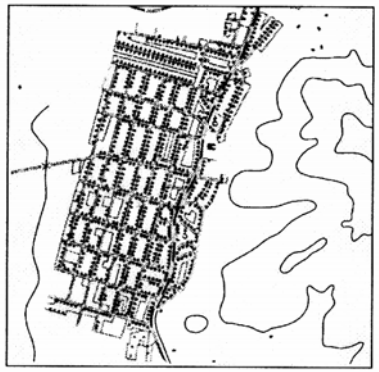

Şiria (sat – reşed. comună, jud. Arad, situat la limita vestică a Câmpiei Aradului), formă poligonară (dreptunghiulară), *structură adunată*, textură ordonată

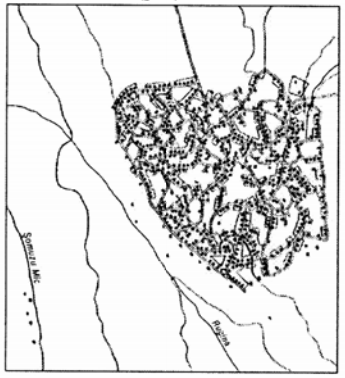

Bosanci (sat – reşed. comună, jud. Suceava, situat în Podişul Sucevei), formă poligonală, *structură adunată*, textură neordonată (haotică)

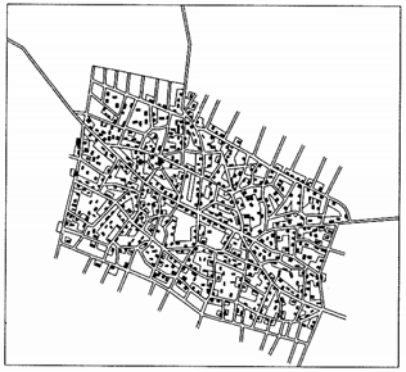

Salcia (sat – reşed. comună, jud. Mehedinţi, situat în Câmpia Olteniei), *structură adunată*, formă dreptunghiulară, textură neordonată

Fig. 43. TIPURI TERITORIALE DE SATE (structură adunată) (după *Atlas R. S. România*)

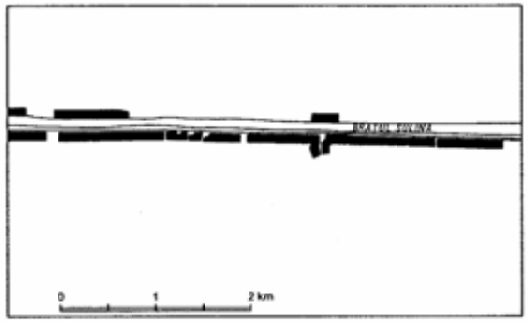

Crişan (sat – reşed. comună, jud Tulcea, situat în Delta Dunării, de-a lungul Braţului Sulina), formă tipic lineară, *structură adunată*, textură ordonată

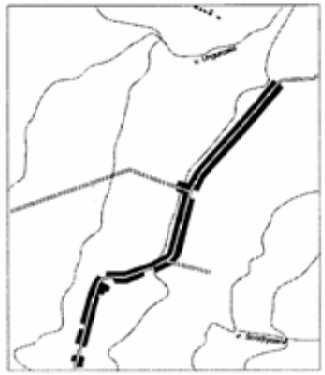

Curtişoara (sat, com. Bumbeşti-Jiu, jud. Gorj, situat în Subcarpaţii Gorjului), formă lineară, *structură adunată*, textură ordonată

Vidra – Creţeşti – Sinteşti (sate în jud. Ilfov, situate pe rama sud-vestică a Câmpiei Vlăsiei), formă lineară de tip *galerie*, *structură adunată*, textură ordonată

Gostinari – Colibaşi – Câmpurelu (sate în jud. Giurgiu, situate în lunca Argeş-Sabar), formă lineară de tip *galerie*, *structură adunată*, textură ordonată

Fig. 44. TIPURI TERITORIALE DE SATE (structuri lineare, sate galerii) (după *Harta topografică*)

• *sate de tip răsfirat***,** cu vetre mai bine conturate, gospodăriile fiind grupate şi amplasate, în general, în lungul văilor, din zona dealurilor şi podişurilor, dar şi în zona montană, cu precădere în ariile depresionare. Ca mărime, acest tip face parte din categoria demografică a satelor „mici“ şi „mijlocii“;

• *sate de tip adunat*, cu vetre bine delimitate, cu locuinţe şi anexe gospodăreşti strâns grupate, cu curţi şi grădini nu prea extinse, fiind specifice câmpiilor şi marilor depresiuni intramontane.

O variantă a acestui tip, dată de marea „îndesire“ a gospodăriilor, de înşiruirea lor strânsă, fără întreruperi, de-a lungul drumului, este satul „compact“, evidenţiat mai ales în Banat şi Transilvania.

Satele de tip adunat se înscriu, de regulă, în categoriile de mărime demografică „mari“, „foarte mari“, „megasate“.

c. **Tipuri funcţionale de sate**

Dominarea aproape exclusivă a structurilor economice ale satului de către activităţile agricole în perioada antebelică, apariţia şi dezvoltarea în subsidiar a unor activităţi neagricole în epoca interbelică au imprimat multor sate un caracter care a fost numit **rural** (desfăşurat, deci, în afara spaţiului urban, două noţiuni care au început să capete valenţe specifice), iar în perioada postbelică, numeroase sate şi-au diversificat activităţile, structurile lor social-economice căpătând un caracter mai complex, în care industria şi serviciile au avut un loc din ce în ce mai însemnat.

În acest sens, satele româneşti se transformă din aşezări monofuncţionale în aşezări cu funcţii diverse, în cadrul cărora, în general, predomină activităţile agricole.

În determinarea funcţiilor satului, au fost stabilite unele criterii ale definirii şi caracterizării tipurilor funcţionale, care au diferit, uneori destul de mult, de la un specialist la altul, de la un autor la altul. Astfel, Vintilă Mihăilescu (1927), în harta pe care o elaborează, intitulată *Harta principalelor tipuri de aşezări rurale din România*, folosind ca principal criteriu factorii morfologici, deosebeşte trei tipuri de sate:

• *Satul crescătorilor de vite* în zona montană.

• *Satul cu funcţiuni mixte* – în regiunile de coline şi dealuri.

• *Satul cu agricultură extensivă* sau *intensivă* şi cu creşterea animalelor – la câmpie.

Un alt geograf român, Iulian Rick (1932), stabilea, în Depresiunea Jijiei, tot trei tipuri de sate:

• *Aşezări rurale agricole*, cu predominanţa economiei cerealiere.

• *Aşezări rurale agricole-comerciale*, micile târguri, centrele de concentrare şi vânzare a produselor agricole.

• *Aşezări rurale agricole-industriale*, cu activităţi agricole şi cu fabrici.

În perioada postbelică au început să fie folosite metode matematice pentru definirea şi caracterizarea tipurilor funcţionale de sate. Astfel, unele criterii s-au bazat pe un număr mare de factori, dintre care mulţi nu aveau importanţă în

departajarea sau caracterizarea funcţiilor, iar alte criterii au luat în considerare un număr mai redus de factori.

În esenţă, s-au remarcat două direcţii principale, având la bază fie structura profesională a populaţiei, fie activităţile (transpuse valoric).

Considerăm că structura profesională a populaţiei este absolut nesemnificativă (ca bază criterială), exemplul cel mai concludent fiind satele care dau navetişti în alte localităţi, ale căror profesiuni nu au nimic comun cu satul de domiciliu. Singurul factor care defineşte funcţia este cel valoric al activităţilor proprii, căruia i se pot alătura şi factori secundari. Din lucrările fundamentale ale geografiei româneşti (*Monografia geografică a R.P.R.* , *Atlasul R.S.România*, tratatul *Geografia României,* vol. II), ca şi din articole publicate în diferite reviste de specialitate, rezultă că în România se pot deosebi patru mari tipuri funcţionale de aşezări rurale sau sate, fiecare cu mai multe subtipuri şi subsubtipuri, în funcţie de valorile producţiilor realizate:

– ***Aşezări net agricole sau predominant agricole***, prezente în toate regiunile geografice, însă cu precădere în câmpii, în care valoarea producţiei agricole şi zootehnice în totalul producţiei depăşeşte 75%, ajungând în unele sate chiar aproape de 100%.

Aici, ca subtipuri, se evidenţiază:

- *Aşezări cerealiere*, cu predominanţa valorică a cerealelor (în zona câmpiilor, podişurilor şi dealurilor joase), în care se diferenţiază unele nuanţe de specializare: *cerealier-zootehnice; cerealier-legumicole; cerealier-plante tehnice; cerealier-viticole; cerealier-pomicole*.
- *Aşezări legumicole*, cu predominanţa valorică a legumelor (în zonele periurbane, în lunci): *legumicol-cerealiere; legumicol-zootehnice; legumicol-plante tehnice.*
- *Aşezări viticole*, cu predominanţa valorică a viticulturii (în zonele de podişuri şi dealuri): *viticol-cerealiere; viticol-pomicole; viticol-zootehnice*.
- *Aşezări pomicole*, cu predominanţa valorică a producţiei pomicole (în zonele de podiş şi dealuri, punctual în câmpii): *pomicol-cerealiere; pomicol-viticole; pomicol-zootehnice*.
- *Aşezări zootehnice*, cu predominanţa valorică a producţiei animaliere (în toate regiunile geografice, pe baza păşunilor şi fâneţelor naturale, a culturilor furajere şi a cerealelor): *zootehnic-cerealiere; zootehnic-pomicole; zootehnic-viticole; zootehnic-legumicole.*

– ***Aşezări cu funcţii predominant industriale***, prezente în toate regiunile geografice, în care valoric predomină producţia industrială: *industrial*[12] *-agricole; industrial-zootehnice; industrial-alte domenii.*

– ***Aşezări cu funcţii multiple*** (complexe), situate în toate regiunile geografice, cu precădere în zonele periurbane şi în zonele industriale, cu valori ale producţiei apropiate pentru două sau mai multe ramuri economice: *agro-industriale; industrial-agrare; agro-servicii; industrial-servicii; agro-forestiere*.

[12] Funcţia industrială se departajează pe industrie extractivă şi industrie prelucrătoare.

– ***Aşezări cu funcţii speciale***, existente în toate regiunile geografice, în care predomină sau se evidenţiază, ca particularitate, o activitate ce le conferă profilul, le caracterizează şi le deosebeşte funcţional de celelalte aşezări:

- *de servicii*: noduri feroviare şi rutiere, porturi, aeroporturi; comerciale (târguri săptămânale sau periodice);
- *de asistenţă terapeutică*, (staţiuni balneoclimatice, staţiuni balneare, staţiuni climatice);
- *turistice:* (centre cu obiective şi dotări turistice, centre de artizanat);
- *forestiere* (exploatarea şi prelucrarea primară a lemnului);
- *piscicole* (piscicultură şi pescuit).

Fig. 45. TIPURI FUNCŢIONALE DE AŞEZĂRI RURALE (după *Geografia României*, vol. II) *Arii cu aşezări predominant agricole:* 1) agricole; 2) agricole cu industrie meşteşugărească. *Arii cu aşezări predominant industriale:* 3) industriale; 4) industriale cu activităţi agricole. *Arii cu aşezări cu funcţii mixte:* 5) agroindustriale; 6) agroforestiere asociate frecvent cu prelucrarea lemnului; 7) agricole cu activităţi de transport; 8) agropiscicole. *Arii cu aşezări cu funcţii speciale:* 9) turistice; 10) piscicole şi turistice; 11) arii cu funcţii diverse.

B. **Aşezările urbane (oraşele)**

a. **Definiţii, concepte**

Opiniile referitoare la **definiţia oraşului** – adică a organismului urban – şi modul de a conferi unei localităţi statutul de oraş sunt foarte diferite, atât de la un autor la altul, cât şi de la o ţară la alta.

Datorită complexităţii mari a activităţilor urbane, a fost şi este dificil a se formula o definiţie clară, succintă şi atotcuprinzătoare a oraşului, satisfăcătoare pentru toţi specialiştii. În funcţie de regiunea geografică, de timpul sau de condiţiile social-economice, conţinutul noţiunii de oraş diferă mai mult sau mai puţin. În general, însă, se pare că este unanim acceptată, într-o formă sau alta, ideea că oraşul este un organism opus satului sau, în accepţiunea americană, oraşul reprezintă opusul ruralului (atât rural agricol – *rural farm*, cât şi rural neagricol – *rural non farm*) (Beaujeu-Garnier, Chabot, 1963, p. 35).

Geograful german F. Ratzel, la sfârşitul secolului al XIX-lea, schiţând cadrul geografiei umane, a formulat o definiţie a oraşului, care include trei elemente de bază: activitatea profesională, concentrarea locuinţelor şi numărul de locuitori. Mai târziu, Fr. von Richthofen (cf. Beaujeu-Garnier, Chabot, 1963) defineşte oraşul ca o grupare a cărei existenţă normală se bazează pe activităţi ce nu sunt legate de cultura plantelor, ci de comerţ şi industrie; W. Christaller consideră că la baza activităţii urbane stau comerţul, administraţia, micile meşteşuguri şi, mai puţin, industria; M. Aurousseau sintetizează activităţile urbane prin menţionarea că aici se transportă, se prelucrează, se cumpără sau se vând materiile prime venite din afară, se face educaţie, se conduc unităţile productive şi, bineînţeles, se locuieşte; iar mai mulţi autori înglobează, pur şi simplu, toate elementele caracteristice sub noţiunea de „mod de viaţă“ (P. George, 1952; Beaujeu-Garnier, Chabot, 1963; Tietze, 1970).

Dintre definiţiile date de geografii români, cea mai interesantă considerăm a fi cea a acad. **V. Mihăilescu** (1941), în care se menţionează că oraşul, ca element al peisajului, „este un organism legat de spaţiul geografic înlăuntrul căruia el îndeplineşte o funcţie precisă: concentrează, transformă şi redistribuie bunurile materiale şi spirituale“ (p. 41).

În concluzie, se poate considera că trăsăturile de bază ale mediului urban sunt reprezentate de conţinutul activităţilor desfăşurate în interiorul oraşului, de structura profesională şi socială a populaţiei şi de aspectul edilitar.

b. **Evoluţia reţelei de oraşe**

Ca aşezări omeneşti, oraşele de pe teritoriul României s-au detaşat mai întâi ca „târguri“, adică localităţi unde au avut loc schimburi de produse şi de mărfuri din zona înconjurătoare, apoi, în perioada feudalismului timpuriu, ca centre cu funcţie economico-socială regională şi cu aspect edilitar deosebit de centrele rurale din jur.

La apariţia şi dezvoltarea oraşelor o contribuţie primordială au avut rolul lor de convergenţă şi activităţile economico-sociale.

Primele oraşe, în accepţiunea noţiunii de oraş, se evidenţiază în perioada feudalismului timpuriu, iar altele după formarea statelor feudale centralizate în secolul XIV, atestarea lor făcându-se prin probe arheologice sau prin documente scrise. Menţionarea lor scrisă trebuie interpretată însă prin aceea că documentul

respectiv a apărut în legătură cu un anumit eveniment, o întâmplare sau un fenomen, adică menționarea scrisă nu avea legătură cu apariția orașului, ceea ce înseamnă că întemeierea sa ca centru urban să fi avut loc cu mult timp înainte, chiar cu secole, să fi existat ca aşezare rurală fără întrerupere în mai multe epoci de timp şi să fi evoluat mai întâi ca târg şi apoi ca oraş.

Cele mai vechi oraşe au apărut în România pe ţărmul Mării Negre (Mangalia, Constanța), pe malul Dunării (Isaccea, Chilia, Brăila, Giurgiu, Severin) şi în Transilvania (Alba Iulia, Turda, Cluj).

Este interesant de menționat că la apariția oraşelor un rol apreciabil a revenit şi feudalilor, care aveau dreptul de a organiza târguri şi bâlciuri pe domeniile lor teritoriale, ceea ce a facilitat evoluția unor sate spre treapta urbană, unele din acestea, însă, din cauza condițiilor sociale şi economice ulterioare, revenind la statutul de sat.

În ordinea cronologică a atestărilor documentare, iată principalele aşezări urbane vechi de pe teritoriul românesc, pe provincii istorico-geografice:

În Valahia (Țara Românească): Severin – 1233 (azi Drobeta-Turnu Severin), Câmpulung – 1300, Curtea de Argeş – 1300, Slatina şi Brăila – 1368, Ruşii de Vede (Roşiorii de Vede) şi Piteşti – 1385, Râmnicu Vâlcea – 1388, Giurgiu – 1390, Târgovişte – 1394, Ocnele Mari – 1402-1418, Târgşor (azi satul Târgşoru Vechi) – 1413, Târgu Jiu – 1429, Buzău, Gherghița (în prezent sat) şi Oraşul (sau Târgu) de Floci (în prezent nu mai există) – 1431, Râmnicu Sărat – 1439, Bucureşti – 1459.

În Moldova – Basarabia – Bucovina: Cetatea Albă – 940-965, Bârlad – 1174, Baia (în prezent sat) – 1241; Chilia – 1274, Hotin – 1310, Siret – 1340, Hârlău – 1384, Suceava – 1388, Cernăuți, Iaşi, Piatra lui Crăciun (în prezent Piatra Neamț), Roman, Târgu Neamț – între 1387 şi 1392; Fălciu – secolul XIV, Dorohoi – 1407, Bacău, Tighina, Târgu Trotuş (azi sat) – 1408, Cotnari (azi sat) – 1411, Adjud – 1433, Tecuci, Vaslui – 1435, Botoşani – 1439, Târgu Frumos – 1448, Lăpuşna – 1454, Orheiu Vechi – 1470, Huşi – 1487, Soroca – 1499, Galați – mijlocul secolului XV.

În Transilvania şi Banat: Cenad (azi sat) – 1030 (cu numele de Urbs Morissena) şi 1204 (sub numele de Chenadium), Oradea – 1113, Sibiu – 1192-1196, Rodna (azi sat) – 1235, Braşov – 1271, Cluj – 1275-1280, Dej – 1284, Alba Iulia – 1288, Bistrița – 1286-1289, Turda – 1297, Sebeş – 1300, Sighişoara şi Vințu de Jos (azi sat) – 1300, Timişoara – 1315, Orăştie – 1317-1320, Baia de Arieş – 1325, Arad, Baia Mare şi Baia Sprie – 1329, Târgu Mureş – 1332, Sătmar (Satu Mare) – 1333.

În Dobrogea: Dinogeția (Garvăn) (azi sat), Vicina (azi Isaccea), Păcuiu lui Soare (azi numai stațiune arheologică) – toate în secolele XI-XII.

Încă de pe vremea romanilor, unor aşezări urbane mai dezvoltate, ca şi după aceea, cu precădere în perioada interbelică, li s-a conferit calitatea de municipii, ceea ce a făcut ca la reforma administrativă din 1968, imitându-se taxonomia, întreruptă la sfârşitul perioadei interbelice, să se atribuie calitatea de municipii (de la latinescul *municipium*, termen prin care erau desemnate oraşele romane ce se bucurau de dreptul de autonomie în treburile lor interne) şi oraşelor mari, cu rol însemnat economic, social, politic, cultural şi administrativ, precum şi cu un număr

mare de populație, iar mai apoi această calitate a fost atribuită tuturor orașelor reședință de județ, dar, mai mult sau mai puțin justificat, și altor orașe.

În evoluția rețelei de orașe, în secolul XX, se pot diferenția 4 perioade:

Prima perioadă, marcată de recensămintele din 1912, 1930 și 1948, este caracterizată de o creștere a numărului de orașe cu 19% în anii 1912-1930, cu 7% în 1930-1948 și de o stagnare în timpul celor două războaie mondiale.

A doua perioadă, 1948-1966, se evidențiază printr-o apreciabilă intensificare a procesului de urbanizare, numărul de orașe crescând cu 12,5% în 1948-1956 și cu 8% în 1956-1968.

În a treia perioadă, 1968-1990, procesul de urbanizare cunoaște o intensitate maximă, numărul de orașe crescând cu 30% în 1968-1977 (cu ocazia reformei administrative din 1968 au fost înființate 47 orașe, iar 56 au primit calitatea de municipii) și cu 10% în 1977-1990[13].

A patra perioadă, 1990-2005, este caracterizată prin transformarea a 50 comune (nu localități) în orașe și atribuirea rangului de municipiu pentru 47 orașe.

În prezent (2005), România are 312 orașe, din care 104 cu rang de municipiu, care înglobează 54% din populația țării.

Pe județe, cel mai mare număr de orașe se află în județele Suceava (16), Prahova și Hunedoara (câte 14), Constanța și Maramureș (câte 12), Alba, Vâlcea și Sibiu (câte 11), iar cele mai puține Giurgiu (3), Galați, Brăila, Iași, Bistrița-Năsăud, Sălaj (câte 4). Cel mai mare număr de municipii este înregistrat în județul Hunedoara (7), Suceava, Cluj (câte 5), județul Ilfov neavând nici un municipiu, iar 6 județe având câte 1.

c. **Tipuri teritoriale de așezări urbane**

După relațiile dintre condițiile de mediu și dezvoltarea teritorială a orașelor, pe teritoriul țării se diferențiază mai multe tipuri de orașe:

– După **mărimea demografică**, tip care reflectă și mărimea teritorială, și structurile social-economice, și rolul de convergență teritorială etc.:

- *orașe foarte mici* → sub 5000 locuitori;
- *orașe mici* → 5000 – 10.000 locuitori;
- *orașe mijlocii mici* → 10.000 – 50.000 locuitori;
- *orașe mijlocii mari* → 50.000 – 100.000 locuitori;
- *orașe mari* → 100.000 – 300.000 locuitori;
- *orașe foarte mari* → 300.000 – 1.000.000 locuitori;
- *orașe metropolitane* → peste 1.000.000 locuitori.

După datele *Anuarului Statistic al României, 2004* (Institutul Național de Statistică) și după situația din 2005, orașele cu peste 50 000 locuitori și cele cu sub 5.000 locuitori sunt:

[13] De menționat că în 1989 a avut loc o reformă administrativă, care reducea drastic numărul de comune și înființa 23 orașe, dar care a fost abrogată în 1990 (cu excepția celor 23 orașe care au fost menținute).

50.000 – 100.000

1. Alexandria 52.700
2. Slobozia 53.000
3. Oneşti.....53.700
4. Mediaş 56.780
5. Turda 58.570
6. Sfântu Gheorghe 63.100
7. Zalău 65.200
8. Alba Iulia 67.700
9. Deva..... 70.650
10. Giurgiu 70.900
11. Bârlad 72.400
12. Roman..... 72.440
13. Vaslui 73.250
14. Călăraşi..... 73.720
15. Hunedoara 73.770
16. Slatina 81.350
17. Bistrița 82.500
18. Reşița 86.900
19. Târgovişte 91.300
20. Tulcea 93.000
21. Târgu Jiu 96.350

peste 1 000 000 loc.

Bucureşti 1. 926.330

100 000 – 200 000 loc.

1.Focşani 102.200
2. Suceava.....108.200
3. Drobeta-Tr. Severin.109.950
4. Piatra Neamț 111.500
5.Râmnicu Vâlcea 112.000
6.Botoşani 117.200
7.Satu Mare 117.700
8.Buzău 138.500
9.Baia Mare 142.700
10.Târgu Mureş 149.500
11.Sibiu 156.100
12. Arad 171.300
13. Piteşti.....173.800
14.Bacău 183.500

200 000 – 300 000 loc.

1.Oradea 208.800
2.Brăila 221.400
3.Ploieşti 236.700
4.Braşov 286.400
5.Cluj..... 295.000

300 000 – 500 000 loc.

1.Galați 300.200
2.Craiova 301.000
3.Timişoara 308.000
4.Constanța.....310.000
5.Iaşi 314.000

Sub 5.000 locuitori (categoria „foarte mici“)

1. Solca 4.800
2. Baia de Arieş 4.720
3. Sulina 4.700
4. Băile Olăneşti.....4.600
5. Făurei 4.260
6. Ocna Sibiului 4.210
7. Miercurea Sibiului 4.100
8. Bechet 3.870
9. Bereşti 3.700
10. Căzăneşti 3.640
11. Ocnele Mari 3.400
12. Băile Govora 3.000
13. Vaşcău 3.000
14. Borsec 2.880
15. Nucet 2.620
16. Băile Tuşnad..... 1.750

Dinamica mărimii oraşelor şi a ponderii populației urbane în perioada 1912–2002 este prezentat în tabelul 8.

Tabelul 8

Dinamica mărimii demografice şi a ponderii populaţiei urbane

Categorii de mărime		1912		1930		1948		1966		1977		1992		2005	
		Nr.	Pop. %	Nr.	Pop. %	Nr.	Pop. %	Nr.	Pop. %	Nr.	Pop. %	Nr.	Pop. %	Nr.	Pop. %
Foarte mici	Sub 5000 loc	29	4,7	27	3,1	34	3,2	12	0,5	14	0,5	12	0,3	16	0,4
Mici	5000-10.000	39	14,0	47	11,2	45	8,8	48	5,8	60	4,8	55	3,5	98	6,1
Mijlocii mici	10.000-20.000	28	19,6	38	16,2	39	14,7	59	13,8	69	10,1	82	9,3	92	10,3
	20.000-50.000	13	17,4	16	15,4	21	16,3	43	20,7	57	18,0	62	15,5	60	15,3
Mijlocii mari	50.000-100.000	9	27,9	10	23,2	10	22,7	8	8,6	18	12,8	23	13,7	21	12,6
Mari	100.000-200.000	–	–	3	10,0	2	6,2	12	28,6	9	13,6	15	17,1	14	15,8
	200.000-300.000	–	–	–	–	–	–	–	–	8	21,1	4	8,2	5	10,6
Foarte mari	300.000-400.000	1	16,4	–	–	–	–	–	–	–	–	6	15,8	5	12,8
	400.000-500.000	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
	500.000-1.000.000	–	–	1	20,9	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–
Metropole	1.000000-1.500.000	–	–	–	–	1	28,1	1	22,0	1	–	–	–	–	–
	1.500.000-2.000.000	–	–	–	–	–	–	–	–	–	19,1	–	–	1	16,1
	peste 2.000.000	–	–	–	–	–	–	–	–	–	–	1	16,6	–	–
Total		**119**	**100**	**142**	**100**	**152**	**100**	**183**	**100**	**236**	**100**	**260**	**100**	**312**	**100**

– ***După formă***, oraşele înscriu o mare diversitate, condiţionată atât de structurile morfohidrografice, cât şi de cele social-economice. Astfel, se pot distinge:

- forme *poligonale*, cu variante patrulateră, triunghiulară, circulară;
- forme *tentaculare*, dispuse pe văi sau pe drumuri principale;
- forme *lineare* sau *multilineare,* desfăşurate pe căi principale de comunicaţie.

– ***După structură,*** se deosebesc tipurile:

- *concentrare mare* în centrul civic;
- *dispersie marginală*, cu evidenţierea de cartiere.

– ***După textură***, influenţată de vechimea şi evoluţia tramei stradale, se diferenţiază teritorial:

- textură *ordonată,* la oraşele mai noi;
- textură *neordonată*, la oraşele vechi;
- textură *haotică*, la oraşele vechi, impusă şi de condiţiile morfohidro-grafice.

d. **Tipuri funcţionale de oraşe**

Ca şi în mediul rural, structurile activităţilor sociale şi economice şi-au pus amprenta pe funcţiunile aşezărilor urbane, atât în plan local şi regional, cât şi în plan naţional.

Din acest punct de vedere, desigur ţinând seamă şi de diverse opinii ale unor geografi sau ale altor specialişti, pe teritoriul românesc actual pot fi deosebite următoarele tipuri funcţionale de oraşe:

– ***Oraşe polifuncţionale*** (cu precădere reşedinţele de judeţ), în care industria deţine 50% din valoarea activităţilor oraşului, serviciile circa 35%, iar populaţia ocupată în industrie este predominantă.

– ***Oraşe predominant industriale***, în care producţia industrială reprezintă 60% din valoarea totală a activităţilor şi serviciile 30%, iar populaţia ocupată în industrie depăşeşte 50%.

– ***Oraşe cu funcţiuni de transporturi***, în care activităţile de transporturi deţin în jur de 50% din valoarea activităţilor oraşului, serviciile 20%, iar populaţia ocupată în transporturi reprezintă 30-40%.

– ***Oraşe agricole***, în care activităţile rurale concentrează în jur de 50% din valoarea totală a producţiei, serviciile 15-20%, iar populaţia ocupată în domeniul rural 50-60%.

– ***Oraşe cu funcţiuni balneare şi balneoclimatice***, în care activităţile şi serviciile respective deţin 65-70% din valoarea totală a producţiei oraşului, iar populaţia ocupată în acest domeniu 40-45%.

2.4.4. **Alte categorii de aşezări**

În afara celor prezentate la acest capitol al „aşezărilor omeneşti“, în ţara noastră sunt şi aşa-zisele aşezări cu locuinţe **temporare** şi **sezoniere**, cu vechimi destul de mari şi cu roluri însemnate în viaţa şi ocupaţiile populaţiei româneşti.

Astfel sunt:

- *stână* – gospodărie pastorală de vară, adăpost şi loc de preparare a produselor lactate;
- *câşlă* – gospodărie dobrogeană, unde păstorii îşi mulg vacile şi oile;
- *conac* – gospodărie temporară, pentru creşterea animalelor (frecventă în Gorj);
- *sălaş* – construcţie simplă din lemn sau piatră, utilizată ca adăpost temporar pentru oameni şi animale, uneori ca gospodărie anexă situată la mai mulţi km de sat (la înălţime);
- *odaie* – gospodărie de felul sălaşului, în multe regiuni constituind nuclee de formare a aşezărilor permanente (toponim Odaia, Odăieni, Odaia Turcului);
- *mutătură* – loc la munte, constituind dubletă la locuinţa permanentă din sat, locuită permanent de una sau mai multe persoane ale gospodăriei; aici se ţin şi animalele; în multe cazuri, în special în Munţii Apuseni, a devenit sat;
- *bordei* – locuinţă săpată în pământ, acoperită cu pământ, stuf sau paie, răspândită mai ales în Câmpia Dunării, în perioada antebelică;
- *surlă* – construcţie de formă conică, făcută din pari de lemn şi acoperită cu stuf, paie, fân, coceni; loc de adăpost, de odihnă, de preparare a hranei, frecventă în lunca Dunării şi în depresiunile intramontane;
- *colibă* – construcţie similară surlei, locuită temporar de păstori şi forestieri.

Construcţii cu folosinţă temporară sau sezonieră sunt şi: **prisaca**, loc de staţionare a apicultorilor cu stupii, în păduri, culturi agricole, păşuni şi fâneţe; **cabane**, construcţii cu funcţii temporare-turistice, vânătoreşti, pescăreşti etc.

2.4.5. **Dotări edilitare şi gospodărire comunală**

La recensământul din martie 2002 au fost înregistrate 7.392.130 gospodării ale populației şi 3.520 gospodării instituționale, mărimea demografică medie a unei gospodării fiind de 2,9 persoane (față de 3,1 în 1992). De asemenea, au fost înregistrate 4.846.600 clădiri, ce adăpostesc 8.110.410 locuințe, din care 23,6% în oraşe, suprafața medie locuită, per persoană, fiind de 14,2 mp (în urban 14,3 mp, în rural 14,1 mp).

Pe forme de proprietate, 97% din locuințe sunt în proprietate privată, 2,7% de stat, 0,1% privată de grup (cooperatist-asociativă) şi 0,2% în proprietatea cultelor religioase. De asemenea, din numărul total de locuințe, 0,07% au spații folosite în scopuri comerciale sau profesionale.

Pe regiuni istorico-geografice, ponderile cele mai mari din totalul pe țară al numărului de locuințe revin Munteniei – peste 26% (din care Bucureştilor aproape 11%), Moldovei – circa 17%, Transilvaniei – aproape 12%, iar cele mai multe locuințe folosite în scopuri comerciale şi profesionale Munteniei (inclusiv Bucureşti, cu 12%).

În privința gospodăririi comunale, dinamica infrastructurii este prezentată în tabelul 9.

Tabelul 9

Gospodărirea comunală

	1938	**1989**	**1998**	**2003**
Localități cu rețea de apă potabilă (nr.)	101	2.301	2.911	3.375
Localități cu rețea de distribuire a gazelor (nr.)	16	514	915	1.221
Localități cu canalizare(nr.)	68	537	636	699
Localități beneficiare de energie termică (nr.)	…	…	…	186
Oraşe cu transport comun de călători (nr.)	9	187	142	142
Suprafața spațiilor verzi (ha)	…	…	20.562	20.597

... lipsă date

În profil teritorial, cele mai lungi rețele de alimentare cu apă, în afara Bucureştilor, care dețin 5,3% din rețeaua pe țară, revin județelor (în ordine descrescătoare) Constanța (5,6%), Timiş, Cluj, Argeş, Arad, Bihor, Maramureş, Braşov (3,3%), iar cele mai reduse, județelor Ilfov, Giurgiu şi Covasna. În privința rețelei de gaze naturale, ponderile cele mai mari sunt înregistrate de Mureş (11,4%), Bucureşti (10,1%), Prahova, Cluj, Sibiu, Braşov, Alba (4,7%), iar cele mai mici, de Teleorman, Giurgiu, Călăraşi, Tulcea, Constanța, Ialomița, județul Mehedinți fiind lipsit de rețea de gaze.

Rețeaua de canalizare cea mai extinsă se află în Bucureşti (10,8% din total) şi în județele Constanța (6,0%), Hunedoara, Cluj, Galați, iar cele mai întinse suprafețe de spații verzi, în Bucureşti (23,5% din total), Dolj, Galați, Constanța, Timiş, Hunedoara.

2.4.6. **Atractivitatea aşezărilor**

A. **Atractivitatea demografică şi economică**

Puterea de atracţie pe care o exercită o localitate asupra populaţiei proprii sau din alte localităţi se poate determina pe baza unui indice de calcul ce ia în considerare factori ai mişcării populaţiei, sub următoarea formulă:

$$\text{I.a.} = \frac{\text{Pl} + \text{Na}}{\text{Pa}} 10$$

în care *I.a.* este indicele de atractivitate, *Pl* populaţia proprie ce lucrează pe loc, *Na* numărul celor veniţi din afară, *Pa* populaţia activă a localităţii respective; *10* este un coeficient de corecţie (I. Iordan, 1973).

După valorile indicelui de atractivitate, se diferenţiază mai multe trepte de intensitate a atracţiei:

– Centre ***puternic atractive***, cu valori ale indicelui de peste 15.
– Centre ***mediu atractive***, cu valori de 12,5-15,0.
– Centre ***slab atractive***, cu valori de 10,5-12,5.
– Centre cu ***atractivitate nerelevantă***, cu valori în jur de 10 (9,5-10,5).
– Centre ***slab exodinamice***, cu valori de 7,0-9,5.
– Centre ***mediu exodinamice***, cu valori de 5,0-7,0.
– Centre ***puternic exodinamice***, cu valori sub 5,0.

B. **Atractivitatea turistică**

Atractivitatea turistică este strâns legată de existenţa obiectivelor turistice din aşezarea respectivă, de organizarea ofertei turistice.

Cuantificarea atracţiei turistice diferă în funcţie de rolul local, regional sau naţional al obiectivului respectiv (sau obiectivelor), în general stabilindu-se câteva trepte de atracţie, asemănătoare cu cele demografico-economice:

– Centre ***puternic atractive***.
– Centre ***mediu atractive***.
– Centre ***slab atractive***.

În cadrul acestor trepte, se pot face şi diferenţieri privind secţiuni de timp (luni, anotimpuri, sfârşit de săptămână etc.).

C. **Atractivitatea comercială**

În această categorie de atractivitate sunt incluse aşezările cu dotări şi activităţi comerciale care atrag populaţia din împrejurimi, de pe o arie mai largă sau mai restrânsă, fie pentru cumpărături, fie pentru vânzări.

Şi aici, se diferenţiază acele trepte de atractivitate de mai sus (puternică, medie şi slabă) cu o prezenţă, în general, permanentă la oraşe sau cu caracter săptămânal, lunar, sezonier în diverse aşezări în care se organizează târguri sau alte acţiuni asemănătoare.

D. **Alte atractivităţi** pot fi exercitate în domeniul învăţământului, asistenţei sociale, acţiunilor cultural-artistice organizate în anumite perioade sau cu diferite ocazii etc.

2.4.7. **Procesul de urbanizare**

Ca şi la definirea oraşului, şi procesul de urbanizare este considerat un fenomen interpretat în mod foarte diferit de la autor la autor. Geograful francez Pierre George (1961) arată că, în sens strict, urbanizarea este procesul de dezvoltare a oraşelor şi de concentrare a populaţiei în oraşe, iar în sens derivat este transformarea unui spaţiu rural, suburban sau periurban în spaţiu urban, sub influenţa creşterii demografice. J. Beaujeu-Garnier şi G. Chabot (1963, p. 14) menţionează că fenomenul de urbanizare este legat de trecerea anumitor localităţi spre oraşe, iar economistul german E. Metzner (1971) consideră că procesul de urbanizare, prin care oraşul devine centru polarizator al activităţilor economice, este strâns legat de industrializare. Geograful englez J. H. Johnson (1970), precizând că „definirea urbanizării este o problemă extrem de dificilă", este de părere că între urbanizare şi dezvoltarea economică sunt relaţii foarte strânse, care se oglindesc în prezenţa unei „vieţi urbane", bazate pe schimbările economice şi sociale, iar participarea statului la dezvoltarea economiei naţionale constituie o garanţie a schimbărilor structurii urbane.

Un studiu interesant din punct de vedere al indicatorilor luaţi în considerare este cel întocmit de francezii B. Vielzeuf şi R. Ferras (1972) asupra procesului de urbanizare în Bulgaria, în care indicatorii sintetici de bază ai urbanizării sunt consideraţi a fi: densitatea populaţiei în spaţiul locuit, densitatea şi înălţimea medie a construcţiilor, activităţile profesionale, volumul migraţiilor pentru muncă.

Dintre lucrările româneşti referitoare la diferite aspecte ale procesului de urbanizare, interesant este articolul „Cu privire la sistematizarea şi urbanizarea mediului rural" de M. Zaharia (1969), din care se desprinde ideea că dezvoltarea industrială (ca factor principal de urbanizare) a modificat fizionomia, peisajul natural al unor regiuni, structura aşezărilor, modul de hrană, îmbrăcămintea, gândirea, cultura, obiceiurilor etc. În lucrarea *Procesul de urbanizare în R.S. România – zona Slatina-Olt* (1970), realizat de un colectiv de sociologi, sunt expuse în detaliu consideraţii asupra procesului de urbanizare, cu aplicaţie la regiunea Slatina-Olt. Iată câteva opinii, deosebit de interesante evidenţiate în lucrarea menţionată:

– în mediul rural, omul acţionează direct asupra naturii, trăind efectiv într-o ambianţă naturală, în timp ce în mediul urban se prelucrează obiecte, se acţionează asupra lor într-un flux tehnologic continuu;

– în mediul rural se resimt influenţele climei, activitatea având loc succesional sub influenţa anotimpurilor, în comparaţie cu mediul urban, unde se acţionează în mod continuu;

– mediul rural se caracterizează printr-o mare constanţă în ocupaţii, iar mediul urban printr-o mare mobilitate profesională, prin accentuate mutaţii profesionale.

În privinţa fenomenelor legate de procesul de urbanizare, lucrarea evidenţiază ca factori importanţi industrializarea, relaţiile de familie, dinamica populaţiei, restructurările sociale şi profesionale (considerat factor fundamental al urbanizării), modernizarea agriculturii, aspectul edilitar şi dotările cu caracter urban etc.

În esență, procesul de urbanizare, cu un conținut complex, mai dinamic sau mai lent în funcție de condițiile social-economice, conține două principale componente, reflectate atât spațial, cât și funcțional:

• *urbanizarea ca proces de dezvoltare a oraşelor* existente – prin intensificarea caracterelor urbane ale întregii localități şi mai ales ale periferiilor;

• *urbanizarea ca proces de transformare a mediului rural* – bazată pe o complexitate teritorială de factori în plină dezvoltare şi modificare.

Considerând urbanizarea mediului rural ca un proces complex de trecere de la caracterele rurale la cele urbane, prin modificări evidente şi continue ale elementelor funcționale, sociale şi fizionomice, determinarea sa în timp şi spațiu se poate face atât prin procedee calitative, cât şi prin metode matematice. În ambele cazuri este, însă, absolut necesar să se ia în considerare numai factorii care au o legătură directă şi o influență efectivă asupra procesului de urbanizare, eliminân-du-se cei care nu sunt caracteristici, care nu participă efectiv la procesul urbanizării sau la determinarea unui stadiu de urbanizare.

Astfel, analizând fiecare factor şi indicator în parte, în strânsă dependență de realitatea spațială în care se manifestă şi considerând că urbanizarea este un proces în cadrul căruia localitățile îşi transformă caracterele lor de bază prin depărtarea de conținutul rural şi apropierea de cel urban, am considerat că factorii de bază ai urbanizării pot fi încadrați în trei grupe operaționale şi una potențială (I. Iordan, 1974):

a. **Factorii fizionomici**, care redau aspectul edilitar al aşezării respective, reflectă gradul de urbanizare a clădirilor de locuit (înnoirea edilitară) şi existența sau formarea unui nucleu central urban, echiparea social-culturală (rețeaua unităților prestatoare de servicii, a celor de comerț, învățământ şi cultură, ştiință şi artă, de sănătate şi turism etc.) şi dotările sanitare (canalizare, alimentare cu apă, băi publice etc.). Dacă, poate, pentru unele regiuni sau țări, factorii fizionomici au o importanță redusă sau foarte redusă, pentru România, considerăm, ei au o valoare deosebită.

b. **Factorii economici**, care oglindesc dezvoltarea şi structura diverselor ramuri de activitate, sunt reprezentați de producția industrială, de activitățile terțiare (prestări de servicii diferite, comerț, învățământ, cultură, artă, ştiință, turism), de producția agricolă cu caracter intensiv orientată pentru producția-marfă (ferme zootehnice şi legumicole, pomicole şi viticole, plante tehnice etc.), precum şi de alte activități nerurale (transporturi, construcții etc.).

c. **Factorii sociali**, cu o componență mai diferită şi mai eterogenă, sunt reprezentați de structura profesională (ponderea populației ocupate în ramuri nerurale), densitatea rezidențială, deplasările zilnice pendulatorii ale forței de muncă pentru activități în ramuri nerurale, caracterul portului, obiceiurilor şi comportamentului şi, în sfârşit, de nivelul material şi spiritual (înzestrarea cu aparate de uz gospodăresc, calificări medii şi superioare etc.).

d. **Factorii naturali**, reprezentați de microrelieful pe care se află localitatea, de sursele de apă, de posibilitățile de evacuare a reziduurilor menajere şi industriale de importanță locală, de resursele naturale de sol şi subsol şi de potențialul turistic. Aceşti factori acționează, în optica noastră, ca un coeficient de corecție asupra

valorii indicelui de urbanizare, evidențiind posibilitățile mai mari sau mai mici, mai rapide sau mai lente ale procesului de urbanizare.

Rezultă că procesul de transformare a satului în oraş reprezintă urbanizarea fizionomiei (aspectului clădirilor, tramei stradale, spațiilor verzi etc.), urbanizarea ocupațiilor şi comportamentului, urbanizarea economiei şi a funcțiunilor principale.

Pe baza conținutului factorilor de urbanizare şi a stadiului procesului de urbanizare, se evidențiază mai multe categorii de aşezări, corespunzătoare stadiilor de urbanizare (Iordan, I., 1973):

- aşezări dezvoltate, cu nuclee centrale bine organizate, cu un număr foarte mare de locuitori (sate din categoria de mărime *foarte mari*), în *stadiu avansat* – cu perspective *imediate*;
- aşezări dezvoltate, *mari* din punct de vedere demografic, în *curs de urbanizare* – cu perspective *foarte apropiate*;
- aşezări dezvoltate, din categoria *mijlocii mari*, *în curs de urbanizare* – cu perspective *apropiate*;
- aşezări de mărime *mijlocie mare*, *în curs de urbanizare* – cu perspective *îndepărtate*;
- aşezări în curs de dezvoltare, de mărime *mijlocie mică*, *în stadiu incipient de urbanizare* – cu posibilități *îndepărtate*;
- aşezări net rurale, de mărime *mică* – cu posibilități de urbanizare foarte *puțin favorabile*;
- aşezări net rurale, din categoriile de mărime *foarte mică* (sub 100 locuitori) şi *mică* (100-500 locuitori), cu *condiții nefavorabile urbanizării* şi care *nu prezintă perspective.*

2.4.8. **Dispersia teritorială a aşezărilor**

Modul de dispunere în teritoriu a aşezărilor omeneşti este reflectat, în primul rând, de raporturile spațiale dintre acestea. În literatura de specialitate, în funcție de autori, acesta a fost numit **dispersie** (gradul de împrăştiere) sau **concentrare** (gradul de îndesire), redând starea de dispersie sau de îndesire a localităților dintr-un anumit teritoriu, factorii principali de determinare a acestei stări fiind distanțele dintre localitățile limitrofe, suprafața înconjurătoare lipsită de localități (suprafața de dispersie), mărimea vetrei aşezării respective.

În esență, indiferent de unitatea teritorială în care se analizează dispersia, de modalitățile cantitative sau calitative prin care se determină valorile sau caracteristicile dispersiei, indicatorii de bază sunt cei care reprezintă raporturile spațiale dintre aşezări – considerate ca organisme bine definite şi precis localizate – şi mărimea vetrei acestora.

Ținând seama de conținutul fenomenului de dispersie a aşezărilor, care se bazează pe raporturi spațiale ce nu sunt modificate de reforme sau reorganizări administrative, ci numai de schimbări de natură spațială, s-a adoptat o formulă de calcul al dispersiei aşezărilor, în care se folosesc numai acei indicatori ce definesc şi sunt în strânsă legătură cu fenomenul de dispersie:

$$\text{I.d.} = \frac{D}{N} \text{x} \frac{S}{10}$$

în care *I.d.* = indicele de dispersie; *D* = suma distanțelor față de localitățile limitrofe; *N* = numărul localităților limitrofe la care se referă distanțele *D*; *S* = suprafața de dispersie – în kmp – reprezentată de un poligon obținut prin unirea semidistanțelor față de localitățile limitrofe; *10* = coeficient introdus pentru a nu se ajunge la valori prea mari (Iordan, 1971; 1973, p. 113).

Astfel, pe teritoriul României au fost evidențiate 5 mari categorii de dispersie a aşezărilor omeneşti:

Arii cu dispersie foarte mare, în care indicele de dispersie depăşeşte valoarea 50, înglobează un număr mai însemnat de localități în Delta Dunării şi în zona montană, insular în Bărăgan şi Dobrogea. Caracteristica acestor arii este dată de distanțele mari dintre localități, care, în general, sunt aşezări mici, cu o economie influențată de componentele fizico-geografice;

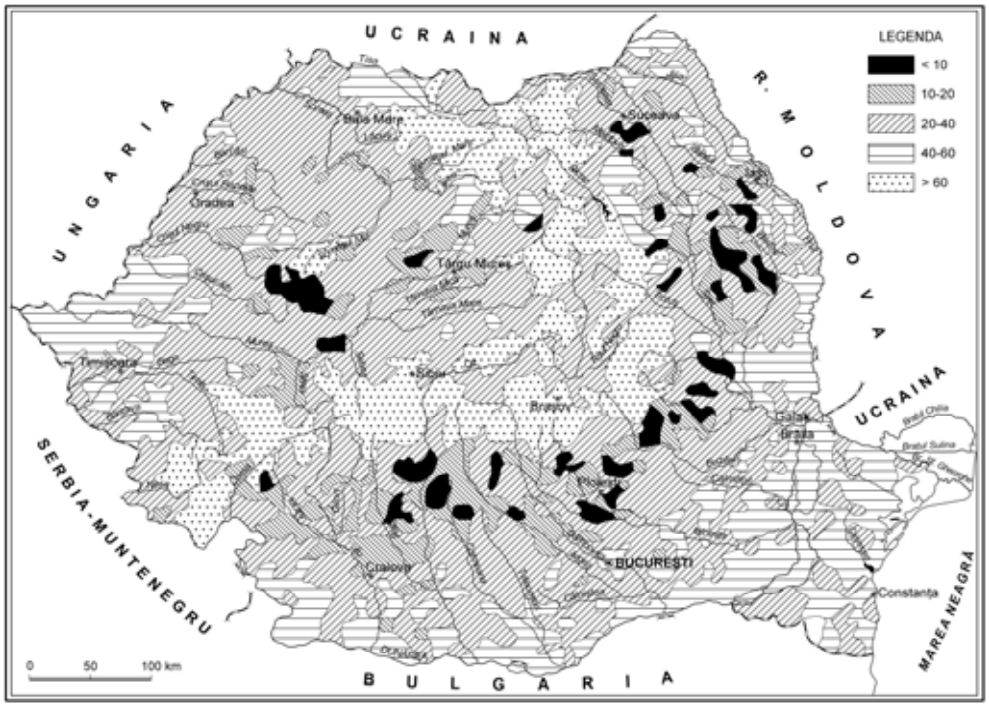

Fig. 46. DISPERSIA AŞEZĂRILOR (după indicele de dispersie – Iordan, I. 1973)

Arii cu dispersie mare, al căror indice de dispersie are valori cuprinse între 40 şi 50, frecvente în Bărăgan şi Dobrogea, insular în Câmpia Olteniei şi Câmpia Banato-Crişană. Distanțele au aici valori însemnate, iar aşezările sunt în general mari şi cu caractere funcționale predominant agricole.

Arii cu dispersie moderată, unde indicele de dispersie înregistrează valori cuprinse între 20 şi 40, ocupând cea mai mare parte din Câmpia Română şi din Câmpia Banato-Crişană şi o parte însemnată din Podişul Transilvaniei. Aşezările sunt mari, cu funcţiuni predominant agricole;

Arii cu dispersie mică, cu valori ale indicelui sub 20, având întinderi mai reduse, apar prin grupări cu aspect insular în zona dealurilor, în Podişul Central Moldovenesc, în partea de mijloc a Podişului Transilvaniei şi în depresiunile intra şi extramontane.

Caracterele funcţionale ale aşezărilor acestor arii sunt foarte diferite, variind de la net agricole, la complexe.

2.4.9. **Ierarhizarea pe ranguri a reţelei naţionale de localităţi**

În anul 2001, prin Legea nr. 408/2 iulie, localităţile au fost divizate pe **ranguri** de importanţă, ţinându-se seama de statutul lor administrativ, de importanţa social-economică şi de rolul lor de convergenţă teritorială, ca şi de mărimea demografică, astfel:

a. **Rangul 0** (zero): Bucureşti, Capitala României, municipiu de importanţă europeană;

b. **Rangul I**: Braşov, Cluj-Napoca, Iaşi, Constanţa, Craiova, Galaţi, Timişoara, municipii de importanţă naţională, cu influenţă potenţială la nivel european;

c. **Rangul II**: celelalte municipii, cu importanţă judeţeană, interjudeţeană sau de echilibru în reţeaua de localităţi;

d. **Rangul III**: toate celelalte oraşe (care nu au statut de municipiu);

e. **Rangul IV**: satele reşedinţe de comune;

f. **Rangul V**: celelalte sate ce intră în componenţa comunelor şi a unor oraşe sau care „aparţin“ municipiilor şi oraşelor.

3. GEOGRAFIA ECONOMICĂ

Partea geografiei care abordează problemele privind activităţile economice – primare, secundare, terţiare – în profil teritorial (naţional, regional, local) este denumită în rândul multor geografi **Geografie economică**.

3.1. *Potenţialul economic*

3.1.1. **Potenţialul economic al marilor unităţi geografice**

Dispuse într-un ansamblu teritorial cu aspect concentric, **marile unităţi geografice** ale României concentrează bogate resurse de sol şi de subsol (minerale, vegetale şi animaliere), o reţea densă de ape cu utilizări complexe şi valoroase, precum şi un mare potenţial uman.

A. **Zona montană** dispune de toate zăcămintele de minereuri neferoase şi de cărbuni superiori, peste 3/4 din puterea instalată a hidrocentralelor, 60% din fondul forestier, aproape 1/4 din suprafaţa pajiştilor naturale, o pondere însemnată din numărul de ovine şi de porcine, ca şi un mare potenţial turistic.

a. *Carpaţii Orientali* concentrează circa 2/3 din zăcămintele de minereuri complexe, auro-argintifere şi cuprifere, importante resurse de ape minerale şi roci de construcţie, 40% din suprafaţa forestieră a ţării, întinse păşuni şi fâneţe naturale;

b. *Carpaţii Meridionali* se evidenţiază prin resursele lor energetice şi forestiere, prin rezervele de cărbune şi de minerale utile, prin bogate ape minerale şi printr-un valoros potenţial turistic;

c. *Carpaţii Occidentali,* o adevărată sinteză geografică a zonei montane româneşti, dispune de bogate zăcăminte de minereuri auro-argintifere şi complexe, de bauxită şi de alte substanţe minerale utile, de zăcăminte carbonifere şi de şisturi bituminoase, de păduri şi pajişti naturale etc., precum şi, mai ales, de un foarte bogat şi variat potenţial turistic natural şi antropic. În Carpaţii Occidentali, consideraţi cei mai „umanizaţi“ munţi ai României (din punct de vedere al prezenţei aşezărilor omeneşti), se află localitatea situată la cea mai mare altitudine absolută: satul *Petreasa* (com. Remetea, judeţul Bihor), la 1560 m.

d. *Subcarpaţii,* vechi arii de populare, posedă zăcăminte petrolifere şi gazeifere, sare şi cărbuni, concentrând circa 80% din rezervele de cărbuni şi petrol ale ţării şi aproape 50% din materialele de construcţii, precum şi resurse agricole variate, în rândul cărora se evidenţiază viticultura şi pomicultura.

B. **Zona de dealuri şi podişuri** se remarcă printr-un variat potenţial socio-economic, reprezentat în primul rând prin resurse de sol şi subsol şi apoi prin resurse umane.

a. *Podişul Transilvaniei* concentrează toate zăcămintele de gaz metan ale ţării şi dispune de rezerve apreciabile de sare, de un bogat fond forestier, de culturi pomicole şi viticole, ca şi de un şeptel variat (bovine, ovine, porcine, păsări).

b. *Podişul Moldovei* se înscrie cu un ridicat potenţial hidroenergetic şi forestier, cu resurse agricole şi piscicole.

c. *Podişul Dobrogei* este cunoscut prin rezervele sale de minereuri cuprifere, sulfuri complexe, roci de construcţii (granite, cuarţite, porfire, caolin), ca şi prin întinse culturi cerealiere şi de plante tehnice, de vii şi livezi.

d. *Podişul Getic* posedă însemnate zăcăminte de petrol şi gaze naturale, păduri întinse şi un apreciabil potenţial turistic.

e. *Dealurile Vestice* sunt domeniul unui bogat fond forestier şi al unui ridicat potenţial agricol şi zootehnic.

C. **Zona de câmpii** este caracterizată de cel mai bogat şi mai variat potenţial agricol şi zootehnic, dispunând, însă, şi de mari rezerve de petrol şi gaze naturale, de materiale de construcţii şi de apreciabile resurse piscicole.

a. *Câmpia Banato-Crişană* se evidenţiază printr-un ridicat potenţial agricol şi zootehnic, piscicol, hidrologic (ape geotermale), precum şi prin zăcăminte de petrol şi cărbune (lignit).

b. *Câmpia Română* posedă bogate rezerve de petrol şi gaze naturale şi cel mai mare şi variat potenţial agricol şi zootehnic – cu specializarea unor arii în legumicultură (sere şi solarii) şi în creşterea animalelor.

D. **Delta Dunării**, cea mai „tânără“ formă de relief, este domeniul pisciculturii şi al stufului, al păsărilor şi animalelor de apă, al navigaţiei şi turismului, constituind un unicat la nivel european.

3.1.2. **Resursele naturale**

Constituţia morfostructurală şi morfolitologică a pământului românesc este fidel reflectată şi în existenţa şi repartiţia teritorială a resurselor naturale.

A. **Resursele energetice**

Prezente în toate marile unităţi de relief, resursele energetice se înscriu cu o mare importanţă în economia ţării, ele fiind valorificate, într-o măsură apreciabilă, din cele mai vechi timpuri.

a. *Zăcămintele petrolifere* sunt cantonate în Subcarpaţi, în toate regiunile de deal şi podiş, în câmpii şi în platforma continentală a Mării Negre. Astfel, structuri petrolifere bogate se află în Subcarpaţii sudici, în Subcarpaţii Moldovei, în Câmpia Banato-Crişană şi în toată Câmpia Română.

b. *Zăcămintele gazeifere* sunt concentrate în Podişul Transilvaniei (cele de gaz metan) (de o puritate superioară) şi în toate ariile petrolifere (zăcămintele de gaze asociate).

c. *Zăcămintele carbonifere*, cu o dispersie teritorială relativ mare, sunt reprezentate de toate categoriile de cărbuni, bineînţeles în cantităţi foarte diferite.

Principalele zăcăminte sunt situate în bazinele superioare şi mijlocii ale Jiului, în Munţii Banatului, în Subcarpaţii Sudici, în Subcarpaţii Moldovei, în Dealurile de Vest şi în Subcarpaţii Transilvaniei.

d. *Resursele hidroenergetice*, al căror potenţial se ridică la 40 milioane kwh/an, concentrate în cea mai mare parte în zona montană, sunt constituite dintr-o reţea deasă de râuri, existentă în toate regiunile geografice.

e. *Resursele geotermale*, reprezentate de apele cu temperaturi de peste 35ºC, există în mai multe regiuni, între care se evidenţiază, prin folosirea lor în activităţi economice, cele de la Bucureşti – Băneasa – Otopeni şi de la Oradea.

f. *Resursele eoliene*, folosite destul de puţin în ţara noastră, sunt active mai ales în Dobrogea şi zona Ploieşti.

g. *Resursele solare*, de asemenea puţin atenţionate, sunt prezente în toate regiunile, cu precădere primăvara şi vara, captarea căldurii solare făcându-se prin panouri special construite sau, chiar, prin recipienţi expuşi razelor soarelui, pentru încălzit apa. De asemenea, legumicultura practicată în solarii (terenuri protejate cu folii de polietilenă) se „bucură“ aproape în totalitate, de captarea căldurii solare.

B. **Resursele minerale**

Aceste resurse, variate ca structură şi cu dispersie teritorială mare, sunt reprezentate de gama foarte complexă a minereurilor feroase şi neferoase, a diverselor roci utilizate în diferite domenii, a unor substanţe minerale ce sunt folosite în mod natural sau supuse unor procese de transformare.

a. *Minereurile feroase*, cu rezerve în general limitate, sunt concentrate în Munţii Poiana Ruscă, Munţii Banatului, Muntele Mare, iar minereurile de *mangan* sunt localizate în grupa de nord a Carpaţilor Orientali şi în Munţii Poiana Ruscă. Rezervele de *nichel*, *crom* şi *cobalt* se găsesc în Munţii Apuseni. Aceste minereuri sunt folosite în industria siderurgică şi în metalurgia feroasă.

b. *Minereurile neferoase* sunt concentrate în câteva regiuni, constituind baza industriei metalurgice neferoase. Astfel, zăcămintele de minereuri *complexe* sunt situate în aria munţilor Igniş, Gutâi-Lăpuş, Maramureş, cele de *cupru* în Munţii Banatului, Munţii Maramureşului, Munţii Poiana Ruscă, în grupa centrală a Carpaţilor Orientali, cele de *plumb* şi de *zinc* în Munţii Poiana Ruscă, de *pirită cupriferă* în Podişul Dobrogei de Nord, minereurile *auro-argifere* în Munţii Apuseni şi în zona Băii Mari, cele de *bauxită*, de *cinabru* (mercur) şi de *magneziu* în Munţii Apuseni.

c. *Resursele de substanţe minerale şi de roci utile* sunt reprezentate de *sare* – în Subcarpaţi şi Podişul Transilvaniei, sulf – în Munţii Căliman, *gips* – în Podişul Someşan şi Subcarpaţii Ialomiţei, *baritină* – în podişul Dobrogei de Nord, *caolin* – în podişul Transilvaniei şi în Dobrogea de Nord, în Munţii Metaliferi şi Munţii Harghitei, *argile* – în toate regiunile de podiş şi de câmpie, *diatomit* – în Podişul Dobrogei de Sud, în Subcarpaţii Curburii şi în Dealurile de Vest. Între rocile utile, cu o răspândire mai mare şi intens exploatate, se remarcă *andezitele, bazaltele, calcarele, tufurile.*

C. **Resursele de apă**

Teritoriul românesc este înzestrat cu resurse bogate şi foarte variate de apă, a căror utilitate nu are, practic, limite. La nivel național, apele şi bălțile ocupă 8.437 kmp, adică 3,5% din suprafața țării.

a. *Apele curgătoare* formează o rețea sub formă de păienjeniş, mai densă în zonele montană şi de dealuri înalte, mai moderată în câmpii; sunt tributare în proporție de peste 90% Dunării, resursele lor fiind estimate la circa 40 miliarde m.c. anual, la care se adaugă peste 200 miliarde m.c. ale Dunării (la intrarea în Deltă). În afara valorii ei hidroenergetice, apa râurilor este folosită, cu precădere, în alimentația populației, în industrie, în irigații, ca fond piscicol.

b. *Lacurile*, care ocupă o suprafață de 2.620 kmp, adică 1,1% din suprafața țării, cu geneze foarte diferite, constituie o resursă de mare valoare şi au influențe efective în peisajul geografic.

c. *Apele minerale*, sub formă de izvoare sau bazine lacustre, sunt răspândite în toate regiunile geografice, cu precădere, însă, în zona montană, pe baza lor luând ființă numeroase stațiuni balneare şi centre de îmbuteliat. Aceste ape au o gamă largă de folosință, între care primează cele pentru tratamentul multor afecțiuni (în special apele termale) şi ca apă potabilă.

Apele minerale au fost considerate, încă din cele mai vechi timpuri, ca factori curativi naturali deosebit de valoroşi, clasificarea şi definiția lor variind de la un specialist la altul şi chiar de la o țară la alta.

Definiția dată de *Federația Internațională de Termalism şi Climatism* (FITEC) precizează că o apă minerală trebuie să aibă o anumită origine, să nu fie supusă unor modificări artificiale şi să se deosebească de alte ape prin felul şi cantitatea componentelor minerale sau gaze, prin temperatură, radioactivitate, să posede calități **terapeutice** confirmate de o academie de ştiințe medicale (cf. L. Munteanu şi colab., *Ghidul stațiunilor balneoclimatice din România*, Editura Sport-Turism, Bucureşti, 1986, p. 35).

În țara noastră, clasificarea cea mai uzitată ține seama de 3 categorii de proprietăți (cf. L. Munteanu, *op. cit.*, p. 36):

– ***termice***: ape hipotermale (20-36ºC), mezotermale (36-42ºC), hipertermale (peste 42ºC);

– ***osmolare***: ape hipotone, izotone şi hipertone, în legătură cu presiunea osmotică a sângelui (300 miliosmoli);

– ***chimice***: ape oligominerale, carbogazoase, alcaline, alcalinoteroase, feruginoase, arsenicale, cloruratesodice, iodurate, sulfuroase, sulfatate, radioactive.

Apele minerale apar sub formă de **izvoare** sau se află ca **acumulări lacustre** şi sunt folosite pentru îmbăiere (amenajări şi dotări adecvate, pentru băi calde sau reci), sau prin consum direct (cură internă) în cadrul stațiunilor şi la domiciliu (mai multe ape minerale se îmbuteliază cu scopul de a fi consumate ca ape curative sau ca ape de masă).

Ape minerale termale sunt considerate cele care au peste 20ºC şi ele se găsesc în 14 locații: Tuşnad (21-24ºC), Mangalia (21-28ºC), Toplița (23-25ºC), Moneasa (23-32ºC), Țintea (25-28ºC), Bala (25-29ºC), Călan (25-29ºC), Băile Episcopiei (28-42ºC), Geoagiu-Băi (29-31ºC), Siriu (31ºC), Vața de Jos (35-36ºC), Călacea

(38-39ºC), Băile Herculane (45-55ºC), Băile Felix (46ºC), la care se adaugă 4 lacuri **helioterme**: Turda (30-36ºC), Ocna Sibiului (22-40ºC), Ocnele Mari (30-40ºC), Sovata (30-55ºC).

Îmbutelierea apelor minerale pentru consum în afara staţiunilor, ca ape curative sau ca ape de masă, se realizează la Poiana Negrii, Poiana Coşnei, Poiana Vinului, Vatra Dornei, Şaru Dornei, Slănic Moldova, Sângeorz-Băi, Borsec, Tuşnad-Băi, Harghita-Băi, Sâncrăieni (Perla Harghitei), Malnaş-Băi, Biborţeni, Bodoc, Covasna, Vâlcele, Vârghiş, Zizin, Boholt, Căciulata, Buziaş, Lipova, Tinca.

Alţi factori terapeutici, în afara apelor minerale, sunt nămolurile terapeutice, legate, însă, tot de prezenţa apelor. Astfel, lacurile cu valenţe terapeutice, care conţin şi nămoluri, se împart în 4 categorii:

– cu ***nămoluri sapropelice***: Amara, Balta Albă, Câineni, Movila Miresei, Lacu Sărat, Slănic, Telega, Ţintea, Agigea, Techirghiol, Nuntaşi, Ocnele Mari, Ocna Sibiului, Băile Episcopiei, Lacul Negru (Sovata), Coştiui, Miercurea Sibiului, Oglinzi, Dideşti, Bala, Sărata Monteoru;

– cu ***nămoluri de turbă***: Dorna Candrenilor, Coşna, Poiana Stampei, Borsec, Jigodin, Corund, Toplița, Tuşnad, Sânsimion, Miercurea-Ciuc, Covasna, Mândra (Şercaia), Mangalia, Turda, Geoagiu-Băi;

– cu ***nămoluri vegeto-minerale***: Geoagiu-Băi, Someşeni;

– cu ***nămoluri minerale***: Gighera (Dolj), Săcelu, Sângeorz-Băi, Sângeorgiu de Mureş, Bazna, Govora, Nicolina.

De asemenea, un factor deosebit, la fel de apreciat, îl reprezintă **gazele terapeutice** (carbonice – mofetele; sulfuroase – hidrogenul sulfurat). Gazele carbonice sunt folosite în tratamente la Sângeorz-Băi, Vatra Dornei, Slănic Moldova, Tuşnad-Băi, Balvanyos, Covasna şi Buziaş, iar cele sulfuroase la Turia (Covasna), Şugaş, Sântimbru.

Sare medicinală se obţine la Bazna, Cacica, Bălţăteşti.

Alt factor terapeutic mult căutat este şi **bioclimatul**, cu rol predominant tonifiant (montan, marin, topoclimate specifice – de salină, tehnico-stimulatorii, sedative, de băi de soare etc.). În salinele Tg. Ocna, Praid, Slănic au fost amenajate spaţii pentru tratamente cu aerosoli.

Staţiuni şi localităţi balneare, balneoclimatice, climatice

Folosirea factorilor naturali – bioclimă, ape minerale, nămoluri şi gaze – în scopuri terapeutice datează din epoca geto-dacică, apele minerale şi climatul local fiind folosite atunci, cu rezultate tămăduitoare, în multe locuri de pe teritoriul ţării.

Pe vremea romanilor, acolo unde erau ape minerale, au luat naştere stabilimente balneare (Herculane, Geoagiu), iar mai târziu, în ariile cu climat reconfortant, s-au dezvoltat staţiuni de odihnă şi recreere.

Bogăţia şi varietatea apelor minerale, ariile cu climat tonifiant au generat apariţia şi dezvoltarea unei reţele bogate de staţiuni şi localităţi, cu profil balnear, climatic sau balneoclimatic, cu un evident şi eficient rol de tratament, recreere şi agrement, având, în acelaşi timp, şi valenţe turistice, atracţia lor de bază fiind, fără îndoială, tratamentele pentru sănătate.

Datorită **atracției** exercitate de stațiunile balneare, climatice şi balneoclimatice, al cărei caracter este mai complex şi mai greu de cuantificat, considerăm necesare câteva precizări.

Mai întâi, trebuie înțeles că **stațiune balneară** (sau **localitate balneară**) este aceea care oferă ape minerale cu folosință terapeutică (având amenajări adecvate), atracția principală (aproape în totalitate) fiind dată de caracterul net terapeutic; **stațiune balneoclimatică** (sau **localitate balneoclimatică**) este aceea în care cele două componente (ape minerale, climat tonifiant) se îmbină în proporții diferite şi prezintă principala atracție (turismul fiind strâns legat de cele două, dar având un caracter subsidiar); **stațiunea climatică** (sau **localitatea climatică**) are ca factor principal de atracție *caracterul climatului,* local sau regional, care oferă condiții bune pentru recreere, odihnă, agrement (climat apreciat ca element tonifiant), exercitând şi o atracție turistică, cele două componente – climatic şi turistic – îmbinându-se în proporții apropiate.

• *Stațiuni şi localități balneare*

Locațiile cu ape minerale (izvoare sau bazine lacustre), în care există amenajări sau posibilități de tratamente, cu rol net predominant terapeutic, sunt răspândite în toate marile regiuni geografice, multe din stațiunile apărute şi dezvoltate pe baza acestora având o atracție nu numai națională, ci şi internațională.

Iată o listă a **stațiunilor şi localităților balneare** din România: Bixad, Coştiui, Crăciuneşti, Ocna Şugatag, Breb, Băile Puturoasa, Dăneşti, Sângeorgiu de Mureş, Sărmaşu, Ideciu de Jos, Cristuru Secuiesc, Bicsad, Băile Ozunca, Oglinzi, Piatra Şoimului, Poiana Sărată, Tg. Ocna, Sărata Monteoru, Perşani, Băile Rodbav, Veneția de Jos, Telega, Țintea, Vulcana-Băi, Băile Pucioasa, Bădeşti-Băi, Ocnele Mari, Ocnița, Băile Govora, Bala, Călan-Băi, Sărata-Deva, Boholt, Vața de Jos, Miercurea Sibiului, Ocna Sibiului, Bazna, Ocna Mureşului, Turda, Cojocna, Someşeni, Băița, Ocna Dejului; Strunga, Lețcani, Nicolina, Răducăneni, Drânceni-Băi, Balta Albă, Câineni-Băi, Movila Miresei, Lacu Sărat, Amara, Buziaş, Ivanda, Călacea, Lipova, Moneasa, Tinca, Băile Felix, Băile Episcopiei, Bizuşa-Băi, Boghiş, Beltiug, Acâş.

• *Stațiuni şi localități balneoclimatice*

Componentele **balneare** îmbinate cu cele **bioclimatice**, la care se adaugă într-o măsură apreciabilă şi atracțiile **turistice**, sunt prezente în multe locuri, cele mai cunoscute fiind: Băile Borşa, Valea Vinului, Anieş, Sângeorz-Băi, Vatra Dornei, Iacobeni, Colibița, Bilbor, Borsec, Toplița-Brad, Bălțăteşti, Sovata, Praid, Corund, Seiche, Sărata-Odorhei, Băile Homorod, Băile Harghita, Jigodin-Băi, Slănic-Moldova, Balvanyos, Turia, Băile Tuşnad, Băile Malnaş, Şugaş, Vâlcele, Covasna, Soveja, Băile Siriu, Fişici, Zizin, Slănic-Prahova, Poiana Câmpina, Sinaia, Buşteni, Brădetu, Bughea de Sus, Călimăneşti, Căciulata, Băile Olăneşti, Săcelu, Băile Herculane, Geoagiu-Băi, Anieş; Sulina, Nuntaşi, Năvodari, Mamaia, Constanța, Agigea, Techirghiol, Eforie Nord, Eforie Sud (Carmen Silva), Tuzla, Costineşti, Olimp, Neptun, Jupiter, Aurora, Venus, Saturn, Mangalia, 2 Mai.

• *Staţiuni climatice* (considerate de odihnă, recreere, agrement şi turism).

Aici, rolul principal revine bioclimatului, la care se adaugă şi turismul, cele mai reprezentative locaţii fiind: Izvoarele, Mogoşa, Câmpulung Moldovenesc, Lacu Roşu, Izvoru Mureşului, Durău-Ceahlău, Vizantea, Cheia, Breaza, Poiana Ţapului, Azuga, Predeal, Timişu de Sus, Pârâul Rece, Poiana Braşov, Bran, Moeciu, Voineasa, Rânca, Semenic, Trei Ape, Crivaia, Secu, Muntele Mic, Poiana Mărului, Păltiniş, Sâmbăta, Fântânele-Beliş, Stâna de Vale.

Staţiunile şi localităţile cu funcţionalitate terapeutică mai pot fi divizate, teritorial, în 3 categorii principale:

• *Staţiuni marine*, localizate în zona ţărmului Mării Negre, în care factorii principali de cură sunt bioclimatul, apa de mare, lacurile sărate şi nămolurile;

• *Staţiuni montane*, cele mai numeroase şi mai diverse, situate în aria Munţilor Carpaţi şi în zona Subcarpaţilor, în cadrul cărora valenţele terapeutice revin, cu precădere, factorilor balneari şi bioclimatici;

• *Staţiuni din aria pericarpatică*, în care rolul de bază revine factorilor balneari.

Toate cele 3 categorii reprezintă, în grade diferite, şi o atracţie turistică, unele în mod permanent, altele sezonier sau ocazional.

D. **Resursele vegetale**

a. *Pădurile*, care însumează la nivel naţional o suprafaţă de 62.213 kmp (26,1% din suprafaţa ţării), cu o structură pe specii foarte complexă (răşinoase, fag, stejar, esenţe moi etc.), oferă o gamă variată de material lemnos, estimat la o rezervă de 1,2 miliarde m.c., la care se adaugă, ca produse auxiliare, fructele de pădure, ciupercile, fauna cinegetică, răşina etc.

b. *Pajiştile naturale* reprezintă o resursă de bază a creşterii animalelor, fiind alcătuite din păşuni (33.550 kmp) şi fâneţe (14.904 kmp), ce totalizează 20,3% din teritoriul ţării, având o răspândire relativ largă, însă concentrându-se în cea mai mare parte în zona montană şi pe dealurile înalte.

c. *Stuful* se înscrie şi el în rândul resurselor naturale, fiind localizat, aproape în totalitate, în Delta Dunării şi constituind o materie primă ieftină pentru industria celulozei şi hârtiei.

În legătură cu resursele vegetale, au fost delimitate mai multe arii de protecţie (rezervaţii), iar unele specii au fost declarate monumente ale naturii.

Ca repartiţie teritorială, circa 90% din suprafaţa pădurilor se află în zona montană şi în cea a dealurilor înalte şi podişurilor, în câmpie apărând insular, sub formă de masive forestiere de mărimi foarte diferite.

E. **Resursele faunistice**

a. *Fauna terestră*, foarte diversă şi prezentă pe tot teritoriul, constituie o resursă importantă pentru economie, prezentând unele particularităţi la nivelul marilor regiuni geografice. Pentru protejarea unor specii de animale, au fost delimitate mai multe rezervaţii.

b. *Fauna acvatică*, de o deosebită valoare economică şi de atracţie turistică, dă „viaţă“ tuturor apelor noastre: râuri şi pârâuri, lacuri naturale şi artificiale, iazuri şi eleştee, Delta Dunării şi Marea Neagră, dintre care multe au fost amenajate ca pepiniere, staţiuni de reproducere, crescătorii.

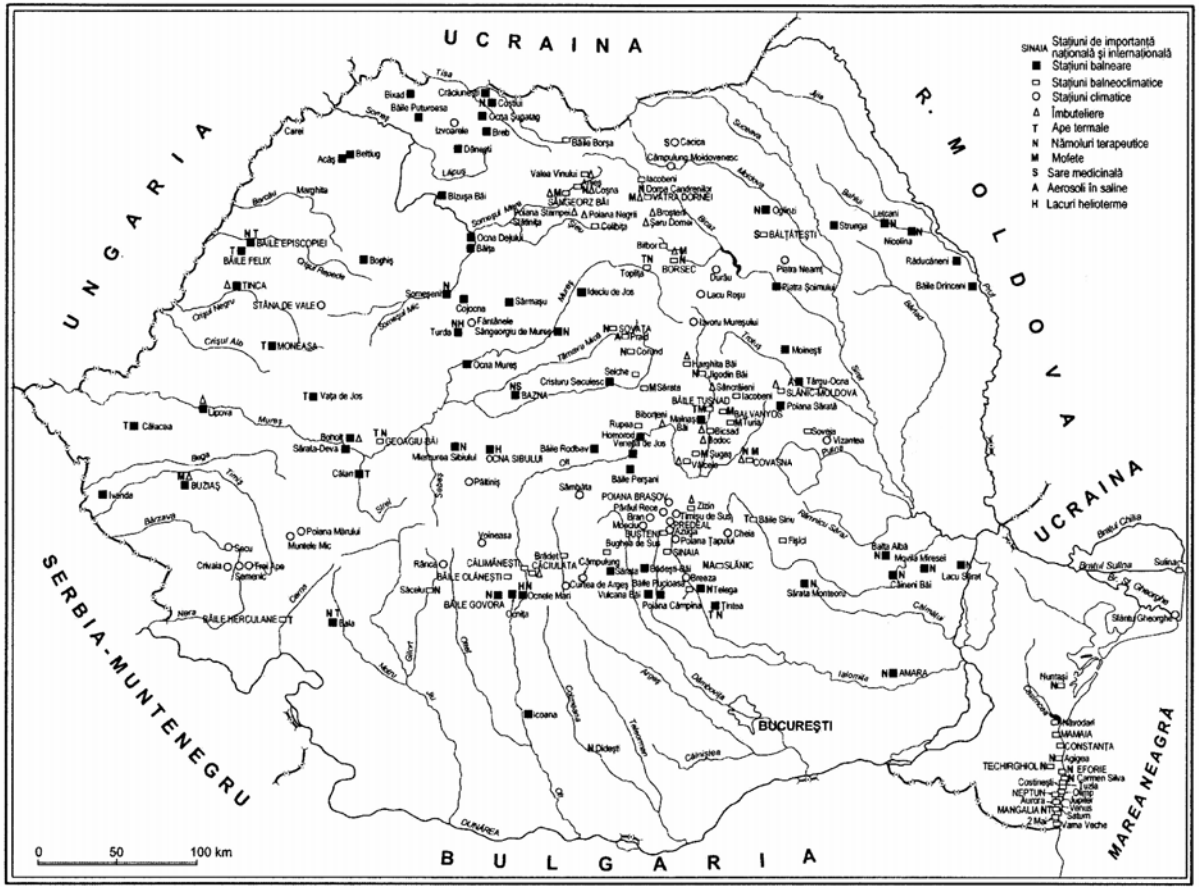

Fig. 47. REŢEAUA CENTRELOR BALNEARE, BALNEOCLIMATICE ŞI CLIMATICE; VALORIFICAREA APELOR MINERALE

F. **Resursele turistice**

Resursele naturale, cunoscute şi ca „potenţial turistic natural“, sunt foarte variate, cu valori de atracţie foarte diferite, reprezentate de relief, ape, climă, vegetaţie şi faună.

3.2. *Evoluţia economico-socială a României*

În funcţie de particularităţile stării şi evoluţiei în timp şi spaţiu ale condiţiilor economico-sociale, etapele caracteristice au fost grupate în trei mari perioade: **antebelică** (înainte de primul război mondial), **interbelică** (între cele două războaie mondiale), **postbelică** (după cel de-al doilea război mondial).

3.2.1. **Starea social-economică în perioada antebelică**

După caracterele structurilor socio-economice ale populaţiei ce locuia teritoriul românesc înainte de primul război mondial, am divizat această lungă perioadă în 5 mari părţi:

a. **Epoca Geto-Dacică**, dominată de activităţi cu caracter casnic, de creştere a animalelor şi de lucrat pământul din jurul aşezărilor, organizarea socială bazându-se pe **gintă** şi **trib.**

b. **Epoca Daciei Traiane**, desfăşurată între cucerirea şi părăsirea Daciei de către administraţia romană (anul 275), epocă de convieţuire daco-romană şi de realizare a etnogenezei poporului român, dominată de ocupaţiile agricole şi de creştere a animalelor (principalele produse exportate fiind **grâul** şi **vinul**), continuându-se şi intensificându-se, în acelaşi timp, exploatarea minelor de **aur** din Munţii Apuseni (unde erau 8 exploatări, cele mai importante din Dacia), de la Rodna (se exploata şi argint), de la Sasca şi Moldova Nouă (Banat); aur se mai obţinea şi din nisipul râurilor, în special de către zlătari (de la slavul *zlat* = aur), ţigani de regulă nomazi; apoi, se exploata **sare** (cele mai cunoscute exploatări fiind Uioara, Cojocna, Ocna Dej, Rupea, Ocna Sibiului), exportată cu precădere în Panonia şi Italia; **minereu de fier** în Munţii Apuseni şi Banatului (minele de fier constituiau patrimoniul împăratului), **marmoră** la Bucov şi Grădiştea, **păcură** (de la latinescul *picula*) în zona Subcarpaţilor Munteniei şi Moldovei.

Activităţile meşteşugăreşti, în plin avânt, erau dominate de ceramică (oale, străchini, ceşti, figurine, statuete), de prelucrarea lemnului, pieilor, inului, cânepii, lânii.

c. **Epoca Post-Romană**, divizată în câteva faze, durează de la 275, până la ***Unirea*** din 1601 a celor 3 *Ţări Româneşti*, sub sceptrul marelui voievod Mihai Viteazul şi este caracterizată de împletirea vechilor îndeletniciri dacice cu cele apărute în procesul de convieţuire cu coloniştii romani, principale fiind cultivarea pământului şi creşterea animalelor, valorificarea resurselor naturale prin activităţi cu caracter meşteşugăresc (un loc edificator ocupa mineritul), precum şi activităţi de schimb.

Secolele III-X marchează intensificarea şi diversificarea agriculturii, prin înmulţirea uneltelor agricole şi sporirea producţiei agricole, o apreciabilă dezvoltare a activităţilor miniere, o extindere importantă a preocupărilor casnico-meşteşugăreşti, o mare creştere demografică şi formarea unei reţele de aşezări bine organizate teritorial şi funcţional, amplasate în special pe văile apelor şi în părţile mai ferite

ale depresiunilor, dealurilor şi câmpiilor şi, ceea ce este foarte relevant, organizarea lor în formaţiuni politico-administrative cunoscute sub numele de **obşti teritoriale**, în fruntea cărora se aflau **sfatul bătrânilor** şi un **şef militar**.

În secolele XI-XVI se realizează o cristalizare şi o organizare judicioasă ale unităţilor teritoriale (voievodate, ducate, ţinuturi, cnezate, ţări), accentul social-economic fiind pus pe activităţile agricole, de minerit, casnico-meşteşugăreşti, de schimb şi legături între cele 3 Ţări Româneşti (Muntenia, Moldova, Transilvania) pe multiple planuri: etnic, economic, cultural, politic.

În această perioadă, reţeaua de oraşe se dezvoltă mult, evidenţiindu-se în mod deosebit, ca cele mai vechi oraşe feudale, Mangalia, Constanţa, Cetatea Albă, Isaccea, Chilia, Brăila, Giurgiu, Severin, iar ca centre de convergenţă economică şi socială, locală sau regională, oraşele Braşov, Sibiu, Cluj, Bistriţa, Suceava, Iaşi, Roman, Târgovişte, Bucureşti, Timişoara, Arad. În secolele XIV şi XV, în Ţara Românească erau circa 3220 de sate şi târguri (2045 există şi în prezent), iar în Transilvania 2600 de aşezări rurale şi oraşe. După caracterul lor social, satele erau împărţite în 3 categorii: **domneşti**, situate pe domeniile domnitorilor, **boiereşti şi mânăstireşti**, din cadrul domeniilor boierilor şi mânăstirilor, **moşneneşti şi răzeşeşti**, de proprietari.

d. **Epoca Primei Uniri a celor trei Ţări Româneşti**, sub Mihai Vodă Viteazul, în 1601, este caracterizată prin continuarea dezvoltării şi diversificării activităţilor agricole şi meşteşugăreşti, prin intensificarea schimburilor interne şi extinderea celor externe, prin apariţia de noi aşezări şi dezvoltarea celor existente etc. Acum, se introduc cultura porumbului (originar din Mexic), care duce la înlocuirea în alimentaţie a făinii de mei cu făina de porumb (mălai), cultura tutunului şi cartoful. În muncile câmpului se folosesc plugul cu brăzdar, cazmaua, coasa, sapa, secera, iar produsele principale ale satelor sunt grâul, meiul, animalele, mierea, peştele, vinul şi fructele.

Tot acum, apar în mai multe locuri mori de măcinat acţionate hidraulic, pive, torcătorii de lână, războaie de ţesut, cuptoare de redus minereuri de fier şi de aramă cu foale hidraulice, iar turnarea metalelor se face cu ajutorul creuzetelor de lut.

Către sfârşitul epocii, se pun bazele industrializării capitaliste, prin introducerea maşinilor în industria morăritului, în industria lânii (1842), în industria lemnului, în metalurgie (la Reşiţa în 1846), în industria petrolului (primele rafinării la Lucăceşti-Bacău, în 1840 şi 1844), în industria celulozei şi hârtiei.

e. Următoarea epocă, cea a **realizării Unirii** a două Ţări Româneşti, **Muntenia cu Moldova**, în 1859, sub domnitorul Alexandru Ioan Cuza, a obţinerii **Independenţei României**, ca stat, în 1877, a ridicării ţării la **rang de Regat**, în 1881, şi încheiată cu **Unirea** tuturor ţărilor româneşti într-un *singur stat*, *unitar şi independent*, în 1918, **ROMÂNIA MARE**, a oferit posibilităţi foarte favorabile dezvoltării forţelor de producţie şi relaţiilor multiple capitaliste.

Pe plan funciar, această epocă se remarcă prin defrişări masive de păduri, ca şi prin desţeleniri şi asanări, toate acestea pentru extinderea terenurilor arabile, pe plan social prin împroprietăriri ale ţăranilor şi prin ridicarea nivelului de cultură şi extinderea învăţământului, iar pe plan economic prin intensificarea activităţilor

agricole şi de exploatare a resurselor naturale (de subsol şi de sol), prin diversificarea şi dezvoltarea meşteşugurilor, prin extinderea comerţului exterior.

De asemenea, au fost create condiţiile pentru intensificarea ritmului industrializării prin adoptarea legilor industriei zahărului, în 1882, industriei hârtiei şi industriei textile, în 1884, prin scutirea taxelor vamale la importul de tananţi (pentru tăbăcării) etc. În anul 1861, apar la Mosoarele (localitate componentă a oraşului Târgu Ocna) primele sonde mecanice, în 1860 este dată în funcţiune calea ferată Cernavodă – Constanţa (prima cale ferată de pe teritoriul României a fost construită în 1844-1846 între Oraviţa şi Baziaş), în 1869 a fost inaugurată calea ferată dintre Bucureşti şi Giurgiu.

Alte evenimente economico-sociale notabile:

1864 – prin alegerea primului primar, a luat fiinţă Primăria oraşului Bucureşti;

1866 – se înfiinţează Societatea Literară Română, care în 1887 devine Societatea Academică Română, iar în 1879 Academia Română;

1869 – Universităţii Bucureşti i se adaugă Facultatea de Medicină, iar în 1884 Facultatea de Teologie;

1875 – se înfiinţează Societatea Regală Română de Geografie, care editează *Marele Dicţionar geografic* al României, pe baza Dicţionarelor geografice ale judeţelor;

1880 – se înfiinţează Banca Naţională;

1881 – se constituie Societatea naţională de drumuri şi poduri;

1888-1895 – se construiesc podurile de la Feteşti-Cernavodă şi portul Constanţa;

1913 – se întemeiază Societatea de comerţ şi industrie, care devine Academia Comercială (în prezent Academia de Studii Economice – A.S.E.).

Începutul secolului XX se înscrie cu extinderea şi diversificarea industriei, în paralel cu existenţa a numeroase manufacturi, a mici ateliere meşteşugăreşti şi a activităţilor industriale casnice, capitalul străin pătrunzând din ce în ce mai mult în toate domeniile, cu precădere, însă, în industria mare.

Agricultura rămâne, totuşi, ramura predominantă în producţia materială şi în structura ocupaţiilor populaţiei, cerealele deţinând aproape 80% din valoarea producţiei vegetale, iar zootehnia, cu un caracter evident extensiv, se axează pe creşterea ovinelor şi bovinelor. Creşte numărul maşinilor şi utilajelor agricole, suprafaţa cultivată se extinde mult, Bărăganul şi Burnazul devenind lanuri nesfârşite de grâu şi porumb.

În concluzie, *locuitorii teritoriului românesc din perioada antebelică au fost plugari, au lucrat podgoria şi livada, au cultivat legume, au crescut vite mari şi mici, fiind păstori renumiţi ce practicau şi transhumanţa (nu nomadismul), au fost apicultori şi pescari pricepuţi, au construit iazuri şi eleştee şi au folosit apele pentru morărit, au fost păcurari, sărari, aurari, cărbunari, maeştri olari şi lemnari, zidari şi drumari, confecţioneri de arcuri, săgeţi şi alte arme, ţesători şi croitori (blănuri, argăsit, încălţăminte, lână, cânepă, in, ţesături, îmbrăcăminte etc.), negustori, tipografi etc.*

3.2.2. **Starea social-economică în perioada interbelică**

Primul război mondial, la care România a participat pentru reîntregirea sa teritorială, a avut ca rezultat **Marea Unire,** în anul 1918. Creerea **României Mari** a însemnat nu numai **Unirea** românilor în spațiile strămoşeşti, nu numai constituirea unui **stat unitar independent** şi **suveran**, nu numai întărirea **Regatului constituțional**, ci şi începutul unei **noi ere** de viață economică şi socială.

Perioada dintre cele două războaie mondiale, cunoscută sub denumirea de **perioada interbelică**, a fost cea mai „fertilă", sub toate aspectele, din întreaga istorie a României.

Refacerea economiei, afectată de război, s-a realizat până în 1926, după care a început, într-un ritm alert, să se dezvolte industria şi agricultura, construcțiile şi transporturile, învățământul şi activitățile culturale, ocrotirea sănătății şi asistența socială, comerțul intern şi exterior, relațiile diplomatice şi cele economice internaționale etc.

Apar noi ramuri industriale, se dezvoltă şi se diversifică cele existente, astfel că în 1938, considerat anul de vârf al economiei României, industria depăşeşte, ca pondere în produsul social, agricultura (39% față de 30,1%), iar împreună cu construcțiile (4,4%) şi cu transporturile (6,5%), o depăşeşte şi în venitul național (41,3% față de 38,1%) (D.C.S. *Anuarul statistic 1982*, p. 44-45).

Între noile fabrici, cu caracter relevant, se evidențiază cele de blănărie şi de mânuşi, de ulei şi zahăr, de bere şi țigarete, de cauciuc şi de prelucrare a lemnului, de hârtie, celuloză şi poligrafie, de cosmetică şi săpun, de textile şi produse chimice, de maşini şi de prelucrare a metalelor, precum şi rafinăriile de la *Ploieşti* – 1920, 1921, 1923, 1928, *Moineşti* – 1926, *Băicoi* – 1932, *Brazi* – 1935, *Doiceşti* – 1936 şi marile unități metalurgice de la *Câmpia Turzii* – 1920-1922 (industria sârmei), 1928 (cuptoare electrice), *Brăila* – 1929 (laminor), *Galați* – 1929 (laminor şi produse metalice), *Săcărâmb* – 1935 (flotație minereuri neferoase).

Structura producției industriale era dominată, în 1938, de **industria alimentară** (32,4%), după care urmau **industria combustibililor** (16,8%), **industria textilă şi a confecțiilor** (12,8%), **industria construcțiilor de maşini şi prelucrării metalelor** (10,2%), **exploatarea şi prelucrarea lemnului** (9,5%) (*Atlas R.S. România*, Planşa X-8).

În profil teritorial, oraşele Bucureşti, Ploieşti, Braşov, Cluj, Hunedoara, Timişoara şi Arad concentrau circa 70% din producția industrială a țării şi aproape 75% din puterea instalată.

A. **Regionarea industriei**

Din punct de vedere al repartiției geografice a industriei în perioada interbelică, se disting 6 regiuni industriale, 5 grupări industriale şi mai multe centre separate.

a. **Regiunea Central-Sudică,** cuprinzând oraşul Bucureşti, bazinele superioare şi mijlocii ale Ialomiței şi Argeşului, deținea circa 35% din valoarea producției industriale a țării şi 30% din numărul de salariați, fiind regiunea cea mai diversificată industrial. Ramurile sale caracteristice erau extracția şi prelucrarea petrolului, exploatarea zăcămintelor de cărbuni (lignit), metalurgia feroasă,

industria construcţiilor de maşini şi a prelucrării metalelor, industriile chimică, textilă şi confecţiilor, materialelor de construcţii, alimentară.

Principalul centru industrial al regiunii era, ca şi în prezent, oraşul **Bucureşti**, care concentra 17% din producţia industrială a ţării (1938), având şi cea mai diversificată structură, pe ramuri: alimentară, textilă şi confecţii, chimică, pielărie şi încălţăminte, maşini, aparate şi utilaje, prelucrarea metalelor, materiale de construcţii etc.

b. **Regiunea Centrală** se suprapunea Ardealului, concentrând 11% din producţia industrială a ţării, 10% din numărul de salariaţi, ca şi întreaga producţie de gaz metan, iar ca ramuri industriale de bază construcţiile de maşini şi prelucrarea metalelor, alimentară, textilă, pielărie şi încălţăminte, metalurgia feroasă, exploatarea minereurilor neferoase, industria lemnului, hârtiei şi celulozei, industria chimică şi a materialelor de construcţii.

c. **Regiunea Vestică,** deţinând peste 15% din producţia industrială a ţării din anul 1938 şi aproape 17% din numărul de salariaţi, avea o structură industrială în cadrul căreia câteva ramuri constituiau o particularitate la nivel naţional: siderurgia-metalurgia, extracţia cărbunilor, exploatarea minereurilor feroase; alte ramuri industriale active în perioada interbelică în această regiune erau industria textilă, pielărie-încălţăminte, alimentară, construcţii de maşini şi prelucrarea metalelor, materialele de construcţii, industria chimică.

d. **Regiunea Nord-Vestică**, reprezentativă prin exploatarea şi prelucrarea minereurilor neferoase, exploatarea cărbunilor, industria prelucrătoare prin produse din lemn, materiale de construcţii, industria metalochimică.

e. **Regiunea Nordică şi Nord-Estică** era dominată de exploatarea şi prelucrarea lemnului, de industria alimentară, de exploatarea manganului, sării şi minereurilor complexe.

f. **Regiunea Central-Moldoveană**, axată pe aria de confluenţă a Bistriţei cu Siretul şi pe bazinul hidrografic al Trotuşului, era caracterizată de prezenţa câtorva ramuri industriale: industrie alimentară, textilă, celuloză şi hârtie, extracţia petrolului, a cărbunelui brun şi a sării, precum şi de exploatarea şi prelucrarea lemnului.

g. **Grupări industriale:**

– *Gruparea Sud-Moldoveană*, cu o structură alcătuită din industria alimentară, textilă şi chimică.

– *Gruparea Dunării Maritime*, mai complexă: metalurgie, construcţii de maşini şi prelucrarea metalelor, industrie alimentară şi prelucrarea lemnului, industrie textilă, alimentară, exploatarea rocilor de construcţii.

– *Gruparea Central-Dobrogeană*, cu ramurile: construcţii de maşini şi prelucrarea metalelor, textilă, materiale de construcţii, alimentară şi cu extracţia calcarului.

– *Gruparea bazinului hidrografic superior al Buzăului*, evidenţiată de extracţia petrolului, exploatarea lignitului, de industria alimentară şi de exploatarea şi prelucrarea lemnului.

– *Gruparea Porţile de Fier,* în care locul principal revine construcţiilor de maşini şi prelucrării metalelor, industriei alimentare şi textile, exploatării şi prelucrării lemnului, exploatării cărbunilor.

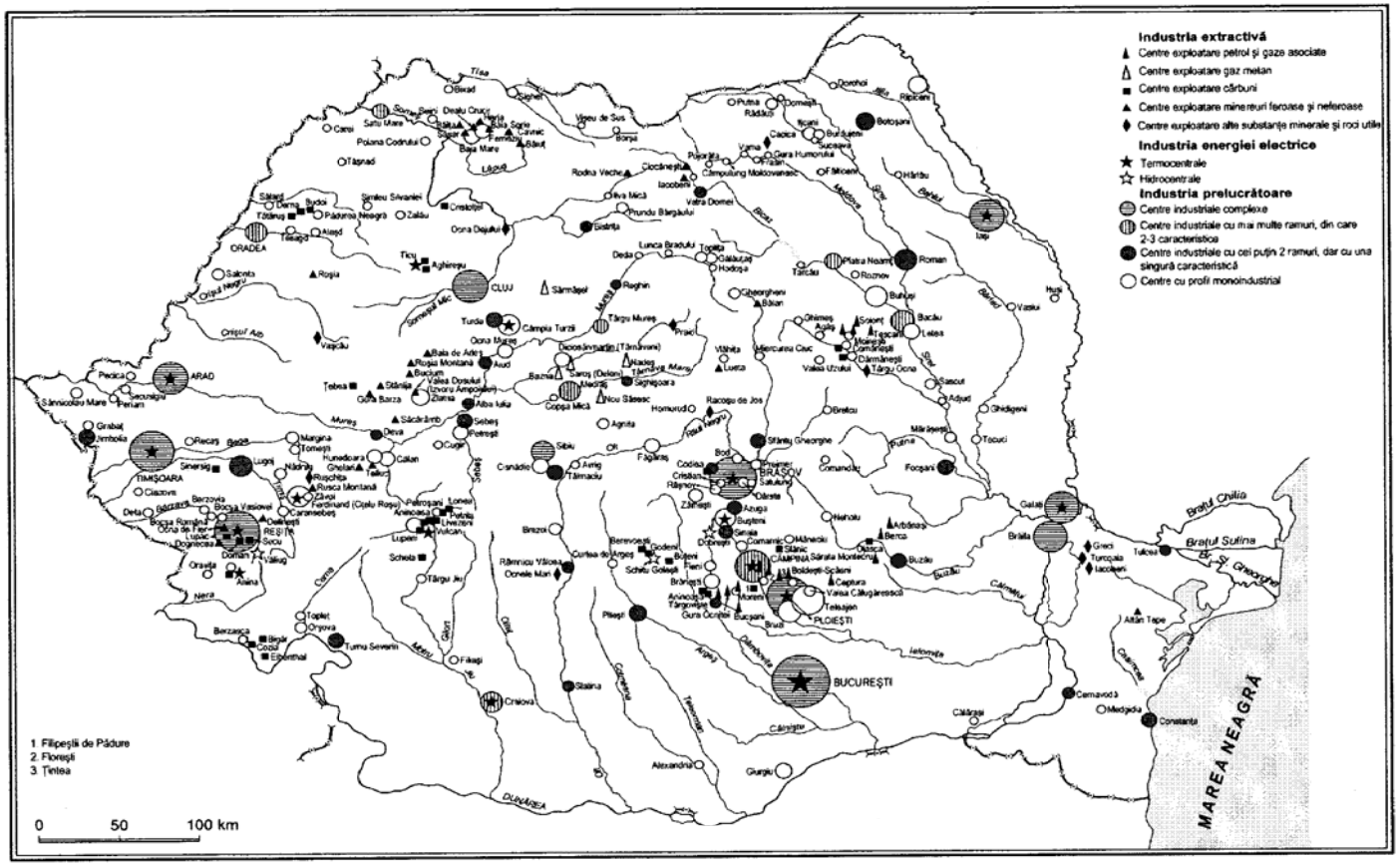

Fig. 48. REPARTIŢIA TERITORIALĂ A INDUSTRIEI ÎN 1938 – în limitele teritoriului actual
(după I. Iordan şi colab. – *Atlas R. S. România*)

h. **Centre industriale** disparate mai importante, situate în afara regiunilor şi grupărilor mai sus prezentate, erau: *Iaşi*: industrie textilă, alimentară, chimică, construcţii de maşini şi prelucrarea metalelor, lemn; *Craiova*: industrie alimentară, textilă, lemn, construcţii de maşini şi prelucrare metale; *Giurgiu*: industrie alimentară.

B. În privinţa **utilizării terenurilor**, suprafaţa agricolă ocupa 63,2% din fondul funciar naţional (arabil – 42,5%, păşuni – 11,4%, fâneţe – 7,2%, terenuri viticole – 1,1%, terenuri pomicole – 1,0%), suprafaţa forestieră 27,3%, terenurile cu ape şi bălţi 3,5%, alte categorii 6,0%.

Structura culturilor era dominată net de cereale – 87% din suprafaţa cultivată (47,3% porumb, 36,9% grâu şi secară, 8,4% orz şi orzoaică, 6,9% ovăz, fiind prezent şi orezul – 400 ha), după care urmau plantele de nutreţ – 6,7% (48,4% plante perene, 46,6% plante anuale, 5,0% rădăcinoase), plantele tehnice – 2,7% (54,2% plante uleioase, 24,1% plante pentru industrializare, 21,7% plante textile), cartofii – 1,4%, leguminoasele pentru boabe – 1,1% (42,8% mazăre, 38,7% fasole), legumele – 0,8% (30,2% varză, 23,5% ceapă, 10,8% tomate, 5,8% ardei).

Producţia globală vegetală a anului 1938 a înregistrat 63.560 milioane lei (69,7% din producţia agricolă), iar **producţia globală animalieră** 27.630 lei (30,3%).

În cadrul **fondului forestier**, de 6.476.000 ha, pădurile deţineau 92% (codru – 80,8%, crâng – 17,0%, zăvoaie – 2,2%), esenţelor răşinoase revenindu-le 25,6%.

C. **Transporturile** de mărfuri, însumând 46.815 mii tone, s-au efectuat în proporţie de 56,2% pe căile ferate, 38,0% pe căile rutiere, 2,8% pe căile fluviale, 1,3% pe căi maritime, 1,7% pe conducte (petrol), transporturile aeriene fiind nesemnificative. Principalele mărfuri transportate pe căile ferate au fost ţiţeiul şi produsele petroliere (20,7% din total), produsele de carieră şi balastieră (12,8%), produsele din lemn (10,2%), cărbunii (7,4%), cerealele (7,1%), produsele alimentare (6,2%), materialele de construcţii (5,1%).

Transporturile de călători, incluzând 76.197 mii persoane, au fost dominate net de domeniul feroviar – 94,1%, restul revenind domeniilor auto – 4,9%, fluvial – 0,9%, maritim – 0,1%.

D. Reţeaua **unităţilor şcolare** cuprindea 1.577 grădiniţe, 13.654 unităţi de învăţământ primar şi gimnazial, 408 licee, 224 unităţi de învăţământ profesional şi 16 instituţii de învăţământ superior.

Structura liceelor era alcătuită din 14,7% industriale, 20,1% economice, 13,5% pedagogice şi 51,7% real-umaniste.

Învăţământul superior era prezent în 4 localităţi: Bucureşti (7 unităţi, cu 13 facultăţi), Iaşi (4 unităţi, cu 11 facultăţi), Cluj (3 unităţi, cu 7 facultăţi), Timişoara (2 unităţi, cu 2 facultăţi).

În anul şcolar 1938/1939, s-au înregistrat 14.500 absolvenţi, din care 4,8% de la liceele industriale, 10,2% de la liceele economice, 5,5% de la liceele pedagogice, 29,0% de la liceele teoretice, 15,0%, de la şcolile profesionale şi de ucenici şi 35,5% din învăţământ superior.

În domeniul cultural, erau în activitate 3.467 cămine culturale, 7 biblioteci naționale, 3.100 biblioteci publice, 338 cinematografe, 20 teatre, 83 muzee (7 de ştiințe ale naturii, 17 de istorie, 14 de artă, 11 memoriale, 29 mixte, 4 etnografice, 1 tehnic), precum şi 2 stații de radio-emisie.

E. **Asistența medicală** era asigurată, la nivel național, de 8.234 medici (din care 570 stomatologi), 11.360 personal sanitar mediu, 1.300 farmacii (din care 1.200 publice).

La sfârşitul anului 1938, rețeaua sanitară dispunea de 33.760 paturi de asistență medicală (din care 91,3% în spitale şi 8,7% în sanatorii), iar rețeaua de asistență profilactică de 1.575 paturi (din care 13,0% în preventorii, 58,4% în leagăne pentru copii, 28,6% în stațiuni balneare, balneoclimatice şi climatice).

3.2.3. **Starea social-economică în perioada postbelică**

După caracterele sale generale sociale şi economice, această perioadă, care începe după al doilea război mondial, se împarte în două: etapa socialistă şi etapa postdecembristă.

A. **Etapa socialistă**

Am detaliat etapa socialistă pentru că este strâns legată de perioada actuală postdecembristă, cea mai mare parte a componentelor teritoriale social-economice ale acesteia fiind prezentă, sub diferite forme, şi în structurile actuale. Această etapă debutează cu activități de refacere a economiei, distrusă de război, şi cu plata unor enorme despăgubiri către U.R.S.S. (deşi România a participat efectiv, în a doua parte a războiului, la luptele împotriva Germaniei, cu mari pierderi materiale şi umane, totuşi a fost considerată țară învinsă şi obligată să suporte despăgubiri de război), dar şi cu o atmosferă politico-socială tensionată, ca urmare a prezenței trupelor sovietice în țară şi a intervenției directe a regimului sovietic în viața şi activitățile României.

După 1950, prin marile eforturi ale populației, cu sacrificii şi privațiuni enorme, s-au schimbat semnificativ structurile socio-economice ale țării, în multe domenii de activitate înregistrându-se realizări remarcabile.

Astfel, indicii **venitului național** înregistrează o creştere deosebită în perioada 1950-1989 (anii de început şi, respectiv, de sfârşit ai epocii socialist-totalitare) față de 1938: în 1970 de aproape 6 ori, în 1980 de 15 ori, în 1989 de 16 ori, iar în privința venitului național pe locuitor de 4,6 ori în 1970, de 10 ori în 1980 şi de 11 ori în 1989.

Pe principalele ramuri ale economiei naționale, evoluția venitului național se prezenta astfel, față de 1938 (1938 = 100).

Tabelul 10

Evoluția venitului național

	1950	**1970**	**1980**	**1989**
Agricultura	70	114	176	170
Industria	164	2100	5900	6400
Construcțiile	238	2400	4300	4200
Transporturile	81	734	2100	2800
Comerțul	66	123	644	780

Sfârşitul epocii înregistra o creştere, faţă de 1938, de 64 ori a industriei, de 42 ori a construcţiilor, de 28 ori a transporturilor, de 7,8 ori a comerţului şi de numai 1,7 ori a agriculturii, accentul fiind pus, aşadar, pe industrializarea aşa-zis socialistă.

Produsul social a avut aceeaşi evoluţie, crescând, faţă de 1938, de 7,7 ori în 1970, de 18,6 ori în 1980 şi de 28,6 ori în 1989, iar pe ramuri, situaţia se prezenta astfel, tot în raport cu 1938:

– agricultură: de 3,5 ori în 1970, de 7,0 ori în 1980, de 9,3 ori în 1989;

– industrie: de 15,6 ori în 1970, de 37,3 ori în 1980, de 60,5 ori în 1989;

– construcţii: de 24,4 ori în 1970, de 56,2 ori în 1980, de 76,9 ori în 1989;

– transporturi şi telecomunicaţii: de 4,8 ori în 1970, de 18,9 ori în 1980, de 28,2 ori în 1989;

– comerţ: de 1,7 ori în 1970, de 6,4 ori în 1980, de 7,7 ori în 1989.

a. **Industria**

În anul 1947 a avut loc „**actul**“ **naţionalizării mijloacelor de producţie industrială,** prin care unităţile industriale treceau în proprietate de stat, foarte puţine fiind reorganizate ca unităţi cooperatiste, producţia particulară, aproape dispărută, reducându-se la atelierele micilor meşteşugari, ceea ce a făcut ca în 1989 industria de stat să deţină 94,4 % din totalul producţiei industriale, industria cooperatistă 5,1%, industria particulară (micii meseriaşi) 0,5%.

„Industrializarea modifică substanţial geografia economică a ţării“ (Aurelian Bondrea, *Starea naţiunii 2000. România încotro?,* vol. I, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, Bucureşti, 2001, p. 69), în sensul că se pune accentul pe construcţia de unităţi industriale în judeţe şi zone slab reprezentate din acest punct de vedere.

Astfel, în profil teritorial, pe ramuri industriale, în 1989 se înregistra următoarea repartiţie geografică (după *Anuarul statistic*, 1990, C.N.S. Bucureşti):

– ***Combustibilii***, în proporţie de 54,0% în 3 judeţe (Prahova – 29,9%, Bacău – 12,4%, Argeş – 11,7%) şi de 25,4% în alte 4 judeţe (Gorj – 7,3%, Constanţa – 6,4%, Mureş – 6,3%, Hunedoara – 5,4%,).

– ***Siderurgia şi Metalurgia feroasă*** (inclusiv extracţia minereurilor feroase), peste 62,4% în 4 judeţe (Galaţi – 30,7%, Hunedoara – 14,1%, Dâmboviţa – 10,5%, Caraş-Severin – 7,1%) şi 27,8% în alte 8 judeţe (Neamţ – 4,5%, Cluj – 4,2%, Bucureşti – 3,7%, Buzău – 3,7%, Iaşi – 3,5%, Sălaj – 2,9%, Tulcea – 2,7%, Brăila – 2,6%).

– ***Metalurgia neferoasă*** (inclusiv extracţia minereurilor neferoase), peste 73% în 5 judeţe (Olt – 23,0%, Maramureş – 22,3%, Bucureşti (inclusiv Sectorul Agricol Ilfov) – 10,2%, Alba – 9,2%, Braşov – 8,4%) şi 19% în 4 judeţe (Sălaj – 6,3%, Sibiu – 5,5%, Caraş-Severin – 3,8%, Hunedoara – 3,4%).

– ***Industria construcţiilor de maşini şi a prelucrării metalelor***, mai dispersată, se concentra în proporţie de peste 54% în Bucureşti (20,5%) şi în 7 judeţe (Braşov – 8,2%, Prahova – 6,0%, Argeş – 5,1%, Sibiu – 4,2%, Dolj – 3,7%, Timiş – 3,3%, Dâmboviţa – 3,1%) şi de 14,8% în alte 6 judeţe (Constanţa – 2,8%, Cluj – 2,7%, Iaşi – 2,5%, Galaţi – 2,3%, Olt – 2,3,%, Mureş – 2,2,%).

– ***Industria chimică*** era localizată în proporţie de 49% în municipiul Bucureşti (14,6%) şi în judeţele Argeş – 8,0%, Prahova – 7,2%, Bacău – 6,7%, Vâlcea – 6,5%, Braşov – 6,0% şi de 23, 6% în Timiş – 5,5%, Neamţ – 5,4%, Mureş – 4,8%, Dolj – 4,0%, Iaşi – 3,9%.

– ***Extracţia minereurilor nemetalifere şi producţia de substanţe abrazive*** – 61,3% în 2 judeţe (Olt – 37,0%, Cluj – 24,3%) şi 26,3% în 6 judeţe (Dâmbovița – 8,4%, Prahova – 4,8%, Vaslui – 4,2%, Constanța – 3,0%, Maramureş – 3,0%, Harghita – 2,9%).

– ***Industria materialelor de construcţii***, cu un grad apreciabil de dispersie teritorială, realiza 42% din producţie în Bucureşti (12,6%) şi în 5 judeţe (Constanța –7,4%, Prahova – 6,9%, Cluj –5,8%, Braşov – 4,7%, Bihor – 4,6%), 26% în alte 9 judeţe (Hunedoara – 3,7%, Neamţ – 3,6%, Gorj – 3,3%, Dâmbovița – 3,0%, Argeş – 2,7%, Tulcea – 2,7%, Iaşi – 2,4%, Timiş – 2,3%, Alba – 2,3%).

– ***Exploatarea şi prelucrarea lemnului***, ramură cu dispersie teritorială mare, concentra 55,7% din producţie în 12 judeţe (Suceava – 7,3%, Mureş – 5,6%, Harghita – 5,5%, Bucureşti – 5,3%, Bacău – 4,9%, Neamţ – 4,6%, Maramureş – 4,0%, Argeş – 3,9%, Alba – 3,9%, Arad – 3,7%, Bihor – 3,5%, Cluj – 3,5%).

– ***Industria celulozei şi hârtiei*** era concentrată în proporţie de 44,7% în judeţele Cluj – 14,8%, Suceava – 10,4%, Braşov – 10,3%, Prahova – 9,2%, şi de 37% în Bacău – 6,9%, Brăila –6,7%, Mehedinți – 6,5%, Neamţ – 6,1%, Bucureşti – 5,8%, Vrancea – 5,0%.

– ***Industria sticlei, porţelanului şi faianţei*** era localizată în proporţie de 54,7% în Bucureşti (16,1%) şi în judeţele Cluj (18,6%), Mureş (10,3%) şi Sibiu (9,7%), de 26,3% în Buzău (7,9%), Prahova (7,7%), Alba (5,5%) şi Botoşani (5,2%).

– ***Industria textilă***, de asemenea cu dispersie teritorială mare, realiza 35,9% din producţie în Bucureşti (16,7%) şi în judeţele Sibiu (7,2%), Iaşi (6,2%), Timiş (5,8%) şi 22,9% în Suceava (4,3%), Braşov (3,7%), Argeş (3,4%), Prahova (3,3%), Arad (2,9%), Bacău (2,8%), Satu Mare (2,5%).

– ***Industria confecţiilor*** înscria 48,3% din producţie în Bucureşti (11,5%) şi în judeţele Bihor (6,8%), Dolj (4,8%), Bacău (4,5%), Mureş (3,9%), Vaslui (3,8%), Botoşani (3,8%), Satu Mare (3,2%), Brăila (3,0%), Argeş (3,0%).

– ***Industria pielăriei, blănăriei şi încălţămintei*** era concentrată în proporţie de 58,1% în Bucureşti (20,3%) şi în 5 judeţe (Bihor – 10,6%, Timiş – 8,1%, Cluj – 7,2%, Sibiu – 7,0%, Mureş – 4,9.

– ***Industria alimentară***, cu cea mai mare dispersie teritorială şi cu cea mai diversificată producţie, realiza, cu excepţia Bucureştilor (13,4%), ponderi moderate la nivelul judeţelor: Timiş – 6,3%, Iaşi – 4,2%, Constanța – 4,0%, Dolj – 3,2%, Arad – 3,2%, Ialomița – 3,2%, Braşov – 3,2%, Bacău – 3,1%, Mureş – 3,0%, Buzău – 2,9%, Prahova – 2,6%, Galaţi – 2,6%, Cluj – 2,5%.

– ***Industria săpunurilor şi a cosmeticelor***, cu cea mai redusă dispersie, era localizată în Bucureşti (45,5%) şi în judeţele Braşov (21,4%), Cluj (15,7%), Galaţi (10,6%) şi Sibiu (4,4%) adică în total 97,6%, în rest valoarea producţiei variind între 0,1 şi 0,6% pentru fiecare din cele 8 judeţe producătoare.

– ***Industria poligrafică*****,** prezentă în toate județele, dar cu valori foarte modeste, era concentrată în Bucureşti (53,9%) şi în județele Timiş (5,0%), Cluj (3,9%), Sibiu (3,7%), Bihor (3,7%), Braşov (3,2%), Dolj (2,1%), Bacău (2,0%).

Din datele de mai sus, rezultă că industria construcțiilor de maşini şi prelucrării metalelor ocupa primul loc în 26 județe şi locul doi în alte 9 județe, metalurgia feroasă primul loc în 4 județe, metalurgia neferoasă în 2 județe, combustibilii în 5 județe, industria chimică în 2 județe, industria alimentară în 2 județe.

b. **Modul de utilizare a terenurilor** (fondul funciar) la sfârşitul anului 1989 avea următoarea structură (%):

Total – 238.391 kmp 100
- Terenuri agricole 61,9
  - terenuri arabile 39,7
  - păşuni naturale 13,6
  - fânețe naturale 6,1
  - vii…… 1,2
  - livezi 1,3
- Terenuri forestiere 28,0
- Terenuri cu ape şi bălți 3,8
- Terenuri cu căi de comunicație 1,4
- Terenuri cu construcții 2,5
- Alte categorii de terenuri 2,4

Amenajările funciare au constituit o realizare deosebit de valoroasă a epocii socialiste, atât la nivel național, cât şi la nivel regional sau local.

Astfel, la sfârşitul anului 1989 erau amenajate pentru **irigat** 3,18 milioane ha (din care 96,8% terenuri agricole), 1,4 milioane ha au fost apărate de **inundații** – prin îndiguire, pe 3,2 milioane ha, afectate de exces de apă, au fost executate lucrări de **desecare-asanare**, 6,7 milioane ha supuse acțiunii de **eroziune** au fost amenajate antieroziv, terenurile cu nisipuri mobile sau semifixate, în suprafață totală de 500.000 ha, au fost ameliorate prin lucrări adecvate.

– Terenurile agricole – agricultura

Agricultura, deşi concentra 3/4 din populația ocupată, a înregistrat în etapa socialistă o evoluție cu o dinamică slabă, redusă ca productivitate şi neoferind condițiile unui nivel de trai corespunzător. Procesul de colectivizare a pământului şi a mijloacelor de muncă ale țăranilor, prin înființarea de „gospodării agricole colective“, încheiat în 1962 cu includerea forțată a tuturor gospodăriilor săteşti în aceste forme colective (cu excepția unor arii din zona montană), ca şi organizarea marilor proprietăți agricole în „întreprinderi agricole de stat“, au dus la o reducere considerabilă a productivității şi la o pauperizare accentuată a țărănimii. „Cooperativele agricole de producție – C.A.P.“, constituite după încheierea aşa-zisului proces de colectivizare, prin organizarea şi obligațiile lor, prin modul cum erau „privite“ de „cooperatori“, prin prețurile foarte reduse ale produselor lor

în comparație cu cele din industrie sau din domeniul serviciilor etc., au constituit forme de regres, de frânare a obținerii unei productivități ridicate, de realizare a produselor corespunzătoare calitativ.

Deşi investițiile din agricultură, în perioada 1950-1970, au avut o dinamică deosebit de activă, fondurile fixe crescând de 9,8 ori, numărul tractoarelor de 10,8 ori, numărul combinelor de 1945 ori, cantitatea de îngrăşăminte chimice aplicate de 196,4 ori, iar suprafețele amenajate pentru irigat de 67,6 ori (31% din suprafața arabilă era irigată), totuşi, cooperativizarea satelor, pauperizarea țăranilor şi mecanizarea în agricultură au generat un proces de migrare a populației către oraşe şi către centre industrializate. În acelaşi timp, fenomenul de navetism (deplasări pendulare zilnice ale forței de muncă de la domiciliu la locul de muncă), în care erau angrenați aproape în totalitate numai bărbați şi care a atins paroxismul la sfârşitul deceniului 7 şi a continuat în tot deceniul 8, el fiind foarte activ în zonele periurbane ale marilor oraşe şi în ariile înconjurătoare centrelor industriale dezvoltate, a determinat o prezență net majoritară în agricultura acestor zone a femeilor şi bătrânilor, ceea ce a dat naştere la noțiunea, deosebit de semnificativă, *feminizarea agriculturii.*

Evoluția suprafețelor agricole, baza activităților agricole, este prezentată în tabelul 11 (în mii hectare):

Tabelul 11

Utilizarea terenurilor agricole

Categoria de folosință (mii ha)	**1938**	**1950**	**1960**	**1970**	**1980**	**1989**
Suprafața agricolă	15.006	14.324	14.547	14.930	14.963	14.759
– arabil	10.093	9.378	9.822	9.737	9.833	9.458
(din care sere)	…	…	…	0,8	1,7	…
– păşuni naturale	2.703	2.853	2.814	3.002	3.044	3.257
– fânețe naturale	1.714	1.682	1.387	1.416	1.423	1.448
– vii	249	227	311	347	306	278
– livezi	247	184	213	428	357	318

Din datele statistice ale tabelului 11 rezultă o creştere insensibilă a suprafețelor agricole în perioada 1950-1980, urmată de o uşoară scădere până în 1989. Pe categorii, terenurile **arabile** înregistrează creşteri neînsemnate în 1950-1960 şi 1970-1980 şi o scădere în 1980-1989; **păşunile naturale** manifestă o tendință de scădere în 1950-1960 şi o creştere uşoară, dar continuă, în 1960-1989; **fânețele naturale** scad în 1950-1960 şi cresc progresiv, dar nesemnificativ, în 1960-1989; **terenurile viticole** se înscriu cu o creştere foarte mică în 1950-1970 şi cu o scădere asemănătoare în 1970-1989; **terenurile pomicole** urmează aceeaşi dinamică precum cele viticole.

- *Structura culturilor* din terenurile arabile a fost net dominată, în toată epoca menționată, de cereale, după care au urmat plantele tehnice până în 1970, apoi locul 2 a fost ocupat de plantele de nutreț. De remarcat sunt creşterea continuă

a plantelor medicinale, a culturilor de cartofi, a plantelor uleioase şi a sfeclei de zahăr, ca şi prezenţa, deşi cu suprafeţe reduse, a culturii orezului.

În anul 1989, unităţilor agricole de stat le reveneau 21,4% din suprafaţa totală cultivată, cooperativelor agricole 66,5% şi gospodăriilor populaţiei 12,1% – pe loturile numite „în folosinţă". În privinţa principalelor culturi, unităţile agricole de stat deţineau 18,2% din suprafaţa cultivată cu cereale (15,2% din cea de grâu, 14,9% din cea de porumb, 33,6% din cea de orz şi orzoaică), cooperativele agricole 67,9% (80,1% la grâu, 58,8% la porumb, 65,6 la orz şi orzoaică); 20% din suprafeţele de floarea soarelui reveneau unităţilor de stat, iar 78,3% cooperativelor, culturile sfeclei de zahăr erau concentrate în proporţie de 81,5% în cooperativele agricole şi numai 14,8% în unităţile de stat.

Cele mai întinse suprafeţe cultivate cu grâu se aflau în judeţele (în ordine descrescătoare), Timiş, Constanţa, Dolj, Teleorman, Arad şi Olt, iar cele mai mici în Maramureş, Bistriţa-Năsăud, Vâlcea şi Covasna; de porumb în Timiş, Dolj, Teleorman, Constanţa, Olt, Călăraşi, Arad, respectiv mici în Covasna, Harghita, Braşov; de orz şi orzoaică în Timiş, Constanţa, Călăraşi, Teleorman, respectiv mai reduse în Maramureş, Vâlcea, Suceava, Bistriţa-Năsăud; de floarea soarelui în Teleorman, Dolj, Călăraşi, Olt, Ialomiţa, Brăila, iar fără această cultură Alba, Bistriţa-Năsăud, Braşov, Cluj, Suceava, Vâlcea; de sfeclă de zahăr în Timiş, Ialomiţa, Dolj, Olt, Botoşani, Arad, fără cultura sfeclei de zahăr Caraş-Severin, Gorj, Maramureş, Vâlcea.

- *Păşunile şi fâneţele naturale*, baza furajeră a creşterii animalelor, aveau o repartiţie geografică strâns legată de condiţiile mediului natural, diferind în mod substanţial de la o regiune la alta. Cele mai întinse suprafeţe se aflau în zona montană şi subcarpatică, după care urmau zonele de dealuri şi podişuri.

Pe judeţe, cele mai întinse suprafeţe de păşuni erau înregistrate, în acea etapă, Caraş-Severin, Hunedoara, Cluj, Harghita, Bihor, Arad, Braşov, Mureş, Alba, Vâlcea, Bistriţa-Năsăud, Sibiu, care concentrau 47,6% din suprafaţa de păşuni a ţării, iar cele mai reduse, în Ilfov, Călăraşi şi Giurgiu. Fâneţele naturale se concentrau în proporţie de 27,1% în judeţele Harghita, Maramureş, Hunedoara şi de 36,7% în Caraş-Severin, Sibiu, Suceava, Alba, Cluj, Bistriţa-Năsăud, Mureş, Braşov, fiind inexistente în Constanţa, Ialomiţa, Tulcea şi Ilfov.

- *Viticultura* s-a bucurat de o atenţie remarcabilă, atât prin restructurarea viilor, în sensul plantării de soiuri productive şi de calitate pentru struguri de vin şi de masă, cât şi prin modernizarea proceselor tehnologice de vinificaţie (mari unităţi industriale) şi de tratament împotriva dăunătorilor. Totuşi, defrişarea masivă a viilor hibride aparţinând gospodăriilor ţărăneşti, care constituiau o sursă facilă şi ieftină viticolă pentru populaţia sătească, a fost, considerăm, un act malefic, un act care a afectat modul de viaţă tradiţional al mediului rural. Astfel, de la 173.900 ha în 1960 (înainte de colectivizare), viile hibride au fost reduse la 51.200 ha în 1989.

La sfârşitul anului 1989, suprafeţele de vii erau situate în proporţie de 25,8% în 3 judeţe (în ordine descrescătoare: Vrancea, Galaţi, Vaslui) şi de 33,3% în alte 7 judeţe (Constanţa, Dolj, Buzău, Iaşi, Prahova, Tulcea, Bacău), fiind inexistente, sub formă de categorie funciară, în judeţele Covasna şi Suceava.

Peste 44% din viile altoite se aflau în județele Vrancea, Galați, Constanța, Vaslui, Dolj şi 24,0% în județele Buzău, Iaşi, Prahova, Tulcea, Mehedinți. Din suprafața viilor altoite, unităților de stat le reveneau 38%, unităților cooperatiste 60% şi gospodăriilor țărăneşti 2%.

Cele mai întinse suprafețe de vii hibride, 98% revenind gospodăriilor populației, se aflau în proporție de 34% în 5 județe (Teleorman, Dolj, Giurgiu, Olt, Vaslui) şi de 28,0% în 6 județe (Vrancea, Galați, Bacău, Iaşi, Gorj, Mehedinți).

În privința producției de struguri, în 1989, viile altoite au contribuit cu 75,9%, din care cooperativelor le-au revenit 40,4% şi unităților de stat 33,5%, cantitățile cele mai mari fiind obținute de județele Vrancea (18,7% din producția de struguri altoiți), Galați (12,1%), Constanța (9,2%), Vaslui (8,6%), Buzău (7,9%), Iaşi (5,0%).

- *Pomicultura*, cu extindere spectaculoasă în 1960-1970, dar cu scădere apreciabilă după aceea, a urmat acelaşi traseu ca viticultura, prin refaceri ale livezilor şi prin valorificarea industrială intensivă a producției.

În profil teritorial, livezile erau concentrate, în marea lor majoritate, în zona de dealuri şi podişuri, 10 județe deținând 50,5% din suprafața totală pomicolă (în ordine descrescătoare: Argeş – 9,7%, Vâlcea – 6,6%, Prahova, Buzău, Caraş-Severin, Dolj, Gorj, Olt, Bistrița-Năsăud, Dâmbovița – 3,9%).

Producția totală de fructe a scăzut, între 1938 şi 1950, de la 1.381.000 tone la 401.000 tone, după care se redresează până în 1970-1980, variind apoi, de la o perioadă la alta, între 1.328.000 tone în 1980 (minimă) şi 1.958.400 în 1985 (maximă).

Pe specii, dinamica generală a producției a reflectat variațiile producției totale, scoțând în evidență o creştere la prune de 2,1 ori în 1989 față de 1950, de 9,1 ori la mere, de 5,7 ori la pere, de 54 ori la piersici, de 3,4 ori la cireşe şi vişine, de 6,9 ori la caise, de 1,4 ori la nuci şi de 2,1 ori la căpşuni.

În anul 1989, cantitativ, procentul cel mai mare din producția totală de fructe a revenit merelor (44,1%) şi prunelor (31,2%), urmate de pere (5,3%), piersici (5,1%), cireşe (5,1%) şi caise (3,1%). După formele de proprietate, unităților de stat le reveneau 36,2% din producția totală de fructe, unităților cooperatiste 14,7%, gospodăriilor populației 49,1%.

Ca repartiție geografică, producția de fructe a anului 1989 era concentrată în proporție de 28% în 5 județe (în ordine descrescătoare: Argeş, Bihor, Vâlcea, Dâmbovița şi Olt) şi de 31,5% în alte 10 județe (Iaşi, Maramureş, Arad, Prahova, Satu Mare, Caraş-Severin, Sălaj, Bacău, Timiş, Vrancea). Cele mai mici suprafețe de livezi se aflau în județele Covasna, Harghita şi Călăraşi.

Pe categorii de fructe, județele cu cele mai mari producții de *prune* erau Argeş (12,2% din producția de prune a anului 1989), Vâlcea, Olt, Bihor, Caraş-Severin, Dâmbovița şi Sălaj (6,5%), iar cu cele mai mici, Constanța, Călăraşi, Tulcea şi Covasna; de *mere* – Argeş (6,4%), Bihor, Dâmbovița, Maramureş, Iaşi, Suceava şi Vâlcea (4,3%), respectiv, cele mai mici în Călăraşi, Ialomița, Giurgiu şi Brăila; de *pere* – Argeş (13,3%), Dâmbovița, Neamț, Iaşi (5,3%), cele mai mici în Teleorman şi Giurgiu; de *piersici* – Constanța (24,3%), Bihor, Dolj, Ilfov, Timiş (7,0%), fără livezi de piersici Covasna, Harghita, Neamț, Sibiu, Suceava; de *cireşe*

şi vişine – Iaşi (10,4%), Galaţi, Botoşani, Vrancea, Bihor (4,9%), cele mai mici în Covasna, Braşov, Harghita, Giurgiu; de ***caise*** – Bihor (8,7%), Constanţa, Galaţi, Tulcea, Ialomiţa, Brăila, Dolj (6,4%), fără livezi de caişi, Covasna, Harghita, Maramureş, Sibiu; de *nuci* – Neamţ (9,1%), Vrancea, Vâlcea, Botoşani (6,4%), cele mai mici în Giurgiu, Covasna, Buzău; de *căpşuni* – Satu Mare (36,5%), Vâlcea (9,3%), Constanţa, Olt, Ilfov, Arad (3,6%), fără „căpşunerii" Harghita.

Pe unităţi de proprietate, producţia cea mai mare de prune a fost realizată în gospodăriile populaţiei – 76,1%, de mere în unităţile de stat – 55,5%, de pere în gospodăriile populaţiei – 73,8%, de piersici în unităţile de stat – 75,0%, de cireşe şi vişine în gospodăriile populaţiei – 97,4%, de căpşuni în gospodăriile populaţiei – 39,3%.

– În domeniul ***creşterii animalelor*****,** epoca socialistă se remarcă prin organizarea unor mari unităţi de tip „combinat", prin imprimarea unui caracter intensiv şi prin extinderea şi diversificarea bazei furajere.

Evoluţia şeptelului este prezentată în tabelul următor – la sfârşitul anilor (mii capete):

Tabelul 12

Evoluţia şeptelului

	1938	**1950**	**1960**	**1970**	**1980**	**1985**	**1989**
Bovine – total	3.653	4.502	4.530	5.216	6.485	6.692	6.416
- din care vaci şi bivolițe	1.787	2.200	240	2.625	3.188	2.901	2.758
Porcine – total	2.761	2197	4.300	6.359	11.542	13.651	14.351
Ovine - total	10.087	10.222	11.500	13.818	15.865	17.342	16.210
- din care oi şi mioare	8.357	7945	9.300	10.655	11.341	10.287	9.890
Caprine – total	364	498	404	536	347	828	1.078
Cabaline – total	1.581	1.002	1.000	668	555	672	702
Păsări – total	27.325	17.610	38.000	54. 330	97.800	120.150	127.560
- din care ouătoare	20.500	12.850	26.600	34.940	43.790	49.800	52.498
Albine – mii familii	470	460	650	1.010	1.120	1.340	1.420

Din tabelul 12 rezultă o dinamică destul de variată de la o perioadă de timp la alta şi de la o specie la alta.

Astfel, *bovinele* înregistrează o creştere numerică de 1,7 ori în perioada 1938-1989, cu o singură uşoară scădere în 1985-1989, iar în privinţa vacilor şi bivolițelor o scădere în 1980-1989; *porcinele* scad numeric în 1938-1950, cresc apoi între 1950 şi 1985 de 6,2 ori şi apoi scad până în 1989; *ovinele* înregistrează o creştere, continuă, din 1938 până în 1985, de 1,6 ori şi scad între 1985 şi 1989; *caprinele*, mult reduse numeric faţă de celelalte categorii de animale mari, se înscriu cu o alternanţă apreciabilă de la o perioadă la alta, marcând, totuşi, o creştere generală de 2,8 ori între 1938 şi 1989; cabalinele, ca animale, în special, de muncă, datorită mecanizării în agricultură şi transporturi, înregistrează un regres numeric continuu, scăzând de 2,4 ori în 1989 faţă de 1938; o însemnată creştere numerică este realizată în domeniul *păsărilor*, de 6,8 ori în 1985 faţă de 1950,

urmată de o scădere între 1985 şi 1989; numărul familiilor de *albine* a crescut de 2,9 în 1985 faţă de 1950, dar apoi a scăzut uşor până în 1989.

Pe domenii sociale, unităţile de stat deţineau 18,2% din numărul de bovine, cooperativele 48,7% şi gospodăriile individuale 33,1%; din numărul total de porcine, 52,2% reveneau unităţilor de stat, 19,2% cooperativelor, 28,6% gospodăriilor populaţiei; din efectivul de ovine şi caprine 16,6%, erau în unităţile de stat, 33,5% în cooperative şi 49,9% în gospodăriile populaţiei; cabalinele erau concentrate în gospodăriile populaţiei – 64,4% şi în cooperative – 25,9%; păsările în unităţile de stat – 50,7% şi în gospodăriile populaţiei – 45,1%; familiile de albine în gospodăriile populaţiei – 85,5% şi în unităţile de stat – 11,0%.

Repartiţia geografică a şeptelului, influenţată de baza furajeră şi de condiţiile social-economice, prezenta diferenţieri însemnate de la o regiune la alta, de la un judeţ la altul.

În privinţa *bovinelor*, pentru care au fost organizate mari unităţi de creştere intensivă, cel mai mare număr era înregistrat de judeţele Suceava (4,3%), Timiş, Mureş, Botoşani, Iaşi, Cluj, Dolj (3,2%), care însumau 28,4% din totalul bovinelor, cel mai mic număr fiind în judeţele Ilfov, Mehedinţi, Tulcea, Caraş-Severin, Gorj, Giurgiu; *porcinele* cele mai numeroase se aflau în Timiş (13,2%), Ialomiţa, Călăraşi, Constanţa, Brăila, Arad şi Dolj (3,4%), care totalizau 38,8% din efectivul de bovine, iar cele mai puţine în Covasna, Vrancea, Caraş-Severin, Harghita, Mehedinţi şi Vâlcea; *ovinele* se aflau în proporţie de 23,1% în judeţele Constanţa (4,6%), Timiş, Botoşani, Iaşi, Vaslui, Cluj (3,2%), iar cele mai puţine în Ilfov, Giurgiu şi Dâmboviţa; *păsările*, a căror creştere s-a bucurat de cea mai mare atenţie, prin înfiinţarea a numeroase unităţi de stat şi cooperatiste în toate unităţile economico-geografice, deţineau cel mai mare număr în judeţele Dâmboviţa (5,4%), Dolj, Ilfov, Constanţa, Prahova şi Iaşi (3,6%), care însumau 25,0% din total, cel mai mic număr de păsări fiind în Covasna, Caraş-Severin, Tulcea, Mehedinţi; *apicultura* era concentrată în proporţie de 28,2% în judeţele Vâlcea (5,0%), Dolj, Argeş, Ilfov, Buzău, Vaslui, Iaşi, cel mai mic număr de familii de albine fiind în Covasna, Giurgiu, Satu-Mare, Bistriţa-Năsăud, Harghita, Maramureş.

Producţia animalieră a avut următoarea dinamică, în perioada 1938-1989 (tabelul 13):

Tabelul 13

Dinamica producţiei animaliere

	1938	**1950**	**1960**	**1970**	**1980**	**1985**	**1989**
Carne (mii tone greutate vie)	760	595	940	1.350	2.410	2.405	2.185
Lapte (mii hl)	18.490	18.730	26.670	30.220	42.130	41.910	36.290
Lână (tone)	15.130	15.600	21.850	29.720	37.370	40.700	35.380
Ouă (mil. buc.)	1.350	1.100	2.350	3.540	6.260	7.240	7.040
Miere (tone)	2.560	2.520	4.040	7.640	14.420	12.100	12.120

În anul 1989, structura producţiei animaliere, pe forme de proprietate, se prezenta astfel:

- *Carne*: 54% în gospodăriile populaţiei; 32,4% în unităţile de stat;

- *Lapte*: 53,4% în gospodăriile populației; 29,8% în unitățile de stat;
- *Lână*: 48,5% în gospodăriile populației; 29,6% în unitățile de stat;
- *Ouă*: 57,3% în gospodăriile populației; 30,8% în unitățile de stat;
- *Miere*: 91,1% în gospodăriile populației; 7,4% în unitățile de stat.

Producția globală animalieră pe județe (în prețuri 1989) era concentrată în proporție de 14,5% în 3 județe (Timiş – 6,7%, Suceava – 4,4%, Iaşi – 3,4%) şi de 15,3% în alte 5 județe (Mureş – 3,3%, Cluj, Olt, Bihor – 2,9%), cele mai mici valori fiind înregistrate de Covasna şi Caraş-Severin.

– ***Fondul forestier***, care în toată perioada postbelică s-a menținut la valori foarte apropiate, cantitativ şi teritorial, a constituit o bază deosebit de valoroasă pentru industria lemnului, la nivel atât național, cât şi regional sau local.

Pe linia gospodăririi pădurilor, în perioada 1950-1989 au fost executate reîmpăduriri (în spațiile puternic defrişate) şi împăduriri, în special pentru protecție, realizându-se anual între 30.000 şi 60.000 ha de astfel de lucrări.

Suprafețele cele mai întinse acoperite cu păduri şi vegetație forestieră se aflau, în 1989, în județele (în ordine descrescătoare) Suceava, Caraş-Severin, Hunedoara, Argeş, Maramureş, Vâlcea, Bacău, Gorj, Neamț, iar cele mai mici în Călăraşi, Brăila, Sectorul Agricol Ilfov, Ialomița, Teleorman.

Exploatările forestiere cele mai intense au fost efectuate în Carpații Orientali şi în Carpații Meridionali – în special răşinoase şi fag, în zonele de dealuri şi podişuri – de foioase tari, în Lunca şi Delta Dunării, ca şi în luncile marilor râuri – foioase moi.

c. **Căile de comunicație şi transporturile**

Căile de comunicație şi transporturile au constituit un principal obiectiv al dezvoltării şi, mai ales, al modernizării.

– ***Rețeaua feroviară***, uşor extinsă în această perioadă, a înregistrat o creştere de 63 ori a liniilor electrificate în 1989 față de 1950, densitatea medie generală la 1.000 kmp fiind de 47,8 km.

Pe județe, cea mai mare densitate se înregistra în județele Ilfov, Timiş, Prahova, Mureş, Bistrița-Năsăud, Satu-Mare, Galați, Arad, Bihor, Braşov şi Ialomița, iar cea mai mică în Tulcea şi Neamț.

Ca structură, din cei 11.343 cale ferată în 1989 (32,2% electrificați), 70,1% erau cu o cale, 26,1% cu două căi şi 3,8% lunii înguste.

– ***Drumurile publice***, cu o mare extindere şi modernizare în toată perioada postbelică, totalizau în 1989 o lungime de 72.816 km, înregistrând o densitate medie generală de 30,7 km/100 kmp teritoriu. Cele mai mari densități erau consemnate în județele Prahova, Dâmbovița, Ilfov şi Iaşi, apoi în Vaslui, Argeş, Vrancea, Mehedinți, Cluj, Botoşani, Olt, Sălaj, Vâlcea, iar cele mai mici în Tulcea, Călăraşi, Covasna şi Harghita.

– Din totalul ***mărfurilor transportate*** în 1989, transportului feroviar i-au revenit 10,8% (față de 71,3% în 1950), transportului auto 85,5% (24,0% în 1950), transportului fluvial 1,3% (2,3% în 1950), transportului maritim 1,3% (0,4% în 1950), transportului prin conducte petroliere magistrale 1,1% (2,0% în 1950).

Mărfurile transportate pe căile ferate au fost dominate cantitativ (tone) de produsele de carieră (20,2%), cărbune (19,9%), ţiţei şi produse petroliere (8,3%), produse metalurgice feroase şi neferoase, maşini şi utilaje (8,1%), materiale de construcţii (7,7%), produse chimice şi de industrie uşoară (7,7%).

Transportul de călători a fost efectuat în 1989 în proporţie de 64,4% pe căile rutiere (faţă de 8,8% în 1950), de 35,2% pe căile ferate (94,1% în 1950), de 0,1% pe căi fluviale (0,4% în 1950), de 0,3% pe căi aeriene (0,1% în 1950).

– S-a îmbunătăţit substanţial şi activitatea de ***poştă şi telecomunicaţii***, în primul rând prin extinderea reţelei – numărul unităţilor crescând de la 1580 în 1950 la 4.600 în 1989, volumul corespondenţei expediate fiind de 2,6 ori mai mare în 1989 faţă de 1950, al ziarelor şi publicaţiilor de 8,3% ori, al mesageriilor de 3,6 ori, al abonamentelor telefonice de 22,2 ori.

În profil teritorial, judeţele cu cel mai mare număr de corespondenţă expediată au fost, în 1989, municipiul Bucureşti (15,0%), Constanţa (9,2%), Cluj, Sibiu şi Timiş, de mesagerii Bucureşti (27,0%), Timiş (4,0%), Hunedoara, Cluj, Constanţa, de abonamente la telefon Bucureşti (25,4%), Cluj (3,9%), Prahova, Constanţa, Timiş, Bacău, Braşov.

d. **Comerţul**

– *Comerţul interior*, prin formele sale de proprietate, prin modul socialist de servire şi de structură a mărfurilor, prin lipsa acută a unor produse alimentare de bază, a constituit unul din domeniile de profundă nemulţumire, cu un puternic impact social negativ.

Numărul unităţilor comerciale a crescut relativ puţin în perioada 1950–1989, de la 65.795 la 82.035, iar ca pondere, în 1950, unităţile de stat deţineau 11,8%, cele cooperatiste 30,1%, unităţile particulare 58,1%; în 1989, unităţile de stat 51% şi cele cooperatiste 49%, unităţile comerciale particulare fiind statistic inexistente. În profil teritorial, cele mai multe şi mai mari unităţi comerciale erau amplasate în oraşe; în 1989 unităţile cele mai numeroase erau în municipiul Bucureşti – 8,0% (din care 5,9% unităţi comerciale cu amănuntul) şi în judeţele Prahova – 8,0% (3,0% cu amănuntul), Cluj – 3,4% (2,2% cu amănuntul), Bihor – 3,3 (2,4% cu amănuntul), Constanţa – 3,3% (2,4% cu amănuntul), Timiş – 3,3% (2,2 cu amănuntul), Dolj – 3,2% (2,3% cu amănuntul), Mureş – 3,1% (1,9% cu amănuntul).

Pe profile, în 1989, numărul unităţilor comerciale avea următoarea structură:

Alimentare – 17.007
- de carne şi peşte .....….1.016
- de pâine .....….2.444
- de legume şi fructe ……2.990
- alte 10.557

Nealimentare – 24.465
- textile, îmbrăcăminte ..8.324
- metalo-chimice .....….4.237
- de mobilă .....……747
- farmacii .....…...1.422
- librării şi papetării 2.278
- produse petroliere 725
- materiale de construcţii …..595
- alte 61.137

Unităţi de alimentaţie publică – 21.646
- restaurante ....……..4.234
- bufete, bodegi, berării ...10.745
- cofetării patiserii ....….....4.487

Chioşcuri – 8.146
- alimentare .....….....4.132
- nealimentare 2.222
- alimentaţie publică 1.792

Universale – 10.771

Din volumul total de mărfuri vândute în 1989, comerțului de stat i-au revenit 78,4%, iar pe cele 3 categorii, 32,2% mărfuri alimentare, 21,1% alimentație publică, 46,7% mărfuri nealimentare.

În profil teritorial, cel mai mare volum de vânzări la mărfuri alimentare l-au înregistrat municipiul București – 19,3% din total, şi județele Constanța – 4,2%, Prahova – 3,8%, Timiş – 3,6%, Braşov – 3,6%, Cluj – 3,1%; la mărfuri nealimentare Bucureşti – 16,8%, Constanța – 4,7%, Timiş – 4,0%, Dolj – 3,9%, Prahova – 3,7%, Cluj – 3,3%, Braşov – 3,2%; la alimentația publică municipiul Bucureşti – 12,2%, Constanța – 7,0%, Prahova – 3,9%, Braşov – 3,9%, Cluj – 3,5%, Mureş – 3,3%, Timiş – 3,2%, Bacău – 3,2%.

Principalele produse vândute prin comerțul cu amănuntul, în anul 1989, au fost (în ordinea descrescătoare a valorilor) pâinea, carnea şi produsele din carne, laptele şi produsele lactate, ouăle, zahărul şi produsele zaharoase, legumele şi fructele proaspete, conservele, berea, băuturile alcoolice, țesăturile, confecțiile şi tricotajele, mobila, aparatele de radio şi tv., maşinile electrice de uz casnic, medicamentele, detergenții.

– ***Comerțul exterior***, cu cele două componente ale sale (import şi export), proclamat monopol de stat (numai unitățile abilitate puteau efectua activitățile de import-export), a înregistrat o dinamică puternic ascendentă şi o diversificare considerabilă.

Astfel, valoarea comerțului exterior creşte de aproape 40 de ori din 1950 până în 1980, când se pune accentul pe industrializare, apoi scade până în 1989, când se acordă atenția cea mai mare imperativelor politice, în vederea obținerii surselor valutare pentru acoperirea datoriilor externe (cf. Aurelian Bondrea, *op. cit.,* p. 82).

Ponderea mărfurilor **exportate** în 1950 era dominată de combustibili, materii prime minerale şi metale (33,8% din valoarea totală), materii prime şi produse nealimentare prelucrate (28,9%), materii prime şi mărfuri alimentare (25,7%), iar în 1989 de combustibili, materii prime minerale şi metale (32,1%), maşini, utilaje şi mijloace de transport (29,3%), mărfuri industriale de larg consum (18,1%). Importul era dominat, în 1950, de maşini, utilaje şi mijloace de transport (38,3%), combustibili, materii prime minerale, metale (23,5% din valoarea totală), materii prime şi produse prelucrate nealimentare (21,4%), mărfuri industriale de larg consum (10,2%); în 1989 de combustibili, materii prime minerale, metale (56,0%), maşini, utilaje şi mijloace de transport (25,5%).

În această perioadă, deşi mutațiile structurale s-au axat pe exportul de fabricate industriale, datorită calităților scăzute ale acestora, s-a înregistrat o diminuare a solicitărilor externe, ceea ce a generat un venit valutar sub aşteptări.

În legătură cu caracterizarea generală a comerțului exterior al României în perioada 1950–1989, trebuie subliniat că prefacerea substanțială a vieții economice, sociale şi culturale a românilor a solicitat eforturi încordate din partea majorității populației, în anumite perioade chiar sacrificii materiale, totul fiind subordonat creşterii potențialului economic şi venitului național.

– Principalele produse exportate în 1989:

- **după valoare**, în lei (în ordine descrescătoare): mobilă, maşini, utilaje şi investiţii pentru explorări geologice şi pentru foraje; confecţii textile; tractoare, maşini şi inventar agricol; utilaj energetic şi electrotehnic; tricotaje;
- **după importanţă şi cantitate**: autoturisme de oraş şi de teren; laminate feroase; produse petroliere; îngrăşăminte chimice; sticlărie şi ceramică fină; furnire, plăci aglomerate şi fibrolemnoase; legume, fructe şi struguri; vinuri; miere.

– Principalele produse importate în 1989:

- **după valoare**, în lei (în ordine descrescătoare): utilaje pentru ridicat şi transportat; utilaje pentru telecomunicaţii; utilaje pentru diferite ramuri industriale; medicamente şi produse farmaceutice;
- **după importanţă şi cantitate**: minereu de fier, huilă, cocs metalurgic, gaze naturale, ţiţei.

Din valoarea totală a comerţului exterior de 2.735 milioane lei valută în 1950, exportului i-au revenit 46,6%; din cea de 109 970 milioane lei în 1980 – 46,3%; din cea de 302 762 milioane lei în 1989 – 55,4%.

Pe ţări, valorile cele mai mari ale produselor **exportate** în 1950 s-au concentrat, în proporţie de 81,2%, în: U.R.S.S. (60,8%), Ungaria (10,3%) şi Cehoslovacia (10,1%); în 1980, exportul era dirijat în proporţie de 73% în 15 ţări (în ordine descrescătoare): U.R.S.S. (19,6%), R.F.G. (8,5%), R.D.G. (5,8%), Italia (5,8%), China, S.U.A., Cehoslovacia, Polonia, Olanda, Franţa, Ungaria, Turcia, Egipt, Grecia, Iran (2,1%); în 1989, peste 46% în 13 ţări: Italia (9,5%), R.F.G. (6,5%), S.U.A., R.D.G., China, Cehoslovacia, Polonia, Iran, Turcia, Ungaria, Anglia, Franţa, Egipt (1,8%).

În privinţa **importurilor**, România avea relaţii în 1950 numai cu 26 de ţări, valoarea acestora concentrându-se, în proporţie de 70,6%, în: U.R.S.S. (43,4%), Cehoslovacia (16,6%) şi Ungaria (10,6%); în 1980, circa 76% din valoarea importurilor proveneau din 17 ţări (în ordine descrescătoare): U.R.S.S. (15,6%), S.U.A. (7,4%), Irak, R.F.G., Iran, China, R.D.G., Cehoslovacia, Libia, Polonia, Ungaria, Franţa, Nigeria, Italia, Austria, Siria, Anglia (1,9%); în 1989, ponderile cele mai mari se concentrau în 14 state, care totalizau 83,2% (în ordine descrescătoare): U.R.S.S. (31,5%), Iran (12.0%), R.D.G. (7,4%), Arabia Saudită (6,3%), Cehoslovacia, Polonia, China, Bulgaria, R.F.G., S.U.A, Iugoslavia, Egipt, Siria, Kuweit (1,7%).

e. **Activităţi sociale - culturale - servicii**

– Domeniul învăţământului s-a caracterizat prin extinderea şcolarizării obligatorii, prin acţiuni de alfabetizare şi prin gratuitate pentru toate formele.

Numărul unităţilor de învăţământ a crescut, faţă de 1938, de 1,3 ori în 1950/1951, de 1,7 ori în 1970/1971, de 1,9 ori în 1980/1981 şi de peste 1,7 ori în 1989 (între 1980 şi 1989 s-a înregistrat o foarte uşoară, dar continuă, reducere). Şi numărul elevilor din învăţământul primar şi gimnazial a urmat aceeaşi dinamică ascendentă şi descendentă din 1950 până în 1989; în schimb, cel al elevilor din ciclul liceal a crescut de 5,4 ori în 1970/1971 şi de 14,4 ori în 1989/1990.

Învățământul profesional a înregistrat, între 1950 şi 1989, o creştere a numărului de elevi de 3,1 ori, iar învățământul tehnic şi de maiştri o scădere de aproape 59 ori.

După numărul de studenți, învățământul superior s-a remarcat printr-o dinamică ascendentă din 1950 până în 1980 (o creştere de 3,6 ori), urmată apoi de creşteri sau scăderi uşoare de la un an la altul, în 1989/1990 ajungându-se la un număr de 1,2 ori mai mic decât în 1980/1981.

În privința personalului didactic, la nivel național, numărul acestuia a înregistrat o dinamică asemănătoare numărului de elevi, cu o creştere până în 1980/1981 şi apoi o scădere uşoară până în 1989/1990.

Referitor la structura învățământului pe tipuri de şcoli, în anul 1950/1951 funcționau 110 licee pedagogice, 224 licee real-umaniste, 9 licee de artă, iar în 1989/1990 erau 642 licee industriale, 150 agro-industriale, 38 economice, 23 pedagogice, 27 sanitare, 6 de artă, 69 de matematică-fizică, 10 de ştiințe ale naturii, 16 de filologie-istorie, numărul cel mai mare al elevilor (învățământ de zi şi seral) fiind înregistrat în Bucureşti (10,2% din total) şi în județele Iaşi (3,9%), Prahova, Constanța, Cluj, Bacău, Dolj, Argeş, Suceava (3,0%).

În 1950/1951 erau 54 instituții de învățământ superior, cu 136 facultăți, profilate pe 27 specialități, în 1970/1971 numărul acestora a scăzut la 51, dar cu 195 facultăți (26 de specialități), pentru ca până în 1989/1990 să scadă la 44 cu 101 facultăți (23 de specialități). În profil teritorial, unitățile de învățământ superior erau localizate în 1950/1951 în 13 centre: Bucureşti (54 de facultăți), Cluj (31), Iaşi (23), Timişoara (12), Tg. Mureş (5), Braşov (2), Craiova (2), Constanța, Petroşani, Galați, Arad, Brad, Câmpulung Moldovenesc (toate câte 1 facultate), iar în 1989/1990 în 19 oraşe: Bucureşti (33 de facultăți), Cluj (15), Iaşi (15), Timişoara (10), Craiova (7), Braşov (4), Tg. Mureş (2), Petroşani (2), Constanța(1), la care se adaugă noi centre – Ploieşti (2) Sibiu, Piteşti, Baia Mare, Reşița, Hunedoara, Suceava, Oradea, Bacău (toate câte o facultate).

Rezultă că în principalele 5 centre universitare numărul facultăților a scăzut, în 4 centre a crescut, într-unul s-a menținut, au apărut 9 centre noi şi au dispărut 3 centre.

– *Cercetarea ştiințifică* a înregistrat un progres remarcabil între 1950 şi 1975, atât prin numărul de cercetători şi de teme de cercetare cu finalizare practică, de ştiință fundamentală sau de publicistică ştiințifică, precum şi printr-o organizare judicioasă – cercetarea ştiințifică academică fiind realizată în institute de profil din subordinea Academiei Române – şi investiții importante. După 1975, cercetarea ştiințifică fundamentală intră într-un declin evident, institutele Academiei trecând, ca adevărate „anexe“, pe lângă diferite ministere sau instituții centrale, investițiile se reduc drastic, promovările se limitează considerabil, iar salariile rămân la un nivel scăzut.

Cercetătorii ştiințifici tineri privesc, din ce în ce mai insistent, către Europa Vestică şi America, cei mai în vârstă aşteaptă, cu resemnare, o redresare şi o considerație corespunzătoare treptei profesionale pe care se află, marea lor majoritate fiind **doctori** în ştiințele respective şi având zeci şi sute de **lucrări ştiințifice** publicate în țară şi în străinătate.

– ***Activitatea culturală***, şi ea puternic viciată de ingerinţele politice socialiste printr-o activă şi permanentă cenzură, printr-o impunere a ideologiei oficiale, prin îngrădirea promovării şi exprimării libere a creaţiei etc., a înregistrat, totuşi, un proces remarcabil de dezvoltare şi diversificare.

Astfel, casele de cultură şi căminele culturale, comunale şi săteşti, au organizat manifestări culturale în toate mediile, numărul crescând foarte uşor din 1960 până în 1989.

Numărul bibliotecilor a scăzut, însă, treptat, din 1950 până în 1989, de la 37.221 la 20.773, structura lor, în 1989, fiind dominată (numeric) de bibliotecile şcolare (52,7%), urmate de bibliotecile publice (33,0%) şi de cele specializate (14,0%); bibliotecile instituţiilor de învăţământ superior erau în număr de 43, iar al celor naţionale de 2.

La nivelul unităţilor teritorial-administrative, cel mai mare număr de case de cultură se găsea (în ordine descrescătoare) în Prahova (14), Sibiu (câte 12), Constanţa, Bihor (câte 11), Braşov, Timiş, Mureş, Arad, Harghita (câte 10), iar cel mai mic în Călăraşi şi Giurgiu (câte 1), Brăila şi Buzău (câte 3); numărul cel mai mare de biblioteci se afla în Bucureşti (6,9% din total), Argeş (4,0%), Iaşi, Suceava, Cluj, Timiş, Prahova, Mureş, Bihor, Olt, Hunedoara (2,9%), iar cel mai mic în Tulcea (1,0%), Giurgiu, Brăila, Covasna, Călăraşi, Ialomiţa (1,4%).

În privinţa producţiei cinematografice, se remarcă începerea realizării de filme artistice de lung metraj, 2 în 1951, apoi 10 în 1960, în 1980 se atinge apogeul de 33, după care scade treptat, ajungându-se la 23 în 1989.

Numărul serialelor de televiziune s-a menţinut la 14 în 1980 şi 15 în 1989.

Teatrele şi instituţiile muzicale, în creştere numerică până în 1985 (154) şi apoi în scădere uşoară până în 1989 (146), au oferit spectacole şi concerte relativ variate, însă şi multe dintre ele cu ingerinţe politice evidente.

Radioul şi televiziunea, cele mai puternic afectate de ingerinţele de natură politică, au înregistrat o considerabilă dezvoltare şi un puternic impact social. Către sfârşitul epocii socialiste, programele de radio şi, mai ales, de televiziune erau axate pe propaganda „marilor realizări“ ale regimului socialist şi a acţiunilor zilnice ale „familiei conducătoare“, ajungându-se până la a se reduce programul televiziunii numai la câteva ore seara, şi acestea pentru a prezenta conducătorul statului socialist şi preşedintele partidului unic (este relevant că numeroşi cetăţeni români, urmăreau după amiaza şi seara programele televiziunilor bulgară şi sârbă).

Numărul staţiilor de radio-emisie a crescut de la 7 în 1950, la 123 în 1989, iar cel al staţiilor de televiziune de la 6 (din care 2 principale) în 1960, la 40 în 1989.

În domeniul tipăriturilor, în perioada 1970-1989 s-a înregistrat un regres continuu (în 1989 de 2 ori mai puţine faţă de 1970), structura pe domenii de specialitate a cărţilor şi broşurilor tipărite în 1989 prezentându-se astfel: tehnică, industrie, agricultură, medicină – 34,2%, literatură – 26,9%, ştiinţe naturale, matematică – 13,0%, ştiinţe sociale – 10,0%, restul revenind (în ordine descrescătoare) specialităţilor filologie, lingvistică, istorie, geografie, artă, jocuri, sport, generale, religie, filosofie.

Numărul revistelor şi publicaţiilor periodice a crescut din 1950 până în 1970, după care a scăzut până în 1980, menţinându-se la aceleaşi valori numerice până în 1989 (435 de titluri, din care 38 în limbile minorităţilor naţionale).

Activitatea muzeistică s-a bazat pe un număr apreciabil de muzee, care a crescut de la 121, în 1950, la 463 în 1989; din punct de vedere al profilului lor în 1989, situaţia era următoarea: muzeele cu profil mixt (22,7% din totalul muzeelor), de artă (19,9%), memoriale (19,8%), ştiinţele naturii (12,5%), istorie (11,7%), etnografie (11,6%), tehnice (1,8%).

– ***Ocrotirea sănătăţii*** s-a evidenţiat prin asigurarea asistenţei medicale gratuite în toate domeniile publice, mărindu-se considerabil numărul unităţilor sanitare, al personalului, al dotărilor.

Astfel, în perioada 1950-1989, numărul medicilor a sporit de 3,2 ori, al personalului mediu sanitar de 3,8 ori, al paturilor de asistenţă medicală de 3,1 ori, iar al persoanelor internate în spitale de 3,9 ori, raportul locuitori/medic scăzând de la 1.047 în 1950, la 478 în 1989.

Ca repartiţie geografică, cele mai multe paturi de asistenţă medicală se aflau în Bucureşti (12,6%) şi în judeţele Iaşi (4,6%), Cluj (4,3%), Prahova, Bihor, Dolj, Hunedoara, iar cele mai puţine în Ialomiţa, Giurgiu, Tulcea, Călăraşi, Bistriţa-Năsăud.

Numărul medicilor pe unităţi teritorial-administrative era dominat de Bucureşti (12,2%), Cluj (4,4%), Timiş, Iaşi, Prahova (3,5%), cel mai mic fiind în Tulcea, Sălaj, Covasna.

– ***Gospodărirea comunală*** a înregistrat unele îmbunătăţiri, dar departe de necesităţi şi de înscrierea în parametri corespunzători perioadei respective de civilizaţie.

Astfel, deşi numărul localităţilor *alimentate cu apă* în sistem centralizat a crescut de la 101, în 1950, la 2.301 în 1989, al celor cu *reţea de distribuţie a gazelor naturale* de la 92, în 1950, la 514 în 1989, al localităţilor cu *reţea de canalizare* de la 72, în 1950, la 537 în 1989, totuşi, modul de organizare şi de gospodărire a generat disfuncţionalităţi permanente şi nemulţumiri generale.

În profil teritorial, excluzând municipiul Bucureşti, care avea o situaţie particulară, cele mai mari lungimi ale reţelei de distribuire a apei potabile erau înregistrate în judeţele Cluj, Maramureş, Prahova, Timiş şi Constanţa, iar cele mai mici în Giurgiu şi Covasna; ale reţelei de gaze naturale în Mureş (14,7%), Cluj şi Prahova, lipsite de reţele de distribuire de gaze naturale fiind Călăraşi, Mehedinţi, Tulcea; de reţele de canalizare în Prahova, Mureş, Hunedoara, Cluj, Maramureş, cele mai reduse în Giurgiu, Călăraşi, Ialomiţa, Sălaj; spaţiile verzi erau mai întinse în Bucureşti (21,4%), Constanţa (6,3%), Timiş, Dolj, Cluj.

- *Transportul urban* de călători, în comun, era organizat, la sfârşitul epocii socialiste, în 56 de oraşe.

Tramvaiele, cu o reţea de 345 km în 1950, 854 km în 1980 şi 1493 km în 1989, circulau în Bucureşti (28,7% din totalul reţelei), Galaţi (20,9%), Arad (17,6%), Iaşi (9,0%), Oradea, Timişoara, Brăila, Craiova, Cluj-Napoca, Constanţa, Reşiţa, Ploieşti, Sibiu şi Braşov.

Transportul intraurban cu autobuze era prezent în toate cele 56 de oraşe, însumând o reţea de 16.130 km.

Troleibuzele dispuneau de o reţea totală de 594 km, de uzul lor beneficiind oraşele Bucureşti, Cluj-Napoca, Braşov, Constanţa, Sibiu, Iaşi, Timişoara, Brăila, Suceava, Galaţi şi Mediaş.

Transportul cu maxi-taxi dispunea de o reţea de 63 km în 1980 şi de 1.391 km în 1989, iar cu metroul, de 8 km în 1980 şi de 57 km în 1989.

Ca număr de vehicule, la sfârşitul anului 1989, transportul urban în comun, dispunea de 2.498 tramvaie, 6.385 autobuze, 900 troleibuze, 315 maxi-taxi, 396 vagoane metrou.

Numărul autotaximetrelor, cu licenţe de transport călători, a crescut de la 831 în 1960, la 1633 în 1970 şi la 1917 în 1989 (în Bucureşti 56,7% din total).

f. **Concluzii**

Indicatorii sintetici socio-economici în epoca socialistă scot în evidenţă o creştere de aproape 29 de ori a produsului social în 1989 faţă de 1950 (principalul aport revenind industriei – 66,8%), de 18,5 ori a venitului naţional (58,1% industria), de 1,3 ori a valorii produsului intern brut în 1989 faţă de 1980 (industrie – 52,9%, agricultura – 13,9%), de 16,8 ori valoarea fondurilor fixe (1989/1950).

În concluzie (cf. Aurelian Bondrea, *op. cit*.), creşterea spectaculoasă a economiei, cu precădere a industriei, s-a realizat pe cale extensivă, perioada 1980-1989 marcând o scădere apreciabilă a ritmurilor generale anterioare, ceea ce a dus şi la diminuarea eficienţei economice. De reţinut că în ultimul deceniu al epocii respective, o mare parte din acumulări a fost dirijată spre construcţii „măreţe“, precum Canalul Dunăre – Marea Neagră, Canalul Dunăre – Argeş, Combinatul Petrochimic Năvodari – fără posibilităţi directe sau imediat productive, ca şi spre edificii costisitoare şi fără o folosire eficientă sau strict şi urgent folositoare, ca, de exemplu, Casa Poporului, Biblioteca Naţională, Muzeul Naţional etc.

De asemenea, cu urmări negative majore s-au înscris învechirea tehnicii şi tehnologiei, reducerea masivă a importurilor de utilaje şi materiale de înaltă tehnică şi productivitate, reducerea cercetărilor ştiinţifice şi ignorarea realizărilor tehnice pe plan mondial, practicarea unui export cu preţuri scăzute, diminuarea continuă şi generalizată a conştiinţei profesionale, scăderea puternică a nivelului de trai, ca şi a productivităţii muncii (de câteva ori mai mică decât în alte ţări), consumurile mari de energie şi de materii prime, organizarea şi conducerea activităţilor economice cu carenţe manageriale acute etc., toate acestea creind dezechilibre între mijloacele utilizate şi eficienţa lor, între necesităţile de promovare a procesului tehnic şi politica economico-socială, între orientarea spre ramuri economice moderne şi menţinerea (chiar dezvoltarea) celor extensive şi energointensive, între calificarea înaltă, specializată şi tendinţele puternice de egalizare a retribuţiei.

„Mecanismul economic hipercentralizat, la discreţia unei politici economice unipersonale, subiective, era incapabil să oprească acumularea fenomenelor negative şi să pună în valoare capacităţile productive, resursele materiale şi umane ale ţării. Centralismul excesiv în economie, în sfera politicului, administraţiei, finanţelor, învăţământului, sănătăţii, ştiinţei, culturii etc., amestecul autorităţilor

statale în viaţa cetăţeanului; înăbuşirea iniţiativelor personale şi de grup; interdicţia circulaţiei libere a cetăţenilor; izolarea crescândă a factorilor de decizie; exercitarea conducerii unipersonale şi a cultului personalităţii; apariţia unei stări generale de nemulţumire, …; izolarea pe plan extern a ţării“ (cf. Aurelian Bondrea, *op. cit.*, p. 120), au fost şi s-au făcut simţite, în special în anii ’80, dificultăţi şi contradicţii majore, care au generat tensiuni sociale şi o acută criză a regimului politic totalitar, dând naştere „exploziei“ din decembrie 1989.

B. **Etapa postdecembristă — Caracterizare generală a problemelor economico-sociale**[*]

Caracteristica esenţială a proceselor evoluţiei economico-sociale în această perioadă o reprezintă transformările din domeniul politic, sistemul totalitar fiind înlocuit de democraţia pluralistă.

Momentul „decembrie 1989“ mai este şi acum sub semnul incertitudinii, neclarităţii: unii îl consideră revoluţie, alţii revoltă populară; sunt mulţi şi cei care-l apreciază ca lovitură de stat sau chiar ca o „răsturnare“ politică. Acest „eveniment“, cum îl numesc nu puţini, este clar o „explozie“, o urmare a acumulărilor stărilor negative din perioada socialistă, care au avut la bază un extraordinar efort naţional, sacrificii peste măsură din partea întregii societăţi româneşti, cu efecte evidente în starea de spirit a populaţiei, în nivelul de viaţă şi în speranţele imediate şi de lungă durată.

Încă din ianuarie 1990, România a intrat într-o perioadă absolută nouă, al cărei început a fost marcat de măsuri, de preocupări privind schimbări de structură ale tuturor domeniilor de activitate economică, socială, politică, perioadă care a fost numită de **tranziţie.**

Perioada de tranziţie, noţiune folosită frecvent în terminologia politică şi în mass-media, înseamnă, în linii generale, o trecere de la o situaţie la alta, de la o stare la alta, de la un sistem economico-social şi politic la altul, în care se întâmpină multe dificultăţi interne şi externe.

Principalele caracteristici **generale** ale evoluţiei economico-sociale a României în perioada postdecembristă sunt:

a) procesul de transformare a economiei centralist-birocratice, cu o arhitectură bazată pe proprietatea de stat, nu a avut la bază o strategie elaborată pe criterii eficiente, pe programe de guvernare clare, coerente şi flexibile;

b) strategia graduală, efectuată în ritmul rapid al aşa-zisei „terapii de şoc“, având ca obiectiv central creerea economiei de piaţă, nu s-a bazat pe concurenţa dintre pârghiile potenţiale ale economiei şi măsurile de politică economică;

c) reforma, care are ca scop esenţial restructurarea economiei naţionale, este incoerentă şi insuficient organizată, având rezultate sub aşteptări;

d) privatizarea şi restructurarea, ca principale componente ale reformei economico-financiare, au dovedit lipsă de viziune şi slabă cunoaştere a realităţilor economico-sociale ale tranziţiei;

[*] Prelucrare după Aurelian Bondrea, *op. cit.*

e) apariția şi proliferarea economiei subterane, creşterea stării infracționale şi a corupției au avut urmări negative asupra procesului de modernizare a economiei de piață, au obstrucționat efortul organismelor statale pentru schimbările şi progresul stărilor economico-sociale la nivel național şi regional;

f) transformările organizării economico-sociale nu au avut la bază înființarea de instituții corespunzătoare economiei de piață, ceea ce a generat disfuncționalități şi dezechilibre la toate nivelele.

În domeniul **industriei**, tranziția spre o economie de piață s-a lovit de o evidentă dilemă: restructurarea şi modernizarea să înceapă înainte sau după privatizare, ceea ce a făcut ca rezultatul să fie accentuarea sau apariția unor situații dificile, cum sunt:

a) creşterea producției pe stoc, datorită necunoaşterii sau slabei prospectări a pieței, ceea ce a determinat blocarea resurselor interne modeste sau insuficiente ale întreprinderilor;

b) autoexcluderea de pe piețele tradiționale, ocupate de competitori mai atractivi sub raportul prețurilor şi al calității;

c) insuficiența sau, chiar, lipsa de capital necesar modernizării instalațiilor şi maşinilor au dus la scăderea productivității şi a calității produselor;

d) înlocuirea conducerii întreprinderilor pe criterii politice sau interese de grup, nu după competența profesională şi managerială, ca şi fărâmițarea în mai multe unități (societăți) au avut ca rezultat, în cele mai multe cazuri, stagnarea sau scăderea producției, iar în cazul unor unități chiar falimentul;

e) transformarea întreprinderilor de stat în societăți comerciale sau în regii autonome s-a efectuat fără o pregătire prealabilă, ceea ce a dus la o precară situație financiară, iar restituirea bruscă şi masivă a părților sociale către foştii salariați a generat frecvente şi puternice blocaje financiare;

f) investițiile străine, cotate ca elemente principale în procesul de privatizare şi în progresul sectorului privat, s-au situat cu mult sub aşteptări şi, mai ales, sub necesități, iar cele realizate au fost, cu precădere, orientate spre zonele comerciale şi ale infrastructurii, nu spre producție.

În legătură cu cele de mai sus, este deosebit de dificil a stabili o situație actuală clară, în profil teritorial şi funcțional, a structurilor de producție şi de profil ale unităților industriale, unele fiind în stagnare, diminuare de producție sau în falimentare, altele în restructurare, privatizare sau lichidare etc.

În sectorul **agricol**, perioada postdecembristă se evidențiază prin:

a) restituirea terenurilor foştilor proprietari, adică reconstituirea proprietății private individuale, însoțită de constituirea de proprietăți pentru cei ce activau sau aveau potențe de a practica agricultura în orizontul local şi care nu dispuseseră de terenuri agricole, a avut, pe lângă efecte pozitive, şi rezultate negative;

b) aplicarea înceată şi defectuoasă a Legii fondului funciar, prin împroprietărirea cu terenuri pe bază de interese individuale sau de grup în detrimentul multor persoane îndreptățite, a generat stări de tensiune şi numeroase conflicte;

c) subvenționarea total insuficientă de către stat a agriculturii şi diminuarea accentuată a interesului cultivatorilor au influențat practic productivitatea şi

obținerea de produse de calitate, având ca efect concurarea producătorilor agricoli români, pe piața internă, cu produse agroalimentare mai ieftine şi mai bune calitativ de către producători străini.

Tranziția a avut efecte generate de disfuncționalități şi asupra **infrastructurii,** a **comerțului intern** şi **extern**, chiar şi asupra **turismului**.

3.3. ***Structuri socio-economice actuale***

Analizele activităților economico-sociale se bazează pe date documentare, informative, statistice din anii 1990-2005, cu referiri şi la perioade trecute sau la ani anteriori. *Este necesară precizarea că, datorită situației de tranziție a etapei actuale, când unitățile economice din toate domeniile au activități neclare, nedefinite, foarte multe fiind în restructurare, în stagnare, în conservare, în întreruperi ale activității, în curs de privatizare sau de falimentare, cu modificări de profil, ca şi apariții de unități noi, temporare sau pe timp nelimitat etc., analizele teritoriale şi funcționale, localizările şi profilurile țin seama şi de existența în etapa anterioară a activităților şi unităților teritoriale, chiar dacă acestea sunt într-o situație din cele enumerate mai sus (cu posibilități de a fi reactivate).*

3.3.1. **Activități industriale**

Caracterizare generală

Printr-o definiție foarte generală, industria este acțiunea sau activitatea de „prefacere a materiilor prime în produse diferite sau a unor produse în alte produse cu o valoare similară sau superioară". Cea dintâi industrie, al cărei început se pierde în negura timpurilor, reprezentată de meşteşugurile casnice (Iorga, *Istoria industriilor din România*, Bucureşti), era practicată în cadrul gospodăriilor țărăneşti, pentru satisfacerea nevoilor personale, mai ales în domeniul îmbrăcămintei şi al alimentelor.

Înființarea de fabrici, după modelul celor din Europa Apuseană, a început în a doua jumătate a secolului XVIII şi a continuat, cu unele stagnări, în toate perioadele următoare, cu „momente" marcate de politica industrială de stat, prevăzute în *Dispozițiile Regulamentului Organic* din 1832 („Stăpânirea va ocroti aşezarea fabricilor şi a manufacturilor trăgând din străinătate prin făgăduințe folositoare pe meşterii şi lucrătorii ce vor voi să se aşeze aici în țară şi dând acestora cât şi celor ce vor desăvârşi vreo ramură sau orice industrie, premii – daruri de însuflețire" – *Enciclopedia României*, 1938-1939, vol. II, Bucureşti, p. 185), în *Legea protecționismului* din 1887 şi în cea *de încurajare a industriei*, din 1912, ca şi în procesul de industrializare generalizată şi intensificată din perioada interbelică. Pentru epoca *liberalismului economic* de după 1832, când ideologia *liberschimbistă* se evidențiază din ce în ce mai mult, este deosebit de interesantă optica prințului moldovean Nicolae Şuțu, privind *clasicismul economic* în Principate (cf. *Enciclopedia României*, *op. cit.,* p. 188), exprimată în cuprinsul unui proiect de lege:

a) întemeierea instituțiilor de credit „ce sporesc capitalurile şi micşorează dobânzile“;

b) întrebuințarea şi generalizarea căilor de comunicație;

c) înființarea unui învățământ profesional şi aşezarea întregului învățământ de orice ordin pe baze profesionale;

d) libertate economică şi comercială: schimburi libere şi muncă liberă;

e) creerea unor aşezăminte industriale de stat, care prin rezultatele lor să servească de model întreprinzătorilor particulari;

f) concursuri publice şi premii pentru cei ce vor fi introdus un nou „gen de industrie“ sau care vor fi aplicat în producția industrială „metoduri economice“;

g) încurajarea aşezării tehnicienilor şi industriaşilor străini care ar veni în țară să fructifice fie capitalurile, fie munca şi specialitatea lor;

h) monedă unitară, fixă şi bine consolidată, măsuri şi greutăți uniforme, expoziții şi concursuri, instituții de moralitate şi prevedere, prime.

Înainte de războiul de Independență, în 1873, apăruse o *lege în favoarea industriei zahărului*, în baza căreia s-au înființat fabricile de la Chitila şi Sascut, iar după aceea, a apărut o suită de legi privind activitățile economice: *Legea asupra mărcilor de fabrică şi de comerț* (1879), *Legea pentru industria zaharină* (1882), *Legea atribuirii spre exploatare* a 150 ha pădure în fiecare an, timp de 40 ani, la preț neconcurențial, primei societăți române de fabricare a hârtiei (1883), *Legea pentru încurajarea şi dezvoltarea exploatării apelor minerale* din țară şi a produselor lor (1886), *Legea măsurilor generale* privind ajutorul industriei naționale (1887) (cf. *Enciclopedia României*, vol. II, p. 191).

De asemenea, tot prin acte normative, se acordau unele facilități, pe timp de 15 ani, întreprinzătorilor care înființau un stabiliment cu o investiție de minimum 50.000 lei şi cu cel puțin 25 lucrători, astfel:

a) scutire de orice impozit direct către stat, județ sau comună;

b) intrarea liberă a maşinilor, componentelor şi accesoriilor importate, servind nevoilor industriale;

c) intrarea liberă a materiilor prime necesare fabricației, în cazul inexistenței în țară a cantităților suficiente;

d) reducerea tarifelor de transport pe căile ferate: 35% la tarifele pentru materiile prime din țară şi 45% pentru produsele fabricate;

e) dreptul de a obține în deplină proprietate, pe 90 ani, teren din proprietățile statului;

f) dreptul de prioritate pentru fabricile indigene care produc furnituri statului, județelor, comunelor.

Din analiza datelor statistice, rezultă că în 1902 erau 625 întreprinderi industriale, cu 39.750 salariați şi cu o producție valorică de 230 milioane lei, 236 fiind înființate înainte de 1887, 167 în anii 1887-1892 şi 222 după 1892, iar în 1915 figurau 847 întreprinderi, cu 58.870 salariați şi cu o valoare a producției de 547 milioane lei.

După **Marea Unire** din 1918, cu toate aprecierile unor economişti că România este o țară **eminamente agricolă**, procesul de industrializare se intensifică, influențând, evident, şi factorii politici, şi structurile social-economice.

În această situație, politica vamală formula câteva cerințe importante:

a) industriile care satisfac cerințele interne, precum industria petrolului, forestieră şi agricolă, nu au nevoie de protecția vamală, ci de piețe externe de debuşeu;

b) industriile care valorifică în mare parte sau aproape în totalitate materia primă din țară (textilă, tăbăcăriei şi încălțămintei, sticlăriei, cimentului, hârtiei), care încă nu sunt consolidate şi pot deveni industrii de export, au nevoie de protecție vamală;

c) Industriile care nu pot acoperi cerințele interne, dar care sunt necesare pentru apărarea țării şi pentru furnizarea de produse celorlalte ramuri ale economiei naționale, precum metalurgia şi construcțiile de maşini, trebuie să beneficieze de protecție vamală şi să li se asigure comenzi din partea instituțiilor naționale sau publice.

În timpul celui de-al doilea război mondial, producția industrială legată de cerințele militare se diversifică şi se intensifică, iar în anii 1944-1950 este axată pe refacerea şi pe achitarea datoriilor.

După 1950, sunt extinse, reutilate şi modernizate marile exploatări miniere şi se pun în valoare **noi zăcăminte** în județele Cluj, Constanța, Satu Mare, Maramureş, Suceava, Tulcea, Gorj; în Câmpia Română, Dealurile şi Câmpia Banato-Crişană, Platforma marină. Se construiesc **centrale termoelectrice** la Bucureşti, Rogojel – jud. Gorj, Mintia – jud. Hunedoara, Iernut, Fântânele – jud. Mureş, Chiscani – jud. Brăila, Oneşti – jud. Bacău, Işalnița – jud. Dolj; **hidrocentrale** la Porțile de Fier şi Ostrovu Mare – jud. Mehedinți, Lotru – jud. Vâlcea şi suita de hidrocentrale de pe Olt – județele Vâlcea şi Olt, Sadu V – jud. Sibiu, Vidraru şi salba de pe Argeş – jud. Argeş, Mărişel – jud. Cluj, Bicaz – jud. Neamț şi salba de hidrocentrale de pe Bistrița – județele Neamț, Bacău etc. şi se realizează o rețea națională de **transport energie electrică**, de înaltă tensiune (400, 200, 110 KV). Apar mari întreprinderi **siderurgice**, de **metalurgie feroasă** (Bucureşti, Galați, Călăraşi, Târgovişte, Buzău, Focşani, Roman, Iaşi, Zimnicea, Zalău, Tulcea) şi **neferoasă** (Slatina, Baia Mare, Moldova Nouă, Roşia Poieni, Zalău), **constructoare de maşini** (Iaşi, Suceava, Botoşani, Bârlad, Piatra Neamț, Alexandria, Câmpulung, Piteşti, Buzău, Sf. Gheorghe, Miercurea Ciuc, Zalău, Bistrița, Bucureşti, Braşov, Ploieşti etc.), **chimice** (Oneşti, Săvineşti, Roznov, Suceava, Iaşi, Chiscani, Buzău, Slobozia, Năvodari, Valea Călugărească, Popeşti-Leordeni, Jilava, Govora, Giurgiu, Tr. Măgurele, Tr. Severin, Orăştie etc.), de **materiale de construcții** (*ceramică fină* la Alba Iulia, Albeşti-Argeş, Curtea de Argeş, Urziceni, Iaşi, Câmpulung; *sticlă* la Buzău, Bucureşti; *ciment* la Bicaz, Bârseşti; *prefabricate din beton* la Bucureşti, Bârseşti, Aleşd – Bihor, Fieni; *cărămizi şi țigle* la Roman, Țăndărei, Tg. Jiu etc.), de **prelucrare a lemnului**, foarte dispersate, iar cele mai mari au profil de combinate (Bucureşti, Rm. Vâlcea, Sighet, Gherla, Suceava, Fălticeni, Gălăuțaş, Bacău, Comăneşti, Constanța, Tg. Jiu, Drobeta-Tr. Severin, Caransebeş etc.), de **celuloză şi hârtie** (Suceava, Chiscani, Dej, Drobeta-Tr. Severin, Constanța, Călăraşi), **de textile şi confecții textile** (în toate oraşele, cele mai mari unități fiind în Bucureşti, Craiova, Baia Mare, Reşița, Petroşani, Tg. Mureş, Galați, Brăila, Bârlad, Huşi, Focşani, Cehu Silvaniei, Sf. Gheorghe, Adjud, Câmpeni, Oltenița, Zalău), de **pielărie, încălțăminte, blănărie** (*tăbăcării* la Jilava, Corabia; *încălțăminte* la Huşi, Tg. Frumos, Hunedoara, Câmpulung Moldovenesc, Cristuru Secuiesc; *blănării* la Orăştie, Oradea), numeroase unități **alimentare**, cu cea

mai mare dispersie (*abatoare* la Haţeg, Galaţi, Craiova, Rm. Vâlcea, Focşani, Sf. Gheorghe, Tomeşti, Iaşi; *conserve carne* la Bucureşti, Suceava, Galaţi, Constanţa, Sibiu, Mediaş, Craiova, Tr. Severin, Timişoara, Oradea, Deva, Bacău etc.; *lapte de consum şi produse lactate* la Bucureşti, Iaşi, Galaţi, Timişoara, Constanţa, Tg. Mureş, Satu Mare, Bacău, Piteşti; *lapte praf*: Câmpulung Moldovenesc, Constanţa, Calafat, Sânnicolau Mare, Sf. Gheorghe, Cluj, Oradea, Botoşani, Reghin, Remetea; *ulei* la Iaşi, Slobozia, Constanţa, Buzău, Urziceni, Galaţi, Oradea, Carei, Timişoara, Bragadiru – Ilfov; *zahăr* la Podari, Luduş, Bucecea, Buzău, Oradea, Corabia, Roman, Urziceni, Ianca, Ţăndărei; *produse zaharoase* la Bucureşti, Timişoara, Cluj, Braşov, Drobeta-Tr. Severin; *conserve legume şi fructe* la Băiculeşti – Argeş, Tecuci, Râureni – Vâlcea, Vale Roşie – Călăraşi, Vădeni – Brăila, Caracal, Feteşti, Calafat, Ovidiu, Dej, Huşi; *paste făinoase* la Constanţa, Iaşi, Timişoara, Brăila, Sibiu, Bucureşti, Cluj; *vin şi băuturi alcoolice* la Focşani, Odobeşti, Valea Călugărească, Tohani – jud. Prahova, Drăgăşani, Huşi, Alba Iulia, Murfatlar, Vaslui, Azuga, Bucureşti, Miercurea Ciuc, Reghin, Solca, Ghidigeni – jud. Galaţi, Sânsimion – jud. Harghita etc.).

În urma acestor transformări, realizate în toate ramurile industriale, la sfârşitul anului 1989 industria era concentrată în proporţie de peste 50% în Bucureşti (13,1%) şi în judeţele Prahova (7,3%), Argeş (4,6%), Braşov (4,4%), Galaţi (4,1%), Bacău (4,0%), Timiş (3,4%), Mureş (3,2%), Constanţa (3,1%), Hunedoara (3,0%).

După 1990 au loc schimbări radicale, atât în privinţa structurii industriei, cât şi, mai ales, în forma de proprietate.

După numărul şi mărimea unităţilor locale active din industrie, în anul 2003, situaţia se prezenta astfel:

Industrie total: 54.000 unităţi, din care 68,3% cu 1-9 salariaţi, 20,1% cu 10-49 salariaţi, 8,7% cu 50-250 salariaţi şi 2,9% cu peste 250 salariaţi. În profil teritorial, cele mai multe unităţi se aflau în Bucureşti şi în judeţele Cluj, Timiş, Braşov, Constanţa.

– ***Industria extractivă***, căreia îi revin 4,9% din producţia industrială a anului 2003, are 754 unităţi (1,4% din totalul unităţilor industriale pe ţară), din care 51,1% cu 1-9 salariaţi, 25,5% cu 10-49 salariaţi, 12,3% cu 50-250 salariaţi şi 11,1% cu peste 250 salariaţi. Cele mai multe unităţi sunt situate în Subcarpaţi, în podişul Transilvaniei şi în Dealurile Vestice.

– ***Industria prelucrătoare***, deţinând 78,2% din producţia totală industrială, înglobează 52.521 unităţi (97,3% din totalul pe ţară), 69,2% având 1-9 salariaţi, 20,1% 10-49 salariaţi, 12,3% 50-250 salariaţi şi 11,1% peste 250 salariaţi. Unităţile acestei categorii prezintă un grad mare de dispersie, concentrări mai mari înregistrându-se în Bucureşti şi în oraşele Cluj-Napoca, Braşov, Timişoara, Ploieşti, Piteşti, Sibiu, Craiova, Constanţa.

– ***Energia electrică şi termică***, cu 16,9% din valoarea producţiei industriale, are 727 unităţi (1,3% din total), 23,2% cu 1-9 salariaţi, 21,5% cu 10-49 salariaţi, 27,9% cu 50-250 salariaţi şi 27,4% cu peste 250 salariaţi, repartiţia teritorială prezentând un grad apreciabil de uniformitate, cu concentrări relativ punctuale marcate de marile centrale hidro-termo-nuclearo-electrice.

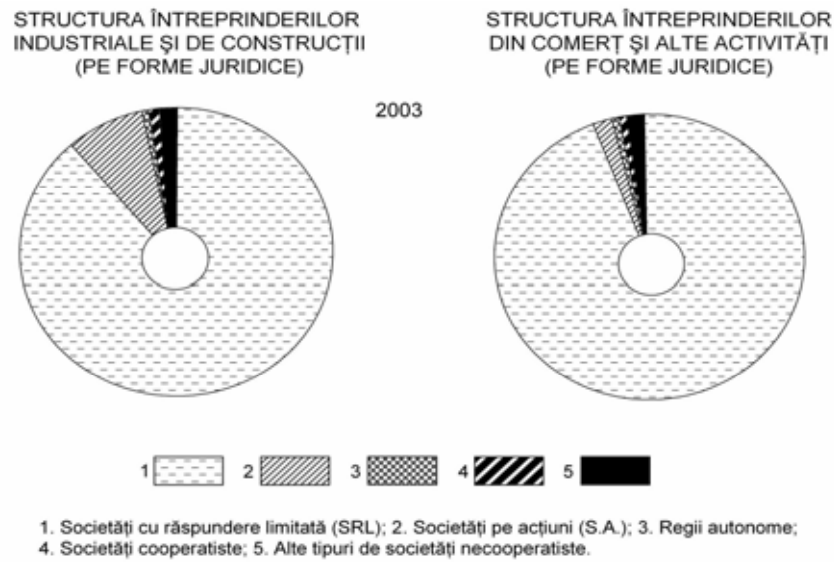
STRUCTURA ÎNTREPRINDERILOR INDUSTRIALE ŞI DE CONSTRUCŢII (PE FORME JURIDICE)
STRUCTURA ÎNTREPRINDERILOR DIN COMERŢ ŞI ALTE ACTIVITĂŢI (PE FORME JURIDICE)
2003
1
2
3
4
5
1. Societăţi cu răspundere limitată (SRL); 2. Societăţi pe acţiuni (S.A.); 3. Regii autonome;
4. Societăţi cooperatiste; 5. Alte tipuri de societăţi necooperatiste.

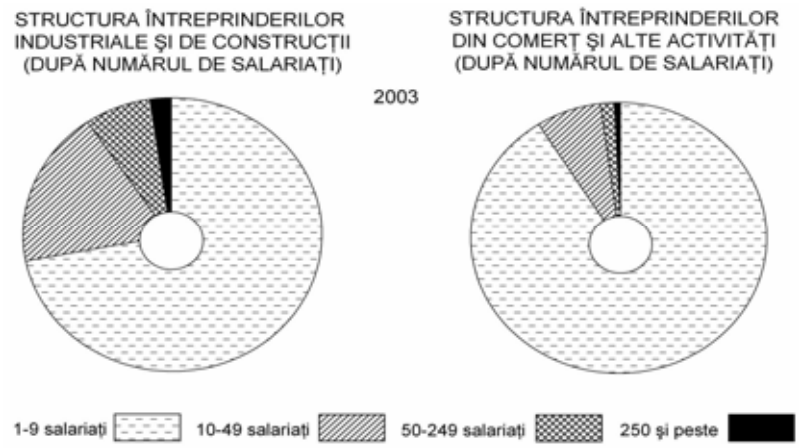
STRUCTURA ÎNTREPRINDERILOR INDUSTRIALE ŞI DE CONSTRUCŢII (DUPĂ NUMĂRUL DE SALARIAŢI)
STRUCTURA ÎNTREPRINDERILOR DIN COMERŢ ŞI ALTE ACTIVITĂŢI (DUPĂ NUMĂRUL DE SALARIAŢI)
2003
1-9 salariaţi
10-49 salariaţi
50-249 salariaţi
250 şi peste

Fig. 49. STRUCTURA ÎNTREPRINDERILOR INDUSTRIALE ŞI DE CONSTRUCŢII, DIN COMERŢ ŞI DIN ALTE ACTIVITĂŢI, PE FORME JURIDICE
(după *Anuarul Statistic al României*, 2004)

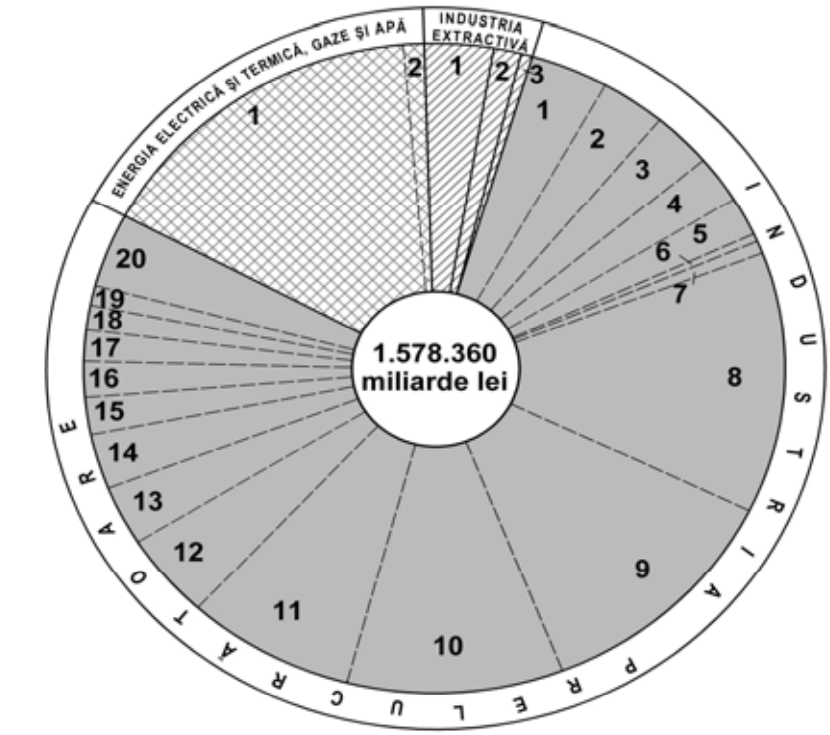

Industria extractivă

1. Extracția petrolului și gazelor
2. Extracția cărbunilor
3. Alte activități extractive

Industria prelucrătoare

1. Mașini și echipamente
2. Construcții metalice și produse din metal
3. Mijloace de transport rutier
4. Mașini și aparate electrice
5. Diferite mijloace de transport
6. Aparate medicale și de precizie
7. Aparate radio, televiziune, de comunicații
8. Produse alimentare și băuturi
9. Metalurgie
10. Prelucrare țiței și cocsificare cărbuni
11. Chimie și cauciuc
12. Confecții
13. Materiale de construcții
14. Lemn
15. Produse textile
16. Pielărie și încălțăminte
17. Edituri și poligrafie
18. Celuloză și hârtie
19. Tutun și produse din tutun
20. Alte produse ale industriei prelucrătoare

Energie electrică și termică, gaze și apă

1. Producție
2. Gospodărire

Fig. 50. STRUCTURA PRODUCȚIEI INDUSTRIALE PE DOMENII DE ACTIVITATE (2003) (după *Anuarul Statistic al României*, 2004)

Evoluția structurii industriei este prezentată în tabelul 14:

Tabelul 14

Evoluția structurilor industriale

RAMURI INDUSTRIALE	1938	1950	1970	1989	1995	2003
TOTAL INDUSTRIE (miliarde lei – în prețurile perioadei respective)	**19,5**	**28,4**	**307,2**	**1272,2**	**60.333**	**1.578.363**
	100	100	100	100	100	100
INDUSTRIA EXTRACTIVĂ	**9,9**	**7,0**	**3,0**	**4,7**	**6,9**	**4,9**
- Extracția și prepararea cărbunilor	3,4	3,2	1,3	1,3	2,2	1,1
- Extracția petrolului și a gazelor naturale	6,4	3,7	1,5	2,9	3,6	3,2
- Alte activități extractive	0,1	0,1	0,2	0,5	1,1	0,6
INDUSTRIA PRELUCRĂTOARE	**87,4**	**91,1**	**93,8**	**91,4**	**80,5**	**78,2**
Mașini, aparate, utilaje, produse din metal	*10,2*	*13,3*	*25,0*	*27,5*	*16,4*	*14,7*
- Construcții metalice și produse din metal	…	2,2	4,0	4,5	2,8	3,0
- Mașini și echipamente	…	…	…	…	5,8	3,5
- Mașini și aparate electrice	…	…	…	…	2,0	2,1
- Aparate radio, televiziune, de comunicație	…	…	…	…	0,9	0,5
- Aparate medicale și de precizie	…	…	…	…	0,4	0,5
- Mijloace de transport rutier	…	…	…	…	3,0	3,0
- Alte mijloace de transport	…	…	…	…	1,5	2,1
Metalurgie	*6,7*	*7,5*	*11,8*	*9,8*	*10,4*	*10,9*
- Metalurgie feroasă (inclusiv extracția min. feroase)	4,1	5,4	8,5	6,9	…	…
-Metalurgie neferoasă (inclusiv extracția min. neferoase)	2,6	2,1	3,3	2,9	…	…
Prelucrarea țițeiului, cocsificarea cărbunilor	*6,8*	*4,3*	*2,2*	*6,5*	*7,7*	*10,1*
Chimie și cauciuc	*2,7*	*3,1*	*10,1*	*8,7*	*10,8*	*7,7*
- Substanțe și produse chimice	…	…	…	…	8,7	5,5
- Produse din cauciuc și mase plastice	…	…	…	…	2,1	2,2
Materiale de construcții	*1,6*	*3,1*	*4,0*	*4,1*	*3,8*	*3,1*
- Materiale de construcții	1,2	2,4	3,4	3,4	…	…
- Sticlă, porțelan, faianță	0,4	0,7	0,6	0,7	…	…
Alimente, băuturi, tutun	*32,4*	*24,2*	*17,3*	*11,6*	*16,8*	*14,6*
- Produse alimentare și băuturi	…	…	…	…	16,3	13,0
- Produse din tutun	…	…	…	…	0,5	1,6
Industria lemnului	*9,5*	*9,9*	*6,4*	*4,1*	*1,9*	*2,7*
Celuloză și hârtie	*1,2*	*1,3*	*1,4*	*1,4*	*1,2*	*1,1*
Textile și produse textile	*9,4*	*11,1*	*7,2*	*8,2*	*3,2*	*2,2*
Confecții	*3,4*	*7,5*	*4,3*	*3,6*	*2,6*	*4,2*
Pielărie și încălțăminte	*3,3*	*4,0*	*2,1*	*2,2*	*1,5*	*1,7*
Edituri și poligrafie	*0,8*	*0,8*	*0,3*	*0,2*	*1,1*	*1,4*
Alte produse ale industriei prelucrătoare	*1,0*	*1,0*	*1,7*	*2,7*	*3,1*	*3,8*
ENERGIE ELECTRICĂ ȘI TERMICĂ, GAZE ȘI APĂ	**1,1**	**1,9**	**3,2**	**1,8**	**12,6**	**16,9**
Producție și transport	...	...	...	...	*11,6*	*16,3*
Gospodărire	...	...	...	...	*1,0*	*0,6*

3.3.1.1. *Industria extractivă*

Teritoriul românesc posedă apreciabile zăcăminte de substanţe minerale utile, exploatate şi prelucrate de populaţia autohtonă geto-dacă încă din perioada secolelor VI a. Cr. – I p. Cr., după cum dovedesc tezaurele geto-dacice monetare, de podoabe şi vase de argint, descoperite în zona Munţilor Apuseni, în Banat şi Crişana, în Transilvania, în Subcarpaţii Sudici etc.

Perioada daco-romană (secolele I – III) este deosebit de activă în exploatarea resurselor de minerale utile, documentele istorice şi arheologice evidenţiind un număr însemnat de exploatări miniere şi de centre de prelucrat, răspândite în toată aria Munţilor Apuseni (Roşia Montană, Câmpeni, Ampoiu, Almaşu Mare, Baia de Arieş, Ribiţa, Ţebea, Brad, Băiţa, Săcărâmb), a Munţilor Poiana Ruscă (Petriş, Teliuc, Ghelari, Băuţar), a Munţilor Banatului (Sasca Montană, Dognecea), a extremităţii vestice a Carpaţilor Meridionali (Vârciorova, Bolvaşniţa), în Transilvania (Ocna Dejului, Sic, Cojocna, Mărişelu, Salinae – Ocna Mureş).

În secolele IV–IX, exploatările miniere s-au înmulţit, în special în Transilvania, Crişana-Maramureş şi Banat, documentele istorice menţionând ca centre mai însemnate (în afara celor din secolele I – III) Bocşa, Turnu Ruieni, Criciova, Uricani, Iscroni, Petroşani, Aluni, Ciclova Română, Moldova Nouă, Eibenthal, Iablaniţa, Căbeşti, Criscior, Izvorul Ampoiului, Bucium, Vidra, Avram Iancu, Scărişoara, Albac, Bistra, Lupşa, Sălciua, Făgetu Ierii, Surduc, Băişoara etc.

Ca exploatări de sare sunt menţionate, tot în aria transilvană, Rogna (sat, com. Ileanda, jud. Sălaj), Ocna Dejului, Chiuza (jud. Bistriţa-Năsăud), Sic (jud. Cluj), Cojocna, Ocna Mureş, Ocna Sibiului.

În secolele X–XVI, mai apar în documente alte centre miniere, precum: Rona (jud. Maramureş), Baia Sprie, Lăpuş, Rodna, Rimetea, Cebza (sat, com. Ciacova, jud. Timiş), Baia de Aramă, Ocnele Mari, Lucăceşti, Tg. Trotuş, iar în sec. XVII–XIX Baia Mare, Cavnic, Bălan (Harghita), Baia de Fier, Praid, Tg. Ocna, Tazlău, Slănic (Prahova), Ocniţa, Câmpina, Berca, Comăneşti.

A. **Extracţia şi prepararea cărbunilor**

Exploatarea şi **folosirea** cărbunilor sunt dificil de precizat în timp, însă este sigur că încă din epoca primitivă aceştia au fost folosiţi la încălzit sau la prepararea unor alimente; printre primele menţiuni documentare privind extracţia organizată a cărbunilor se înscriu descoperirea şi exploatarea zăcămintelor de huilă de la Doman, în 1780, şi de la Anina, în 1790 (huilă, folosită de abia în 1816 la topit minereu, în industria siderurgică, la Reşiţa).

În 1830 se deschid mine la Cozla (în prezent sat al comunei Berzasca, jud. Caraş-Severin), iar în 1840 la Baia Nouă – Eibenthal (com. Dubova, jud. Mehedinţi), cărbunele fiind folosit, cu precădere, pentru traficul fluvial pe Dunăre.

Extracţia sistematică a cărbunilor din bazinul Petroşani (Valea Jiului) începe în anul 1859, iar a cărbunilor bruni din zona Subcarpaţilor Sudici şi din cea a Câmpiei de Vest la sfârşitul secolului XIX şi începutul secolului XX.

După 1900 apar noi mine de cărbuni în Bazinul Petroşani, în aria Comăneşti-Dărmăneşti (bazinul Trotuşului), în Banat, astfel că în 1938 se conturau 5 mari bazine de exploatare a cărbunilor:

– ***Bazinul Bănățean***, cu exploatări de **huilă** (Cozla, Bigăr, Anina, Doman, Secu, Lupac).

– ***Bazinul Petroşani*** (Valea Jiului), cu exploatări de **huilă cocsificabilă** (Lupeni, Petrila, Lonea, Livezeni, Aninoasa, Vulcan).

– ***Bazinul Muscelelor Argeşului–Subcarpații Ialomiței***, cu exploatări de **lignit** (Berevoeşti, Godeni, Schitu Goleşti, Boteni, Aninoasa, Filipeştii de Pădure).

– ***Bazinul Comăneşti–Dărmăneşti*** (Valea Trotuşului), cu exploatări de **cărbune brun** (Comăneşti, Dărmăneşti).

– ***Bazinul Barcăului***, cu exploatări de **lignit** (Derna, Tătăruş, Budoi).

De asemenea, în afara bazinelor menționate, mai existau şi câteva centre carbonifere de importanță națională: Codlea (cărbune brun), Ojasca, (jud. Buzău) (lignit), Schela (jud. Gorj) (antracit), Ticu şi Aghireş (jud. Cluj) (cărbune brun), Cristolțel (jud. Sălaj) (cărbune brun), Țebea (jud. Hunedoara) (cărbune brun).

Producția de cărbuni, în perioada 1890-1938, a fost în continuă creştere, de la 63,3 mii tone în 1890, la 104,3 mii tone în 1900, la 195,8 mii tone în 1910, la 299,8 mii tone în 1915, la 1804,7 mii tone în 1921, la 2370 mii tone în 1930, la 2826 mii tone în 1938 (2264 mii tone huilă, 273 mii tone lignit, 289 mii tone cărbune brun).

În perioada postbelică, producția de cărbune, de asemenea în creştere până în 1996, apoi în scădere, s-a prezentat astfel: 3890 mii tone în 1950, 8160 mii tone în 1960, 22.830 mii tone în 1970, 37.810 mii tone în 1980, 40.850 mii tone în 1990, 44.770 mii tone în 1996, 34.430 mii tone în 2003 (*Anuarul statistic al României*, 2004, Bucureşti).

O primă estimare tehnico-ştiințifică a **rezervelor** de cărbune din țara noastră a fost făcută în 1925 de ing. M. Sophian (Institutul Geologic al României), după care au urmat estimările din 1931 ale geologului prof. Ludovic Mrazec şi din 1932 ale dr. O. Protescu, ultima fiind o estimare mai complexă (*Enciclopedia României*, vol. I, p. 685): total rezerve de cărbuni 2984,4 milioane tone, din care **turbă** 67,6 milioane tone, **lignit** 1106,6 milioane tone, **cărbune brun** 160,1 milioane tone, **huilă** 1650 milioane tone (din care 1572 milioane tone huilă de Valea Jiului) şi 100 mii tone antracit.

Ca repartiție geografică, rezervele de **turbă** erau menționate în *Crişana – 56,9%* (în aria Careilor), în *Transilvania – 28,4%* (Depresiunea Ciuc – 22,2%; zona oraşului Făgăraş – 5,2%; zona oraşului Cluj – 0,3%; aria Borsec – 0,7%) şi în *Bucovina – 14,7%* (Depresiunea Dornelor – 12,2%; Dersca – 2,5%); zăcămintele de **lignit**, cu o dispersie mai mare, în *Subcarpații Sudici – 86,5%* (Oltenia – 57%; Boteni–Jugur – 16%; Doiceşti–Şotânga – 11,0%; Ojasca – 1,6%; Filipeştii de Pădure – 0,6%, Curtea de Argeş – 0,3%), în *zona Bihor-Sălaj – 11,1%* (Bratca – 5,5%; Derna – 5,1%; Bobota – 0,5), în *Transilvania – 2,4%* (zona Căpeni–Baraolt–Braşov – 2,1%; aria Borsec – 0,3%); zăcămintele de **cărbune brun** în *zona Munților Apuseni – 61,4%* (Brad–Baia de Criş – 48,0%; Valea Almaşului–Someş – 13,0%; Sibişel – 0,4%); în *Munții Banatului – 19,5%* (Bozovici – Nera 9,4%; Rusca Montană – 5,9;

Mehadia – Iablanița – 4,2%), în *bazinul Comăneşti – Asău – 19,1%*; zăcămintele de huilă în *bazinul Jiului* (sau bazinul Petroşani) – *95,3%* (ariile Lonea, Petroşani, Lupeni, Câmpul lui Neag), în *Munții Banatului – 4,7%* (Anina – 3,2%; Lupac – 0,8%; Doman – 0,4%; Cozla–Bigăr – 0,2%; Baia Nouă – 0,1%), în *zona Braşovului – 0,03%* (Vulcan – Codlea – Cristian); zăcămintele de **antracit**, foarte reduse cantitativ (100.000 tone), sunt localizate în aria localității Schela (jud. Gorj).

Prospecțiunile întreprinse după 1950 au pus în evidență noi zăcăminte de cărbuni, însă tot în ariile cunoscute.

Extracția cărbunilor în ultimii ani a înregistrat o creştere uşoară, de la 24.535 mii tone în 1999, la 30.924 mii tone în 2000, la 34.783 mii tone în 2001, scăzând în 2002 la 31.991 mii tone şi crescând în 2003 la 34.430 mii tone (Institutul Național de Statistică, *Anuarul Statistic al României*, 2004, p. 174). Structura producției de cărbuni a perioadei 2000-2003 a fost dominată de lignit (87,5%), după care au urmat huila (11,6%) şi cărbunele brun (0,9%), iar structura anului 2003 a fost: 89,7% lignit, 9,6% huilă, 0,7% cărbune brun.

a. **Repartiția geografică** a exploatărilor de cărbuni, care în perioada de tranziție au suferit unele modificări (stagnări sau reduceri de activitate, restructurări etc.), evidențiază 7 bazine carbonifere:

– ***Bazinul Olteniei***, care concentrează 78,3% din producția de cărbuni pe țară, constituită din **lignit** (91,2% din producția de lignit a țării), cu exploatări în *Gorj* (77,6% din producția de lignit pe țară) – la Ploştina, Motru, Lupoaica, Leurda, Horăşti, Peşteana, Bâlteni, Rovinari, Câlnic; în *Vâlcea* (7,9%) – la Alunu, Cernişoara, Cuceşti; în *Mehedinți* (5,6%) – la Husnicioara, Broşteni.

– ***Bazinul Petroşani*** deține 12,2% din producția națională de cărbuni şi 93,2% din producția de **huilă** a țării, cu exploatări la Aninoasa, Vulcan, Lupeni, Petrila, Lonea, Petroşani, Livezeni, Uricani, Bărbăteni, Dâlja.

– ***Bazinul Bănățean*** se înscrie cu 1,1% din producția totală de cărbuni pe țară, dar cu 6,8% din producția de **huilă**, principalele exploatări fiind Anina, Cozla-Bigăr, Baia Nouă-Eibenthal.

– ***Bazinul Crişano-Someşan***, unde se realizează 2,0% din producția de cărbuni pe țară, cu o structură mixtă pe categorii de cărbuni: **lignit** (0,6% din producția pe țară) – cu exploatări la Şărmăşag, Chieşd, Ip, Voievozi, Varviz–Vărzari, Borumlaca; **cărbune brun** (45% din producția pe țară) – cu exploatări la Cristolțel, Ticu, Bratca.

– ***Bazinul Transilvan***, localizat în Depresiunea Baraolt, cu exploatări de **lignit** (1,9% din producția pe țară) – la Căpeni şi Vârghiş.

– ***Bazinul Trotuş*** realizează 50% din producția de **cărbune brun**, exploatările fiind situate în aria Comăneşti–Verneşti–Asău.

– ***Bazinul Subcarpații Sudici***, situat în județele Argeş, Dâmbovița şi Prahova, cu exploatări de **lignit** (5,1% din producția pe țară) – la Aninoasa, Slănic, Berevoeşti, Godeni, Câmpulung, Poienari, Jugur, Boteni, Mărgineanca, Şotânga, Filipeştii de Pădure, Ceptura.

În afara celor 7 bazine carbonifere, mai sunt exploatări la Țebea (jud. Hunedoara) şi Codlea (jud. Braşov) – **cărbune brun**, Schela (jud. Gorj) – **antracit** (singura din țară), Poiana Stampei (jud. Suceava) – **turbă**.

b. **Prepararea** cărbunilor este operațiunea prin care cărbunii, în afara folosirii lor în stare naturală (termocentrale, locomotive, nave fluviale şi maritime, domeniul casnic etc.), sunt transformați, într-o măsură mai mică sau mai mare, pentru a fi introduşi în procese diferite de obținere a energiei termice. Această transformare a cărbunilor constă în principal în sortarea, spălarea, uscarea, hidratarea, carbonizarea şi transformarea în brichete şi în cocs (carbonizare la temperaturi înalte, în absența aerului). Cocserii sunt în funcțiune la Reşița, Hunedoara şi Galați, semicocserii la Petrila şi Călan, unități cocsochimice la Hunedoara, iar instalații de preparare mecanică la Şorecani (Cluj), Codlea (Braşov), Doiceşti (Dâmbovița), Schitu Goleşti (Argeş), Petrila, Lupeni, Anina, Cozla; de brichetare la Comăneşti, Petrila, Câmpulung.

B. **Extracția petrolului**

Extracția, sub forme rudimentare, a petrolului datează încă din Antichitate, când acesta apărea în unele regiuni sub formă de „lăculețe“ la suprafață sau de „izvoare“ în săpături la mică adâncime. Era, atunci, folosit la ungerea roților carelor sau la tămăduirea unor afecțiuni de sănătate, apoi ca sursă de încălzire sau de iluminat.

Din documente, rezultă că încă din secolul XV, la Lucăceşti (Bacău) se extrăgea în mod sistematic petrol, iar în 1676 existau „puțuri“ de extracție la Hizeşti – Păcureți (jud. Prahova); un călător străin scria că în 1646 a fost impresionat de numărul mare de puțuri de păcură aflate la Mosoarele (Tg. Ocna) şi Doftana (Bacău); Dimitrie Cantemir menționează extracția petrolului la Moineşti, iar un profesor francez semnalează exploatări de petrol, în anii 1840-1844, la Câmpina, Telega, Băicoi.

Primele sonde mecanice sunt puse în funcțiune în 1861 la Mosoarele, iar în 1867 ia ființă prima societate anonimă pentru exploatarea şi comercializarea petrolului.

După unele estimări statistice, producția de petrol a României a fost de 275 tone în 1857, crescând la 80.000 tone în 1895, principalele arii petrolifere fiind Drăgăneasa (Prahova), Câmpina, Băicoi, Țintea, Moreni, Sărata Monteoru, Moineşti.

După anul 1895, favorizată de *Legea minelor*, exploatarea petrolului este dominată, în cea mai mare parte, de Societatea „Româno-Americană“ (din cadrul trustului american „Standard Oil“) şi de Societatea „Astra-Română“ (din trustul petrolifer anglo-olandez „Royal Dutch Shell“).

Extracția petrolului românesc, prin punerea în funcțiune de noi exploatări, la Boldeşti, Buştenari, Gura Vitioarei, Filipeştii de Pădure, Gura Ocniței, Glodeni, Lucăceşti, Tețcani etc., creşte vertiginos, de la 80.000 tone în 1895, la 1.847.000 tone în 1913 şi la 8.703.500 tone în 1936. În perioada 1908-1914, numărul de sonde a crescut de la 707 la 1006, iar în jurul anului 1900 s-a realizat o conductă petrolieră de la Câmpina la Constanța.

În tabelul 15 este prezentată dinamica extracției petrolului în perioada 1857-1936 (în tone), pe unități administrativ-geografice[1].

[1] După *Enciclopedia României*, 1938, p. 1094.

Tabelul 15

Ariile de exploatare a petrolului în perioadele ante şi interbelică

Anul	Total (tone)	Prahova		Dâmbovița		Buzău		Bacău		Valoare mii lei
		tone	%	tone	%	tone	%	tone	%	
1857	275	220	80,0	55	20,0	-	-	-	-	11
1861	2403	440	18,3	1100	45,7	-	-	863	36,0	96
1871	12.517	1608	12,8	3750	30,0	5467	43,7	1692	13,5	501
1881	16.900	3500	20,7	3000	17,7	7400	43,8	3000	17,8	676
1891	74.900	18500	24,7	38.000	50,7	10500	14,0	7900	10,6	2716
1901	297.565	267.119	89,7	14.831	5,0	4051	1,4	11.546	3,9	11.903
1911	1.625.119	1.440.765	88,7	88.971	5,5	68.981	4,2	26.402	1,6	49.296
1921	1.168.414	873.874	74,8	164.518	14,1	90.341	7,7	39.606	3,4	1.021.296
1931	6.756.054	4.348.482	64,4	2.277.432	33,7	63.924	0,9	66.216	1,0	2.770.558
1936	8.703.497	3.606.324	41,4	4.999.109	57,4	49.816	0,6	48.248	0,6	5.097.903

Pe proprietăți, producția de petrol se prezenta astfel:

– în 1921, din producția totală, 23,2% reveneau proprietăților statului şi 76,8% celor particulare;

– în 1931, din producția totală, 48,1% reveneau proprietăților statului şi 51,9% celor particulare;

– în 1936, din producția totală, 40,9% reveneau proprietăților statului şi 59,1% celor particulare.

În profil teritorial, în 1938 se delimitau numai două mari arii de exploatare a petrolului:

a. **Aria Sudcarpatică**, suprapunându-se exploatărilor din județele Dâmbovița, Prahova şi Buzău, care dețineau 99,4% din producția de petrol a țării, cu centrele petrolifere Aninoasa, Gura Ocniței, Moreni, Bucşani, Câmpina, Țintea, Boldeşti-Scăeni, Ceptura, Sărata Monteoru, Berca, Arbănaşi.

b. **Aria Moldoveană**, cu centrele Solonț, Tescani, Moineşti.

În perioada postbelică se dau în exploatare noi structuri petrolifere în multe regiuni geografice, ceea ce duce, în prima fază, la o creştere cantitativă însemnată a producției de țiței şi, mai ales, la o dispersare teritorială mare a centrelor de extracție; după 1970, însă, se înregistrează o scădere cantitativă continuă.

Astfel, de la 5047 mii tone extrase în 1950, se ajunge la 11.500 mii tone în 1960, la 13.377 mii tone în 1970; producția scade apoi la 11.511 mii tone în 1980, la 9173 mii tone în 1989, la 6717 mii tone în 1995, la 6042 mii tone în 2000, la 6011 mii tone în 2001, la 5810 mii tone în 2002 şi la 5.651 mii tone în 2003.

În perioada 1990-2000, pe regiuni istorico-geografice, evoluția producției de țiței se prezintă astfel:

– ***Muntenia*** se menține cu un procent foarte apropiat, 50,4% din producția de petrol a anului 2000, față de 50,3% în 1990;

– ***Oltenia***, cu 13,6% în 2000, față de 14,7% în 1990;

– ***Crişana-Maramureş***, cu 10,6% în 2000, față de 10,4% în 1990;

– ***Dobrogea***, cu 7,9% în 2000, față de 8,5% în 1990;

– ***Banat***, cu 3,5% în 2000, față de 3,2% în 1990;

– ***Transilvania***, cu 0,2% în 2000, față de 0,5% în 1990.

În anul 2000, în cadrul regiunilor menționate, ponderile cele mai mari la nivel de județe erau deținute de Teleorman (12,8% din producția pe țară), Argeş (12,1%), Dâmbovița (9,2%), Bacău (8,8%), Constanța (7,8%), Bihor (7,8%), Prahova (7,6%); cele mai mici ponderi au Vrancea (0,1%), Suceava (0,2%), Neamț (0,3%), Călăraşi (0,4%), Ilfov (0,6%), Covasna (0,8%), Dolj (1,0%), Ialomița (1,3%), Brăila (1,5%), Giurgiu (1,8%); iar ponderi apreciabile au județele (în ordine crescătoare) Vâlcea (2,6%), Arad (2,8%), Buzău (2,9%), Timiş (3,5%), Olt (3,9%), Galați (4,2%), Gorj (6,0%); județele fără exploatări de petrol erau Botoşani, Iaşi, Vaslui, Tulcea, Mehedinți, Hunedoara, Caraş-Severin, Sălaj, Maramureş, Cluj, Bistrița-Năsăud, Mureş, Alba, Sibiu, Braşov, Harghita.

De menționat că , în 1990, județul Suceava nu figura cu extracție de petrol, iar județul Sibiu apărea cu 18,4 mii tone.

Din punct de vedere geografic, în anii 1990-2005 se delimitau următoarele unități teritoriale petrolifere:

a. **Zona Sudcarpatică**, compusă din bazinele petrolifere: Câmpia Română, Subcarpații şi Piemontul Getic, Subcarpații de Curbură.

Cele mai cunoscute centre de extracție a petrolului din această zonă sunt: Bâlteni, Țicleni, Albeni, Bustuchin, Turburea, Melineşti, Brădeşti, Almaş, Ghercești, Coşoveni, Făureşti, Iancu Jianu, Băbeni; Merişani, Drăganu, Cocu, Bascov, Moşoaia, Poiana Lacului, Vedea, Călineşti, Oarja, Leordeni, Bogați, Hulubeşti, Măneşti, Valea Mare, Cobia, Răzvad, Moreni, Băicoi-Țintea, Păuleşti, Plopeni, Bucov, Boldeşti-Scăeni, Urlați, Gura Vitioarei; Cungrea, Verguleasa, Poboru, Oporelu, Teslui, Scorniceşti, Corbu, Icoana, Potcoava, Movileni, Tufeni, Bârla, Miroşi, Căldăraru, Recea, Mozăceni, Izvoru, Glavacioc, Ciolăneşti, Trivalea-Moşteni, Talpa, Blejeşti, Videle, Baciu, Siliştea, Preajba, Cartojani, Vişina, Petreşti, Corbii Mari, Serdanu, Brâncoveanu, Potlogi, Poiana, Stoeneşti, Căscioarele, Grădinari, Bragadiru, Dumitrana, Valea Plopilor; Beceni, Scorțoasa, Berca, Tisău, Sărata Monteoru; Grindu, Scutelnici, Colelia, Padina, Jugureanu, Ulmu, Lişcoteanca, Bordei Verde, Oprişeneşti, Plopu, Independența, Schela;

b. **Gruparea Moldoveană**, axată pe bazinul inferior al Trotuşului, cu centrele Oituz, Dărmăneşti, Moineşti, Modârzău, Zemeş, Măgireşti, Solonț, Pârjol, Bereşti-Tazlău;

c. **Bazinul Crişana**, situat în nord-vestul țării, cu centrele Suplacu de Barcău, Abrămuț, Mihai Bravu, Borş;

d. **Bazinul Bănățean**, cu centrele Variaş, Orțişoara, Satchinez, Dudeştii Vechi, Pecica;

e. **Bazinul Marin**, reprezentat de zona continentală a Mării Negre, în care exploatarea petrolului se face printr-o **instalație–platformă** plutitoare, cu extracție submersă, în aria Midia – Năvodari.

C. **Extracția gazelor naturale**

Gazele naturale, în accepțiune generală, sunt constituite din două mari categorii:

a) **gazul metan**, cantonat sub formă de zăcăminte în Podişul Transilvaniei, compus din carbon şi hidrogen (CH_4), fiind considerat în stare pură;

b) **gazul de sondă** (sau gazele asociate), însoțind zăcămintele de hidrocarburi, cu o componență chimică apropiată de a gazului metan.

Cunoscute încă din Antichitate, gazele din Transilvania, aflate în zăcăminte sub presiune, apăreau la suprafață sub formă de „emanații libere", care, luând foc din diferite cauze, apăreau ca „torțe" izbucnite din pământ, fiind numite *focuri vii*.

Exploatarea sistematică a gazelor transilvănene îşi are începuturile la Sărmăşel, în 1908, şi la Zau de Câmpie, Şincai, Saroş, Copşa Mică, în 1909, iar a gazului de sondă la Buştenari (jud. Prahova), în 1908.

Cu timpul, mai ales în perioada interbelică, au fost descoperite noi zăcăminte de gaz metan în Transilvania, dar şi de gaze asociate în perimetrele petrolifere din Muntenia şi Moldova.

În perioada postbelică, au fost puse în exploatare structuri gazeifere, în special în regiunea sudcarpatică. Gazul metan şi-a extins folosirea cu precădere în industria chimică, dar şi în alte domenii, precum în cel casnic şi în activitățile meşteşugăreşti, iar gazele asociate, de asemenea, în chimie, ca şi în alte domenii (bine cunoscut fiind cel casnic – buteliile de „aragaz").

Problema rezervelor de gaze naturale a preocupat mulți specialişti, dar complexitatea condițiilor de formare şi de repartiție privind zăcămintele a îngreunat realizarea de estimări, considerăm, convingătoare, atât în trecut, cât şi în perioada actuală. În sprijinul acestei opinii, iată o precizare menționată în *Enciclopedia României*, *op. cit.*, p. 659: „… De altfel, nici acum nu se cunosc decât 9 domuri (este vorba de gazul metan din Transilvania – n.n.) cu gaz şi 10 au rămas să fie explorate. Nu se poate, deci, nici acum calcula **exact** (s. n.) rezerva probabilă". Şi tot pentru edificare, iată rezervele de gaz natural din Transilvania, evaluate de „Serviciul geologic al Societăților de Gaz Metan" (*Enciclopedia României*, *op. cit.*, p. 659), bazate tot pe reținerile (n. n.) mai sus menționate.

În exploatare: Domul Sărmăşel: 10 miliarde m.c., Domul Copşa Mică: 50 miliarde m.c., Domul Saroş: 80 miliarde m.c., Domul Bazna: 30 miliarde m.c., Domul Nadeş: 12 miliarde m.c.

În explorare: Domul Boian-Cetatea de Baltă: 40 miliarde m.c., Domul Zau de Câmpie: 12 miliarde m.c., Domul Şincai: 10 miliarde m.c., Domul Buneşti-Criț: 12 miliarde m.c., Domul Daia: 60 miliarde m.c.

Zăcăminte neexplorate (aprecieri)*:* Domul Nou Săsesc: 100 miliarde m.c., Domul Cristur: 24 miliarde m.c., Domul Filitelnic: 20 miliarde m.c., Domul Roana: 30 miliarde m.c., Domul Feleac: 30 miliarde m.c., Domul Ilimbav: 15 miliarde m.c., Domul Miercurea Nirajului: 40 miliarde m.c.

Din datele de mai sus, rezultă că rezervele probabile de gaz metan din Transilvania însumează 575 miliarde metri cubi, ceea ce, transformate în calorii (1 m.c. gaz metan = 8125 calorii), ar corespunde la 4.672.000 miliarde calorii şi ar reprezenta (după calculele de atunci – n.n.) 23% din rezerva termică totală de combustibil a țării.

Producția de gaze naturale, în perioada interbelică, în profil teritorial, s-a prezentat astfel:

– ***Muntenia-Moldova*** – 1921: 90 milioane m.c., 1925: 145 milioane m.c., 1930: 998 milioane m.c., 1935: 1627 milioane m.c., 1937: 1761 milioane m.c.

– ***Transilvania*** – 1921: 90 milioane m.c., 1925: 225 milioane m.c., 1930: 208 milioane m.c., 1935: 185 milioane m.c., 1937: 246 milioane m.c.

Consumul de gaze naturale, în anii 1922-1937, a înregistrat următoarele valori:

– ***Muntenia-Moldova*** – 1922: 81 milioane m.c. pentru forță motrice şi industrie, 14 milioane m.c. pentru iluminat şi încălzit; 1930: 986 milioane m.c. pentru forță motrice şi industrie, 30 milioane m.c. pentru iluminat şi încălzit; 1935: 821 milioane m.c. forță motrice şi industrie, 26 milioane m.c. iluminat şi încălzit, 780 milioane m.c. producerea de gazolină; 1937: 947 milioane m.c. pentru forță motrice, 14 milioane m.c. iluminat şi încălzit, 800 milioane m.c. pentru producerea de gazolină.

– ***Transilvania***: 1922: 112 milioane m.c. pentru forță motrice şi industrie, 43 milioane m.c. iluminat şi încălzit; 1930: 174 milioane m.c. forță motrice şi industrie, 34 milioane m.c. iluminat şi încălzit; 1935: 160 milioane m.c. forță motrice şi industrie, 26 milioane m.c. iluminat şi încălzit, 780 milioane m.c. producerea de gazolină; 1937: 222 milioane m.c. forță motrice şi industrie, 24 milioane m.c. iluminat şi încălzit, 800 milioane m.c. producerea de gazolină. (Sursa: *Enciclopedia României*, *op. cit.* p. 660).

În perioada actuală (postdecembristă), producția de gaze naturale a fost în scădere continuă şi destul de însemnată, de la 28,3 miliarde m.c. în 1990, la 19 miliarde m.c. în 1995, la 14,6 miliarde m.c. în 2000 şi la 14,1 miliarde m.c. în 2001, ceea ce înseamnă că producția de gaze naturale, în această perioadă, s-a redus cu mai mult de jumătate.

În profil teritorial, la nivelul anului 2000, Transilvania concentra 50,2% din producția națională de gaze naturale, Oltenia 25,8%, Muntenia 10,1%, Moldova 5,9%, Dobrogea 4,2%, Crişana–Maramureş 2,1%, Banat 1,7%, cu precizarea că întreaga producție de gaz metan este localizată în Transilvania.

Ca repartiție geografică, în perioada 1990-2005 se evidențiau 2 mari regiuni gazeifere şi 3 grupări:

a. **Regiunea Transilvană**, cuprinzând întreaga producție de **gaz metan** a țării, concentrează 68,8% din producția sa în județul **Mureş** (Sărmaşu, Papiu Ilarian, Râciu, Ceauşu de Câmpie, Glodeni, Şincai, Grebenişu de Câmpie, Zau de Câmpie, Luduş, Bogata, Ungheni, Tg. Mureş, Livezeni, Ernei, Teleac, Miercurea Nirajului, Suplac, Bălăuşeri, Sângeorgiu de Pădure, Nadeş, Deleni, Adămaş, Sânger, Iernut, Filitelnic), 17,8% în județul **Sibiu** (Hoghilag, Nou Săsesc, Bazna, Mediaş, Copşa Mică, Slimnic, Ilimbav), 3,8% în județul **Alba** (Cetatea de Baltă, Bălcaciu, Tăuni), 3,5% în județul **Harghita** (Săcel, Cristuru Secuiesc, Şimoneşti), 2,0% în județul **Cluj** (Puini, Geaca).

b. **Regiunea Sudcarpatică**, compusă din 2 mari compartimente, deține 49,8% din producția națională de gaze naturale şi peste 80% din producția de gaze asociate (din zăcăminte de hidrocarburi).

– ***Bazinul gazeifer al Olteniei***, legat de exploatările petrolifere de aici, înglobează 51,8% din producția națională de gaze asociate, principalele arii de extracție fiind în județele **Gorj**, căruia îi revin 39,4 procente (Bâlteni, Țicleni, Albeni, Bustuchin, Săuleşti, Turburea, Logreşti, Hurezani); **Dolj**, cu 7,9% (Şimnicu de Sus, Ghercești, Coşoveni, Almăj, Brădeşti); **Vâlcea**, cu 4,0% (Alunu, Zătreni, Grădiştea, Tetoiu, Făureşti, Mihăeşti, Băbeni); **Olt**, cu 0,5% (Iancu Jianu, Cungrea, Verguleasa, Poboru, Oporelu, Scorniceşti, Teslui, Slatina, Corbu, Potcoava, Icoana, Movileni, Tufeni).

– ***Bazinul gazeifer al Munteniei***, care concentrează 20,3% din producția de gaze asociate, este constituit din ariile de extracție situate în județele **Buzău** – 7,1% (Tisău, Berca, Scutelnici, Cochirleanca, Ghergheasa, Boldu, Balta Albă, Padina, Roşioru); **Argeş** – 3,7% (Vedea, Oarja, Bogați, Căldăraru, Glavacioc, Săpata, Miroşi); **Ialomița** – 3,5% (Fierbinți-Târg, Urziceni, Gârbovi); **Dâmbovița** – 2,5% (Cobia, Văcăreşti, Gura Şuții, Finta, Bilciureşti, Petreşti, Corbii Mari, Serdanu, Vişina); **Teleorman** – 1,5% (Ciolăneşti, Talga, Trivale-Moşteni, Blejeşti, Videle, Siliştea); **Prahova** – 1,1% (Brazi, Boldeşti-Scăeni, Plopeni, Podeni); **Giurgiu** – 0,4% (Mârşa, Cartojani, Stoeneşti); **Brăila** – 0,4% (Jugureanu, Ulmu, Lişcoteanca, Ianca, Bordei Verde, Oprişeneşti); **Ilfov** – sub 0,1% (Periş); **Călăraşi** – sub 0,1%.

c. **Gruparea Central-Moldovenească** deține 6,5% din producția de gaze asociate, fiind constituită din ariile județene **Neamț** – 3,6% (Tazlău, Roman, Secuieni) şi **Bacău** – 2,9% (Slănic Moldova, Dărmăneşti, Onişcani-Hârleşti, Găiceana, Glăvăneşti).

d. **Gruparea Bihoreană**, cu 3,9% din producția de gaze asociate, înglobează centrele din județele **Bihor** şi **Satu Mare** (Abrămuț, Suplacu de Barcău).

e. **Gruparea Bănățeană**, căreia îi revin 3,7%, cuprinde centrele din extremitatea vestică a țării (Călacea, Biled, Satchinez, Orțişoara, Variaş, Dudeştii Vechi, Turnu).

În afara celor menționate, mai sunt câteva centre de producție a gazelor naturale (asociate), de importanță națională:

- Independența, județul Galați, participă cu 1,9% la producția de gaze asociate.
- Midia-Năvodari, județul Constanța, cu 8,4% din producția totală de gaze asociate.

Prospecțiunile geologice au pus în evidență, în județele Suceava şi Neamț, bogate zăcăminte de gaze naturale, întreprinzându-se, după anul 2002, lucrări de explorare şi forare, precum şi organizări de tehnici pentru exploatare, printre centrele remarcabile înscriindu-se Frătăuți şi Brodina, din județul Suceava, Cuejdu şi Bâlca, din județul Neamț.

D. **Rezerve şi exploatări de substanțe minerale metalifere**

Gama acestor categorii de materiale este relativ largă, înscriind resursele de minerale şi roci utile de care dispune țara noastră, exploatate prin unități de profil, unele în funcțiune, altele părăsite sau în stagnare, închise din diferite motive, ceea ce înseamnă că localizările menționate la acest capitol se pot referi nu numai la activități din etapa actuală, ci şi la cele din perioada postbelică.

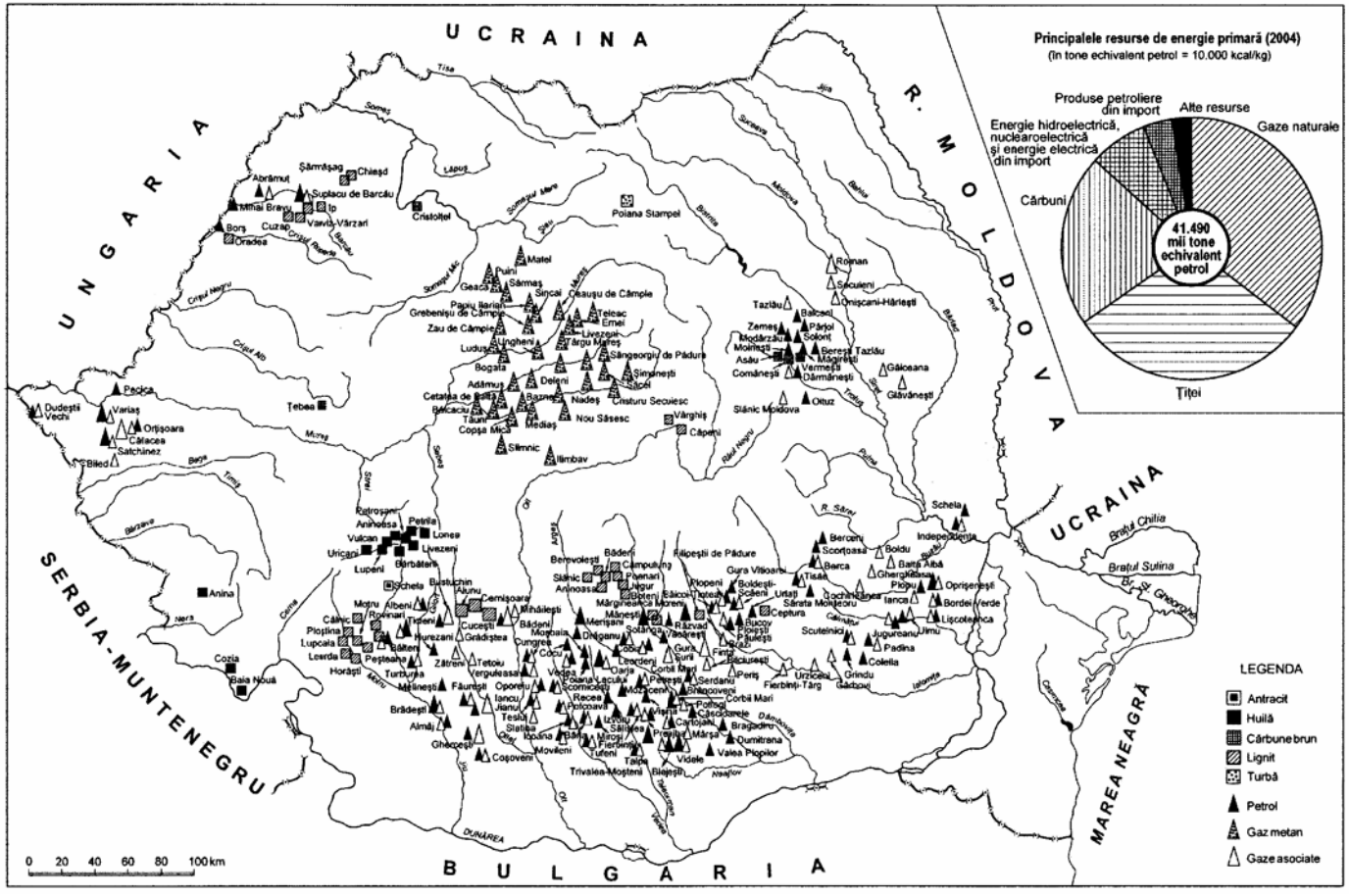

Fig. 51. EXPLOATĂRI RESURSE ENERGETICE (existente în perioada 1990-2005)

a. **Minereurile feroase**

– *Rezervele de minereuri de fier* din România, cu prezenţă teritorială redusă şi cu valori cantitative puţin însemnate, au un conţinut metalic scăzut, cuprins între 20 şi 40%.

Exploatările de minereuri feroase, din perioada 1990-2005, erau localizate în câteva mari regiuni, în arii mai restrânse sau în centre miniere.

Astfel, exploatări de minereuri de fier se află în regiunea Munţilor Apuseni (Căpuşu Mic, Băişoara, Căzăneşti-Ciungani, Moneasa-Călugări), în regiunea Munţilor Poiana Ruscă (Alunu, Ghelari, Teliuc, Vadu Dobrii, Valea Fierului) – care dau aproape 60% din producţia naţională de minereu de fier), în regiunea Munţilor Banatului (Ruşchiţa, Băuţar, Ocna de Fier, Dognecea, Dubova), în partea de nord a Carpaţilor Orientali (Delniţa, Cârlibaba, Iacobeni), la Lueta şi Mădăraş (judeţul Harghita), la Palazu Mare (judeţul Constanţa), la Iulia (judeţul Tulcea). Sub aspect teritorial, se deosebesc: **o zonă**, reprezentată de Carpaţii Occidentali (Munţii Banatului, Munţii Poiana Ruscă, Munţii Apuseni), **o grupare** în nordul Carpaţilor Orientali, **o grupare** în aria vestică a Munţilor Harghita şi două **centre** în Dobrogea.

Producţia de minereu de fier acoperă mai puţin de 1/4 din cerinţele industriei siderurgice româneşti, restul fiind acoperit din import (Rusia, India, Egipt, Brazilia ş.a.). În scădere drastică după 1970, când s-au realizat 3,2 milioane tone minereu, producţia a înregistrat 2,1 milioane tone în 1982, 0,86 milioane tone în 1996, 0,12 milioane tone în 2000, crescând apoi, în 2003, la 0,24 milioane tone.

– Minereurile de mangan

Rezervele de mangan ale ţării noastre sunt destul de modeste, fiind concentrate în 2 regiuni geografice, iar minereul are o concentraţie de 40-50%;

- *Regiunea de nord a Carpaţilor Orientali*, care produce aproape 80% din minereul de mangan pe ţară, înglobează exploatările de la Vatra Dornei – Argestru, Iacobeni – Ciocăneşti – Orata – Mestecăniş, Şaru Dornei, Cârlibaba, Dealu Rusului, Delniţa-Broşteni (toate în judeţul Suceava), Baia Borşa, Răzoare (judeţul Maramureş), Arşiţa (judeţul Bistriţa-Năsăud).
- *Regiunea Carpaţilor Occidentali*, cu exploatări la Delineşti (judeţul Caraş-Severin), Baru Mare (judeţul Hunedoara), Moneasa (judeţul Arad), Vaşcău (judeţul Bihor), realizează 20% din totalul producţiei.

Producţia de mangan, în jur de 25.000 tone în perioada 1980-1985, a scăzut treptat până în 2000, după care s-a înregistrat o uşoară creştere.

– Alte minereuri feroase

Minereuri de **crom** (cromit) şi de **nichel** (sulfuri) sunt exploatate, în cantităţi reduse, în zona dunăreană a Munţilor Banatului, iar minereuri de **molibden** (molibdenit) în partea sud-vestică a Munţilor Apuseni, la Băiţa, Săvârşin şi Zam (toate aceste metale sunt folosite la obţinerea de oţeluri speciale).

În ţara noastră, însă fără importanţă economică, se mai găsesc slabe mineralizaţii de **cobalt** (în zona Muscelului – Stoeneşti, în Banatul sudic – Oraviţa şi Eibenthal), de **wolfram** (tungsten) (în zona Cavnic).

b. **Minereurile neferoase**

Cu o componenţă foarte variată, minereurile neferoase sunt prezente în toată zona montană, exploatarea lor diferind în intensitate de la o regiune la alta şi de la o categorie la alta, precum şi de la un an la altul, în perioada 1990-2005, în funcţie de restructurări, de reduceri sau de stagnări de producţie.

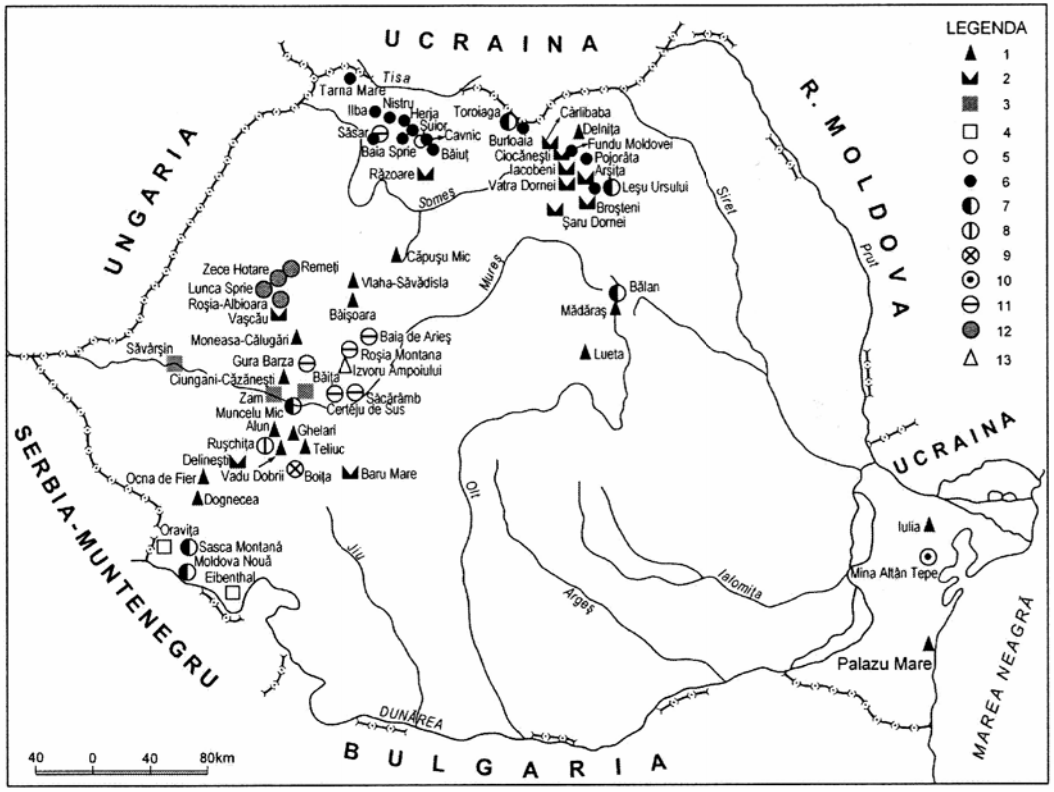

Fig. 52. EXPLOATĂRI MINEREURI (existente în perioada 1990-2005): *feroase* – 1) minereuri de fier; 2) minereuri de mangan; 3) molibden; 4) cobalt; 5) wolfram; *neferoase*: 6) minereuri complexe; 7) minereuri de cupru; 8) minereuri de plumb; 9) minereuri de zinc; 10) pirită cupriferă; 11) minereuri auro-argintifere; 12) minereuri de bauxită; 13) cinabru (mercur).

– ***Minereuri complexe*** (cupru, plumb, zinc) se exploatează în partea de nord a Carpaţilor Orientali – la Baia Sprie, Şuior, Nistru, Cavnic, Băiuţ, Ilba, Tarna Mare, Baia Borşa, Burloaia, Fundu Moldovei, Pojorâta, Leşu Ursului, apoi mai la sud – la Bălan (jud. Harghita), precum şi în sudul Munţilor Banatului – la Moldova Nouă şi Sasca Montană, ca şi în Munţii Poiana Ruscă – la Boiţa şi Ruşchiţa.

– ***Minereuri cuprifere*** se exploatează în zona Munţilor Apuseni – la Muncelu Mic, Băiţa Bihorului, Avram Iancu, în sudul Munţilor Banatului – la Sasca Montană şi Moldova Nouă, în aria Munţilor Maramureşului – la Toroiaga şi Leşu Ursului, iar **pirita cupriferă** în nordul Carpaţilor Orientali – la Cârlibaba, Leşu Ursului, Fundu Moldovei, Burloaia, în Munţii Poiana Ruscă – la Boiţa şi Muncelu Mic, în Dobrogea – la Altântepe.

– ***Minereuri auro-argintifere*** sunt concentrate în cea mai mare parte în aria Munţilor Apuseni, exploatându-se la Săcărâmb, Baia de Arieş, Roşia Montană, Gura Barza, Stănija, Certeju de Sus, Bucium, sporadic la Zlatna, Buceş, Crăciuneşti, precum şi în zona Munţilor Maramureşului, la Săsar, Băiţa, Băiuţ.

– ***Minereu de bauxită*** se găseşte şi exploatează în zona Munţilor Apuseni, la Zece Hotare, Roşia – Albioara, Luncasprie – Dobreşti, Remeţi – Vârciorog.

– ***Minereu de cinabru*** (mercur – singurul metal lichid la temperatură normală) se exploatează la Izvoru Ampoiului (în Munţii Apuseni).

c. **Alte minereuri**

– ***Nesturon*** (minereu de uraniu) se găseşte în rezerve exploatabile în zona Munţilor Banatului, fiind exploatat în perioada postbelică (până în anii '80) la Ciudanoviţa, iar în perioada actuală la Crucea, în jud. Suceava.

E. **Rezerve şi exploatări de substanţe minerale şi de roci utile**

În această categorie sunt înglobate substanţele minerale nemetalifere şi rocile de construcţii.

a. **Substanţe minerale nemetalifere** (rezerve exploatate în perioada 1990-2005)

Sare, cu rezerve mari, cantonate în zona subcarpatică şi în cea de podişuri, este exploatată în multe mine (odinioară numite ocne de sare), cele mai cunoscute, prin vechimea şi producţia lor, fiind Govora şi Ocnele Mari (jud. Vâlcea), Slănic (jud. Prahova), Târgu Ocna (jud. Bacău), Cacica (jud. Suceava), Ocna Dejului (jud. Cluj), Ocna Mureş (jud. Alba), Ocna Şugatag (jud. Maramureş), Praid şi Corund (jud. Harghita). De asemenea, rezerve de sare exploatabile, temporar exploatate, se află la Dragomireşti (jud. Maramureş), Cojocna (jud. Cluj), Gurghiu şi Sovata (jud. Mureş), Sărata (jud. Bacău), Ocna Sibiului (jud. Sibiu).

Sarea a constituit în vechime unul din principalele produse de export ale ţării noastre (edificator fiind „Drumul sării“, care făcea legătura cu Dunărea), producţia sa fiind în creştere uşoară, dar continuă, în perioadele antebelică şi interbelică, apoi, în perioada postbelică, într-o creştere considerabilă. Astfel, de la 368 mii tone, în 1938, creşte la 416 mii tone, în 1950, la 2862 mii tone, în 1970 şi la 5038 mii tone, în 1989, pentru ca apoi să înregistreze un recul însemnat, coborând la 2.690 mii tone, în 1996, la 2.380 mii tone, în 2000, crescând, apoi, uşor la 2.420 mii tone, în 2003; *baritină*, substanţă minerală folosită în forajele petroliere, se exploatează la Ostra şi Somova (jud. Tulcea); *azbest*, rezerve modeste, cu exploatări la Eibenthal şi Eftimie Murgu

(jud. Caraş-Severin); *sulf*, rezerve la Pucioasa (jud. Dâmbovița), unde au fost exploatate, Vărbilău (jud. Prahova), Năeni (jud. Buzău), Gura Haitii (jud. Suceava); *cretă*, rezerve în exploatare la Basarabi (Murfatlar); *chihlimbar*, rezerve în exploatare la Colți (jud. Buzău); *gips*, exploatări în cariere la Stăneşti, Boteni şi Oieşti (jud. Argeş), Ceraşu şi Schiuleşti (jud. Prahova), Cucuteni-Fieni, Pucioasa (jud. Dâmbovița), Aghireş, Cheia (jud. Cluj), Petrindu (jud. Sălaj), Dumbrăvița (jud. Maramureş); *mică* (muscovit), rezerve exploatate la Voineasa (jud. Vâlcea), Parva (jud. Bistrița-Năsăud), Voislova, Bucova şi Băuțar (jud. Caraş-Severin), Răzoare (jud. Maramureş); *cuarțite*, rezerve în exploatare la Ocna de Fier (jud. Caraş-Severin), Nădrag (jud. Timiş), Urviş (jud. Bihor), Jijila, Iglița, Greci şi Somova (jud. Tulcea); *feldspat*, rezerve în exploatare la Armeniş şi Teregova (jud. Caraş-Severin), Voineasa (jud. Vâlcea); *talc*, rezerve în exploatare la Cerişor (jud. Hunedoara), Marga şi Pârvova (jud. Caraş-Severin); *bentonite şi tufuri bentonitice*, rezerve în exploatare la Berzasca, Tufări şi Tomeşti (jud. Caraş-Severin), Oraşu Nou (jud. Satu Mare); *diatomit*, rezerve exploatate la Pătârlage (jud. Buzău).

b. **Roci utile** (exploatate temporar sau permanent)

Marmoră (din latinescul *marmor-oris*, în franceză-*marmoréen*, în germană–*marmor* etc.) (*calcare cristaline*), cu importante rezerve şi mare răspândire teritorială în zona carpatică şi subcarpatică, se exploatează la Ruşchița şi Bucova (jud. Caraş-Severin), Luncani (jud. Hunedoara), Apoldu de Sus şi Avrig (jud. Sibiu), Alun (jud. Hunedoara), Pietroasa (jud. Cluj), Căpâlna (jud. Alba), Anieş, Cormaia şi Maieru (jud. Bistrița-Năsăud), Răzoare-Lăpuş, Borşa şi Vişeu de Sus (jud. Maramureş), Lăzarea, Sândominic şi Voşlăbeni (jud. Harghita); *travertin*, cu rezerve exploatate la Corund şi Borsec (jud. Harghita); *caolin* şi *argile caolinoase*, cariere la Harghita-Băi şi Sânsimion (jud. Harghita), Parva (jud. Bistrița-Năsăud); *calcare*, cu o largă răspândire şi cu o utilizare complexă economică, sunt exploatate într-un mare număr de cariere, dintre care mai însemnate sunt: Albeşti, Dâmbovicioara şi Mateiaş (jud. Argeş), Racoş (jud. Braşov), Bistrița, Pietreni-Costeşti (jud. Vâlcea), Şugău (jud. Neamț), Săvârşin şi Moneasa (jud. Arad), Basarabi (Murfatlar), N. Bălcescu, Topalu, Hârşova, Cernavodă, Saligny şi Medgidia (jud. Constanța), N. Bălcescu, Babadag şi Zebil (jud. Tulcea), Banpotoc şi Cărpiniş (jud. Hunedoara), Mereşti (jud. Harghita), Gura Văii (jud. Mehedinți), Măgura (jud. Buzău), Fieni (jud. Dâmbovița), Botuş (jud. Suceava) etc., etc; *granite şi granodiorite* – Munții Banatului, Dobrogea de nord, Munții Poiana Ruscă; *bazalte* – Racoş (jud. Braşov); *andezite* – Munții Banatului, Munții Vulcanici; dacite – Munții Vulcanici, Munții Apuseni; *şisturi verzi* – Dobrogea de nord; *tufuri vulcanice* – Carpații Orientali; *gresii* – Carpații Orientali, Carpații Meridionali; *argile* – în toată țara (pentru ceramică fină – Cluj, Alba Iulia, Câmpulung, Curtea de Argeş, Leordeni, Rm. Vâlcea); *nisipuri cuarțoase* – Pătârlage (jud. Buzău), Vălenii de Munte (jud. Prahova), Miorcani şi Şendriceni (jud. Botoşani).

3.3.1.2. *Industria prelucrătoare*[*]

A. **Industria petrolului şi cocsificarea cărbunilor**

Această ramură industrială, care stă la baza energeticii româneşti, a înregistrat în perioada postbelică variaţii însemnate de la un an la altul şi restructurări care au influenţat mult producţia, în general, dar şi pe sortimente.

a. **Industria petrolului** se înscrie printre primele activităţi în domeniu din lume, prin apariţia de rafinării la Lucăceşti (Bacău) în 1840, 1844, două în 1860 şi una în 1872, la Braşov în 1849, Râfov în 1857, Ploieşti în 1865, iar între 1870 şi 1890 alte 7, la Oneşti şi Matiţa (com. Păcureşti, jud. Prahova – două rafinării), Tătărani (com. Bărcăneşti, jud. Prahova), Colanu (com. Ulmi, jud. Dâmboviţa), Galaţi, Mărgineni (jud. Bacău), Târgovişte etc. (sursa: „Monitorul petrolului“, nr. 13, iulie 1936, *Enciclopedia României*, 1938, p. 650).

Până în 1936, mai apar încă 39 rafinării, cele mai multe la Ploieşti (12) şi la Bucureşti (4).

Volumul de produse petroliere al rafinăriilor româneşti în perioada 1928-1937 a oscilat între 4 milioane tone în 1928 şi 8 milioane tone în 1935 (maximul perioadei) la benzină, 0,978 milioane tone în 1928 şi 1,922 milioane tone în 1936 la petrol lampant, 0,694 milioane tone în 1928 şi 1,280 milioane tone la motorină, iar uleiuri minerale se produc din 1934 (75.000 tone), cu maximul în 1935 (82.200 tone). În toată perioada 1928-1937 au fost exportate mari cantităţi de benzină (în 1936 peste 90% din producţie), de petrol lampant (în 1936 aproape 86%), de motorină (peste 90% în 1936), iar la uleiuri minerale s-au făcut importuri în anii 1928-1933 şi exporturi de mici cantităţi în 1934-1937.

În perioada postbelică socialistă, rafinăriile erau situate la Ploieşti, Brazi, Câmpina şi Piteşti (gruparea sudcarpatică), Dărmăneşti şi Oneşti (gruparea moldoveană), Suplacu de Barcău, Braşov şi Năvodari.

Produsele petroliere obţinute în ţară se realizau în proporţie majoritară pe bază de ţiţei din import.

După 1990, rafinăriile au înregistrat mari oscilaţii de producţie şi, chiar, de profil, restructurările şi procesul de privatizare fiind factorii determinanţi ai acestor stări.

Astfel, producţia de benzine a scăzut de la 4.667 mii tone în 1990, la 3.078 mii tone în 1993, a crescut la 3.992 mii tone în 1995, a scăzut la 3.017 mii tone în 1999 şi a crescut apoi la 4.400 mii tone în 2002, scăzând la 3.840 mii tone în 2003.

Producţia de motorină a scăzut de la 6.426 mii tone în 1990, la 3.742 mii tone în 1993, a crescut la 4.698 mii tone în 1995, scăzând la 3.137 mii tone în 1999 şi apoi crescând la 4.305 mii tone în 2002 şi scăzând la 3.720 mii tone în 2003.

---

[*] Trebuie precizat că industria prelucrătoare a înregistrat transformări mari în perioada postdecembristă, datorate restructurărilor sau reducerilor parţiale de producţie, stagnărilor sau chiar opririi funcţionării, precum şi în multe cazuri privatizărilor sau falimentărilor. În acest sens, structura de producţie a centrelor industriale şi repartiţia lor geografică au în vedere existenţa acestora în anii 1990-2005.

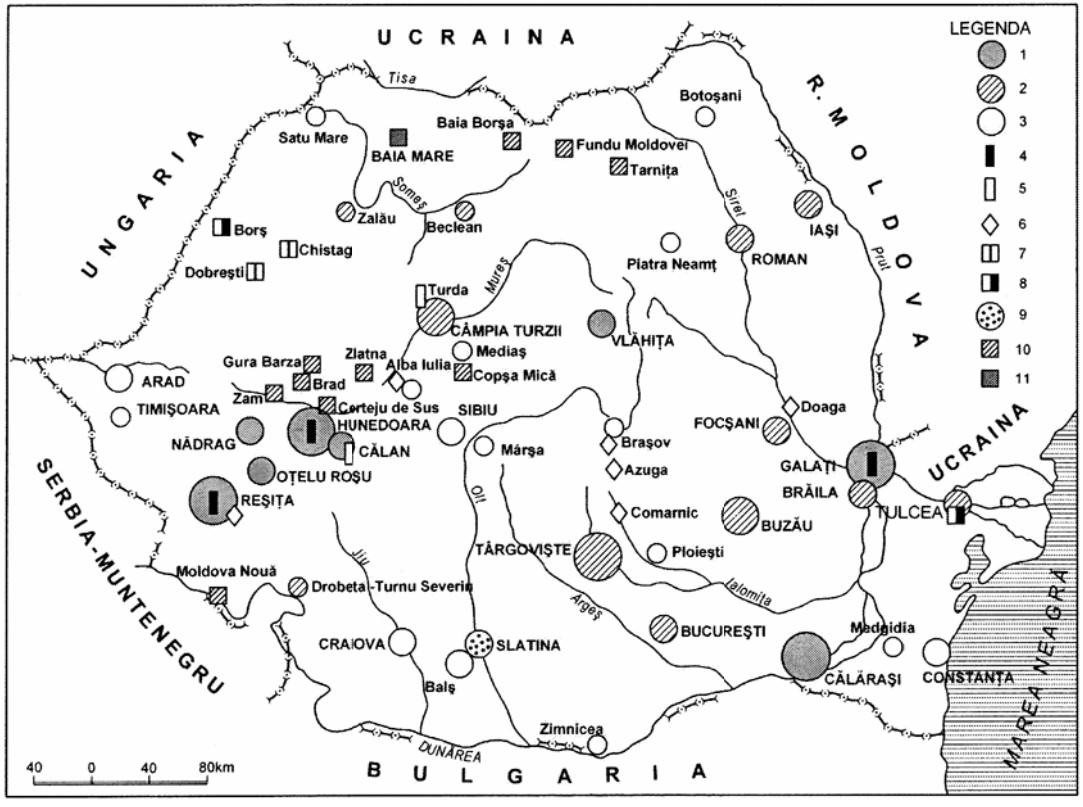

Fig. 53. METALURGIA FEROASĂ ŞI NEFEROASĂ (în perioada 1990-2005): 1) unităţi siderurgice cu furnale; 2) unităţi siderurgice fără furnale; 3) oţelării uzinale, 4) cocserii; 5) semicocserii; 6) cărămizi refractare; 7) staţii de spălare bauxită; 8) fabrici de alumină; 9) uzină de aluminiu; 10) unităţi industriale

Producția de păcură a scăzut, de la 8.126 mii tone, în 1990, la 2.984 mii tone în 1995, la 1433 mii tone în 2000, crescând apoi la 2050 mii tone în 2002 şi scăzând la 1.558 mii tone în 2003.

În anii 2000-2003, rafinăriile şi producția lor, folosind în continuare importul de țiței, se prezentau astfel, ca repartiție geografică:

- *Aria Prahoveană* (Ploieşti, Brazi, Câmpina), peste 50% din producția de benzine, peste 60% din cea de motorină, circa 56% din producția de păcură.
- *Aria Argeşană* (Piteşti), peste 30% din benzine, 24% din motorină, 35% din păcură.
- *Aria Dobrogeană* (Năvodari), aproape 13% din benzine, 11% din motorină, 0,4% din păcură.
- *Aria Moldoveană* (Oneşti, Dărmăneşti), peste 6% din benzine, 2,5% din motorină şi 2,5% din păcură.
- *Alte centre*: Suplacu de Barcău (jud. Bihor) 5,9% din producția de păcură şi 1% din cea de motorină; Buzău 0,2% din producția de păcură.

b. **Cocsificarea cărbunilor** se realizează în cocseriile de la Reşița, Hunedoara, Galați, în semicocseriile de la Petrila şi Călan, producția de cocs metalurgic crescând de la peste 72 mii tone, în 1950, la peste 1 milion tone în 1970, la 5,3 milioane tone în 1989, scăzând la 1,5 milioane tone în 2000, crescând la 1,7 milioane tone în 2002 şi scăzând, iarăşi, la 1,5 milioane tone în 2003.

B. **Industria metalurgică** reprezintă domeniul de activitate axat pe obținerea de metale (din minereuri) şi pe prelucrarea primară a acestora, deținând în prezent 10,9% din valoarea producției industriale a țării.

a. **Siderurgia** este ramura ce prelucrează minereurile feroase pentru obținerea fierului (fontei), unitățile reprezentative, uzine siderurgice, fiind situate la Reşița (cea mai veche unitate din țară), Hunedoara, Călan, Vlăhița, Galați şi Călăraşi, unde funcționează furnale[2] de mare capacitate şi unde se obține fierul, ca metal brut.

b. **Metalurgia feroasă** este domeniul în care metalul feros brut este retopit şi „îmbogățit“ cu diferite alte substanțe (crom, nichel, molibden, cobalt, vanadiu etc.) pentru a fi transformat în oțel, care apoi este prelucrat în diferite produse ca materii prime sau finite.

În anul 2002, metalurgia feroasă românească a produs peste 4,1 milioane tone fontă brută (față de peste 9 milioane tone în 1989), 5,7 milioane tone oțel brut (peste 14 milioane tone în 1989), laminate finite din oțel 4,8 milioane tone (10,3 milioane tone în 1989), table şi benzi 1,1 milioane tone, țevi din oțel 0,5 milioane tone, sârme din oțel 0,2 milioane tone.

Repartiția geografică a principalelor uzine metalurgice evidențiază două mari regiuni, o grupare şi două centre:

[2] Instalație (cuptor) sub formă de turn, căptuşită cu cărămizi refractare, în care se introduce minereul feros, aşezat sub formă de strate în alternanță cu cocs metalurgic cu rol de combustibil şi cu fondanți“ (calcare dolomitice şi şisturi argiloase), în care metalul este topit şi apoi scurs (fonta brută) pe la baza instalației în recipienți mobili.

- *Regiunea Bănăţeano-Transilvană*, care contribuie cu circa 15% la producţia metalurgiei feroase, cuprinde centrele **Reşiţa** şi **Hunedoara**, **Oţelu Roşu** şi **Nădrag**, toate cu oţelării şi laminoare; **Câmpia Turzii**, cu oţelării electrice şi producţie de sârmă, cabluri, cuie, electrozi de sudură; **Zalău**, cu laminor de ţevi şi sârmă; **Beclean**, cu laminor de sârmă şi producţie de cuie.
- *Regiunea Est-Munteană – Sud-Moldoveană – Dobrogeană* concentrează peste 80% din producţia metalurgiei feroase, înglobând centrele **Galaţi**, cu laminoare (cel mai mare laminor de tablă din ţară), oţelării şi convertizoare; **Târgovişte**, principalul producător de oţeluri speciale, cu oţelării electrice, laminoare de profile mijlocii şi uşoare, de tablă subţire, de lingouri de oţel, având şi forje de mare tonaj; **Brăila**, cu producţie de sârmă trefilată, lanţuri, şuruburi, nituri, cuie; **Buzău**, unde se produc sârmă zincată din oţel moale, sârmă neagră, cuie, electrozi de sudură; **Focşani**, cu laminor de profile mijlocii şi producţie de cuie; **Tulcea**, cu o importantă producţie de feroaliaje; **Bucureşti**, care se înscrie cu producţie de laminate, în care se remarcă ţevile.
- *Gruparea Central-Moldoveană*, alcătuită din centrele **Iaşi**, unde este o fabrică de ţevi sudate şi un laminor de profile uşoare, **Roman**, cel mai cunoscut producător din ţară de ţevi (pentru conducte petroliere) şi prăjini grele pentru foraj.
- *Centre* metalurgice separate sunt: **Zimnicea**, cu producţie de ţevi sudate; **Drobeta-Turnu Severin**, care are un laminor de profile mijlocii.

c. **Metalurgia neferoasă** reprezintă ramura industrială care obţine metalele neferoase din minereurile respective şi care prelucrează aceste metale.

Principalele produse ale metalurgiei neferoase, în 2003, au fost: alumină (oxid de aluminiu) 330 mii tone (319 mii tone, în 1989), aluminiu 205 mii tone (280 mii tone, în 1989), laminate din aluminiu şi din aliaje de aluminiu 36 mii tone, plumb 28 mii tone (25 mii tone, în 1989), zinc 51 mii tone (30 mii tone, în 1989), cupru 21 mii tone (39 mii tone, în 1989).

În profil teritorial, se evidenţiază două mari regiuni ale metalurgiei neferoase, o grupare şi câteva centre.

- *Regiunea Munţilor Apuseni*, de o mare complexitate, bazată pe resurse bogate de materii prime, cuprinde centre de veche tradiţie, precum şi centre apărute în perioada postbelică. *Centre* metalurgice separate sunt: **Zimnicea**, cu producţie de ţevi sudate; **Drobeta-Turnu Severin**, care are un laminor de profile mijlocii.

Astfel, unităţi pentru prepararea minereurilor şi obţinerea metalelor se află la Brad, Gura Barza, Zam, Baia de Arieş, Roşia Montană, Săcărâmb, Certeju de Sus, Deva, Zlatna, staţii de spălare a bauxitei la Dobreşti şi Chistag, fabrică de alumină la Borş (Oradea), uzină cupriferă la Roşia Poieni, laminor de cupru la Zalău.

- *Regiunea Carpaţilor Orientali* (grupa nordică), cu cel mai mare combinat din ţară al metalurgiei neferoase la Baia Mare (cupru, aur şi argint, polimetale), înglobează flotaţii la Firiza, Săsar, Baia Sprie, Băiuţ, Baia Borşa, Fundu Moldovei, Tarniţa.
- *Gruparea Munţilor Banatului* este alcătuită din centrele Moldova Nouă şi Sasca Montană, unde se prelucrează minereuri cuprifere.
- *Centre*: Slatina, singura uzină de aluminiu din ţară, Tulcea, uzină de alumină şi feroaliaje, Pantelimon (Bucureşti), aliaje neferoase pentru producţia de

acumulatori, Braşov şi Copşa Mică, producţie de cupru, zinc şi plumb, Bălan (jud. Harghita), flotaţie pentru prepararea concentratelor cuprifere.

C. **Industria construcţiilor de maşini şi aparate, de produse din metal** este o ramură importantă la nivel naţional, cu o mare dispersie teritorială şi cu o variată producţie, deţinând, în 2003, peste 14,7% din producţia industrială a ţării.

Structura pe subramuri se prezintă astfel:

a. **Maşini şi echipamente** (altele decât electrice), respectiv turbine hidraulice, motoare cu ardere internă, rulmenţi, poduri rulante, tractoare, maşini şi utilaje pentru semănat şi recoltat, cultivatoare, maşini-unelte pentru prelucrat metale (strunguri, maşini de alezat şi frezat), utilaje pentru diferite ramuri industriale etc.

Principalele centre de producţie sunt: Bucureşti, Braşov, Sibiu, Timişoara, Arad, Craiova, Ploieşti, Piteşti, Bârlad, Reşiţa.

b. **Maşini, aparate şi echipamente electrice**, subramură cu o structură complexă, alcătuită din maşini şi aparate electrice de uz casnic (frigidere, maşini de spălat rufe, aspiratoare, maşini de gătit), mijloace ale tehnicii de calcul, motoare electrice, transformatoare, conductori, televizoare şi aparate radio, aparate de măsură şi control etc., produse în multe centre, între care se evidenţiază Bucureşti, Timişoara, Craiova, Iaşi, Alexandria, Băileşti, Curtea de Argeş, Găeşti, Piteşti, Fieni, Târgovişte, Urziceni, Săcele, Sfântu Gheorghe, Gheorgheni, Turda, Zalău, Botoşani, Iaşi.

c. **Mijloace de transport, divizate pe 3 categorii:**

– ***Rutiere*** (autoturisme de oraş şi de teren, autoutilitare, autobuze şi troleibuze, autocamioane şi autobasculante), produse la Mioveni (Colibaşi) şi Câmpulung, Bucureşti, Braşov, Mârşa (jud. Sibiu), Mediaş, Timişoara.

– ***Feroviare*** (locomotive electrice şi diesel, vagoane de mărfuri şi călători), fabricate la Craiova şi Bucureşti, Arad, Drobeta-Turnu Severin, Caracal, Ploieşti, Paşcani.

– ***Navale*** (nave şi ambarcaţiuni fluviale, nave maritime), construite la Constanţa şi Mangalia, Tulcea, Galaţi, Brăila, Oltenița şi Giurgiu, Drobeta-Turnu Severin şi Orşova.

d. **Construcţii metalice şi produse din metal** este o subramură ce produce corpuri de încălzit (din fontă), butelii pentru gaze petroliere lichefiate, cazane de aburi pentru industrie şi termoelectrice, fiind prezentă în Bucureşti, Câmpina, Ploieşti, Buzău, Brăila, Sibiu, Reşiţa, Timişoara, Satu Mare, Cluj-Napoca, Iaşi, Suceava, Zalău, Caransebeş, Râmnicu Sărat, Piteşti, Oradea.

Din punct de vedere al repartiţiei geografice, se conturează 3 mari regiuni şi 4 grupări:

– ***Regiunea Central-Sudică*** (sau munteană), cu o structură complexă, în care domină ca valoare a producţiei subramurile maşini şi echipamente şi mijloacele de transport.

– ***Regiunea Sud-Vestică*** (sau olteană), în care locul principal revine mijloacelor de transport.

– ***Regiunea Vestică*** (sau bănăţeană) dominată de maşini şi echipamente.

- *Gruparea Nord-Vestică* (sau bihoreano-maramureşană), cu maşini şi echipamente.
- *Gruparea Estică* (sau central-moldovenească), cu maşini şi echipamente.
- *Gruparea Sud-Estică* (axată pe Galaţi şi Brăila), dominată de mijloacele de transport naval.
- *Gruparea Sud-Dobrogeană*, în care se evidenţiază producţia şi repararea de nave maritime.

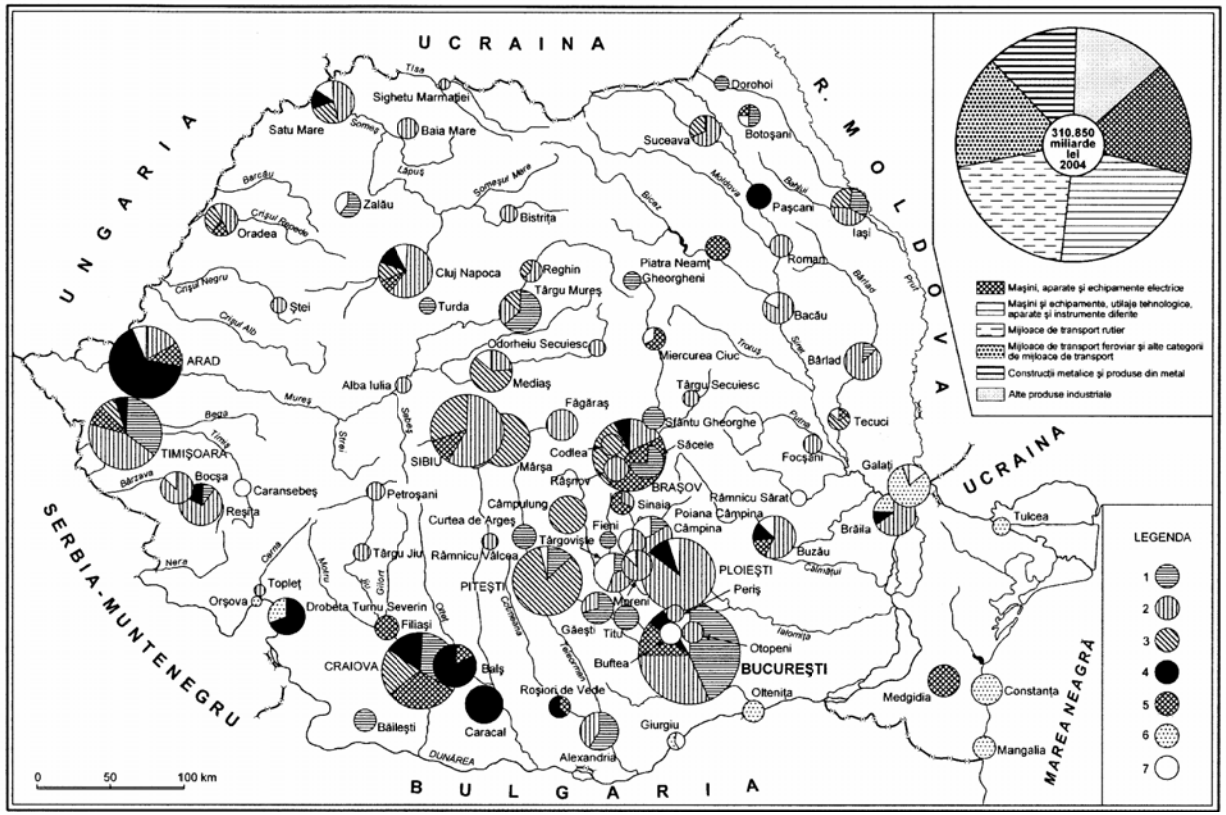

Fig. 54. CENTRE ALE INDUSTRIEI DE MAŞINI, APARATE ŞI ECHIPAMENTE, CONSTRUCŢII METALICE ŞI PRODUSE DIN METAL (existente în anii 1990-2005): 1) electronică şi electrotehnică; 2) utilaje energetice, maşini şi utilaje tehnologice pentru alte ramuri industriale; 3) tractoare, maşini şi utilaje agricole; 4) mijloace de transport rutiere; 5) material rulant feroviar; 6) construcţii şi reparaţii navale; 7) alte produse.

D. **Industria chimică**, ramură mult dezvoltată şi diversificată în perioada postbelică, dispune de o largă bază de materii prime pe care le transformă structural şi calitativ într-o mare diversitate de substanţe chimice şi de produse.

În perioada interbelică, producea acid sulfuric şi sulfaţi, coloranţi, lacuri şi vopsele, sodă şi clor, esenţe şi parfumuri, distilate din lemn, cărbune şi produse din ţiţei, explosivi, săpun şi alte diverse substanţe, valoarea producţiei chimice depăşind 14,6 miliarde lei în 1937, iar numărul de întreprinderi chimice fiind de 248 (134 în Moldova şi Muntenia, 84 în Transilvania, 30 în Banat).

Cu importanţă mai mare în 1938 se înscriau Bucureşti, Valea Călugărească, Câmpina, Piteşti, Râmnicu Vâlcea, Galaţi, Mărăşeşti, Iaşi, Braşov, Făgăraş, Târnăveni, Ocna Mureş, Cluj, Turda, Aiud, Alba Iulia, Zlatna, Lupeni, Margina, Timişoara, Arad, Oradea, Baia Mare. În prezent, industria chimică, cu o producţie relativ diversă, deţine 7,7% (2003) din valoarea producţiei industriale a ţării şi prezintă o dispersie teritorială mare.

Produsele principale sunt: acid sulfuric, acid clorhidric, benzen, toluen, amoniac, metanol, negru de fum, sodă calcinată şi caustică, îngrăşăminte, mase plastice, cauciuc sintetic, coloranţi, lacuri şi vopsele, detergenţi, medicamente, cosmetice şi parfumuri, fibre şi fire sintetice, fibre şi fire artificiale, pesticide etc.

Structura pe subramuri a industriei chimice se prezintă astfel:

a. **Industria petrochimică**, folosind ca materie primă gazul metan şi petrolul, produce negru de fum, amoniac, acetilenă, metanol, iar prin chimizarea gazelor de cracare produce benzen, toluen, etilenă, acetonă, butan. Centrele reprezentative ale acestei subramuri sunt Oneşti, Râmnicu Vâlcea, Piteşti, Brazi, Teleajen şi Năvodari.

b. **Industria produselor sodice şi clorosodice** cuprinde gama produselor obţinute pe bază de sare, în fruntea cărora se află soda caustică şi soda calcinată, iar unităţile producătoare sunt situate în Ocna Mureş, Târnăveni, Turda, Govora, Giurgiu, Oneşti.

c. **Industria substanţelor chimice de bază** include producţia de acid sulfuric, realizată la Baia Mare, Zlatna, Copşa Mică, Oneşti, Turnu Măgurele, Valea Călugărească, Năvodari, Chiscani (Brăila), Slobozia, Turnu Măgurele, de acid azotic – la Târgu Mureş, Făgăraş, Bacău, Işalniţa şi Vladimirescu (Arad), de carbid – la Târnăveni.

d. **Industria îngrăşămintelor chimice** utilizează amoniac, acid azotic, acid sulfuric, uree şi azotat de amoniu pentru obţinerea îngrăşămintelor azotoase, unităţile de producţie aflându-se la Roznov şi Bacău, Slobozia, Turnu Măgurele şi Işalniţa, la Târgu Mureş, Făgăraş şi Vladimirescu; pentru îngrăşămintele fosfatice foloseşte piritele cuprifere furnizate de minele de la Moldova Nouă şi Altân Tepe, precum şi apatite şi fosforite din import, centrele prelucrătoare fiind Bacău, Năvodari, Valea Călugărească, Turnu Măgurele şi Vladimirescu; la baza îngrăşămintelor potasice stau sărurile de potasiu aflate în Subcarpaţii Moldovei, principalul centru producător fiind Roznov.

După 1970, la marile unităţi s-a introdus producţia de îngrăşăminte complexe, care au în componenţă 2 sau toate cele 3 sortimente de îngrăşăminte. De asemenea, după 1980, unităţile de la Turda, Târnăveni, Râmnicu Vâlcea, Piteşti şi Oneşti au început să producă pesticide (pentru combaterea bolilor şi dăunătorilor plantelor).

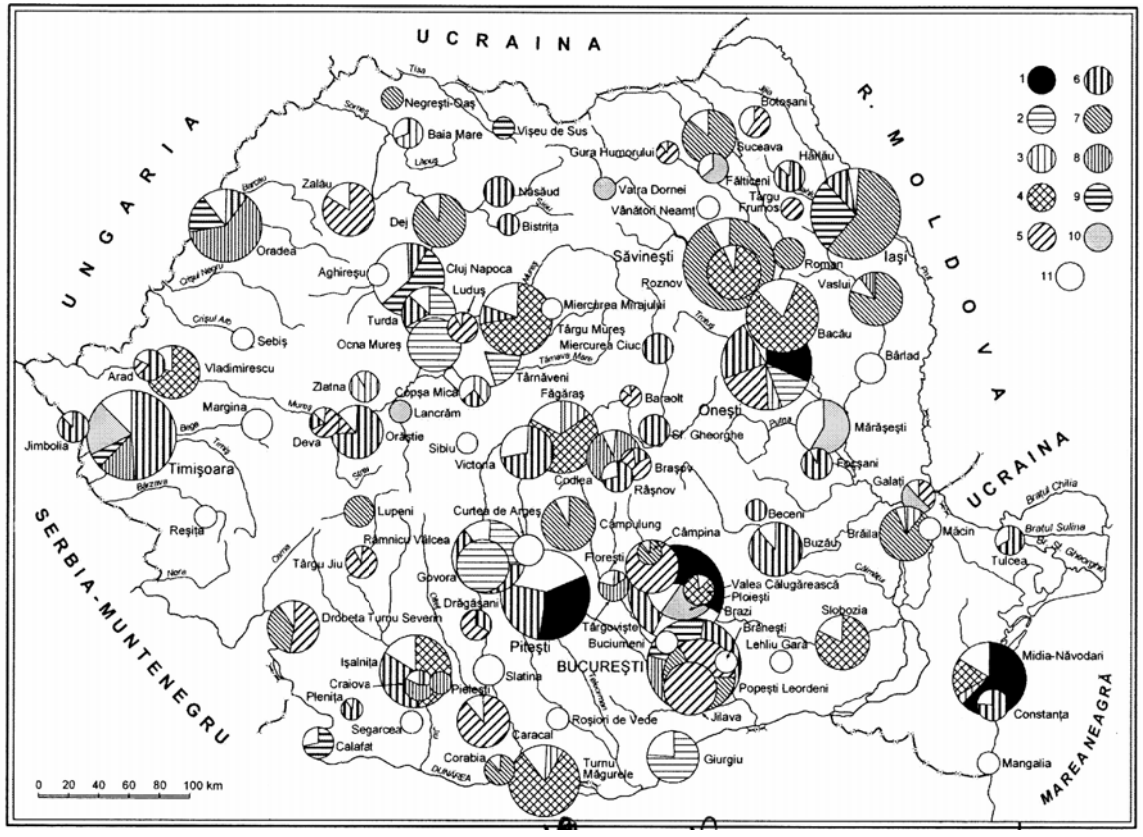

Fig. 55. CENTRE ALE INDUSTRIEI CHIMICE (existente în perioada 1990-2005): 1) petrochimie; 2) produse sodice şi clorosodice; 3) acid sulfuric; 4) îngrăşăminte chimice; 5) cauciuc (producţie, prelucrare); 6) materiale plastice şi răşini sintetice; 7) fibre şi fire chimice; 8) coloranţi, lacuri şi vopsele; 9) medicamente; 10) detergenţi şi alte produse de curăţat; 11) alte produse chimice.

e. **Industria fibrelor şi firelor sintetice şi artificiale** se bazează pe chimizarea gazului metan şi a petrolului pentru a obține fibre şi fire sintetice la Săvineşti, Iaşi, Roman şi Vaslui, Câmpulung şi Corabia, precum şi celuloză pentru realizarea de fibre şi fire artificiale (vâscoză sau celofibră) la Lupeni, Popeşti-Leordeni, Chiscani, Săvineşti, Suceava, Dej, Drobeta-Turnu Severin.

f. **Industria maselor plastice** produce, prin chimizarea metanului şi a petrolului, o gamă variată de produse macromoleculare de bază (policlorură de vinil, polietilenă, polistiren, răşini etc.), unitățile de fabricare fiind situate la Brazi, Piteşti, Râmnicu Vâlcea, Işalnița, Buzău, Sfântu Gheorghe, Râşnov, Victoria, Orăştie, Timişoara, Oneşti, Iaşi, iar centrele de prelucrare a maselor plastice mai importante sunt Bucureşti, Constanța, Timişoara, Târgu Mureş, Sfântu Gheorghe, Miercurea Ciuc, Focşani, Năsăud, Plenița (Dolj), Beceni (Buzău).

g. **Industria coloranților, lacurilor şi vopselelor** este localizată la Bucureşti şi Codlea – pentru coloranți; la Bucureşti, Galați, Timişoara, Oradea – pentru lacuri; la Bucureşti, Ploieşti, Codlea, Copşa Mică, Orăştie, Oradea, Botoşani, Vaslui, Odorhei, Târgovişte, Craiova – pentru lacuri şi vopsele.

h. **Industria medicamentelor şi produselor farmaceutice**, cu o bază de materii prime de origine vegetală, animală, minerală şi chimică, produce o gamă variată de produse de uz uman la Iaşi, Bucureşti, Cluj, Braşov, Timişoara, Oradea, Vişeu de Sus, ca şi de uz veterinar la Calafat şi Curtea de Argeş.

i. **Industria cauciucului**, subramură apărută în perioada interbelică, dezvoltată şi diversificată în perioada postbelică, produce cauciuc sintetic pe baza gazelor de cracare, pe care îl amestecă cu cauciuc natural din import, realizându-se cauciucul industrial – la Oneşti şi Brazi, din care se fabrică anvelope la Floreşti (jud. Prahova), Popeşti-Leordeni, Caracal, Drobeta-Turnu Severin, Zalău, Luduş, articole tehnice la Jilava, Piteşti, Drăgăşani, Târgu Jiu, Braşov şi Botoşani.

j. **Industria altor produse chimice** înscrie producția de detergenți – la Ploieşti, Galați, Mărăşeşti, Fălticeni, Timişoara, chimizarea lemnului – la Margina (jud. Timiş), Miercurea Nirajului (jud. Mureş), Năruja (jud. Vrancea), Vânători-Neamț (jud. Neamț), tananți – la Piteşti, cerneluri – la Bucureşti şi Aghireş (jud. Cluj).

E. **Industria materialelor de construcții** include toate produsele obținute pe cale industrială, pe baza prelucrării unor materii prime naturale (există şi materiale de construcții în stare naturală – rocile de construcții), ce sunt folosite în realizarea diferitelor construcții industriale, edilitare, civile etc.

În 1936 existau 190 întreprinderi de produse ceramice (cărămizi şi țigle, teracotă, olărie, porțelan, faianță), 44 de producere a lianților (var, ipsos şi ciment), 23 de produse aglomerate (dale, tuburi), la care se adăugau 29 unități pentru exploatarea şi fasonarea rocilor naturale solicitate în diferite construcții. La sfârşitul perioadei interbelice, principalele întreprinderi ale industriei materialelor de construcții erau situate în Bucureşti, Fieni, Comarnic, Sinaia, Cernavodă, Medgidia, Tulcea, Târnăveni, Turda, Poiana Codrului, Zalău, Cluj, Braşov, Pădurea Neagră, Aleşd, Oradea, Arad, Jimbolia, Lugoj, Tomeşti (jud. Timiş).

Principale subramuri:

a. **Industria lianților** foloseşte ca materie primă calcare şi marne, gips şi tufuri vulcanice, producând: **ciment**, material de bază în construcții, prin arderea în instalații speciale a calcarului în amestec cu argilă, principalele fabrici fiind situate la Bârseşti (Gorj), Fieni, Câmpulung, Cernavodă, Hoghiz (jud. Braşov), Bicaz, Chişcădaga (Deva), Chiştag (jud. Bihor); **var**, obținut tot prin arderea calcarului, la început în cuptoare țărăneşti rudimentare în zona montană şi submontană, în prezent producându-se în fabricile de la Bârseşti, Câmpulung, Braşov, Turda, Deva, Aleşd, Bicaz; **ipsos**, prin arderea gipsului, la Aghireşu (jud. Cluj), Turda şi Deva.

b. **Industria ceramicii** realizează o gamă mai variată de produse, având o veche tradiție în cadrul meşteşugurilor săteşti, materia primă de bază constituind-o argilele. Cu o dispersie teritorială mare, această subramură produce: **ceramică brută** (cărămizi, țigle, olane), în numeroase centre, mai importante fiind Chitila, Jilava, Bucov (jud. Prahova), Urziceni, Pleaşa (Bucov), Buzău, Slobozia, Țăndărei, Giurgiu, Alexandria, Strehaia, Tg. Jiu, Cobadin (jud. Constanța), Vaslui, Piatra Neamț, Roman, Ciurea (jud. Iaşi), Braşov, Tg. Mureş, Turda, Câmpia Turzii, Cluj-Napoca, Sântimbru (jud. Alba), Baia Mare, Sighetu Marmației, Satu Mare, Oradea, Zalău, Arad, Timişoara, Jimbolia, Deva, Baru Mare (jud. Bihor); **materiale refractare** (cărămizi refractare cu care se căptuşesc furnalele), la Reşița, Oțelu Roşu, Deva, Baru Mare, Turda, Cluj, Dej, Bărăbanț (jud. Alba), Aştileu (jud. Bihor), Braşov, Azuga, Comarnic, Bucov, Tulcea; **ceramică fină** – porțelan la Cluj, Turda, Alba Iulia, Albeşti (jud. Mureş), Timişoara, Curtea de Argeş, Bucureşti; faianță la Timişoara, Târnăveni, Piatra Neamț, Bucureşti; izolatori termici la Bucureşti şi Turda; teracotă la Pucioasa (jud. Dâmbovița), Sibiu, Deva, Baia Mare, Năsăud, Ciurea (jud. Iaşi).

c. **Industria sticlei** produce geamuri şi produse din sticlă, folosind ca materie primă nisipul cuarțos. Geamuri se produc la Mediaş, Târnăveni, Albeşti, Boldeşti-Scăeni, Buzău, Bucureşti, produse din sticlă la Bucureşti, Boldeşti-Scăeni, Fieni (becuri), Azuga, Mediaş, Avrig (jud. Sibiu), Turda, Albeşti, Tomeşti (jud. Timiş), Pădurea Neagră (jud. Bihor), Poiana Codrului (jud. Satu Mare), Dorohoi, iar semicristale la Turda, Mediaş, Avrig, Pădurea Neagră, Tomeşti.

d. **Industria prefabricatelor din beton**, dezvoltată în perioada postbelică, este prezentă în multe localități, cele mai însemnate fiind Arad, Oradea, Deva, Petroşani, Turda, Cluj, Braşov, Bicaz, Iaşi, Roman, Cernavodă, Medgidia, Palas (Constanța), Călăraşi, Bucureşti, Giurgiu, Piteşti, Craiova, Bârseşti, Drobeta-Turnu Severin.

e. **Alte materiale de construcții**

– ***Produse din azbociment*** (tuburi pentru irigații şi pentru rețelele de distribuire a apei, plăci pentru acoperişuri), fabricate la Medgidia, Fieni, Bârseşti, Oradea, Aleşd.

– ***Carton bituminat*** (hidroizolant), produs la Berceni (jud. Prahova), Vaslui, Turda, Şimleu Silvaniei.

– ***Vată minerală*** (termoizolant), la Boldeşti-Scăeni.

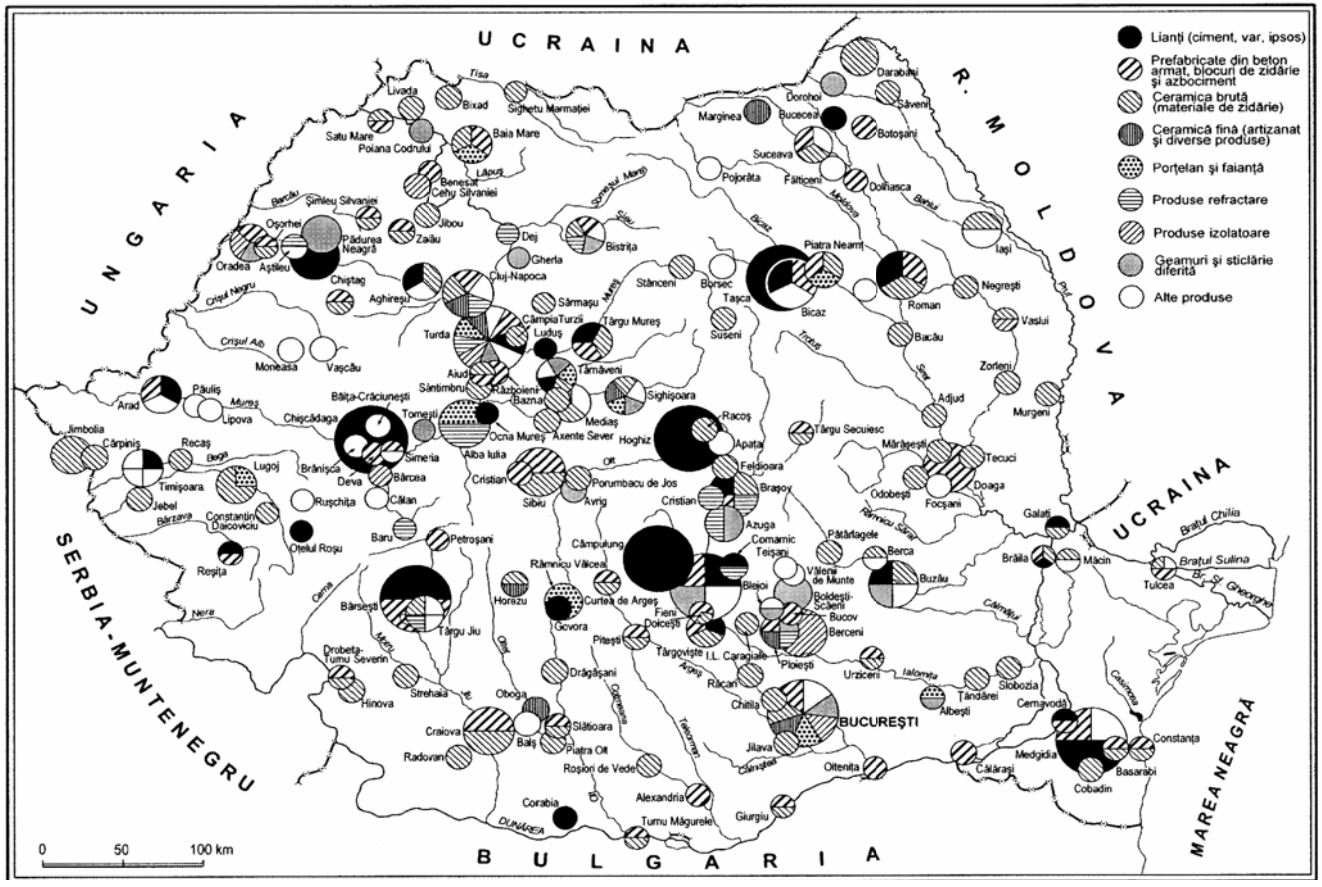

Fig. 56. CENTRE ALE INDUSTRIEI MATERIALELOR DE CONSTRUCŢIE (existente în perioada 1990-2005)

F. **Industria lemnului**, strâns legată de prezența fondului forestier, are o foarte veche tradiție în țara noastră, începuturile sale fiind marcate de activitățile meşteşugăreşti casnice. Unitățile cu caracter industrial au apărut abia la mijlocul secolului 19, când buştenii de lemn de răşinoase erau transformați în cherestea, primele gatere fiind puse în funcțiune la Brezoi (jud. Vâlcea).

În 1886 erau 15 fabrici care prelucrau lemnul, în 1902 funcționau 80, în 1913 se înregistrau 181, din care 98 de cherestea, 70 de tâmplărie şi de mobilă, 5 distililerii de lemn, iar în 1926 erau aproape 600 fabrici de cherestea cu 1700 gatere.

În 1938, din cele 610 fabrici, circa 430 produceau cu precădere cherestea, 60 tâmplărie, 55 mobilă, 15 ambalaje, 50 alte produse din lemn.

În prezent, numeroasele unități de prelucrare a lemnului, începând cu micile ateliere săteşti şi terminând cu marile combinate, sunt răspândite în toată țara, această ramură înregistrând o dispersie teritorială foarte mare.

Subramurile industriei lemnului

a. **Industria cherestelei** realizează o prelucrare primară a lemnului, având o răspândire teritorială foarte mare, de la gaterele săteşti din regiunile forestiere la atelierele meşteşugăreşti din multe localități şi până la fabricile şi combinatele din centrele industriale.

Cele mai cunoscute centre de producere, pentru cherestea de răşinoase, sunt Lunca Ilvei, Susenii Bârgăului, Lunca Bradului, Ilva Mică (jud. Bistrița), Vişeu de Sus, Borşa, Baia Mare, Baia Sprie (jud. Maramureş), Falcău, Moldovița, Gura Humorului, Vatra Dornei (jud. Suceava), Vânători, Tarcău, Roznov, Piatra Neamț (jud. Neamț), Agăş (jud. Bacău), Toplița, Sândiminic, Gheorgheni (jud. Harghita), Covasna, Brețcu, Tg. Secuiesc (jud. Covasna), Tg. Mureş; Nehoiu; Măneciu şi Telega (jud. Prahova), Brezoi (jud. Vâlcea), Orăştie (jud. Hunedoara), Sebeş (jud. Alba), Zăvoi (jud. Caraş-Severin); pentru cherestea de foioase Fălticeni, Ciurea (jud. Iaşi), Onești, Şendreni (jud. Galați), Gugeşti (jud. Vrancea), Piteşti, Curtea de Argeş, Domneşti şi Stâlpeni (jud. Argeş), Cernele (jud. Dolj), Filiaşi; Tg. Jiu; Poeni, Tileagd şi Ioaniş (jud. Bihor); pentru cherestea din esențe moi Tulcea, Cernavodă, Giurgiu.

b. **Industria de furnire şi placaje, plăci aglomerate şi fibrolemnoase**, subramură relativ nouă, foloseşte atât lemn de calitate, cât şi deşeuri lemnoase.

Furnire şi placaje se produc la Constanța, Piteşti, Râmnicu Vâlcea, Tg. Jiu, Drobeta-Turnu Severin, Caransebeş, Deta (jud. Timiş), Arad, Gherla. Sighetu Marmației, Suceava, Gălăuțaş (jud. Harghita), Comăneşti şi Gugeşti, iar plăci aglomerate şi fibrolemnoase la Fălticeni, Suceava, Bacău, Comăneşti, Focşani, Brăila, Piteşti, Rm. Vâlcea, Tg. Jiu, Drobeta-Turnu Severin, Caransebeş, Arad, Mănăştur (jud. Timiş), Sebeş, Blaj, Orăştie, Miercurea Ciuc, Sânsimion (jud. Harghita), Toplița, Gălăuțaş, Bistrița, Gherla, Sighetu Marmației.

c. **Industria mobilei**, mult dezvoltată în perioada postbelică, înglobează unități de producție foarte diferite ca mărime, prezente în multe localități.

Mari fabrici de mobilă sunt situate în cadrul combinatelor de la Bucureşti, Constanța, Piteşti, Caransebeş, Satu Mare, Sighetu Marmației, Tg. Mureş, Bacău, precum şi la Rădăuți, Iaşi, Brăila, Mizil (jud. Prahova), Curtea de Argeş, Rm. Vâlcea, Tg. Jiu, Drobeta-Tr. Severin, Timişoara, Arad, Oradea, Satu Mare, Sighetu Marmației, Gherla, Cluj, Bistrița, Reghin, Gheorgheni, Codlea, Blaj, la care se adaugă alte multe centre, dintre care mai însemnate sunt Câmpulung Moldovenesc, Piatra Neamț, Roman, Vaslui, Comăneşti, Nehoiu, Pâncota (jud. Arad), Ştei, Tileagd (jud. Bihor), Zalău, Cehu Silvaniei, Carei, Târnăveni, Mediaş, Sighişoara, Braşov etc.

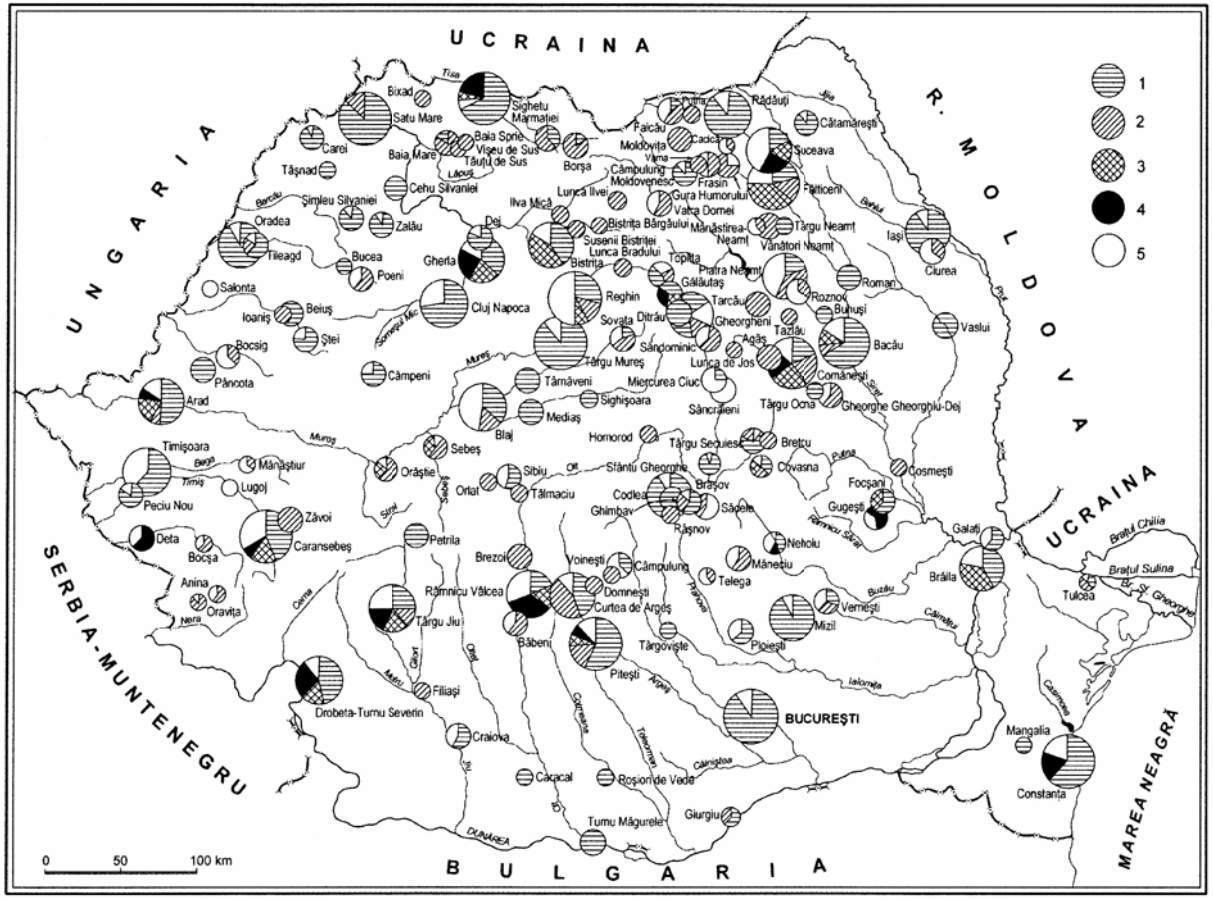

Fig. 57. CENTRE ALE INDUSTRIEI LEMNULUI (existente în perioada 1990-2005): 1) mobilă şi mobilier; 2) cherestea; 3) plăci aglomerate din lemn şi plăci fibrolemnoase; 4) placaje şi furnire; 5) diverse produse din lemn.

d. Subramura **alte produse din lemn** include producţia de **binale** (uşi, ferestre) şi **parchete** (Bucureşti, Băbeni – jud. Vâlcea, Piteşti, Caransebeş, Bocsig – jud. Arad, Blaj, Gălăuţaş, Suceava, Piatra Neamţ, Gugeşti, Verneşti – jud. Buzău, Stâlpeni – jud. Argeş, Tălmaciu – jud. Sibiu, Orăştie, Breţcu – jud. Covasna); **instrumente muzicale** (Reghin); **articole de sport** (Reghin, Urziceni); **utilaj apicol** (Bucureşti, Dumbrăveni – jud. Argeş); **chibrituri** (Bucureşti, Brăila, Timişoara), obiecte meşteşugăreşti şi de artizanat (Ţara Moţilor, Răşinari – jud. Sibiu, Rucăr – jud. Argeş).

e. **Repartiţia geografică** a industriei lemnului evidenţiază o mare regiune şi câteva grupări de centre mai importante.

- ***Regiunea Nordică Moldoveano-Transilvană*** cuprinde localităţile din zona grupei centrale şi nordice a Carpaţilor Orientali, cu marile centre Rădăuţi, Suceava, Fălticeni, Piatra Neamţ, Bacău, Comăneşti, Gheorgheni, Tg. Mureş, Reghin, Bistriţa, cu o structură complexă: cherestea, mobilă, plăci aglomerate şi fibro-lemnoase, placaje şi furnire, alte produse din lemn.
- *Gruparea Crişano-Maramureşană* se suprapune ariilor marilor centre din nord-est, fiind dominată de industria mobilei – Oradea, Satu Mare, Sighetu Marmaţiei.
- *Gruparea Bănăţeană***,** cu o structură reprezentată de mobilă, cherestea, placaje şi furnire – Caransebeş, Timişoara, Arad.
- *Gruparea Argeşano-Vâlceană*, axată pe cherestea şi mobilă, înglobează ca centre mai însemnate oraşele Piteşti, Rm. Vâlcea, Curtea de Argeş şi Câmpulung.
- *Grupări teritoriale mai mici* se conturează în ariile Brăila–Focşani, Braşov–Covasna, Cluj–Gherla, Sibiu–Blaj–Orăştie.

G. **Industria celulozei şi hârtiei,** care foloseşte ca materie primă lemnul de răşinoase, alături de care mai apăreau deşeurile textile, iar în perioada postbelică paiele şi stuful, are tradiţii foarte vechi în ţara noastră, primele „mori“ de hârtie apărând în 1546 la Braşov, 1575 la Tălmaciu (jud. Sibiu), 1583 la Iaşi.

a. **Industria celulozei**, bazată pe prelucrarea lemnului, paielor şi stufului, este localizată la Suceava, Piatra Neamţ, Bacău, Chiscani (Brăila), Palas (Constanţa), Călăraşi, Zărneşti, Drobeta-Tr. Severin, Dej.

b. **Industria hârtiei** (hârtie de scris, carton şi mucavale, confecţii din hârtie) este prezentă în toate centrele producătoare de celuloză, la care se adaugă Molid (jud. Suceava), Bucureşti, Boldeşti-Scăeni, Buşteni, Ghimbav, Petreşti (jud. Alba), Cluj-Napoca, Prundu Bârgăului (jud. Bistriţa).

c. **În profil teritorial**, se evidenţiază 4 grupări:

- *Gruparea Nord-Moldoveană* (Suceava, Molid, Piatra Neamţ, Bacău).
- *Gruparea Dunării inferioare* (Chiscani, Călăraşi).
- *Gruparea Centrală* (Buşteni, Boldeşti-Scăeni, Zărneşti, Ghimbav).
- *Gruparea Nord-Transilvană* (Cluj, Dej, Prundu Bârgăului).

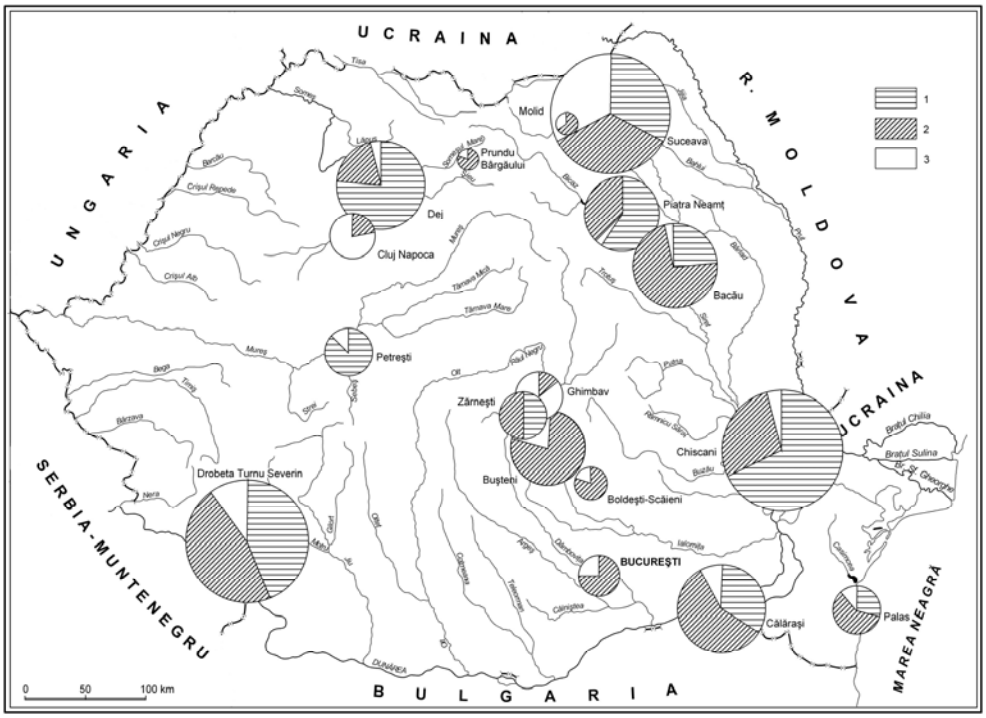

Fig. 58. INDUSTRIA CELULOZEI ŞI HÂRTIEI (existente în perioada 1990-2005):
1) celuloză; 2) hârtie, carton şi mucavale; 3) confecţii din hârtie.

H. **Industria alimentară şi a băuturilor**, cea mai dispersată ramură industrială din ţară, are tradiţii foarte vechi, folosind o bogată bază de materii prime vegetale şi animaliere.

Subramuri:

a. **Industria cărnii şi a produselor din carne** este reprezentată de abatoarele existente în majoritatea oraşelor, cele mai însemnate fiind în Tomeşti (Iaşi), Bacău, Focşani, Galaţi, Constanţa, Buzău, Căzăneşti (Ialomiţa), Craiova, Rm. Vâlcea, Haţeg, Salonta, Sf. Gheorghe, Baia Mare şi de fabricile de preparate din carne, de asemenea prezente în numeroase oraşe, între care se evidenţiază Bucureşti, Suceava, Bacău, Galaţi, Constanţa, Craiova, Drobeta-Turnu Severin, Sibiu, Mediaş, Deva, Timişoara, Arad, Oradea, Cluj, Tg. Mureş.

b. **Industria laptelui şi a produselor lactate**, bazată pe numeroase centre de colectare a laptelui existente în toată ţara, produce brânză fermentată şi telemea, unt şi caşcaval, cu precădere în marile oraşe – cele mai însemnate fiind Bucureşti, Vatra Dornei, Câmpulung Moldovenesc, Bacău, Galaţi, Constanţa, Ploieşti, Craiova, Timişoara, Arad, Oradea, Satu Mare, Cluj, Tg. Mureş, Braşov. Lapte praf se fabrică la Câmpulung Moldovenesc, Botoşani, Reghin, Remetea (jud. Harghita).

c. **Industria uleiurilor vegetale** a apărut sub formă de prese manuale de „oloi“, în special în mediul rural, prin folosirea semințelor de cânepă şi dovleac, una din primele fabrici fiind menționată la Botoşani (1832). În 1937 erau 123 fabrici, care produceau ulei din semințe de floarea soarelui, în principal, şi din semințe de rapiță, in şi cânepă.

În prezent, materia primă a uleiurilor vegetale comestibile o formează semințele de soia şi floarea soarelui, principalele fabrici fiind situate la Iaşi, Vaslui, Bârlad, Galați, Constanța, Buzău, Slobozia, Țăndărei, Urziceni, Bucureşti, Bragadiru (jud. Ilfov), Roşiori de Vede, Podari (jud. Dolj), Oradea, Carei.

d. **Industria morăritului şi panificației**, cu o dispersie teritorială mare, foloseşte ca materie primă grâul, unități de prelucrare a grâului şi de panificație aflându-se în numeroase centre urbane şi rurale. Mori industriale se află la Bucureşti, Iaşi, Brăila, Constanța, Brânceni (jud. Teleorman), Alexandria, Craiova, Timişoara, Arad, Oradea, Satu Mare, Cluj, iar unități de panificație în marea majoritate a centrelor urbane şi în multe localități rurale. Paste făinoase şi biscuiți se produc la Iaşi, Brăila, Constanța, Bucureşti, Craiova, Timişoara, Sibiu, Cluj-Napoca.

e. **Industria zahărului şi a produselor zaharoase** apare prin intrarea în funcțiune, în 1873, a fabricilor de la Chitila şi Sascut, materia primă folosită fiind sfecla. Producția de zahăr creşte semnificativ în perioada interbelică, în 1937 existând 15 fabrici, cu o producție de 2.177 milioane lei, iar cea de produse zaharoase se dezvoltă şi se diversifică.

În perioada postbelică se înregistrează cea mai puternică creştere a producției de zahăr, prin intrarea în funcție a marilor fabrici de la Bucecea (jud. Suceava), Roman, Buzău, Ianca (jud. Brăila), Urziceni şi Țăndărei (jud. Ialomița), Corabia, Podari (jud. Dolj), Oradea şi Luduş.

În prezent, producția de zahăr este dată de Oradea (15%), Slobozia, Urziceni şi Țăndărei (14%), Roman (12%), Corabia (11%), Buzău (9%), Bucecea (7,6%), Podari (6,7%), Ianca, Luduş, Bod (jud. Braşov), iar produsele zaharoase (bomboane, ciocolată, rahat, halva etc.) de Bucureşti, Timişoara, Cluj, Sibiu, Drobeta-Turnu Severin).

f. **Industria conservelor**, apărută în perioada interbelică şi dezvoltată mult în perioada postbelică, produce conserve din carne şi peşte, legume şi fructe, principalele centre fiind: pentru carne – Bucureşti, Suceava, Bacău, Galați; pentru peşte – Tulcea, Sulina; pentru legume – Tecuci, Vădeni (jud. Brăila), Feteşti, Ovidiu (jud. Constanța), Caracal, Calafat; pentru fructe – Huşi, Vălenii de Munte, Topoloveni; Băiculeşti (jud. Argeş), Râureni (jud. Vâlcea), Hațeg, Valea lui Mihai, Baia Mare, Dej, Tg. Mureş.

g. **Industria vinului şi a băuturilor alcoolice**, una dintre cele mai vechi ramuri, foloseşte ca materie primă struguri, fructe şi alte diverse produse agricole.

Vinul este menționat, ca produs de larg consum, încă din perioada dacică, iar băuturile alcoolice se obțineau în regim gospodăresc-țărănesc încă din Antichitate.

Vinificația a rămas până în zilele noastre o activitate casnică în marea majoritate a localităților din regiunile de dealuri şi câmpii, în perioadele interbelică şi postbelică apărând, însă, şi mari fabrici de vinificație, iar producția de băuturi alcoolice a evoluat de la micile instalații numite „velnițe“ în Moldova şi „poverne“ în Muntenia, care „fierbeau“ rachiu şi „făceau“ alcool, răspândite în special în mediul rural la sfârşitul secolului 18, la fabrici moderne de producere a unui sortiment bogat de băuturi spirtoase.

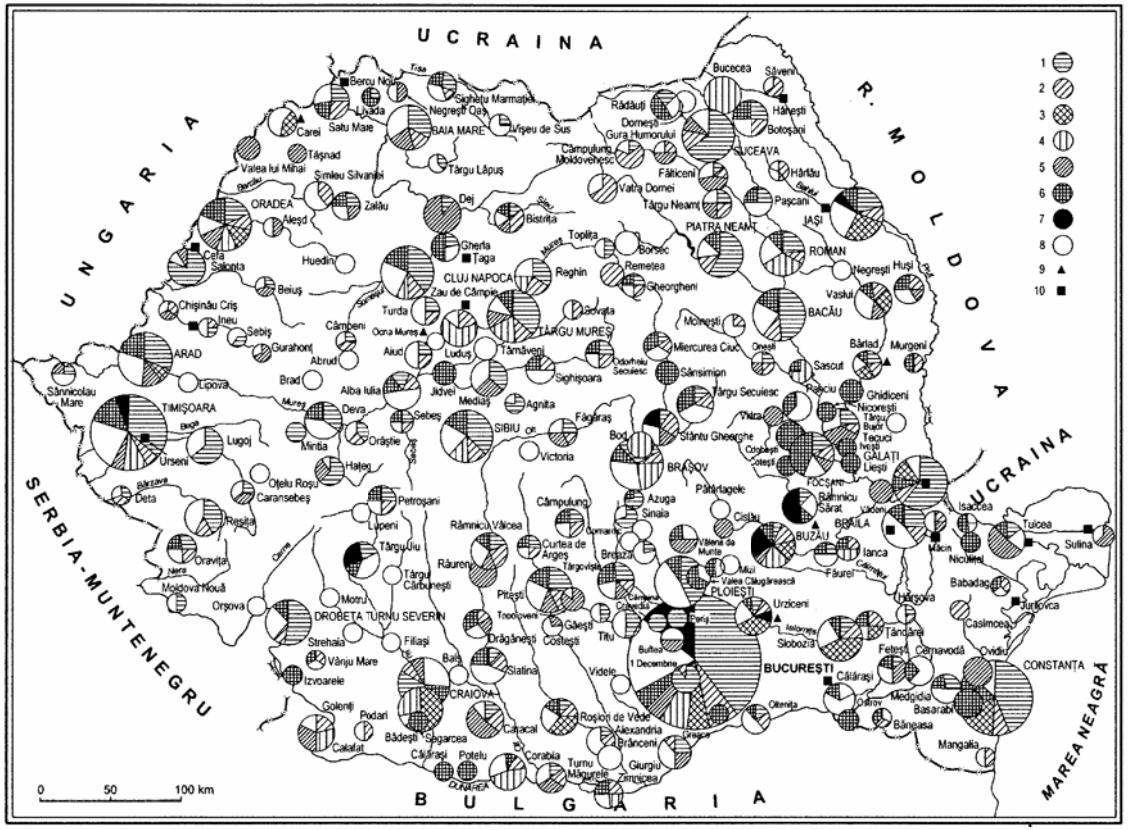

Fig. 59. CENTRE ALE INDUSTRIEI ALIMENTARE, BĂUTURILOR ŞI TUTUNULUI (existente în perioada 1990-2005): 1) Carne şi produse din carne; 2) lapte şi produse lactate; 3) ulei vegetal; 4) zahăr şi produse zaharoase; 5) conserve, 6) băuturi, spirt, 7) tutun; 8) diverse produse alimentare; 9) unităţi de fermentare a tutunului; 10) unităţi piscicole.

În prezent, industria vinului este reprezentată de mari unități de vinificație, care produc *vinuri superioare* la Cotnari, Iaşi, Focşani, Odobeşti, Huşi, Nicoreşti, Valea Călugărească, Niculițel, Tohani (jud. Prahova), Greaca (jud. Giurgiu), Călăraşi şi Segarcea (jud. Dolj), Drăgăşani, Miniş şi Pâncota (jud. Arad), Jidvei (jud. Alba), Lechința (jud. Bistrița-Năsăud), întreprinderi ce produc *vin şampanizat şi spumos* la Bucureşti, Chitila, Azuga, Alba Iulia, Turda, Tg. Mureş, Focşani, *vermut* la Bucureşti, Focşani, Basarabi (Murfatlar), *alcool rafinat şi coniac* la Focşani, Vaslui, Bucureşti, spirt la Rădăuți, Ghidiceni (jud. Galați), Arad, Oradea, Tg. Secuiesc, Ozun (jud. Covasna), Sânsimion (jud. Harghita).

Berea, cunoscută în țara noastră încă din secolul 18, când se producea în fabricile de la Roman (1758), Iaşi (1793) şi Bucureşti (1809), este astăzi cea mai consumată băutură, fiind produsă la Brăneşti (jud. Ilfov), Azuga, Tulcea, Constanța, Galați, Piteşti, Craiova, Timişoara, Satu Mare, Oradea, Miercurea Ciuc, Reghin, Tg. Mureş, Solca (jud. Suceava), Bacău.

I. **Industria tutunului,** dependentă de culturile de tutun, structurată pe fermentarea tutunului şi pe producția de țigarete. Principalele centre de fermentare a tutunului sunt Bârlad, Urziceni, Arad, Ocna Mureş, Carei, iar producătoarele de țigarete Iaşi, Râmnicu Sărat, Bucureşti, Tg. Jiu, Timişoara şi Sf. Gheorghe.

J. **Industria textilă** a apărut ca meşteşuguri în mediul casnic, vestigiile arheologice şi documentele istorice consemnând existența unor instalații meşteşugăreşti – dârste şi pive – în toate regiunile țării încă din Antichitate.

Manufacturile se dezvoltă mult în secolul 18, diversificându-se în unități de industrie mecanizată; primele fabrici producătoare de postav sunt menționate în 1766 la Chipereşti (jud. Iaşi), la Polovragi (Gorj) (mutată la Bucureşti în 1769 şi de aici, în 1795, la Afumați), în 1885 la Buhuşi şi în 1886 la Azuga. În această perioadă de sfârşit a secolului 19, mai sunt consemnate fabrici textile în zona Braşovului (postavuri grosiere) şi la Lugoj (mătase).

Materiile prime folosite de industria textilă sunt lâna, bumbacul, inul, cânepa, firele gogoşilor de mătase, fibrele şi firele chimice şi artificiale.

Subramuri:

a. **Industria bumbacului** utilizează ca materie primă bumbacul din import, pe care-l prelucrează în filaturi, transformându-l în fibre şi apoi în fire destinate țesătoriilor.

Filaturile cele mai importante se află la Iaşi, Gura Humorului, Valea Roşie (Oltenița), Carei, Baia Mare, *țesătorii* la Buhuşi, Ploieşti, Giurgiu, Orşova, Cisnădie, Sfântu Gheorghe, iar *întreprinderi integrate* (filatură şi țesătorie) la Bucureşti, Pucioasa (jud. Dâmbovița), Piteşti, Timişoara, Arad. La Rm. Vâlcea, Tălmaciu (jud. Sibiu), Odorhei se produce ață.

b. **Industria lânii**, cu vechi tradiții, legată de creşterea oilor, are o răspândire relativ mare, fiind prezentă în multe localități, iar cu caracter meşteşugăresc, cu precădere, în mediul rural.

Centrele cu vechi tradiții ale acestei subramuri sunt Sibiu, Cisnădie, Sălişte şi Orlat, Braşov, Lunca Câlnăului, Prejmer, Ghimbav şi Covasna, Buhuşi şi Bacău, iar centre importante sunt Azuga, Ploieşti, Bucureşti, Piteşti, Timişoara, Miercurea-Ciuc, Constanța. Un produs al industriei lânii, valoros şi de efect, îl

constituie covoarele, realizate cu precădere în zona Sibiului, dar şi în alte centre, precum Alba Iulia, Beclean, Siret, Bucureşti, Mănăstirea Ţigăneşti (jud. Ilfov) etc.

c. **Industria inului şi cânepii**, de asemenea de mare tradiţie, cu origini în mediul casnic, prelucrează inul şi cânepa cultivate pe suprafeţe apreciabile. Ambele plante trec mai întâi printr-o fază de „topire" (în aşa-numitele topitorii) pentru a se obţine fibrele, apoi prin faza de transformare a fibrelor în fire, urmând ca fază finală ţesutul.

Mari *topitorii de in* se află la Dorneşti, Iţcani şi Cornu Luncii (jud. Suceava), Beclean (jud. Bistriţa-Năsăud), Joseni şi Cristur (jud. Harghita), Albeşti şi Ghindari (jud. Mureş), Reci (jud. Covasna), Ploieştiori (jud. Prahova), Mangalia, iar *topitorii de cânepă* la Vereşti (jud. Suceava), Sagna (jud. Neamţ), Vaslui, Buzău, Alexandria, Sânicolau Mare (jud. Timiş), Dumbrăveni (jud. Sibiu), Nădlac (jud. Arad), Palota (jud. Bihor), Carei şi Berveni (jud. Satu Mare), Beclean (jud. Bistriţa-Năsăud), Luduş (jud. Mureş).

Filaturi pentru in şi cânepă sunt la Fălticeni, Gheorgheni, Negreşti-Oaş, iar *întreprinderi integrate* la Iaşi, Bucureşti, Păuleşti (jud. Prahova), Pucioasa.

d. **Industria mătăsii** prelucrează firele de „borangic", provenite din creşterea viermilor de mătase, şi fibrele şi firele artificiale şi chimice.

Mătasea naturală se obţine în unităţile de la Lugoj şi Vălenii de Munte, iar mătasea artificială la Bucureşti, Iaşi, Timişoara, Tg. Mureş.

K. **Industria confecţiilor şi tricotajelor** îşi are începuturile în meşteşugurile casnice, însă dezvoltarea şi diversificarea ca ramură industrială se înregistrează în perioada postbelică.

Subramuri

a. **Industria confecţiilor** foloseşte ţesăturile de tot felul, producând o gamă variată de articole de îmbrăcăminte, numeroasele sale unităţi fiind răspândite, prin activităţi meşteşugăreşti sau industriale, atât în mediul urban, cât şi în mediul rural, iar ca unităţi industriale de mare capacitate în Bucureşti, Botoşani, Iaşi, Bacău, Vaslui, Focşani, Brăila, Rm. Sărat, Călăraşi, Craiova, Tg. Jiu, Arad, Oradea, Marghita (jud. Bihor), Satu Mare, Cluj-Napoca, Sibiu, Tg. Secuiesc, Tg. Mureş, Miercurea Ciuc, Sighişoara.

b. **Industria tricotajelor**, cu o dispersie teritorială mai mică, este prezentă la Bucureşti, Suceava, Iaşi, Măcin, Caracal, Timişoara, Arad, Oradea, Satu Mare, Sighetu Marmaţiei, Miercurea Ciuc, Braşov, Sibiu, Agnita (jud. Sibiu).

În profil teritorial, se disting 5 mari grupări: Moldoveană – Central-Nordică, Munteană – Central-Sudcarpatică, Central-Transilvană, Bănăţeană şi Bihoreano – Maramureşană.

L. **Industria pielăriei, blănăriei şi încălţămintei** foloseşte ca materie primă pieile de animale şi pielea artificială. Prelucrarea primară constă în pregătirea pieilor naturale prin tratarea cu unele substanţe, acţiune numită argăsire sau tăbăcire, după care pieile pot intra în procesul de producţie (confecţionarea de îmbrăcăminte şi încălţăminte). Încă din secolul 17, în ţara noastră existau ateliere meşteşugăreşti în marea majoritate a oraşelor şi în multe localităţi rurale, dezvoltarea acestei ramuri fiind reflectată de organizarea în bresle: a tăbăcarilor, a curelarilor, a cojocarilor.

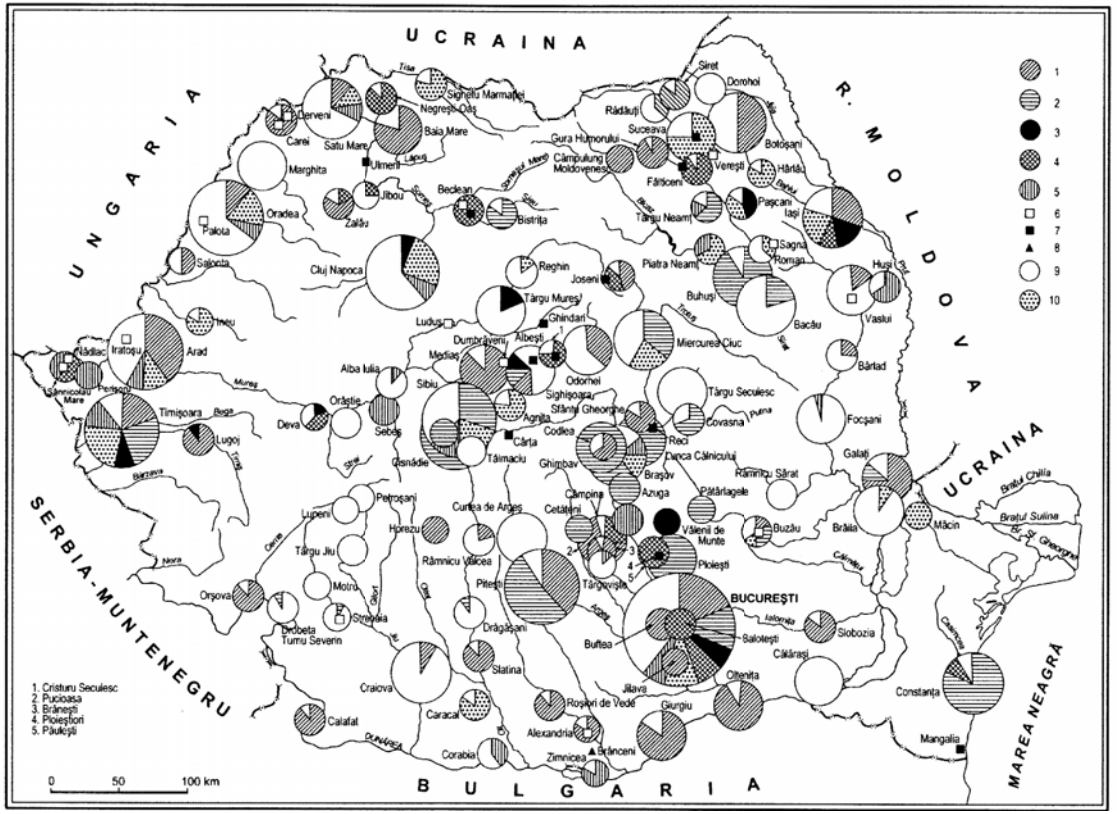

Fig. 60. CENTRE ALE INDUSTRIEI TEXTILE ŞI CONFECŢIILOR TEXTILE (existente în perioada 1990-2005): 1) prelucrarea bumbacului; 2) prelucrarea lânii; 3) prelucrarea mătăsii; 4) prelucrarea inului şi a cânepii; 5) diferite ţesături şi produse textile; 6) prelucrarea primară a cânepii; 7) prelucrarea primară a inului; 8) prelucrarea primară a bumbacului; 9) confecţii; 10) tricotaje.

Fabrici de tăbăcărie sunt menționate la Bucureşti şi Fălticeni în 1840, la Sebeş în 1843, apoi la Sibiu (1863), Suceava (1871), Mediaş (1881), Râmnicu Vâlcea 1888, iar de încălțăminte la Sibiu (1863) şi Bucureşti (1887).

Subramuri

a. **Industria tăbăcăriei**, prin care pieile crude sunt tratate cu tananți, coloranți şi uleiuri, produce „talpă“, „piele“ pentru încălțăminte, mânuşi şi pentru marochinărie, „piele groasă“ pentru curelărie şi pentru diverse articole tehnice.

Majoritatea marilor tăbăcării sunt integrate fabricilor de încălțăminte de la Bucureşti, Rm. Vâlcea, Braşov, Sibiu, Agnita (jud. Sibiu), Mediaş, Cluj, Oradea, Suceava, Bacău, fabricilor de mânuşi de la Tg. Mureş şi Timişoara, fabricilor de marochinărie de la Sebeş şi Bucovăț (jud. Dolj) sau fabricilor de la Jilava (jud. Ilfov), Ploieşti, Corabia, Satu Mare.

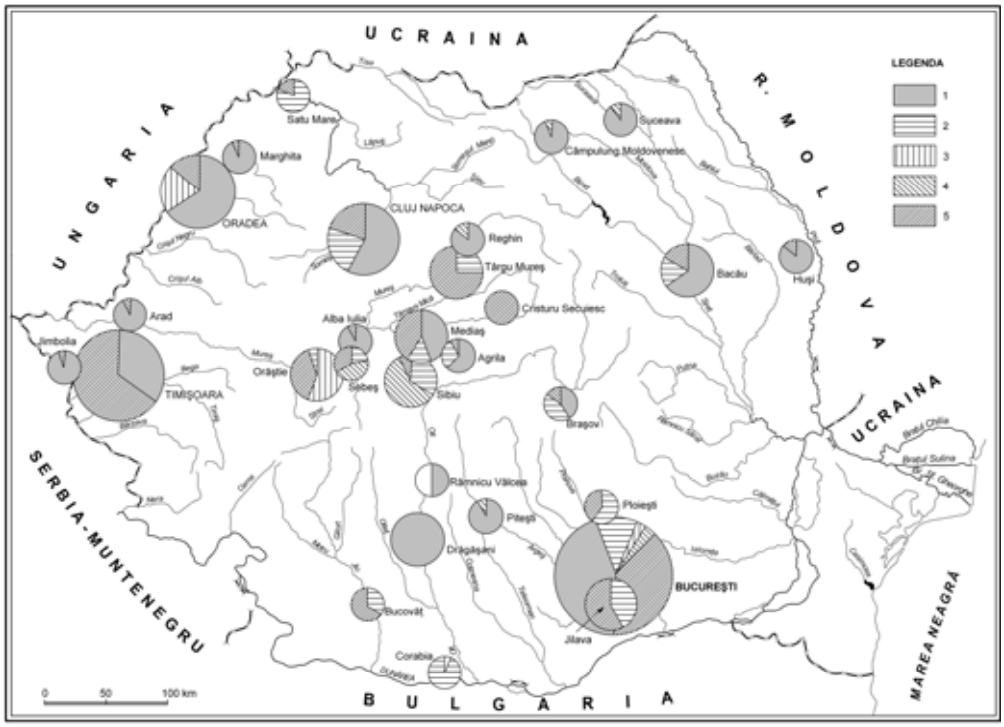

Fig. 61. INDUSTRIA PIELĂRIEI, BLĂNĂRIEI ŞI ÎNCĂLȚĂMINTEI (existente în perioada 1990-2005): 1) încălțăminte; 2) tăbăcărie; 3) blănărie, 4) marochinărie; 5) confecții din piele şi alte produse.

b. **Industria încălțămintei**, cu o largă răspândire în trecut sub formă de ateliere meşteşugăreşti, foloseşte ca materii prime pielea şi talpa furnizată de tăbăcării, pielea sintetică şi înlocuitorii de piele, textile, cauciuc, producând un sortiment variat de pantofi de damă şi bărbăteşti, cizme, ghete, sandale etc.

Fabrici importante de încălțăminte, în afara celor menționate la subramura tăbăcării, cu mențiunea că la Bucureşti se realizează circa 20% din producția pe țară, se află la Piteşti, Drăgăşani (din cauciuc), Timişoara, Jimbolia, Arad, Alba Iulia, Marghita (jud. Bihor), Reghin, Câmpulung Moldovenesc, Tg. Frumos, Huşi.

c. **Industria marochinăriei** realizează numeroase sortimente de uz divers, prelucrând piele naturală şi artificială, textile.

Fabrici mari de marochinărie funcționează la Sibiu, Sebeş şi Bucureşti, unități integrate la Cluj-Napoca, Reghin, Arad, Timişoara, Bucovăț.

d. **Industria blănăriei** argăseşte pieile cu blană de oi, vulpi, nurci, nutria etc., confecționând haine de blană, cojoace, căciuli, gulere, fabrici reprezentative aflându-se la Orăştie şi Oradea, Bucureşti şi Timişoara.

În privința repartiției geografice, se conturează 4 grupări mari: Sudcarpatică, Central-Transilvană, Bihoreană, Bănățeană şi 2 grupări mici: Nord-Moldoveană şi Central-Moldoveană.

M. **Industria poligrafică** dispunea în perioada interbelică de câteva mari unități tipografice, cele mai multe în Bucureşti, apoi la Sibiu, Braşov, Cluj, Timişoara, Arad, Craiova, Ploieşti şi Iaşi, iar litografii la Oradea şi Lugoj.

În perioada postbelică se modernizează cele existente şi se înființează un mare număr de tipografii (în 1948 erau circa 700 unități poligrafice, dintre care unele cu numai câțiva muncitori), în fruntea tuturor situându-se „Casa Presei" (fostă Casa Scânteii) din Bucureşti.

În prezent, tipografii şi edituri funcționează în numeroase centre, cele mai însemnate fiind, în afară de Bucureşti, Cluj-Napoca, Iaşi, Braşov, Oradea, Sibiu, Timişoara, Craiova, Bacău, Galați, Ploieşti, Hunedoara.

De remarcat este explozia înregistrată după 1990 în domeniul ziarelor, înmulțindu-se atât numărul acestora, cât şi al centrelor de apariție.

N. **Industria cosmeticelor şi a săpunurilor,** prezentă mai întâi prin producția de săpunuri şi mai târziu prin cea de cosmetice, era localizată, cu precădere, în câteva centre: Bucureşti, Cluj, Timişoara, Iaşi, Galați, Braşov, Sibiu, Arad, Craiova.

În prezent, mult diversificată sortimental, producția este realizată în aceleaşi centre existente în trecut.

3.3.1.3. *Energia electrică*

Primele mențiuni privind producția de energie electrică în țara noastră nominalizează ca centre Bucureşti (1883, 1888), Timişoara (1884), Satu Mare (1889), Sadu (hidro – 1896), Sinaia (hidro – 1899).

În 1938, erau în producție 6 centrale hidroelectrice cu putere instalată de peste 100 kw şi 17 centrale termoelectrice cu peste 1000 kw (*Enciclopedia României*, p. 1038), iar producția națională a crescut de la 350 milioane kwh în 1925 la peste 1100 milioane kwh în 1938, din care aproape jumătate a revenit uzinelor publice (16,4% centralor hidroelectrice, 83,6% termocentralelor), restul întreprinderilor industriale.

În perioada postbelică au fost construite mari centrale hidro şi termoelectrice în toate regiunile țării, astfel că producția a crescut vertiginos, de la 2110 kwh în 1950, la 75.850 milioane kwh în 1989, a scăzut la 61.350 kwh în 1996 şi la 51.935 kwh în 2000, crescând, apoi, la 56.645 kwh în 2003.

Şi în acest sector de activitate s-au înregistrat disfuncţionalităţi în perioada de tranziţie, datorate mai ales reorganizărilor şi restructurărilor, sistării parţiale sau totale a activităţii unor unităţi.

A. **Structura producţiei de energie electrică**

Din producţia de energie electrică a anului 2005, de 59.389 milioane kwh, sectorului termoelectric i-au revenit 56,7%, celui hidroelectric 34,0%, iar celui nuclearo-electric 9,3%.

În afara marilor centrale electrice, mai există un număr însemnat de centrale de întreprinderi, care realizează o parte însemnată din producţia naţională.

Repartiţia teritorială a unităţilor producătoare de energie electrică este strâns legată de prezenţa surselor de energie primară (combustibili minerali, apă).

a. **Centralele termoelectrice** care însumează o putere instalată de 13.120 mii kw, folosesc cărbuni, petrol sau gaze naturale (53,8% producţie pe bază de cărbuni, 25,8% pe gaze naturale, 8,4% pe petrol, restul pe baza altor surse), cele mai mari fiind situate în zonele resurselor naturale.

În total, în România sunt 6 termocentrale cu putere instalată de peste 1000 Mw (Turceni – 2640 Mw, Chiscani – 1960 Mw, Rogojel – 1750 Mw, Mintia – 1260 Mw, Işalniţa – 1000 Mw şi Anina – 1000 Mw), 5 termocentrale cu putere instalată cuprinsă între 500 şi 1000 Mw (Brazi – 855 Mw, Luduş-Iernut – 800 Mw, Borzeşti – 655 Mw, Paroşeni – 600 Mw, Bucureşti-Sud – 550 Mw), 12 centrale sau centre producătoare cu 100-500 Mw (Doiceşti – 400 Mw, Constanţa – 340 Mw, Galaţi – 325 Mw, Oradea – 255 Mw, Bucureşti-Vest – 250 Mw, Fântânele – 250 Mw, Govora – 205 Mw, Bucureşti-Progresu – 200 Mw, Drobeta-Tr. Severin – 200 Mw, Piteşti – 135 Mw, Bucureşti-Grozăveşti – 125 Mw, Suceava – 100 Mw), la care se adaugă alte circa 65 centrale, multe dintre ele de întreprindere, unele în stagnare, în restructurare, în privatizare sau în conservare.

b. **Centralele hidroelectrice** sunt legate de energia apelor, înglobând 6250 mii kw putere instalată şi fiind amplasate cu precădere pe marile artere hidrografice, prin construirea de baraje pentru realizarea de lacuri necesare căderilor de apă ce pun în funcţiune generatoarele electrice de la baza barajului. Cea mai mare hidrocentrală este *Porţile de Fier*, situată pe Dunăre, la ieşirea din zona montană, cu o putere instalată de 2050 Mw, după care urmează cea de pe Lotru (Lotru-Ciunget) cu 510 Mw – la care se adaugă (tot pe Lotru) *Brădişor* – 115 Mw şi Mălaia – 20 Mw. Tot pe Dunăre, la *Ostrovu Mare*, se află a treia hidrocentrală ca mărime (incorect numită „Porţile de Fier II“), cu 430 Mw, iar pe Râul Mare hidrocentrala *Râu de Mori*, cu 335 Mw.

Pe Argeş, prin construirea barajului şi lacului „Vidraru“ şi a unei suite de lacuri în aval, s-au realizat o centrală hidroelectrică la *Vidraru-Lac*, de 220 Mw putere instalată şi alte 14 microcentrale, până la Ştefăneşti; pe Someş, la Mărişel, s-a construit hidrocentrala *Mărişel* (220 Mw), urmată în aval de alte 3 centrale (Gilău I, Gilău II, Tarniţa); pe Bistriţa, după barajul şi lacul de la Bicaz, unde centrala are o putere instalată de 210 Mw, au fost construite 12 acumulări cu microcentrale electrice, ale căror puteri instalate sunt cuprinse între 10 şi 25 Mw; pe Sebeş (jud. Alba) sunt 2 hidrocentrale, cu câte 150 Mw putere instalată – la Gâlceag şi Şugatag, şi alte 2 microcentrale la Săsciori şi Petreşti; pe Tismana este o centrală cu 105 Mw, iar la Siriu, pe Buzău, funcţionează o hidrocentrală cu 100 Mw putere instalată. Şi pe râul Olt, de la Turnu şi până la Dunăre (Islaz) au fost realizate 18 microcentrale, parţial în funcţiune.

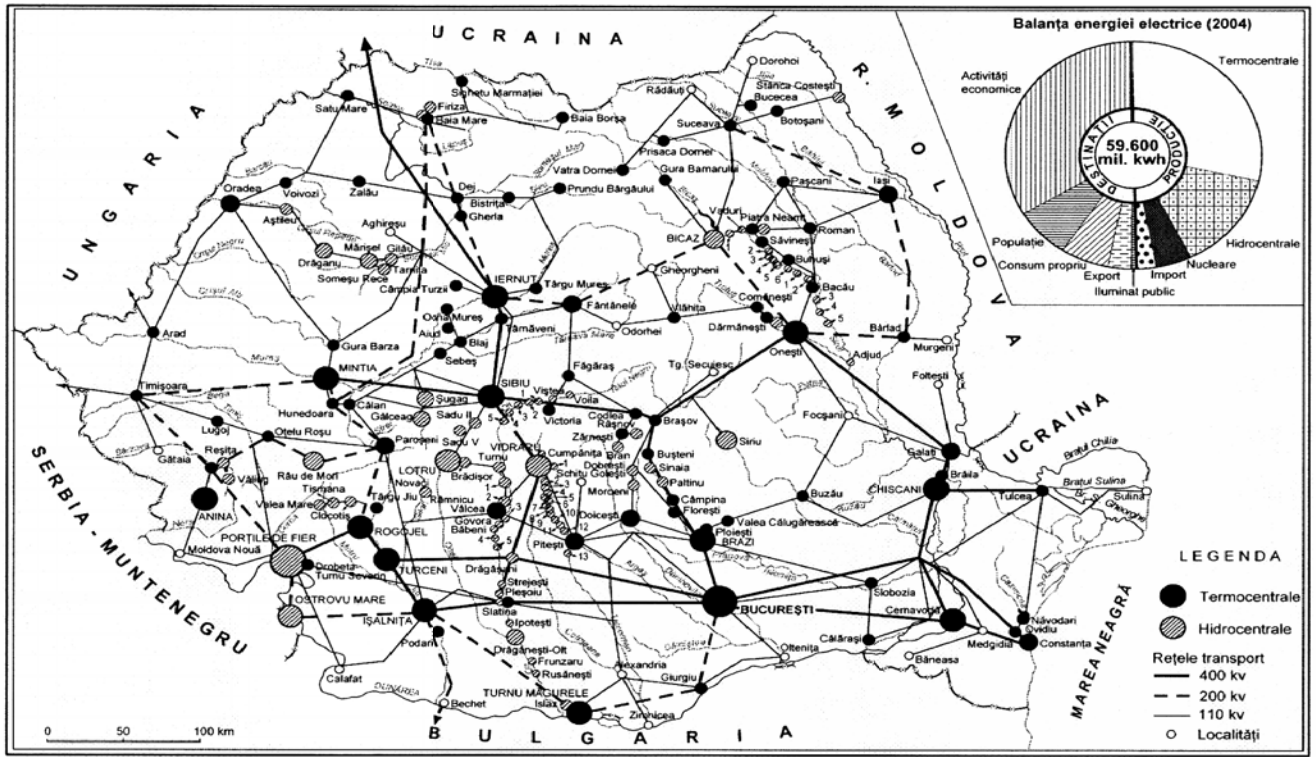

Fig. 62. REȚEAUA DE CENTRALE ELECTRICE ȘI DE LINII DE TRANSPORT ENERGIE ELECTRICĂ
(după I. Iordan, Gh. Iacob (1978), *Harta energiei electrice*, scara 1:400.000, Editura Didactică și Pedagogică)

Hidrocentrale pe Argeș: 1. Oești; 2. Albeștii de Argeș; 3. Cerbureni; 4. Valea Iașului; 5. Noapteș; 6. Zigoneni; 7. Băiculești; 8. Mănicești; 9. Vâlcele; 10. Merișani; 11. Bortești; 12. Brașov; 13. Pitești.

Hidrocentrale pe Bistrița: 1. Pângărați; 2. Roznov; 3. Zărnești; Costișa; Racova; 6. Gârleni. Hidrocentrale pe Siret Hemeiuș (Bacău); 2. Letea Veche (Bacău II); 3. Galbeni; 4. Rădăciuni (în constr.).

Hidrocentrale pe Olt: 1. Călimănești; 2. Dăești; 3. Râureni; 4. Ionești; 5. Zăvideni.

Alte centrale sau microcentrale au fost construite pe Crişul Repede (3), râul Sad (2), Ialomiţa (3), Teleajen (3), Prut (1), în zonele Baia Mare, Reşiţa, Ruieni – Poiana Mărului, Lereşti-Voineşti etc. În total, sunt circa 85 centrale şi microcentrale hidroelectrice, unele însă nemaifuncţionând la capacitatea corespunzătoare sau fiind în stagnare sau conservare.

c. **Centrala nuclearoelectrică**, singura din ţară, este amplasată la Cernavodă, având o putere instalată de 3300 Mw şi o producţie de 5.520 mil. kwh (2005).

d. **Centrala eoliană** din „Parcul industrial Crângul lui Bod", de lângă Ploieşti, dată în funcţiune în 2004, are o putere instalată de 700 Mw şi furnizează energie electrică în orizontul local.

Teritorial, luând în considerare ultimii 5 ani, primul loc, în producţia de energie electrică, îl ocupă judeţul Mehedinţi (17,7%), după care urmează Constanţa (11,5%), Gorj (9,2%), Bucureşti (8,4%), Hunedoara (7,2%), Dolj (6,3%), Mureş (5,7%), Vâlcea (5,0%), Bihor (3,5%), Brăila (3,1%), Galaţi (2,8%), Bacău (2,8%), Prahova (2,7%), Alba (2,2%), Argeş (2,2%), Teleorman, Neamţ, Caraş.

B. **Consumul de energie electrică**

Consumul de energie electrică a fost în continuă scădere după 1950, în 2005 înregistrând 56.487 milioane kwh, din care 70,7% în activităţi economice, 1,0% în iluminatul public, 15,0% în domeniul casnic, iar 13,3% în consum tehnologic propriu, în reţele şi staţii.

C. **Transportul energiei electrice**

Pentru o distribuţie teritorială unitară a energiei electrice, a fost realizată o reţea naţională de linii de transport, care leagă toate centralele electrice în vederea acoperirii căderilor de producţie ale unor unităţi, de 110, 200 şi 400 kv, aşa numitele linii de înaltă tensiune.

Reţeaua liniilor de 400 kv are următoarea distribuţie teritorială:

- *Bucureşti – Cernavodă – Constanţa*;
- *Tulcea – Chiscani – Cernavodă*;
- *Chiscani – Galaţi – Tecuci – Oneşti – Braşov*;
- *Bucureşti – Brazi – Braşov – Sibiu – Iernut – Ucraina (Est Satu Mare);*
- *Sibiu – Mintia – Timişoara*;
- *Sibiu – Vidraru – Slatina – Bucureşti*;
- *Bucureşti – Rogojelu – Porţile de Fier*.

3.3.1.4. *Regionarea geografică a industriei*[3]

Repartizarea geografică a industriei a fost strâns legată de mai mulţi factori, care au influenţat atât apariţia unităţilor industriale, cât şi structura acestora:

– ***Factori social-politici***, reprezentaţi de politica de investiţii şi de organizarea administrativ-teritorială.

– ***Factori economici***, materializaţi în resursele de materii prime, în posibilităţile condiţiilor de transport şi în structurile activităţilor productive.

– ***Factori demografici***, legaţi de forţa de muncă.

– ***Factori fizico-geografici***, ca bază a condiţiilor de mediu legate de favorabilitatea activităţilor industriale.

A. **Taxonomia geografică a activităţilor industriale**

Din studiile realizate de geografii români, rezultă că se pot sintetiza următoarele categorii taxonomice industriale:

– ***Centrul industrial***, localitate cu predominanţă valorică a industriei.

– ***Gruparea industrială***, constituită teritorial din mai multe centre industriale.

– ***Regiunea industrială***, arie în care se înscriu mai multe grupări industriale separate.

B. **Unităţi teritoriale industriale**

În legătură cu taxonomia geografică a industriei şi în funcţie de amplasarea centrelor industriale, se deosebesc următoarele unităţi teritoriale:

a. **Regiunea Central-Sudcarpatică**, axată teritorial pe bazinele hidrografice ale Argeşului, Ialomiţei şi Prahovei, cu cea mai mare şi mai complexă producţie, deţinând 30% din producţia industrială a ţării, concentrează, pe ramuri industriale, 60% din poligrafie, 46% din industria săpunurilor şi cosmeticelor, 36% din construcţiile de maşini şi prelucrarea metalelor, 37% din producţia chimică, 26% din industria textilă, 27% din industria sticlei, 26% din materialele de construcţii, 25% din industria pielăriei, blănăriei şi încălţămintei, 21% din industria alimentară,

---

[3] Noţiunea de *regiune*, de care se leagă strâns acţiunea de *regionare*, se referă strict la un spaţiu, la un teritoriu, fiind definită în mod foarte diferit, în funcţie de domeniul respectiv, de scopul urmărit, din care cauză nu s-a putut realiza o definiţie succintă şi autocuprinzătoare, satisfăcătoare pentru toţi specialiştii. În acest sens, există regiuni geografice, istorice, administrative, ecumenice, culturale, climatice, etnografice, seismice etc. De asemenea, tot din această cauză, în multe domenii regiunea este sinonimă cu *zona* (noţiune de origine latină – *zona*, provenind la noi din francezul *zone*, însemna „cingătoare“, căpătând, cu timpul, înţelesul de „fâşie“ de teren, de spaţiu; în perioada actuală se foloseşte şi s-a generalizat, în multe domenii, ca „regiune“, ambele noţiuni având „dimensiuni“ ordonate ierarhic, precum *macro*, *mezo*, *mini* (regiuni sau zone).

În sens larg, considerăm că *regiunea este un teritoriu* (respectând ierarhia de mai sus) *cu anumite caractere specifice şi dominante, rezultate dintr-o asociaţie de factori activi ce-i impun o fizionomie proprie şi o omogenitate spaţială, o dinamică relativ uniformă şi un echilibru relativ stabil, constituind un ansamblu teritorial unitar.*

Aceste considerente se referă şi la alte *unităţi teritoriale* mai restrânse, precum *subregiuni* sau *subzone*, *arii*, *areale*, *grupări.*

20% din confecţii, 15% din industria lemnului, 15% din metalurgia feroasă, 11% din metalurgia neferoasă.

Pe produse sau categorii de produse, acestei regiuni îi revin 33% din producţia de ţiţei, 6% din cea de gaze, aproape 5% din cea de cărbuni, ca şi 90% din păcură, 86% din motorină, 81% din benzină. De asemenea, ea realizează 35% din producţia preparatelor din carne, 32% din ţesăturile textile, 28% din încălţăminte, 27% din ciment, 17% din mobilier, 14% din cherestea, aproape 14% din carne. Se mai produc: ulei (9%), lapte (9%), brânzeturi (5%), oţel (7%), conserve, băuturi alcoolice, produse din tutun, lacuri şi vopsele, produse cosmetice şi de parfumerie, detergenţi, medicamente, produse din cauciuc (anvelope, articole tehnice, încălţăminte), maşini şi echipamente, aparate electrice, autobuze şi troleibuze, energie electrică şi termică, produse din metal, sticlărie, celuloză şi hârtie etc.

În cadrul regiunii se conturează câteva mari grupări:

– ***Gruparea Bucureşti***, care, datorită prezenţei Capitalei, înregistrează ponderile cele mai mari la marea majoritate a ramurilor şi produselor industriale, fiind formată, în afară de Bucureşti, din următoarele centre mai importante: Popeşti-Leordeni, Jilava, Otopeni, Buftea, Chitila, Pantelimon, Brăneşti, Bragadiru, Periş, Baloteşti, Snagov, Fundulea, Budeşti, Mihăileşti, Răcari.

– ***Gruparea Ploieşti–Azuga–Vălenii de Munte,*** dominată de extracţia şi prelucrarea petrolului, de industria construcţiilor de maşini, industria alimentară, industria textilă, materiale de construcţii, îngrăşăminte chimice, hârtie şi celuloză, având ca centru de convergenţă oraşul Ploieşti, este alcătuită din centrele industriale Ploieşti, Brazi, Moreni, Floreşti, Gura Ocniţei, Câmpina, Poiana Câmpina, Breaza, Comarnic, Sinaia, Buşteni, Azuga, Filipeştii de Pădure, Băicoi, Blejoi, Berceni, Bucov, Păuleşti, Plopeni, Valea Călugărească, Urlaţi, Mizil, Boldeşti-Scăeni, Vălenii de Munte, Slănic, Măneciu.

– ***Gruparea Târgovişte***, cu centrul polarizator oraşul Târgovişte, se evidenţiază prin producţia metalurgiei feroase şi electrotehnică, energie electrică şi materiale de construcţii, textilă şi alimentară. În componenţa acestei grupări intră, ca mai importante, centrele Târgovişte, Pucioasa, Fieni, Brăneşti, Şotânga, Doiceşti, Găeşti, Titu.

– ***Gruparea Piteşti–Curtea de Argeş–Câmpulung***, având ca centru de convergenţă oraşul Piteşti, se remarcă prin industria petrolului (benzină, motorină, păcură) şi petrochimică, prin producţia de autoturisme, industriile alimentară, sticlei şi faianţei, prin producţia de ciment, ţesături textile, cherestea şi mobilier, centrele componente fiind Piteşti, Mioveni, Câmpulung, Curtea de Argeş, Băiculeşti, Stâlpeni, Merişani, Bascov, Moşoaia, Călineşti, Topoloveni, Oarja, Cătească, Cetăţeni, Domneşti, Rucăr, Costeşti.

– ***Gruparea Râmnicu Vâlcea*** are o structură industrială în care industria chimică (produse sodice pe baza exploatărilor locale de sare) realizează mai mult de jumătate din producţia globală, restul revenind industriei lemnului şi industriei alimentare, centrul polarizator fiind oraşul Râmnicu Vâlcea, iar centre componente

mai importante Govora, Ocnele Mari, Râureni, Băbeni, Brezoi, Horezu, Măldăreşti, Voineasa.

– ***Gruparea Alexandria–Giurgiu***, dominată de producţia de îngrăşăminte chimice (7%), de extracţia petrolului (13%), de industria construcţiilor de maşini, cărora li se adaugă industria textilă, metalurgia feroasă şi industria alimentară, este alcătuită din centrele Alexandria, Roşiori de Vede, Tr. Măgurele, Zimnicea, Brânceni, Giurgiu, Drăgăneşti-Vlaşca.

– ***Gruparea Slatina***, reprezentativă prin producţia de aluminiu (100%), mai are în structură industria alimentară, construcţiile de maşini, încălţăminatea din cauciuc, textilele şi confecţiile, fiind compusă din centrele Slatina, Drăgăşani, Scorniceşti, Drăgăneşti-Olt, Caracal.

– ***Gruparea Craiova***, cu o structură industrială complexă, în care, cu importanţă naţională, se remarcă energia electrică şi termică, extracţia petrolului şi a gazelor asociate, industria construcţiilor de maşini (boghiuri pentru vagoane etc.), produsele chimice (îngrăşăminte – 15%), materiale de construcţii, industria alimentară (carne şi produse din carne, lapte şi brânzeturi, ulei (18%), zahăr (7%). Centrele acestei grupări sunt Craiova, Filiaşi, Balş, Işalniţa, Podari, Segarcea, Băileşti.

– ***Centre industriale*** din cadrul regiunii Central-Sudcarpatice, dar în afara grupărilor: Urziceni, Lehliu-Gară, Oltenița, Corabia, Dăbuleni.

b. **Regiunea Vestică** (Bănăţeană) se suprapune unei mari părţi din regiunea istorico-geografică Banat, fiind străbătută de râurile Crişul Alb, Mureş, Timiş şi Caraş, şi înglobează peste 9,5% din producţia industrială a ţării. La nivelul activităţilor industriale pe ţară, aici se concentrează 25% din metalurgia feroasă (în care se include valoric şi exploatarea zăcămintelor de fier), 15% din industria pielăriei, blănăriei şi încălţămintei, 12% din industria alimentară, 10% din industria lemnului, 9% din construcţiile de maşini, 9% din industria textilă, 8% din materiale de construcţii, 8% din poligrafie, 8% din chimie, 6% din confecţii.

Ca principale produse sau categorii de produse la nivel naţional, Regiunea Vestică se înscrie cu peste 13% cărbuni (aproape în totalitate huilă), 6% ţiţei, 2% gaze naturale, 11% oţel, 7% ciment, 20% încălţăminte, 6% mobilier, 7% carne şi 8% preparate din carne, 12% lapte şi 4% produse lactate; cherestea, ţesături, zahăr, lacuri şi vopsele, vagoane de cale ferată.

În această regiune se deosebesc 6 grupări industriale:

– ***Gruparea Timişoara***, marcată de prezenţa mai importantă a exploatărilor de ţiţei (5% din producţia pe ţară), industriei chimice, pielăriei, blănăriei şi încălţămintei, alimentare, textile, construcţiilor de maşini şi industriei poligrafice. În afara oraşului Timişoara, care înglobează aproape 90% din industria grupării, iar ca centre componente sunt Jimbolia, Sânnicolau Mare, Peciu Nou, Recaş, Buziaş, Jebel, Deta, Lovrin, Periam.

– ***Gruparea Arad***, în care ramurile industriale mai importante sunt industria lemnului, alimentară, construcţiile de maşini (maşini unelte, vagoane de cale ferată, feronerie), textilă şi confecţii, înglobează centrele Arad, Vladimirescu, Lipova, Pâncota, Pecica, Nădlac, Sântana, Bârzava, Chişineu-Criş, Ineu, Bocsig, Sebiş, Gurahonţ.

– ***Gruparea Reşiţa***, cu predominanţa netă a metalurgiei feroase, extracţiei minereurilor de fier şi a construcţiilor de maşini, având o dezvoltare apreciabilă şi exploatarea şi prelucrarea lemnului, exploatările de cărbune şi industria textilă, este alcătuită din centrul de convergenţă – oraşul Reşiţa şi din centrele Bocşa, Anina, Oravița, Ocna de Fier, Dognecea, Văliug (hidroenergie).

– ***Gruparea Caransebeş-Lugoj***, cu două centre de convergenţă, are ca ramuri industriale reprezentative metalurgia feroasă, exploatarea şi prelucrarea lemnului, chimică, alimentară, precum şi exploatări de minereuri neferoase, de mangan şi de marmoră. Centrele componente, în afara celor de convergenţă, sunt: Oţelu Roşu (Bistra), Nădrag, Zăvoi, Tomeşti, Făget, Margina, Mănăştiur, precum şi cele ale industriei extractive Ruschiţa, Măgura, Delineşti.

– ***Gruparea Hunedoara*** are ca emblemă extracţia minereurilor feroase şi siderurgia, cărora li se alătură exploatarea şi prelucrarea primară a minereurilor neferoase. O dezvoltare apreciabilă au şi industria alimentară, industria lemnului şi industria pielăriei şi blănăriei, industria chimică. Centrele industriale ce alcătuiesc această grupare sunt: Hunedoara, Călan, Cugir, Deva, Simeria, Orăştie, Haţeg, Bârcea, Criscior, Brad, Vaţa de Jos, Hălmagiu, Mintia (termocentrală), iar ca centre ale industriei extractive Ghelari, Teliuc, Alun, Vadu Dobrii, Baru Mare şi Boiţa, Muncelu Mic, Săcărâmb, Băiţa-Crăciuneşti, Vorţa, Izvoru Ampoiului, Carteju de Sus, precum şi Deva, Brad şi Gura Barza – centre cu unităţi pentru prepararea primară a minereurilor neferoase.

– ***Gruparea Petroşani***, cunoscută ca bazinul carbonifer Valea Jiului, este cea mai importantă unitate teritorială a exploatării cărbunilor din România, realizând 12% din producţia naţională de cărbuni, aproape în totalitate huilă cocsificabilă (peste 93% din huila obţinută la nivel de ţară). Centrele carbonifere de aici sunt Petroşani, Lonea, Petrila, Livezeni, Aninoasa, Vulcan, Uricani şi Lupeni. Ca ramuri ale industriei prelucrătoare se remarcă industria chimică (fibre artificiale) – la Lupeni, construcţiile de maşini (utilaje tehnologice) – la Petroşani, alimentară – la Petroşani şi Lupeni, prelucrarea lemnului – la Petrila, Vulcan şi Baru, energie electrică (termocentrala Paroşeni).

– ***Centre separate*** în cadrul regiunii: Bozovici, Moldova Nouă.

c. **Regiunea Nord-Vestică** cuprinde aproape în totalitate provinciile istorico-geografice Crişana şi Maramureş, însumând 6% din producţia industrială a ţării. Ramurile industriale cele mai dezvoltate sunt exploatarea minereurilor neferoase şi metalurgia neferoasă (peste 30% din producţia pe ţară), industria pielăriei şi încălţămintei (13%), confecţiile (13%), industria lemnului (11%), materiale de construcţii (8%), alimentară (7%), textilă (7%), construcţii de maşini (5%), iar în privinţa industriei extractivă, cărbuni (1,8%), petrol (7,8%). Pe grupe de produse, această regiune deţine 6% din păcură, 23% din mobilier, 21% din textile, 20% din încălţăminte, 7% din ciment, 7% din cherestea, 11% din producţia de lapte şi 12% din cea de brânzeturi, 15% din zahăr şi 12% din ulei.

În regiune se evidenţiază 6 grupări:

– ***Gruparea Oradea***, cu o structură dominată de industria pielăriei, blănăriei şi încălţămintei, confecţii, materiale de construcţii, industria lemnului şi industria alimentară, principalele produse sau categorii de produse fiind încălţămintea,

zahărul (15% din producția pe țară), cimentul (7%), uleiul (6%), mobilierul (10%), sticla.

Industria extractivă este prezentă în centrele Voivozi, Vărzari, Borumlaca şi Ip – pentru cărbuni, Suplacu de Barcău şi Arbănuț – pentru țiței, iar industria prelucrătoare în Oradea, Salonta, Tinca, Tileagd, Chistag, Aştileu, Aleşd, Pădurea Neagră, Suplacu de Barcău (rafinarea petrolului), Marghita, Valea lui Mihai, Săcueni, Diosig, Cefa, Sălard.

– ***Gruparea Zalău***, situată în bazinul superior al râului Crasna, se afirmă prin metalurgia feroasă, industria lemnului, industria textilă şi industria alimentară, în centrele Zalău, Şimleu Silvaniei, Crasna, Jibou, Cehu Silvaniei, Ulmeni, Benesat, şi prin exploatările de cărbune brun de la Cristolțel şi de lignit de la Chieşd şi Şărmăşag.

– ***Gruparea Satu Mare***, în care ramurile industriale mai dezvoltate sunt construcțiile de maşini, textilă, alimentară, confecțiile şi prelucrarea lemnului, iar ca produse țesăturile (13% din producția pe țară), laptele şi brânzeturile (18%), uleiul (6%), include centrele Satu Mare, Carei, Tăşnad, Ardud, Negreşti-Oaş, Bixad, Livada.

– ***Gruparea Baia Mare*** poate fi considerată cetatea metalurgiei neferoase româneşti şi aria geografică principală a exploatărilor de minereuri neferoase din România, aici concentrându-se aproape 25% din producția globală a țării de metale şi minereuri neferoase. Alte ramuri cu însemnătate națională sunt exploatarea şi prelucrarea lemnului, industria sticlei, confecțiile, iar ca produse cherestea (6%), mobilier (5%), țesături (7%). Centrele industriei extractive sunt Ilba, Nistru, Tăuții de Sus, Herja, Şuior, Baia Sprie, Cavnic, Băiuț, iar ale industriei prelucrătoare Baia Mare, Baia Sprie, Seini, Poiana Codrului, Şomcuta Mare, Tg. Lăpuş, Tăuții de Sus.

– ***Gruparea Maramureşeană***, suprapusă Depresiunii Maramureş (Țara Maramureşului), are ca activități reprezentative exploatarea minereurilor neferoase, industria lemnului, industria textilă şi a confecțiilor, industria chimică. Centrele industriei extractive sunt Gura Băii, Toroioaga şi Burloaia, iar ale industriei prelucrătoare Sighetu Marmației, Crăciunești, Câmpulung la Tisa, Vişeu, Borşa.

– ***Gruparea Ştei***, cu extindere mică, formată din centrele Ştei, Beiuş, Vaşcău şi Ioaniş, are ca ramuri mai dezvoltate construcțiile de maşini (utilaje tehnologice), industria lemnului şi industria alimentară.

– ***Centre separate*** în cadrul regiunii: Huedin, Poieni.

d. **Regiunea Centrală** (*Transilvană*) cuprinde teritoriul intracarpatic, prezentând o mare diversitate şi ocupând locul doi, după Regiunea Central-Sudcarpatică, în producția industrială a țării, cu 17%.

Principalele repere industriale ale acestei regiuni sunt reprezentate de extracția gazului metan, de exploatarea minereurilor neferoase şi a rocilor de construcții, ca şi de prezența majorității ramurilor industriei prelucrătoare cu ponderi însemnate.

Astfel, pe ramuri industriale, Regiunea Centrală deține 46% din industria sticlei, porțelanului şi faianței, 42% din industria săpunurilor, cosmeticelor şi parfumurilor, 31% din industria celulozei şi hârtiei, 30% din producția substanțelor nemetalifere şi produselor abrazive, 27% din industria pielăriei şi încălțămintei,

26% din metalurgia neferoasă şi exploatarea minereurilor neferoase, 25% din exploatarea şi prelucrarea lemnului, 21% din industria construcţiilor de maşini, 20% din industria textilă, 17% din materialele de construcţii, 15% din industria chimică, 15% din industria alimentară, precum şi peste 50% din producţia de gaze naturale (100% producţia de gaz metan).

În Regiunea Centrală se delimitează, teritorial, 10 grupări industriale:

– ***Gruparea Braşov*** se caracterizează printr-o puternică industrie a construcţiilor de maşini, în care locul prim revine producţiei de autocamioane şi tractoare, şi printr-o pondere însemnată a industriei textile, industriei alimentare, prelucrării lemnului, industriei celulozei şi hârtiei şi materialelor de construcţii. La nivel naţional, se remarcă prin producţia de carne şi produse din carne, lapte şi brânzeturi, ciment şi hârtie. Oraşul Braşov are rol de polarizare pentru centrele Codlea, Zărneşti, Râşnov, Ghimbav, Săcele, Sf. Gheorghe, Ozun, Lunca Câlnăului, Prejmer, Tărlungeni, Cristian, Hălchiu, Bod, Feldioara, Tg. Secuiesc, Covasna, Comandău, Breţcu, Întorsura Buzăului, Lunca Câlnicului, Hoghiz, Baraolt, Rupea, Homorod, Zăbala (turbă), Căpeni, Vârghiş (lignit).

– ***Gruparea Sibiu*** se evidenţiază prin existenţa a trei ramuri principale – textilă, chimică, construcţii de maşini, urmate de industria alimentară şi industria lemnului. Ca produse, se remarcă ţesăturile de lână, brânzeturile, autoutilitarele, materialele plastice. Centrele componente sunt Sibiu, Mârşa, Victoria, Făgăraş, Cisnădie, Tălmaciu, Orlat, Sălişte, Ocna Sibiului, Răşinari, Avrig, Agnita, Miercurea Sibiului.

– ***Gruparea Mediaş***, constituită din centrele Mediaş, Copşa Mică, Târnăveni, Sighişoara, Albeşti, Dumbrăveni şi Cristuru Secuiesc, are ca ramuri industriale de bază construcţiile de maşini şi de produse metalice, industria chimică, metalurgia neferoasă şi industria textilă.

– ***Gruparea Alba Iulia–Aiud***, cu aceste două centre polarizatoare, are o structură în care se înscriu industria construcţiilor de maşini, industria chimică, prelucrarea lemnului, industria alimentară, industria celulozei şi hârtiei, metalurgia neferoasă şi înglobează centrele (în afară de cele două polarizatoare) Ocna Mureş, Blaj, Teiuş, Sântimbru, Sebeş, Petreşti.

– ***Gruparea Ţara Moţilor***, cunoscută prin exploatarea minereurilor neferoase, se remarcă prin metalurgia neferoasă, industria textilă şi industria lemnului, ca centre remarcabile fiind Zlatna şi Roşia Montană (metalurgie neferoasă), Câmpeni, Abrud şi Baia de Arieş (complexe), Albac, Arieşeni, Avram Iancu şi Gârda de Sus (lemn).

– ***Gruparea Cluj***, cu o structură complexă datorată oraşului Cluj-Napoca, are ca ramuri industriale semnificative metalurgia feroasă, construcţiile de maşini şi prelucrarea metalelor, industria alimentară, industria lemnului, materialele de construcţii, industria de produse abrazive, industria chimică, industria cosmeticelor (40%) şi industria pielăriei şi încălţămintei (20%). Pe principale produse, la nivel naţional, se evidenţiază prin producţia de lapte (15%) şi brânzeturi (19%), hârtie, oţel (5,3%), carne. Gruparea este compusă din centrele Cluj-Napoca, Dej, Gherla, Aghireşu, Turda, Câmpia Turzii, Bonţida.

– ***Gruparea Tg. Mureş***, formată din centrele Tg. Mureş, Cristeşti, Reghin, Sângeorgiu de Pădure, Luduş, Miercurea Nirajului, Sovata; Iernut şi Fântânele

(termocentrale); Praid (sare), este dominată de industria construcţiilor de maşini, de industria chimică şi de extracţia gazului metan, evidenţiindu-se, la nivel naţional, prin producţia de îngrăşăminte chimice (35%), lapte şi brânzeturi, mobilier (10%), gaze naturale (30%), instrumente muzicale şi articole pentru sport din lemn.

– ***Gruparea Toplița–Gheorgheni***, dominată de industria lemnului şi industria textilă, este constituită din centrele Toplița şi Gheorgheni (complexe), Gălăuţaş şi Lăzarea (textile), Ditrău, Hodoşa, Ciumani şi Lunca Bradului (lemn), Suseni.

– ***Gruparea Odorhei–Miercurea-Ciuc***, compusă din centrele Odorhei, Miercurea-Ciuc, Sâncrăeni, Sânsimion, Vlăhița, Zetea şi Corund, în care reprezentative sunt metalurgia feroasă, industria textilă şi a confecţiilor, la care se adaugă centrul industriei extractive Lueta (minereu de fier).

– ***Gruparea Bistrița***, cu o structură dominată din industria lemnului, industria textilă şi industria construcţiilor de maşini, are ca centru principal, cu caracter complex, oraşul Bistrița; alte centre: Năsăud şi Beclean (complexe), Prundu Bârgăului (textilă), Susenii Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Ilva Mică şi Lunca Ilvei (lemn), Măgura Ilvei şi Sângeorz-Băi (materiale construcţii), Teaca (alimentară), Rodna, Şanț, V. Vinului şi V. Mare (minereuri neferoase).

e. **Regiunea Central–Nord-Moldoveană** ocupă partea centrală a provinciei istorico-geografice Moldova, înglobând 10% din producţia globală industrială a ţării.

Structura pe ramuri, după valoarea producţiei raportată la ramura respectivă pe ţară, este următoarea: chimică (16,5%), textilă (13,5%), celulozei şi hârtiei (13,5%), confecţiilor (13%), lemnului (13%), alimentară (11%), materialelor de construcţii (10%), pielăriei şi încălţămintei (8%), metalurgiei feroase (8%), construcţiilor de maşini (6,5%), poligrafică (5%).

Pe produse sau grupe de produse, această regiune concentrează 9% din extracţia de ţiţei şi 6% din producţia de benzină, 17,5% din îngrăşămintele chimice, 8% din producţia de ciment, 28% din cherestea, 19% din hârtie, 20% din ţesături, 11% din mobilier, 25% din producţia de carne, 12% din preparatele din carne, 12% din producţia de zahăr, 19% din ulei, 9% din brânzeturi.

În această regiune se evidenţiază 5 grupări industriale:

– ***Gruparea Iaşi***, cu un grad mai redus de concentrare, înglobează centrul polarizator Iaşi şi centrele Vaslui, Huşi, Negreşti, Grozeşti, Ţibăneşti, Ciurea, Tomeşti, Podu Iloaiei, Popricani, Târgu Frumos, Paşcani, Hârlău, Cotnari, Belceşti, având o structură pe ramuri dominată de industria chimică, urmată de metalurgia feroasă, confecţii şi textile, industria alimentară, iar ca produse principale medicamente, ulei, ţesături, carne, fibre şi fire chimice.

– ***Gruparea Bacău–Piatra Neamț***, cu o structură relativ complexă, în care se înscriu cu ponderi mai însemnate, la nivel naţional, ramurile chimică, alimentară, construcţii de maşini, metalurgie feroasă, textilă şi confecţii, materiale de construcţii, lemn, iar ca produse reprezentative hârtie, cherestea, îngrăşăminte chimice, fibre şi fire chimice, carne şi produse din carne, zahăr, ţesături, produse de metalurgie (ţevi), precum şi o mare producţie de energie hidroelectrică.

Gruparea este alcătuită din centrele Bacău, Piatra Neamț, Roman, Săvineşti, Roznov, Buhuşi, Tazlău, Bicaz, Tarcău, Târgu Neamț.

– ***Gruparea Oneşti*** se axează pe trei ramuri importante – industria chimică, exploatarea petrolului şi industria petrolului, dintre celelalte ramuri mai însemnate fiind industria lemnului şi industria alimentară. Centrele componente sunt Oneşti, Dărmăneşti, Comăneşti, Moineşti, Agăş, Târgu Ocna, Dofteana.

– ***Gruparea Vatra Dornei–Rădăuți***, cu industria laptelui, exploatarea şi prelucrarea lemnului, industria textilă şi cu industrie extractivă (mangan, minereuri neferoase, baritină, sare), cuprinde centrele Vatra Dornei, Câmpulung Moldovenesc, Gura Humorului, Vama, Molid, Sadova, Pojorâta, Dorna Candrenilor, Cacica, Nepomuceni, Leşu Ursului, Ostra, Panaci, Fundu Moldovei, Falcău, Putna, Siret, Rădăuți, Solca, Moldovița, Broşteni.

– ***Gruparea Suceava–Botoşani*** are o structură în care se evidențiază industria lemnului, producția de hârtie şi de zahăr, industria alimentară, confecțiile şi industria construcțiilor de maşini, fiind formată din centrele Suceava, Botoşani, Fălticeni, Bucecea, Dorohoi, Şcheia, Săveni, Darabani, Râşca.

În concluzie, cele 5 regiuni industriale, în care se înscriu 35 de grupări şi mai multe centre separate, concentrează peste ¾ din producția globală industrială a țării, iar pe principale produse sau categorii de produse dețin următoarele ponderi: cărbuni – 25%, țiței – 56%, gaze naturale – 62%, benzină – 87%, motorină – 90%, păcură – 99%, oțel – 24%, îngrăşăminte chimice – 56%, ciment – 64%, cherestea – 74%, hârtie – 41%, țesături – 95%, încălțăminte – 93%, mobilier – 86%, carne – 71%, preparate din carne – 72%, lapte – 73%, brânzeturi – 85%, zahăr – 37%, ulei – 40%, produse cosmetice şi parfumerie – 90%.

f. **Grupări şi centre separate, la nivelul teritoriului național**

În afara regiunilor industriale se conturează mai multe grupări teritoriale şi centre industriale separate:

– ***Gruparea Focşani – Bârlad***, în care au o prezență mai însemnată industria alimentară (vin, carne, lapte), producția de rulmenți, industria chimică, confecțiile, industria lemnului. Centrele cu profil industrial ce compun acestă grupare sunt Focşani, Tecuci, Mărăşeşti, Bârlad, Ghidigeni, Adjud, Panciu, Odobeşti, Nicoreşti, Cosmeşti, Doaga, Umbrăreşti, Iveşti, Lieşti, Gugeşti, Murgeni, Podu Turcului, Bereşti, Târgu Bujor.

– ***Gruparea Galați – Brăila***, deosebit de concentrată teritorial şi semni-ficativă la nivel național, se impune prin siderurgie (74% din producția de oțel), cocserie, metalurgie feroasă, construcții şi reparații navale, celuloză şi hârtie, industrie chimică, industrie alimentară, textile şi confecții, precum şi prin extracția petrolului. Centrele componente sunt Galați, Brăila, Chiscani, Vădeni, Măcin, Independența, Schela.

– ***Gruparea Buzău***, caracterizată prin producția de petrol şi de gaze asociate, prin industriile metalurgică, chimică, textilă, lemnului şi materialelor de construcții, centrele componente fiind Buzău şi Râmnicu Sărat (complexe), Nehoiu, Pătârlagele, Berca, Beceni, Verneşti.

– ***Gruparea Călăraşi – Slobozia***, dominată de metalurgia feroasă, de industria alimentară şi de industria chimică, se axează pe cele două mari centre – Călăraşi şi Slobozia (complexe). Alte centre: Țăndărei, Feteşti, Dragalina.

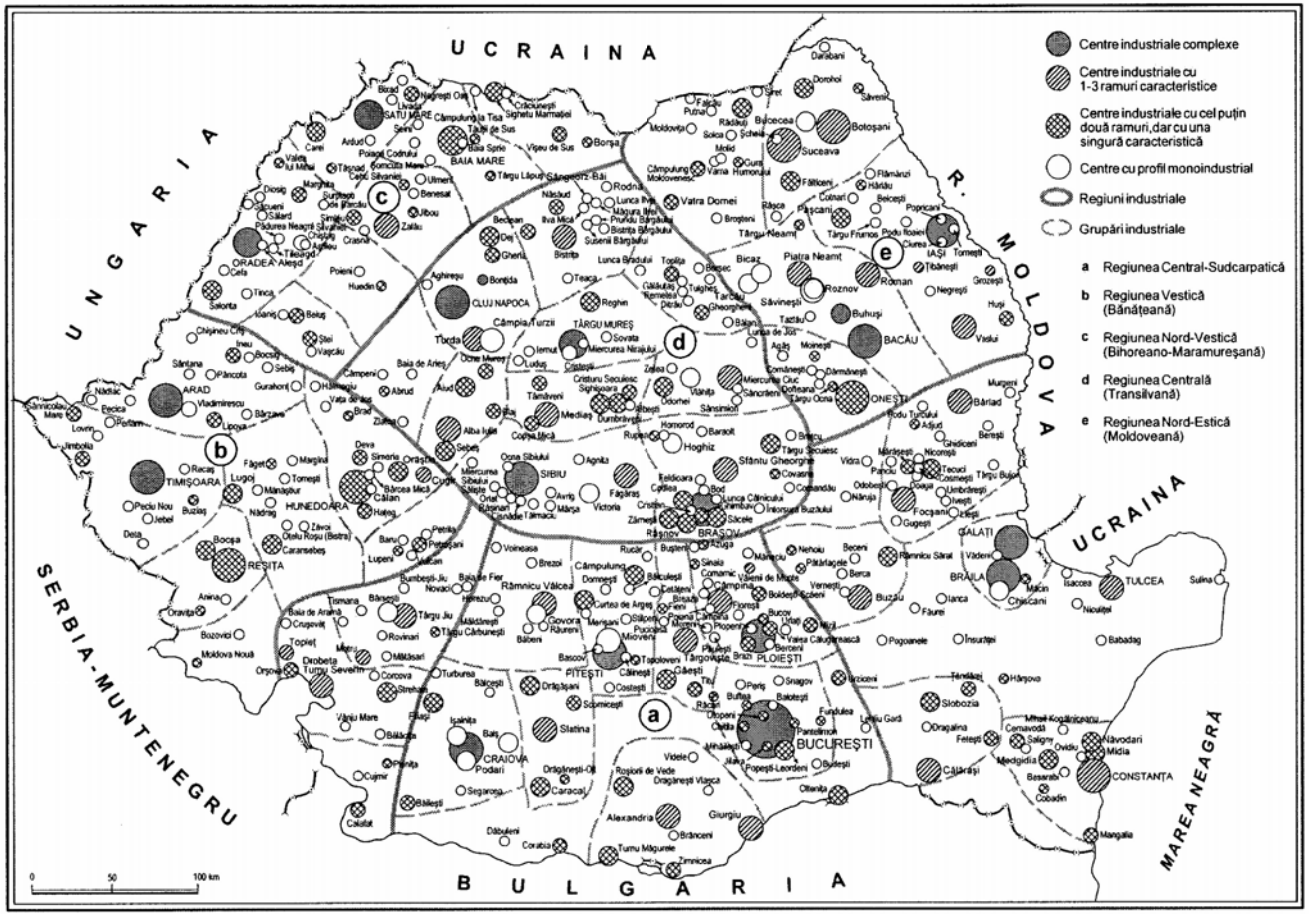

Fig. 63. REGIONAREA INDUSTRIEI PRELUCRĂTOARE (perioada 1990-2005)

– ***Gruparea Constanța***, cu structură industrială diversificată, în care sunt prezente extracția țițeiului (8% din producția pe țară, din platforma marină), producția de benzină (12,5%) şi de motorină (11%), construcția şi repararea de nave, industria construcțiilor de maşini, producția de ciment (28,5%), de carne şi de produse din carne (6%), de ulei (18%), lapte şi produse lactate, conserve, precum şi exploatarea cretei şi a rocilor de construcții. Centrele care alcătuiesc gruparea sunt: Constanța, Midia, Năvodari, Basarabi, Ovidiu, Medgidia, Cernavodă, Feteşti, Saligny, M. Kogălniceanu.

– ***Gruparea Târgu Jiu*** are ca ramuri reprezentative extracția cărbunilor (66,7% din producția pe țară) şi petrolului (6%), industria materialelor de construcții (ciment – 5%) şi industria lemnului, la care se adaugă producția termoelectrică, centrele industriale gorjene fiind Târgu Jiu, Bârseşti, Târgu Cărbuneşti, Bumbeşti-Jiu, Mătăsari, Tismana, Baia de Aramă, Motru, Rovinari, Schela, Țicleni, Bâlteni şi Rogojelu (centrala termoelectrică).

– ***Gruparea Drobeta-Turnu Severin*** este renumită prin cea mai mare centrală hidroelectrică din țară şi prin producția sa de celuloză şi hârtie, aici mai existând şantiere pentru reparații nave fluviale şi ateliere pentru reparații vagoane, producție de maşini şi utilaje tehnologice, unități ale industriei chimice (fibre chimice, prelucrarea cauciucului), ale industriei lemnului, industriei textile şi confecțiilor, industriei alimentare. Centrele reprezentative ale grupării sunt Drobeta-Turnu Severin, Orşova, Topleț, Strehaia, Corcova, Cruşovăț, Vânju Mare.

În afara ariilor industriale menționate, pe teritoriul țării mai sunt multe **centre industriale**, situate în afara regiunilor şi grupărilor, care prezintă o importanță apreciabilă în rețeaua industrială națională, pe care le-am divizat în trei ranguri, după producția globală.

I. Tulcea, Oltenița.

II. Sulina, Babadag, Hârşova, Corabia, Calafat.

III. Vidra, Năruja, Isaccea, Niculițel, Ianca, Făurei, Pogoanele, Însurăței, Dăbuleni, Cujmir, Plenița.

3.3.2. **Geografia utilizării terenurilor**

Geografia utilizării terenurilor se referă la modul de folosință în profil teritorial (la nivel național, regional, județean, comunal) a întregului fond funciar, folosință strâns legată de componentele fizico-geografice (relief, ape, climă, soluri, vegetație, faună), activitățile antropice punându-şi puternic amprenta asupra structurilor funciare.

Evolutiv, s-au produs schimbări destul de importante, în special în favoarea terenurilor agricole şi a celor destinate construcțiilor, prin defrişări, desțeleniri şi amenajări funciare (desecări, terenuri nisipoase, sărăturate, supuse degradărilor etc.).

În prezent, suprafața țării, de 238.391 km^2, are următoarea structură de folosință (în procente):

- *terenuri agricole* **61,7**
  - arabil 39,5
  - păşuni naturale 14,1
  - fânețe naturale 6,2
  - vii 1,0
  - livezi 0,9
- *terenuri silvice* **28,3**
- *terenuri cu ape* **3,5**
- *terenuri cu căi de comunicație* **1,6**
- *terenuri cu construcții* **2,9**
- *alte categorii de terenuri* **2,0**

3.3.2.1. *Terenurile agricole*

Terenurile agricole, cu o răspândire diferită de la o unitate geografică la alta, de la o unitate administrativ-teritorială la alta, au cele mai mari suprafețe în județele Timiş (4,7% din totalul pe țară), Dolj, Constanța, Arad, Bihor, Teleorman, Olt, Călăraşi, Cluj, Mureş (în total 34,2% din terenurile agricole), iar cele mai mici în Ilfov (0,8%), Sălaj, Vâlcea, Dâmbovița, Gorj. Pe regiuni istorico-geografice, în Muntenia se află 22,6% din suprafața agricolă a țării, în Moldova 18,5%, în Transilvania 17,9%, în Crişana-Maramureş 12,7%, în Oltenia 12,2%, în Banat 9,8%, în Dobrogea 6,3%. Ponderile cele mai mari ale terenurilor agricole în structura funciară a fiecărui județ se înregistrează în Teleorman (86%), Călăraşi, Ialomița, Brăila, Timiş, Constanța, Galați (80,3%), iar cele mai mici în Suceava (40,8%), Vâlcea, Tulcea, Gorj, Caraş-Severin, Neamț (48,2%).

A. **Terenurile arabile** ocupă ponderi mai însemnate din totalul pe țară (între 5,7 şi 4,2%) în județele Timiş, Dolj, Constanța, Teleorman, Călăraşi, Olt, iar mai reduse în Vâlcea (0,9%), Maramureş, Covasna, Hunedoara, Harghita, Bistrița-Năsăud, Gorj, Ilfov (1,1%), iar pe regiuni istorico-geografice, Muntenia concentrează 28,5% din suprafața arabilă a țării, Moldova 19,3%, Oltenia 13,4%, Crişana-Maramureş 11,5%, Transilvania 11,0%, Dobrogea 8,3%, Banat 8,0%.

Culturile de câmp (culturile din terenurile arabile), care în prezent ocupă 8.881 mii ha, adică 94,3% din suprafața arabilă totală (din care 91,8% revin proprietății majoritar-private), restul rămânând necultivat sau trecând la alte categorii de folosință, cu extinderi sau reduceri spațiale în diferite perioade de timp (tabelul 16).

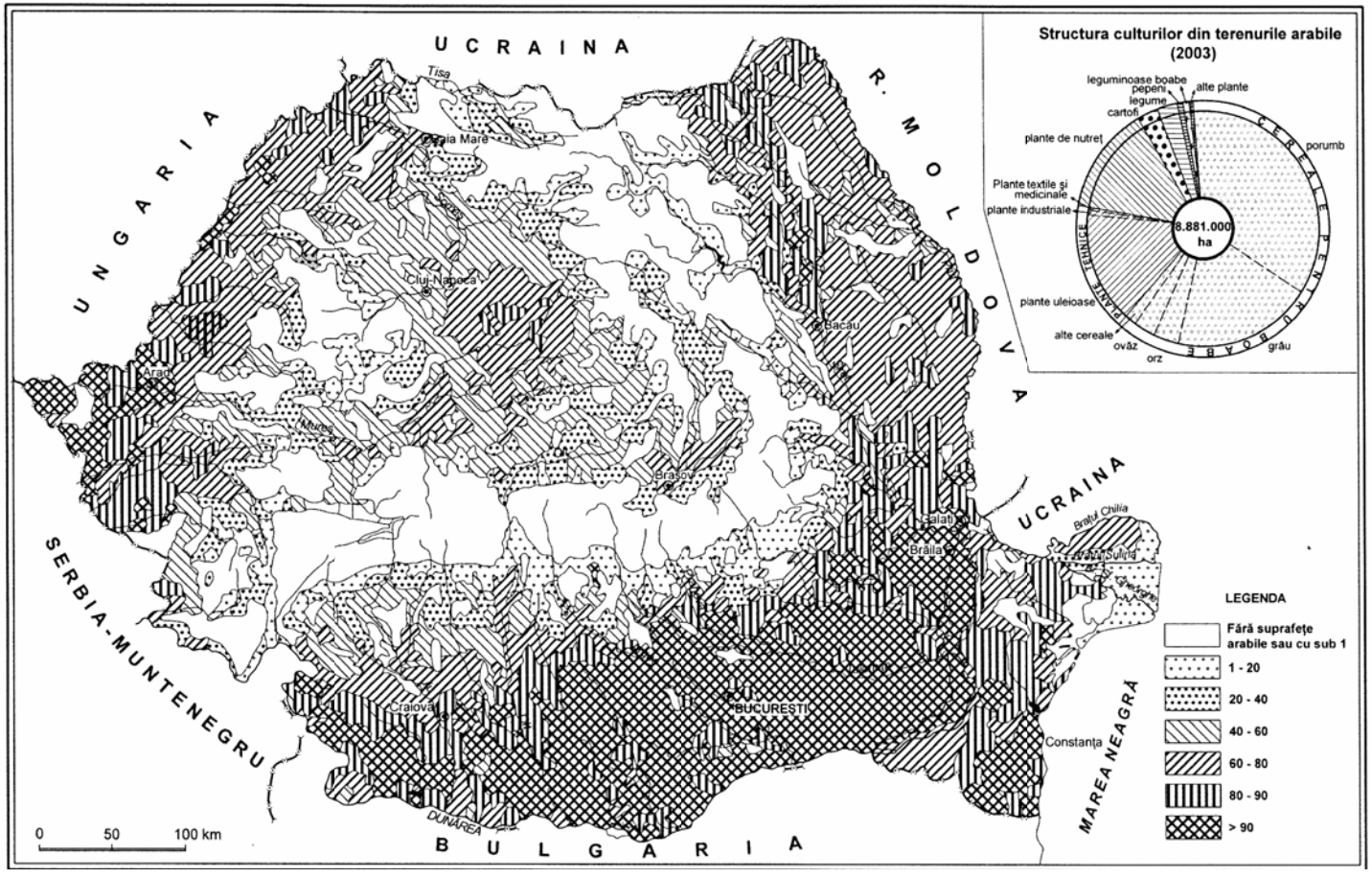

Fig. 65. FRECVENȚA TERENURILOR ARABILE (% DIN TERENURILE AGRICOLE) ȘI STRUCTURA CULTURILOR DIN TERENURILE ARABILE

Tabelul 16

Structura culturilor de câmp

Utilizarea terenurilor arabile (Culturile de câmp)	**1950**		**1970**		**1989**		**2000**		**2003**	
	mii ha	%	mii ha	%	mii ha	%	mii ha	%	mii ha	%
Suprafaţa cultivată	**9.142**	**38,3**	**9.180**	**38,5**	**9.847**	**41,3**	**8.500**	**35,7**	**8.881**	**37,3**
1. Cereale pentru boabe	**6.935**	**75,9**	**5.901**	**64,3**	**6.027**	**61,2**	**5.655**	**66,5**	**5.542**	**62,4**
– grâu şi secară		43,1		40,1		39,1		34,6		31,5
– orz şi orzoaică		7,7		4,9		12,7		7,3		5,9
– ovăz		7,5		2,2		1,8		4,1		4,4
– porumb		41,1		52,3		45,4		53,9		57,7
– orez		0,2		0,5		0,8		*		*
2. Leguminoase pentru boabe	**167**	**1,8**	**158**	**1,7**	**311**	**3,2**	**41**	**0,5**	**47**	**0,5**
– mazăre		51,5		67,1		31,2		31,7		40,2
– fasole		40,7		31,0		63,7		53,4		59,8
3. Plante tehnice	**828**	**9,0**	**1.097**	**11,9**	**1.591**	**16,2**	**1.137**	**13,4**	**1.448**	**16,2**
a. **Plante textile**	174	21,0	59	5,4	123	7,7	1	*	2	0,1
– in pentru fibră		9,2		61,0		56,9		56,2		54,3
– cânepă pentru fibră		36,8		39,0		37,4		43,8		45,7
b**. Plante uleioase**	549	66,4	795	73,3	1.072	67,4	1.067	93,7	1.377	95,1
– floarea soarelui		90,5		76,0		40,5		82,1		86,3
– rapiţă		2,6		...		1,9		5,0		3,1
– soia		2,6		9,9		47,8		11,0		9,4
– in pentru ulei		2,9		9,9		7,4		0,5		0,4
– ricin		0,5		2,5		2,4		1,4		0,8
c. Plante pentru alte industrializări	104	12,5	217	20,0	307	19,3	65	5,7	57	4,0
– sfeclă de zahăr		69,9		78,3		83,4		74,5		78,7
– tutun		20,4		15,7		11,1		15,5		14,5
d. **Plante medicinale**	1	0,1	13	1,2	42	2,7	4	0,4	12	0,8
4. Cartofi	**229**	**2,5**	**286**	**3,1**	**351**	**3,6**	**283**	**3,3**	**282**	**3,2**
– de toamnă		...		83,2		82,3		87,2		87,8
– timpurii şi de vară		...		16,8		17,7		12,8		12,2
5. Legume	**179**	**2,0**	**225**	**2,5**	**253**	**2,6**	**234**	**2,8**	**242**	**2,7**
– tomate		12,3		25,3		20,6		20,4		20,4
– ceapă uscată		15,6		17,8		11,1		15,8		15,3
– usturoi uscat		2,8		3,1		5,5		5,9		5,6
– varză		6,7		10,7		9,1		16,9		17,4
– rădăcinoase		4,5		7,1		7,1		9,7		8,3
– alte legume		58,1		36,0		46,6		31,3		33,0
6. Plante de nutreţ	**757**	**8,3**	**1.423**	**15,5**	**1.149**	**11,7**	**1.083**	**12,7**	**1.263**	**14,2**
– lucernă		17,7		29,9		31,7		27,6		29,6
– trifoi		11,1		12,6		11,0		10,8		11,2
– anuale-fân şi masă verde		67,0		25,9		21,6		28,7		31,1
– porumb pentru însilozare		...		19,7		8,3		3,1		3,3
– rădăcinoase		...		1,4		6,6		3,3		2,8
7. Căpşunerii	**…**	**...**	**3**	*****	**12**	**0,1**	**2**	*	**2**	**0,1**
8. Pepeni	**22**	**0,2**	**12**	**0,1**	**23**	**0,2**	**46**	**0,5**	**42**	**0,5**
9. Alte culturi	**25**	**0,3**	**75**	**0,9**	**130**	**1,2**	**16**	**0,3**	**13**	**0,2**

în procente: suprafaţa cultivată / suprafaţa ţării; categoriile de culturi (1-9) / suprafaţa cultivată; culturile (a-d şi -) / suprafaţa categoriei respective

... lipsă date; * sub 0,1%

a. **Cerealele pentru boabe** ocupă cea mai mare parte din terenurile arabile cultivate (62,4% – din care porumbului îi revin 36,0%, grâului 19,7%, orzului 3,7%, ovăzului 2,7%, restul altor culturi cerealiere).

– ***Porumbul***, prezent în toate regiunile geografice, deci cu o dispersie teritorială mare, cu precădere însă în regiunile de câmpie şi de podiş, este cultivat în proporţie de 57,1% în 14 judeţe (în ordine descrescătoare) Timiş – 4,8%, Dolj, Vaslui, Galaţi, Botoşani, Olt, Arad, Teleorman – 3,9%, Buzău, Constanţa, Călăraşi, Iaşi, Brăila, Ialomiţa – 3,5%); cele mai mici suprafeţe aflându-se în Harghita (0,13%), Covasna şi Braşov (0,3%).

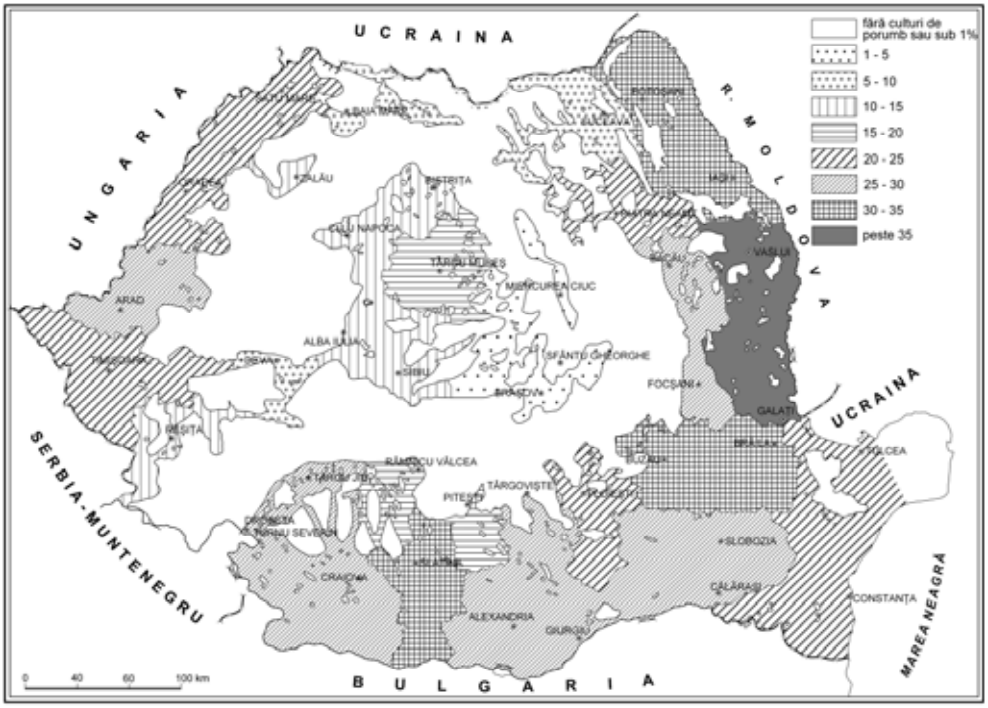

Fig. 66. FRECVENŢA CULTURILOR DE PORUMB (% din terenul agricol)

– ***Grâul***, cu frecvenţă mare în toate regiunile de câmpie, mai redusă în ariile depresionare marginale şi de podiş, lipsind din zona montană, este concentrat în proporţie de 45,8% în judeţele Dolj (11,0% din suprafaţa de grâu pe ţară), Teleorman, Timiş, Olt, Călăraşi, Arad, Giurgiu (3,5%), cele mai neînsemnate suprafeţe fiind în Maramureş (0,4%) şi Vâlcea (0,5%).

– ***Orzul şi orzoaica*** ocupă suprafeţe mai însemnate în regiunile de câmpie şi de podiş, judeţele cu ponderi mai însemnate fiind Timiş (14,6%), Arad (5,6%), Cluj, Mureş, Constanţa (4,8%), Olt, Covasna, Călăraşi, Ialomiţa, Teleorman, Alba (3,0%), care totalizează 54,6% din culturile de orz şi orzoaică, iar cele mai reduse în Vâlcea (0,1%), Maramureş, Gorj, Prahova (0,6%).

– ***Ovăzul***, cu frecvență mai mare în Câmpia Banato-Crişană şi în Podişul Moldovenesc, este concentrat în proporție de 28,0% în județele Timiş (8,3%), Bihor, Satu Mare, Arad, de 18,2% în Constanța (5,0%), Suceava, Mureş, Neamț.

– ***Sorgul***, cu o redusă răspândire teritorială, se află în cea mai mare parte în Câmpia Română şi Podişul Moldovenesc.

– ***Orezul***, introdus în cultură la sfârşitul secolului XVII la Banloc în Banat, a luat o extindere apreciabilă în perioada 1980-1989 în lunca Dunării şi pe cursurile principalelor râuri din Câmpia Română din zona de confluență cu Dunărea, crescând de la 19,8 mii ha, la 49,3 mii ha. În 1991 erau cultivate cu orez 21,6 mii ha, în 1995 erau 6,2 mii ha, în 2000 se înregistrau 1,4 mii ha, iar în 2003 erau numai 0,1 mii ha (în totalitate proprietate majoritar-privată) (*Anuarul statistic*, 2004, p. 147).

b. **Leguminoasele pentru boabe** se cultivă pe 0,5% din suprafața cultivată, fiind reprezentate de mazăre şi fasole.

– ***Mazărea*** deține 40,2% din suprafața de leguminoase a țării, fiind prezentă în proporția cea mai mare în județele Constanța (37% din suprafața totală), Ialomița şi Călăraşi (24,5%), Vaslui, Tulcea, Teleorman (7,5%), iar fără culturi de mazăre Harghita şi Sălaj.

– ***Fasolea***, cu 59,8% din leguminoasele pentru boabe, are răspândirea cea mai însemnată în Moldova – 40,4% din suprafața totală (Botoşani, Iaşi, Suceava, Galați), în Dobrogea 20,0%, în județele Ialomița, Timiş, Cluj, Alba şi Mehedinți 20,0%, fără culturi de fasole județele Caraş-Severin, Sălaj şi Harghita.

c. **Plantele tehnice**, cu o componență diversă şi cu o dispersie teritorială mare, însumează 16,2% din suprafața arabilă cultivată.

– ***Plantele textile*** dețin 0,1% din suprafața plantelor tehnice, fiind prezente în numai 12 județe, 88,7% din suprafață aflându-se în județele Arad (47,6%), Constanța (19,2%), Tulcea (15,2%), Satu Mare (6,7%), restul în județele Neamț (5,4%), Mureş (1,6%), Bihor, Bistrița-Năsăud, Teleorman, Cluj, Sibiu, Harghita (0,2%). Culturile de **cânepă** pentru fibră sunt localizate în marea lor majoritate în Câmpia Banato-Crişană, iar cele de **in** pentru fibră în Dealurile Vestice, în depresiunile Carpaților Orientali şi în Dobrogea.

– ***Plantelor uleioase*** le revin 95,1% din suprafața plantelor tehnice, cea mai extinsă dintre acestea fiind *floarea soarelui* (86,3% din suprafața plantelor uleioase) situată în cea mai mare parte în Câmpia Română – 53,3% (județele Călăraşi – 10,1%, Ialomița, Brăila, Teleorman, Olt, Giurgiu, Dolj, Buzău, Argeş, Prahova, Dâmbovița, Mehedinți, Vâlcea, Gorj), în Dobrogea – 18%, Câmpia Banato-Crişană – 11,2% (Timiş – 4,6%, Arad, Satu Mare, Bihor, Sălaj), în Moldova Centrală şi de Nord – 9,5% (Vaslui – 3,7%, Botoşani – 2,4%, Iaşi, Neamț, Bacău, Suceava – 0,1%); *Soia*, cu 9,4%, cultivată în Câmpia Română (Brăila, Călăraşi, Ialomița, Giurgiu), Câmpia Banato-Crişană, Podişul Moldovenesc; *rapița* (3,1%), *ricinul* şi *inul* pentru *ulei,* cu suprafețe mai însemnate în Câmpia Banato-Crişană şi în Podişul Moldovenesc; fără plante uleioase județul Harghita.

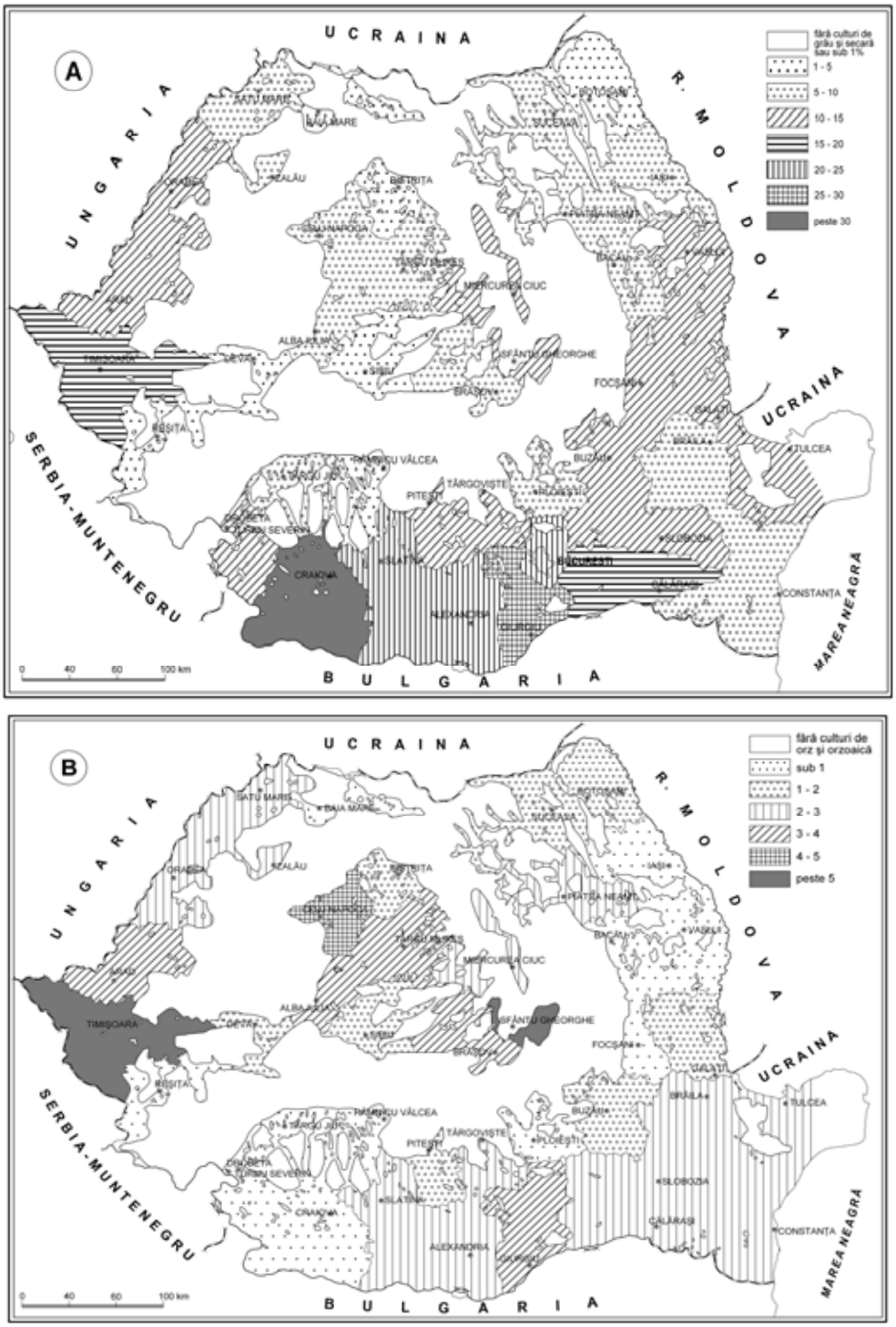

Fig. 67. FRECVENȚA CULTURILOR DE GRÂU ŞI SECARĂ (A), DE ORZ ŞI ORZOAICĂ (B) (% din terenul agricol)

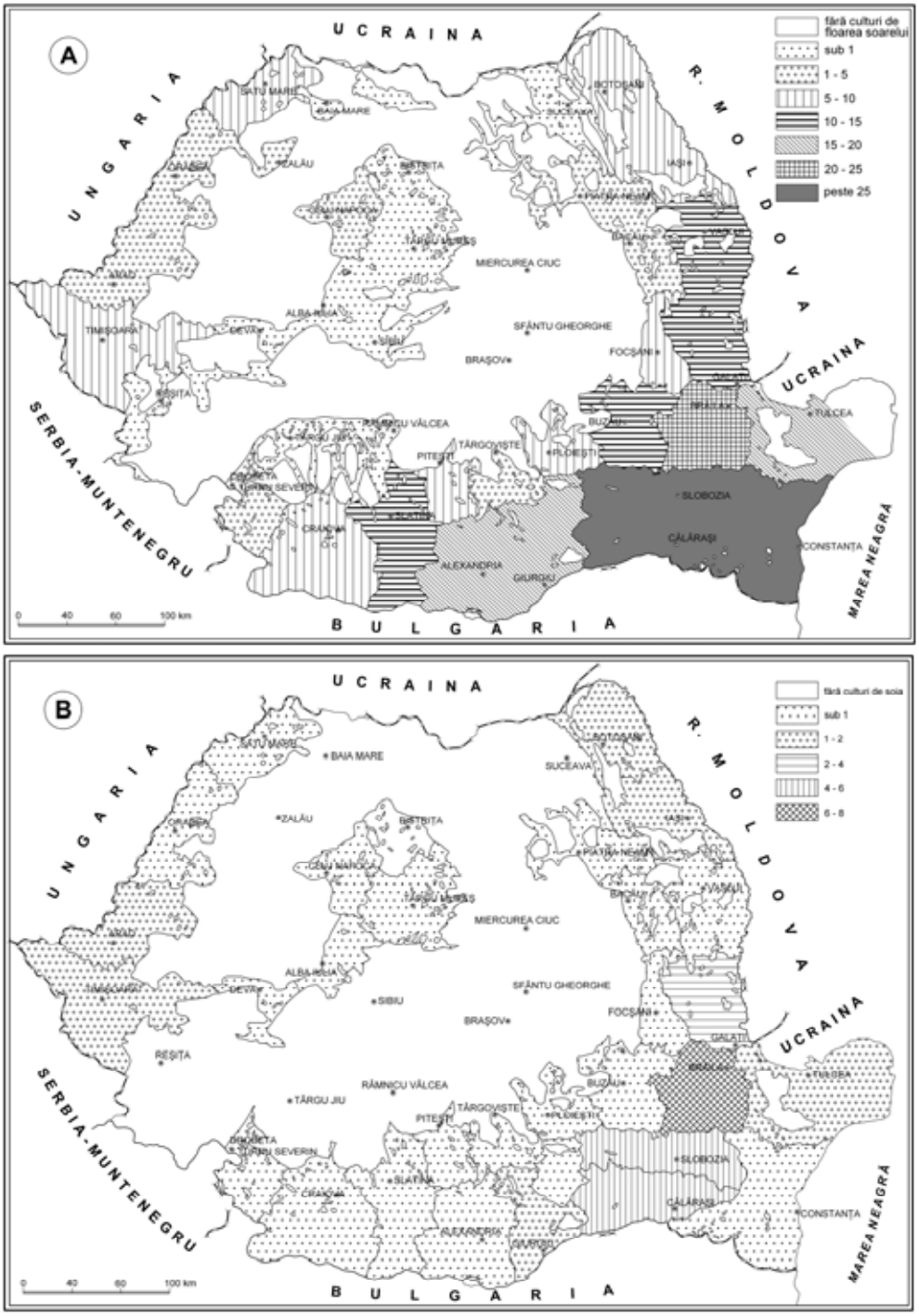

Fig. 68. FRECVENȚA CULTURILOR DE FLOAREA SOARELUI (A) ŞI DE SOIA (B)
(% din terenurile agricole)

– ***Plantele pentru alte industrializări*** (categorie statistico-agricolă), cu 4,0% din cultura plantelor tehnice, sunt reprezentate de *sfecla de zahăr*, cu suprafețe mai întinse în Moldova Centrală şi de Nord, în partea de est a Ardealului, în Câmpia Banato-Crişană, şi de *tutun*, concentrat în cea mai mare parte în Câmpia Română, Câmpia Banato-Crişană şi în Podişul Transilvaniei; 35,1% din suprafața totală de sfeclă de zahăr se concentrează în județele din Moldova de Nord: Suceava (11,1%), Botoşani, Iaşi, Neamț şi Vaslui (2,9%), 16,2% în județele Braşov (5,8%), Covasna (5,6%), Mureş, 4% în Arad şi Timiş.

– ***Plantele medicinale***, în rândul cărora se înscriu *macul, levănțica, chimionul, menta, anasonul***,** ocupă sub 0,8% din culturile tehnice, fiind prezente în Câmpia Română (peste 40%), Câmpia Banato-Crişană, Podişul Sucevei şi în Dobrogea.

d. **Cartofii**, cultură cu mare pondere în cadrul consumului alimentar, ocupă 3,2% din suprafața agricolă cultivată, fiind diferențiați în două mari categorii:

– ***Cartofii de primăvară şi vară*** (sau timpurii), pentru consum de sezon, mai reduşi ca suprafață (12,2% din totalul culturilor de cartofi), sunt localizați în Câmpia Română şi Câmpia Banato-Crişană; județele cu cele mai întinse culturi de cartofi timpurii şi de vară sunt (în ordinea descrescândă a suprafețelor): Dâmbovița, Timiş, Dolj, Satu Mare, Constanța, Botoşani, Arad, Bihor;

– ***Cartofii de toamnă*****,** destinați consumului în întregul an, au o răspândire largă, principalele arii de cultură fiind Podişul Transilvaniei, Podişul Moldovei, Banatul-Crişana-Maramureş şi depresiunile intra şi extramontane.

În profil teritorial, cele mai mari ponderi revin județelor Suceava (10,7%), Covasna (8,0%), Harghita, Braşov, Maramureş, Cluj, Bihor, Bistrița-Năsăud, Neamț, Iaşi (3,6%), adică în 10 județe sunt concentrate 56,3% din suprafețele cultivate cu cartofi de toamnă.

e. **Culturile legumicole**, în strânsă legătură cu condițiile de mediu, prezintă nu numai o apreciabilă diversitate şi o mare dispersie teritorială, ci şi o diferențiere anotimpuală şi spațială, ocupând 2,7% din suprafața cultivată.

Legumele de câmp*,* cu un grad mai mare de diversitate şi cu cerințe relativ diferite de sol, climă, apă, relief, tehnică agricolă, au o frecvență însemnată în luncile râurilor mari, în toate zonele de câmpie şi în depresiunile mai întinse.

– ***Tomatele*** (roşiile), dependente de sol şi climă, deținând 20,4% din suprafața legumicolă, au prezența cea mai însemnată în Câmpia Română şi Câmpia Siretului inferior. Ponderile cele mai ridicate le înregistrează județele Dolj (6,3%), Olt, Galați, Giurgiu, Timiş, Teleorman, Iaşi, Ilfov, Constanța, Argeş şi Arad (3,0%);

– ***Ceapa uscată***, mai puțin pretențioasă la condițiile de mediu, ocupă 15,3% din terenurile legumicole, cu ponderi mai însemnate în județele Iaşi (6,3% din culturile de ceapă), Dolj, Timiş, Botoşani, Teleorman, Bacău, Cluj, Suceava, Dâmbovița, Vrancea, Neamț, Buzău, Mureş (3,1%);

– ***Varza***, cu cel mai larg spectru privind condițiile de mediu, deține 17,4% din suprafața legumicolă şi înregistrează ponderile cele mai mari în Timiş (6,1%), Dolj, Bihor, Gorj, Suceava, Argeş, Olt, Iaşi, Cluj, Arad (3,4%);

– ***Ardeiul gras şi vinetele***, pretențioase la temperatură şi apă, se cultivă cu precădere în Câmpia Română (bazinul legumicol Argeş-Sabar fiind renumit în aceste culturi) şi în Câmpia Banato-Crişană;

– ***Rădăcinoasele*** au o răspândire mai însemnată în aria luncilor largi din Câmpia Dunării şi în Câmpia Banato-Crişană, deținând 8,3% din suprafețele de legume.

– ***Legumele de seră şi solarii***, cultivate în terenuri protejate, sunt dominate de roşii şi castraveți. Cele mai întinse sere se află în sudul Bucureştilor, lângă Craiova şi în aria oraşului Arad, iar solariile sunt prezente în multe regiuni, cele mai masive fiind în lunca Argeş-Sabar şi în județul Galați.

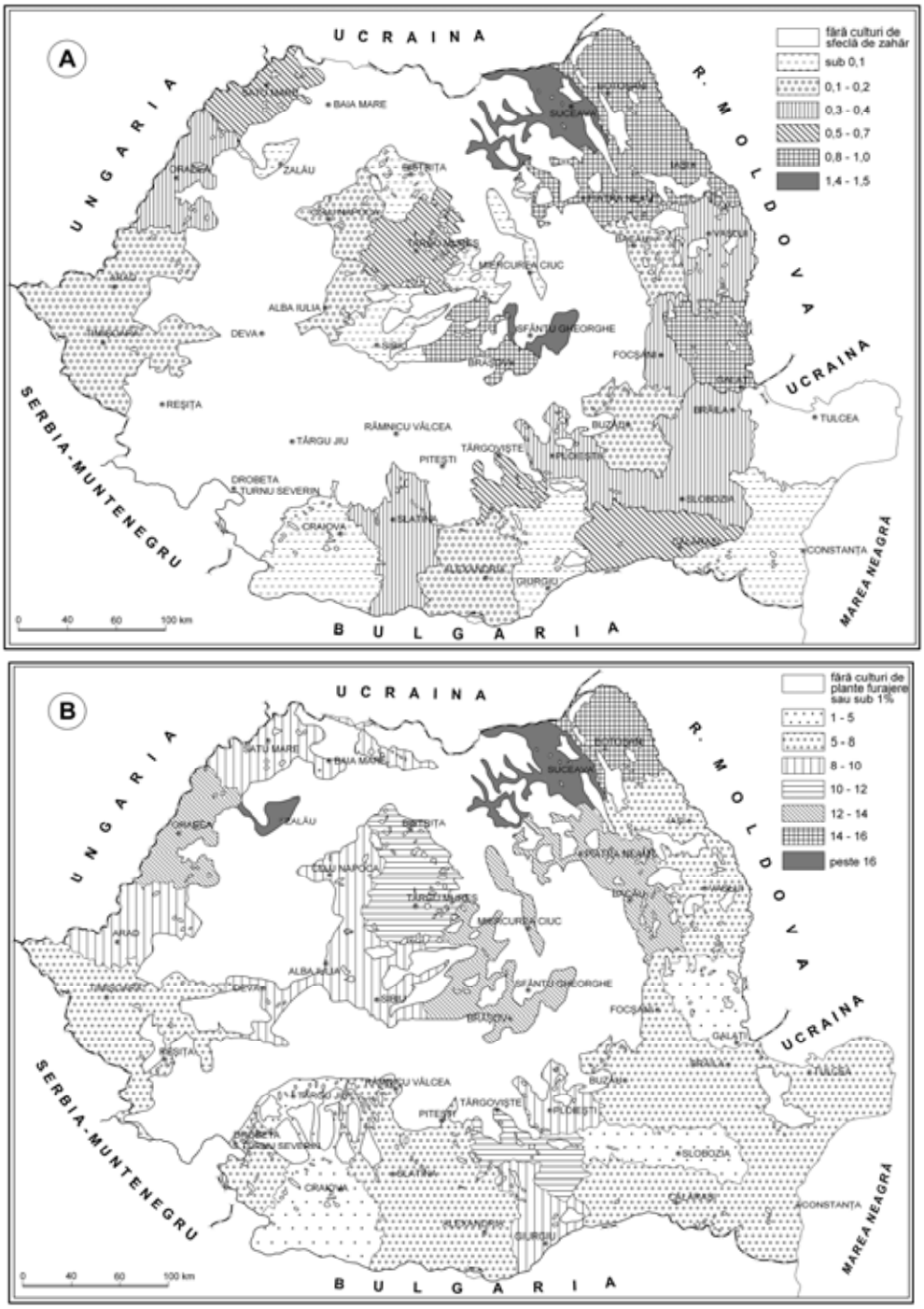

Fig. 69. FRECVENȚA CULTURILOR DE SFECLĂ (A) ȘI DE PLANTE FURAJERE (B)
(% din terenul agricol)

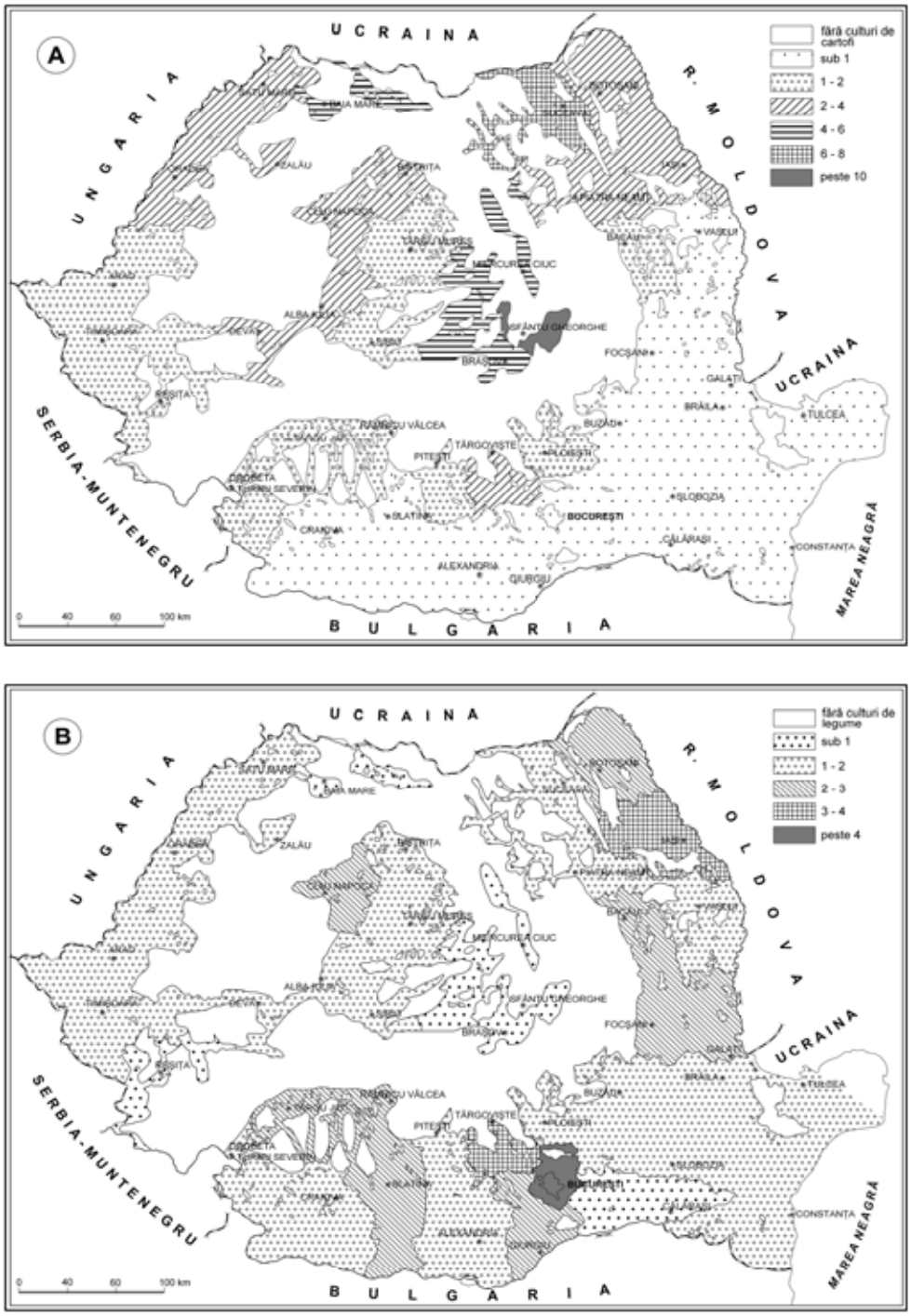

Fig. 70. FRECVENȚA CULTURILOR DE CARTOFI (A) ŞI DE LEGUME (B)
(% din terenul agricol)

f. **Plantele de nutreţ**, care constituie baza creşterii animalelor, dispun de 14,2% din suprafaţa cultivată, fiind reprezentate de patru categorii de culturi:

– ***Plantele perene*** (lucernă şi trifoi), cu o dispersie teritorială mare, ocupă 40,8% din suprafaţa culturilor furajere, având o pondere mai însemnată în judeţele Suceava, Mureş, Bacău, Harghita, Sălaj, Bihor, Braşov;

– ***Anualele pentru fân şi masă verde*** (31,1%) au răspândirea cea mai mare în judeţele Botoşani, Bihor, Timiş, Constanţa, Teleorman, Caraş-Severin, Mehedinţi, Tulcea;

– ***Plantele pentru însilozare***, mult mai puţin întinse (3,3%), aproape în totalitate porumb, sunt concentrate în proporţie de 45,6% în judeţele Timiş (9,0%), Mureş, Bihor, Caraş-Severin, Iaşi, Constanţa, Ilfov (4,9%);

– ***Rădăcinoasele pentru nutreţ*** (2,8%) sunt concentrate în proporţii de 32% în partea centrală şi nordică a Moldovei (Suceava – 11,7%, Neamţ, Botoşani, Iaşi, Bacău – 3,3%) şi de 30,3% în alte 5 judeţe (Hunedoara – 7,8%, Bihor, Alba, Sibiu, Braşov – 4,7%);

g. **Căpşuneriile**, extinse mult în perioada postbelică, atât în domeniul de stat, cât şi în cel privat, ocupă suprafeţe mai mari în Lunca Argeş-Sabar, în ariile periurbane ale oraşelor Craiova, Timişoara, Constanţa, Galaţi, în sectoarele piemontane ale Oltului şi Buzăului, în Câmpia Someşului şi în Depresiunea Oaşului.

h. **Pepenii** însumează numai 0,5% din suprafaţa arabilă cultivată, ca regiuni de cultură fiind cunoscute Bărăganul Ialomiţei, Câmpia Brăilei, Câmpia Siretului Inferior, Câmpia Olteniei, 60% din suprafeţele cultivate aflându-se în 5 judeţe (Ialomiţa – 14,4%, Galaţi, Dolj, Buzău, Brăila – 8,7%).

i. **Producţia culturilor de câmp**, din terenurile arabile, foarte variabilă de la un an la altul, datorită condiţiilor naturale (cu precădere climatice), a fost în 2003 de 251.190 miliarde lei (preţuri curente), din care cele mai mari valori au fost realizate de judeţele Timiş (5,3%), Suceava, Cluj, Galaţi, Buzău, Bihor, Mureş, Dâmboviţa, Arad, Bacău, Dolj (2,9%), iar cele mai mici de Ilfov (1,0%), Harghita, Giurgiu (1,4%).

Ca structură, **producţia anului 2003** s-a prezentat astfel:

– ***grâu şi secară***, 2.495 mii tone, cele mai mari cantităţi fiind realizate de judeţele: Timiş (17,3%), Dolj, Arad, Bihor, Olt, Mehedinţi, Teleorman (4,3%), iar cele mai mici de Buzău (0,09%), Botoşani şi Constanţa (0,2%);

– ***orz şi orzoaică***, 540 mii tone, din care 63,6% concentrate în judeţele Timiş (24,8%), Arad (7,8%), Mureş, Cluj, Bihor, Covasna, Braşov, Constanţa, Ialomiţa, Alba (3,0%);

– ***ovăz***, 320 mii tone, judeţele Timiş (15,2%), Satu Mare (7,0%), Arad, Mureş, Bihor (5,7%) realizând 40,6% din producţia pe ţară;

– ***porumb***, 9.580 mii tone, judeţele cu cele mai mari producţii fiind Timiş (6,4%), Galaţi, Buzău, Brăila, Călăraşi, Vaslui, Arad, Bihor, Botoşani, Constanţa, Bacău, Ialomiţa, Iaşi (3,2%), iar cu cele mai mici Harghita (0,2%), Covasna, Braşov, Maramureş, Hunedoara (0,4%);

– ***mazăre boabe***, 23,5 mii tone, concentrate în proporţie de peste 65% în judeţele Constanţa, Călăraşi, Ialomiţa şi de 16,6% în Timiş, Giurgiu, Teleorman, Dolj, Ilfov, Tulcea, Brăila, Suceava;

– ***fasole boabe***, 36,7 mii tone, din care 40,6% revin judeţelor Botoşani, Vaslui, Constanţa şi Suceava, 28,5% judeţelor Caraş-Severin, Cluj, Timiş, Iaşi, Galaţi, Tulcea, Ialomiţa;

– ***in pentru fibră***, 700 tone, producţie localizată în judeţele Constanţa (56,3%), Neamţ (40,8%) şi Mureş.

– ***cânepă pentru fibră***, 3,2 mii tone, concentrată în judeţele Arad (70,3%) şi Satu Mare (15,1%), Mureş (4,1%), Bihor, Bistriţa-Năsăud, Cluj, Tulcea, Sibiu;

– ***floarea soarelui***, 1.506 mii tone, realizate în proporţie de 50,3% în judeţele Constanţa (10,6%), Călăraşi, Brăila, Ialomiţa, Timiş, Teleorman (6,3%), cele mai mici producţii fiind în judeţele Sibiu, Hunedoara, Gorj, Vâlcea, iar Braşov, Covasna şi Harghita neavând producţie de floarea soarelui;

– ***soia boabe***, 225 mii tone, 76,8% revenind judeţelor Brăila (28,6%), Călăraşi, Ialomiţa, Galaţi, Timiş, Tulcea (5,0%). Fără culturi de soia Gorj, Vâlcea, Caraş-Severin, Bistriţa-Năsăud, Maramureş, Sălaj, Covasna, Harghita;

– ***sfeclă de zahăr***, 765 mii tone, peste 40% din cantitate se înregistrează în Moldova (Suceava – 12,5%, Botoşani, Iaşi, Neamţ, Galaţi, Vaslui, Bacău, Vrancea), 32,6% în Ardeal (Mureş – 10,1%, Covasna, Braşov, Cluj, Alba, Harghita, Sibiu), 13,9% în Crişana (Satu Mare – 8,7%, Bihor), 4,0% în Banat (Arad – 2,3%, Timiş – 1,7%). Dintre celelalte judeţe producătoare de sfeclă, se remarcă Ialomiţa (2,3%), Brăila, Dâmboviţa, Olt, Călăraşi, Buzău (în anul 2003, Tulcea, Argeş, Gorj, Mehedinţi, Vâlcea, Caraş-Severin, Maramureş şi Ilfov nu au produs sfeclă de zahăr);

– ***cartofi*****,** 3.950 mii tone, 37,5% din producţie fiind localizată în Ardeal, 25,7% în Moldova, 13,5% în Crişana-Maramureş, 11,4% în Banat. Pe judeţe, cele mai mari cantităţi de cartofi sunt date de Suceava (11,9% din producţia totală de cartofi), Covasna, Mureş, Neamţ (3,3%), Braşov, Cluj, Maramureş, Harghita, Bistriţa-Năsăud, Timiş, Bihor, iar cele mai reduse de Călăraşi, Brăila, Ialomiţa.

În privinţa cartofilor timpurii şi de vară, producţiile cele mai însemnate se realizează în judeţele Dâmboviţa (19%), Timiş, Satu Mare, Constanţa, Dolj, Arad, Teleorman, Bihor, Olt, Giurgiu şi Ilfov (1,4%);

– **legume**, 3.360 mii tone, cu diferenţe teritoriale mari – în funcţie de condiţiile de mediu, înregistrând şi cea mai mare diversitate de produse.

• *tomate*, 820 mii tone, înregistrate în toate judeţele – dar în cantităţi foarte diferite, primele locuri ocupându-le Galaţi (9,5%), Olt, Dolj, Vâlcea, Giurgiu, Dâmboviţa, Cluj, Teleorman, Timiş, Ilfov (3,1%).

Cele mai reduse cantităţi de tomate sunt date de judeţele Harghita, Covasna, Braşov şi Maramureş;

• *ceapă uscată*, 350 mii tone, din care 32,6% se realizează în Moldova (17,6% revenind judeţelor Iaşi, Suceava şi Bacău), 22,9% în Muntenia (Teleorman – 4,4%, Dâmboviţa – 6%, Buzău – 3,2%, Olt – 2,8%, Argeş – 2,6%). Cu producţii mai

însemnate se înscriu şi judeţele Cluj, (7,9%), Iaşi (4,8%), Timiş, Bacău, Vâlcea, Mureş, Vrancea (3,2%);

• *varză*, 1.020 mii tone, principalele judeţe producătoare fiind Dâmbovița (13,5%), Vâlcea, Timiş, Cluj, Suceava, Botoşani, Bihor, Olt, Dolj şi Iaşi (3,1%), care totalizează 48,8% din producția totală;

– ***pepeni***, 765 mii tone, concentrați în proporție de 62,2% în județele Galați (19,9%), Ialomița (12,2%), Dolj, Buzău, Brăila (8,3%);

– ***plante furajere***

• *perene vechi şi noi* (lucernă, trifoi), 12.610 mii tone, din care 29,5% în Moldova, 20,1% în Ardeal, 22,6% în Banat şi Crişana-Maramureş, 19,7% în Muntenia, 5,5% în Oltenia, 2,6% în Dobrogea;

• *anuale pentru fân şi masă verde*, 4.120 mii tone, 23,0% obținându-se în Moldova, 26,6% în Muntenia, 10,2% în Oltenia, 10,6% în Dobrogea, 9,6% în Ardeal, 20,0% în Banat şi Crişana-Maramureş;

• *plante furajere pentru însilozare*, 607 mii tone, realizate în Ardeal – 37,4%, Moldova – 20,3%, Muntenia – 12,1%, Oltenia – 0,3%, Dobrogea – 4,3%, Banat şi Crişana-Maramureş – 25,6%. Județele cu cele mai mari producții au fost Mureş (12,1%), Covasna (7,9%), Bihor, Timiş, Iaşi, Braşov (6,6%);

• *rădăcinoase pentru nutreț*, 985 mii tone, furnizate în proporții de 35,7% de Moldova, 6,8% de Muntenia, 0,3% de Dobrogea, 3,7% de Oltenia, 20,6% Banat şi Crişana-Maramureş, 32,9% de Ardeal, principalele județe producătoare fiind Suceava (13,0%), Sibiu (7,8%), Alba, Hunedoara, Neamț, Botoşani (5,8%).

j. **Producțiile medii**[*] la hectar, influențate puternic de condițiile climatice în fiecare an, obținute în 2003 la principalele culturi, au fost:

– ***grâu şi secară*** 1.428 kg media pe țară; cu maxime de peste 3.300 kg în județul Timiş şi de peste 2.500 kg în județele Arad, Satu Mare, Bihor, Caraş-Severin, Alba, Sibiu şi Hunedoara;

– ***porumb boabe*** 2.990 kg; 3.990 kg în județul Vâlcea şi peste 3.800 kg în Covasna Timiş şi Buzău.

– ***floarea soarelui*** 1.268 kg; peste 1900 kg în Cluj şi Bistrița-Năsăud;

– ***sfeclă de zahăr*** 16.900 kg; 44.000 kg în Satu Mare, 35.000 kg în Sibiu şi 30.000 kg în Cluj;

– ***cartofi*** 14.000 kg; 18.800 kg în Caraş-Severin, 16.000 kg în Suceava, Cluj, Mureş, Buzău, Bacău, Covasna.

B. **Păşunile şi fânețele naturale**

Prin extinderea şi valoarea lor nutritivă, păşunile şi fânețele naturale se înscriu ca bază furajeră principală a creşterii animalelor, răspândirea lor teritorială fiind strâns legată de componentele fizico şi economico-geografice.

a. Suprafețele de **păşuni** sunt concentrate în proporție de peste 56% în Transilvania, Banat şi Crişana-Maramureş, județele cu cele mai mari ponderi fiind Caraş-Severin (5,5% din suprafața totală de păşuni), Cluj, Bihor, Arad, Timiş, Harghita, Braşov, Alba, Bistrița-Năsăud, Hunedoara, Mureş (3,4%).

[*] După *Anuarul Statistic al României*, 2004.

b. **Fânețele** au distribuție teritorială mai redusă şi mai diferită decât păşunile, concentrându-se, de asemenea, în Transilvania, Crişana-Maramureş, Banat, însă fiind prezente şi în alte regiuni geografice, județele cu ponderea cea mai mare fiind Harghita (9,6%), Maramureş, Hunedoara, Cluj, Suceava, Sibiu, Caraş-Severin, Alba, Mureş, Bistrița-Năsăud (4,7%).

c. După caracterele teritoriale fizico-geografice se deosebesc mai multe **tipuri de** păşuni şi fânețe:

– ***de munte***: *etajul alpin*, care acoperă culmile montane situate la peste 2000 m altitudine, alcătuite din asociații de ierburi scunde, adaptate la regim termic scăzut şi la vânturi puternice (*Campanula alpina, Agrostis rupestris, Primula minima*); *etajul subalpin*, între 1800 şi 2000 m altitudine, cu asociații de ierburi cu talie medie şi mică (*Festuca rubra şi Nardus stricta*); **etajul munților joşi**, sub 1800 m altitudine, cu ierburi de talie înaltă şi medie (*Agrostis tenuis*);

– ***de dealuri şi podişuri***, situate la 200-700 m altitudine, cu asociații de ierburi dominate de *Festuca rupicola*, *F. valesiaca*, *Chrysopogon gryllus*;

– ***de câmpie***, sub 200 m altitudine, alcătuite predominant din *Poa pratensis*, *Stipa capillata*, *Agropyron cristatum*;

– ***de luncă***, tip azonal, cu vegetație ce diferă după relieful înconjurător, climă, structura solului.

C. **Terenurile viticole**

Vița de vie, cultivată din cele mai vechi timpuri pe teritoriul României, menționată de Herodot încă din secolul VI a.Cr., Strabo considerându-i pe geto-daci ca pricepuți cultivatori (*Geografia României*, vol. II, p. 354), se întindea în 1938 pe 365.430 ha, din care 146.700 ha altoite şi indigene şi 218.730 ha hibride.

În prezent, suprafața viticolă este de 230.530 ha, din care 38,6% se află în sud-estul țării (Sudul Moldovei, Dobrogea şi extremitatea estică a Munteniei). Județele cu cele mai mari suprafețe viticole sunt: Vrancea (11,9%), Galați (8,4%), Dolj, Buzău, Iaşi, Constanța, Tulcea (4,1%), 49,4% fiind vii altoite şi indigene, restul hibride. Cele mai întinse vii altoite şi indigene se află în județele Vrancea (20,4%), Galați, Buzău, Constanța, Prahova, Iaşi, Vaslui, Tulcea, Dolj (5,0%), iar hibride în Dolj (10%), Teleorman, Vaslui, Călăraşi, Galați, Olt, Buzău, Giurgiu, Ialomița, Mehedinți, Brăila, Călăraşi (4,4%).

Taxonomia şi unitățile teritoriale viticole:

Pentru caracterizarea teritorială a viticulturii, au fost stabilite mai multe **categorii taxonomice**:

– ***centrul viticol***, reprezentat de o localitate în care viile dețin o pondere importantă teritorial şi valoric;

– ***podgoria***, arie ce înglobează mai multe centre şi suprafețe viticole şi care prezintă parametri apropiați de soluri, climă, relief, producție;

– ***zona viticolă***, unitate teritorială mai întinsă, alcătuită din mai multe centre şi podgorii, suprapunându-se uneori unităților naturale, componentele geografice de bază prezentând asemănări sau având unele caractere comune.

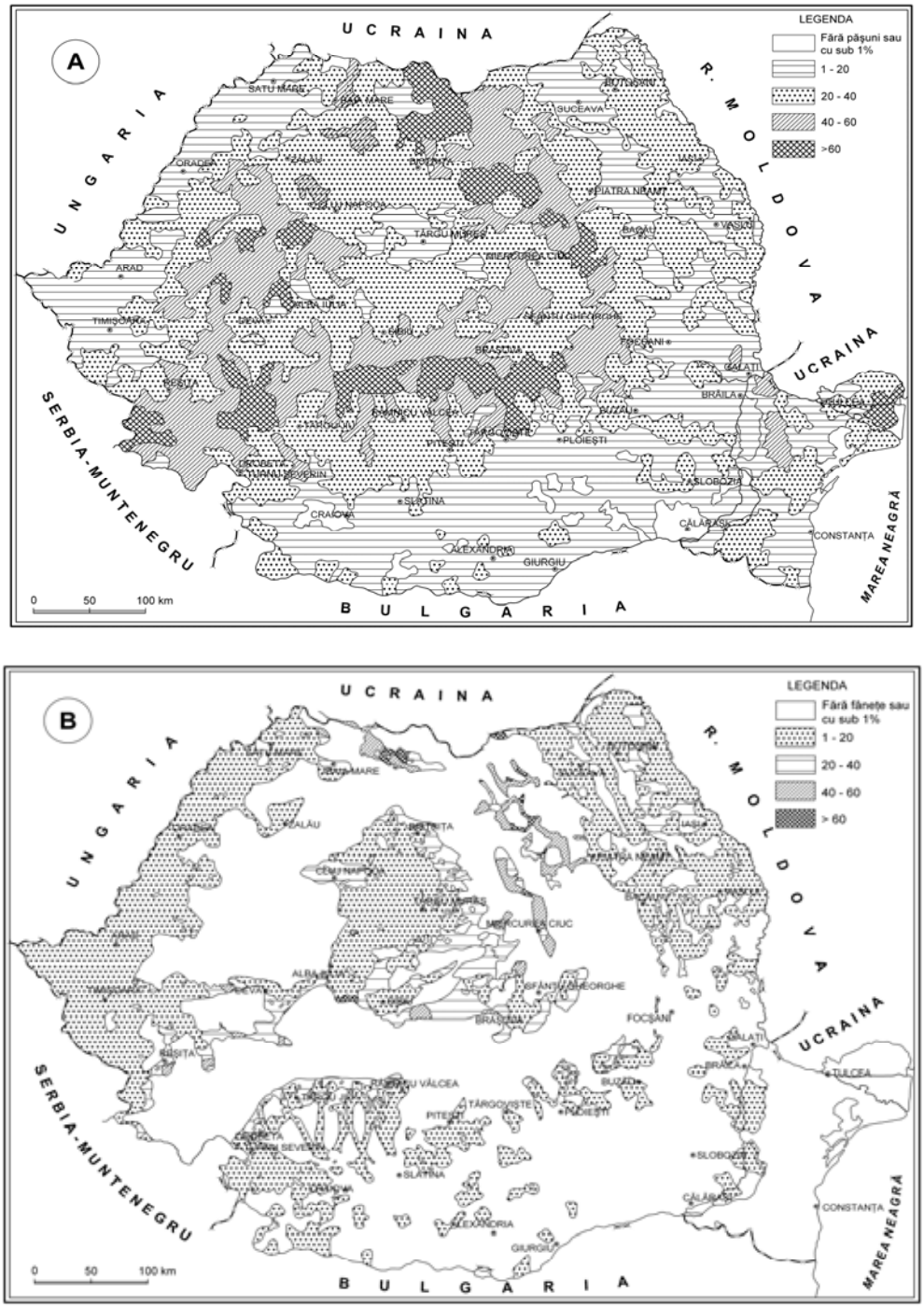

Fig. 71. REPARTIȚIA TERENURILOR CU PĂȘUNI (A) ȘI CU FÂNEȚE (B)
(% din terenurile agricole)

În profil teritorial, se deosebesc **următoarele unități:**

a. **Zona viticolă de la Curbura Carpaților**, cu altitudini cuprinse între 80 şi 350 m, înglobează aproape 1/4 din suprafața viticolă a țării, fiind constituită din centre şi podgorii de renume:

– ***Podgoria Panciu***, situată în nordul zonei, cu altitudini de 150-350 m, cu frecvențe ale viilor cuprinse între 20% şi 50% din terenurile agricole, este caracterizată de producția strugurilor pentru vin (Fetească albă, Riesling italian, Muscat ottonel) în cea mai mare parte, precum şi a strugurilor de masă (Chasselas Doré), centrele viticole cele mai cunoscute fiind Panciu, Străoane, Țifeşti, Movilița, Fitioneşti, Rugineşti, Păuneşti.

– ***Podgoria Odobeşti***, alcătuită din masive viticole ce ating frecvențe din terenul agricol de 24-84%, este dominată de soiuri pentru vin (Galbenă de Odobeşti, Crâmpoşie, Frâncuşă, Riesling italian, Muscat ottonel, Pinot gris), între soiurile pentru masă remarcându-se Coarna albă, Coarna neagră, Muscat Hamburg. Centrele viticole componente sunt Odobeşti, Jariştea, Vârteşcoiu, Broşteni, Câmpineanca, Bolotești.

– ***Podgoria Cotești***, cu frecvențe de 15-67% din terenul agricol, dominată, de asemenea, de aceleaşi soiuri pentru vin, iar între soiurile de masă locul principal îl ocupă Chasselas Doré, este compusă din centrele viticole Cotești, Budeşti, Cârligele, Urecheşti, Dumbrăveni, Tâmboeşti, Slobozia Bradului, Podgoria.

– ***Podgoria Dealu Mare-Istrița***, desfăşurată pe piemonturile dintre râurile Buzău şi Teleajen pe o lungime de aproape 60 km, cu frecvențe de 20-55% din terenul agricol, este cunoscută prin producția sa de vinuri roşii, obținute în centrele Valea Călugărească (unde se află şi Institutul Central de viticultură şi vinicultură), Pietroasele, Bucov, Urlați, Ceptura, Gura Vadului.

b. **Zona viticolă Drăgăşani**, situată în Piemontul Getic, pe terenuri cu înclinări variate, ocupând o mare parte din terasele Oltului şi Oltețului, la altitudini de 200-460 m. Frecvențe viilor înscrie valori cuprinse între 10 şi 30% din terenul agricol. Cea mai mare parte a soiurilor sunt pentru vin (Tămâioasă românească, Gordian, Fetească, Riesling, Pinot noir), iar dintre soiurile de masă se remarcă Perla de Csaba şi Regina viilor. Centrele viticole cele mai cunoscute sunt Drăgăşani, Prundeni, Suteşti, Crețeni, Guşoeni, Lungeşti.

c. **Zona viticolă Olteană**, reprezentată de terenurile viticole din județele Dolj şi Mehedinți, dintre care o parte pe nisipuri, înglobează:

– ***Podgoria Corcova***, amplasată în Piemontul Strehaiei, este alcătuită din centrele Corcova, Jirovel, Menți şi Corcovița şi produce, cu precădere, struguri pentru vin.

– ***Podgoria Segarcea***, din Câmpia Olteniei, la sud de Craiova, cuprinzând centrele Segarcea, Cerăt, Calopăr, Lipov, Radovan, cu frecvențe de 3-10%, produce Muscat ottonel, Aligoté, Carbernet, Merlot, Crâmpoşie.

– ***Podgoria Dăbuleni***, situată pe terasele Dunării, cu precădere pe nisipuri, cu soiuri pentru vin, centrele componente fiind Ianca, Dăbuleni, Călăraşi.

– ***Podgoria Plenița-Calafat***, dominată de soiuri pentru vin. Printre centrele viticole se evidențiază Plenița, Ciuperceni, Poiana Mare, Calafat.

d. **Zona viticolă Transilvană**, cuprinzând partea centrală a Transilvaniei, axată pe dealurile dintre Târnave şi Mureş, înglobează două mari podgorii:

– ***Podgoria Târnavelor***, cunoscută pentru vinurile din soiurile Traminer, Fetească albă, Pinot gris, cu frecvenţe ale terenurilor viticole de 4-8% din suprafeţele agricole, are ca centre de renume Zagăr, Biertan, Băgaciu, Apold, Axente Sever, Hoghilag.

– ***Podgoria Alba Iulia***, menţionată în documente cartografice ca „Ţara vinurilor", ocupă zona văii Mureşului între Aiud şi Vinţu de Jos, cu frecvenţe de 5-14% din terenurile agricole, soiurile cele mai cunoscute pentru vin fiind Traminer, Mustoasa de Ardeal, Pinot gris, Fetească albă, iar centre de renume Jidvei, Ighiu, Aiud, Blaj, Şard.

e. **Zona viticolă Bănăţeană**, cu prezenţe importante ale terenurilor terasate, desfăşurându-se între valea Mureşului şi colinele Pâncota, înscrie frecvenţe de 9-15% din terenurile agricole şi include podgoriile:

– ***Pâncota***, care se evidenţiază prin producţia de struguri de masă – Chasselas Doré, Muscat hamburg, iar de vin – Mustoasa, are ca principale centre Pâncota şi Mădărat.

– ***Şiria***, cu centrele Şiria, Mâsca, Galşa, produce cu precădere vinuri albe (Mustoasă, Fetească, Riesling).

– ***Miniş***, care înregistrează frecvenţe de 9-14% din terenurile agricole, produce struguri de vin şi de masă în centrele Miniş, Covăsinţ, Ghioroc, Cuvin.

– ***Păuliş*** produce struguri pentru vinuri roşii (Merlot, Pinot noir, Cabernet, Sauvignon) şi pentru masă (Regina viilor, Chasselas Doré) în centrele Păuliş, Barańca.

– ***Lipova***, cu centrele Lipova şi Radna, produce cu precădere struguri pentru vin.

– ***Teremia Mare***, cu frecvenţe foarte diferite de la un centru la altul (3-20%), produce vinuri albe (Creaţa, Majarca) în centrele Teremia Mare şi Tomnatic.

f. În afara regiunilor mai sus prezentate, pe teritoriul României se evidenţiază mai multe **podgorii şi centre viticole separate**:

– ***Podgoria Cotnari***, veche şi renumită la nivel internaţional, cu o frecvenţă a viilor de peste 20% din terenul agricol, produce vinuri de înaltă calitate: Grasă de Cotnari, Fetească, Tămâioasă românească, Frâncuşă; în afară de Cotnari, centrele viticole ale acestei podgorii sunt Cârjoaia şi Zlotica.

– ***Podgoria Iaşi***, situată pe dealurile Copou şi în Podişul Central Moldovenesc, cu frecvenţe de 8-30% din terenul agricol, este dominată de soiurile pentru vinuri (Aligoté şi Pinot gris), centre componente fiind Iaşi, Bucium, Şorogari, Răducăneni.

– ***Podgoria Huşi*,** renumită pentru producţia soiurilor de vin (Aligoté, Galbenă de Odobeşti, Muscat ottonel, Zghihară de Huşi, Busuioacă de Bohotin), cu frecvenţe ale viilor destul de diferite 5% (Epureni) – 33% (Huşi), înglobează centrele viticole Huşi, Arsura, Duda, Epureni.

– ***Podgoria Bârlad***, cu soiuri de vin şi de masă, cu frecvenţe de până la 36%, include centrele Bârlad, Banca şi Băcani.

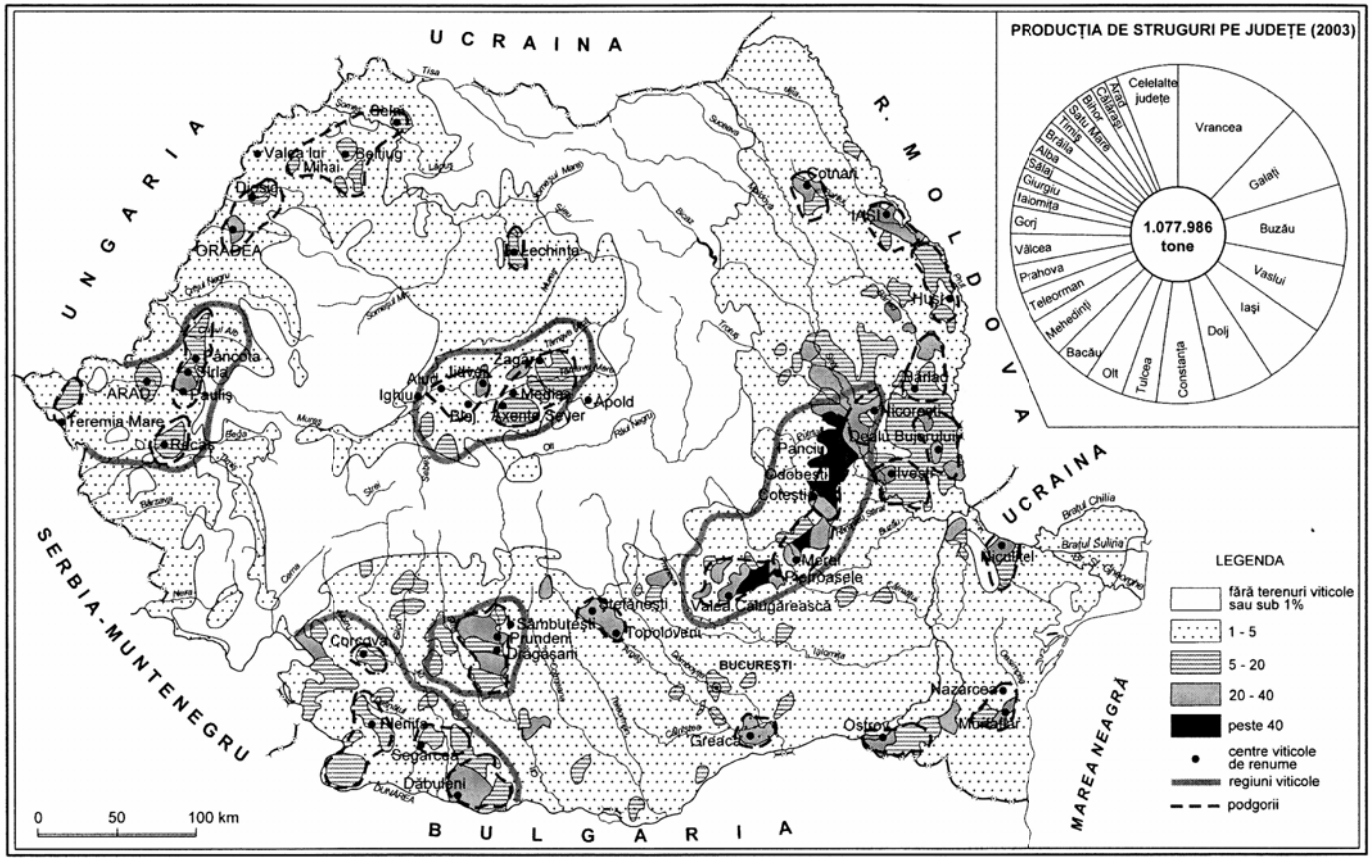

Fig. 72. REPARTIȚIA TERENURILOR VITICOLE (% din terenurile agricole)

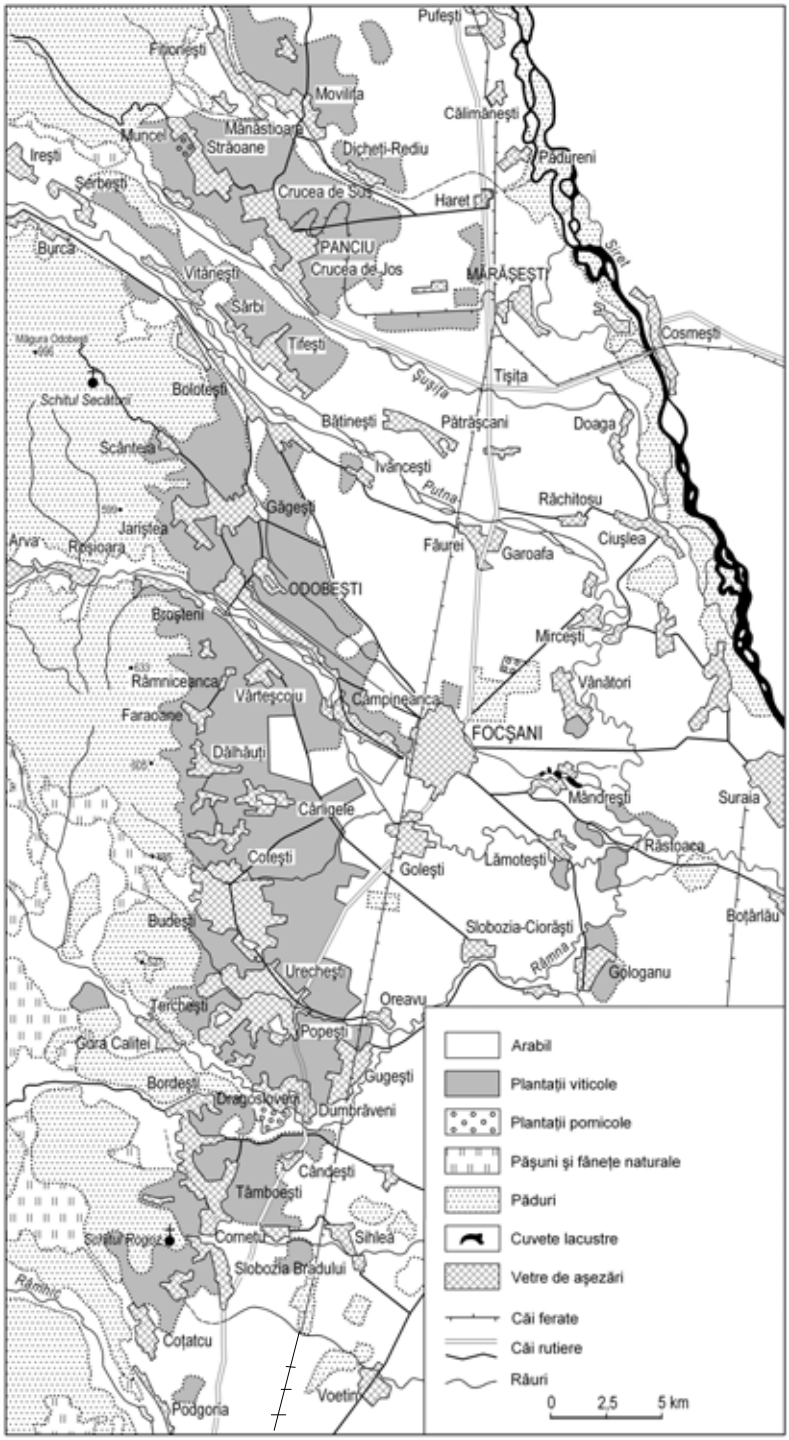

Fig. 73. ZONA VITICOLĂ (CALE FERATĂ) PANCIU–ODOBEŞTI–COTEŞTI–TÂMBOEŞTI (după I. Iordan, 1976)

– ***Podgoria Dealul Bujorului*****,** axată pe bazinul pârâului Chineza, înglobează centrele Tg. Bujor, Fârţăneşti, Bereşti, cu soiuri pentru vin (Fetească, Muscat Ottonel, Merlot, Băbească, Galbenă de Odobeşti) şi pentru masă (Muscat Hamburg, Afuz Ali, Coarnă), frecvenţele fiind cuprinse între 6 şi 12% din terenurile agricole.

– ***Podgoria Nicoreşti*****,** cu centrele Nicoreşti, Piscu, Priponeşti, Gohor, Cosmeşti, Buciumeni, Brăhăşeşti, este cunoscută pentru vinul Băbeasca Neagră.

– ***Podgoria Iveşti-Hanu Conachi***, cu soiuri predominante pentru vinuri (Aligoté, Fetească, Pinot gris), cuprinde centrele Iveşti, Hanu Conachi (pe nisipuri), Pechea, Lieşti, Umbrăreşti.

– ***Podgoria Niculiţel***, situată în zona Dealurilor Niculiţel, cu centrele Niculiţel şi Isaccea, cu frecvenţe de 11-30%, produce vinuri din soiurile Aligoté şi Riesling.

– ***Podgoria Murfatlar***, una dintre cele mai renumite din ţară, cu frecvenţe de 14-35%, produce vinuri de calitate superioară, în general dulci, (Chardonnay, Pinot Alb, Pinot Gris, Pinot Noir, Cabernet), centrele componente fiind Basarabi (Murfatlar), Medgidia, Poarta Albă, Nazarcea.

– ***Podgoria Ostrov***, în Dobrogea de Sud – pe malul Dunării, cu centrele Ostrov şi Lipniţa, profilată pe producţia de struguri Afuzi Ali (de masă).

– ***Podgoria Ştefăneşti-Leordeni***, situată în zona Argeşului de la sud de Piteşti, alcătuită din centrele Ştefăneşti, Călineşti, Bogaţi, Topoloveni, Leordeni, cu frecvenţe cuprinse între 6 şi 16%, produce vinuri din soiurile Fetească regală, Tămâioasă românească, Riesling italian.

– ***Podgoria Greaca*** acoperă terasele inferioare ale Câmpiei Burnasului dintre Giurgiu şi Oltenița, producând struguri de masă şi de vin, include centrele Greaca, Hotarele şi Prundu.

– ***Podgoria Bistriţa***, dominată de soiuri pentru vin şi este compusă din centrele Lechinţa, Teaca, Dumitra.

– ***Podgoria Sătmăreană***, cu o dispersie mai mare a terenurilor viticole, o parte însemnată situată pe terenuri nisipoase, este dominată de struguri pentru vin (Riesling, Fetească, Pinot şi soiuri hibride), centrele cele mai cunoscute fiind Valea lui Mihai, Urziceni, Viile Satu Mare, Seini, Diosig, Săcueni.

La nivel naţional, **60 comune şi oraşe**, care dispun de cele mai întinse plantaţii viticole, însumează aproape un sfert din suprafaţa de vii a ţării, primele 21 fiind, în ordinea descrescătoare a suprafeţelor: Panciu, Nicoreşti, Coteşti, Jariştea, Murfatlar, Urecheşti (Vrancea), Cotnari, Odobeşti, Merei (Buzău), Cârligele (Vrancea), Gura Vadului (Prahova), Rasova (Constanţa), Vârteşcoiu (Vrancea), Teremia Mare (Timiş), Dăbuleni (Dolj), Huşi, Călăraşi (Dolj), Tulcea, Valea Călugărească, Lipniţa (Constanţa), Urlaţi.

Dintre celelalte, prin renumele lor, tot în ordinea descrescătoare a suprafeţelor, se evidenţiază: Iaşi, Medgidia, Ostrov (Constanţa), Şiria (Arad), Iveşti (Galaţi), Străoane (Vrancea), Tg. Bujor (Galaţi), Jidvei (Alba), Ştefăneşti (Argeş), Drăgăşani (Vâlcea), Segarcea (Dolj), Lechinţa (Bistriţa-Năsăud), Ianca (Olt), Greaca (Giurgiu), Cernavodă, Pâncota (Arad).

Producția viticolă

Producția de struguri a anului 2003 a fost de 1.080 mii tone, din care 50,7% soiuri altoite şi indigene, 49,3% soiuri hibride.

În profil teritorial, producțiile de struguri reflectă fidel repartiția geografică a viilor, cele mai mari cantități de struguri altoiți şi indigeni furnizându-le județul Vrancea (20,6%) şi județele Constanța (9,9%), Galați, Buzău, Iaşi, Vaslui, Tulcea, Prahova, iar principalele producătoare de struguri hibrizi sunt județele Dolj (8,4%), Buzău, Galați, Olt, Teleorman, Bacău (5,1%).

Producțiile medii la hectar cele mai mari de struguri altoiți şi indigeni au fost obținute în județele Vâlcea (7.680 kg), Sălaj, Harghita, Iaşi, Vaslui, Constanța, Timiş, Arad, Satu Mare (5.680 kg), iar de struguri hibrizi în Sălaj (7.735 kg), Harghita, Vâlcea, Gorj, Ilfov (6.740 kg).

D. **Terenurile pomicole**

Taxonomia şi unitățile geografice pomicole

Mai multe documente vechi (1593, Petru Şchiopul şi 1716, Dimitrie Cantemir, ambii domni ai Moldovei) atestă existența în țara noastră a unor întinse livezi de pruni, meri şi peri, iar în 1889-1900 este menționată şi existența de pepiniere pomicole la Strehaia, Botoşani, Istrița, Pietroasele, Goleşti (Muscel), Drăgăşani.

Repartiția teritorială a livezilor de pomi fructiferi este strâns legată de condițiile fizico-geografice (relief, climă, ape, soluri), atât în privința suprafețelor cultivate, cât şi a structurii pe specii.

În prezent, cele mai întinse livezi se află în județele Argeş (10,1% din suprafața totală), Vâlcea, Prahova, Caraş-Severin, Gorj, Buzău, Dâmbovița, Bistrița-Năsăud, Timiş, Mehedinți, Dolj, Iaşi (3,5%), iar cele mai mici în Călăraşi, Ialomița, Teleorman şi Giurgiu.

Din punct de vedere **taxonomic,** se deosebesc trei categorii principale de unități teritoriale pomicole:

– ***centrul pomicol***, reprezentat de o localitate în care livezile ocupă o suprafață însemnată în cadrul terenurilor agricole;

– ***bazinul pomicol***, arie nu prea întinsă, care grupează mai multe centre pomicole şi în care ponderea livezilor are valori însemnate;

– ***regiunea pomicolă***, unitate teritorială mare, ce se poate suprapune unei regiuni geografice, unei părți dintr-o regiune geografică sau unor părți din mai multe regiuni geografice.

În funcție de frecvența terenurilor pomicole la nivel local sau regional şi de repartiția lor geografică, pe teritoriul României se conturează 5 **mari regiuni** pomicole şi mai multe **bazine pomicole** separate:

a. **Regiunea Sudcarpatică**, ce înglobează terenurile pomicole din nordul județelor Mehedinți, Gorj, Vâlcea, Argeş, Dâmbovița, Prahova şi Buzău, concentrează circa 40% din suprafața de livezi a țării, frecvența în unele arii comunale depăşind 40% din terenul agricol (Malu cu Flori – 70%, Ariceştii Zeletin – 50%, Bălileşti – 48%, Stoeneşti – 45% etc.).

Relieful regiunii are un grad ridicat de fragmentare, cu versanți expuşi în

general spre sud-vest şi sud-est. Principalele râuri care străbat regiunea sunt Jiul, Oltul, Argeşul, Dâmbovița, Ialomița, Prahova, Teleajenul, Buzăul, Râmnicul, ale căror văi au, în zona dealurilor, versanți favorabili pomiculturii. Temperatura medie anuală este de 8–10ºC, luna cea mai rece, ianuarie, înregistrând medii multianuale de la minus 2ºC, la minus 4ºC, iar zilele geroase (sub minus 25ºC) sunt în general rare.

Cantitatea medie anuală de precipitații crește de la est la vest, de la 600 mm la 850 mm, cu un maxim în luna iunie, iar grindina, chiciura şi poleiul sunt foarte rare.

Structura pe specii a acestei regiuni este complexă, fiind alcătuită din livezi de pruni, meri, peri, în proporții mai însemnate, din cireşi, vişini, nuci.

În cadrul regiunii se conturează 4 bazine pomicole:

– ***Bazinul Mehedințeano-Gorjan***, dominat de pruni, după care urmează merii şi perii, deține peste 8% din suprafața de livezi a țării şi de 19% din cea a regiunii, remarcându-se prin prezența în aria comunelor Tismana şi Peştişani a castanului comestibil, iar printre centrele importante se evidențiază Prunişor, Tâmna, Bălăneşti, Ilovăț, Turcineşti, Alimpeşti, Tismana, Peştişani.

– ***Bazinul Vâlceano-Argeşean***, cel mai întins, unde se află peste 16% din suprafața de livezi a țării şi peste 41% din cea a regiunii, are o structură mai complexă – alături de prun, care domină net, înscriindu-se mărul şi părul, vişinul şi nucul.

Aici sunt mai multe comune şi oraşe cu peste 500 ha livezi, mai cunoscute fiind Vedea, Morăreşti, Cuca, Cepari, Uda, Cocu, Horezu, Cotmeana, Runcu, Tetoiu, Corbi, Poiana Lacului, Mioarele, Bogați, Bălileşti, Albeşti, Băiculeşti, Leordeni, Boțeşti, Boteni, Stâlpeni, Corbeni, Domneşti, Curtea de Argeş, Câmpulung.

– ***Bazinul Dâmbovițeano-Prahovean***, care înglobează aproape 11% din livezile țării şi 28% din cele ale regiunii, înregistrează frecvențe comunale de peste 20% din terenul agricol, având o structură pe specii asemănătoare cu bazinul anterior.

Centrele pomicole mai importante sunt Malu cu Flori, Bărbulețu, Voineşti, Vlădeni-Dâmbovița, Pucheni, Cândeşti, Bezdead, Dragomireşti, ca şi Breaza, Poseşti, Băicoi, Drajna, Starchiojd, Slănic, Măgurele, Aluniş, Vărbilău, Teişani, Provița de Sus, Brebu etc.

– ***Bazinul Buzoian***, mai redus ca întindere – circa 5% din suprafața pomicolă a țării şi 12% din cea a regiunii – în care domină prunii, după care urmează merii, perii, cireşii şi vişinii, apoi nucii, are ca centre pomicole mai importante Pătârlage, Calvini, Dumitreşti, Pârscov, Nehoiu, Pănătău, Berca, Beceni, Chiojdu, Cislău, Măgura, Bozioru, Lopătari.

b. **Regiunea Bănățeană** se axează pe bazinele hidrografice ale Mureşului inferior, Timişului, Caraşului şi Cernei, deținând circa 10% din suprafața pomicolă a țării, cu o structură dominată de pruni (60%), după care urmează merii, nucii, cireşii şi vişinii, înregistrând frecvențe în cadrul terenurilor agricole de peste 20%.

– ***Bazinul Cerna***, dominat net de pruni, după care urmează merii, centrele pomicole mai cunoscute fiind Domaşnea, Cornereva, Iablanița, Cornea.

– ***Bazinul Almăj***, suprapus depresiunii cu acelaşi nume, drenat de râul Nera, cu aceeaşi structură pe specii ca Bazinul Cerna, are ca centre mai importante

Prigor, Bănia, Dalboşeţ şi Bozovici.

– ***Bazinul Caraş-Bârzava***, axat pe cele două artere hidrografice, cu o structură dominată de pruni şi meri, este cunoscut prin centrele pomicole Caraşova, Forotic, Gornea, Lupac, Oravița, Reşița.

– ***Bazinul Timiş-Bega*** are o structură pe specii mai complexă, în care domină prunii şi merii, urmați de peri, cireşi, vişini, iar ca centre pomicole se evidențiază Victor Vlad Delamarina, Bara, Obreja, Constantin Daicoviciu, Turnu Ruieni, Brebu, Făget, Caransebeş.

– ***Bazinul Lipova***, suprapus Mureşului inferior dintre Săvârşin şi Păuliş, cu dominanța netă a prunilor, după care urmează merii şi apoi perii şi cireşii, are ca centre mai cunoscute Lipova, Zăbrani, Şiştarovăț, Bârzava, Dorgoş, Vărădia.

c. **Regiunea Nord-Vestică**, cu o dispersie teritorială mai mare a livezilor, însumează circa 17% din suprafața pomicolă a țării, structura pe specii fiind dominată, cu diferențe locale, de meri şi pruni, după care urmează perii, piersicii şi cireşii, iar ca particularitate, la nivel național, culturile de castan comestibil.

– ***Bazinul Bihoreano-Sătmărean*** se evidențiază printr-o pondere predominantă a livezilor de piersici, după care urmează prunii şi merii, apoi perii şi cireşii, iar centrele mai cunoscute sunt Oradea, Săcueni, Diosig, Valea lui Mihai, Tileagd, Ceica, Tărcaia, Turț, Negreşti-Oaş, Urziceni, Orașu Nou.

– ***Bazinul Sălăjean***, suprapus depresiunilor Şimleu şi Almaş, este dominat net de livezile de pruni, principalele centre pomicole fiind Halmăşd, Horoatu Crasnei, Almaşu, Ileanda, Şimleu Silvaniei, Gârbou, Bălan, Agrij.

– ***Bazinul Baia Mare***, cuprinzând Depresiunea Baia Mare, Țara Chioarului şi Țara Lăpuşului, cu renumite livezi de meri şi cu cea mai importantă plantație de castani comestibili din țară, ocupă un loc important în exportul de fructe, centrele sale mai însemnate fiind Baia Mare, Dumbrăvița, Seini, Tăuții Măgherăuş, Baia Sprie, Cerneşti, Remetea Chioarului.

– ***Bazinul Maramureşean***, dominat net de livezi de pruni şi meri – în proporții aproximativ egale –, are ca centre pomicole mai cunoscute Sighetu Marmației, Săpânța, Remeți, Câmpulung la Tisa, Vişeu de Sus.

d. **Regiunea Ardeleană** concentrează aproape 13% din suprafața de livezi, fiind caracterizată de o dispersie teritorială relativ mare şi de diferențieri locale ale componenței pe specii.

– ***Bazinul Bistrițean***, ocupând partea superioară a bazinului Someşului Mare, are o structură pomicolă dominată de meri (65%) şi pruni (20%), după care urmează perii şi cireşii, iar centrele sale mai importante sunt Bistrița, Braniştea, Şieu, Lechința, Petru Rareş, Nuşeni, Teaca, Dumitra, Livezile, Josenii Bârgăului.

– ***Bazinul Cluj-Dej***, axat pe Someşul Mic, cu culturi pomicole dominate de pruni şi meri, local apărând cireşi şi nuci, se evidențiază prin centrele Cluj-Napoca, Dej, Baciu, Apahida, Recea, Tureni, Căşeiu, Feleacu, Cristur, Mica.

– ***Bazinul Sibiu***, înglobând terenurile pomicole din zona Sibiului, cu o pondere mai însemnată a merilor şi prunilor, are ca centre de referință Şura Mare, Cisnădie, Miercurea Sibiului, Sălişte şi Sibiu.

– ***Bazinul Odorhei***, suprapunându-se depresiunii cu acelaşi nume, are ca

specii dominante prunii (40%) şi merii (35%), după care urmează perii (15%), iar ca centre mai importante Şimoneşti, Lupeni, Feliceni, Odorhei, Mugeni.

– ***Bazinul Mureş***, cu o structură pe specii dominată de pruni şi meri şi localizat în aria Târgu Mureş-Reghin, înregistrează printre centrele sale cu însemnate suprafeţe de livezi Bateş, Reghin, Apold, Neaua, Zagăr, Sângeorgiu de Pădure.

e. **Regiunea Central-Moldoveană,** înglobând terenurile pomicole din judeţele Neamţ, Iaşi, Bacău şi Vaslui, deţine circa 8% din suprafaţa pomicolă a ţării şi este dominată de pruni, meri, peri şi cireşi.

– ***Bazinul Fălticeni-Târgu Neamţ***, în care ponderea cea mai mare revine merilor, perilor şi cireşilor, are ca centre reprezentative Preuţeşti, Rădăşeni, Fălticeni, Vultureşti, Bălţăteşti, Grumăzeşti.

– ***Bazinul Iaşi***, cu livezi dominate de pruni şi peri, în care cele mai remarcabile centre sunt Cotnari, Strunga, Costuleni, Deleni, Iaşi, Comarna, Răducăneni.

– ***Bazinul Băcăuan***, unde prunii, merii, perii şi nucii au o răspândire mai mare, este cunoscut prin centrele Plopana, Băbeni-Bistriţa, Filipeni, Stănişeşti, Voineşti, Puieşti.

f. În afara celor cinci mari regiuni pomicole, pe teritoriul ţării mai există terenuri pomicole concentrate în **bazine** sau **grupări** de centre pomicole, ca şi în **centre separate**, dispersate în unităţi teritoriale cu importanţă pomicolă.

Bazine şi grupări separate:

– ***Bazinul Haţeg***, cu o predominanţă netă a prunilor, după care urmează merii şi apoi perii şi nucii, are ca centre pomicole semnificative Densuş, Haţeg, Sarmizegetusa, Lăpugiu, Gurasada, Râu de Mori.

– ***Bazinul Tulcea***, cu extinderea mai mare a caişilor, piersicilor şi cireşilor, centrele reprezentative fiind Tulcea, Frecăţei, Isaccea.

– ***Bazinul Constanţa-Medgidia***, axat pe valea Carasu, este singura unitate teritorială pomicolă în a cărei structură domină net piersicii şi caişii, centrele cu cele mai întinse livezi fiind Castelu, Ovidiu, Medgidia, Mircea Vodă, Topalu, Valu lui Traian.

– ***Bazinul Metropolitan Bucureşti***, suprapunându-se zonei periurbane a Capitalei, cu o structură complexă, în care un rol însemnat revine şi speciilor de vară, înglobează suprafeţe mari de piersici, cireşi, vişini, caişi, căpşuni, centrele cele mai productive fiind Adunaţii Copăceni, Grădiştea, 1 Decembrie, Hotarele, Afumaţi, Popeşti-Leordeni, Găneasa, Mogoşoaia, Ciorogârla, Pantelimon.

– ***Bazinul Dunărean Jiu-Olt***, cuprinzând zona de terase ale Dunării dintre confluenţele Jiului şi Oltului cu Dunărea, dominat de livezi de caişi, piersici şi cireşi, înglobează câteva centre cu suprafeţe pomicole însemnate – Orlea, Sadova, Călăraşi, Grojdibod, Ianca, Dăbuleni, Ostroveni, Brabova, Dobreşti, Goicea, Predeşti, Bistreţ.

Toate aceste bazine separate concentrează circa 4% din suprafaţa pomicolă a ţării.

Centrele pomicole, situate în afara bazinelor, cu suprafeţe importante de livezi, cu o structură pe specii foarte diferită, totalizează circa 8% din suprafaţa pomicolă a ţării. La nivel naţional, 70 de centre pomicole, situate în cadrul bazinelor şi în afara lor, înglobează 20% din suprafaţa pomicolă a ţării, pe primele

25 locuri înscriindu-se, în ordinea descrescătoare a suprafețelor: Cluj-Napoca, Braniştea (Bistrița-Năsăud), Pătârlage (Buzău), Bezdead (Prahova), Corbi (Argeş), Lipova (Arad), Poiana Lacului (Argeş), Victor Vlad Delamarina (Timiş), Oradea, Poseşti (Prahova), Muşeteşti (Argeş), Voineşti (Dâmbovița), Predeşti (Dolj), Vedea, Mioarele, Bogați şi Morăreşti (toate în Argeş), Prunişor (Mehedinți), Sighetu Marmației, Băicoi, Batoş (Mureş), Drajna (Prahova), Brabova (Dolj), Băileşti, Cuca (Argeş).

Alte centre pomicole de renume (dintre celelalte 45): Cotnari, Şura Mare (Sibiu), Şimleu Silvaniei (Sălaj), Dumbrăvița (Maramureş), Sadova (Dolj), Cetate (Bistrița-Năsăud), Reghin, Bărbulețu (Dâmbovița), Curtea de Argeş, Malu cu Flori (Dâmbovița), Slănic (Prahova), Horezu (Vâlcea), Măgurele (Prahova), Teaca (Bistrița-Năsăud), Tulcea.

Producția pomicolă

Producția totală de fructe realizată în anul 2003 a fost de 2.090 mii tone, având o mare diversitate sortimentală, cele mai mari cantități fiind date de județele Argeş (8,9%), Dâmbovița, Buzău, Vâlcea, Caraş-Severin, Cluj, Sălaj, Prahova, Mureş (3,9%), care totalizează 51,2% din producția de fructe, alte județe cu producții apreciabile fiind Maramureş, Iaşi, Mehedinți, Arad, Bacău.

Ca structură, producția pomicolă se prezintă astfel:

– ***prune*****,** 910 mii tone: Argeş (12,3%), Buzău, Vâlcea, Caraş-Severin, Dâmbovița, Sălaj, Prahova, Cluj (4,9%), aceste județe însumând 77,4% din producția totală de prune; cu producții mai însemnate se înscriu şi județele Timiş, Arad, Olt, Hunedoara, Mehedinți, Bihor;

– ***mere***, 810 mii tone – pe județe, primul loc este ocupat de Dâmbovița (8,3% din producția totală), după care urmează Mureş, Argeş, Maramureş, Cluj, Vâlcea, Sălaj (5%), în aceste județe concentrându-se 45,3% din producția de mere;

– ***pere***, 104 mii tone: 59,4% în județele Argeş (10,8%), Dâmbovița (6,9%), Cluj, Maramureş, Neamț, Arad, Vâlcea, Suceava, Bacău, Prahova, Iaşi (4,2%);

– ***piersici***, 18 mii tone: 45,2% în județele Constanța (34,3%) şi Bihor (10,9%), 23,7% în județele Arad (4,8%), Galați, Dolj, Satu Mare, Sălaj, Mehedinți (3,4%); fără producție: Suceava, Bistrița-Năsăud, Covasna;

– ***cireşe şi vişine***, 99 mii tone, concentrate în proporție de 49% în Moldova, 24% în Muntenia şi Oltenia, principalele județe producătoare fiind Iaşi (11,4%), Vaslui (9,9%), Galați (6,5%), Bacău, Vrancea, Botoşani, Dolj, Neamț, Cluj, Suceava (3,2%);

– ***caise***, 43 mii tone: principale județe producătoare fiind Constanța (15,4%), Galați (7,1%), Tulcea, Călăraşi, Giurgiu, Teleorman, Iaşi, Vaslui, Bihor, Mehedinți, Brăila (3,0%), iar fără producție județele Bistrița-Năsăud, Covasna;

– ***nuci***, 51 mii tone: 29,3% în Moldova şi 22,1% în Banat şi Crişana-Maramureş; pe județe: Prahova (8,5%), Bacău, Buzău, Caraş-Severin, Vrancea, Sălaj, Botoşani, Suceava, Vâlcea, Vaslui (3,2%);

– ***căpşuni***, 15 mii tone: concentrate teritorial în Satu Mare (62,5%) şi în județele Giurgiu (9,2%) şi Vâlcea (9,3%); alte județe cu producții remarcabile sunt Suceava, Argeş, Dolj, Ilfov, Vrancea.

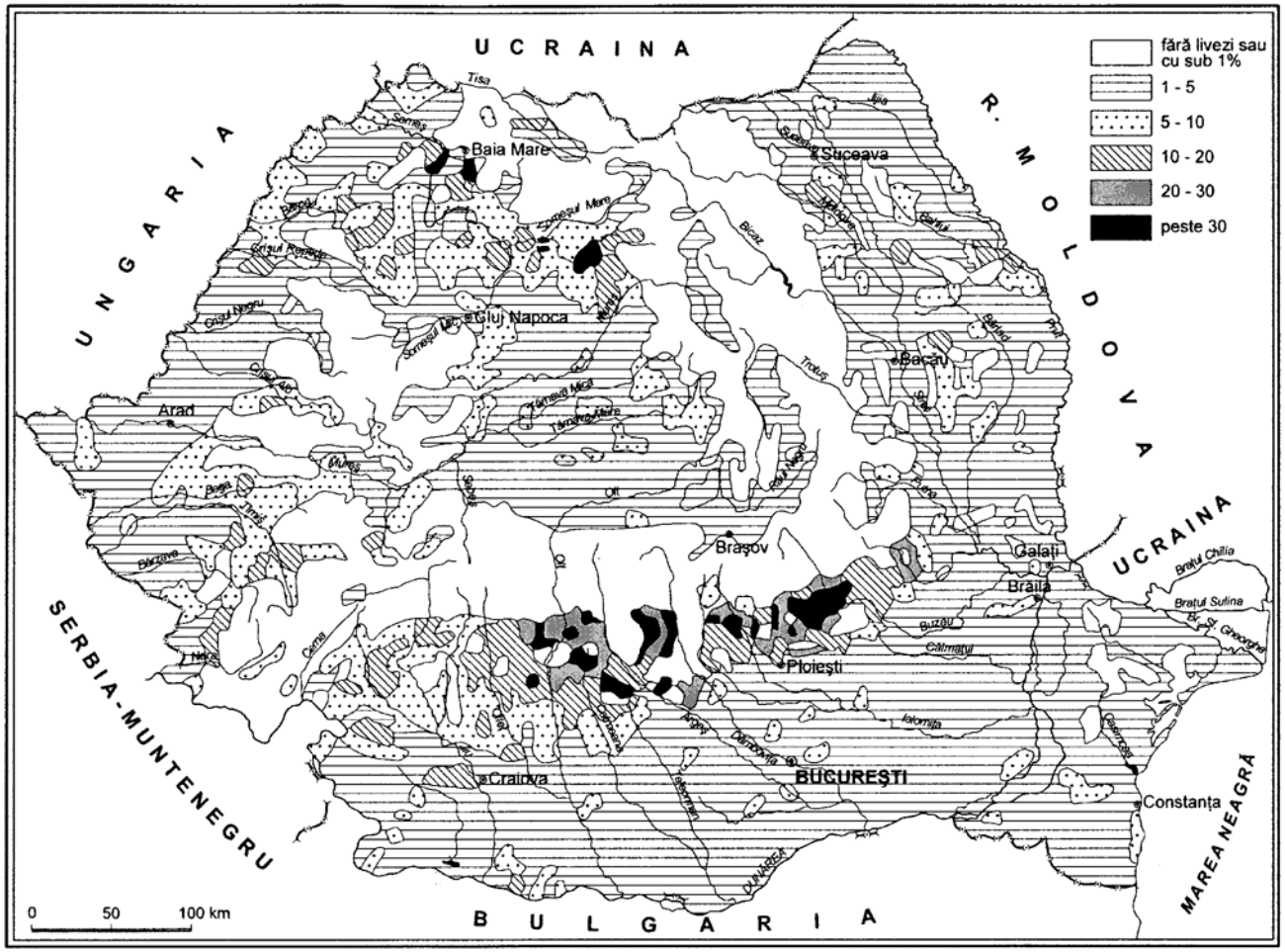

Fig. 74. REPARTIŢIA TERENURILOR POMICOLE (% din terenurile agricole)

3.3.2.2. *Terenurile forestiere*

Fondul forestier a fost modificat destul de mult în toate epocile istorice, defrişările efectuându-se pentru extinderea terenurilor agricole şi pentru diferite construcţii. Pădurea, prin lemnul oferit, prin fructele sale, prin vieţuitoarele ce o populează şi, de ce nu, prin „adăpost" al populaţiei în vremuri de restrişte, a avut un rol deosebit în viaţa oamenilor. În prezent, terenurile forestiere însumează 6.750 mii ha, din care păduri 6.220 mii ha, cele mai întinse suprafeţe forestiere aflându-se în judeţele Suceava (6,8%) şi Caraş-Severin (6,1%), după care urmează Hunedoara, Vâlcea, Argeş, Maramureş, Bacău, Harghita (3,5%), Gorj, Neamţ.

Structura pe specii a pădurilor este dominată de **făgete** (31,9%), urmate de **răşinoase** (29,6%), **stejărete** (17,8%), diverse **specii tari** (11,8%) şi diverse **specii moi** (8,9%). Vegetaţia forestieră are o dispunere etajată, prezentând caractere specifice fiecărei trepte de relief (la care participă clima, apele, solurile), iar în componenţa sa intră peste 200 specii lemnoase, ca şi arbuşti fructiferi, ciuperci, muşchi. În zona montană, la altitudini de 1200-1800 m, se dezvoltă etajul pădurilor de **molid** (*Picea abies*), alături de care mai apar **mesteacănul, paltinul de munte**, **ulmul de munte**. Între 800 şi 1200 m se află păduri de **brad** (*Abies alba*), puţin frecvente în compoziţie pură, păduri de **conifere** în amestec cu **fag** (*Fagus silvatica*), la care se adaugă şi specii de **paltin de munte**, **frasin** şi **carpen**. În etajul pădurilor de **gorun**, 200-800 m altitudine, mai apar fagi, frasini, paltini, jugaştri, tei, iar etajul **stejăretelor** (*Quercinee*) ocupă, în general, zona câmpiilor şi dealurilor joase, cu altitudini de sub 500 m. Pădurile azonale, cunoscute sub numele de zăvoaie, se dezvoltă în cadrul văilor râurilor mai mari, fiind alcătuite din esenţe moi – **salcie** (*Salix fragilis*), **plop** (*Populus alba, P. nigra*), **anin** (*Alnus incana, A. glutinosa*).

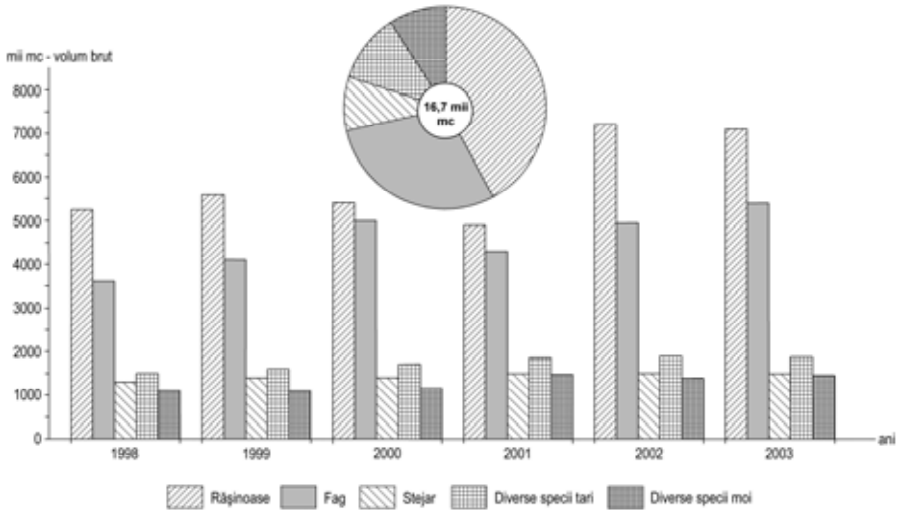

Fig. 75. STRUCTURA VOLUMULUI DE LEMN RECOLTAT

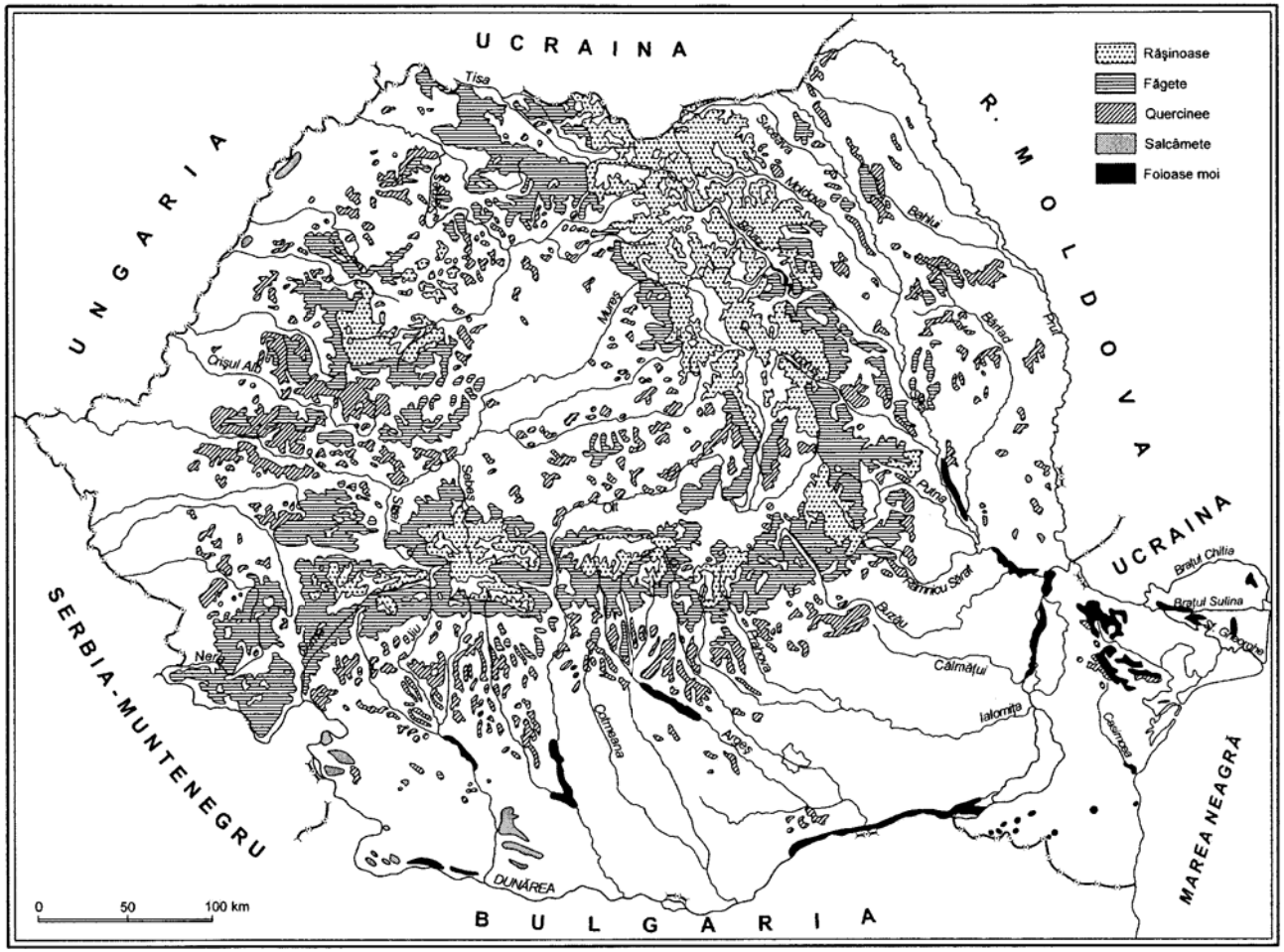

Fig. 76. REPARTIȚIA TERENURILOR FORESTIERE

Volumul de lemn brut exploatat în anul 2003 a fost de 16.690 mii mc, din care 42,8% *răşinoase*, 28,4% fag, 9,2% stejar, 10,9% *diverse specii tari*, 8,7% *diverse specii moi*. Pe judeţe, ponderea cea mai mare de **răşinoase** este realizată de Suceava (42,9%), Harghita (12,4%), Neamţ, Bistriţa-Năsăud, Mureş, Bacău (3,3%), de **fag**, Caraş-Severin (10,7%), Bacău, Maramureş, Hunedoara, Argeş, Braşov, Neamţ, Gorj (4,5%), de **stejar**, Arad (9,6%), Dâmboviţa, Timiş, Bihor, Vâlcea, Caraş-Severin, Dolj, Mehedinţi, Satu Mare, Argeş (3,4%), iar de **esenţe moi**, Iaşi (7,5%), Călăraşi, Dolj, Brăila, Tulcea (6,2%). Pe sortimente, volumul de lemn exploatat a avut următoarea structură în 2003: *buşteni* (pentru cherestea, furnire şi alte produse primare) 55,1%, *lemn pentru celuloză* 7,3%, *lemn pentru PAL şi PFL* 2,9%, *lemn pentru mină* 0,6%, *lemn pentru construcţii rurale* 3,1%, *lemn pentru foc* 17,4%, *lemn pentru distilare*, *mangalizare* şi *tananţi* 0,6%, *lemn pentru alte utilizări* 13,0%.

3.3.2.3. *Terenurile cu ape*

Suprafeţele acoperite de ape au înregistrat două situaţii diferite de-a lungul timpurilor:

– ***desecări*** ale unor bălţi şi lacuri;

– ***creerea*** de noi acumulări prin construirea de lacuri, iazuri, eleştee.

În prezent, suprafaţa ocupată de ape este de 843,7 mii ha, fiind reprezentată de cursurile de apă permanente şi temporare, de lacurile artificiale şi în regim natural, de bălţi, judeţele cu cele mai mari întinderi de ape fiind Tulcea (40,8% din suprafaţa totală), Constanţa (5,2%), Brăila, Călăraşi (3,5%), Dolj (2,5%), Olt, Mehedinţi, Timiş, Teleorman, Giurgiu (1,8%).

A. **Apele curgătoare**

Lungimea totală a celor 28 **cursuri de apă** ce depăşesc 160 km este de 9.360 km, cele mai lungi, în afară de Dunăre (1075 km), fiind Mureş (761 km – pe teritoriul ţării noastre), Prut (742 km – idem pe teritoriul ţării noastre), Olt (615 km), Siret (559 km – pe teritoriul ţării noastre), iar cele mai scurte Trotuş (162 km) şi Arieş (166 km).

Dunărea este navigabilă pe toată lungimea sa, din care 107 km – de la Brăila la Sulina – reprezintă cale de navigaţie maritimă (poate fi folosită de navele cu pescaj maritim), iar tot cursul său a fost îndiguit. La Chiciu (amonte de Călăraşi) se „desface“ în 2 „braţe“ – Dunărea (curs principal) şi Borcea (100 km), „închizând“ Balta Ialomiţei, unindu-se apoi la Giurgeni, pentru a se desface din nou în braţele Vâlciu şi Cremenea (45 km) şi în braţul Măcin (cursul principal, 97 km), delimitând Balta Brăilei (numită în perioada postbelică Insula Mare a Brăilei, unde au avut loc masive amenajări funciare) şi unindu-se din nou la Brăila.

În sectorul Deltei, Dunărea se împarte în 3 braţe: mai întâi, la Pătlăgeanca, unde ia naştere braţul Chilia (117 km), apoi, avale de oraşul Tulcea, la „Ceatalul Tulcei“, în braţele Sulina (63 km, la care se adaugă 8 km de prelungire în mare, realizată prin diguri laterale) şi Sfântu Gheorghe (107 km); debitul cel mare de apă revine braţului Chilia (62,5%), după care urmează braţul Sf. Gheorghe (20,6%; cel mai sinuos) şi braţul Sulina (16,9%), principala cale de navigaţie.

B. **Lacuri şi bălţi**

a. **Principalele bazine lacustre naturale:**

– *glaciare*: *Bucura* – 10,5 ha şi *Zănoaga Mare* – 9,0 ha, judeţul Hunedoara; *Bâlea* – 4,7 ha, judeţul Sibiu; *Câlcescu* – 3,0 ha, judeţul Gorj;

– *în crater vulcanic*: *Sfânta Ana* – 22 ha, judeţul Harghita;

– *în depresiuni carstice*: *Zăton* – 20 ha, judeţul Mehedinţi; *Iezerul Ighiu* – 5,3 ha, judeţul Alba; *Vintileasca* – 4,7 ha, judeţul Vrancea;

– *de baraj natural*: *Lacul Roşu* – 12,6 ha, judeţul Harghita; *Bălătău* – 6,0 ha, judeţul Bacău;

– *în crovuri*: *Ianca* – 322 ha, *Movila Miresii* – 180 ha, *Lacu Sărat* – 39 ha, judeţul Brăila;

– *de luncă*: *Brateş* – 2.111 ha, judeţul Galaţi; *Bistreţ* – 1.867 ha, judeţul Dolj; *Suhaia* – 1.094 ha, judeţul Teleorman; *Lacul Rotund* – 219 ha, judeţul Tulcea;

– *limane fluviatile* (formate prin bararea gurilor de vărsare a râurilor de către aluviuni)**:** *Oltina* – 2.509 ha şi *Hazarlâc* – 168 ha, judeţul Constanţa; *Iezerul Mostiştei* – 1.860 ha, judeţul Călăraşi; *Balta Albă* – 1.012 ha, judeţele Buzău-Brăila; *Jirlău* – 890 ha, judeţul Brăila; *Amara* – 600 ha, judeţul Buzău; *Snagov* – 575 ha şi *Căldăruşani* – 224 ha, judeţul Ilfov; *Amara* – 132 ha, judeţul Ialomiţa;

– *limane fluvio-maritime* (formate prin anastomozarea gurilor de vărsare a râurilor de către cordoane marine)**:** *Taşaul* – 2.335 ha, *Techirghiol* – 1.161 ha, *Mangalia* – 261 ha şi *Tatlageac* – 178 ha, judeţul Constanţa;

– *lagune marine* (foste golfuri de mare)**:** *Razim* – 41.500 ha, Goloviţa – 9.500 ha, *Zmeica* – 5.460 ha, judeţul Tulcea; *Sinoie* – 17.150 ha, *Siutghiol* – 1.900 ha, judeţul Constanţa;

– *lacuri în Delta Dunării*: *Dranov* – 2.170 ha, *Lacul Roşu* – 1.445 ha, *Gorgova* – 1.377 ha, *Lumina* – 1.368 ha, *Merhei* – 1.057 ha, *Furtuna* – 978 ha, *Matiţa* – 652 ha, judeţul Tulcea.

b. **Principalele lacuri antropice şi utilizările lor**:

– *Porţile de Fier* – 70.000 ha, ***Ostrovu Mare*** – 7.920 ha (ambele, energie), jud. Mehedinţi;

– *Stânca Costeşti* – 5.900 ha (utilizare complexă), jud. Botoşani;

– *Strejeşti* – 2.204 ha, ***Ipoteşti*** – 1.692 ha, ***Frunzaru*** – 1.280 ha;

– *Izbiceni* – 1.095 ha, ***Drăgăneşti*** – 1080 ha (toate pentru energie sau utilizare complexă), jud. Olt;

– *Izvorul Muntelui-Bicaz* – 3.100 ha (energie), jud. Neamţ;

– *Mihăileşti* – 1013 ha (complexă), jud. Giurgiu-Ilfov ;

– *Vidra* – 950 ha (energie), ***Brădişor*** – 230 ha (complexă), jud. Vâlcea;

– *Fântânele* – 884 ha, ***Tarniţa*** – 215 ha (ambele, energie), jud. Cluj;

– *Vidraru* – 870 ha (complexă), jud. Argeş;

– *Drăcşani* – 500 ha (piscicultură – iaz), jud. Botoşani;

– *Soleşti* – 452 ha, *Puşcaşi* – 230 ha (ambele, complexă), jud. Vaslui;

– *Oaşa* – 447 ha (energie), jud. Alba;
– *Gura Apelor* – 420 ha (energie), jud. Hunedoara;
– *Călineşti* – 380 ha (complexă), jud. Satu Mare;
– *Siriu* – 360 ha (complexă), jud. Buzău;
– *Iovan* – 290 ha (complexă), jud. Caraş-Severin;
– *Colibița* – 270 ha (complexă), jud. Bistrița-Năsăud;
– *Văcăreşti* – 234 ha, ***Pecineagu*** – 182 ha (ambele, complexă), jud. Dâmbovița;
– *Lacul Morii* – 256 ha (complexă), Bucureşti;
– Iazurile şi eleşteele din Moldova, Muntenia Centrală, Crişana.

3.3.2.4. *Alte categorii de terenuri*

A. **Terenurile cu construcții**

Această categorie funciară este reprezentată de vetrele de localități şi de terenurile cu construcții situate în afara vetrelor, însumând 595.980 ha.

Ponderile terenurilor cu construcții în cadrul regiunilor istorico-geografice înregistrează în Muntenia 3,4%, Oltenia 2,7%, Transilvania, Crişana-Maramureş, Dobrogea câte 2,3%, Moldova 2,1% şi Banat 1,8%, iar în cadrul județelor, cele mai mari ponderi sunt în Ilfov (4,2%), Călăraşi, Constanța, Giurgiu, Prahova, Dâmbovița, Braşov (3,2%), iar cele mai mici în Harghita (0,6%), Caraş-Severin şi Tulcea (1,1%).

B. **Terenurile cu căi de comunicație**

Căile rutiere şi cele feroviare, care constituie o rețea teritorială bine conturată, ocupă o suprafață totală de 376.000 ha, prezentând diferențieri spațiale legate, în principal, de configurația reliefului, de prezența apelor şi de interesele social-economice.

Cele mai mari ponderi ale terenurilor ocupate de căile de comunicație le înregistrează județele Timiş (5,1%), Arad, Bihor, Dolj, Constanța, Mureş, Iaşi, Bacău, Cluj, Galați (2,7%), iar cele mai mici Gorj, Covasna, Maramureş, Tulcea.

C**. Terenurile neproductive**

În țara noastră există suprafețe însemnate care nu pot fi valorificate prin acțiuni productive, datorită structurilor şi constituției lor, fiind prezente în toate marile unități geografice, însă cu precădere în Carpați şi Subcarpați şi în zona Dealurilor înalte.

Toate stâncăriile culmilor montane, frecvente în Carpații Meridionali şi în Carpații Orientali, local şi în Munții Apuseni, Munții Banatului şi Podişul Mehedinți, constituie terenuri ce nu pot fi folosite, iar o parte din terenurile nisipoase aflate în nord-vestul țării, în sudul Olteniei şi în aria Iveşti-Hanu Conachi sunt parțial folosite.

De asemenea, terenurile supuse eroziunii excesive, situate în Podişul Moldovenesc, în Podişul Transilvaniei, în Podişul Dobrogei şi în zona Subcarpaților, ca şi terenurile cu exces permanent de apă (bălți şi mlaştini) existente în Delta Dunării, în Lunca Dunării, în Câmpia de Vest sunt neproductive fără lucrări adecvate. Din această categorie mai fac parte ogaşele şi ravenele,

surpările şi alunecările, ca şi haldele unităţilor industriale, care, însă, ocupă suprafeţe nu prea mari şi au caracter local.

3.3.3. **Activităţi zootehnice**

Cu o foarte veche tradiţie în ţara noastră, creşterea animalelor se bazează pe întinsele suprafeţe de păşuni şi fâneţe naturale existente în toate regiunile ţării, precum şi pe culturile furajere care ocupă o pondere însemnată din terenurile arabile.

Păstoritul a constituit una din ocupaţiile de bază ale populaţiei româneşti, mărturiile arheologice şi documentele istorice arătând că, încă din perioadele geto-dacică şi daco-romană, creşterea animalelor era practicată în toate mediile, în toate gospodăriile ţărăneşti. În secolele XII-XIX este consemnat, în numeroase lucrări, păstoritul transhumant, practicat în anumite perioade ale anului, între marile regiuni geografice (munte, câmpie, lunci), ca şi între Ţările româneşti (Transilvania, Banat, Muntenia, Moldova, Dobrogea), iar produsele animaliere (inclusiv animale vii) deţineau o pondere mare în comerţul exterior. Astfel, în secolul XVII, 300.000 de oi au fost transhumate din Banat şi Crişana spre Muntenia şi Moldova, în secolul XVIII, 500.000 – 1.500.000 de oi din Transilvania au iernat în Muntenia (*Istoria României*, vol III), iar satele din „Mărginimea Sibiului“, care se remarcau prin numărul mare de oi, practicau cu regularitate transhumanţa între munte şi câmpie.

A. **Creşterea vitelor mari**

– ***Bovinele***, în număr de 2.950 mii la 31 decembrie 2004, din care 96,5% în gospodăriile populaţiei, înregistrează o densitate de 20 capete la 100 ha teren agricol, numărul cel mai mare aflându-se în judeţele (cu câte peste 100.000 capete) (în ordine descrescătoare) Suceava, Iaşi, Botoşani, Argeş, Bihor, Bacău, Maramureş, Neamţ, densitatea cea mai mare la 100 ha teren agricol înregistrându-se în judeţele Suceava, Vâlcea, Neamţ, Argeş, Maramureş, Bacău, Iaşi, Dâmboviţa.

Numărul cel mai mare de vaci şi bivolite se află în judeţele Suceava, Botoşani, Argeş, Bihor, Bacău.

Unităţi mai mari de creştere a bovinelor, atât pentru carne, cât şi pentru lapte, se află la Adunaţii Copăceni (jud. Giurgiu), Râşnov, Sânandrei (jud. Timiş), Dorolţ (jud. Satu Mare), Tinca (jud. Bihor), Nădlac (jud. Arad), Grabăţ (jud. Timiş), Iernut (jud. Mureş), Sânsimion (jud. Harghita), Iteşti (jud. Bacău), Huşi, Ciulniţa, Giurgiu, Costeşti (jud. Argeş), Băileşti (jud. Dolj).

– ***Porcinele***, 5.200 mii la 31 decembrie 2004, din care 80% în gospodăriile populaţiei, mai numeroase în judeţele Timiş, Bihor, Arad, Mureş, Cluj, Satu Mare, Vâlcea, Dolj, Ilfov. Densitatea medie la 100 ha teren arabil era de 58 capete, judeţele cu cele mai mari densităţi fiind Vâlcea, Ilfov, Gorj, Maramureş, Covasna, Cluj, Sălaj.

Centrele cu un număr mai însemnat de porcine, care furnizează cantităţi apreciabile de carne, sunt: Birda şi Beregsău (jud. Timiş), Sântandrei (jud. Bihor), Vereşti (jud. Suceava), Tomeşti (jud. Iaşi), Nicolae Bălcescu (jud. Bacău), Baldovineşti (jud. Brăila), Brăila, Poarta Albă (jud. Constanţa), Căzăneşti şi Feteşti

(jud. Ialomița), Modelu şi Ulmeni (jud. Călăraşi), Giurgiu şi Remuş (jud. Giurgiu), Caracal, Băileşti, Berzovia (jud. Timiş), Vetiş (jud. Satu-Mare), Seini (jud. Maramureş), Romos (jud. Hunedoara), Codlea şi Şercaia (jud. Braşov), Cosmeşti (jud. Galați), Măcin, Zimnicea, Periş (jud. Ilfov), Stănceşti (jud. Prahova).

– ***Ovinele***, 7.800 mii la 31 decembrie 2004, din care 99% în sectorul privat, cu numărul cel mai mare în județele Sibiu, Timiş, Iaşi, Botoşani, Tulcea, Mureş şi cu densitățile cele mai mari la 100 ha terenuri agricole în județele Sibiu, Tulcea, Iaşi, Botoşani, Bistrița-Năsăud, Braşov, Mureş, Covasna.

Principalele unități de creştere a ovinelor sunt situate în Cogealac (jud. Constanța), şi Balaciu (jud. Ialomița), Giurgiu, Smârdan (jud. Galați), Carei şi Tăşnad (jud. Satu Mare), Mihail Kogălniceanu, Nicolae Bălcescu, Pietreni, Peştera şi Medgidia (jud. Constanța), Focşani, Dumbrava (jud. Neamț), Andrieşeni (jud. Iaşi), Cojani (jud. Gorj), Mioarele (jud. Argeş), Şomartin, Sălişte, Cisnădie, Răşinari şi Orlat (jud. Sibiu), Cincu şi Homorod (jud. Braşov), Chişineu-Criş (jud. Arad), Salonta şi Valea lui Mihai (jud. Bihor).

– ***Caprinele***, 501 mii la 31 decembrie 2004, cu numărul cel mai mare în județele Dolj, Constanța, Teleorman, Tulcea, Olt, Mehedinți, Bacău.

– ***Cabalinele***, 750 mii în decembrie 2004, județele cu cel mai mare număr de cai fiind Iaşi, Botoşani, Suceava, Vaslui, Dolj, Brăila, Galați, Olt.

De menționat că până în 1990 au funcționat în mai multe centre din țară mari combinate de creştere a animalelor, ferme zootehnice în cadrul unităților agricole de stat şi cooperatiste, care, în perioada de tranziție, şi-au redus capacitatea productivă, au stagnat sau au fost desființate (cele din CAP şi foarte multe din IAS).

B. **Avicultura**

Una dintre cele mai vechi activități casnice ale omului, până la începutul secolului XX fiind practicată exclusiv în gospodăriile țărăneşti, creşterea păsărilor a luat o mare dezvoltare în perioada interbelică, prin apariția de unități specializate de profil. Astfel, pe lângă Facultatea de Medicină Veterinară din Bucureşti a luat ființă o stațiune de cercetări avicole la Băneasa (Bucureşti), iar la Tămădău Mare (jud. Călăraşi), Gherghița (jud. Prahova) şi Dulbanu (Amaru-Buzău) ferme de producție şi la Mogoşoaia (Ilfov) stațiune experimentală etc.

În anul 1938 (conf. *Enciclopedia României*, op. cit), din cele peste 27 milioane păsări, 70% erau găini şi 25% rațe şi gâşte.

În perioada postbelică, au fost construite mari complexe avicole de stat la Crevedia (Dâmbovița), Băicoi (Prahova), Titu şi Dragodana (Dâmbovița), Mihăileşti şi Uzunu (Giurgiu), Buftea, Periş, Corbeanca şi Tunari (Ilfov), Craiova, Băiculeşti (Argeş), Arad, Cluj-Napoca, Deva, Oradea, Bacău, Piatra Neamț, Galați, Mihail Kogălniceanu, Ovidiu şi Agigea (Constanța), mari unități intercooperatiste la Afumați (Ilfov) şi Frumuşani (Călăraşi), ferme avicole pe lângă întreprinderi agricole de stat în județele Călăraşi, Constanța, Dolj, Timiş, Bihor, Braşov, Neamț etc. În prezent, multe din unitățile avicole au fost privatizate, sunt în stagnare, în declin sau cu producție limitată şi temporară.

Numărul total de păsări în anul 2004 a fost de 76.616 mii, din care 58% ouătoare şi 98,9% în mediul majoritar-privat. Pe județe, cele mai numeroase păsări sunt în Bacău, Călăraşi, Teleorman, Prahova, Buzău, Vâlcea, Olt, Gorj, Dâmbovița.

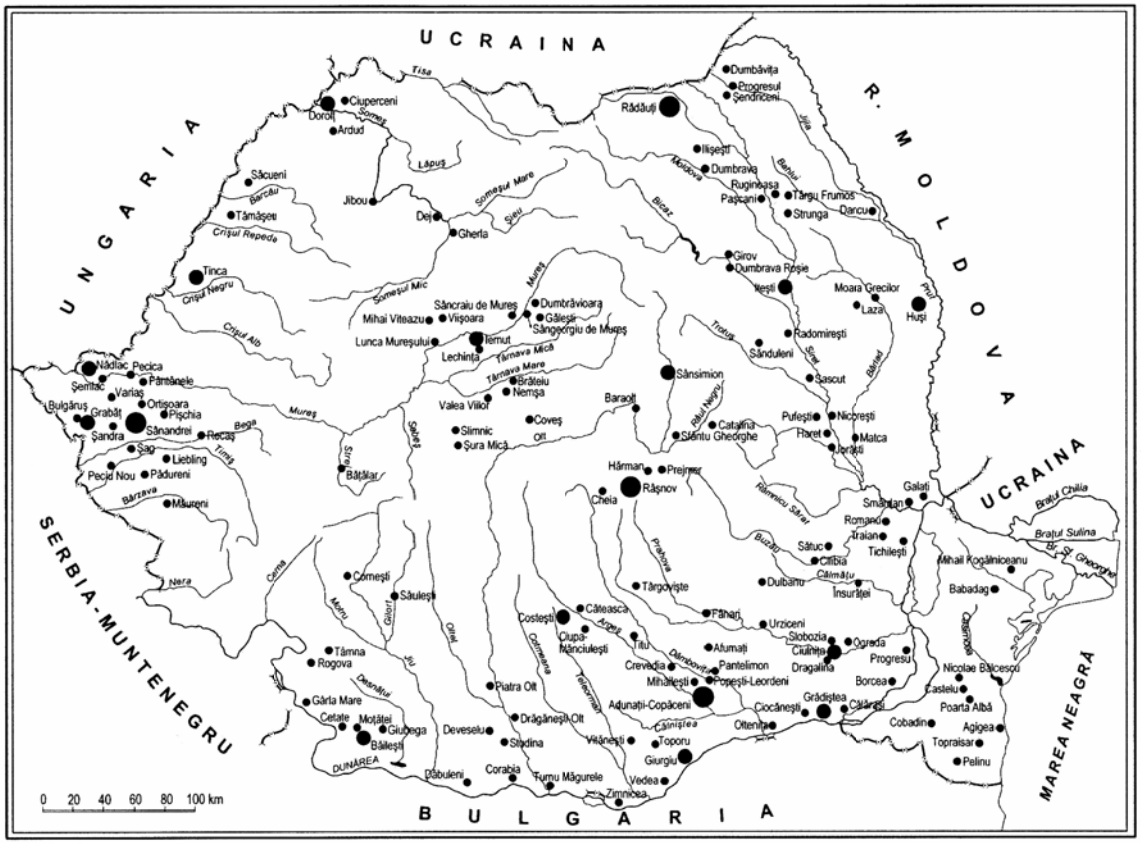

Fig. 77. LOCALITĂȚI CU IMPORTANȚĂ ÎN CREȘTEREA BOVINELOR (existente în perioada 1990-2005)
(prelucrare după *Geografia României*, vol. II)

Fig. 78. LOCALITĂȚI CU IMPORTANȚĂ ÎN CREȘTEREA PORCINELOR
(prelucrare după *Geografia României*, vol. II)

Fig. 79. LOCALITĂŢI CU IMPORTANŢĂ ÎN CREŞTEREA PĂSĂRILOR
(existente în perioada 1990-2005)

Fig. 80. APICULTURA – ponderea pe judeţe, după numărul de familii de albine (2004)

C. **Apicultura**

Apicultura era, de asemenea, o ocupație importantă încă de pe vremea geto-dacilor şi continuată în toate perioadele istorice după aceea, în unele lucrări menționându-se că „mierea şi ceara intrau în tributul ce-l dădeau Principatele Române Turciei (câte 10.000 ocale de ceară şi miere plătea Moldova, câte 15.000 ocale Muntenia). Ceara din Moldova ajungea pe piața Vienei, se exporta la Constantinopol, dar mai ales la Veneția.... Marca unor județe (Mehedinți, Vaslui) este o albină sau un stup, iar prisăcile intrau în zestrea fetelor“ (I. Simionescu, 1938, p. 337).

Pentru dezvoltarea apiculturii au fost înființate: un institut de cercetări la Băneasa (Bucureşti), mai multe centre regionale bioapicole la Băneasa (Bucureşti), Iaşi, Cluj, Timişoara, Cislău (Buzău), Măldăreşti (Vâlcea), Maliuc (Tulcea) şi un combinat apicol la Băneasa (Bucureşti).

Creşterea albinelor are condiții deosebit de favorabile, reprezentate de existența unei baze melifere bogate şi variate (tei, salcâm, pajişti naturale, flori de luncă, de baltă şi de pădure, floarea soarelui, rapiță, vii şi livezi etc.).

Numărul total pe țară de familii de albine este de 840 milioane, dispersate în toate județele, cele mai multe aflându-se în județele (în ordine descrescătoare) Mureş (4,9%), Vâlcea, Argeş, Vaslui, Iaşi, Arad, Caraş-Severin, Sălaj, Bihor, Teleorman, Buzău, Prahova, Hunedoara, Dâmbovița, Timiş (2,6%).

D. **Sericicultura**

Ca perioadă de început a creşterii viermilor de mătase, îndeletnicire practicată la început în gospodăriile țărăneşti, este considerat secolul XVI, când din China a fost adusă „sămânța“ producătoare de larve ale viermilor de mătase. Baza furajeră este constituită în cea mai mare parte din frunze de dud, foarte puțin din frunze de stejar sau ricin, viermii formând în jurul lor o „gogoaşă“ realizată din fire fine, cunoscute sub numele de fire de borangic, din care se obțin țesăturile de mătase (naturală).

În afara creşterii viermilor de mătase în gospodăriile săteşti, activitate aproape dispărută în prezent, în perioada postbelică au fost organizate 18 complexe teritoriale sericicole, în care funcționau 117 ferme sericicole: Oradea – cu 6 ferme (situate în județele Bihor, Satu Mare, Maramureş), Ghioroc (jud. Arad) – 6 ferme, Timişoara – 11 ferme, Lugoj – 5 ferme, Oravița – 4 ferme, Luduş (jud. Mureş) – 3 ferme (dispersate teritorial), Maglavit (jud. Dolj) – 3 ferme, Craiova – 11 ferme, Nanov (jud. Teleorman) – 7 ferme, Târgovişte – 7 ferme, Floreşti-Stoeneşti (jud. Giurgiu) – 10 ferme, Cislău (jud. Buzău) – 3 ferme, Buzău – 7 ferme, Ovidiu (jud. Constanța) – 4 ferme (dispersate teritorial), Braniştea (jud. Galați) – 7 ferme, Iaşi – 9 ferme (dispersate în județele Vaslui, Bacău, Iaşi, Botoşani) (după *Geografia României*, vol. II).

Multe din aceste complexe sau ferme aveau plantații proprii de dud. În acei ani, România se situa pe locul patru în Europa, după U.R.S.S., Italia şi Franța, cu 1.300 tone gogoşi anual, ceea ce însemna 16% din producția europeană de mătase. În prezent, în perioada de tranziție, sericicultura este slab practicată, majoritatea vechilor complexe sau ferme producătoare fiind în stagnare sau în conservare.

E. **Piscicultura şi pescuitul**

Una din primele îndeletniciri ale omului a fost pescuitul, care a constituit o ocupaţie însemnată în toate epocile istorice, în multe regiuni sau localităţi fiind chiar ocupaţia de bază.

Vestigiile arheologice şi documentele istorice evidenţiază prezenţa acestei activităţi încă din perioadele geto-dacică, daco-romană şi post-romană în aria dunăreană, în zona litorală, pe râurile mai mari şi pe lacurile şi bălţile de pe teritoriul românesc, prima menţiune cunoscută, scrisă, datând din anul 335 a.Cr. şi se referă la expediţia lui Alexandru cel Mare, când au fost folosite bărcile „pescăreşti" ale localnicilor pentru a trece Dunărea de pe un mal pe altul (cf. C.C. Giurescu, 1964, p. 43). De asemenea, referiri sunt exprimate şi în opera lui Pliniu cel Bătrân (renumit învăţat al Antichităţii), privind pescuitul la gurile Dunării, în lacurile Histria (Sinoie) şi Halmiris (Razim), ca şi de Strabo, geograf, călător şi scriitor (secolul II a.Cr.). Alte vestigii arheologice şi documente, referitoare la secolele X-XVIII, atestă pescuitul ca ocupaţie de seamă a locuitorilor din multe zone geografice, numeroase localităţi fiind cunoscute ca centre de pescuit şi comerţ cu peşte proaspăt, sărat sau cu icre negre.

Activitatea de pescuit a fost, şi este, legată de unele acte normative, de bazine lacustre în regim natural sau amenajat, de o mare diversitate de unelte etc.

Astfel, în 1896 s-a adoptat „Legea pescuitului", la elaborarea căreia a participat şi savantul biolog şi geograf Grigore Antipa, care conţinea 48 articole ce prevedeau „stăvilirea pescuitului iraţional", „protejarea peştelui în perioadele de reproducere", „gospodărirea bazinelor piscicole", referindu-se şi la „poluarea apelor" şi la „braconaj" etc. Cu toate acestea, în perioadele următoare, pescuitul s-a dezvoltat şi modernizat numai în aria dunăreană şi în cea marină, în rest a înregistrat o stagnare sau un regres, multe din iazurile sau eleşteele, între care şi cele cu folosinţă în morărit (prin apariţia morilor „de foc"), ca şi bălţile şi lacurile mai mici au fost neglijate, reducându-li-se mult suprafaţa şi randamentul piscicol.

Producţia anuală a perioadei 1936–1938 a fost de 28.000 tone, din care 84% realizată în aria dunăreană (fluviu, bălţi, deltă), 10% din Marea Neagră şi lagunele marine, 4% din iazuri şi eleştee, 1,9% din râurile mari (Prut, Siret, Mureş, Olt, Someş, Jiu, Ialomiţa, Argeş), restul din râurile mici din câmpie şi din zona montană. Ca specii, dominant era crapul (30%), după care urmau babuşca (17%), plătica (13%), ştiuca (peste 12%), scrumbia de Dunăre, cega, nisetrul, bibanul, somnul, morunul, caracuda, obletele, linul ş.a. (conf. *Geografia României*, 1984, vol. II, p. 399).

Perioada postbelică se evidenţiază printr-o dezvoltare explozivă a amenajărilor şi a reamenajărilor bazinelor piscicole, pescuitul profesional (aşa-zis industrial) înregistrând valori considerabile, iar pescuitul de agrement căpătând o largă atracţie.

Activitatea de pescuit a avut influenţe directe şi permanente asupra obiceiurilor şi portului, asupra toponimiei şi onomasticii, asupra numismaticii şi heraldicii. Noţiuni teritoriale funcţionale folosite de-a lungul timpurilor au rămas ca repere semnificative în acţiunea de pescuit, în piscicultură. Astfel, **râmnic**

reprezintă o acumulare de apă, redusă ca suprafață şi adâncime, realizată prin separarea sau „amenajarea“ unor gropi în albia minoră a râurilor cu debit redus şi curs temporar (deci, fără diguri, fără baraj sau zăgaz), în care se acumulează apa în timpul viiturilor, ploilor sau chiar din pânza freatică. În unele documente vechi, termenul de râmnic este folosit în locul celui de iaz şi invers (C.C. Giurescu 1964). În prezent, el a dispărut aproape cu totul (dacă în *Dicționarul limbii române moderne*, din 1958, figura ca „iaz pentru peşte, heleşteu“, în *Dicționarul explicativ al limbii române*, din 1975, este inexistent).

Referitor la *iaz,* potrivit multor opinii, el este sinonim cu *eleşteu* (C.C. Giurescu: „termenii de *iaz şi heleşteu* sunt sinonimi, au acelaşi înțeles; primul e de origine slavă, cel de al doilea de origine ungară“ – *op. cit*., p. 127); *Dicționarul explicativ al limbii române* consideră eleşteul ca „bazin de apă sau iaz special amenajat pentru creşterea sau reproducerea peştilor – din maghiarul *halostó*“, iar iazul ca „lac artificial format prin stăvilirea cu baraj de pământ sau prin abaterea unui curs de apă şi destinat creşterii peştilor sau folosit pentru irigații, morărit etc.; lac mic natural format în albia unui râu, prin adunarea apei într-o adâncitură de teren; zăgaz“, precizându-se în continuare că derivă din slavul *iazul.*

În rândul specialiştilor care se ocupă cu piscicultura, cu amenajările piscicole, noțiunile respective sunt mai bine conturate. Astfel, prin iaz se înțelege un bazin lacustru, cu dimensiuni nu prea mari, creat de om prin bararea unui curs de apă (cu o scurgere în general temporară şi fără vituri mari) cu ajutorul unui zăgaz sau dig perpendicular pe sensul văii.(acest zăgaz mai era numit, în unele texte vechi, iezătură sau chiar iaz). Eleşteul (sau heleşteul) este o acumulare de apă realizată pe valea sau în lunca cu exces de umiditate a unei artere hidrografice, prin construirea de diguri ce închid suprafețe poligonale (de genul parcelelor cultivate cu orez), în care apa provine prin devierea din râu. Cele două categorii de acumulări artificiale de apă diferă, atât prin modul de construire a lor, cât şi prin modul de alimentare cu apă (*Geografia României*, vol. II, p. 398).

Suprafețele lacustre de interes piscicol acoperă peste 420.000 ha, din care Deltei Dunării şi Complexului Razim-Sinoie le revin circa 68%, iar apele curgătoare însumează circa 100.000 ha (21.000 km râuri interioare, 1075 km Dunărea, 716 km Prutul). În total, fondul piscicol deține peste 60% din suprafața de ape a țării, bazinele amenajate pentru piscicultură reprezentând peste 85.000 ha (în Deltă 46.000 ha), din care pepiniere 10.000 ha şi crescătorii 75.000 ha.

Producția de peşte înregistrată în 1938, de 28.000 tone, a scăzut la 833 tone în 1950, apoi a crescut la peste 3.100 tone în 1970, la 25.000 tone în 1980, la 73.500 tone în 1985 şi la 92.000 tone în 1988, după care a început să scadă, ajungând la 38.000 tone în 1992, la 25.400 tone în 1999, la 17.000 tone în 2000 şi la 10.000 tone în 2003.

Caracterele bazinelor piscicole sunt strâns legate de condițiile fizico – şi economico-geografice, diferind în funcție de acestea atât ca specific şi mod de exploatare, cât şi ca organizare şi gospodărire. După caracterele hidroclimatice şi modul de exploatare, apele țării noastre se împart, din punct de vedere piscicol, în două mari categorii:

– *bazine lacustre amenajate*, cu piscicultură dirijată, care se diferențiază în

crescătorii – cu profil de producţie şi **pepiniere** – cu profil de reproducere a puietului necesar crescătoriilor;

– bazine lacustre naturale, reprezentate de râurile interioare şi de Dunăre, de lacurile rămase în regim natural – în mare parte de lacurile din Deltă, ca şi de Marea Neagră şi lacurile litorale.

Unităţile teritoriale piscicole

În funcţie de regimul hidric, de calităţile fizico-chimice ale apei, de particularităţile climatice şi orografice, de activităţile social-economice, pe teritoriul României se deosebesc 6 regiuni piscicole:

a. **Regiunea piscicolă Montană**, cuprinzând reţeaua de ape din zona montană, cu apă rece şi limpede, oxigenată şi bogată în insecte, constituie un mediu favorabil salmonidelor (păstrăv, lipan, lostriţă), prezentând şi o atracţie turistică.

În zona montană au fost amenajate bazine piscicole pe văile cu pantă de scurgere redusă încă din perioada interbelică, cum sunt cele de păstrăv, de la Făgăraş, Tarcău (Neamţ), Finiş (Bihor). După 1950, numărul păstrăvăriilor s-a ridicat la 36, acoperind o suprafaţă de 14 hectare, cele mai cunoscute fiind la Tismana, Stâna de Vale, Lacul Roşu, Blidari (Maramureş), Hideg (Mureş), Barnar (pe Bistriţa), Argel (pe Moldova). În total, în anii 1980-1985, bazinele piscicole din zona montană însumau 18.000 ha, din care 17.000 ha erau acumulări complexe (lacurile de acumulare: Zigoneni – Argeş, Curtea de Argeş, Sebeş-Oaşa – Alba, Gozna, Trei Ape şi Secu – Caraş-Severin, Valea cu Peşti – Hunedoara, Sfăruş şi Sălăţig –Sălaj, Dăeşti – Vâlcea).

b. **Regiunea piscicolă Transilvană**, înglobând apele din interiorul arcului Carpatic – râuri, iazuri, eleştee, bazine lacustre naturale şi artificiale –, dispune de peste 300 ha pepiniere, aproape 1500 ha crescătorii şi 1.000 ha lacuri de acumulare cu funcţii complexe (Valea Racilor şi Mărtineşti – jud. Cluj). Ca principale bazine piscicole artificiale, se înscriu iazurile Zau (Mureş), Ţaga Mare, Cătina (Cluj) şi complexul de eleştee Tăureni (Mureş), la care se adaugă văile Mureşului, Hârtibaciului, Homorodului, Alămarului, Răzoarelor, Fizeşului etc., cu mai multe iazuri şi eleştee. Speciile predominante sunt crapul şi carasul.

c. **Regiunea piscicolă Banato-Crişană**, cu o prezenţă însemnată, alături de marile artere hidrografice (Mureş, Crişuri, Someş, Timiş), a mai multor bazine lacustre artificiale (iazuri, eleştee, lacuri de acumulare), este un producător renumit de crap (românesc şi chinezesc) şi caras. Aici, bazinele lacustre artificiale, dar şi naturale, prezintă importanţa cea mai mare, suprafaţa lor totală fiind de peste 6.000 ha (din care 3.200 ha crescătorii şi 800 ha pepiniere), constituită din iazuri, eleştee şi lacuri de acumulare.

Iazurile şi eleşteele sunt situate pe văile Merilor, Teuzului, Cernei, Turului, Crişurilor etc., mai cunoscute fiind cele de la Cefa, Tăşnad (Bihor), Bercu, Livada, Homorod şi Ineu (Satu Mare), Socodor, Seleuş şi Nădlac (Arad), Sacoş şi Banloc (Timiş), Greoni (Caraş-Severin), iar lacurile de acumulare cele mai mari, cu importanţă piscicolă, Călineşti (Satu Mare), Vârşolţ (Sălaj), Surduc (Timiş).

d. **Regiunea piscicolă Sudcarpatică-Dunăreană** înglobează apele din zona dealurilor subcarpatice, din Câmpia Română şi din Valea Dunării, în regim natural,

seminatural sau artificial, dispunând de cea mai diversă rețea piscicolă, în care speciile mai frecvente sunt caras, crap, ştiucă, somn, şalău, lin.

Suprafața bazinelor piscicole însumează peste 47.000 ha, din care 19.000 ha crescătorii şi 3.500 ha pepiniere, restul fiind în regim natural.

În această regiune se află multe bazine lacustre în regim natural şi seminatural, dar mai ales numeroase iazuri şi eleştee amenajate pe văile cu scurgere temporară, atât cu funcție piscicolă, cât şi agricolă (irigații), cum sunt văile Câlniştea, Izmar, Bălăria, Parapanca şi Toporu (Giurgiu), Băbana, Ghighiu, Racoviță, Ilfov, Crevedia (Dâmbovița), Snagov, Vlăsia şi Cociovaliştea (Ilfov), Mostiştea, Argova, Corâta, Vânăta, Ileana şi Rasa (Călăraşi) etc.

Cele mai întinse bazine piscicole rămase în regim natural sunt Snagov şi Căldăruşani (Ilfov), bălțile din Balta Brăilei (Insula Mare a Brăilei) etc., iar ca bazine amenajate Amara (Buzău), Mostiştea (Călăraşi), Perieți şi Strachina (Ialomița), Jirlău, Lutul Alb, Seaca, Ianca şi Plopu (Brăila), Bălțile Bugeac şi Oltina (Constanța).

e. **Regiunea piscicolă Moldoveană,** formată din bazinele hidrografice ale Siretului şi Prutului, are în componență numeroase iazuri şi eleştee, lacuri şi bălți în regim natural şi seminatural, speciile predominante fiind crapul (românesc şi chinezesc) şi carasul.

Suprafața bazinelor piscicole este de 20.000 ha, din care crescătorii 9.700 ha şi pepiniere 1.800 ha, restul fiind în regim natural. Majoritatea iazurilor şi eleşteelor este situată pe văile Sitna, Burla, Başeu, Podriga, Bodeasa, Stănceni şi Ibăneasa (Botoşani), Şomuz, Horaiț, Frumoasa, Putna (Suceava), Bahlui, V. Oii, Bahluieț, Roşiori, Boroşoaia, Frasin, Jijia, Miletin, Velna (Iaşi), Valea Neagră, Cracău, Bistrița (Neamț), Rediu, Gugu, Crasna, Manțu (Vaslui), Lozova (Galați) etc.

În această regiune piscicolă sunt mai multe iazuri şi eleştee care depăşesc suprafața de 100 ha: Drăcşani (510 ha, cel mai mare din țară), Hăneşti (230 ha), Tătărăşeni (130 ha) şi Stănceni (105 ha) din Botoşani, Podoleni (130 ha) din Neamț şi complexul de eleştee din județul Iaşi – Vlădeni I (240 ha), Vlădeni II (215 ha) şi Gorban (200 ha).

Acumulările lacustre mari, care au şi funcție piscicolă, sunt: Râpa Albastră-Puieşti, Pungeşti-Ghermăneşti, Mânzeşti-Roşieşti, Soleşti şi Cuibul Vulturilor (Vaslui), Mileanca, Calu-Alba, Negreni şi Cătămăreşti (Botoşani), Cornetu, Ciurea, Vânători, Tansa-Belceşti, Plopu, Podu Iloaiei, Ciurbeşti, Iezăreni, Cucuteni şi Aroneanu (Iaşi).

Lacul Brateş, cu o suprafață de 2.111 ha, a fost amenajat şi ca bazin piscicol (2000 ha crescătorii).

f. **Regiunea piscicolă Nord-Dobrogeană şi Maritimă**, formată din Dunăre (în aval de Galați) şi lacurile ce o însoțesc, din ariile lacustre ale Deltei şi din Complexul Razim-Sinoie, la care se adaugă şi Platforma continentală a Mării Negre, însumând un fond piscicol de aproape 300.000 ha, din care aproape jumătate în Deltă, constituie cea mai întinsă, cea mai importantă şi cea mai diversificată regiune piscicolă a României. Aici există crescătorii pe mari suprafețe, pepiniere şi stațiuni de reproducere artificială. Structura speciilor este dominată, ca valoare, de sturioni (care produc icrele negre: morun, nisetru, cegă, păstrugă),

precum şi de specii mult căutate (scrumbia, somnul, şalăul, crapul).

F. **Producţia animalieră** a anului 2003 a înregistrat o valoare de 141.175 miliarde lei (preţuri curente), din care ponderile cele mai mari au revenit judeţelor Bihor (4,3%) şi Suceava (4,1%), urmate de Botoşani, Iaşi, Timiş, Cluj, Dâmboviţa, Olt, Mureş, Argeş, Bacău (3,0%).

Structura producţiei, pe categorii de produse în anul 2003:

– ***carne de bovine***, 460 mii tone: Suceava (7,3%), Mureş, Argeş, Maramureş, Neamţ, Botoşani, Bihor, Cluj, Satu Mare, Vâlcea (3,3%);

– ***carne de porcine***, 670 mii tone: Timiş (6,8%), Bihor, Ilfov, Mureş, Arad, Cluj, Călăraşi, Brăila, Argeş, Vâlcea, Teleorman (2,9%);

– ***carne de ovine şi de caprine***, 136 mii tone: Tulcea (5,3%), Timiş, Sibiu, Constanţa, Dolj, Cluj, Arad, Caraş-Severin, Braşov, Brăila, Alba (3,1%);

– ***carne de pasăre***, 428 mii tone: Călăraşi (8,0%), Olt, Bacău, Constanţa, Dâmboviţa, Buzău, Braşov, Prahova, Alba, Vâlcea, Caraş-Severin, Iaşi, Bihor, Giurgiu, Gorj (3,4%);

– ***lapte***, 57.740 mii hl: Suceava (6,0%), Bihor, Botoşani, Cluj, Maramureş, Argeş, Iaşi, Mureş, Dâmboviţa, Neamţ, Buzău, Bacău, Bistriţa-Năsăud, Alba, Vaslui (2,6%);

– ***ouă***, 6.640 milioane bucăţi: Bihor (4,7%), Brăila, Iaşi, Gorj, Botoşani, Bacău, Dâmboviţa, Vâlcea, Ilfov, Dolj, Galaţi, Buzău, Teleorman, Constanţa (2,7%);

– ***miere***, 17,4 mii tone: Argeş (5,4%), Caraş-Severin, Mureş, Bihor, Iaşi, Braşov, Mehedinţi, Hunedoara, Buzău, , Tulcea, Dâmboviţa (3,0%);

– ***lână***, 16,9 mii tone: Timiş (5,4%), Constanţa, Tulcea, Sibiu, Iaşi, Mureş, Arad, Cluj, Botoşani, Galaţi, Alba, Brăila (3,0%).

3.3.4. **Zone şi tipuri geografice de utilizare a terenurilor**

Delimitarea spaţială a unor zone şi tipuri de activităţi cu caracter rural, aşa-zisele „activităţi primare“, a fost abordată în multe lucrări, atât geografice, cât şi din alte specialităţi, folosindu-se ca bază fie elemente ale cadrului natural, fie structuri ale terenurilor agricole sau producţiile agricole vegetale şi animale, fie alte componente ale activităţilor rurale.

În privinţa activităţilor agricole, în perioada postbelică au fost utilizate metode matematice pentru delimitarea şi caracterizarea unităţilor geografice agricole.

Pe plan mondial, cea mai interesantă realizare în domeniul determinării tipurilor de agricultură este cea a şcolii geografice poloneze, condusă de J. Kostrovicky (1972), care, prin metoda „tipogramelor“ (grafico-matematică), realizează determinarea unei bogate suite de „tipuri de agricultură“ şi evidenţierea caracterelor acestora.

A. **Taxonomia geografică a utilizării terenurilor**

Din punct de vedere geografic, considerăm că **taxonomia** acestor unităţi teritoriale are la bază **zona**, în cadrul căreia se evidenţiază **tipurile** de utilizare (I. Iordan *Zone şi tipuri geografice de agricultură*, *Geografia României*, vol. II, p. 405-408).

Zona este reprezentată de o mare unitate geografică, delimitată de caracterele generale ale activităţilor rurale, de relief, climă şi soluri. În acest sens, în ţara

noastră, zonele de utilizare se suprapun marilor unități geografice, în care relieful, clima şi solul imprimă caractere specifice. Zona geografică de utilizare prezintă, astfel, caractere generale proprii, evident deosebite de zonele vecine. Desigur, limita dintre zone nu este dată de o linie ce separă net teritoriile respective, ci prezintă o arie de interferență, de întrepătrundere, în care se întâlnesc, în proporții însemnate, şi caractere specifice zonei vecine.

Ca domeniu strâns legat de condițiile geografice, zona prezintă caractere specifice pe unități geografice mai mari sau mai mici. Ținând seama de aceste relații şi în funcție de caracterele generale ale utilizării, pe teritoriul României se deosebesc **şase zone geografice de utilizare a terenurilor**, în care se înscriu diferite tipuri de agricultură (cu nuanțe mai mult sau mai puțin deosebite), puse în evidență cu ajutorul tipogramelor (metodă grafico-matematică).

Tipograma se compune din patru factori principali, în cadrul cărora sunt înscrişi mai mulți indicatori ce reflectă caracterul utilizării din teritoriul respectiv şi se aplică, cu rezultatele cele mai bune, la nivelul teritoriului administrativ al unei comune (cu cât teritoriul este mai mare, cu atât specificul este mai generalizat, rezultatul tipogramei fiind mai puțin concludent).

Cei patru factori de bază ai tipogramei cuprind 23 de indicatori[*] şi reflectă particularitățile teritoriului şi aspecte legate de activitățile rurale ale comunei respective.

---

[*] **1. Structura utilizării terenurilor** (% din totalul suprafeței administrative a comunei): *1) terenuri arabile, 2) păşuni naturale, 3) fânețe naturale, 4) terenuri pomicole, 5) terenuri viticole, 6) terenuri silvice, 7) terenuri cu ape, 8) alte terenuri*. Acest factor reprezintă elemente de repartiție teritorială a folosințelor terenurilor, caracterizând spațial şi cantitativ importanța celor opt categorii de terenuri, importanță scrisă valoric pe treptele respective ale tipogramei (de la 1 la 100).

2. Structura culturilor (% din terenul agricol al comunei): *1) cereale (din care grâu, porumb), 2) leguminoase boabe, 3) plante tehnice (din care textile, uleioase, sfeclă), 4) cartofi, 5) legume, 6) plante de nutreț.*. Al doilea factor al tipogramei redă raportul spațial dintre culturile din terenul arabil şi suprafața totală agricolă, reflectând, prin cei şase indicatori, caracterul producției culturilor de câmp.

3. Structura şeptelului (după densitatea la 100 ha teren agricol): *1) bovine, 2) ovine, 3) caprine, 4) cabaline*; (după densitatea la 100 ha teren arabil), *5) porcine, 6) păsări*. Structura şeptelului înscrie rolul şi locul creşterii animalelor în economia rurală (densitatea animalelor la 100 de ha a fost condiderată ca cel mai potrivit indicator ce reflectă fenomenul teritorial) şi redă, grafic, importanța creşterii animalelor. Valorile introduse pe tipogramă sunt cuprinse între 1 şi 100, maxima fiind dată de comuna cu cea mai mare densitate pe țară, iar minima de comuna cu cea mai mică densitate.

4. Structura populației: 1) *populația ocupată în agricultură* (% din populația activă totală), 2) *balanța forței de muncă* (necesarul sau deficitul de forță de muncă în agricultură stabilit în funcție de populația ocupată în agricultură şi necesarul calculat la 100 ha teren agricol convențional), 3) *balanța forței de muncă după populația activă totală*. Acest factor exprimă gradul de participare a populației la muncile agricole, măsura în care necesarul de forță de muncă este satisfăcut (excedent sau deficit). De menționat că şi aici sunt necesare transformări cantitative, pentru ca valorile respective să poată fi înscrise în tipogramă.

B. **Unităţi teritoriale**

Cu ajutorul metodei prezentate, pe teritoriul ţării noastre au fost puse în evidenţă şi caracterizate, în cadrul celor şase zone geografice de utilizare a terenurilor, mai multe **tipuri** teritoriale (unele tipuri dintr-o zonă pot avea caractere foarte apropiate de tipuri din altă zonă, diferenţiate, totuşi, de nuanţe specifice).

a. **Zona montană**, înglobând terenurile situate la peste 900 m, fie pe culmi, pe pantele mai domoale, pe văi sau în depresiuni, cu energie mare de relief, climă relativ rece şi umedă, soluri predominant cambice şi spodice, cu un apreciabil excedent de forţă de muncă, concentrează 4% din suprafaţa arabilă a ţării, 30% din păşuni, 50% din fâneţe şi 2% din livezi, precum şi 10% din efectivul de bovine, 5% din efectivul de porcine, 20% din ovine, 15% din caprine şi 10% din numărul de păsări, având în componenţă 3 tipuri:

– ***Tipul culmilor***, în care păşunile şi fâneţele naturale, ca şi creşterea animalelor (ovine) înregistrează valorile cele mai ridicate.

– ***Tipul văilor***, caracterizat prin dezvoltarea creşterii animalelor (ovine), predominarea păşunilor şi fâneţelor naturale, ca şi prin prezenţa unor arii cu culturi agricole (în rândul cărora se evidenţiază pomii şi culturile de cartofi).

– ***Tipul depresiunilor***, caracterizat prin creşterea ovinelor şi bovinelor, prin existenţa unor întinse suprafeţe de păşuni naturale şi a unor culturi agricole (cartofi, pomi fructiferi).

b. **Zona Subcarpaţilor şi Dealurilor înalte** cuprinde Subcarpaţii în întregime şi dealurile cu altitudini de peste 600 m, prezentând o însemnată energie de relief, climat răcoros şi peste 800 mm precipitaţii anual, o agricultură complexă şi un uşor deficit local de forţă de muncă, incluzând 4% din terenul arabil la nivel naţional, 18% din păşuni, 15% din fâneţe, 7% din vii, 8% din livezi, precum şi 20% din numărul de bovine, 15% din porcine, 20% din ovine, 30% din caprine, 15% din păsări. Caracterul acestei zone este mai complex, evidenţiindu-se 5 tipuri, în care sunt prezente, în diferite proporţii, creşterea animalelor (bovine, ovine, porcine), pomicultura, viticultura, culturile de câmp (cereale, cartofi). De aceea, taxonomia tipurilor nu se mai bazează, ca la prima zonă, pe elemente de relief, variaţia acestora fiind destul de mare (în sensul că în aceeaşi categorie de relief apar tipuri cu nuanţe diferite), ci pe elemente ale utilizării terenurilor (culturile agricole) şi ale creşterii animalelor.

Forţa de muncă în această zonă este în general uşor deficitară.

– ***Tipul pastoral*** se caracterizează prin predominanţa păşunilor şi fâneţelor naturale şi a creşterii animalelor, alături de care mai apar, cu valori reduse, culturile de cereale, cartofi, pomi fructiferi. Climatul se menţine relativ rece şi umed, iar relieful are o puternică fragmentare şi o ridicată energie, altitudinile generale trecând de 800 m.

– ***Tipul pastoral-pomicol*** înglobează comunele cu terenuri întinse de păşuni şi fâneţe, cu o creştere însemnată a animalelor şi cu o apreciabilă extindere a livezilor. Aici, forţa de muncă este uşor excedentară sau uşor deficitară, deci puţin peste zero sau puţin sub zero (în Subcarpaţii externi este sub zero, deci uşor deficitară, în cei interni este peste zero, deci excedentară).

– ***Tipul pastoral-viticol*** este reprezentat de valorile mai ridicate ale păşunilor şi fâneţelor naturale, ale creşterii animalelor şi ale culturii viţei de vie; celelalte culturi apar pe suprafeţe mai reduse. Forţa de muncă este uşor excedentară.

– ***Tipul pastoral-agricol*** se caracterizează prin importanţa mai mare a creşterii animalelor (ovine, bovine, porcine) şi a culturilor de câmp (cereale, cartofi), celelalte categorii înscriindu-se cu roluri secundare. Aici se înregistrează un evident excedent de forţă de muncă.

– ***Tipul*** (cu caracter) ***complex*** consemnează o însemnată pondere a livezilor şi culturilor de cereale, o apreciabilă dezvoltare a creşterii animalelor ce dispune de o largă bază furajeră (atât naturală, cât şi cultivată), de o ridicată pondere a producţiei marfă. De asemenea, are o numeroasă populaţie agricolă, cu un uşor excedent de forţă de muncă.

c. **Zona Podişurilor şi Dealurilor mijlocii şi joase** include relieful deluros, cu altitudini de 300-600 m, puternic fragmentat şi cu valori ridicate ale energiei, având un climat cu veri călduroase şi toamne relativ lungi, precipitaţii de 600-800 mm anual, soluri predominant argilo-iluviale, revenindu-i 32% din terenul arabil, 36% din păşuni, 32% din fâneţe, 71% din vii, 80% din livezi, iar din şeptel 25% din bovine, 20% din porcine, 30% din ovine, 20% din caprine, 25% din păsări. Caracterul său general este dominat de valorile ridicate ale viticulturii şi pomiculturii, ale culturilor cerealiere şi ale creşterii animalelor.

În funcţie de deosebirile teritoriale ale caracterelor terenurilor, în această zonă se diferenţiază 4 tipuri:

– ***Tipul viticol-pomicol***, în care răspândirea teritorială şi producţiile (marfă şi totală) cele mai mari sunt date de vii şi livezi, după care urmează culturile cerealiere (porumb şi grâu) şi creşterea animalelor (bovine, porcine). Aici se înregistrează un deficit mai însemnat al forţei de muncă (mai ales în perioadele de vârf ale activităţilor agricole).

– ***Tipul cerealier-pomicol-zootehnic***, cu o mai mare dezvoltare a culturilor de cereale, a pomiculturii şi a creşterii animalelor, se evidenţiază printr-o producţie însemnată de cereale (grâu şi porumb), de fructe şi produse animaliere. Forţa de muncă este în general excedentară.

– ***Tipul cerealier-zootehnic***, răspândit mai mult spre contactul cu câmpiile, este caracterizat de extinderea mare a culturilor cerealiere şi de o dezvoltare însemnată a creşterii animalelor (bovine şi porcine). Forţa de muncă este în general uşor excedentară.

– ***Tipul complex***, în care sunt prezente, în proporţii apropiate, culturile cerealiere, culturile de plante pentru industrializare, culturile furajere, de legume şi cartofi. De asemenea, o contribuţie apreciabilă la producţia marfă, alături de cele menţionate, au creşterea animalelor (bovine, porcine) şi, uneori, viticultura şi pomicultura.

d. **Zona Câmpiilor** este compusă din terenurile situate în unităţile de câmpie, în general cu altitudini sub 300 m, cu o fragmentare neînsemnată şi o energie de relief redusă, multe areale apărând cu un mare grad de uniformitate şi netezime, cu râuri bogate în ape şi cu lunci dezvoltate, iar climatul prezintă în câteva regiuni

caractere excesive, precipitații medii anuale reduse (500-600 mm) care generează deseori perioade de secetă (ceea ce a determinat amenajări pentru irigarea culturilor agricole). Această zonă dispune de 49% din terenurile arabile ale țării, 16% din păşuni, 3% din fânețe, 20% din vii şi 8% din livezi, iar din efectivul de animale îi revin 35% bovine, 50% porcine, 25% ovine, 35% caprine şi 35% din păsări. Caracterul agricol este dat de producțiile culturilor cerealiere (grâu, porumb), plantelor tehnice (sfeclă de zahăr, floarea soarelui, tutun), plantelor furajere, legumelor şi cartofilor, precum şi de creşterea animalelor (bovine, porcine, păsări). În această zonă sunt încă în activitate, dar cu producții reduse, limitate sau stagnante, unele din marile unități zootehnice de tip industrial. Aici se înregistrează mari diferențieri locale ale excedentului sau deficitului de forță de muncă.

Ținând seama de particularitățile în profil teritorial, în cadrul acestei zone se disting 5 tipuri:

– ***Tipul cerealier*** este caracterizat prin predominanța netă a culturilor cerealiere (grâu, porumb), celelalte ramuri agricole fiind mai slab reprezentate. Forța de muncă are cel mai mare excedent din țară.

– ***Tipul cerealier-zootehnic*** include teritoriile comunale, în care, alături de cereale (grâu, porumb), o importanță apreciabilă are creşterea animalelor (bovine, porcine, păsări). Forța de muncă înregistrează un uşor excedent.

– ***Tipul cerealier-zootehnic–plante tehnice*** este reprezentat de o îmbinare de ponderi mai apropiate între cereale (grâu, porumb), creşterea animalelor (bovine, porcine, păsări) şi plante industriale (sfeclă, floarea soarelui, tutun).

– ***Tipul cerealier-legumicol-zootehnic*** este determinat de prezența mai însemnată a cerealelor, legumelor şi creşterii animalelor, atât ca răspândire spațială, cât şi ca producție marfă. În privința forței de muncă se remarcă o uşoară variație între excedent şi deficit.

– ***Tipul complex*** se caracterizează prin îmbinarea evidentă a culturilor de câmp, legumelor, viticulturii, pomiculturii şi creşterii animalelor. Producțiile marfă sunt date, în proporții apropiate, de structurile menționate.

e. **Zonele periurbane**, supuse influențelor oraşelor respective, prezintă un caracter azonal, complex şi intensiv, fiind axate pe producțiile solicitate de oraşe şi însumând 11% din suprafețele arabile ale țării, 2% din vii şi 2% din livezi, precum şi 10% din efectivul de bovine, 10% din cel de porcine, 5% din ovine, 15% din păsări. Aici se evidențiază 4 tipuri de bază:

– ***Tipul legumicol-cerealier*** înregistrează ponderea cea mai mare la producția marfă de legume şi cereale, mecanizarea şi tehnica agricolă fiind avansate şi intens aplicate. Intensivitatea se referă nu numai la agrotehnica modernă, ci şi la realizarea mai multor recolte pe aceleaşi terenuri. Se remarcă, de asemenea, extinderea mare a culturilor legumicole timpurii şi ultratimpurii, atât în câmp liber, cât şi pe terenuri protejate (solarii şi sere).

– ***Tipul legumicol-zootehnic*** se caracterizează printr-o producție marfă însemnată de legume şi de produse animaliere. Ca şi la tipul precedent, mecanizarea şi intensivitatea sunt elemente de bază, înregistrându-se prezența unor întinse terenuri de sere şi solarii legumicole.

De asemenea, după legume, ponderea cea mai mare o au produsele animaliere. Importante unități zootehnice (avicole, de bovine şi porcine) se află în cadrul acestui tip.

– ***Tipul cerealier-legumicol-zootehnic*** prezintă ponderi apropiate ale producțiilor cerealiere, legumicole şi animaliere, oferind în mare parte produse marfă.

– ***Tipul complex*** se evidențiază prin proporții însemnate ale mai multor categorii de produse (legume, cereale, produse animaliere, plante tehnice, fructe), fiind dezvoltat în ariile periurbane ale marilor aglomerări urbane, situate în cadrul unor unități de câmpie (Bucureşti, Timişoara, Arad, Constanța, Galați, Brăila, Craiova, Ploieşti). Şi aici, o mare importanță au unitățile şi localitățile specializate, iar legumicultura realizează producții timpurii şi ultratimpurii de seră şi solarii.

f. **Zona Deltei Dunării şi Complexului lagunar Razim-Sinoie** constituie o unitate geografică inedită, atât ca peisaj şi funcționalitate, cât şi ca activități şi habitat, înscriindu-se ca unicat european, cu peisaj deltaic tipic pentru zonele temperate.

Această zonă cuprinde „Delta“ propriu-zisă, compusă din teritoriul situat între brațele Chilia şi Sulina (154.060 ha) şi spațiul dintre brațele Sulina şi Sfântu Gheorghe (109.160 ha), în suprafață de 263.160 ha, unitatea teritorială ce se suprapune ariei Dranov-Dunavăț şi fâşiei de pe dreapta brațului Sfântu Gheorghe (75.840 ha) şi complexului lacustru Razim-Sinoie (216.200 ha).

Ca structură, 25% sunt terenuri agricole (păşuni, fânețe, culturi), 4,9% terenuri silvice, 5,1% terenuri cu diverse utilizări economico-sociale, 18,7% lacuri (sunt 670 de lacuri cu suprafețe de peste 1 ha), bălți, brațe, gârle, canale, 46,3% arii cu exces de umiditate şi mlaştini acoperite cu vegetație acvatică (73% stuf fixat; 27% plaur plutitor).

Zona este împânzită de o rețea de canale în lungime totală de 1.750 km şi de o rețea de gârle şi ape ce curg pe 1.720 km.

Delta Dunării se remarcă prin câteva repere de importanță națională şi internațională: cea mai mare pondere, la nivel național, a terenurilor cu ape – 65%; cele mai înalte dune de nisip din țară – 15 m (în aria Caraorman); cele mai multe specii de păsări ca număr şi densitate (44 sedentare, 236 migratoare şi de pasaj) şi de peşti (110 specii, între care se remarcă sturionii); cea mai mare colonie de pelicani din Europa (în rezervația Roşca-Buhaiova); oraşul cu cea mai joasă altitudine absolută din România – 3 m (Sulina); aşezări în general mici, cu forme, structuri teritoriale, texturi şi funcțiuni adaptate la particularitățile locale (în total, în interiorul celor 3 brațe se află 28 aşezări rurale şi un singur oraş, iar marginal, pe dreapta brațului Sf. Gheorghe, alte 5 sate); populații cu obiceiuri, port şi ocupații specifice; comunicația se face aproape în totalitate pe apă.

La nivelul întregii zone, principala ocupație fiind pescuitul, funcționează cherhanale, unde se colectează peştele „recoltat“ din ariile din jur, la unele dintre acestea existând şi spații de cazare pentru pescari, care practică un fel navetism săptămânal între cherhanale şi localitățile de domiciliu.

Fig. 81. UNITĂŢILE GEOGRAFICE ALE DELTEI ŞI COMPLEXULUI LAGUNAR RAZIM-SINOIE

3.3.5. **Geografia căilor de comunicaţie şi transporturilor**

Acest domeniu economic include repartiția teritorială a căilor de comunicaţie şi activităţile de transport, prezentând caractere şi structuri diferite de la o regiune la alta, în strânsă legătură cu configurația reliefului şi cu rețeaua hidrografică, cu structurile socio-economice.

A. **Rețeaua feroviară**

Deşi au fost proiecte de construire a unor căi ferate încă din 1841 (pe Valea Siretului), prima cale ferată a fost construită în 1856, între Oravița şi Baziaş, în lungime de 62,5 km. Au urmat, în 1860, linia Constanța – Cernavodă-Port (63,3 km), în 1868 linia Suceava – Iţcani şi în 1869 linia Bucureşti – Giurgiu, apoi alte trasee (Ploieşti – Braşov, Turnu Severin – Caransebeş – Timişoara), în 1883 realizându-se primul traseu internațional între Bucureşti şi Paris – prin cursa cunoscută sub numele de „Orient Expres".

Rețeaua căilor ferate din România însumează, în prezent, 11.000 km, din care 35,8% căi electrificate, 98,8% cu ecartament normal (72,0% cu o cale , 26,8% cu 2 căi), 0,7% cu ecartament îngust, 0,5% cu ecartament larg, înregistrând o densitate medie de 46,5 km/1000 kmp teritoriu. Pe județe, cele mai mari densități sunt deținute de Ilfov (115 km), Timiş, Prahova, Galați, Bihor, Arad, Ialomița, Braşov, Bistrița-Năsăud, Teleorman, Constanța, Iaşi, Sibiu, Mureş (51,2 km).

a. **Transportul de mărfuri** pe calea ferată a crescut de la 26,3 milioane tone în 1938, când a reprezentat 56,2% din volumul total de mărfuri transportate la nivel național, la 35 milioane tone în 1950 (71,3%), la 171 milioane tone în 1970 (16,6%), la 219 milioane tone în 1990 (9,8%), scăzând la 105 milioane tone în 1995 (14%), la 71,5 milioane tone în 2000 (20,0%) şi la 71,4 milioane tone în 2003 (19,3%).

b. **Transportul de călători** a crescut de la 72 milioane persoane în 1938 (94,1% din totalul călătorilor pe țară), la 128 milioane în 1950 (90,7%), la 328 milioane în 1970 (47,6%), la 408 milioane în 1990 (34,2%), scăzând apoi la 211 milioane în 1995 (33,5%), la 118 milioane în 2000 (36,2%) şi la 95 milioane în 2003 (30,4%).

În ultimii ani, s-au pus în circulație trenuri de mare viteză („săgeţile albastre") pe liniile Bucureşti – Constanța, Bucureşti – Iaşi, Bucureşti – Timişoara, Bucureşti – Galați, iar în 2005 a fost pusă în funcțiune o linie privată feroviară, între Zărneşti şi Braşov.

– *Structura volumului de mărfuri* transportate pe căile ferate în 2003 s-a prezentat astfel: combustibili minerali solizi (39,6%), produse petroliere (10,6%), articole şi produse din metal (9,9%), minerale brute sau prelucrate (8,2%), ciment, var nestins, prefabricate (4,4%), produse chimice (3,8%), minereuri de fier, deşeuri de fier şi oțel (3,4%), îngrăşăminte (3,2%), cereale (2,8%), petrol brut (2,2%), produse alimentare (2,0%), minereuri şi deşeuri neferoase (1,0%), echipamente, maşini şi aparate, motoare, piese componente (0,7%), seminţe şi fructe oleaginoase (0,7%), sticlă, sticlărie, ceramică fină (0,6%), celuloză, hârtie, deşeuri hârtie (0,4%), alte diverse articole (1,8%).

Transportul feroviar dispunea, în 2004, de 3188 locomotive (din care 32,0 % electrice, şi 63,6% diesel), 64.758 vagoane de marfă şi 5.560 vagoane de călători.

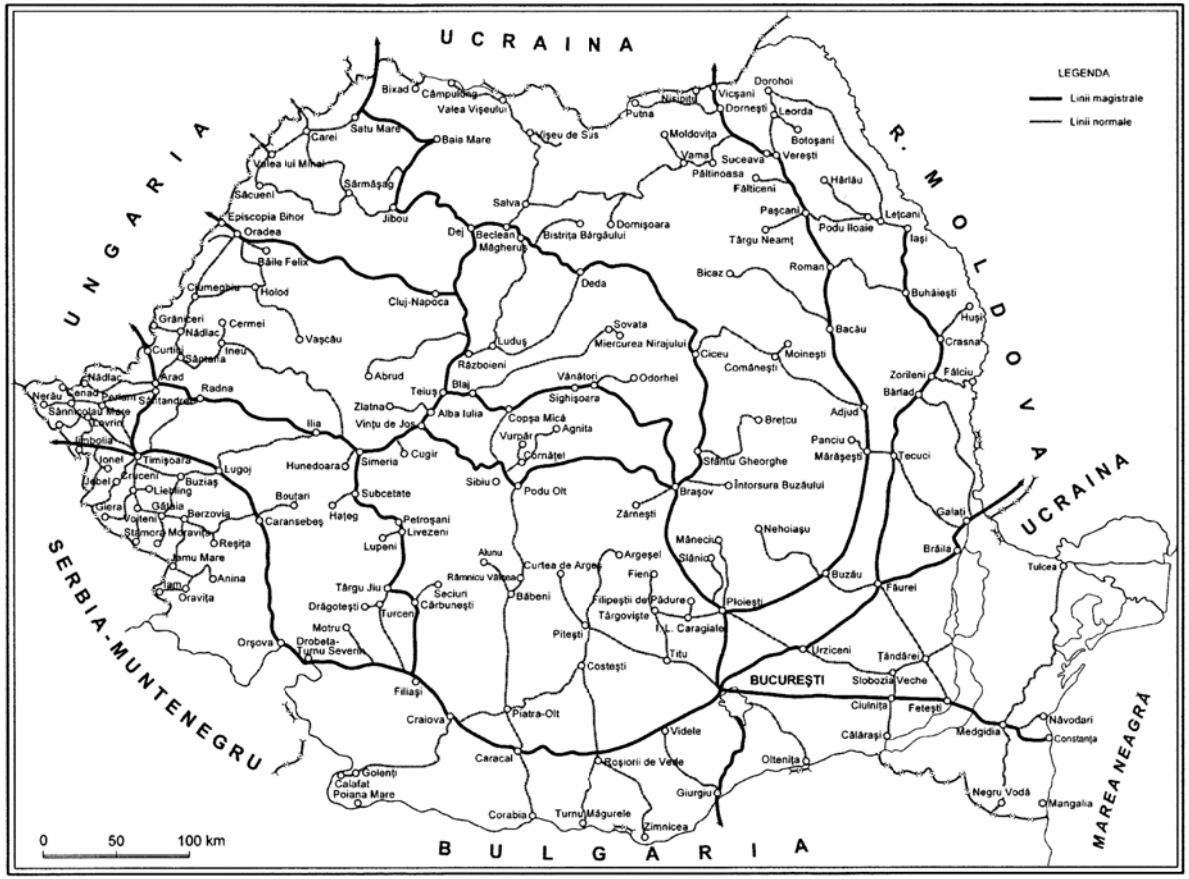

Fig. 82. REŢEAUA FEROVIARĂ

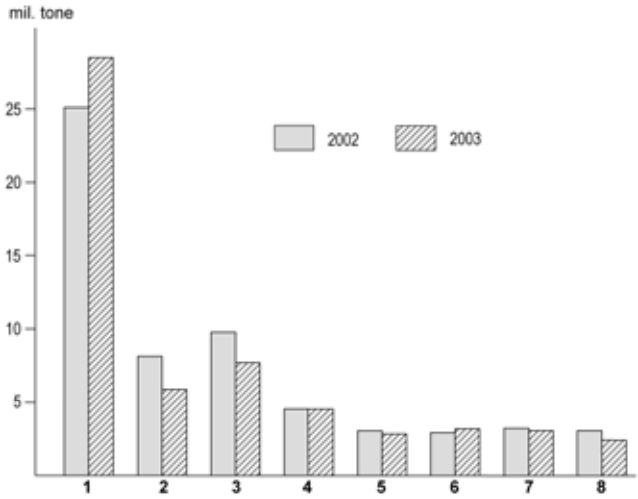

Fig. 83. PRINCIPALE GRUPE DE MĂRFURI TRANSPORTATE PE CĂILE FEROVIARE: 1) combustibili minerali solizi; 2) minerale brute sau prelucrate (de carieră şi balastieră, ipsos, sulfuri, zgură, cretă, sare etc.); 3) produse petroliere; 4) articole fabricate din metal; 5) produse chimice altele decât cele din cărbune şi gudron; 6) ciment, var nestins, materiale prefabricate pentru construcţii; 7) lemn şi plută; 8) minereuri de fier, deşeuri de fier şi oţel, zgură de furnal.

B. **Reţeaua rutieră**

Existența drumurilor este legată de necesitățile de transport cu diferite mijloace (unele prioritare în diferite perioade istorice), între localități, unități economice, regiuni etc.

Lungimea totală a drumurilor publice era în 2004 de 79.000 km, din care 25,8% modernizate şi 25,0% cu îmbrăcăminți asfaltice uşoare; ca structură administrativă, 0,3% sunt autostrăzi şi 18,8% sunt drumuri naționale (91,3% modernizate, restul cu îmbrăcăminți uşoare), iar 80,9% drumuri județene şi comunale (10% modernizate, 29,5% cu îmbrăcăminți uşoare), la nivelul teritoriului național înregistrându-se o densitate medie de 33,1 km/100 kmp. Cele mai mari densități la 100 kmp, între 40 şi 50 km, au județele Ilfov (49,2), Prahova, Hunedoara, Buzău, Argeş, Dâmbovița, Iaşi, Botoşani, Alba, Sălaj, Vaslui (40,3), iar cele mai mici județele Tulcea (13,9), Covasna, Caraş-Severin, Harghita, Brăila (24,9). În privința drumurilor modernizate, cele mai mari densități la 100 kmp teritoriu sunt în județele Ilfov, Olt, Satu Mare, Gorj, Dâmbovița, Prahova, Vaslui, Vâlcea şi Hunedoara, iar cele mai lungi trasee de drumuri naționale (inclusiv autostrăzile şi drumurile europene) în Suceava, Caraş-Severin, Timiş, Vâlcea, Argeş, Constanța, Harghita, Dolj, Bacău, Alba, Bihor.

Principalele trasee care străbat teritoriul țării sunt:

– ***Autostrăzi***: Bucureşti–Piteşti, Bucureşti–Fundulea–Straja (tronson realizat până în anul 2005, construindu-se în continuare către Feteşti–Constanța), la care se adaugă, ca autostradă, porțiunea Feteşti–Cernavodă;

– Drumuri europene (E)*:*

- *Bucureşti–Piteşti–Rm.Vâlcea–Sibiu–Cluj–Satu Mare–Halmeu–Ucraina* (**E 81**);
- *Constanţa–Hârşova–Slobozia–Urziceni–Bucureşti–Ploieşti–Braşov–Târgu Mureş–Cluj-Napoca–Oradea–Ungaria* (**E 60**);
- *Giurgiu–Bucureşti–Buzău–Focşani–Bacău–Suceava–Ucraina* (**E 85**);
- *Giurgiu–Bucureşti–Alexandria–Craiova–Drobeta-Turnu Severin–Caransebeş–Timişoara–Moravița–Serbia* (**E 70**);
- *Calafat–Craiova–Filiaşi–Tg.Jiu–Petroşani–Deva–Oradea–Ungaria* (**E 79**);
- *Ucraina–Halmeu–Baia Mare–Dej–Bistrița–Câmpulung Moldovenesc–Suceava–Botoşani–Tg.Frumos–Iaşi–R. Moldova* (**E 58**);
- *R. Moldova–Galați–Brăila–Tulcea–Constanța–Mangalia–Bulgaria* (**E 87**);
- *Craiova–Piteşti–Câmpulung–Braşov–Tg. Secuiesc–Oneşti–Bacău* **(574)**;
- *Cluj–Dej* **(E 576)**;
- *Slobozia–Brăila* **(E577)**;
- *Tg. Mureş–Reghin–Toplița–Gheorgheni–Miercurea Ciuc–Chichiş* **(E 578)**;
- *Tişița–Tecuci–Bârlad–Huşi–Albița–R. Moldova* **(E 581)**;
- *Săbăoani–Tg. Frumos* **(E 583)**;
- *Timişoara–Arad–Salonta–Oradea–Satu Mare* **(E671)**;
- *Lugoj–Ilia* **(E 673)**;
- *Constanța–Negru Vodă–Bulgaria* **(E675)**.

a. Din totalul **mărfurilor transportate** în 1938, transportului rutier i-au revenit 38%, în 1950 circa 24%, în 1970 aproape 82%, în 1990 peste 87%, în 1995 peste 82%, în 2000 peste 75% (din cele 75 procente, 42 au reprezentat transportul majoritar-privat), iar în 2003 peste 74,0% (60 procente majoritar-privat).

Parcul de transport mărfuri a totalizat 463.100 vehicule.

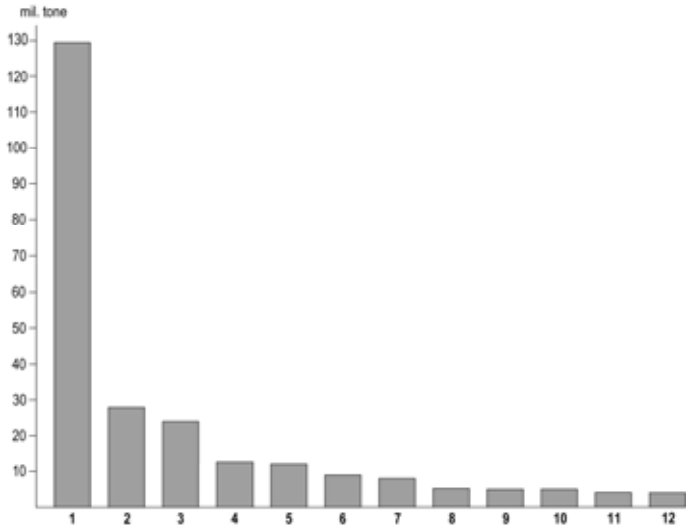

Fig. 84. PRINCIPALE GRUPE DE MĂRFURI TRANSPORTATE PE CĂILE RUTIERE: 1) minerale brute sau prelucrate; 2) ciment, var, prefabricate; 3) produse alimentare şi furajere; 4) lemn; 5) echipamente, maşini, aparate, motoare; 6) combustibili minerali solizi; 7) produse metalice; 8) piele, textile, confecții; 9) minereuri şi deşeuri neferoase; 10) produse petroliere;11) cereale; 12) minereuri şi deşeuri feroase.

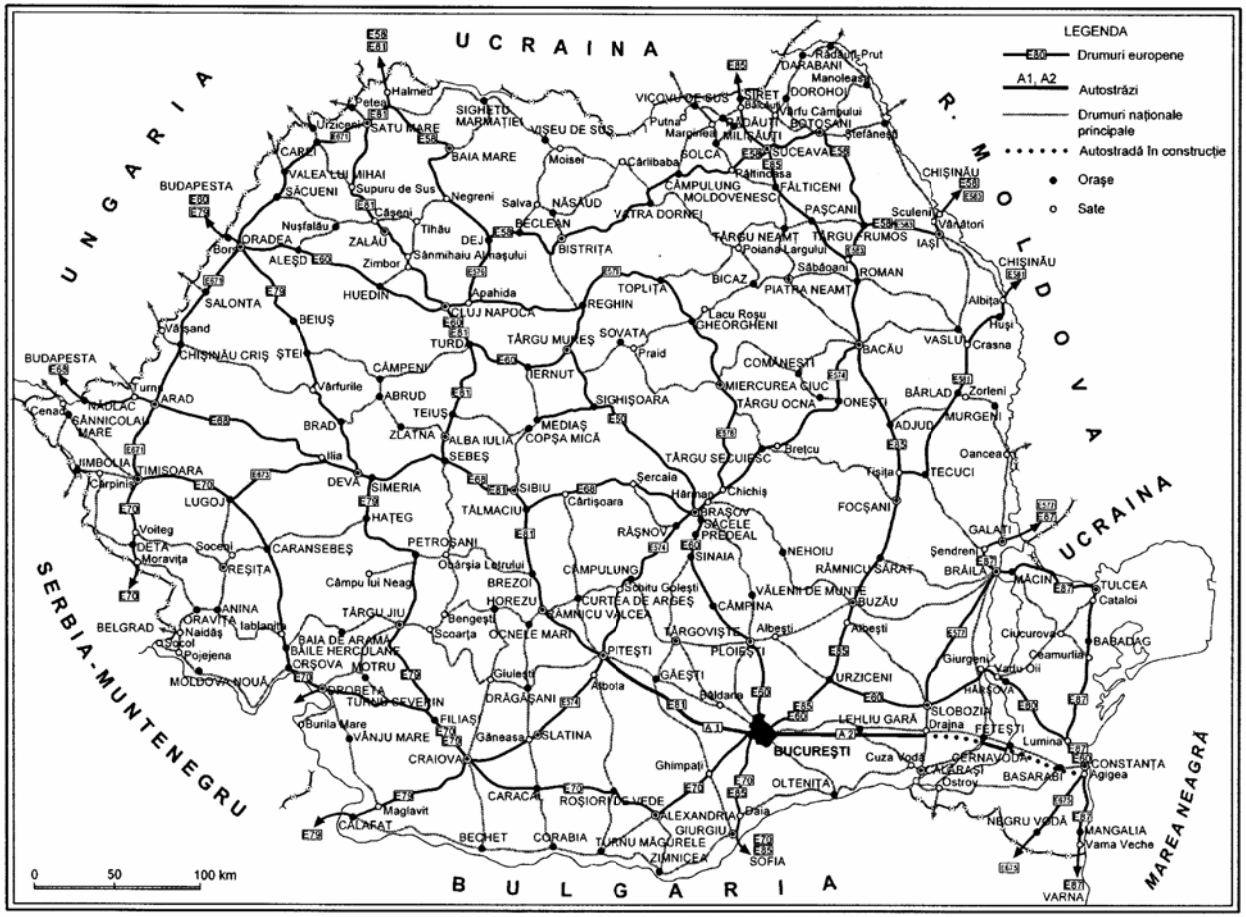

Fig. 85. REȚEAUA RUTIERĂ

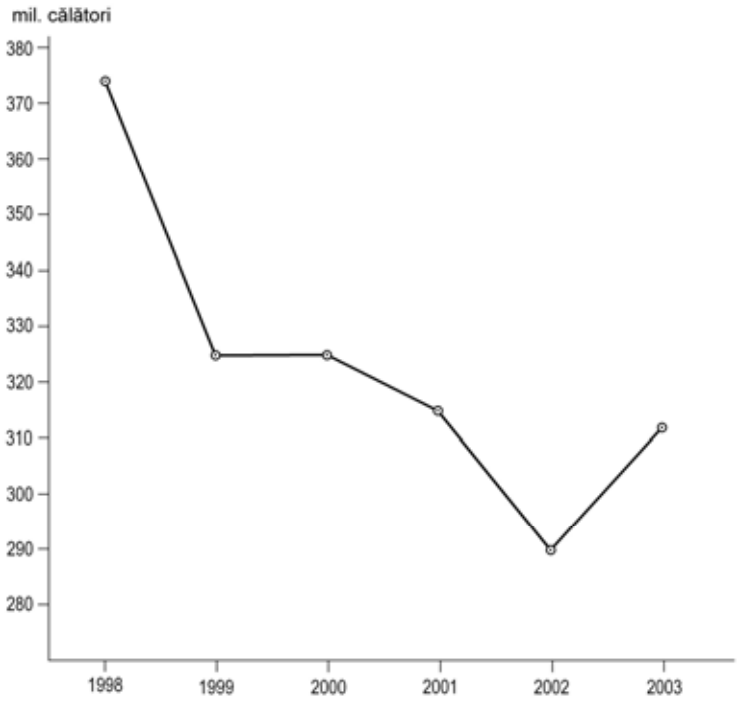

Fig. 86. DINAMICA TRANSPORTULUI INTERURBAN ŞI INTERNAȚIONAL DE CĂLĂTORI

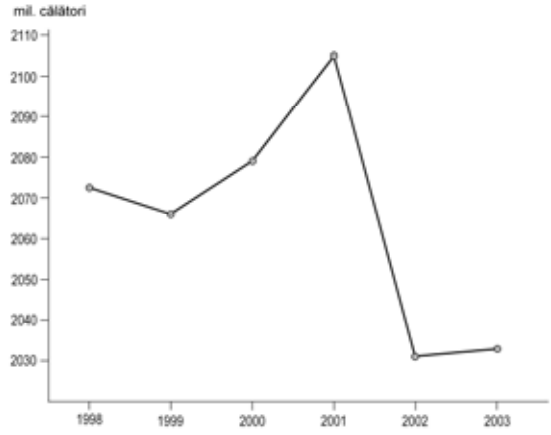

Fig. 87. DINAMICA TRANSPORTULUI URBAN DE CĂLĂTORI

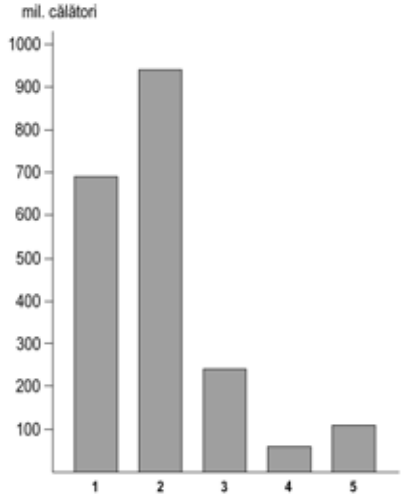

Fig. 88. TRANSPORTUL URBAN DE CĂLĂTORI – 2003 (structura pe categorii de mijloace de transport): 1) tramvai; 2) autobuz; 3) troleibuz; 4) maxi-taxi; 5) metrou.

b. **Transportul urban public de călători** a înregistrat**,** datorită în cea mai mare măsură creşterii explozive a numărului de autoturisme proprietate privată, un regres continuu după 1980, atât în privința numărului de autovehicule şi a numărului de călători, cât şi a numărului de oraşe cu rețea de transport în comun.

În 2003, pe căile rutiere au fost transportate 275,6 milioane tone mărfuri, din care 96,6% în transportul național şi 3,4% în cel internațional (47,1% import, 52,3% export, 0,6% tranzit).

Principalele categorii de mărfuri transportate în cursul anului 2003 au fost: minerale brute (de carieră şi balastieră, ipsos, sulfuri, zgură, cretă, sare etc.) 46,9%, ciment, var nestins, prefabricate 10,2%, produse alimentare 8,9%, lemn 4,7%, echipamente, maşini şi aparate, motoare şi piese componente 4,5%, combustibili minerali solizi 3,1%, produse şi articole din metal 3,3%, piei, textile şi confecții 2,0%, minereuri şi deşeuri neferoase 2,0%, produse petroliere 1,8%, cereale 1,7%, minereuri feroase, deşeuri de fier şi oțel 1,6%, produse chimice 1,4%, petrol brut 1,3%, diverse alte articole şi produse 6,7%

c. **Transportul public rutier de călători** a crescut de la 3,7 milioane persoane în 1938 (reprezentând 5% din totalul călătorilor transportați la nivel de țară) la 11,3 milioane în 1950 (9%), la 360 milioane în 1970 (52%) şi la 780 milioane în 1990 (65%), după care scade continuu, de la 414 milioane, în 1995 (66%), la 206 milioane în 2000 (63%) (din care 27% au revenit transportului majoritar-privat), iar în 2003 creşte la 216 milioane (62%) (44% privat şi majoritar-privat).

Astfel, numărul de oraşe a scăzut de la 187, în 1980, la 181 în 1990, la 163 în 1995 şi la 134 la începutul anului 2004; dinamica rețelei urbane, a numărului de autovehicule (pe categorii) şi de călători este prezentată în tabelul 17:

Tabelul 17

Transportul urban de călători

	1980			1990			1995				2003			
									Călători (mil.)				Călători (mil.)	
	Rețea (km)	Vehicule (nr.)	Călători (mil.)	Rețea (km)	Vehicule (nr.)	Călători (mil.)	Rețea (km)	Vehicule (nr.)	Stat	Privat	Rețea (km)	Vehicule (nr.)	Stat	Privat
TO-TAL	1.060	15.390	3.720	1.745	9.470	2.530	2.020	9.750	2.295	15	1.856	8.618	1.898	135
	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Tram-vaie[1]	61,2	15,4	24,4	59,8	25,1	27,4	49,1	22,6	27.8	–	50,7	20,7	36,5	–
Auto-buze	...	75,4	67,3	...	58,6	51,7	...	59,9	50,3	100	...	62,3	45,2	60,9
Trolei-buze	37,5	8,7	7,9	33,3	8,8	10,4	45,0	9,7	13,8	–	41,7	9,7	12,4	–
Maxi-taxi	...	0,3	*	...	2,9	0,7	...	2,6	0,9	*	...	1,7	0,3	39,1
Me-trou[1]	1,3	0,2	0,4	6,9	4,6	9,8	5,9	5,2	7,2	–	7,9	5,6	5,6	–

1 vagoane; * sub 0,1%, **...** lipsă date

În total, la sfârşitul anului 2003 erau în exploatare, în transportul urban de călători, 1.798 vagoane tramvai, care beneficiau de o rețea de linii ce însuma 964 km, 828 troleibuze, cu o rețea de 738 km şi 598 vagoane de metrou, cu 154 km rețea subterană; de asemenea, mai erau 5.394 autobuze, 765 maxi-taxi.

Pe oraşe, cel mai mare număr de vehicule pentru transportul în comun îl deține, desigur, capitala țării, cu 600 vagoane tramvai (32,2% din numărul pe țară) şi 340 km rețea linii (34,6%), 300 troleibuze (34,2%) şi 154 km rețea (95,1%), 100 maxi-taxi (60%) şi în totalitate vagoanele şi rețeaua de linii de metrou.

În total, sunt 15 oraşe cu tramvaie (în ordinea numărului de vagoane): Bucureşti, Arad (205), Timişoara (200), Iaşi (145), Ploieşti, Craiova, Oradea, Constanța, Brăila, Braşov, Galați, Cluj, Botoşani, Reşița (26), Sibiu (8); cele mai lungi rețele au Bucureşti, Arad (96 km), Iaşi, Timişoara, iar cele mai reduse, Reşița şi Sibiu.

Troleibuzele circulă în 17 oraşe (în ordinea numărului): Bucureşti, Braşov (130), Cluj (99), Timişoara (98), Iaşi (45), Sibiu, Piatra Neamț, Suceava, Constanța, Tg. Jiu, Galați, Ploieşti, Baia Mare, Satu Mare, Târgovişte, Vaslui, Slatina (3). Oraşele cu cele mai lungi rețele sunt Bucureşti, Iaşi (120 km), Braşov (92 km), Constanța (91 km), Sibiu, Timişoara şi Cluj (49 km), iar mai scurte Târgu Jiu şi Ploieşti (8 km).

Circulația cu maxi-taxi este prezentă în 14 oraşe.

La începutul anului 2004, în România erau înregistrate 25.830 autobuze, 16.120 microbuze, 3.087.630 autoturisme, 102.970 motociclete, 132.880 motorete, 463.100 autovehicule de marfă.

C. **Rețeaua fluvială şi maritimă**

Dunărea este principala arteră de navigație fluvială, de importanță națională şi internațională, căile navigabile interioare sunt Canalul Dunăre – Marea Neagră şi Canalul Bega, iar portul maritim Constanța este punctul de convergență al căilor maritime ce fac legătură cu marile porturi ale lumii.

În transporturile navale interioare, un rol deosebit îl au canalele de navigație, în rândul cărora se evidențiază net **Canalul Dunăre – Marea Neagră.**

Istoria acestui canal este destul de veche; încă din secolul 19, sultanul Mahmud II a angajat (în 1834) o comisie, în frunte cu un expert englez, să elaboreze un plan de construire a unui canal între Dunăre şi Marea Neagră. Această comisie, ca şi următoarea, din 1844, a concluzionat că eforturile financiare depăşesc puterea economică a acelor timpuri. În 1850, agronomul şi economistul Ion Ionescu de la Brad propune realizarea unui canal între Dunăre (Cernavodă) şi Marea Neagră (Constanța), dar totul rămâne la stadiul de idee; în 1922, inginerul român Leon Stoenescu supune discuției publice construirea unui canal pe traseul Cernavodă – Murfatlar – Valu lui Traian – Constanța, care rămâne şi el în faza de proiect.

Reluându-se ideile anterioare, în 1949 încep lucrările de executare a unui canal navigabil Cernavodă – Constanța, dar, din cauza enormelor dificultăți sociale şi economice, lucrările sunt abandonate în 1953.

Totuşi, proiectul se reia în 1975, iar construirea Canalului Dunăre – Marea Neagră se încheie, inaugurarea sa având loc la 30 august 1984, după enorme eforturi materiale şi sacrificii umane.

Canalul, cu o lungime totală de 64,2 km, străbate Podişul Dobrogei de Sud, care are în acest sector altitudini sub 150 m, lăţimea sa la fund fiind în jur de 70 m, iar la suprafaţă de 110-140 m, adâncimi minime de 7 m şi maxime de 8,5 m, pescaj maxim admis de 5,5 m, având o ecluză la Dunăre (Cernavodă) şi una la Marea Neagră (Agigea); are o ramificaţie, de la Poarta Albă la Năvodari-Midia (construită în august 1983 – noiembrie 1987), destinată transporturilor spre şi dinspre combinatul petrochimic Năvodari şi portul Midia, lungă de 26,6 km, lată de 60-80 m şi adâncă de 5-5,5 m.

Canalul Dunăre – Marea Neagră poate fi străbătut de convoaie fluviale de până la 300 m lungime, 22 m lăţime şi 3,5 m pescaj, ca şi de nave maritime de 5.000 tdw.; este traversat de 7 poduri (cel mixt – rutier şi feroviar – de la Cernavodă, este lung de 570 m) şi scurtează drumul cu 3.500 km între Marea Neagră şi Marea Nordului (prin intermediul Dunării, canalului Main – Dunăre şi al fluviului Rin).

– ***Canalul Dunăre-Argeş***, conceput ca arteră navigabilă între Dunăre (port Oltenița) şi 1 Decembrie (port pentru Bucureşti) şi de aici mai departe în amonte, încheindu-se cu lacul de acumulare Mihăileşti (între baraj Cornetu şi baraj Ogrezeni).

Lucrarea a fost începută în 1984 şi sistată la sfârşitul anului 1989, fiind realizată, în general, în proporţie de circa 70% (inclusiv taluzurile, executate prin placare cu dale de beton).

În lungime de 83 km şi cu lăţimi în jur de 450 m, canalul este prevăzut cu 5 noduri hidroenergetice şi ecluze la Oltenița, Hotarele (km. 28), Colibaşi (km. 53), Copăceni (km. 63), Mihăileşti – Cornetu (km. 83), un prag deversor (km. 73) la portul 1 Decembrie şi 6 centrale hidroelectrice, la fiecare din nodurile hidroenergetice. Diferența de nivel altimetric este de 64 m, între baraj Oltenița (12,50 m) şi baraj Mihăileşti – Cornetu (76,50 m).

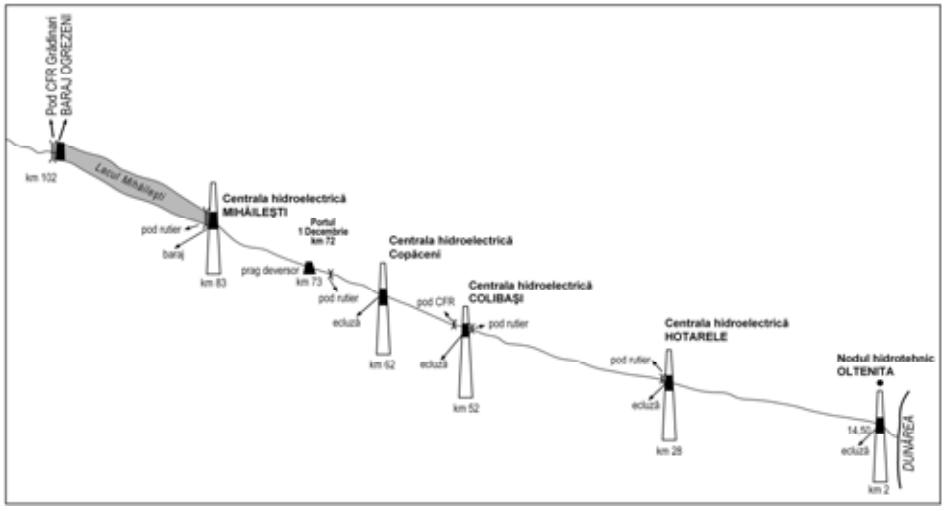

Fig. 89. CANALUL DUNĂRE-ARGEŞ (profil longitudinal)
Plan inițial, realizat circa 70%; stagnat în 1990

Între Barajul Mihăileşti–Cornetu şi barajul Ogrezeni, a fost creat un lac de acumulare, numit **Lacul Mihăileşti**, pentru regularizarea cursului Argeşului în aval şi furnizarea de apă canalului (era prevăzut, şi chiar a şi fost construit, un canal subteran de aducțiune, prin care să se furnizeze apă şi altui lac, acesta deja construit – **Lacul Văcăreşti**, din sudul Bucureştilor. În lungime de 19 km, lacul Mihăileşti, are o suprafață de 1013 ha, lățimi cuprinse între 150 şi 200 m şi diguri, placate cu dale de beton, ce ajung la înălțimi ce depăşesc 10 m, barajul având o lungime de 50 m, înălțimea de 15 m şi fiind dotat cu 3 stăvilare mobile pentru scurgerea apelor; la baza barajului a fost construită o microhidrocentrală.

– ***Canalul Bega*****,** construit în perioada 1722-1760 pe cursul râului Bega, în aval de localitatea Chizătău, pentru navigație, dar şi pentru stăvilirea inundațiilor, este legat în partea sa incipientă de râul Timiş, printr-un canal de deviație. Canalul Bega este folosit de nave mici fluviale pentru transporturi locale, el debuşând în Tisa, pe teritoriul Serbiei.

a. Transportul intern fluvial de mărfuri a variat relativ mult de la un an la altul, înregistrând 1,3 milioane tone în 1938 (2,8% din volumul total de mărfuri transportate la nivel național), 1,1 milioane tone în 1950 (2,3%), 3,4 milioane tone în 1970 (0,3%), 12,0 milioane tone în 1990 (0,5%), 14,4 milioane tone în 1995 (1,9%), 13,1 milioane tone în 2000 (3,8%) şi 12,8 milioane tone în 2003 (3,5%).

Principalele grupe de mărfuri prezente în traficul portuar fluvial în anul 2003 au fost:

- *mărfuri încărcate* (49,7% din total mărfuri transportate pe căi fluviale): minereuri de fier, deşeuri metale feroase (49,6% din cantitatea totală încărcată), materiale de carieră şi balastieră, sulfuri, cretă, sare etc. (19,5%), minereuri şi deşeuri neferoase (7,9%), articole şi produse metalice (8,6%), combustibili minerali solizi (5,5%), materiale de construcții (2,9%), cereale (1,2%), îngrăşăminte (0,9%);
- *mărfuri descărcate* (50,3% din total): minereuri de fier, deşeuri metale feroase (42,7% din totalul mărfurilor descărcate), materiale de carieră şi balastieră, sulfuri, cretă şi sare (24,2%), cereale (9,4%), minereuri şi deşeuri neferoase (7,6%), articole şi produse metalice (1,1%).

b. Transportul fluvial de călători în domeniul fluvial a avut valori foarte variabile în timp, marcate de creşteri şi scăderi succesive: 0,7 milioane persoane în 1938 (0,9% din numărul total de călători la nivel național), 0,6 milioane în 1950, 1,9 milioane în 1970, 1,6 milioane în 1990, 2,0 milioane în 1995, 0,1 milioane în 2000 şi 0,2 milioane în 2004.

În 2003, transportul fluvial de mărfuri s-a efectuat cu 1.680 nave fără propulsie, 918 remorchere şi împingătoare, iar cel de pasageri cu 107 nave.

c. Transportul maritim de mărfuri, relativ neînsemnat, a înregistrat 0,6 milioane tone în 1938 (1,3% din volumul total de mărfuri transportate la nivel național), 0,2 milioane tone în 1950 (0,4%), 4,4 milioane tone în 1970 (0,4%), 27,6 milioane tone în 1990 (1,3%), 13 milioane tone în 1995 (1,7%), 1,4 milioane tone în 2000 (0,4%) şi 0,23 milioane tone în 2003 (sub 0,1%).

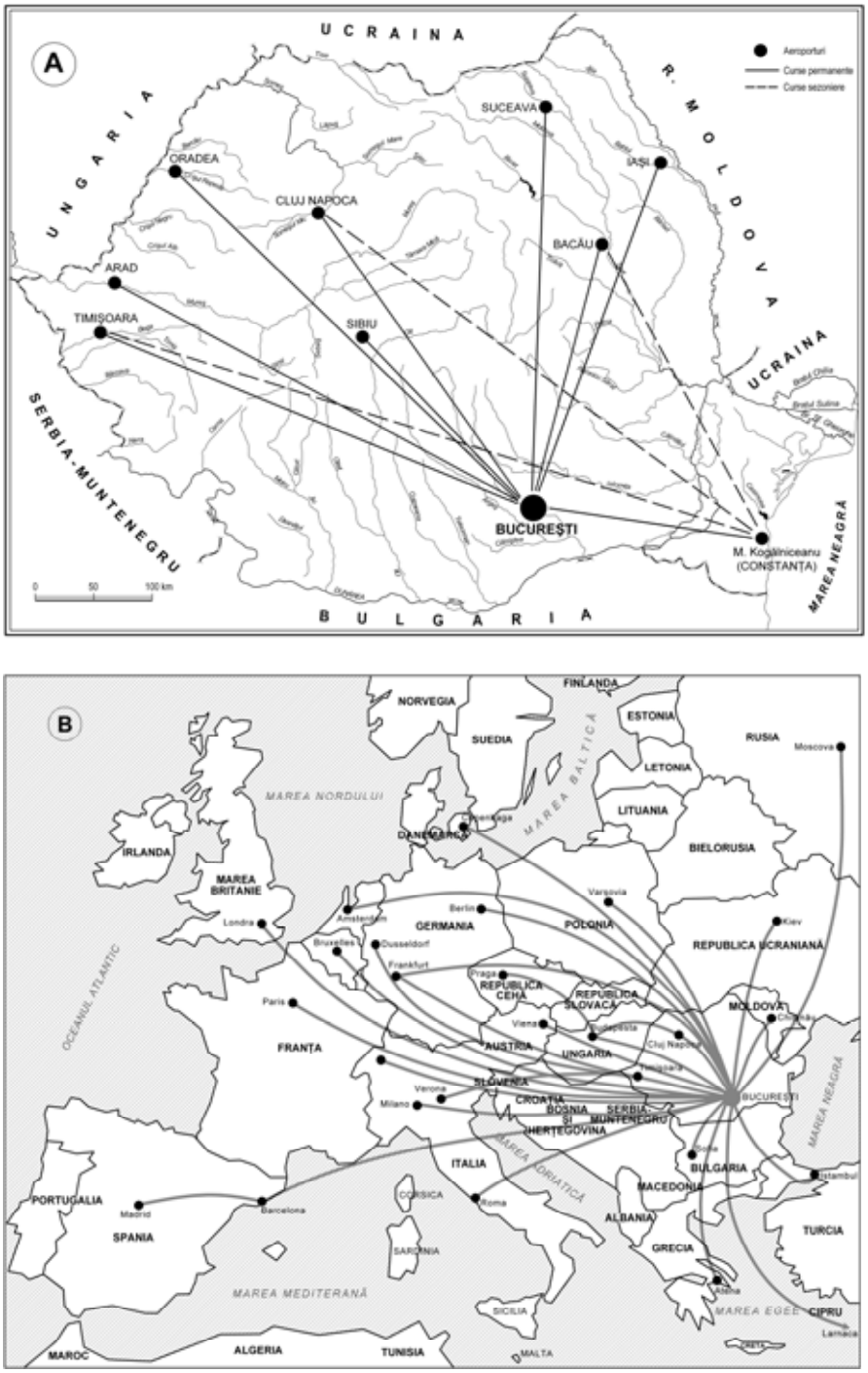

Fig. 90. REȚEAUA AERIANĂ INTERNĂ (A) ȘI REȚEAUA AERIANĂ INTERNAȚIONALĂ EUROPEANĂ (B)

Principalele mărfuri transportate prin traficul portuar maritim în 2003:

- *mărfuri încărcate*: produse şi articole din metal (22,5% din totalul mărfurilor încărcate), produse petroliere (20,8%), cereale (7,1%), materiale de construcţii (7,6%), produse chimice (6,6%), minereuri şi deşeuri feroase (9,2%), îngrăşăminte chimice (7,7%), lemn (6,2%);
- *mărfuri descărcate*: 28,8% petrol, 24,6% minereuri de fier şi deşeuri feroase, 15,8% minereuri şi deşeuri neferoase, 8,6% cereale, 3,7% produse alimentare şi nutreţuri pentru animale, 3,3% produse petroliere, 3,1% combustibili minerali solizi, 2,0% produse chimice, 1,6% îngrăşăminte.

D. **Reţeaua aeriană**

Până în 1970, când sunt înregistrate 18.000 tone, **transportul aerian de mărfuri** era cu totul neînsemnat, apoi creşte la 37.000 tone în 1990, la 46.000 tone în 1995, scade la 8.000 tone în 2000 şi la 4.000 tone în 2004.

a. Transportul aerian de călători creşte de la 12.000 persoane, în 1938, la 14.000 persoane în 1950, la 850.000 persoane în 1970, 2,7 milioane în 1990, scade la 1,9 milioane în 1995, la 1,3 milioane în 2000, şi la 1,34 milioane în 2004.

În perioada postbelică s-a intensificat mult transportul aerian de pasageri, înmulţindu-se atât numărul de aparate de zbor, cât şi cel al traseelor. În anul 2004, liniile aeriene civile dispuneau de 34 aeronave de călători (cu 2.617 locuri capacitate de transport) şi de un aparat pentru transportul mărfurilor; în afara aeroportului Bucureşti-Otopeni (numit în prezent „Henri Coandă“), cu cel mai mare trafic internaţional, legat prin linii aeriene de multe aeroporturi străine, mai sunt 2 aeroporturi cu trafic mixt (intern şi internaţional) – Timişoara şi Mihail Kogălniceanu (Constanţa) şi aeroporturi pentru trafic intern (Băneasa – Bucureşti, Sibiu, Cluj, Arad, Oradea, Satu Mare, Baia Mare, Tg. Mureş, Suceava, Iaşi).

E. **Structura şi evoluţia transporturilor de mărfuri şi călători**, pe categorii de transporturi, sunt prezentate în tabelul 18.

Tabelul 18

Structura şi evoluţia transporturilor de mărfuri şi călători

	MĂRFURI (%)						CĂLĂTORI (%)				
	Feroviar	Auto	Fluvial	Maritim	Aerian	Prin conducte	Feroviar	Auto	Fluvial	Maritim	Aerian
1938	56,2	38,0	2,8	1,3	*	1,7	94,1	4,9	0,9	0,1	*
1950	71,3	24,0	2,3	0,4	*	2,0	90,7	8,8	0,4	0,1	*
1970	16,6	81,6	0,3	0,4	*	1,1	47,6	52,0	0,3	*	0,1
1990	9,8	87,3	0,5	1,3	*	1,1	34,2	65,5	0,1	–	0,2
1995	13,7	80,6	1,9	1,7	*	2,1	33,5	65,8	0,4	–	0,3
2000	20,0	73,5	3,7	0,4	*	2,4	36,2	63,4	*	–	0,4
2003	19,3	74,3	3,5	*	*	2,9	30,4	69,2	*	–	0,4

* sub 0,1%

F. **Alte categorii de transporturi şi comunicaţii**

La începutul anului 2004, în România, funcţionau 8.380 unităţi de poştă (din care 6.960 în localităţi rurale) şi existau 144 staţii publice şi 277 staţii private de radiodifuziune, 83 staţii publice, 106 staţii private şi 430 translatoare de televiziune, precum şi 9.306 mii abonamente telefonice (45,2% în reţeaua telefonică fixă, 54,8% în reţeaua telefonică mobilă).

3.3.6. **Geografia comerţului**

Comerţul, activitate cu veche tradiţie, bazată pe circulaţia mărfurilor, are ca elemente definitorii vânzarea de către producător şi cumpărarea de către consumator.

Dezvoltarea puternică a acestui domeniu a făcut să apară o categorie, aşa-numită de „negustori", care a înlocuit în mare măsură schimbul direct dintre producător şi consumator, intermediind această acţiune, adică fiind şi cumpărător şi vânzător, în acelaşi timp.

A. **Comerţul interior**

Activitatea de comerţ care se desfăşoară în interiorul ţării, prin unităţi specializate, prin negustori sau prin schimb direct, a înregistrat o adevărată explozie după 1990, apărând magazine uriaşe, complexe comerciale în toate marile oraşe (*supermarket*-uri), magazine universale mici şi mari, chioşcuri, iar pieţele s-au extins şi s-au înmulţit. Oferta comercială a crescut enorm şi s-a diversificat, iar consumul s-a ridicat la cote deosebit de înalte.

Evoluţia comerţului interior este reflectată atât de numărul unităţilor comerciale, cât şi de volumul mărfurilor vândute.

Astfel, în **1960** erau 36.610 **magazine**, din care *alimentare* 10.360 (14,5% de carne şi peşte, 20% de pâine, 11,2% de legume şi fructe), *nealimentare* 14.220 (19,1% de textile şi încălţăminte, 8,9% metalo-chimice, 7,9% farmacii, 6,9% librării şi papetării, 5,1% distribuire de produse petroliere, 2,7% materiale de construcţii etc.), *universale şi mixte* 12.020. Numărul unităţilor de *alimentaţie publică* era de 8.620 (9,5% restaurante, 81,4% bufete, bodegi, berării, 9,1% cofetării şi patiserii), *chioşcuri* 4.960 (43,4% alimentare, 29,5% nealimentare, 27,1% alimentaţie publică).

În **1980** erau 49.525 **magazine**, din care *alimentare* 35,5%, *nealimentare* 42,2%, *universale şi mixte* 22,3%; 18.650 *unităţi de alimentaţie publică*, 10.570 *chioşcuri*, iar în **1990** funcţionau 52.900 **magazine** (33,5% alimentare, 45,9% nealimentare, 20,6% universale şi mixte), 20.720 *unităţi de alimentaţie publică* (51,3% bufete, bodegi, berării), 7.800 *chioşcuri.*

Pe forme de proprietate, în 1948 **comerţul public** deţinea 1,8% din numărul total al unităţilor comerciale cu amănuntul, în 1960 deţinea 46,3%, în 1980 îngloba 51,5%, în 1990 totaliza 50,3%; **comerţul cooperatist** 7,8% în 1948, ajunge la 52,5% în 1960, la 48,5% în 1980 şi la 49,7% în 1990. În privinţa **comerţului privat**, ponderea unităţilor a scăzut de la 90,4% în 1948, la 58,1% în 1950 şi la 1,2% în 1960, după care este desfiinţat şi reapare în 1990.

În profil teritorial, numărul cel mai mare de unităţi comerciale cu amănuntul, în 1960, se afla în Bucureşti (10,2%), Prahova (4,3%), Timiş, Bihor, Cluj, Suceava, Mureş (3,1%), iar de unităţi de alimentaţie publică în Bucureşti (8,7%), Prahova (4,2%), Mureş, Timiş, Cluj, Braşov, Suceava, Constanţa, Neamţ, Bacău, Bihor (3,2%). În 1990, cel mai mare număr de unităţi comerciale cu amănuntul era în Bucureşti (7,7%), Prahova (4,3), Constanţa, Bihor, Argeş, Bacău, Suceava, Iaşi, Timiş, Cluj, Hunedoara (2,7%), iar cel de unităţi de alimentaţie publică în Bucureşti (5,6%), Cluj (4,1%), Mureş, Timiş, Prahova, Bihor, Dolj (3,2%).

Volumul şi structura vânzărilor de mărfuri cu amănuntul, pe grupe de mărfuri, au fost în 1990 de 360 miliarde lei – 99% public şi cooperatist (32,8% alimentare, 48,0% nealimentare, 18,2% alimentaţie publică) şi numai 1% comerţ privat.

Pe unităţi administrativ-geografice, volumul cel mai mare al vânzărilor de mărfuri prin **comerţ public şi cooperatist** a fost înregistrat, în 1990, de Bucureşti (15,5%), Constanţa (4,7%), Prahova, Timiş, Cluj, Braşov, Argeş (3,2%). **Comerţul privat** a reapărut în 1990, înregistrând o valoare a mărfurilor distribuite prin unităţile comerciale cu amănuntul de 3,5 miliarde lei, ceea ce reprezenta 0,96% din valoarea tuturor mărfurilor, cele mai ridicate valori fiind consemnate la Bucureşti – 34,6% din totalul comerţului privat, după care urmau judeţele Braşov (5,4%), Argeş, Timiş, Cluj, Bihor, Bacău (2,3%).

– În 1995, ***comerţul cu amănuntul*** a înregistrat 17.930 miliarde lei (preţuri curente), din care 46,6% mărfuri alimentare şi 53,4% mărfuri nealimentare, iar pe forme de proprietate, 15,5% publică, 2,0% mixtă, 79,0% privată, 3,4% cooperatistă, 0,1% obştească. În anul 2003, numărul total al întreprinderilor care au practicat comerţ cu amănuntul a fost 135.072, din care 45,3% magazine nespecializate, cu vânzarea predominantă a produselor alimentare, băuturilor, tutunului, şi 7,9% magazine specializate cu vânzarea aceloraşi produse, 12,1% magazine nespecializate, cu vânzare predominantă de produse nealimentare, 4,2% magazine specializate, cu vânzarea de produse farmaceutice, medicale, de cosmetice şi toaletă, 4,9% magazine profilate pe vânzarea produselor textile, îmbrăcămintei, încălţămintei şi articolelor din piele, 0,9% magazine specializate, cu vânzarea mobilei, articolelor de uz casnic, 2,0% magazine cu vânzarea de aparate electrice, articole de fierărie, vopsitorie şi din sticlă, 14,9% librării şi papetării, articole de ocazie.

Structura celor 135.072 unităţi comerciale cu amănuntul, în 2003, după suprafaţă, se prezenta astfel: până la 120 mp – 127.486 (93,2% private), 120-400 mp – 5.942 (4,3%), 400-1.000 mp – 1.177 (0,86%), 1.000-2.500 mp – 387 (0,28%), 2.500-5.000 mp – 38 (toate private), 5.000-10.000 mp – 33 (toate private), peste 10.000 mp – 9 (toate private).

Volumul mărfurilor a înregistrat 460.160 miliarde lei (preţuri curente) în 2003, din care 45,4% mărfuri alimentare şi 44,6% mărfuri nealimentare, 98,6% fiind în domeniul privat, iar comerţul cu ridicata, 913.630 miliarde lei, din care 97,8% în regim majoritar-privat.

După valoarea mărfurilor, în 2003 comerțul interior era în proporție de 93% integral privat, 1,7% majoritar privat, 2,3% integral străin, 1% majoritar de stat, 0,8% integral de stat, 1,2% cooperatist.

– ***Comerțul cu ridicata*** a fost practicat, în 2003, de 45.600 întreprinderi, din care 22,5% cu activități intermediare de comerț, 3,5% cu produse agricole neprelucrate şi animale vii, 19,4% cu produse alimentare, băuturi şi tutun, 23,7% cu bunuri de consum nealimentare, restul alte activități ale comerțului cu ridicata.

Din totalul de 180.670 unități comerciale cu amănuntul şi cu ridicata , 92,1% au sub 10 salariați, 7,1% au 10-50 salariați, 0,7% au 50-250 salariați şi 0,1% peste 250 salariați.

B. **Comerțul exterior**

În epoca socialistă, acest gen de comerț era monopol de stat, ceea ce limita drastic schimburile cu partenerii străini.

În anii 1950 – 1980, cu excepția anilor 1973 (sold +1.158 milioane lei – curs oficial) şi 1976 (sold +210 milioane lei), soldul comerțului exterior a fost negativ, în 1950, exporturile însumând 1.274 milioane lei şi importurile 1.461 milioane lei (curs oficial) (sold –187 milioane lei), în 1970 exporturile totalizau 11.105 milioane lei, iar importurile 11.171 milioane lei (sold – 656 milioane lei), iar în 1980 exporturile 50.963 milioane lei şi importurile 59.006 milioane lei (sold – 8.043 milioane lei).

Începând cu 1981, datorită creşterii masive a exporturilor (pentru acoperirea datoriilor externe), şi până în 1989, soldul înregistrează valori pozitive, în 1981 fiind de +3.031 milioane lei (curs comercial), în 1984 de +45.190 milioane lei, de +59.995 milioane lei în 1998 şi de +32.800 milioane lei în 1989.

Din 1990, soldul comerțului exterior devine negativ (-74.721 milioane lei, curs comercial), în 1995 a fost de -2.368 milioane dolari SUA (59,4% în sectorul privat), în 2000 de -2.688 milioane dolari (86,8%), în 2003 de -6.385 milioane dolari.

Valoarea mărfurilor **exportate** în 1995 a fost de 7.910 milioane dolari SUA (din care sectorul privat 41,2%), în 2000 de 10.367 milioane dolari (65,7%), în 2003 de 17.618 milioane dolari (15.614 euro).

În privința mărfurilor **importate,** valoarea acestora a totalizat 10.278 milioane dolari în 1995, din care sectorului privat i-au revenit 45,4%, în anul 2000 a fost de 13.055 milioane dolari (70% sectorul privat) şi de 24.003 milioane dolari sau 21.201 milioane euro în anul 2003.

– ***Structura valorică pe țări a exporturilor*** în 2003 a fost dominată net de Uniunea Europeană (în componența din 2004), cu 72,7%. Pe țări, ponderile cele mai mari revin Italiei (24,2%), Germaniei (15,7%), Franței (7,3%) şi Marii Britanii (6,7%), după care urmează (în ordinea descrescătoare a ponderilor) Turcia (5,1%), Olanda (3,6%); SUA, Ungaria, Austria, Grecia, Spania, Bulgaria, China, Belgia, (1,6%); Polonia, Iugoslavia, R. Moldova, Siria, Croația, Egipt, Norvegia (0,6%); Elveția, Israel, Cehia, Suedia, Iran (0,5%); Slovenia, Ucraina, Rusia, Slovacia (0,3%); Portugalia, Danemarca, Irlanda (0,2%); Finlanda (0,07%), Luxemburg (0,03%).

– ***Structura valorică pe țări a importurilor*** în 2003 a fost dominată în proporție de 65,5% de Uniunea Europeană. Jumătate din valoarea importurilor s-a efectuat cu 4 țări (Italia – 19,5%, Germania – 14,8%, Rusia – 8,3%, Franța – 7,4%), după care au urmat (în ordine descrescătoare) Turcia (3,8%), Ungaria, Austria, Marea Britanie şi China (2,7%); SUA, Polonia, Ucraina, Cehia şi Olanda (1,9%); Spania, Belgia, Grecia, Japonia, Brazilia, R. Coreea, Slovacia şi Kazahstan (1,0%); Bulgaria, Suedia, Elveția, Canada, Slovenia şi Israel (0,5%); apoi, sub 0,5%, Danemarca, Irlanda, Portugalia, Finlanda, R. Moldova, Serbia (0,1%); Luxemburg (0,05%).

Fig. 91. STRUCTURA COMERȚULUI EXTERIOR

– ***Structura valorică pe mărfuri a exporturilor şi a importurilor***, în 2003, este prezentată în tabelul 19.

Tabelul 19

Structura exporturilor şi importurilor (2003)

	MĂRFURI SAU GRUPE DE MĂRFURI	EXPORT	IMPORT
		15.614 (euro)	21.201 (euro)
		%	%
1	Animale vii	0,9	0,1
2	Carne şi produse din carne	0,2	0,8
3	Cereale şi preparate pe bază de cereale	0,2	1,8
4	Legume şi fructe	0,5	0,8
5	Zahăr, produse zaharoase, miere	0,2	0,6
6	Cafea, ceai, cacao, condimente	–	0,5
7	Tutun	0,1	0,8
8	Cauciuc brut (sintetic şi regenerat)	*	0,2
9	Lemn	2,7	*
10	Fibre textile şi deşeuri textile	0,1	0,7
11	Minereuri şi deşeuri metalice	2,5	1,3
12	Cărbune, cocs, brichete	–	1,2
13	Petrol şi produse petroliere	5,9	6,2
14	Gaze şi produse pe bază de gaze	0,2	3,4
15	Energie electrică	0,4	0,1
16	Produse chimice organice şi anorganice	1,5	1,3
17	Produse medicinale şi farmaceutice	0,1	0,2
18	Uleiuri şi substanţe parfumate, preparate pentru toaletă	0,4	1,4
19	Îngrăşăminte chimice	1,3	0,1
20	Mase plastice	1,3	2,7
21	Alte materiale şi produse chimice	0,1	1,3
22	Piei şi blănuri	0,4	3,0
23	Cauciuc prelucrat	1,6	1,3
24	Articole din lemn (exclusiv mobilă)	1,8	0,8
25	Hârtie, carton, produse din acestea	0,7	1,8
26	Fire, ţesături, produse textile	2,5	12,0
27	Articole din minerale nemetalice	1,3	1,7
28	Fier şi oţel	7,4	3,3
29	Metale neferoase	1,9	0,9
30	Articole din metal	1,7	3,2
31	Maşini generatoare de putere	1,3	1,0
32	Maşini şi aparate pentru diferite ramuri industriale	4,5	9,2
33	Maşini şi aparate pentru procesare	0,6	4,3
34	Aparate şi echipamente de telecomunicaţii	2,7	3,0
35	Maşini şi aparate electrice	7,0	8,4
36	Vehicule rutiere şi echipamente de transport	5,6	6,0
37	Mobilă	4,5	0,6
38	Îmbrăcăminte şi accesorii	23,1	2,4
39	Încălţăminte	8,1	1,5
40	Diverse alte articole	4,7	10,1

* sub 0,01%

3.3.7. **Activităţi social-culturale**

Această categorie de activităţi are un rol important în procesul de instruire şi educaţie, în protecţia socială şi în acţiunile de cultură.

A. **Învăţământul**

În anul şcolar 1990/1991 erau în activitate 28.303 unităţi şcolare, cu peste 5 milioane populaţie şcolară, în 1995/1996 numărul unităţilor a crescut la 29.536 şi al populaţiei şcolare a scăzut la 4,7 milioane, iar în 2003/2004 unităţile şcolare au scăzut la 18.012 şi populaţia şcolară la 4,5 milioane; şi numărul personalului didactic a prezentat o dinamică oscilantă, crescând de la 265.880, în 1990/1991, la 306.160 în 1995/1996, scăzând apoi la 281.270 în 2003/2004.

Tabelul 20

Structura pe forme de învăţământ

Structuri şcolare	1990/1991			1995/1996			2003/2004		
	Unităţi	Populaţie şcolară	Personal didactic	Unităţi	Populaţie şcolară	Personal didactic	Unităţi	Populaţie şcolară	Personal didactic
Grădiniţe	12.530	752.140	37.000	12.772	697.890	38.910	7.616	636.709	34.585
Şcoli primare şi gimnaziale	13.510	2.730.300	163.860	13.985	2.541.950	172.150	8.714	2.122.226	150.510
Licee	1.198	995.690	51.730	1.284	787.210	62.410	1.397	758.917	58.925
Şcoli profesionale şi de ucenici	707	365.860	4.210	776	285.450	7.890	79	279.124	5.782
Şcoli tehnice de maiştri şi postliceale	310	29.225	980	624	54.640	2.190	84	54.732	1.333
Instituţii de înv. superior - facultăţi	48 186	192.810	13.930	95* 437*	336.140	22.610	122* 754*	620.785	30.137
Număr elevi la 10.000 loc.	1.776			1.618			1.479		
Număr studenţi la 10.000 loc.	83			148			286		

* inclusiv unităţile private

În profil teritorial, învăţământul preşcolar şi preuniversitar prezintă diferenţieri sensibile de la o perioadă la alta şi de la un judeţ la altul.

Astfel, comparând doi ani şcolari, unul de la începutul perioadei de tranziţie (1990/1991) şi altul fiind anul şcolar 2003/2004, situaţia se prezintă astfel:

a. **Învăţământul primar şi gimnazial**

– 1990/1991

- *şcoli* (total 13.510): Bacău (4,1%), Bihor, Iaşi, Argeş, Suceava, Vaslui, Mureş, Cluj, Prahova, Gorj (3,0%); Tulcea (1,0%), Ialomiţa, Covasna, Brăila, Călăraşi, Giurgiu (1,4%);
- *elevi* (total 2.730.300): Bucureşti (9,9%), Iaşi (4,0%), Prahova, Bacău, Constanţa, Suceava, Braşov, Galaţi, Argeş, Dolj, Cluj (3,0%); Covasna (1,1%), Sălaj, Giurgiu, Tulcea, Ialomiţa, Mehedinţi, Călăraşi (1,4%);

- *personal didactic* (total 163.860): Bucureşti (7,9%), Iaşi (6,6%), Bacău (4,2%), Suceava, Prahova, Argeş, Cluj, Constanța, Bihor, Dolj, Mureş, Neamț (2,9%); Covasna (1,1%), Giurgiu, Tulcea (1,0%).

– 2003/2004

- *şcoli* (total 8.714): Iaşi (5,4%), Mureş, Buzău, Prahova, Dâmbovița, Vrancea, Vaslui, Bacău, Suceava, Harghita (2,9%);
- *elevi* (total 2.122.226): Bucureşti (6,6%), Suceava (3,9%), Bacău, Prahova, Constanța, Dolj, Timiş, Galați, Argeş, Bihor (2,8%);
- *personal didactic* (total 150.510): Bucureşti (5,9%), Iaşi, Suceava, Dolj, Bacău, Bihor, Cluj, Mureş, Prahova, Argeş, Timiş, Constanța, Maramureş (2,8%).

b. **Învățământul liceal**

– 1990/1991

- *licee* (total 1.198): Bucureşti (8,5%), Cluj (5,1%), Timiş, Constanța, Braşov, Dolj, Prahova (3,4%); Giurgiu (0,8%), Călăraşi, Ialomița, Covasna, Sălaj, Tulcea (1,3%).
- *elevi* (total 995.690): Bucureşti (11,3%), Prahova (4,0%), Constanța, Iaşi, Dolj, Argeş, Cluj, Bacău, Bihor (3,0%); Giurgiu (0,9%), Ialomița, Tulcea (1,1%);
- *personal didactic* (total 51.730): Bucureşti (11,1%), Cluj (4,3%), Iaşi, Dolj, Prahova, Constanța, Argeş, Braşov, Timiş, Bacău (3,0%)); Giurgiu (0,9%), Ialomița, Tulcea, Călăraşi, Sălaj (1,2%);
- *pe profile*, învățământul liceal avea următoarea structură: teoretice – 35,5% (elevi 17,5% din numărul elevilor din învățământul liceal), industriale – 37,8% (elevi 59,0%), agricole – 10,3% (12,6%), economice şi de administrație – 3,9% (5,5%), şcoli normale – 3,0% (1,0%), de artă – 2,6% (0,4%), sanitare – 2,2% (1,5%), de educație fizică – 1,4% (0,5%), teologic – 1,2% (0,2%), de informatică – 0,7% (1,1%), speciale (pentru deficienți) – 0,5% (0,05%), silvice – 0,4% (0,3%), militare – 0,4% (0,3%), metrologice – 0,08% (0,07%).

– 2003/2004

- *licee* (total 1.397): Bucureşti (7,7%), Cluj (4,4%), Timiş, Constanța, Iaşi, Dolj, Braşov, Prahova, Bihor, Suceava, Argeş (2,9%);
- *elevi* (total 758.917): Bucureşti (12,2%), Constanța (3,9%), Iaşi, Argeş, Prahova, Timiş, Cluj, Dolj, Bihor, Braşov, Bacău, Suceava (2,9%);
- *personal didactic* (total 58.925): Bucureşti (10,3%), Iaşi (4,2%), Constanța, Cluj, Argeş, Prahova, Braşov, Timiş, Bihor, Bacău, Mureş, Galați, Suceava (2,8);
- *pe profile* (de zi, seral, frecvență redusă, deschis la distanță): licee şi colegii teoretice (inclusiv cele de informatică) – 39,2% (elevi 48,1%), industriale (inclusiv de metrologie) – 32,3% (29,2%), economice şi de administrație – 7,3% (11,2%), agricole – 4,7% (2,1%), teologice – 5,1% (1,8%), de artă – 3,1% (1,8%), şcoli normale (pedagogice) – 2,4% (1,3%), educație fizică – 2,1% (2,0%), silvice – 1,4% (0,1%), veterinare – 1,3% (0,9%), militare – 0,4% (0,2%), speciale (pentru deficienți) – 0,7% (0,1%).

c. **Învăţământul profesional şi de ucenici**

– 1990/1991

- *şcoli* (total 707): Bucureşti (7,2%), Timiş (4,2%), Argeş, Prahova, Cluj, Braşov, Iaşi (3,7%); Călăraşi, (0,7%), Tulcea, Giurgiu, Ialomiţa, Mehedinţi, Bistriţa-Năsăud (1,3%);
- *elevi* (total 365.860): Bucureşti (11,3%), Iaşi (4,9%), Prahova, Timiş, Argeş, Dolj, Cluj, Galaţi, Constanţa, Braşov, Sibiu, Bihor, Bacău (2,8%); Giurgiu (0,6%), Ialomiţa, Sălaj, Mehedinţi, Covasna (1,0%);
- *personal didactic* (total 4.210): Bucureşti (9,0%), Iaşi (6,3%), Bihor, Dolj, Argeş, Timiş, Neamţ, Arad, Prahova (3,8%); Tulcea (fără); Călăraşi (0,3%), Giurgiu, Mehedinţi (0,4%).

– 2003/2004

- *şcoli* (total 79): Bacău (11,4%), Neamţ, Suceava, Iaşi, (5,1%);
- *elevi* (total 279.124): Bucureşti (8,1%), Iaşi (4,9%), Prahova, Galaţi, Bacău, Suceava (3,6%);
- *personal didactic* (total 5.782): Timiş (8,1%), Sibiu, Iaşi, Arad, Suceava, Bistriţa-Năsăud (5,0%).

d. **Învăţământul tehnic de maiştri şi postliceal**

– 1990/1991

- *şcoli* (total 310): Bucureşti (14,9%), Braşov (5,6%), Sibiu, Constanţa, Hunedoara, Vâlcea, Dolj, Timiş, Cluj, Argeş (3,7%); fără şcoli Giurgiu, Ialomiţa, Teleorman;
- *elevi* (total 29.225): Sibiu (25,7%), Bucureşti (22,2%), Braşov (9,2%), Argeş, Iaşi, Cluj (8,2%);
- *personal didactic* (total 980): Sibiu (33,3%), Braşov (13,0%), Bihor, Argeş (10,7%); fără personal didactic – Alba, Arad, Bacău, Botoşani, Brăila, Călăraşi, Dâmboviţa, Giurgiu, Galaţi, Harghita, Ialomiţa, Iaşi, Mureş, Prahova, Satu Mare, Suceava, Vâlcea.

– 2003/2004

- **şcoli** (total 84):Cluj (11,9%), Bucureşti (11,9%), Prahova (4,8%), Buzău (4,8%);
- **elevi** (total 54.732): Bucureşti (14,9%), Cluj (4,9%), Mureş, Iaşi, Prahova, Dolj (4,4%);
- **personal didactic** (total 1.333): Argeş (10,5%), Bucureşti, Timiş, Sibiu, Braşov (5,2%); Constanţa, Olt, Mureş, Arad (4,1%).

e. **Învăţământul superior**

***– 1938/1939*:** 16 instituţii de învăţământ superior (cu 33 de facultăţi), din care 7 în Bucureşti (22 facultăţi), 4 la Iaşi (7 facultăţi), 3 la Cluj (9 facultăţi), 2 la Timişoara (6 facultăţi), numărul total de studenţi fiind de 26.490, iar al personalului didactic de 2.195.

***– 1950/1951**:* numărul instituţiilor de învăţământ superior era de 54 (cu 136 facultăţi), din care 22 în Bucureşti (54 facultăţi), 9 la Cluj (31 facultăţi), 7 la Iaşi (23 facultăţi), 6 la Timişoara (12 facultăţi), 2 la Braşov (6 facultăţi) şi câte una la Craiova (2 facultăţi), Galaţi (1 facultate), Tg. Mureş (5 facultăţi), Petroşani

(1 facultate), Constanța (1 facultate), Arad (2 facultăți), Brad (1 facultate), Câmpulung Moldovenesc (1 facultate), iar numărul studenților a fost de 53.000 şi cel al personalului didactic de 8.520.

– ***1990/1991***: învățământul superior cuprindea 48 instituții (cu 186 facultăți), situate în Bucureşti – 15 (cu 53 facultăți), Cluj – 6 (26 facultăți), Iaşi – 5 (31 facultăți), Timişoara – 4 (17 facultăți), Tg. Mureş – 3 (5 facultăți), Constanța – 3 (5 facultăți), apoi câte una în Craiova (9 facultăți), Braşov (9 facultăți), Galați (5 facultăți), Ploieşti (3 facultăți), Petroşani (2 facultăți), Sibiu (4 facultăți), Piteşti (2 facultăți), Baia Mare (3 facultăți), Suceava (3 facultăți), Oradea (3 facultăți), Bacău (2 facultăți), Arad (1 facultate); numai facultăți erau la Hunedoara, Brăila şi numai secții la Rm. Vâlcea, Cugir, Alba Iulia, Satu-Mare, Bistrița. Numărul studenților a fost în acel an şcolar de 192.810 (din care străini 8.640), iar al personalului didactic de 13.930, ceea ce înseamnă aproape 14 studenți la o persoană cu activitate didactică şi 83 studenți la 10.000 locuitori.

– ***1995/1996***: numărul instituțiilor de învățământ superior a fost de 95*, în componența cărora figurau 437* facultăți, frecventate de 336.140 studenți (străini, 13.360) (81,3% la învățământul de zi, 3,6% la frecvență redusă, 15,1% la învățământul la distanță) şi având 22.610 personal didactic; aproape 15 studenți la o persoană cu activitate didactică şi 148 studenți la 10.000 locuitori.

– ***2003/2004***: au funcționat 122 instituții de învățământ superior (din care 67 private), cu 754 facultăți (241 private), frecventate de 620.785 studenți (din care 9.006 străini) (143.900 în unitățile private) şi având 30.137 personal didactic (3.740 în instituții private), cu o răspândire teritorială apreciabilă, cele 122 universități fiind situate în 30 localități, având, însă, filiale (facultăți sau secții) şi în alte 34 localități (tabelul 21).

Celelalte centre, în care sunt numai facultăți, ca filiale ale universităților din alte localități, sunt: *Blaj* – 5 facultăți (396 studenți), *Satu-Mare* – 5 facultăți (714 studenți), *Rm. Vâlcea* – 5 facultăți (3.320 studenți), *Hunedoara* – 3 facultăți (1.140 studenți), *Deva* – 1 facultate (176 studenți), *Sf. Gheorghe* – 3 facultăți (485 studenți), *Călăraşi* – 3 facultăți (760 studenți), *Piatra Neamț* – 3 facultăți (226 studenți), *Zalău* – 3 facultăți (270 studenți), *Focşani* – 3 facultăți (213 studenți), *Sighetu Marmației* – 2 facultăți (230 studenți), *Câmpulung* – 2 facultăți (854 studenți), *Amara* – 2 facultăți (740 studenți), *Marghita* – 1 facultate (55 studenți), *Caransebeş* – 1 facultate (190 studenți), *Gheorgheni* – 1 facultate (300 studenți), *Beiuş* – 1 facultate (110 studenți), *Năsăud* – 1 facultate (64 studenți), *Vatra Dornei* – 1 facultate (21 studenți), *Bârlad* – 1 facultate (140 studenți), *Aiud* – 1 facultate (22 studenți), *Tg. Secuiesc* – 1 facultate (85 studenți), *Odorhei* – 1 facultate (84 studenți), *Miercurea Ciuc* – 2 facultăți (900 studenți), *Toplița* – 1 facultate (15 studenți), *Făget* – 1 facultate (18 studenți), *Slobozia* – 1 facultate (71 studenți), *Giurgiu* – 1 facultate (486 studenți), *Crevedia* (jud. Dâmbovița) – 1 facultate (121 studenți), *Slatina* – 5 facultăți (701 studenți), *Reghin* – 1 facultate (32 studenți), *Sebiş* – 1 facultate (64 studenți)[1], *Sighişoara* – 2 facultăți (54 studenți), (fără personal didactic), *Bistrița* – 6 facultăți (780 studenți), *Buzău* – 2 facultăți (493 studenți), *Mediaş* – 1 facultate (20 studenți).

* include şi unitățile private

Tabelul 21

Centrele universitare (2003/2004)

2002/2003 Oraşe	Universităţi		Facultăţi		Studenţi		Personal didactic	
	Total (nr)	Privat (nr)	Total (nr)	Privat (nr)	Total (mii)	Privat (mii)	Total (mii)	Privat (mii)
1. Bucureşti	41	27	197	93	190,6	66,9	10,0	1,9
2. Iaşi	12	7	66	18	60,0	8,3	3,7	0,3
3. Cluj Napoca	10	4	56	8	58,4	5,1	3,4	0,3
4. Timişoara	8	4	53	20	42,4	5,7	2,7	0,2
5. Constanţa	6	3	32	9	27,0	8,9	1,0	*
6. Braşov	5	3	29	10	24,0	7,2	1,1	*
7. Oradea	5	4	28	5	21,0	2,5	1,3	*
8. Craiova	4	2	27	7	28,5	2,2	1,4	*
9. Sibiu	4	1	28	4	22,9	1,6	0,8	*
10. Tg. Mureş	3	–	16	5	10,9	1,5	0,6	*
11. Arad	2	1	20	12	14,8	7,4	0,5	0,1
12. Galaţi	2	1	17	4	16,9	2,2	0,8	*
13. Alba Iulia	2	1	10	6	6,3	0,8	0,2	*
14. Bacău	2	1	8	3	5,3	1,1	0,2	*
15. Tg. Jiu	2	1	9	3	6,1	1,2	0,1	*
16. Ploieşti	2	1	6	1	8,7	*	0,4	–
17. Baia Mare	1	–	8	3	5,3	1,1	0,2	*
18. Piteşti	1	–	16	3	17,8	2,7	0,5	*
19. Târgovişte	1	–	12	–	10,0	–	0,3	–
20. Suceava	1	–	10	–	8,6	–	0,3	–
21. Brăila	1	1	4	2	2,4	1,6	*	*
22. Drobeta-Tr. Severin	1	1	7	4	3,5	1,0	*	*
23. Lugoj	1	1	3	2	1,3	1,2	*	*
24. Petroşani	1	–	4	–	6,1	–	0,2	–
25. Botoşani	1	1	3	2	0,2	*	–	–
26. Băile Herculane	1	1	3	3	1,1	1,1	*	*
27. Reşiţa	1	–	2	–	3,0	–	*	–
28. Alexandria	1	1	5	2	1,4	0,3	*	*

* sub 0,01

În învăţământul de zi au fost cuprinşi 77,8% din totalul studenţilor înscrişi, 10,7% la frecvenţă redusă, 11,1% la învăţământul la distanţă şi 0,4% la seral, iar din totalul studenţilor de la facultăţile private, 64,8% au fost la învăţământul de zi, 31,3 la frecvenţă redusă, 3,7% la învăţământul la distanţă şi 0,2% la seral.

Pe grupe de specializări, învăţământul superior a fost astfel structurat, după numărul studenţilor: profil universitar-pedagogic 30,1%, economic 27,8%, tehnic 25,5%, juridic 9,8%, medico-farmaceutic 5,3% şi artistic 1,5%. În anul universitar 2003/2004, au revenit 21 studenţi la o persoană cu activitate didactică.

B. **Activitățile culturale**, cu unele oscilații de la un an la altul, au înregistrat, în perioada 1990-2003, un uşor regres, în privința caselor de cultură şi a căminelor culturale, a bibliotecilor şi a cinematografelor, a publicațiilor beletristice şi ştiințifice, a muzeelor şi a caselor memoriale, marcând, însă, o adevărată explozie în domeniul mass-media (ziare, publicații periodice, programe de radio şi televiziune, internet etc.).

– Astfel, numărul de ***biblioteci*** a crescut de la 3.100, în 1938, la 37.221 în 1950, apoi a scăzut continuu, la 22.338 în 1970, la 16.665 în 1990 şi la 13.169 în 2003, structura actuală fiind dominată net de bibliotecile şcolare (69,9%) (din unitățile învățământului preuniversitar), după care urmează bibliotecile publice (22,1%) (județene, orăşeneşti, comunale), bibliotecile pe specialități (7,2%) (agenți economici, institute de cercetare) şi cele universitare (0,8%) (în cadrul unităților de învățământ superior), bibliotecile naționale, în număr de 4 (Biblioteca Națională a României, Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Pedagogică Națională, Biblioteca Militară Națională), fiind localizate în Bucureşti.

Bibliotecile publice, cu dispersia cea mai mare, prezente în toate județele, sunt puse la dispoziția tuturor cetățenilor şi au un profil complex, județele cu cel mai mare număr fiind Olt (101), Dolj, Argeş, Prahova, Suceava, Bihor, Iaşi (89), însumând 23,7% din totalul acestora; după numărul de volume, primele locuri sunt ocupate de județele Mureş, Bihor, Cluj, Suceava, Bacău, Dolj, Iaşi şi Timiş.

– ***Muzeele***, cu un rol deosebit instructiv-educativ (şi turistic), au înregistrat o creştere continuă, de la 83 unități, în 1938, la 121 în 1950, la 293 în 1970, la 450 în 1990, la 519 în 2000 şi 551 în 2003, în prezent fiind astfel structurate: 23,7% istoria culturii, 22,9% de artă, 18,0% de istorie, 13,1% de etnografie şi folclor, 6,5% de ştiințele naturii, 2,9% de istoria ştiinței şi tehnicii, 12,9% cu profil mixt sau complex. Muzeele sunt situate cu precădere în localitățile urbane şi în centrele rurale cu rezonanțe istorice, etnografice, de artă populară, cu particularități ale mediului şi ale activităților economice etc.

– ***Teatrele*****,** unități de mare atracție şi de veche tradiție în țara noastră, au marcat creşteri numerice diferite, de la 20, în 1938, la 57 în 1950, la 143 în 1970, la 147 în 2003. În prezent, 38,8% sunt teatre cu profil dramaturgic, 17,0% teatre de păpuşi, 6,1% muzicale şi de operetă, 4,8% de operă.

De asemenea, ca **instituții de spectacol** mai figurează 18 unități de filarmonică şi orchestre simfonice, 8 orchestre populare (față de 23 în 1990), 22 ansambluri artistice şi 1 circ.

Aceste unități sunt situate în localitățile urbane, cu precădere în marile oraşe.

– ***Cinematografele*** au înregistrat o creştere numerică explozivă în perioada postbelică, de la 338, în 1938, la 1.300 în 1950 şi la 6.275 în 1970, ulterior, ca urmare a concurenței din ce în ce mai puternice a televiziunii, numărul lor scade la 4.637 în 1990 şi, apoi vertiginos, la 191 în 2003. Cel mai mare număr de cinematografe se află în județele Constanța (19), Bucureşti (16), Cluj, Timiş, Prahova, Arad (câte 8), iar cel mai mic în județele Călăraşi, Giurgiu, Bistrița-Năsăud, Alba (câte 1).

– Numărul de ***cărți și broșuri*** a avut dinamica cea mai activă, crescând de la 1.475 titluri, în 1990, la 5.517 în 1995 și la 12.864 în 2003.

Structura acestor publicații a fost dominată, în 2003, de literatură (26,6%), și de cărți de inginerie, tehnologie, industrie (9,7%), după care au urmat lucrările generale (8,0%), de științe medicale și sănătate publică (6,3%), de științe politice și economice (5,7%), de științe naturale (5,3%), de drept și administrație publică (4,8%), de conducere, organizare și management (4,2%), de religie și teologie (4,0%), de matematică (4,1%), învățământ și educație (3,8%), filosofie, psihologie, etică (3,4%), istorie, arheologie (3,5%), agricultură, silvicultură, pescuit (2,1%), geografie (2,0%), sociologie, statistică (1,3%), jocuri și sport, etnografie și folclor, științe militare, arte plastice, muzică, teatru și film etc.

– ***Ziarele, revistele și alte publicații periodice*** au înscris o evoluție ascendentă, dar cu oscilații de la un an la altul. Astfel, numărul cotidienelor, revistelor și periodicelor a crescut de la 263, în 1950, la 648 în 1970, la 1.444 în 1990 și la 2.013 în 2003.

– În privința ***radioului și televiziunii***, numărul posturilor de emisie a crescut considerabil după 1990, iar al abonamentelor a oscilat sensibil de la un an la altul. Astfel, în 1990 erau înregistrate 2,4 milioane abonamente radio, în 1995 numărul lor depășise 4,4 milioane, în 1997 scăzuse la 4,1 milioane, în 1999 la 3,6 milioane, în 2000 la 3,1 milioane, în 2003 a crescut la 6,2 milioane, iar al abonamentelor de televiziune a fost de 3,6 milioane în 1990, de 4,2 milioane în 1995, a scăzut la 4,0 milioane în 1997, la 3,7 milioane în 1999, la 3,3 milioane în 2002, dar a crescut la 5,9 milioane în 2003.

La 1.000 locuitori au revenit 129 abonamente radio în 1990, 196 în 1995 și 121 în 2002, iar raportul abonamentelor la televiziune la 1000 locuitori a fost 157 în 1990, 184 în 1995 și 150 în 2003.

Din totalul orelor programelor emisiunilor de radio, posturilor majoritar-private, au revenit 93,5%, iar din al celor de televiziune 83%.

Pe județe, numărul cel mai mare de abonamente la televiziune îl înregistrează București (11,5%), Prahova (4,1%), Timiș, Bacău, Constanța, Argeș, Iași, Cluj, Brașov (3,0%).

C. **Ocrotirea sănătății**

Domeniu strâns legat de nivelul de viață al populației, ocrotirea sănătății s-a desfășurat în condiții relativ satisfăcătoare în domeniul urban, dar sub necesități în mediul rural, multe sate întâmpinând probleme deosebit de dificile în această privință, situație care se menține încă și în perioada actuală.

a. **Unitățile medico-sanitare**

Atât ca număr, cât și ca repartiție geografică, unitățile medico-sanitare au înregistrat modificări relativ însemnate și variații remarcabile în perioada postbelică (tabelul 22).

Tabelul 22

Unitățile medico-sanitare

Nr. crt.	Unităţi medico-sanitare	1990		1995		2003	
		Total	Privat	Total	Privat	Total	Privat
1	Spitale	423	–	414	2	427	5
2	Policlinici	540	–	577	56	213	168
3	Dispensare medicale	5.883	–	6.016	–	304	–
4	Centre de sănătate	–	–	84	–	65	–
5	Sanatorii TBC	16	–	13	–	9	–
6	Sanatorii balneare	–	–	–	–	5	–
7	Preventorii	15	–	13	–	6	–
8	Cabinete medicale	...	...	2.650	2.650	18.031	6.445
9	Cabinete stomatologice	...	...	2.422	2.422	8.210	4.934
10	Centre medicale	...	...	...	..	146	113
11	Laboratoare medicale	...	...	147	147	414	414
12	Laboratoare tehnică dentară	...	...	783	783	1.194	1.194
13	Farmacii şi puncte farmaceutice	2.609	1.210	3.865	2.648	4.947	4.427
14	Depozite farmaceutice	...	...	295	295	475	475

... lipsă date statistice

În profil teritorial, unitățile medico-sanitare prezintă o dispersie mare, înregistrându-se multe deosebiri de la o unitate geografică la alta sau de la un județ la altul.

– Din totalul de ***427 spitale***, în anul 2003, prezente în toate județele, erau concentrate în proporție de 11,6% în Bucureşti (52 spitale), Iaşi (4,7%), Cluj (4,5%), Argeş, Timiş, Prahova, Bihor (3,6%); cele 5 spitale private erau situate în Cluj (2), Bucureşti, Prahova şi Bacău (câte 1).

– ***Policlinicile*** (în total 213) (40 în proprietate majoritară de stat) se aflau în 2003, în cea mai mare parte, în Vâlcea (8), Bucureşti (3) şi Bacău, Brăila, Galați, Argeş, Prahova, Hunedoara, Bistrița-Năsăud şi Mureş (câte 2), iar cele majoritar-private (173 în total) în Bucureşti (43), Dolj (23), Mureş (18), Timiş (16), Prahova (10), Sibiu (9), Cluj (9), Bihor (7).

– ***Dispensarele medicale*** (în total 304, toate în domeniul de stat), cu o răspândire teritorială mare, sunt prezente în număr mai însemnat în Hunedoara (22), Dolj şi Constanța (câte 15), Caraş-Severin (13), Bucureşti, Prahova, Argeş, Dâmbovița (11), Giurgiu şi Gorj (9), (adică 42,1% din total).

– ***Centrele de sănătate*** (65 în total), toate în domeniul public, se află în Dolj (7), Gorj, Bihor şi Mureş (câte 4), Botoşani, Suceava, Teleorman, Caraş-Severin, Cluj, Maramureş (câte 3).

– ***Sanatoriile TBC***, în număr de 9 (în sectorul de stat), sunt localizate în Hunedoara şi Alba (câte 2), Prahova, Botoşani, Neamț, Dâmbovița şi Cluj (câte 1).

– ***Sanatoriile balneare*** (5 în total) sunt amplasate în Constanța, Bacău (câte 2) şi Prahova (toate în sectorul de stat).

– ***Preventoriile***, în număr de 6 (în domeniul public), sunt în județele Iaşi, Suceava, Prahova, Dolj, Bistrița-Năsăud, Mureş.

– ***Cabinetele medicale***, în total 18.031, din care 6.445 private, departajate în cabinete şcolare şi studenţeşti (783, toate de stat), cabinete medicale generale – 12.090 (2.483 private), cabinete medicale de specialitate – 5.158 (3.962 private), au o răspândire geografică eterogenă. Cabinetele şcolare şi studenţeşti sunt concentrate în Bucureşti (15,3%), Cluj (5,5%), Dolj, Timiş, Suceava, Prahova, Iaşi, Bacău (3,3%), cele individuale de familie au ponderile cele mai ridicate în Bucureşti (6,9%), Argeş (4,1%), Braşov, Prahova, Argeş, Timiş, Iaşi (3,5%), iar celelalte cabinete medicale se află în județele Dolj, Călăraşi, Covasna, Sibiu şi Iaşi, Maramureş, Suceava şi Iaşi, Dolj, Harghita, Călăraşi, Timiş şi Sibiu.

– ***Cabinetele stomatologice*** (8.210, din care 4.934 private) au o răspândire geografică apreciabilă, cele mai multe fiind în Bucureşti (303 în regim public şi 1.084 în regim privat, adică 9,3% din numărul celor de stat şi 22,0% din numărul celor private), Timiş, Cluj, Constanța, Arad, Iaşi, Braşov, Argeş, Bihor, Bacău, Suceava.

– ***Centrele medicale*** (146 total, din care 113 în regim privat) sunt concentrate în Bucureşti, Timiş, Satu Mare, Iaşi, Cluj.

– ***Laboratoare medicale*** (414, toate în regim privat): Bucureşti, Hunedoara, Arad, Constanța, Neamț, Gorj, Dolj, Argeş.

– ***Laboratoare de tehnică dentară*** (1.194, toate în regim privat): Cluj, Timiş, Bucureşti, Bihor, Prahova, Sibiu.

– ***Farmacii şi puncte farmaceutice*** (4.947, din care în regim privat 4.427): Bucureşti, Iaşi, Constanța, Argeş, Prahova, Suceava, Timiş, Mureş, Cluj, Dolj.

– ***Depozite farmaceutice*** (475, toate în regim privat): Bucureşti, Cluj, Timiş, Iaşi.

b. **Paturi de asistență medicală**

Numărul total al **paturilor de asistență medicală** în 1938 era de 33.760, din care în spitale 91,3% şi în sanatorii TBC 8,7%, revenind 2,2 paturi la 1.000 locuitori; în 1950, din totalul de 69.220 paturi, 77,8% se aflau în spitale, 12,9% în sanatorii TBC, 7,0% în case de naşteri; în 1990, din cele 304.500 paturi, 68,0% erau în spitale, 1,6% în sanatorii TBC, 25,3% în creşe, 4,5% în leagăne de copii; în 1995, numărul paturilor de asistență medicală a scăzut la 226.910, din care 76,4% se aflau în spitale, 16,1% în creşe, 4,9% în leagăne de copii, 1,9% în sanatorii TBC, 0,7% în preventorii.

La începutul anului 2004, numărul total al paturilor de asistență medicală a fost de 159.776 (leagănele pentru copii, care dispuneau de peste 10.000 paturi, au fost transformate în 1999 în centre de primire şi plasament), din care 89,3% în spitale, 9,0% în creşe, 1,4% în sanatorii TBC, 0,3% în preventorii.

În profil teritorial, în 1990, cele mai multe paturi de asistență medicală se aflau în Bucureşti (12,5%), Iaşi (4,6%), Cluj Timiş, Prahova, Bihor, Dolj, Hunedoara, Mureş, Constanța (3,1%), iar numărul paturilor din spitale şi din centrele de sănătate (proprietate de stat) se concentra, în 2003, în Bucureşti (14,9%), Cluj, Iaşi (4,9%), Timiş, Dolj, Bihor, Argeş, Mureş, Constanța, Prahova (2,9%).

c. **Personalul medico-sanitar**

– Numărul ***medicilor*** a avut o ascensiune ascendentă până în 1985, crescând de la 7.660, în 1938, la 14.660 în 1950 şi la 47.390 în 1985, după care oscilează între 48.500 în 1990, 46.200 în 1995 şi 47.460 la începutul anului 2004. Din totalul medicilor, stomatologii reprezentau 6,9% în 1938, în 1950 ponderea lor era de 5,9%, în 1985 de 15,5%, apoi, în 1990, de 13,8%, în 1995 de 13,1%, iar în 2004 a scăzut la 10,4%.

În 1938 reveneau 1895 locuitori la un medic, în 1950 raportul era de 1047, în 1985 de 480, în 1990 la un medic (exclusiv stomatologii) reveneau 555 locuitori şi la un stomatolog 3.456 locuitori, în 1995 la un medic 565 locuitori şi la un stomatolog 3.750 locuitori, iar în 2004, raportul era de 511 locuitori la un medic şi de 4.420 locuitori la un stomatolog.

La începutul anului 2004, cei mai mulţi medici (exclusiv stomatologii) se aflau în Bucureşti (18,5% din total) Cluj (6,8%), Timiş, Iaşi, Dolj, Mureş, Constanţa, Bihor, Braşov, Prahova, Argeş (2,5%), iar cei mai mulţi stomatologi în Bucureşti (11,9% din totalul stomatologilor), Iaşi, Cluj, Constanţa, Bihor, Bacău, Timiş, Argeş (3,0%).

– ***Personalul cu studii medii sanitare*** a marcat o creştere însemnată în perioada 1938-1980, de la 11.360, în 1938, la 35.780 în 1950, la 60.650 în 1960, la 100.840 în 1970 şi la 132.910 în 1980, după care se menţine între 132.000 şi 136.000 până în 1986, scade după aceea până la 128.550 în 1995, ajungând la 109.770 în 2004 (în unităţile de stat).

Ca repartiţie teritorială, în 1990 personalul mediu sanitar era concentrat în proporţie de 42% în Bucureşti (13,3%) şi în judeţele Cluj (4,2%), Iaşi, Timiş, Mureş, Prahova, Constanţa, Bihor şi Dolj (3,2%), iar în 2004, în Bucureşti (14,9%) şi în judeţele Iaşi (4,6%), Cluj, Mureş, Dolj, Timiş, Constanţa, Prahova, Hunedoara, Bihor (2,7%).

– Şi numărul ***farmaciştilor*** înregistrează o creştere mare în perioada 1938-1985, de la 1.300, în 1938, la 3.280 în 1950 (din care 1.280 în farmacii private), la 4.680 în 1970 şi la 6.560 în 1985, după care scade la 6.290 până în 1990; în 1995 erau 2.660 farmacişti în sectorul public, iar în 2004 erau în sectorul public 1.275 farmacişti şi peste 4.500 în sectorul privat.

Numărul cel mai mare de farmacişti se înregistrează în Bucureşti, Iaşi şi Cluj (peste 33% din total).

3.3.8. **Geografia turismului**

Dacă până nu demult, turismul era definit ca o simplă activitate legată de străbaterea unor regiuni pitoreşti, de vizitarea unor obiective interesante (*Dicţionarul Explicativ al Limbii Române* consideră turismul ca o „activitate cu caracter recreativ sau sportiv, constând în parcurgerea pe jos sau cu diferite mijloace de transport a unor regiuni pitoreşti sau interesante dintr-un anumit punct de vedere“), în epoca noastră el include un întreg ansamblu de activităţi – de ordin tehnic, economico-financiar, cultural-ştiinţific, recreativ şi de agrement –, precum frumuseţile peisajistice ale cadrului natural, valorile istorico-arhitecturale,

etnografice şi artistice, sociale şi culturale specifice unor arii geografice mai întinse sau mai reduse, unor localităţi sau unor locuri separate.

Turismul, prin conţinutul său, satisface necesitatea oamenilor de recreere, odihnă şi agrement, de educaţie şi de lărgire efectivă a orizontului de cunoştinţe, oferind, în acelaşi timp, largi posibilităţi de legături de prietenie. Turismul a devenit o activitate de mare importanţă socială şi economică, dar şi politică, atât pe plan naţional, cât şi internaţional, reprezentând astăzi „o dominantă a timpului liber" şi, prin caracterul său internaţional, „un paşaport al păcii şi prieteniei".

Poate că şi din cauza diversităţii sale, mulţi specialişti – mai ales cei care se ocupă cu organizarea şi cu aspectele economico-financiare – consideră activităţi turistice şi acţiunile care au ca obiect prioritar conferinţe şi simpozioane tehnico-ştiinţifice de orice fel, tratamente medicale sau interese de serviciu, unitatea principală de măsură statistică fiind ocuparea spaţiilor de cazare (toate categoriile) de către persoanele respective, încadrate la categoria „turişti".

3.3.8.1. *Potenţialul turistic şi taxonomia turistică*

Datorită configuraţiei geografice variate a teritoriului şi istoriei multimilenare a poporului român, **potenţialul turistic** al României este de o mare complexitate şi de o valoare deosebită.

Definirea potenţialului turistic diferă, nu prea mult, de la un specialist la altul sau de la un cercetător la altul. Astfel, Vasile Glăvan (*Turismul în România*, Editura Economică, Bucureşti 2000, p. 11) consideră potenţialul turistic „ansamblul componentelor naturale, cultural-istorice şi economico-sociale recunoscute ştiinţific, cantitativ şi calitativ şi dovedite prin practică şi care prezintă posibilităţi de valorificare turistică şi de o anumită funcţionalitate pentru turism", Grigore Posea şi colab. (*Lucrările Colocviului Naţional de Geografie a turismului*, Editura Academiei, 1969) prezintă potenţialul turistic ca „totalitatea elementelor cadrului natural şi social-istoric care pot fi valorificate într-o anumită etapă", iar C. Swizewski, D.I. Oancea (*Revue Roumaine de Géologie, Géographie*, nr. 2, 1970), referindu-se la „fondul turistic", susţin că acesta „reuneşte totalitatea resurselor naturale şi culturale de natură turistică, ce constituie baza ofertei turistice potenţiale, a unui teritoriu, considerat ca o destinaţie turistică".

În privinţa definirii, se poate afirma că **potenţialul turistic este** „***ansamblul componentelor fizico-geografice cu valoare de atracţie turistică*** (structură geologică, relief, climă, hidrografie, vegetaţie, faună), ***denumit potenţial turistic natural şi al componentelor cultural-istorice şi economico-sociale, de asemenea, cu valoare de ofertă turistică*** (vestigii arheologice, monumente istorice şi de arhitectură, aşezări omeneşti, activităţi artizanale, aspecte etnografice şi folclorice, elemente economice etc.), ***înglobate sub denumirea de potenţial turistic antropic"***.

Aşadar, relieful foarte diferit, reţeaua de ape curgătoare şi stătătoare, bogata faună şi diversa vegetaţie, zonele cu climat reconfortant, ca şi inestimabilele monumente istorice şi de arhitectură, folclorul local şi arta tradiţională ale unor locuri sau arii geografice constituie un deosebit de valoros şi variat potenţial

turistic, care a fost divizat în două componente: **potențial natural** şi **potențial antropic**.

Principalii factori generatori de turism, în afara omului, care este de fapt factorul determinant al apariției şi dezvoltării turismului, sunt de natură geografică şi istorico-geografică.

A. **Factori naturali**

– *Relieful* se înscrie cu un variat şi important potențial turistic, componentele sale atractive fiind, în zona **montană**, culmile înalte cu marea lor varietate de forme (piscuri golaşe sau vârfuri ce străpung norii, stânci enorme cu aspect de ruine), cheile şi peşterile, căldările glaciare, văile adânci şi pitoreşti cu ape vijelioase, pantele prăpăstioase, întinsele păduri de conifere şi pajiştile montane, fauna deosebită şi multele plante declarate monumente ale naturii etc.; în zona de **dealuri şi podişuri**, masivele păduri de foioase, viile şi livezile, covorul păşunilor şi fânețelor, văile mai largi şi mai înguste pe care se înşiră sate pitoreşti etc.; în zonele de **câmpie**, văile cu lunci largi însoțite de brâuri de vegetație arborescentă, microformele deosebite de relief (crovuri, meandre, belciuge), şirurile de izvoare dispuse la baza malurilor abrupte ale unor lunci, ca şi Lunca Dunării; Delta Dunării, ca unitate joasă de relief, prin particularitățile sale morfohidrografice, floristice, faunistice şi de habitat, se înscrie cu un potențial turistic deosebit de atractiv. **Litoralul Mării Negre** deține, după munți, cea mai ridicată valoare a potențialului turistic, amenajările şi dotările transformându-l în cea mai renumită şi atractivă regiune turistică românească, atât pentru turismul intern, cât şi pentru cel internațional.

– *Apele*, curgătoare şi stătătoare, prin peisajul înconjurător şi prin oferta de recreere şi agrement (pescuit, baie şi plajă, canotaj etc.), prezintă un potențial de mare valoare, iar apele minerale, care au generat amenajări şi dotări speciale, au dus la apariția şi dezvoltarea numeroaselor stațiuni balneare existente în toate zonele geografice ale țării, fiind renumite şi atractive obiective turistice, spre care converg fluxuri de turişti în toate anotimpurile.

– *Vegetația şi fauna* au o apreciabilă importanță turistică, constituind factori activi generatori de turism. Pajiştile naturale şi pădurile prezintă o valoare turistică mare în toate regiunile geografice, iar fauna acvatică şi cea de interes vânătoresc sunt deosebit de atractive, mai ales pentru recreere şi agrement.

– *Clima* influențează activitățile turistice, mai ales în funcție de sezon (iarna, abundența zăpezilor favorizează practicarea sporturilor de iarnă, vara, canicula determină creşterea fluxurilor de turişti spre mare sau munte, spre păduri sau spre ape), iar în asociație cu relieful şi apele minerale este legată de turismul balneoclimatic.

B. ***Factori antropici (cultural-istorici-economici)***

Prin caracterul lor de reprezentanți ai trecutului, de evocatori ai timpurilor străvechi, factorii cultural-istorici se înscriu cu o deosebită importanță în potențialul turistic al unui teritoriu.

– ***Monumentele istorice*** (mânăstiri şi biserici, palate şi conace, case vechi specifice unor locuri etc.), cu impresionantele lor legende şi tradiţii, locurile istorice şi arheologice, cu semnificaţia lor legată de trecutul populaţiei româneşti, toate cu un puternic rol instructiv şi educativ, constituie tezaure inestimabile ale potenţialului turistic antropic.

– ***Aşezările omeneşti***, prin amplasamentul lor şi prin particularităţile vieţii locuitorilor, prin forma şi arhitectura caselor, prezintă un valoros potenţial turistic, cele mai reprezentative putând fi organizate ca sate turistice.

– ***Activităţile artizanale***, prin realizarea unor obiecte tradiţionale, de origine populară, specifice unor aşezări sau unor arii geografice, constituie, şi ele, un apreciat potenţial turistic.

– ***Elementele de etnografie şi folclor*****,** reprezentate de port şi de obiceiuri specifice locului sau regiunii respective, se bucură de mare atracţie şi interes, renumele lor depăşind mult graniţele ţării.

– ***Elementele economice*** şi ***tehnico-economice***, care includ o mare varietate de obiective (sere şi solarii, arii viticole, pomicole şi legumicole, instalaţii şi amenajări funciare, ferme şi unităţi mari agricole, fabrici şi uzine, construcţii hidrotehnice, centrale electrice, construcţii rutiere şi feroviare etc.), se înscriu cu mari şi importante valenţe turistice, destinate în special „turismului organizat".

Determinarea cantitativă a potenţialului turistic a preocupat mulţi specialişti, în perioada postbelică luând un avans apreciabil metodele matematice pentru determinarea şi caracterizarea acestuia, ceea ce a constituit un evident ajutor în amenajarea turistică a teritoriului, în dotările şi în valorificarea cât mai raţională şi eficientă a obiectivelor turistice. În acest sens, au fost stabiliţi indicatori cantitativi privind principalele componente ale mediului geografic de interes turistic (naturale şi antropice). Astfel, Ion Iordan, E. Nicolescu (*O metodă de determinare a potenţialului turistic*, în *Lucrările celui de al II-lea colocviu naţional de geografia turismului*, Bucureşti, 1971) au stabilit o formulă de calcul în care sunt cuprinse, **valoric**, gradul de fragmentare a reliefului, frecvenţa şi calitatea peisajelor atractive, frecvenţa formelor de relief cu potenţial turistic (chei, pante abrupte, piscuri, peşteri, văi etc.), suprafaţa bazinelor lacustre, densitatea reţelei hidrografice, posibilităţi de pescuit şi de canotaj, de baie şi plajă etc.; oferta turistică a pădurilor şi a pajiştilor, valorile reprezentate cantitativ ale monumentelor istorice şi arhitecturale, ale elementelor de etnografie şi folclor, ale unităţilor social-economice de interes turistic, exprimarea cantitativă a puterii de atracţie prin fluxul de turişti, a obiectivelor turistice, indicatori privind accesul, dotările şi poziţia în teritoriu.

Prin aplicarea metodei de mai sus, au fost stabilite următoarele categorii de potenţial turistic: **slab atractiv**, **mediu atractiv**, **atractiv**, **puternic atractiv**.

C. ***Taxonomia turistică***

Există multe clasificări taxonomice, diferind mai mult sau mai puţin de la un autor la altul, însă, în raport cu amplasarea şi cu concentrarea spaţială a obiectivelor turistice, cu valorificarea şi funcţionalitatea turistică din ţara noastră, au fost stabilite următoarele categorii taxonomice (*Geografia României*, vol. II):

– ***Obiectivul turistic***, reprezentat de o singură unitate cu caracter turistic, al cărui potențial constituie o valoare de atracție, putând fi natural, istoric, folcloric, arhitectonic, economic şi situat atât în cadrul localităților, cât şi în afara lor.

– ***Localitatea sau centrul turistic*** este o aşezare urbană sau rurală în care se află unul sau mai multe obiective turistice, constituind un punct de atracție a turiştilor.

– ***Complexul turistic*** corespunde unei grupări de mai multe obiective turistice sau unei suprafețe restrânse în care se concentrează câteva localități turistice sau obiective turistice izolate, în această categorie incluzându-se şi masive forestiere, lacuri, râuri, forme deosebite de relief etc.

– ***Arealul turistic*** este o suprafață nu prea întinsă, în care sunt înglobate mai multe obiective turistice izolate sau mai multe complexe turistice, iar când este situat în jurul unui centru urban se constituie ca **zonă turistică periurbană**.

– ***Regiunea turistică*** este un teritoriu întins (în general unități geografice), în care se află mai multe obiective turistice izolate, centre, complexe şi areale turistice, precum şi relief cu valențe turistice, masive forestiere, rețea atractivă de ape, vegetație şi faună de interes turistic, valori turistice antropice etc.

3.3.8.2. *Aspecte ale evoluției activităților turistice*

Forme precursoare turismului pe pământul României sunt bine cunoscute încă din Evul Mediu, când localitățile balneare atrăgeau un număr mare de turişti: Băile Felix – în secolul al XV-lea, Ivanda şi Lipova – în secolul al XVI-lea, Bazna – în secolul al XVIII-lea, apoi Băile Herculane – în 1734, Olăneşti – în 1760, Borsec – în 1770, Sângeorz-Băi – în 1785 etc.

Spre sfârşitul secolului al XIX-lea, staținile balneare şi balneoclimatice iau o dezvoltare considerabilă, devenind din ce în ce mai solicitate, nu numai în timpul verii, ci şi în celelalte anotimpuri, înregistrându-se 23 staținui de interes general şi 78 de interes local, precum şi 36 localități în care existau izvoare minerale utilizate în scopuri terapeutice, dar constituind şi o atracție turistică.

Tot la sfârşitul secolului al XIX-lea, iau ființă şi primele grupări, asociații sau societăți turistice: Trinitatea Vremelnică – în 1869, Societatea Carpatină Ardeleană a Turiştilor – în 1880 (cu membri cotizanți din Sibiu, Braşov, Cluj, Bucureşti, Giurgiu, Viena, Frankfurt pe Main, Londra etc.), Cercul Excursioniştilor – în 1891 (prima organizație turistică din Bucureşti), Societatea Carpatină – Sinaia.

La începutul secolului XX, se organizează Hanul Drumeților (în 1921), Turing Clubul României (1925), Frăția Munteană (1927), Asociația Drumeților din Munții Înalți ai României (1929), Clubul Alpin Român (1934), Oficiul Național de Turism (1936 – care a ajuns până în zilele noastre).

După cel de-al doilea război mondial, s-a înregistrat o stagnare şi chiar o „cădere“ a turismului. În 1955 se acordă o oarecare atenție dezvoltării turismului, reînființându-se Oficiul Național de Turism „Carpați“ (O.N.T.), apoi în 1968 se înființează Biroul de Turism pentru Tineret (B.T.T.). În 1971, Ministerul Turismului – sub coordonarea căruia funcționau 40 oficii județene de turism şi câteva centrale (Centrala O.N.T. Bucureşti, Centrala O.N.T. Carpați din Braşov,

Centrala O.N.T. litoral, Întreprinderea Hotelieră „Intercontinental“ Bucureşti) – era desemnat să conducă întreaga activitate de turism din țară.

3.3.8.3. *Structurile de primire turistică*

Structurile de primire turistică, cu funcțiuni (**aşa-zise** n.n.) turistice (cf. Anuarelor şi Breviarelor statistice ale României), în perioada 1970-2004, sunt prezentate în tabelul 23.

Tabelul 23

Structurile de primire turistică

Structuri (unități)	1970	1980	1989	1995	2000	2004
Total	2.385	3.190	3.490	2.905	3.121	3.900
Hoteluri* şi moteluri	497	707	828	929	944	1.087
Hosteluri	...	...	...	...	2	21
Hanuri turistice	34	105	134	21	23	15
Cabane turistice	181	200	229	175	161	132
Popasuri turistice	177	183	219	...	6	25
Locuințe la cetățeni	48	29	41	...	...	...
Campinguri şi unități tip căsuță	...	...	...	141	140	125
Vile turistice şi bungalouri	...	...	...	1.324	1.066	970
Pensiuni turistice	–	–	–	128	361	461
Pensiuni agroturistice	–	–	–	–	240	892
Sate de vacanță	...	...	...	1	1	2
Spații de cazare pe nave	...	...	...	–	5	13

... lipsă date statistice, * cu cazare şi pentru turişti (n.n.)
Sursa: *Institutul Național de Statistică*

În privința numărului unităților turistice din 2004, situația, după formele de proprietate, se prezintă astfel: 81,3% din totalul unităților sunt private sau majoritar-private, iar pe categorii de unități, hotelurile în proporție de 77,4%, motelurile 87,9%, hanurile 66,7%, hostelurile 85,7%, vilele turistice 69,9%, bungalourile 76,3%, cabanele 81,1%, satele de vacanță (private), campingurile 83,3%, popasurile 84,0%, pensiunile turistice 98,3%, pensiunile agroturistice (99,3%), unitățile tip căsuță 84,9%, spațiile de cazări pe nave 69,2% (I.N.S., *Turismul României – Breviar statistic*, 2005).

După categoriile de confort, 0,3% din aceste structuri sunt de 5 stele, 4,3% de 4 stele, 15,0% de 3 stele, 42,6% de 2 stele, 27,1% de 1 stea şi 10,7% neclasificate; cele 10 structuri de *5 stele* sunt în categoria hoteluri (8) şi vile turistice (2), iar cele de *4 stele* sunt reprezentate de 72 vile turistice, 47 hoteluri, 28 pensiuni turistice urbane, 18 pensiuni turistice rurale şi 3 spații de cazare pe nave.

În profil teritorial, numărul structurilor de primire turistică se află în proporție de 21,6% pe Litoral (fără Constanța), 21,8% în stațiuni montane, 16,4% în Bucureşti şi în reşedințele de județ, 9,2% în stațiuni balneare, 3,1% în Delta Dunării (inclusiv Tulcea), restul de 27,9% se află în alte localități cu atracții turistice, iar pe tipuri de structuri, 29,6% din numărul de *hoteluri* se localizează pe Litoral şi 32,6% în Bucureşti şi reşedințele de județ, 12,1% în stațiunile balneare şi

9,5% în staţiunile montane; 19,5% din *moteluri* în oraşele reşedinţă de judeţ, 11,4% în staţiuni montane şi 61,8% în diferite alte localităţi; 41,2% din *vilele turistice* sunt pe litoral, 20,1% în staţiuni montane şi tot 20,1% în staţiuni balneare; 67,7% din *bungalouri* sunt pe Litoral, 9,3% în Deltă, 12,5% în oraşele reşedinţă; 26,4% din *campinguri* se află în aria staţiunilor balneare, 22,2% pe Litoral; 34,9% din *pensiunile urbane* în oraşele reşedinţă de judeţ, 24,5% în staţiunile montane şi 7,6% în staţiunile balneare; 38,6% din *pensiunile turistice rurale şi agroturistice* în staţiunile montane, 3,3% în Deltă şi 58,1% în diferite alte localităţi rurale; 51,8% din numărul *unităţilor tip căsuţă* se află pe Litoral, 11,3% în staţiuni balneare, 9,4% în oraşe reşedinţă şi 27,5% în diferite alte localităţi.

Pe judeţe, numărul cel mai mare de *hoteluri* şi *moteluri* se află în Constanţa (29% din total), Prahova (5%), Bucureşti (4%), Braşov, Vâlcea, Timiş, Cluj, Mureş, Bihor, Maramureş şi Suceava, aceste 11 judeţe concentrând 64,3% din numărul hotelurilor şi motelurilor pe ţară, iar cele mai puţine în judeţele Teleorman, Vaslui şi Călăraşi. Cele 15 *hanuri turistice* sunt situate în Teleorman (3), Hunedoara şi Tulcea (câte 2), Bacău, Brăila, Prahova, Caraş-Severin, Timiş, Cluj, Argeş, Bihor (câte 1). Judeţele cu cele mai multe *cabane turistice* sunt Braşov (20), Prahova (15), Hunedoara (12), Sibiu şi Mureş (câte 9), Neamţ, Caraş-Severin (câte 8), Argeş (7), Maramureş (6), Cluj şi Satu Mare (câte 5). *Campingurile* şi *unităţile tip căsuţă* sunt concentrate în proporţie de 36% în judeţul Constanţa şi de 35% în judeţele Vâlcea, Bihor, Iaşi, Arad, Cluj, Harghita, Mureş, Sibiu. Numărul cel mai mare de *vile* şi *bungalouri* se află în Constanţa (48% din total), Prahova (6%), Braşov, Vâlcea, Tulcea, Mureş, Cluj (3%). Cele mai multe *pensiuni turistice* sunt situate în Braşov (21%), Prahova (8%), Harghita (7%), Constanţa (7%), Suceava (6%), Sibiu şi Bucureşti (câte 4%), iar pensiunile *agroturistice,* al căror număr a crescut considerabil după 1995, sunt mai numeroase în Alba (24%), Harghita (14%), Maramureş (11%), Sibiu (8%), Suceava (7%), Argeş (6%), Timiş (5%). *Hostelurile* sunt localizate în Bucureşti, Cluj, Iaşi, Bacău, Neamţ, Prahova, Constanţa, Galaţi, Gorj, Dâmboviţa, *popasurile turistice* în judeţele Neamţ, Caraş-Severin, Iaşi, Arad, Suceava, Vrancea, Buzău, Harghita, iar spaţiile de *cazare pe nave* în Tulcea, Giurgiu, Constanţa şi Lacul Izvorul Muntelui. Cele două sate de vacanţă se află în judeţele Braşov şi Tulcea.

3.3.8.4. *Forme de turism – fluxuri turistice*

În funcţie de modul de organizare şi de desfăşurare în teritoriu, au fost diferenţiate mai multe forme de turism, bazate pe structura şi sensurile de deplasare ale fluxurilor turistice.

Turismul intern şi turismul internaţional reprezintă fluxurile de turişti ce se deplasează în interiorul ţării (turism **intern**) şi fluxurile de turişti ce pleacă în afară (turism internaţional **emiţător**) sau care vin din afară (turism internaţional **receptor**).

Volumul acestor fluxuri, ale căror valori statistice sunt, considerăm, subiective într-o proporţie însemnată (datorită numărului mare de persoane înregistrate ca turişti, deşi motivul deplasării nu este **prioritar** sau deloc turistic), a variat de la o perioadă la alta sau, chiar, de la un an la altul.

A. **Fluxuri turistice interne**

Fluxurile turistice interne, a căror evidență statistică se bazează în cea mai mare măsură pe prezențele în structurile de primire turistică cu funcțiuni (așa zise n.n.) de cazare turistică, au înregistrat o foarte uşoară creştere în perioada 1980-1989, după care a urmat o scădere apreciabilă, de la 10,9% milioane persoane, în 1989, la 6,3% milioane în 1995 şi la 4,05% milioane în 2000, după care a crescut la 4,28 milioane în 2004. Turiştii români cazați în structurile de primire turistică, în 2004, au folosit în proporție de 78,9% hoteluri şi moteluri, 4,5% pensiuni turistice urbane, 4,2% vile turistice şi bungalouri, 2,2% campinguri, 1,7% cabane turistice, 3,1% pensiuni agroturistice, 0,8% hosteluri. În profil teritorial, numărul de înnoptări, de 15,2 milioane, în 2004, a fost înregistrat în proporție de 24, 7% pe litoral (85,2% în hoteluri, 3,6% în campinguri, 1,6% în bungalouri, 1,9% în vile), 35,4% în stațiuni balneare (91,7% în hoteluri, 5,3% în vile), 11,8% în stațiuni montane (55% în hoteluri, 6,2% în cabane, 8,7% în vile, 8,1% în pensiuni turistice şi agroturistice), 0,7% în Delta Dunării (68,2% în hoteluri, 4,6% în vile), 19,2% în Bucureşti şi reşedințele de județ (exclusiv Tulcea) (82,5% în hoteluri, 7,1% în pensiuni turistice), 8,2% în alte localități (49,6% în hoteluri, 12,5% în moteluri, 18% în pensiuni turistice).

B. **Fluxuri turistice internaționale**

Aceste fluxuri internaționale au două sensuri: plecări din țară (turism emițător) şi veniri din alte țări în România (turism receptor).

Pentru comparație, prezentăm țările de destinație a românilor în 1990, 1995, 1998 şi 2004 (tabelul 24).

Tabelul 24

Țări de destinație a turiştilor români

Țara de destinație	1990 %	1995 %	1998 %	2004 %	Țara de destinație	1990 %	1995 %	1998 %	2004 %
Italia	0,3	0,8	0,9	34,7	Olanda	...	0,2	0,3	1,0
Spania	...	0,1	0,1	8,7	Regatul Unit	...	0,3	0,5	0,8
Grecia	...	0,6	0,7	7,8	Israel	...	0,9	1,1	0,5
Ungaria	56,8	46,3	44,8	7,6	Bulgaria	6,1	8,3	8,7	0,5
Franța	...	0,6	0,7	6,5	Ucraina	...	1,6	1,6	0,4
Germania	2,1	2,4	2,6	6,4	Federația Rusă	3,9	0,1	0,2	0,3
Turcia	5,0	9,4	9,1	5,8	Iugoslavia (Serbia-Muntenegru)	21,3	22,1	22,1	...
Austria	0,4	1,5	1,5	4,6	Polonia	1,4	0,9	0,9	...
Statele Unite	...	0,3	0,4	2,6	Elveția	...	0,2	0,3	...
R. Moldova	...	2,0	1,9	1,6	Egipt	...	0,1	0,1	...
Belgia	...	0,2	0,2	1,3	Alte state (sub 0,1%)	2,7	1,1	1,3	2,9

... lipsă date statistice

– ***Turismul emițător*** a fost destul de redus şi puternic controlat în perioada socialistă şi efectiv mai amplu şi liber în perioada de după 1989.

Astfel, față de 1.147 mii plecări în 1985, s-au înregistrat numai 898 mii în 1989. Numărul plecărilor creşte „exploziv", în 1990, la 11.275 mii, apoi scade la 9,1 milioane în 1991, la 5,7 milioane în 1995, creşte uşor la 6,9 milioane în 1998, scade din nou la 6,4 milioane în 2000, la 5,8 milioane în 2002 şi creşte la 7,0 milioane în 2004.

În legătură cu „rezerva“ exprimată la începutul capitolului, referitoare la înregistrarea statistică a „turiştilor“, considerăm necesară precizarea, privind tabelul 24, că 43% din numărul de călătorii au reprezentat vizitele la „prieteni şi rude“ (formularea atribuită de statistică ar putea cuprinde, însă, nu neapărat acţiuni turistice) şi 33% „călătorii pentru afaceri şi motive personale“, care în absoluta lor majoritate nu au caracter turistic.

După cum rezultă din tabelul 24, ţările de destinaţie a „turiştilor români“, cu ponderi însemnate, sunt Italia, Spania, Franţa şi Germania, care însumează peste 56% din total (în 2004), ţări în care se află un număr considerabil de români cu scop lucrativ (deci, nu turistic).

Referitor la mijloacele de deplasare, se constată că ponderea cea mai mare revine mijloacelor auto (74,5% în 1990, 86,2% în 2004), mijloacele feroviare înregistrează o scădere masivă (de la 22,2%, în 1990, la 3,2% în 2004), transportul aerian se remarcă printr-o creştere remarcabilă (de la 2,3%, în 1990, la 9,9% în 2004), iar cel naval are variaţii ponderale de la un an la altul (1,0% în 1990, creşte la 2,9% în 1995, scade la 2,3% în 2000 şi la 0,7% în 2004).

– ***Turismul receptor*** a variat şi el de la o perioadă la alta, principalele atracţii turistice fiind Litoralul Mării Negre, inclusiv Delta Dunării, staţiunile balneare şi balneoclimatice, relieful montan, monumentele istorice şi de arhitectură din diversele regiuni geografice şi din marile oraşe (locurile de frunte deţinându-le mânăstirile din nordul Moldovei şi Capitala ţării).

Sosirile de turişti străini au crescut de la 4,8 milioane, în 1985, la 6,5 milioane în 1990, au scăzut apoi la 5,4 milioane în 1995, la 5,3 milioane în 2000 şi au crescut la 6,6% milioane în 2004.

Principalele ţări din care au venit turişti străini sunt prezentate în tabelul 25.

Tabelul 25

Ţări de origine a străinilor sosiţi în România

Ţara de proveniență	1990	1995	2000	2004	Ţara de proveniență	1990	1995	2000	2004
	%	%	%	%		%	%	%	%
Ungaria	15,3	46,5	22,9	27,5	Regatul Unit	...	0,3	1,0	1,2
Republica Moldova	...	2,0	27,3	18,9	Grecia	...	0,6	1,3	1,1
Germania	4,5	2,4	4,1	6,8	Olanda	...	0,2	1,0	1,0
Ucraina	...	1,6	6,3	6,2	Israel	...	0,9	1,0	0,9
Bulgaria	16,2	8,3	6,9	6,1	Belgia	...	0,2	0,4	0,5
Serbia-Muntenegru	...	...	2,7	4,8	Belarus	...	...	0,5	0,4
Italia	0,7	0,8	3,6	4,6	Suedia	...	*	0,3	0,4
Turcia	2,0	9,4	4,8	3,7	Spania	...	0,1	0,2	0,4
Polonia	12,5	0,9	1,9	1,9	Danemarca	...	*	0,2	0,2
Franţa	0,9	0,6	1,4	1,8	Oceania	...	*	0,1	0,1
Austria	...	1,5	1,3	1,8	Macedonia	...	...	0,3	*
Statele Unite	...	0,3	1,5	1,6	Irlanda	...	...	*	*
Federaţia Rusă	...	0,1	1,6	1,5	Finlanda	...	...	*	*
Slovacia	...	...	1,5	1,5	Portugalia	...	*	*	*
Cehia	...	...	1,3	1,2	Egipt	...	...	*	*

* sub 0,1%

... lipsă date statistice

Structura pe mijloace de transport

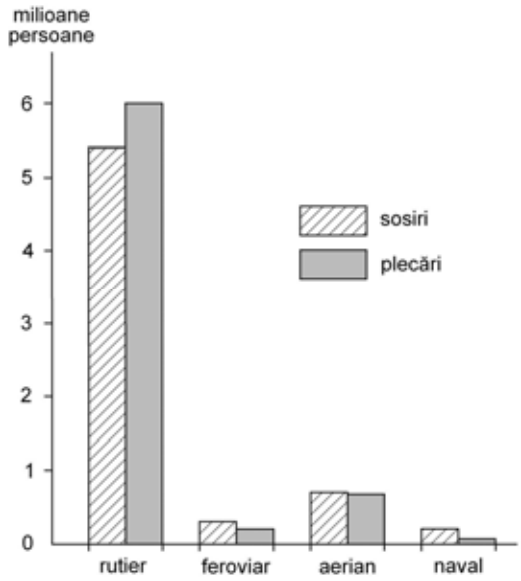

Turismul internațional

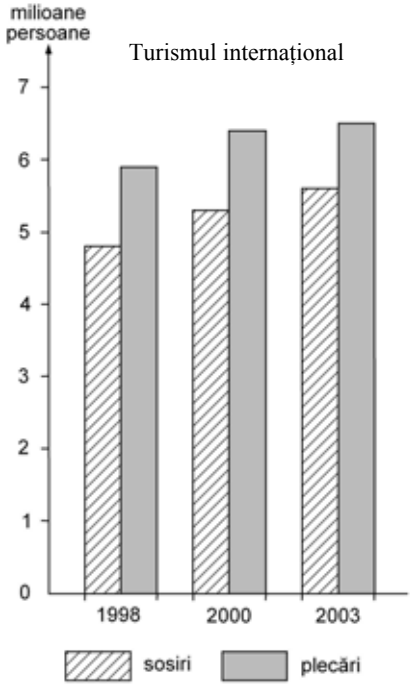

Dinamica lunară a sosirilor vizitatorilor străini în România şi a plecărilor vizitatorilor români în străinătate (2004)

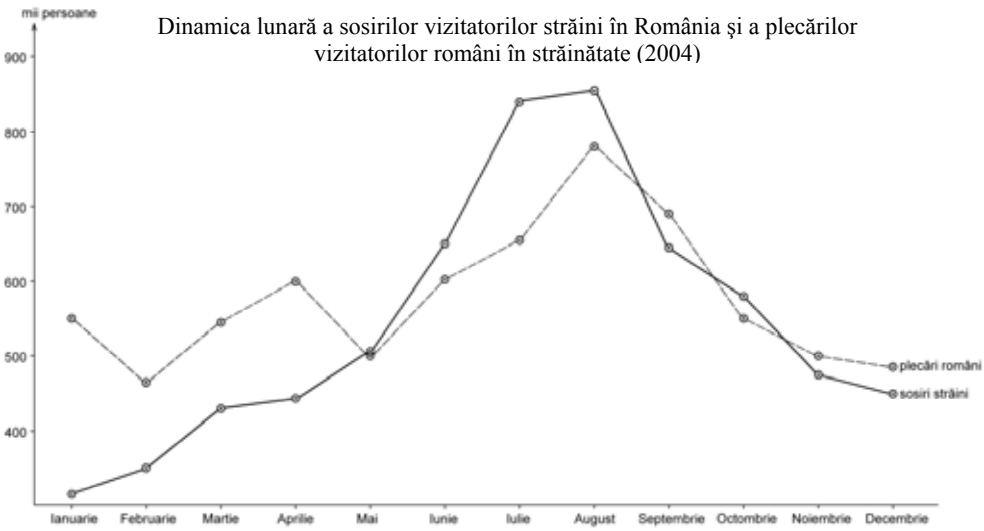

Fig. 92. TURISMUL INTERNAȚIONAL

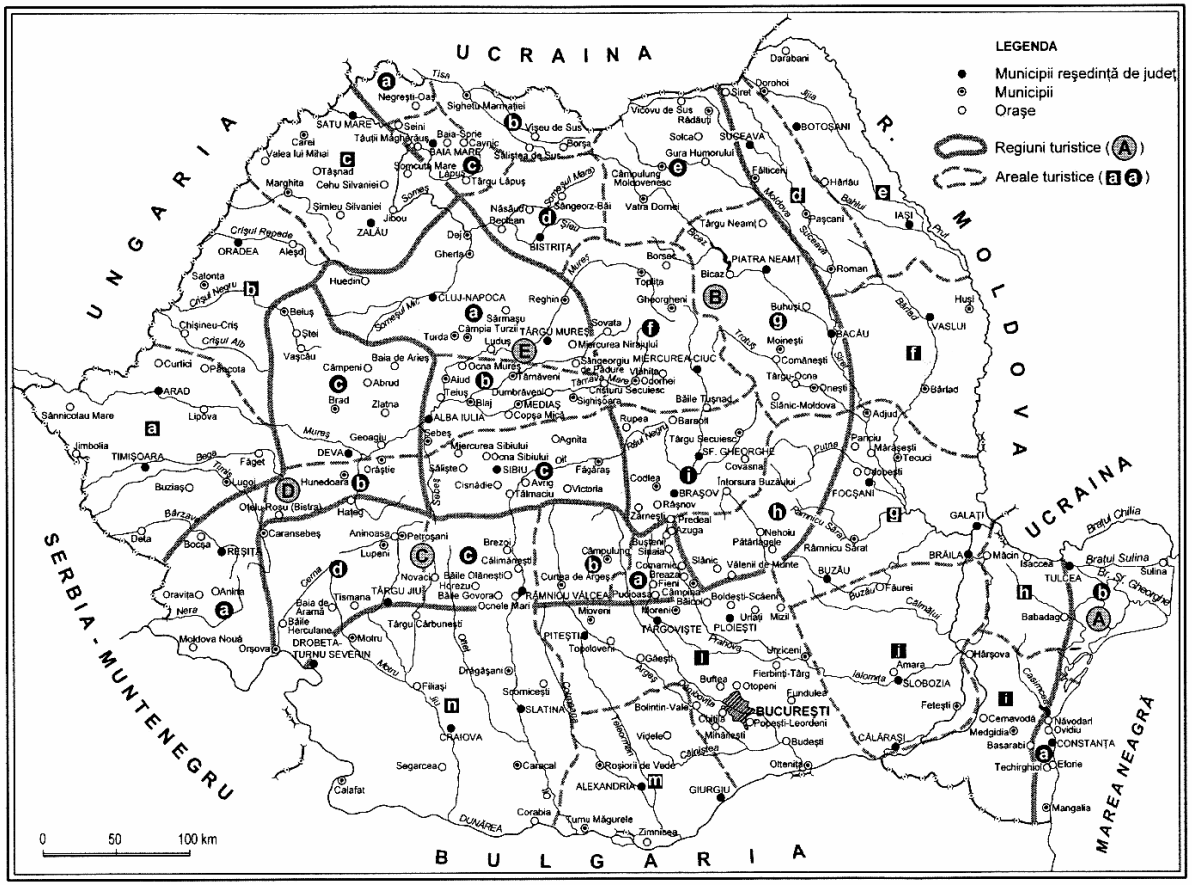

Fig. 93. REGIUNILE ŞI AREALELE TURISTICE

Dacă, în anul 1990, sosirile turiştilor străini s-au făcut în proporţie de 56,2% cu mijloace auto, 36,0% feroviare, 4,1% aeriene şi 3,7% navale, în 1995, acestea s-au efectuat în proporţie de 78,3% cu mijloace auto, 10,5% feroviare, 8,0% aeriene şi 3,2% navale, în anul 2000 – 72,3% auto, 12,5% aeriene şi 2,7% navale, iar în anul 2004 au fost 81,8% auto, 4,7% feroviare, 10,7% aeriene şi 2,8% navale, rezultând o creştere considerabilă a folosirii mijloacelor auto şi aeriene.

În 2004, înnoptările turiştilor străini s-au făcut în proporţie de 41,6% în unităţi de 3 stele, 30,6% în unităţi de 2 stele, 14,0% în unităţi de 4 stele, 7,5% în unităţi de 5 stele, 5,6% în unităţi de 1 stea, iar pe categorii de structuri de cazare, 88,8% în hoteluri, 4,2% în pensiuni turistice, 1,9% pe nave, 1,4% în vile, 1,3% în moteluri, 1,0% în campinguri.

Înnoptările turiştilor străini au avut loc în proporţie de 60,1% în Bucureşti şi oraşele reşedinţe de judeţ (excluzând Tulcea), 17,8% pe Litoral (inclusiv oraşul Constanţa), 8,1% în spaţiul montan, 5,5% în staţiunile balneare, 0,9% în Delta Dunării (inclusiv oraşul Tulcea) şi 7,6% în alte localităţi.

3.3.8.5. *Regionarea turistică*

Problema regionării turistice a teritoriului românesc a preocupat mulţi geografi şi specialişti în domeniul studierii şi organizării activităţilor turistice. În acest sens, se remarcă Melinda Cândea, George Erdeli, I. Istrate, S. Truţi, I. Popovici, N. Ciangă, Gh. Iacob, I.S. Gruiescu, I. Nicolae, autori ai capitolului „Mari regiuni turistice“, din cadrul volumului II al *Tratatului de Geografie a României* (p. 469-496), Grigore Posea (*Zonarea Geografico-turistică*, în *Enciclopedia geografică a României*, Bucureşti, 1982), Vasile Glăvan (*Turismul în România*, Bucureşti, 2000) ş.a.

În funcţie de existenţa şi concentrarea potenţialului turistic natural şi antropic, de prezenţa unor variate baze tehnico-materiale turistice, de fluxurile turistice interne şi internaţionale active în toate perioadele anului, de marile unităţi geografice morfohidrografice, în România se pot delimita **5 mari regiuni turistice** şi mai multe areale turistice separate (pentru trasee turistice, localităţi şi obiective turistice vezi şi I. Iordan, S. Bonifaciu, *România – Ghid turistic*, Editura Garamond, Bucureşti, 1996).

A. **Litoralul Românesc şi Delta Dunării**

După oferta tehnico-materială şi balneo-recreativă, după fluxurile de turişti şi după atracţia exercitată (cu precădere vara), această regiune ocupă locul prim în structura teritorială turistică a ţării şi este compusă din două areale:

a. **Arealul Litoralul Mării Negre**

Fâşia litoralului, cuprinsă între capul Midia şi graniţa cu Bulgaria, în lungime de 70 km, constituie arealul turistic cunoscut sub numele de *Litoralul românesc al Mării Negre*.

În prezent, aici se află peste 40% din baza de cazare turistică a României şi se realizează circa 45% din totalul încasărilor valutare pe bază de turism.

Baza tehnico-materială **organizată** a litoralului, de interes balneoclimatic şi turistic, este constituită din aproape 130.000 locuri de cazare (din care 60% în cele 212 hoteluri, 24% în popasuri, 9% în vile şi case de odihnă, 7% în căsuţe), din moderne baze de tratament, dintr-o foarte largă paletă de dotări funcţionale (piscine, terenuri de sport, spaţii pentru agrement, instalaţii de teleschi nautic, parcuri de odihnă şi de distracţii, teatre şi cinematografe, unităţi variate de alimentaţie publică, mijloace moderne de transport etc.), bază care asigură condiţii dintre cele mai bune celor peste două milioane de persoane care au venit anual aici (din care circa 1/3 sunt străini) în ultima perioadă.

Dezvoltarea turistică a Litoralului a avut la bază un bogat şi valoros fond turistic natural şi cultural-istoric. Mai întâi, regimul climatic constituie o condiţie foarte favorabilă pentru odihnă, agrement şi tratament. Temperatura aerului, cu valori medii anuale de peste 11ºC, cu o medie a lunii iulie de aproape 22ºC şi a lunii ianuarie de 0,2ºC (Mangalia este singurul loc din ţară cu temperatură medie pozitivă iarna), cu primăveri timpurii şi cu toamne lungi şi calde, nebulozitate mică vara (3 zecimi medie lunară), durata mare de strălucire a soarelui (10-12 ore pe zi, în medie 25 zile pe lună), precipitaţii reduse (380 mm media anuală), rare şi de scurtă durată vara (ceea ce face ca plajele să fie uscate) etc., înscriu climatul litoralului ca o componentă naturală de prim ordin pentru dezvoltarea turismului în condiţii optime.

Apoi, nisipul cu granulaţie fină al plajelor reprezintă o mare atracţie. Plajele Litoralului românesc au pantă de imersiune foarte lină şi lăţimi de 50-400 m la Mamaia şi de 50-200 m în restul litoralului. La Mangalia s-au realizat, prin îndiguiri şi înnisipări, câteva plaje artificiale, care totalizează peste 20 ha. Prin lipsa mareelor la Marea Neagră, plajele beneficiază de o utilizare neîntreruptă.

Apa de mare, prin salinitatea ei nu prea ridicată (17-18 mg/litru), răspândită şi în aer sub formă de particule extrem de fine, ce conţin clorură de sodiu, clorură de calciu, bromură de potasiu, clorură de magneziu, iod, siliciu, fier etc., fortifică organismul şi intensifică activităţile lui (prin inhalarea acestor particule).

De asemenea, apele minerale din izvoare şi din lacurile din zona Litoralului au certe valori terapeutice, fiind solicitate din ce în ce mai mult. Izvoarele sulfuroase din împrejurimile Mangaliei, cu temperaturi de 26-28ºC, au debite de 200-400 vagoane în 24 ore.

Surse minerale au fost descoperite în ultima perioadă şi sunt folosite în aria depozitului de turbă situat între Saturn şi Venus.

Proprietăţi terapeutice deosebite au, în afara apelor lacului Techirghiol, şi apele minerale ale lacurilor Mamaia şi Nuntaşi.

Nămolurile terapeutice se înscriu şi ele ca importanţi factori naturali de cură, tratamentele cu nămol de Techirghiol fiind frecvent aplicate, precum şi cele cu nămol de turbă din zona Mangaliei.

Şi potenţialul turistic social-cultural este deosebit de bogat şi de variat, fiind reprezentat de o reţea deasă de muzee, ruine antice, monumente istorice şi de arhitectură etc.

– ***Complexul Constanța*** este compus din mai multe localități de renume:

Cea mai mare, mai renumită şi mai modernă staţiune a Litoralului românesc este **Mamaia**, situată de-a lungul perisipului ce desparte lacul Siutghiol de Marea Neagră, ale cărei prime lucrări de amenajare balnearo-turistică s-au făcut în anul 1906. Plaja staţiunii Mamaia, cu cel mai fin nisip de pe Litoral, are o lungime de 8 km, o lăţime de 50-400 m şi o suprafaţă de circa 70 ha. În prezent, staţiunea a devenit şi mai atractivă prin modernizarea bazei tehnico-materiale şi a spaţiilor de cazare, prin amenajarea Parcului de distracţii *Aqualand*, oferind cazare în 3 hoteluri de 5 stele, 3 hoteluri de 4 stele, 13 hoteluri de 3 stele, 32 hoteluri de 2 stele şi 3 hoteluri de 1 stea, precum şi în mai multe vile, căsuţe şi spaţii de campare; **Constanţa**, centru coordonator al turismului pe litoral, oraş industrial şi cel mai mare port românesc, dispune de un valoros potenţial turistic natural, reprezentat de plaje şi faleze, dar mai ales antropic: ruine antice, muzee, monumente istorice şi de arhitectură, precum: *Edificiul roman cu mozaic* (secolele III-IV), *Statuia poetului roman Ovidiu, zidul roman de incintă* (fragment din zidul cetăţii existente în secolul III), *Termele romane* (secolul IV), *Farul genovez* (secolul XIV), *Muzeul de Istorie naturală şi Arheologie, Muzeul de artă, Colecţia de Etnografie şi Artă Populară, Muzeul Marinei Române, Muzeul Mării, Delfinariul, Acvariul, Planetariul, Moscheea mare, Cazinoul,* statuile *Pescarii*, *Arcaşul*, *Timonierul*, statuia lui *Anghel Saligny*, bustul istoricului *Vasile Pârvan*.

În împrejurimile oraşului Constanţa se află **Valul lui Traian**, fortificaţie din secolele IX-XI construită din pământ, şi localitatea **Basarabi** (numită în trecut Murfatlar), renumită prin *podgoriile* de aici (*expoziţie* cu evoluţia viticulturii, *sală de degustare* a vinurilor, *vinotecă*), prin *complexul rupestru* (cu 6 bisericuţe, mai multe cavouri şi morminte din secolul X), *rezervaţia naturală Fântânița*; **Năvodari**, **Agigea**, **Eforie Nord**, **Eforie Sud** (Carmen Silva), **Techirghiol**, **Costineşti**.

– ***Complexul Noilor staţiuni***, o adevărată salbă ce bordează ţărmul mării, cuprinde staţiunile **Olimp**, **Neptun**, **Jupiter, Aurora**, **Venus**, **Saturn**.

– ***Complexul Mangalia*** înglobează localităţile: **Mangalia**, străveche aşezare, cunoscută în antichitate sub numele de Callatis, centru industrial şi port maritim, este şi o cunoscută staţiune balneoclimatică, cu plaje întinse de nisip fin, cu izvoare minerale radioactive (cu cea mai crescută radioactivitate dintre apele minerale din Europa) ce apar la malul lacului Mangalia. Ca principale şi atractive obiective turistice antropice din Mangalia se înscriu: *vestigiile* arheologice (*resturile zidului* grecesc şi ale celui roman ce alcătuiau incinta cetăţii, *necropole* din secolele IV-II a. Cr. şi secolul IV p. Cr., *mormântul cu papirus*, din secolul IV a.Cr., un *sarcofag* ce conţine un schelet, *tezaur monetar* compus din 7.000 de monede), *digul genovez*, *Muzeul de arheologie*, cu parcul său, *Bazilica creştină* (secolele V-VI), *Geamia Esmahan Sultan* (1590); **2 Mai** şi **Vama Veche**, staţiuni balneoclimatice şi turistice.

b. **Arealul Delta Dunării**

Delta Dunării, împreună cu **Complexul lagunar Razim-Sinoie** şi cu zona limitrofă, constituie un vast areal turistic, unicat european, de o deosebită

originalitate reprezentată de caracterele sale morfohidrografice, faunistice şi floristice, de aşezările omeneşti de aici şi de activitatea locuitorilor.

– ***Complexul Delta Dunării*** cuprinde porţiunile de uscat, numite grinduri, ce ocupă circa 1/3 din suprafaţa Deltei, restul revenind terenurilor mlăştinoase, lacurilor şi gârlelor, toate acestea cuprinse între cele trei braţe, prin care Dunărea se varsă în mare.

O componentă de valoare a ofertei turistice este reprezentată de vegetaţia specifică, foarte variată, chiar luxuriantă. Întinse stufării, unele dintre cele mai compacte din lume, sălcii uriaşe ce-şi coboară crengile până la suprafaţa apei, plantaţii de plopi negri, ca şi păduri mixte de foioase ce cresc pe grinduri, impresionează prin varietatea arborilor, prin plantele agăţătoare şi prin vegetaţia subarboricolă pitică, ce reprezintă un peisaj inedit, specific şi deosebit de atractiv. Pădurea de pe grindul Letea a fost declarată monument al naturii.

Un peisaj original îl reprezintă dunele de nisip, lipsite de vegetaţie sau cu o vegetaţie foarte rară, care ating cele mai mari înălţimi din ţară – 8 m.

Bogăţia de bază a Deltei şi principala sa atracţie turistică sunt reprezentate de fauna piscicolă, alcătuită din specii valoroase, ca nisetru, morun, cegă, scrumbie, caras, crap, somn, plătică, şalău, ştiucă etc., activitatea de pescuit fiind aici o ocupaţie predominantă. De asemenea, şi fauna ornitologică autohtonă şi de pasaj dă o valoare mare potenţialului turistic al Deltei.

În Delta Dunării sunt peste 300 de specii de păsări, dintre care mai valoroase turistic şi ocrotite de lege sunt pelicanul (pe grindul Letea cuibăreşte cea mai mare colonie din Europa de pelicani – comun şi creţ), egreta mare şi mică, lopătarul, vulturul codalb, piciorongul şi cataliga, cormoranul mare şi mic etc., la care se adaugă un număr foarte mare de păsări călătoare ce se opresc în Deltă (mai deosebită fiind gâsca polară).

Din punct de vedere cinegetic, rața şi gâsca sălbatică, lişiţa şi sitarul, ca şi mamiferele nurca, vidra, mistreţul, iepurele, vulpea etc. constituie o puternică atracţie pentru vânători.

Majoritatea localităţilor prezintă particularităţi deosebit de interesante, atât prin dispunerea lor într-un spaţiu dominat de ape (ceea ce face ca drumurile să fie scurte şi deseori impracticabile, iar transporturile să se efectueze pe apă, cu ajutorul bărcilor), cât şi prin forma locuinţelor şi ocupaţia locuitorilor, mulţi lucrând ca pescari în diferite puncte ale deltei.

Localităţile Deltei, ca atracţii turistice, sunt: **Maliuc**, staţiune de cercetări biologice şi punct de acces în Deltă pentru pescuit şi vânat, **Crişan**, sat pescăresc, cherhana, hotel şi popas cu căsuţe, **Mila 23**, sat pescăresc cu aspect specific şi cherhana, **Letea**, sat de pescari, înconjurat de mici suprafeţe agricole, **Sfântu Gheorghe**, localitate pescărească, cu plajă litorală şi cu renumitul său *far*, **Chilia Veche**, cu apreciabile suprafeţe agricole, dar cu un număr însemnat de locuitori ce lucrează ca pescari în interiorul Deltei, **Nufăru**, **Murighiol**, **Dunavăţu**.

Aşezările temporare, în special cherhanalele (puncte de recoltare a peştelui şi de locuire temporară a pescarilor), cabanele piscicole şi vânătoreşti constituie alte componente specifice peisajului deltaic. **Sulina**, singurul oraş din interiorul Deltei, menţionat documentar în secolul al X-lea, prezintă o arhitectură cu specific local,

fiind centru industrial, port, nod al transportului fluvial şi fluvio-maritim, ca şi un apreciabil centru turistic, dispunând de o plajă destul de largă şi de un hotel şi fiind, în acelaşi timp, şi capătul liniei de navigaţie pentru circulaţia Tulcea-Sulina. **Tulcea**, oraş numit şi *Poarta Deltei*, datorită faptului că pe aici se intră în Deltă, era numit în perioada romană *Aegyssus*, fiind atestat ca oraş în 1694. Oraş industrial şi port, Tulcea este un atractiv centru turistic, prin funcţia pe care o are ca poartă a Deltei Dunării şi prin existenţa unor valoroase obiective: *Muzeul Deltei Dunării*, *Monumentul Independenţei*, *Statuia ecvestră a lui Mircea cel Bătrân*, *Geamia Azizie* (secolul XIX), *Complexul Ciuperca* (loc de agrement).

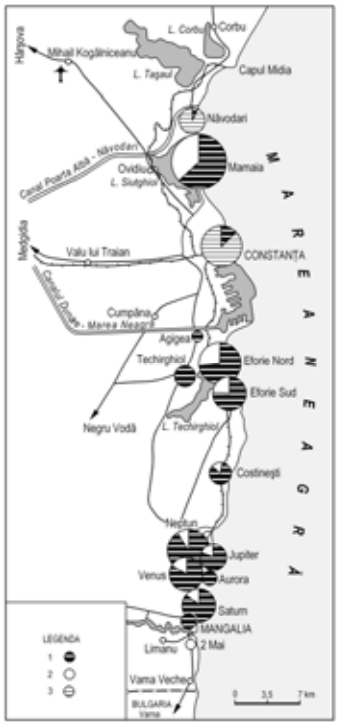

Fig. 94. LITORALUL MĂRII: 1) spaţii hoteliere de cazare; 2) popasuri, campinguri; 3) cazare la cetăţeni.

Fig. 95. DELTA DUNĂRII ŞI COMPLEXUL LAGUNAR RAZIM-SINOIE: 1) spaţii hoteliere de cazare; 2) cabane; 3) cherhanale; 4) ruine antice şi medievale; 5) monumente; 6) muzee.

– ***Complexul Razim-Sinoie*** (în suprafaţă de 880 kmp) constituie o atracţie turistică pentru peisajul său lacustru inedit, dar mai ales pentru pescarii amatori, localităţile cu chemare turistică legate de acest complex fiind: **Jurilovca**, renumit centru piscicol, aşezare tipic lipovenească, cu arhitectură locală specifică; în apropiere, pe promontoriul numit *Capul Dolojman*, au fost puse în evidenţă vestigiile aşezării fortificate, greco-romane, *Argamum*, iar în faţa promontoriului, pe insula *Popina*, se găsesc ruinele unei *bisericuţe* din secolul XI; la ţărmul mării se află un atractiv popas turistic (**Portiţa**); **Enisala**, localitate cu valenţe istorice şi

etnografice (locuințe acoperite cu stuf, țesături decorative specifice) – în apropiere, ruinele unei cetăți din secolele XIII-XIV; la capătul sudic al lacului Sinoie se află **Cetatea Histria**, reprezentând vatra celui mai vechi oraş de pe teritoriul românesc (657 a.Cr.), săpăturile de aici evidențiind *ziduri de incintă* din secolele VII a.Cr.-V p.Cr., *Templul lui Zeus Polieus*, din secolul V a.Cr., fragmente din *Templul Marelui Zeu*, *bazilici*, *terme*, un *cartier aristocratic* (secolele V-VI) etc.; alături se află un *muzeu* cu exponate din aria cetății; în apropiere, lacul şi staţiunea **Nuntaşi**.

B. **Carpații Orientali**

Întinzându-se de la granița nordică până la Depresiunea Braşov şi râul Prahova, cuprinzând zona montană şi subcarpatică, această regiune se caracterizează prin existența a trei şiruri paralele de masive, cu direcția Nord – Sud, ce corespund la trei fâşii diferențiate prin vârstă şi înfățişare.

Atracția reliefului este dată de impresionante masive muntoase sau grupări de masive, de văi pitoreşti şi de depresiuni largi intramontane sau marginale, de pasuri sau trecători de înălțime pe care şerpuiesc drumuri în serpentine mai largi sau mai strânse, de lacuri montane cu ape limpezi etc., care oferă la tot pasul privelişti de o excepțională frumusețe, în acest sens evidențiindu-se mai multe masive montane:

Munții Igniş (1.307 m în vf. Igniş), cu peisaje dominate de păduri şi păşuni, de văi pitoreşti cu cascade, iar pe culmea cea mai înaltă se află câteva stânci antropomorfe impresionante (Sfinxul).

Munții Gutâi-Lăpuş (1443 m în vf. Creasta Cocoşului – rezervație geologică şi 1.353 m în vf. Secului), despărțiți de pasul Neteda, dispun de un spațiu schiabil amenajat, cu două pârtii (la Mogoşa) şi trasee pentru alpinism şi drumeții, beneficiind de serviciile unui teleschi şi unui telescaun.

Munții Maramureşului (1.957 m în vf. Farcău), cu o structură petrografică variată, oferă peisaje atractive, reprezentate de văi adânci şi dese, între care se evidențiază defileul Vaserului, impresionant prin *sălbăticia* sa, lung de peste 40 km, de numeroase izvoare minerale, de păduri masive ce adăpostesc o bogată faună etc.

Munții Rodnei (2.303 m în vf. Pietrosul Rodnei), cu un relief spectaculos, reprezentat de văi şi circuri glaciare în care s-au instalat lacuri (Buhăescu, Lala), de creste ce străpung norii şi de stânci ce impresionează privirea, de râuri şi cascade (Cascada Cailor din apropiere de Borşa), peşteri (Tăuşoare – 9.250 m lungime), de existența unei vegetații alpine cu relicte glaciare şi cu endemisme, de elemente faunistice ocrotite (capra neagră, marmota).

Obcinele Bucovinei (Mestecăniş – 1.588 m în vf. Lucina; Feredeului – 1.479 m în vf. Paşcani; Obcina Mare – 1.224 m în vf. Sihloaia), cu peisaje pitoreşti date de păşuni întinse şi păduri masive de conifere, de izvoare minerale şi rezervații naturale, de spații schiabile servite de telescaune, de un relief puternic umanizat, de aşezări cu arhitectură specifică etc.

Munții Ceahlău (1.907 m în vf. Ocolaşul Mare) sunt renumiți pentru varietatea şi frumusețea peisajelor, reprezentate de un relief pitoresc cu multe văi prăpăstioase pe care se află praguri de cascadă (renumita cascadă Duruitoarea), cu abrupturi impresionante şi stânci cu forme bizare (Toaca, Sfinxul, Căciula

Dorobanţului, Porumbelul, Panaghia, Detunata, Turnu lui Budu), prispe şi tăpşane (Poliţa cu crini – rezervaţie naturală) etc.

Munţii Călimani, cel mai grandios edificiu vulcanic din România, ce atinge 2.100 m în vf. Pietrosu, prezintă peisaje de o mare spectaculozitate, între care se remarcă existenţa unei uriaşe caldeire (remodelată de gheţarii cuaternari) şi prezenţa stâncilor vulcanice numite *12 Apostoli* (o arie de 200 ha, în jurul lor, a fost transformată în rezervaţie geologică), care au aspectul unor obeliscuri sau turnuri înalte de 8-12 m, iar impresionantul defileu Toplița-Deda, lung de 44 km, îi separă de munţii Gurghiului.

Munţii Giumalău, cu înălţimea maximă de 1.857 m în vf. Giumalău, au aspectul unui uriaş bloc din formaţiuni cristaline, cu spinări rotunjite, dispuse radiar în jurul vârfului principal, fiind străbătuţi de valea Bistriţei, pe care se află chei cu impresionante stânci suspendate şi cu o cascadă zgomotoasă, numită din această cauză *Moara Dracului*.

Masivul Rarău (1.651 m altitudine maximă în vârful omonim) prezintă intruziuni calcaroase care au dat naştere unui relief pitoresc – în formă de turnuri şi piramide – între care *Pietrele Doamnei* deţin cel mai înalt grad de impresionabilitate, fiind declarate rezervaţie de floră şi peisaj.

Munţii Hăşmaş (1.792 m în vf. Hăşmaşu Mare) se remarcă prin prezenţa unui pitoresc relief carstic, în care se evidenţiază abrupturile, stâncile, peşterile şi cheile. Cele mai atractive sunt culmile Suhardul Mic şi Ucigaşul, vf. Piatra Singuratică, dolina Licaşului, Piatra Altarului, dar mai ales **Cheile Bicazului**, un grandios defileu, de o rară frumuseţe, *tăiat* în calcare mezozoice de râul Bicaz pe o lungime de 5 km, având şi un segment, numit sugestiv *Gâtul Iadului*, foarte îngust şi cu *pereţii* ce par că se unesc în partea de sus; **Lacul Roşu**, care a luat naştere în anul 1838 printr-o masivă alunecare de teren, ce a barat cursul râului, formând un lac care a inundat pădurea de molizi (trunchiuri mineralizate de copaci se mai văd şi în prezent, ieşind ici şi colo deasupra oglinzii apei), având suprafaţa de 13 ha, adâncimea maximă de 12 m şi altitudinea de 983 m.

Munţii Harghita (1.800 m în vf. Mădăraş), de origine vulcanică, cu numeroase atracţii peisajistice – între care se evidenţiază *Platoul Şoimilor*, pe care se află mai mulţi stâlpi de andezit *aranjaţi* de natură într-o ordine perfectă, precum şi o stâncă, numită *Piatra Şoimilor*, de formă cubică, ce străjuieşte intrarea în chei – mai păstrează încă urmele unor cratere, într-unul din acestea instalându-se apele lacului Sf. Ana, singurul lac vulcanic din ţară, de o rară spectaculozitate, în suprafaţă de 22 ha, declarat monument al naturii, situat la 946 m altitudine. Aici, sunt izvoare minerale carbogazoase, mofete şi două mlaştini cu ape minerale – Luci şi Mohoş – , cabane, teleschi, pârtii de schi.

Munţii Bistriţei (1.859 m în vf. Budacu), puternic fragmentaţi, prezintă văi prăpăstioase ce oferă privelişti încântătoare – defilee şi chei, pante abrupte şi stânci golaşe.

În cadrul acestui segment al Carpaţilor Orientali se află multe depresiuni, mai mari sau mai mici, unde îşi au vetrele şiruri de aşezări pitoreşti, cu un ridicat şi variat potenţial turistic antropic, dispuse de-a lungul văilor.

Trecând la grupa **Carpaților de Curbură**, munții cu cel mai valoros patrimoniu turistic şi cei mai atractivi sunt:

Munții Vrancei (1.785 m în vf. Goru), acoperiți în parte însemnată cu păduri şi păşuni, fragmentați de văi cu cascade (Putna, Zăbala) şi cu defilee, cu versanți abrupți şi cu vârfuri din gresie, cu mase de grohotiş la baza abrupturilor.

Munții Ciucaş (1.954 m în vârful omonim) impresionează prin numeroase abrupturi ce au la bază acumulări masive de grohotişuri, stânci cu forme bizare cunoscute sub numele de Tigăi sau Țiglăi (Sfinxul de la Bratocea şi Poiana Stânei), văi pitoreşti (Cheile Teleajenului, Cheile văii Stânei), având acces facil pe trasee turistice marcate şi oferind posibilități pentru sporturile de iarnă.

Munții Baiului (1.923 m în vf. Neamțului), cu întinse păduri montane şi cu spații largi pentru sporturi de iarnă, dar şi pentru excursii, oferă peisaje odihnitoare, mai multe cabane cu amplasamente pitoreşti şi se bucură de serviciile instalațiilor de telescaune, teleschi (inclusiv babyschi) şi de amenajări de pârtii de schi.

Munții Piatra Mare (1.843 în vârful omonim) se remarcă prin formele sale carstice (peşteri, chei), abrupturi şi stânci în conglomerate şi gresii (abruptul Gârcinului), prin dese marcaje pentru drumeție; câteva cabane asigură cazare turiştilor, iar telescaunul facilitează accesul la Baciu-Bunloc.

În afara culmilor montane, care dețin un deosebit de valoros potențial turistic natural, în cadrul regiunii turistice a Carpaților Orientali există un mare număr de depresiuni, de culuoare depresionare lungi şi de văi care fragmentează puternic această unitate montană. Cele mai mari sunt depresiunile Maramureşului, Dornelor, Giurgeului şi Ciucului – care separă şirul culmilor vulcanice de ceilalți munți, Depresiunea Braşovului (sau Țara Bârsei) – care pare o câmpie întinsă, cu altitudini de 500-600 m, precum şi depresiunile din partea de est – Câmpulung şi Comăneşti. Numeroase trecători (Prislop – 1.416 m, Mestecăniş – 1.096 m, Tihuța – 1.200 m, Bucin – 1.273 m, Tuşnad – 1.301 m, Oituz – 866 m, Predeal – 1.001 m etc.) deschid zona montană în toate direcțiile, permițând o circulație turistică facilă.

În Carpații Orientali se află cea mai întinsă suprafață forestieră a României, reprezentată de păduri de răşinoase şi de răşinoase în amestec cu fag, precum şi importante zăcăminte de mangan, de minereuri neferoase şi, mai ales, de izvoare minerale carbogazoase.

Alături de peisajele montane, principalul factor generator de turism în regiunea Carpaților Orientali îl reprezintă numeroasele stațiuni balneoclimatice, care s-au dezvoltat pe baza bogatelor resurse de ape minerale şi a climatului alpin şi subalpin, cu nuanțe specifice diferitelor forme de relief, în care prezența zilelor senine cu aer ozonat în timpul verii şi toamnei şi a zăpezilor ce persistă toată iarna, favorizând practicarea sporturilor de iarnă, constituie o componentă favorabilă practicării turismului.

În privința **potențialului turistic antropic**, oferta este foarte bogată, variată şi valoroasă.

După specificul valorilor turistice, în cadrul regiunii turistice *Carpații Orientali* se conturează 7 areale turistice.

a. **Arealul Țara Oaşului**

Depresiune axată pe râul Tur şi străjuită de culmile munților vulcanici Oaş şi Igniş, se individualizează ca un areal turistic, cu centrul în oraşul **Negreşti-Oaş**, care oferă, în cadrul *Muzeului Țării Oaşului*, exponate de arheologie, de etnografie, de artă, iar în secția organizată în aer liber sunt expuse gospodării țărăneşti tipic oşeneşti, instalații de tehnică populară, biserica de lemn din Lechința (secolul XVIII) etc.

În cadrul acestui areal turistic se mai află localitățile **Bixad** – stațiune balneoclimatică, **Cămârzana**, **Certeze**, **Vama**, **Puturoasa** – stațiune balneoclimatică, punct de acces la impresionanta stâncă *Sfinxul Oaşului* de pe muntele Pietroasa, **Livada**, **Călineşti-Oaş**.

b. **Arealul Țara Maramureşului**

Cu un binemeritat renume național şi internațional, Depresiunea Maramureşului reprezintă un areal turistic de certă valoare şi de puternică atracție, oferind o paletă largă de obiective turistice. Teritorial, reprezintă depresiunea cu acelaşi nume, străjuită de M. Maramureşului, M. Rodnei, lanțul vulcanic Igniş-Gutâi-Țibleş şi brăzdată de râurile Vişeu, Iza, Mara şi Cosău. Aici, principalele atracții turistice antropice sunt *vestigiile arheologice*, *monumentele de arhitectură şi istorice*, *arhitectura populară* locală, elementele *etno-folclorice* (port popular specific, țesături, meşteşuguri populare caracteristice, nedei şi târguri, manifestări folclorice tradiționale etc.).

Centrele turistice cele mai atractive şi mai caracteristice ale acestui areal sunt concentrate în două complexe:

– *Complexul Sighetu Marmației* cuprinde localitățile **Sighetu Marmației**, oraş: *Muzeul de etnografie*, *Mânăstirea Piariştilor* – cu biserică din secolele XVI-XVII, în stil gotic, parcul *Grădina Morii*, *Ansamblul monumental* – închinat victimelor comunismului; **Săpânța** – localitate de mare renume, datorat *Cimitirului vesel* (cimitirul satului), unicat în domeniu, cu numeroase cruci sculptate şi pictate de un meşter local, ce au scrise pe ele epitafuri în versuri cu conținut amuzant; **Vadul Izei**, **Deseşti, Ocna Şugatag** – stațiune balneoclimatică, **Giuleşti**, **Hărniceşti**, **Bârsana**.

– *Complexul Vişeu–Borşa* include localitățile **Vişeu de Sus** – oraş, poziție pitorească la confluența Vaserului cu Vişeul (*Expoziție etnografică*), **Băile Borşa** – stațiune balneoclimatică, punct de plecare pentru practicarea sporturilor de iarnă (are cea mai lungă trambulină naturală din Europa pentru sărituri cu schiurile) şi pentru excursii în Munții Rodnei şi la *Pasul Prislop*, renumit şi pentru festivalul folcloric anual *Hora de la Prislop*; **Moisei**, **Borşa** – oraş, **Bogdan Vodă**, **Ieud**, **Săcel**, **Rozavlea**.

Fig. 96. VALORILE TURISTICE ALE ȚĂRII MARAMUREȘULUI (după *Geografia României*, vol. II): 1) Abrupt; 2) defileu, cheie; 3) peșteră; 4) cascadă; 5) izbuc; 6) izvor mineral; 7) rezervație naturală; 8) regiune de importanță cinegetică; 9) ruine feudale; 10) locuri istorice (bătălii); 11) monument de arhitectură; 12) monument istoric; 13) muzeu etnografic; 14) rezervație de arhitectură populară; 5) costume specifice; 16) centru cu țesături populare; 17) centru de ceramică; 18) arhitectură populară specifică; 19) nedeie, târg; 20) stațiune climatică; 21) stațiune balneoclimatică; 22) sporturi de iarnă; 23) drum auto; 24) cale ferată; 25) spațiu de cazare; 26) spații de cazare cu regim balnear.

c. **Arealul Baia Mare**

Cuprinzând Depresiunea omonimă şi bazinul Lăpuşului, înglobează localităţile **Baia Mare** – oraş, centru al industriei metalurgiei neferoase şi centru administrativ regional: *Bastionul măcelarilor*, construit în 1347, *Turnul Sf. Ştefan*, înalt de 50 m, cu 4 turnuleţe la colţuri, edificat în 1445-1468, *Casa Iancu de Hunedoara*, din secolul XV, în care s-a organizat *Muzeul Mineralogic*, cu impresionante *flori de mină*, *Catedrala Sf. Treime*, construită de călugări iezuiţi în 1717-1720, *Muzeul judeţean*, în apropiere *lacul Bodi*, obiectiv de recreere şi agrement; **Izvoare** – staţiune climatică locală, centru de sporturi de iarnă, punct de plecare spre *Cheile Tătarului* (singurul defileu din România săpat în andezit) şi spre vf. Igniş; **Baia Sprie** – localitate minieră, acces la *Lacul albastru*, format în 1920 prin prăbuşirea unei mine, **Şişeşti**, **Surdeşti**, **Chiuzbaia**, **Târgu Lăpuş**.

d. **Arealul Bistriţa**

Se suprapune bazinului Someşului Mare, amonte de Beclean, incluzând atractive obiective turistice antropice şi naturale, în cadrul său evidenţiindu-se două complexe:

– *Complexul Bistriţa*, format din ariile localităţilor **Bistriţa** – oraş, centru industrial şi administrativ: *Cetatea medievală*, construită în secolul XIII şi refăcută în secolele XV-XVI (*fragmente* din zidurile de apărare), *Turnul Dogarilor*, *Casa Argintarului* (secolul XVI) în care este un *muzeu* ce prezintă ca piese deosebite bronzuri dacice, ceramică şi arme, *Muzeul judeţean*, *Şugăleţele*, şir de prăvălii cu arcade, din secolele XIV-XV, *Biserica Ortodoxă* (1270-1280), *Biserica Evanghelică* (secolele XIV-XV), *Biserica Romano-Catolică* (secolul XVIII); **Livezile**, **Josenii Bârgăului** – vechi centru al ceramicii negre, **Prundu Bârgăului**, **Beclean** – oraş: *castel* (1768), *biserică veche*, monument de ahitectură medievală (sec. XV), *parcul oraşului*; **Figa** – staţiune balneoclimatică locală, **Complexul turistic Popasul pescarilor**, **Coldău**, **Şintereag**, **Mânăstirea**, **Unguraş**, **Bonţida**, **Ţaga** – *iazuri piscicole*.

– *Complexul Năsăud–Sângeorz,* alcătuit din localităţile **Năsăud** – oraş, **Liviu Rebreanu**, **George Coşbuc**, **Sângeorz-Băi** – oraş, staţiune balneoclimatică, **Maieru**, **Rodna** – centru minier, **Anieş** şi **Valea Vinului** – staţiuni balneoclimatice locale, **Dragomireşti**, **Sălişte a de Sus**, **Budeşti**, **Berbeşti**, **Mara**, **Călineşti**, **Năneşti**, **Rona de Jos**, **Poienile Izei**, **Şieu**, **Botiza** şi **Glod**.

e. **Arealul Bucovina** sau **Ţara Dornelor**

Reprezintă partea de sud a fostei regiuni istorico-geografice şi se suprapune Obcinelor Moldoveneşti şi zonei lor mărginaşe de la est, constituind un areal turistic deosebit de cunoscut şi de atractiv. Aici, principala atracţie o exercită domeniul antropic, reprezentat în primul rând de mânăstiri, în număr mare, monumente istorice şi de artă de valoare universală.

Complexele turistice cele mai semnificative sunt:

– *Complexul Vatra Dornei*, alcătuit din localităţile **Vatra Dornei** – staţiune balneoclimatică: *Muzeul Orăşenesc* (colecţii cinegetice şi de ştiinţele naturii), *Parcul oraşului*, cu alei ce pătrund în *pădurea* lipită de oraş şi ajung la *Masa lui Terente* – o frumoasă poiană cu belvedere asupra *Ţării Dornelor;* **Iacobeni –** staţiune

climatică locală, cel mai mare centru de exploatare a manganului din țară, **Poiana Stampei** – localitate cu întinsă turbărie (675 ha), declarată rezervație naturală, **Rusca** – punct de acces spre vârful Giumalău, spre cabana Rarău şi spre vestitele *Pietrele Doamnei*, **Ciocăneşti**.

– ***Complexul Gura Humorului–Câmpulung Moldovenesc*** cuprinde localitățile **Gura Humorului** – oraş, centru forestier şi minier, cu valori turistice reprezentate de *Muzeul etnografic*, *parcul dendrologic*, iar în apropiere (3 km spre nord) *Mânăstirea Humor*, prima, în ordine cronologică, dintre cele 5 cu fresce exterioare, construită în 1530, de proporții modeste; **Câmpulung Moldovenesc** – oraş, stațiune climatică, centru al industriei laptelui şi industriei lemnului: *Muzeul lemnului*, *Expoziția etnografică şi numismatică*, *Casa Prudeanu* şi *Casa Grămadă* – monumente de arhitectură populară, statuia lui *Dragoş Vodă ucigând zimbrul*, acces pe dealul *Praşca* (punct fosilifer), la complexul turistic *Strand*, la *Cheile Moara Dracului*, *Pietrele Doamnei*, *Peştera cu lilieci*, *Defileul Strâmtura Roşie*, la păstrăvăria *Prisaca Dornei*, **Vama** – centru etnografic şi de artă populară, **Vatra Moldoviței** – *mânăstirea Moldovița*, ctitoria lui Petru Rareş în 1532, acces la *Cheile Pojorâtei*, **Valea Putnei** – *păstrăvărie* şi acces la *rezervația cinegetică* (protecția cocoşului de munte), **Fundu Moldovei** – port popular şi arhitectură specifică, **Cacica** – centru de exploatare a sării, cu o *salină* în care au fost săpate în sare o *bisericuță* şi o *sală de festivități*, **Solca** – oraş, renumit pentru calitatea berii ce se produce aici, **Voroneț** – localitate în care se află renumita *mânăstire Voroneț*, clădită în 1488 de Ştefan cel Mare, ale cărei fresce de pe exterior sunt considerate cel mai reuşit ansamblu de pictură medievală moldovenească, având fondul colorat în albastru (fiind culoare existentă numai aici, a fost denumită *albastru de Voroneț*), **Dragomirna** – localitate în care se află *Mânăstirea Dragomirna*, un ansamblu de clădiri edificate în anii 1606-1609 din piatră cioplită şi fățuită, **Arbore**, **Sucevița** – localitate în apropierea căreia se află *Mânăstirea Sucevița*, **Brodina**, **Putna** – localitate de renume prin ansamblul construcțiilor datorate lui Ştefan cel Mare, în cadrul căruia se află una dintre cele mai interesante *mânăstiri* din Moldova şi o mare *necropolă* a familiei ctitorului; în imediata apropiere a mânăstirii se află o *chilie* săpată în piatră, despre care se crede că ar fi legendara chilie a lui Daniil Sihastru, **Rădăuți** – oraş: *Biserica Bogdana*, ctitorie a primului domnitor moldovean în 1360, considerată cea mai veche clădire de zid din Moldova, **Margina** – renumit centru de olărit, evidențiind ceramica neagră şi ceramica roşie smălțuită policrom.

f. **Arealul Giurgeu–Ciuc**

Cuprinzând cele două depresiuni omonime şi munții care le domină, dispune de valoroase şi variate obiective şi centre turistice.

– ***Complexul Toplița–Gheorgheni: Toplița*** – oraş forestier, cu *vestigii romane* şi *dacice* (Sanaidava), stațiune balneoclimatică locală, **Subcetate**, **Neagra** – punct de acces la *Peştera Luanei* şi la *Grota Haosului,* **Răstolița**, **Borsec** – oraş, renumită stațiune balneoclimatică, având un mare număr de izvoare minerale: *Vestigii arheologice* (monede, sarcofage, ceramică din secolele I-II), acces la peşterile *Grota Urşilor*, *Peştera cu gheață*, *Cetatea Bufnițelor*; **Bilbor** – stațiune

balneoclimatică, punct de plecare pentru excursii la *izvoarele Bistricioarei* şi la *vârful Arinişul*, **Gheorgheni** – oraş, centru forestier, **Joseni** – localitate considerată *polul frigului* din România (se înregistrează frecvent cele mai scăzute temperaturi din țară).

– *Complexul Sovata–Odorhei*, în care se află localitățile de interes turistic **Odorhei** – oraş, vestigiile cetății daco-romane *Acropolis* (secolele II-III), *Cetatea*, edificiu din 1480-1490, refăcut în 1562 şi în 1880, *Capela lui Iisus*, în stil romanic, din secolul XIII, *Biserica Franciscană*, edificată în etape (1712-1779); **Băile Seiche –** staţiune balneoclimatică locală, **Cristuru Secuiesc –** oraş, **Băile Sărata –** staţiune balneară locală, **Vlăhița** – oraş, centru metalurgic, **Sovata** – oraş şi renumită staţiune balneoclimatică, cu *Lacul Ursu* (helioterm, salinitate concentrată – 80gr/l); **Praid** – centru de exploatare a sării, staţiune balneoclimatică, cu un *sanatoriu* amenajat într-una din saline, **Corund** – centru de *ceramică* neagră şi colorată, staţiune balneoclimatică, **Trei sate**.

– *Complexul Miercurea Ciuc–Tuşnad*, cu localitățile **Miercurea Ciuc** – centru economic şi social regional: *Vestigii neolitice din epoca bronzului*, *Cetatea Mikò*, ridicată în 1611-1621 şi refăcută în 1714, *Muzeul Județean*, în *parcul* din jur *porți sculptate* şi *case țărăneşti*, *Complexul Şumului*, compus din *Mânăstirea franciscană*, construită în 1444-1448 şi din 3 *capele*; **Harghita-Băi** – staţiune balneoclimatică, **Jigodin-Băi** – staţiune balneoclimatică, **Dăneşti** – centru de *ceramică* neagră şi de *țesături* artizanale; *lac* de acumulare, **Frumoasa** – la 9 km *pasul Ghimeş*, **Sâncrăieni** – *rezervație naturală* (mlaştină – 15 ha, cu floră specifică perioadei glaciare), **Băile Tuşnad** – oraş, staţiune balneoclimatică, acces la *Lacul Sf. Ana*, *Stânca Şoimilor*, **Malnaş-Băi** – staţiune balneoclimatică, **Ozunca-Băi** – staţiune balneoclimatică, **Biborțeni** – centru de îmbuteliere ape minerale pentru masă, **Bățanii Mari**, **Olteni**, **Baraolt** – oraş; **Vârghiş** – *izvoare minerale*, iar în apropiere *Cheile Vârghişului* şi *Peştera Vereşti*, **Bicsad** – izvoarele minerale.

g. **Arealul Neamț**

Acest areal înglobează culmile munților Bistriței, Stânişoarei, Ceahlău, Tarcău, Goşman, Berzunți, Nemira şi Subcarpații Moldovei, caracterizându-se prin evidențierea a două complexe şi a unui însemnat număr de centre şi obiective turistice naturale şi antropice.

– *Complexul Piatra Neamț–Târgu Neamț* înglobează renumite localități turistice, precum: **Piatra Neamț** – cu o mare rezonanță arheologică, aici descoperindu-se vestigiile unei cetăți dacice din secolele II-I a.Cr., fiind şi un centru economic de importanță națională; este numit simbolic *Perla Moldovei*: *Biserica Domnească Sf. Ioan*, cu exteriorul bogat ornamentat cu ceramică în culori, *Muzeul de Istorie*, *Muzeul de Artă, Muzeul de Ştiințe naturale*, *Biserica din lemn*, *Casa Paharnicului*, edificiu din secolul XIX, *Sinagoga din lemn*, *Expoziția memorială* Calistrat Hogaş; *Statuia lui Ştefan cel Mare*, *Statuia lui Mihail Kogălniceanu*; **Bistrița** – localitate în apropierea căreia se află *Mânăstirea Bistrița*, ctitorie a lui Alexandru cel Bun din secolul XV, **Bodeşti –** vestigiile unei *vetre neolitice* în care s-au găsit piesele ceramice numite *Hora de la Frumuşica*, **Bicaz** – oraş, în

apropiere *Lacul de acumulare Izvorul Muntelui*, **Ceahlău** – punct de plecare spre vârfurile Toaca şi Ocolaşele, spre *cascada Duruitoarea*, spre stâncile *Detunata* şi *Turnu lui Budu*, spre *tăpşanul Poliţa cu crini*, la staţiunea climatică *Durău* şi la *schitul Durău*, **Pângăraţi**, **Poiana Teiului** – localitate cu arhitectură populară specifică locului, **Târgu Neamţ** – oraş, *vestigii* din toate epocile, *Cetatea Neamţ* (menţionată documentar în 1395), cu stare înfloritoare pe timpul lui Ştefan cel Mare, **Vânători-Neamţ** – veche localitate de răzeşi, **Oglinzi** – staţiune balneoclimatică, **Grumăzeşti**, **Crăcăoani** – localitate lângă care se află *Mânăstirea Horaiţa*, din secolul XVIII, cu o biserică de mari proporţii, **Mânăstirea Neamţ** – *complex mânăstiresc* cu edificii din secolul XIV (Petru Muşat), cu adăugiri ulterioare în secolul XV (Alexandru cel Bun), iar în 1497 Ştefan cel Mare clădeşte una dintre cele mai impunătoare biserici ale vremii; *Schitul Vovidenia*, construit aici în 1751 şi *Schitul Procov*, construcţie din lemn, înălţată în 1706; **Secu** – localitate în care se află *Mânăstirea Secu*, edificată în 1602; la 3 km de Secu se găseşte *Schitul Sihăstria*, construit din lemn în secolul XVIII, **Agapia** – localitate pitorească, în apropierea căreia se află renumita *Mânăstire Agapia*, construită în 1642-1644, **Văratec** – cu *Mânăstirea Văratec*, edificată în 1795, **Băltăţeşti –** staţiune balneoclimatică sezonieră.

– *Complexul Bacău–Târgu Ocna*, cu localităţile: **Bacău** – oraş, menţionat ca târg în 1408, centru economico-social de rang naţional: *ruinele Curţii Domneşti*, *Biserica Precista* (1491), *muzee*, *case memoriale*, *parcuri*, în apropiere *lacurile* de pe Bistriţa; **Prăjeşti**, **Hemeiuş**, **Brad**, **Cârligi**, **Răcătău-Răzeşi**, **Răcăciuni**, **Sărata** – staţiune balneoclimatică, **Tescani**, **Buhuşi** – oraş, **Comăneşti** – oraş, **Moineşti** – oraş, **Brusturoasa**, **Ghimeş-Făget**, **Balcani**, **Berzunţi**, **Târgu Ocna** – oraş renumit în exploatarea sării, staţiune balneoclimatică: *Biserica Domnească*, construită din lemn în secolul XVII şi refăcută în 1725, *Mânăstirea Răducanu*, monument de arhitectură barocă moldovenească, *Biserica Sf. Gheorghe*, din lemn, în curtea căreia se află bustul scriitorului Costache Negri; **Oneşti** – oraş, centru economic de importanţă naţională: *Muzeul de istorie*, *biserica* – monument istoric (1493-1494), edificat lângă renumitul *stejar de la Borzeşti*, în apropiere lacul şi baza de agrement Belciu; **Caşin –** *mânăstirea Caşin* 1655, **Dărmăneşti**, **Slănic-Moldova** – staţiune balneoclimatică, **Cireşoaia**.

h. **Arealul Carpaţii de Curbură**

Suprapunându-se ariei montane de la curbura Carpaţilor şi Subcarpaţilor de aici, prezintă atractive obiective turistice naturale şi antropice, principalele complexe turistice fiind:

– *Complexul Slănic Prahova–Vălenii de Munte* cuprinde munţii Baiului, Ciucaş şi Subcarpaţii Prahovei, având ca principale localităţi, cu obiective turistice: **Slănic** – oraş, staţiune balneoclimatică, centru al extracţiei sării: *Mina de sare*, cu săli enorme, unde sarea se exploatează sub formă de terase etajate în trepte, într-una din săli fiind organizat un deosebit de interesant *muzeu* al sării**,** iar în alta s-a amenajat *sala Genezei*, unde se află, sculptate în sare, busturile regilor *Burebista* şi *Decebal*, al împăratului *Traian*, al lui Mihai Viteazul şi al lui Mihai Eminescu, precum şi scene de luptă de la începuturile istoriei poporului român;

Muntele de sare, monument al naturii ce separă *Grota Miresei*, cavitate în muntele de sare în care s-a instalat un lac cu o legendă referitoare la o mireasă; **Vălenii de Munte** – oraş: *Muzeul Memorial Nicolae Iorga*, în faţa căruia se află *bustul* lui N. Iorga, *Biserica mânăstirii Văleni*, *Casa Nicolae Tonitza*, *Muzeul de etnografie*; acces la *Mânăstirea Suzana*, la *Complexul turistic Cheia*, la *Muntele Roşu*; **Drajna**, **Starchiojd**, **Bătrâni, Făgetu** – localitate rurală la marginea căreia este *hanul Roşu*, clădire din 1610, în stil românesc, în care se află un *metru etalon* din 1867 şi *ocaua lui Cuza*.

– *Complexul Buzău-Superior* (din zonele montană şi subcarpatică), cu valori turistice naturale şi antropice atractive, constituind şi o principală legătură rutieră între Transilvania şi Muntenia: **Nehoiu** – oraş, cu arhitectură populară în stil românesc local, port popular specific, **Siriu** – staţiune balneoclimatică: *Lacul de acumulare Siriu*, *Cheile Siriului*, cu acces la aria interesantului şi legendarului *Lacul Vulturilor*; **Pătârlage**, **Colţi** – *exploatări de chihlimbar* şi *Muzeul chihlimbarului*, **Gura Teghii** – *Focul viu*, obiectiv turistic foarte atractiv, **Cislău**, **Chiojdu**, **Cătina**, **Vipereşti**, **Bădila** – acces la *Sarea lui Bădilă*, **Măgura** – acces la *Mânăstirea Ciolanu* şi la *Expoziţia de sculptură* în aer liber, **Berca** – acces la *vulcanii noroioşi*, **Cândeşti**, **Cârlomăneşti**.

i. **Arealul Ţara Bârsei**

Se suprapune Depresiunii Braşov şi zonei sale înconjurătoare, înglobând o paletă bogată şi variată de obiective turistice naturale şi antropice, precum şi multe localităţi renumite, în cadrul său distingându-se două complexe:

– *Complexul Braşov*, dominat net de oraşul **Braşov**, important centru naţional industrial şi social-economic, cu o deosebită rezonanţă istorică: *vestigii arheologice neolitice şi din toate epocile următoare*, *Fortificaţiile vechi*, din secolele XV-XVI (*Turnul Alb* şi *Turnul Negru*, *Bastionul Funarilor, Bastionul Cojocarilor, Bastionul Postăvarilor, Bastionul Ţesătorilor* – cel mai mare bastion din România), *Poarta Ecaterina*, construită în 1559 (care mai păstrează vechea stemă a oraşului), *Casa Sfatului*, construită în secolul XV şi refăcută în 1528, *Muzeul Judeţean*, *Casa negustorilor*, edificată în 1539-1545, restaurată în 1960 (aici funcţionează renumitul restaurant *Cerbul carpatin*), *Biserica Bartolomeu* ce datează din 1260, *Biserica Neagră*, ridicată într-o lungă perioadă (1384-1477), fiind cea mai măreaţă construcţie în stil gotic din România (are 98 m lungime, 38 m lăţime, un turn înalt de 65 m, cel mai mare clopot şi cea mai mare orgă din ţară); este decorată cu un mare număr de statui şi posedă o impresionantă colecţie de covoare; *Complexul Muzeal al culturii româneşti*, care cuprinde *Biserica Sf. Nicolae* (secolele XV-XVI) şi *Vechea Şcoală românească* din secolul XVI; *Mausoleul din Şchei* etc.; **Poiana Braşov** – cea mai vestită staţiune climatică, de odihnă, recreere şi agrement din ţară, cu 12 hoteluri şi cu multe vile şi case de vacanţă; posibilităţi facile pentru organizarea de sporturi de iarnă şi de excursii în munte şi la cabanele din jur; **Hărman** – *vestigii* din epocile bronzului şi fierului, din perioada dacică (*ceaşca dacică*), *Cetatea ţărănească* din secolele XV-XVI; **Prejmer** – cu cea mai puternică *Cetate sătească* din Transilvania, edificată în secolele XV-XVI; **Întorsura Buzăului** – oraş, **Hălchiu**, **Feldioara**, **Măieruş**,

Rotbav, **Sânpetru**, **Apața**, **Codlea**, **Ghimbav**, **Săcele** – oraş, **Tărlungeni**, **Zizin** – staţiune balneoclimatică, **Râşnov** – oraş: *vestigii arheologice neolitice* şi urmele aşezării geto-dacice *Cumidava*, *Cetatea sătească*, situată pe o înălțime stâncoasă ce domină oraşul cu 150 m, construită în secolul XIV. În centrul ansamblului au fost găsite urmele unei biserici ortodoxe din secolul XI; *Biserica ortodoxă Sf. Nicolae*, cel mai vechi edificiu ortodox din Transilvania de sud-est, ridicată de domnitori din Țara Românească în 1384, *Biserica evanghelică*, edificată la origine în stil romanic (secolul XIV); **Zărneşti** – oraş al celulozei şi hârtiei, **Cristian**.

– *Complexul Covasna* – *Târgu Secuiesc* înglobează localitățile **Covasna** – oraş, centru industrial, staţiune balneoclimatică: *vestigii* arheologice (fortificații din secolele I a.Cr.-I p.Cr.), pe Dealul Zânelor, din apropiere, se organizează anual o *nedeie* a *mocănimii*; **Zăbala**, **Târgu Secuiesc** – oraş, *vestigii arheologice*, *Expoziția istoria breslelor*, **Balvanyos** – staţiune balneoclimatică, în apropiere *Grota Puturoasă*, cu emanații puternice de sulf, iar în împrejurimi condiții facile pentru sporturi de iarnă, **Estelnic**, **Ghelința, Brețcu** – *urmele unui castru roman* din secolele II-III, în apropiere *pasul Oituz*, **Cernat**, **Sfântu Gheorghe** – oraş: *Muzeul județean*, *Case cu arcade*, *biserică fortificată*, *Monumentul lui Mihai Viteazul*, *Monumentul ostaşului român*, *Parcul oraşului*; **Băile Şugag** – staţiune balneoclimatică, **Arcuş**, **Bodoc** – ape minerale (se îmbuteliază), **Reci** – *Rezervația Mestecăniş* pentru protecția *lalelei pestriță, crinului broaştei* şi *dunelor de nisip* (înalte de 6 m), **Vâlcele** – staţiune balneoclimatică, **Araci**.

C. **Carpații Meridionali**

Această regiune cuprinde cei mai înalți şi mai masivi munți din Carpații româneşti – ceea ce l-a determinat pe geograful francez Emmanuel de Martonne[4], care a întreprins aici minuțioase cercetări geografice, să-i numească „Les Alpes de Transylvanie“ – se desfăşoară în continuare spre vest, de la valea Prahovei, până la culoarul Timiş-Cerna, care-i desparte de Munții Banatului. Spre nord, separarea de Munții Apuseni este făcută de valea Mureşului, iar spre nord-vest, culoarul Bistrei şi Depresiunea Hațeg îi despart de Munții Poiana Ruscă.

Fiind alcătuiți în cea mai mare parte din şisturi cristaline cu intruziuni granitice, sunt puțin fragmentați de văi şi de depresiuni, prezentând un grad apreciabil de masivitate. La extremități, în structura geologică îşi fac frecvent apariția calcarele şi conglomeratele, care au dat naştere unor peisaje pitoreşti specifice.

O altă particularitate a Carpaților Meridionali o constituie prezența a numeroase circuri, morene şi văi glaciare (urme ale ghețarilor cuaternari), precum şi a lacurilor glaciare, toate de o neasemuită frumusețe şi de mare atracție turistică.

Apele au săpat în stânca dură câteva trecători destul de joase (Turnu Roşu – 400 m şi Cozia – 309 m, pe Olt, Lainici – 450 m, pe Jiu), iar unele pasuri de înălțime au favorizat circulația transcarpatică (Giuvala – 1.240 m, peste care s-a

[4] Emmanuel de Martonne a scris peste 60 de lucrări despre teritoriul României, dintre care două teze de doctorat: *La Valachie* (1902) şi *Évolution morphologique des Alpes de Transylvanie* (1907).

construit şoseaua Rucăr-Bran; Bâlea – peste 2.000 m, pe care s-a construit „Transfăgărăşanul“, iar în Munții Parâng, de asemenea depăşind 2.000 m, a funcționat în vechime un drum cunoscut sub numele de „drumul roman“).

Această unitate este compusă din patru mari grupe de masive. De la est spre vest, prima grupă este a Munților **Bucegi**, ce ating 2.505 m în vf. Omu, cu amenajările şi dotările turistice cele mai dense şi mai variate din România, având un renume internațional binemeritat.

A doua grupă este axată pe Munții **Făgăraş**, cei mai înalți, care se ridică sub forma unui zid crenelat, având numeroase piscuri ce ating în vf. Moldoveanu 2.544 m şi 2.535 m în vf. Negoiu – cele mai înalte din România.

Grupa următoare este cea a munților **Parâng-Cindrel**, care ating altitudinea maximă de 2.519 m, vestiți prin pitorescul culmilor şi al văilor prăpăstioase.

Ultima grupă, **Retezat–Godeanu**, ajunge la 2.509 m în vf. Peleaga, fiind mai complexă din punct de vedere geologic (apar frecvent calcare şi conglomerate), ceea ce a favorizat apariția a numeroase forme carstice de mare atracție – chei, sohodoluri, ponoare, peşteri etc.

Carpații Meridionali dispun de un potențial turistic bogat şi deosebit de variat, reprezentat de obiective naturale de o mare atracție şi de valori turistice social-culturale de un interes nemărginit.

Nota dominantă a cadrului natural este dată de relief şi exprimată prin masivitatea culmilor montane alcătuite din şisturi cristaline, cu platforme etajate şi bine conturate şi cu văi înguste în formă de „V“. Cele şapte vârfuri cu peste 2.000 m altitudine, şirurile zimțate ale crestelor alpine, lacurile de pe fundurile căldărilor glaciare, formele inedite rezultate prin acțiunea agenților externi, ca: stânci piramidale, custuri, grohotişuri, culoare depresionare şi depresiuni mai largi sau mai strânse, intramontane sau marginale, chei maiestoase şi defilee înguste, peşteri ce străpung inima munților, peisaje de vis colorate în verdele închis al pădurilor sau în verdele-gălbui al păşunilor şi fânețelor, stânci impunătoare şi abrupturi golaşe ce înfioară privirea – toate acestea sunt valori turistice de mare şi puternică atracție.

Resursele turistice social-culturale ale Carpaților Meridionali sunt reprezentate de impunătoare monumente istorice şi de arhitectură (cetăți, construcții religioase, castele şi conace, clădiri vechi etc.), de vestigii arheologice cu semnificații deosebite în viața poporului român, de stațiuni balneoclimatice şi climatice, de aşezări pitoreşti care se evidențiază prin specificul lor folcloric şi etnografic, de drumuri modernizate şi de alte diferite construcții cu funcții sociale şi culturale

Cele mai numeroase dotări turistice sunt concentrate în aria Munților Bucegi, în Valea Prahovei şi în culuoarul Rucăr-Bran. **Bucegii** reprezintă masivul montan cu cele mai vechi tradiții turistice, aici existând posibilități pentru practicarea tuturor formelor de turism, mijloace multiple şi variate de deplasare şi de orientare turistică, de cazare şi de aprovizionare, de recreere, odihnă şi agrement. În afara hotelurilor şi vilelor existente în diferite centre, în Munții Bucegi există peste 20 de cabane, câteva drumuri carosabile (între care se remarcă cel mai înalt – dintre

Sinaia şi Babele), numeroase poteci marcate ce împânzesc tot masivul, telecabine, telescaune şi teleschi.

Mărginiți spre exterior de puternice abrupturi, verticale sau aproape verticale, de sute de metri înălțime, munții Bucegi par un imens castel de stâncă. Din vârful său cel mai înalt, Omu (2.505 m), pornesc radiar mai multe culmi, cu pante abrupte, praguri, chei, doline, peşteri, văi şi circuri glaciare – toate de un pitoresc deosebit, iar partea lor de sud este reprezentată de un vast platou, situat la 2.000 m altitudine, cu întinse pajişti alpine, din care se înalță impresionante forme de eroziune, adevărate „opere de artă" ale naturii, cunoscute sub numele de Babele, Sfinxul, Piciorul Babelor etc.

Deosebit de atractive sunt cascadele Vânturiş, Urlătoarea, Caraiman şi Ialomiței, rezervațiile naturale Piatra Arsă şi Valea Jepilor, văile pitoreşti ale Jepilor, Valea Albă şi Valea Cerbului, iar pe Valea Ialomiței se înşiră Cascada Doamnelor, Mecetul Turcesc, Cheile Urşilor, Cheile Peşterii, Cheile Mici şi Cheile Mari ale Tătarului, Cheile Zănoaga Mică şi Zănoaga Mare, lacul Scropoasa.

De asemenea, între obiectivele turistice de valoare ale Bucegilor se remarcă valea glaciară a Mălăieştilor, cascada Gaura, Hornurile Mălăieştilor, precum şi Acele şi Brâul Morarului (la 2.375 m altitudine), Canionul, Turnurile şi Brâul Bucşoiului (2.490 m), Brâul Caprelor.

Masivul Bucegi este limitat la vest de **culuoarul Rucăr-Bran**, axă de circulație în jurul căreia predomină vestite forme carstice, cu cheile şi peştera Dâmbovicioara, cheile Ghimbavului şi Rudăriței, peşterile Urşilor şi Colțu Surpat.

În vestul culuoarului Rucăr-Bran, masivul **Piatra Craiului** prezintă atractive forme carstice, ca doline, chei, peşteri, dispunând de 4 cabane şi de o rețea deasă de poteci marcate.

După frecvența turiştilor, după posibilitățile de acces şi cazare, **Munții Făgăraş** ocupă locul al doilea – după Munții Bucegi – în cadrul Carpaților Meridionali, şi aceasta datorită, în primul rând, dării în exploatare a *Transfăgărăşanului* (în 1977), drum asfaltat ce traversează creasta principală a acestor munți, printr-un tunel lung de 890 m, la o altitudine de 2.050 m. Pe versantul nordic al Munților Făgăraş sunt mai multe cabane, solicitate în toate perioadele anului.

Şi pe versantul sudic sunt câteva culmi de mare atracție: Cumpăna, Piscu Negru şi Valea cu Peşti – toate străjuind lacul Vidraru, iar ca unități de cazare se înscriu hanul Cozia, cabana Valea Oltului (350 m) şi popasul cu acelaşi nume.

Munții Făgăraş, cu cele mai înalte vârfuri din România, se remarcă printr-un impunător peisaj alpin, dominat de o creastă centrală, crenelată ca turnul unei cetăți, lungă de 70 km. O atracție deosebită o reprezintă numeroasele circuri şi lacuri glaciare – ca Bâlea, Capra, Podragu Mare, Avrig, Urlea – dominate de culmi semețe ce dau peisajului un farmec deosebit.

Deşi dispun de un potențial turistic bogat şi variat, grupa **Munților Parâng** nu posedă dotări turistice corespunzătoare, ceea ce se reflectă şi în fluxurile mai reduse de turişti.

Şi în masivul Parâng, cu altitudine maximă de 2.518 m în vf. Parângu Mare, sunt frecvente şi deosebit de atrăgătoare forme de relief, ca circuri glaciare, în care

s-au instalat lacuri (Câlcescu, Tău fără Fund, Slăveiu), văi şi morene glaciare, „câmpuri“ de pietre şi grohotişuri, povârnişuri abrupte şi creste semețe, iar în marginea sudică peşteri (Peştera Muierilor, Peştera Polovragi) şi chei impresionante (Oltețului, Galbenului).

Masivele Cindrel şi **Şureanu**, cu forme mai domoale şi platforme largi, au în zonele mai înalte circuri glaciare, iar în partea marginală mai multe peşteri, dintre care mai cunoscute sunt Şura Mare şi Cioclovina.

Atracția turistică a **Munților Retezat-Godeanu** este reprezentată de numeroase circuri glaciare, în care s-au format lacuri (peste 80), ca Bucura (cel mai întins lac glaciar din România), Zănoaga, Galeşu, Gemenele, Tău Mare, Ana, Florica etc., de văi glaciare, de chei. Aspectul general alpin şi subalpin al acestor munți, cu numeroase stânci şi vârfuri ascuțite, dintre care peste 20 depăşesc 2.300 m altitudine, le conferă calitatea de cei mai pitoreşti munți din România. În cadrul lor, datorită specificului reliefului, prezenței unui număr ridicat de specii floristice şi faunistice, dintre care unele pe cale de dispariție, a fost organizat Parcul Național Retezat, în anul 1935, în suprafață de 38.050 ha.

În grupa **Munților Retezat**, baza de cazare este reprezentată de câteva cabane, la care duc drumuri carosabile, precum şi de complexul turistic Muntele Mic (1.802 m), cu hotel-cabană şi instalații de telescaun şi teleschi.

Depresiunea Petroşani constituie punct de plecare spre masivele muntoase din jur – la cabanele Pasul Vâlcan (1.420 m), Straja (1.445 m), Câmpu lui Neag (850 m), Voievodul Lonea (950 m).

Extremitatea vestică a Carpaților Meridionali, alcătuită din **Munții Mehedinți** şi **Munții Cerna**, care, datorită structurilor calcaroase prezente aici, evidențiază bogate forme carstice: peşteri (Cloşani – rezervație speologică, Grota Haiducilor, Grota cu Aburi), chei (Motrului, Sohodolului), ponoare, poduri naturale.

După valorile potențialului turistic natural şi după prezența şi atracția obiectivelor istorico-sociale, Regiunea Carpaților Meridionali se divide în mai multe areale turistice:

a. **Arealul Bucegi–Leaota–Piatra Craiului**

Cuprinzând masivele respective, Subcarpații Ialomiței, Valea Prahovei şi Culuoarul Rucăr-Bran, în afara bogatelor şi variatelor obiective turistice naturale, se remarcă şi printr-o mare diversitate de obiective turistice antropice.

Principalele valori turistice antropice se grupează în câteva complexe:

– *Complexul Valea Prahovei* cuprinde valea râului şi zona sa mărginaşă, fiind cea mai atractivă şi înregistrând cel mai mare flux de turişti din România.

Centre turistice, cu regim de convergență şi divergență a fluxurilor turistice din acest complex, sunt: **Predeal** – oraşul cu cea mai mare altitudine în România, stațiune climatică, punct de ascensiune în munții din jur, în care se află multe cabane cu dotări moderne. În Predeal sunt 9 hoteluri şi numeroase vile şi case de vacanță; **Azuga** – oraş şi centru industrial, stațiune climatică, punct de ascensiune în masivul Baiului; **Buşteni** – oraş, centru industrial, stațiune climatică, punct de plecare în excursii în masivul Bucegi (pe poteci şi cu telecabina), la renumitul

platou al Bucegilor, pe care se află impresionante stânci cu forme bizare, între care se remarcă *Sfinxul* şi *Babel*e, la *Peştera Ialomicioara* (rezervaţie speologică), *Cheile Tătarului*, *Cheile Zănoagei* şi *Cheile Urşilor*, la *Crucea de pe Caraiman*, la *Cascada Urlătoarea* etc.; **Sinaia** – oraş, staţiune balneoclimatică, centru industrial, centru turistic de renume internaţional – supranumit *Perla Bucegilor*, *placa turnantă* pentru accesul în tot masivul Bucegi, pe poteci marcate sau cu mijloace mecanice (telecabine, telescaune, teleschi): *Castelul Peleş*, cel mai atrăgător edificiu arhitectural şi muzeal din ţară, construit în anii 1873-1883 de Regele Carol I, cu adăugiri şi transformări în 1896-1914, *Castelul Pelişor* (un Peleş mai mic), *Foişorul*, construit ca o casă de vânătoare, *Parcul Castelului*, o adevărată operă de artă în domeniu, *Mânăstirea Sinaia*, ctitorie din 1695, *Cascadele Peleşului*, *Piscul Câinelui*, *Stâncile Sf. Ana*, *Cascada Urlătoarea*, *Peştera lui Bogdan*, *Cota 1400* şi cabanele *Furnica*, *Valea cu Brazi*, *Vârful cu Dor*, *Omu*; **Breaza** – staţiune climatică, **Posada** – localitate istorică, *muzeu cinegetic*, *Schitul Lespezi* din secolul XVII, **Câmpina** – oraş, centru industrial: *Castelul lui Bogdan Periceicu Haşdeu*, construit în 1893-1896, *Muzeul memorial Nicolae Grigorescu*, *Bustul lui Aurel Vlaicu*; **Brebu** – *Biserica şi Casa domnească*, înconjurată de ziduri prevăzute cu creneluri, edificată de Matei Basarab, în 1650, *Muzeul memorial Ştefan Luchian*.

– ***Complexul Valea Ialomiţei***: ***Pucioasa*** – oraş, staţiune balneară, *Casa Dobrescu*, monument de arhitectură, cu o *expoziţie etnografică*, *Clădirea Subocârmuirii de plai*, monument de arhitectură; **Vulcana-Băi** – staţiune balneoclimatică locală, **Pietroşiţa** – localitate rurală, centru de artizanat (covoare, ţesături tradiţionale), *expoziţie* de „*artă populară şi de etnografie*“, „*ateliere de ţesut covoare*“, „*casă veche*“, din secolul XVIII.

– ***Culuoarul Rucăr–Bran*** se constituie ca un *complex turistic* de mare atracţie, aici evidenţiindu-se localităţile: **Bran** – staţiune climatică şi *sat turistic* (*Cetatea Bran*, construită în 1377-1378 pe vârful unei stânci; în apropierea castelului, pe marginea drumului, se află o construcţie mică ce adăposteşte o cutie metalică ce conţine *inima* Reginei Maria), **Şirnea**, **Fundata** – în apropiere *ruinele Cetăţii Dâmboviţa*, din secolele XIII-XIV, **Dâmbovicioara** – în apropiere *Peştera Dâmbovicioara*, *Cheile Brusturetului*, acces la *Cheile Mici* şi *Peştera Urşilor*, **Rucăr, Dragoslavele** – în apropiere *Mausoleul*, de pe muntele *Mateiaşu*, având un impresionant turn şi un osuar.

b. **Arealul Făgăraş–Iezer**

Înglobează masivele muntoase Făgăraş, Iezer-Păpuşa, Chiţu, Cozia şi Muscelele Argeşului dintre Dâmboviţa şi Olt, oferind impresionante obiective turistice naturale şi atractive obiective turistice antropice. În cadrul său se evidenţiază 3 complexe:

– ***Complexul Câmpulung***, ale cărui localităţi cu rol turistic sunt: **Câmpulung** – oraş, centru istoric şi industrial: *Ansamblul Negru Vodă* (*biserică* din 1351, *Casa Stăreţiei* din secolul XVIII), *Casa Domnească*, secolul XVIII, cu o *expoziţie* de artă medievală, *Muzeul Orăşenesc*, *Biserica Domnească* din 1565-1566, *Complexul feudal Bărăţia*, din secolul XIII, *Crucea Jurământului*, din

1674; **Lereşti, Albeşti, Nămăieşti, Berevoeşti, Aninoasa, Cetăţeni** – în amonte *Defileul Dâmboviţei*.

– *Complexul Curtea de Argeş*, cu localităţile: **Curtea de Argeş** – prima capitală a *Ţării Româneşti*, centru industrial, fragmente din zidurile *Curţii Domneşti*, clădită în secolul XIII şi refăcută în 1340, *Biserica Domnească*, primul monument de arhitectură religioasă de amploare din Ţara Românească, *Biserica Episcopală*, cunoscută sub numele de *Mânăstirea Curtea de Argeş*, construită în 1512-1517 (la care se referă şi mult cunoscuta legendă a *meşterului Manole*, susţinută şi de existenţa, peste drum de biserică, a unei *fântâni* ce poartă numele legendarului meşter), *Biserica Sân Nicoară*, construită din piatră brută şi piatră sumar cioplită în secolul XIV, *Muzeul Orăşenesc*, *Expoziţia de Artă Plastică*; **Cepari**, **Şuici –** acces la *Schitul Văleni,* **Sălătrucu, Arefu –** ruinele *Cetăţii Poienari*, din secolele XIII-XIV, cunoscută sub numele de *Cetatea lui Vlad Ţepeş* sau *Cetatea lui Negru Vodă*, acces la „Barajul lacului Vidraru" şi la „Cheile Argeşului", **Muşăteşti**, **Brădetu** – staţiune balneoclimatică, **Corbeni.**

– *Complexul Lacul Vidraru* se înscrie cu o mare atracţie turistică, pe partea sa stângă desfăşurându-se renumitul drum *Transfăgărăşanul*, care trece pe lângă popasul *Casa Argeşeană* şi cabana *Valea cu Peşti*, după care, printr-un tunel, străpunge Făgăraşii şi trece pe lângă lacul *Bâlea* şi cabana *Bâlea-Cascadă*, îndreptându-se spre Sibiu, Făgăraş, Braşov.

c. **Arealul Parâng–Cindrel**

Suprapunându-se masivelor muntoase Parâng, Cindrel, Căpăţânii, Lotrului, Şureanu, Subcarpaţilor Vâlcii şi Depresiunii Haţeg, unde valoarea obiectivelor turistice naturale se completează cu atracţia obiectivelor turistice antropice, cuprinde câteva complexe turistice, deosebit de atractive:

– *Complexul Vâlcea*, dominat de oraşul **Râmnicu Vâlcea**, centru economico-social de rang naţional: bogate *vestigii arheologice*, *Episcopia Râmnicului şi Argeşului*, ansamblu arhitectonic, edificat în mai multe etape (secolele XVII-XVIII), în componenţa căruia intră *biserica*, pictată de Gh. Tattarescu, o *colecţie muzeală*, *cetăţuia*, edificiu întărit, având o *bisericuţă* din secolul XV, cu fresce de Gh. Tattarescu, *Biserica Toţi Sfinţii*, din 1763-1764, în faţa căreia se află bustul lui C. Brâncoveanu, şi *Biserica Cuvioasa Paraschiva*; *Biserica Buna Vestire*, din 1545-1559, *Muzeul judeţean*, *Statuia ecvestră a lui Mircea cel Bătrân*, *Casa memorială Anton Pann*, *Monumentul Independenţei*, *Complexul muzeistic Magheru*, *Parcul Zăvoi*. Alte centre turistice remarcabile sunt: **Bujoreni** – sat tipic vâlcean, **Vlădeşti** – în apropiere *urmele cetăţii geto-dacice Buridava*, **Ocnele Mari** – centru de exploatare a sării, staţiune balneoclimatică, **Băile Olăneşti**, staţiune balneoclimatică, **Călimăneşti**, staţiune balneoclimatică cu renume din perioada antică, în apropiere *Mânăstirea Cozia* şi *Schitu Turnu*, **Voineasa** – staţiune climatică şi complex turistic, **Câineni**, **Băile Govora** – staţiune balneoclimatică, centru al industriei şi exploatării sării, în apropiere *Bolniţa Mânăstirii Dintr-un Lemn* (din 1634-1635) şi *Mânăstirea Surpatele*, construită în 1580; **Horezu**, **Olari**, **Mălădăreşti, Vaideeni** – veche aşezare de oieri, **Bistriţa** – *Mânăstirea Bistriţa*, în apropiere *Mânăstirea Arnota*, acces la *Cheile Bistriţei* şi

Peştera Bistriţei (în care se află două *bisericuţe* din secolele XVII-XVIII); **Romanii de Jos**, cu *Mânăstirea Hurezi* – ansamblu arhitectonic considerat cel mai mare din câte s-au păstrat în Ţara Românească.

– *Complexul Polovragi–Novaci* înglobează localităţile: **Polovragi** – centru etnografic şi de artă populară (*case* în stil specific, *ansamblu de fluieraşi*, *târg anual*), în apropiere, intrarea în *Cheile Oltețului* (lungi de 2 km), unde a fost construită, în secolul XVI, *Mânăstirea Polovragi; Peştera Polovragi*; **Baia de Fier** – centru de exploatare a minereului de fier încă din secolul XVII, în apropiere *Cheile Galbenei* şi *Peştera Muierilor*, cu o interesantă legendă, **Novaci** – oraş, veche aşezare de oieri transhumanţi, puncte de acces în zona alpină a Munţilor Parâng şi la staţiunea climatică **Râncа**, în care, în ultimii 15 ani, a fost construit un număr mare de vile şi de case de vacanţă, impresionante prin stilul lor modern şi prin dotările de lux.

d. **Arealul Retezat–Godeanu**

Se suprapune masivelor muntoase Retezat, Godeanu, Vâlcan, Mehedinţi, Cernei şi Ţarcu, Subcarpaţilor Gorjului şi Podişului Mehedinţi, cuprinzând şi Depresiunea Haţeg.

În cadrul său se delimitează câteva complexe turistice:

– *Complexul Petroşani*, suprapus depresiunii omonime, include localităţile: **Petroşani** – oraş, renumit centru minier, **Petrila** – centru minier, acces la cabanele *Voievodul Lonea*, *Lunca Florii*, *Rusu*, **Lupeni** – centru minier, acces la cabana *Straja*, **Câmpul lui Neag** – centru minier, acces la *Cheile Soculu*i, *Piatra Iorgovanului*, **Bănița** – *Peştera Bolii* şi urmele unei *cetăţi dacice* din secolele I a.Cr.-I p.Cr.

– *Complexul Gorjului* se evidenţiază prin existenţa unor cunoscute valori şi centre cu caracter turistic: **Târgu Jiu** – oraş, centru social-economic de rang naţional: *Ansamblul sculptural Constantin Brâncuşi*, compus din 5 capodopere (*Poarta sărutului*, *Aleea scaunelor*, *Masa tăcerii* – toate în Parcul Central, *Coloana Infinitului*, *Masa Festivă* – în Parcul Tineretului), *Muzeul judeţean*, *Casa Măldărescu* (1710), în stil gorjean, *Casa Gănescu* (secolul XVIII), în care a locuit marele Brâncuşi, *Casa şi Biserica hanului Cornea Brăiloiu*, edificate în 1694-1695, *Casa memorială Ecaterina Teodoroiu* (1884) şi *Mausoleul Ecaterina Teodoroiu*, în formă de sarcofag, *Statuia lui Tudor Vladimirescu*, *Bustul lui Constantin Brâncuşi*, *Catedrala*, edificiu construit de negustorii oraşului (1749-1764); **Curtişoara, Runcu –** în apropiere Cheile Sohodolului şi Cheile Runcului, **Hobiţa, Săcelu** – staţiune balneoclimatică, cu izvoare minerale şi nămol sapropelic.

– *Complexul Baia de Aramă*, cu localităţile **Baia de Aramă** – oraş, centru pomicol, forestier şi de artizanat: *vestigii neolitice*, *artă populară artizanală* (ţesături, covoare); aici creşte, în condiţii naturale, *castanul bun* (comestibil); **Ponoare** – acces la *Peştera Ponoare* şi la *Podul Natural* (rămăşiţă a boltei unei peşteri), **Padeş**, **Cloşani** – *Peştera Cloşani*, de renume european pentru frumuseţea concreţiunilor sale calcaroase, **Pocruia –** interesante forme carstice (doline, Peştera Pocruia), **Isvarna** – acces la *Cheile Sohodolului* şi la *Peştera Fuşteica*, **Bala** – staţiune balneoclimatică, **Tismana** – staţiune balneoclimatică, centru artizanal,

livezi de castani buni şi de liliac; în apropiere *Mânăstirea Tismana*, una dintre cele mai vechi din Ţara Românească.

– ***Complexul Mehedinţi***, cu centrele **Drobeta-Tr. Severin** – oraş, centru social-economic de rang naţional, important centru militar şi politic în perioada romană: *rămăşiţele Podului lui Traian*, *urmele Castrului roman*, *ruinele Termelor romane*, *Cetatea medievală*, construită în etape (secolele XIII-XV), *Muzeul Porţilor de Fier*, în faţa căruia se află *statuia lui Apollodor din Damasc*, *Monumentul eroilor din 1916-1918*, busturile lui *Traian* şi al lui *Decebal*, *Hidrocentrala Porţile de Fier* (în interiorul căreia s-a amenajat un interesant muzeu), de la care în amonte se întinde, pe 120 km, *Lacul de acumulare Porţile de Fier*; **Cerneţi**, **Şimian** – în insula omonimă au fost transferate obiectivele social-economice de pe insula *Ada Kaleh* (acoperită de apele lacului de acumulare), între care *Cetatea Turcească* (secolul XV), *Minaretul* şi *Geamia*, *case* ale locuitorilor turci.

– ***Complexul Herculane*** cuprinde localităţile **Băile Herculane** – oraş, renumită staţiune balneoclimatică (cu ape termale), cunoscută de pe vremea romanilor sub numele de *Therme Herculi* sau *ad aquas Herculi sacras*: acces la *Grota cu aburi*, *peştera lui Adam*, *Grota haiducilor*, *Vârful şi rezervaţia naturală Domogled*, *Grota lui Şerban*, *Şapte izvoare*, *Cascada Cernei*, *Cheile Corcoaiei*, *Cheile Ţesnei*; **Mehadia** – numită de romani *Ad Mediam*, **Cornea**, **Teregova** – localitate numită, datorită poziţiei sale, *Poarta orientală*, **Topleţ** – mic centru industrial, în apropiere *Sfinxul Bănăţean*, o stâncă ce domină împrejurimile, asemănătoare cu Sfinxul Egiptean.

– ***Complexul Caransebeş*** înglobează localităţile din depresiunea omonimă şi zona sa înconjurătoare. **Caransebeş** – oraş, centru al industriei lemnului: *vestigiile cetăţii*, construită în secolul XVI şi dărâmată parţial în secolul XVIII, *Cazarma grănicerilor*, edificiu monumental în stil gotic, *Muzeul de etnografie şi istorie* (port popular, ţesături, ceramică, unelte de muncă), *Monumentul Generalului Dragalina*; **Turnu Ruieni, Borlova** – staţie de telescaun pentru acces la staţiunea turistică *Muntele Mic*, cu un peisaj pitoresc, în cadrul căruia se remarcă forme de relief impresionante (*Pietrele Scorilei*, piscuri semeţe, pante prăpăstioase etc.), **Jupa** – numită în perioada romană *Tibiscum*, **Bistra** (Oţelu Roşu) – oraş, centru siderurgic, acces la *Staţiunea Poiana Mărului*, **Marga.**

– ***Complexul Haţeg*** include localităţile **Haţeg** – oraş, centru industrial regional: *Muzeul Orăşenesc*, în apropiere *Pădurea Slivuţ*, rezervaţie de zimbri, cerbi lopătari, căpriori; **Sântămăria Orlea, Silvaşul de Sus, Clopotiva** – punct de acces în M. Retezat, **Râu de Mori**, **Densuş**, **Sarmizegetusa** – situată pe locul aşezării romane numită *Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacia*, întemeiată de împăratul roman Traian, în 108-110, devenită apoi capitala Daciei romane sub numele de *Ulpia Traiana-Sarmizegetusa*.

D. **Carpaţii Occidentali şi Dealurile de Vest**

Această regiune se extinde, pe direcţia sud-nord, de la Dunăre până la extremitatea nordică a Carpaţilor Orientali, închizând *cununa* carpatică.

Principala lor caracteristică este discontinuitatea teritorială, fiind reprezentată de trei mari grupe, respectiv: *Munţii Banatului*, *Munţii Poiana Ruscă*, *Munţii*

Apuseni. De asemenea, se caracterizează şi prin existența a numeroase depresiuni ce pătrund adânc între culmile munților, ca un fel de prelungiri ale câmpiilor, ca şi prin marea diversitate a structurii geologice (roci vulcanice şi sedimentare ce se întrepătrund cu şisturi cristaline), care creează o mare variație de relief în peisajul general geografic. Sunt munții cu cele mai importante zăcăminte metalifere (feroase şi neferoase) şi nemetalifere din România, având şi însemnate resurse de cărbuni şi roci de construcții (marmoră, travertin, bazalt, calcar etc.).

Această regiune cuprinde 3 mari areale, constituite din cele 3 mari grupe muntoase.

a. **Arealul Munții Banatului**

Include masivele Semenic, Almăj, Locvei, Aninei, Dognecei, dealurile înconjurătoare şi Depresiunea Almăjului, atingând 1.447 m altitudine în Masivul Semenic şi 1.224 m în Munții Almăjului, scăzând la 700-1.100 m în munții Aninei şi Locvei. Sunt bogați în zăcăminte de cărbuni, minereuri de fier şi minereuri neferoase.

Munții Banatului s-au bucurat de o apreciabilă solicitare turistică încă de la sfârşitul secolului XIX, când populația locală practica aici sporturi de iarnă sau făcea excursii pe platourile montane sau pe văile adânci ale râurilor Caraş şi Nera.

În 1932, în oraşul metalurgic Reşița a fost înființată o asociație turistică pentru promovarea turismului, pentru ocrotirea naturii şi popularizarea celor mai atractive obiective turistice, realizând, în acea perioadă, şi primele marcaje şi cabane în munții Semenic.

Grupa Munților Banatului, prin potențialul lor turistic bogat şi prin amenajările existente, oferă condiții multiple pentru practicarea turismului, caracterizându-se printr-o mare diversitate de componente peisajistice, care le conferă originalitate şi atractivitate turistică. Această varietate este reflectarea structurii geologice şi litologice foarte diferite. Relieful este reprezentat de culmi muntoase ce nu depăşesc 1.450 m (vf. Piatra Gosnei are 1.449 m), fragmentat de văi longitudinale şi transversale, uneori destul de adânci, care dau naştere unor atrăgătoare chei.

În partea centrală a grupei, structura calcaroasă a formațiunilor geologice a favorizat apariția a numeroase forme carstice de un pitoresc deosebit, între care – prin importanța lor turistică – se remarcă peşterile Comarnic, Popovăț, Racovița, Țolosu, Buhui, Românești, Poieni, apoi cheile Minişului, Caraşului, Nerei, podurile suspendate Ceucea, izbucurile din văile Minişului şi Caraşului, precum şi spectaculosul culuoar tectonic construit de Dunăre, prin ferestruirea transversală a Carpaților, pe o lungime de 134 km, mărginit de pereți stâncoşi ce ajung la înălțimea de 200 m, cunoscut în literatura geografică (şi în uzul populației) sub numele de sectorul *Porțile de Fier*. În prezent, acest sector a fost transformat într-un imens lac de acumulare, realizat prin barajul de la Gura Văii (de fapt, un complex sistem hidroenergetic şi de navigație, construit în comun cu Iugoslavia).

De asemenea, lacurile antropice Văliug, Gozna, Secu, Mărghitaş, Trei Ape etc. şi cele naturale – Ochii Beiului şi Lacul Dragului –, unde s-au executat lucrări de amenajare şi dotare, au devenit locuri puternic atractive turistic, cu baze amenajate pentru odihnă şi agrement. Şi pădurile, care îmbracă culmile şi pantele

munţilor, fie de răşinoase, fie de foioase, însoţite de poieni bogate în elemente floristice de tip mediteranean, se constituie ca factori importanţi generatori de turism.

Varietatea reliefului şi reţelei hidrografice, bogăţia florei şi faunei, cu evidente influenţe mediteraneene, au determinat creerea câtorva rezervaţii naturale de mare atractivitate turistică: Zona *izvoarelor Nerei*, în suprafaţă de 2.500 ha, cu exemplare de arbori înalţi de peste 40 m şi cu vârste de peste 350 ani; *Cheile Nerei-Beuşniţa*, cu o lungime de 20 km şi un traseu extrem de pitoresc – cu ponoare, izbucuri, peşteri, cascade şi cu exemplare relicte valoroase de floră şi faună; *Cheile Caraşului*, cu numeroase forme carstice (peşteri, lapiezuri, doline), cu specii floristice mediteraneene; *Ciclova-Oraviţa*, întinsă pe 220 ha, rezervaţie botanică cu tisă, bujor bănăţean, orhidee, precum şi peşterile *Comarnic* şi *Popovăţ* – rezervaţii speologice, toate acestea constituie obiective turistice de mare atracţie.

Baza tehnico-materială a turismului din Munţii Banatului este reprezentată de o reţea apreciabilă de hoteluri, hanuri, cabane şi popasuri, care însumează peste 2.600 locuri de cazare, de o densitate ridicată a căilor de comunicaţie, care facilitează pătrunderea în întreaga regiune, de dotări variate şi moderne care asigură condiţii optime pentru recreere, agrement şi odihnă.

Clisura Dunării (defileu-chei) reprezintă sectorul Dunării ce separă Carpaţii de Balcani, formând de fapt o succesiune de trei defilee: Cazanele Mici, Cazanele Mari şi Porţile de Fier (între care se intercalează două bazinete), numite *cazane* (din cauza stâncilor ce se ridicau din fundul albiei până către suprafaţă şi făceau ca apa, în cursul ei destul de repede, să *bolborosească* – lovindu-se de stânci şi dând impresia că *fierbe,* ca într-un cazan).

Drumul ce însoţeşte lacul de acumulare trece prin locuri deosebit de pitoreşti şi absolut inedite, cu numeroase stânci *suspendate*, reprezentând o suită de maluri abrupte, împădurite la bază şi golaşe spre vârf, ce domină locul cu peste 150 m, alternând cu văi prăpăstioase pe care ape vijelioase se scurg în lac.

Principalele masive muntoase ale grupei Munţilor Banatului prezintă unele diferenţieri în privinţa potenţialului turistic, a fluxurilor de turişti, a amenajărilor şi dotărilor.

Munţii Semenic sunt consideraţi centrul turistic al arealului, fiind accesibili cu telefericul şi cu mijloace auto, cele mai atractive obiective fiind complexele Semenic, Crivaia, Trei Ape şi Secu.

Munţii Aninei dispun de un potenţial turistic natural de mare valoare, aici aflându-se lacurile de acumulare Mărghitaş şi Buhui, Peştera Buhui – cu cel mai lung râu subteran din România, cheile Minişului, Caraşului, Gârliştei şi Nerei, Lacul Dracului, cascadele Beuşniţei şi peşterile Dubova, Comarnic (monument al naturii), Popovăţ, Liliecilor şi Peştera cu Apă etc.

Centrele şi obiectivele turistice ale arealului munţilor Banatului se grupează în 3 complexe turistice:

– ***Complexul Orşova–Moldova Nouă***, desfăşurându-se în zona Clisurii Dunării, cuprinde localităţile **Orşova** – oraş, *castru* în perioada dacică, numit Tiorma, atestat documentar în secolul II sub numele de *Dierna*, acoperit de apele lacului *Porţile de Fier* şi reconstruit pe versantul montan şi pe terasele înalte ale

Dunării – de la confluența Cernei, centru economic şi port la Dunăre: poziție pitorească şi punct de acces în *Clisura Dunării* şi pe lacul de acumulare de aici (*Cazanele Mari*, între km 970 şi km 974, dominate de masive calcaroase – unde se află *Peştera Liliecilor; Cazanele Mici,* între km 965 şi km 969, la ieşirea din acestea aflându-se *Tabula Traiana,* o inscripție pe stâncă referitoare la drumul roman existent aici); *Stațiunea de cercetări geografice* a Universității Bucureşti; *Biserica Catolică*, construcție nouă, în stil original modern, *Mânăstirea Orşova*, edificată de Pamfil Şeicaru (directorul renumitului cotidian *Curentul*) în 1937, acces la *Mânăstirea* Vodița, considerată cea mai veche din Țara Românească (1371-1373); **Moldova Nouă** – oraş, *Expoziția de Istorie şi Minerit*, **Moldova Veche** – situată pe malul Dunării, port, aici s-au aflat cetatea dacică *Mudava* şi un *castru roman*, **Pescari** – ruinele *Cetății medievale Sf. Ladislau*, în apropiere *Peştera Gaura Chindiei*, **Svinița** – urmele unui *castru roman* şi ruinele *Cetății Tri-Kule* (1437-1439).

– ***Complexul Almăj***, reprezentat de aria depresiunii omonime (Țara Almăjului): **Bozovici** – acces în *Cheile Minişului*, în care se află şi *izbucul Bigărului*, **Şopotu Nou** – acces în *Cheile Nerei*, **Lăpuşnicel**.

– ***Complexul Reşița–Anina–Oravița*** include oraşul **Reşița**, centru al industriei metalurgice: *Muzeul de istorie*, *Expoziția de locomotive*, *Monumentul Reşița 200*, de forma unui coş de furnal, înălțat cu ocazia aniversării a 200 de ani a uzinelor de aici, manifestările folclorice *Alaiul primăverii* şi *Cântecul Bârzavei*; **Secu** – stațiune turistică, **Văliug** – veche aşezare a *mangaliştilor* ce pregăteau cărbuni (*mangalul*) pentru uzinele Reşița, *lacul* omonim şi lacul *Gozna*, teleferic, **Caraşova**, **Bocşa** – oraş, centru minier, **Ocna de Fier** – centru minier, *colecție de minerale*, *urme* ale unor exploatări din epoca bronzului, **Oravița** – oraş, în apropiere *cascada* de pe Valea Oraviței, **Anina** – oraş, vechi centru minier, **Vărădia** – urmele cetății dacice *Arcidava*.

b. **Arealul Munții Poiana Ruscă**

Cu înălțimi maxime de 1.374 m în vf. Padeş şi 1.355 m în vf. Ruscă, alcătuiți din şisturi cristaline cu frecvente intercalații de calcare, M. Poiana Ruscă, ce constituie acest areal, prezintă o deosebită atracție turistică prin existența a numeroase văi înguste şi adânci, cu culmi largi şi domoale pe care satele *urcă* până spre vârf şi cu păduri întinse însoțite de mari poieni, ce oferă un peisaj odihnitor şi condiții optime pentru drumeție şi pentru practicarea sporturilor de iarnă. Aici se află şi principalul zăcământ de minereu de fier al României (Ghelari şi Teliuc), cele mai mari depozite de marmoră (Ruşchița), precum şi minereuri neferoase.

Potențialul turistic istorico-social-cultural este reprezentat de o bogată rețea de vestigii arheologice, de valoroase monumente istorice şi de arhitectură, de aşezări pitoreşti în care au loc interesante manifestări folclorice şi sunt prezente remarcabile produse de artă populară tradițională şi de port specific, locuințe cu interioare frumos ornamentate etc.

Principalele localități cu valențe turistice ale acestui areal sunt **Deva** – oraş, centru industrial şi administrativ: *Cetatea Devei*, edificată ca fortăreață militară în secolul XIII, *Muzeul județean*, amenajat în *Castelul Magna Curia*, construit în secolul XVI, *Mânăstirea Franciscană* (sec. XVIII), *Biserica Ortodoxă* (1727), *Statuia lui Decebal*, *Monumentul Horea, Cloşca şi Crişan*; **Mintia** – centru al

energiei electrice, **Simeria** – nod feroviar, **Hunedoara** – oraş, centru al industriei siderurgice: *Castelul Corvineştilor* (secolul XIV), cel mai mare edificiu laic din Transilvania, care găzduieşte un interesant *muzeu*, *Biserica Ortodoxă Sf. Nicolae* (1458), în apropiere *Pădurea Chizid,* cu o mică *grădină zoologică*.

c. **Arealul Munţii Apuseni**

Datorită complexităţii lor geologice şi morfologice, care generează o multitudine de aspecte naturale, ca şi existenţei unei reţele dense de valori turistice, Munţii Apuseni se înscriu cu o paletă foarte variată de obiective turistice, cu un potenţial bogat şi deosebit de atractiv. Se poate afirma că Munţii Apuseni, prin mozaicul lor petrografic, morfohidrografic şi social-cultural, constituie o adevărată *cetate turistică*, ce domină împrejurimile.

În cadrul acestei *cetăţi-mozaic*, principalele masive muntoase prezintă caractere proprii, atât în privinţa potenţialului turistic natural, cât şi a celui antropic.

Munţii Bihor, principalul nod orografic al Apusenilor, care ating altitudinea maximă în vf. Cucurbăta (1.850 m), sunt alcătuiţi în partea lor nordică din formaţiuni calcaroase ce au favorizat apariţia a numeroase şi variate forme carstice (peşteri, ponoare, chei, doline, cursuri subterane de ape, izbucuri etc.), concentrate în renumitul platou carstic numit Padiş-Scărişoara–Bătrâna.

Munţii Pădurea Craiului, cu altitudinea maximă de 1.014 m vf. Ordâncuşa, sunt alcătuiţi predominant din roci calcaroase, ceea ce face ca şi aici să apară frumoase şi variate forme carstice (peşteri, chei, defilee etc.).

Grupa montană Vlădeasa-Gilău (1.838 m în vf. Vlădeasa), cu roci eruptive şi cristaline, se remarcă prin existenţa unor importante defilee şi nivele de eroziune.

Munţii Codru-Moma, cu înălţimi relativ modeste (1.012 m în vf. Pleşu) şi cu o constituţie geologică variată, în rândul căreia formaţiunile calcaroase au o răspândire apreciabilă, oferă o reţea deasă de forme carstice, alcătuite din văi înguste şi adânci, peşteri, doline, râuri subterane, izbucuri.

Munţii Zarandului, cel mai scund compartiment al Apusenilor (836 m în vf. Drocea), cu fundament eruptiv–granitic, oferă peisaje de mare atractivitate, reprezentate de văi prăpăstioase sălbatice, de culmi impunătoare acoperite cu păduri bogate, cu păşuni şi fâneţe întinse.

Munţii Metaliferi, conţinând apreciabile zăcăminte de minereuri neferoase, cu structură geologică complexă – cristalină, eruptivă şi sedimentară –, prezintă o remarcabilă varietate de peisaje atrăgătoare: piscuri semeţe (cel mai înalt, Vâlcan, are 1.264 m), resturi de cupole vulcanice (Detunata – 1.169 m), poduri şi platforme acoperite cu o mulţime de aşezări pitoreşti mici, de tip risipit.

Munţii Trascăului, compartimentul cu cele mai caracteristice culmi calcaroase (Ciumărna – 1.300 m, Bedeleu – 1.227 m, Trascău – 1.217 m) şi masive izolate, în care apele au săpat văi impresionante şi chei spectaculoase (Turzii, Râmeţilor, Întregălzii, Feneşului, Ampoiţei), au construit peşteri de o rară frumuseţe, iar stâncile cu aspect columnar sunt frecvente în tot masivul.

Pitorescul natural al Munţilor Apuseni este sporit de vegetaţia bogată, reprezentată de păduri de fag, ce alternează cu păduri de conifere şi cu pajişti montane întinse, fiind întregit de componentele turistice antropice, foarte dense şi foarte variate, reprezentate de vestigii arheologice, de elemente etnografice, folclorice şi de artă populară, de originalitatea aşezărilor omeneşti, de monumente istorice şi de arhitectură de certă valoare.

În cadrul arealului Apusenilor se conturează 3 complexe turistice:

– ***Complexul Brad***, cu localităţile **Brad** – oraş, vechi centru minier: *Muzeul Aurului*, cu valoroase exponate metalifere, **Criscior** – centru minier, **Ribiţa**, **Baia de Criş** – centru de exploatare a aurului încă de pe vremea romanilor, acces la *Cheile Umbrăreşti*, **Vaţa de Jos** – staţiune balneoclimatică, **Bulzeşti** – centru etnografic, acces la *Cheile Bulzeşti* şi la *podul natural Grohot*, **Ţebea, Geoagiu-Băi** – staţiune balneoclimatică, cunoscută de pe vremea romanilor sub numele de *Thermae Didonae*, lângă care se afla localitatea *Germisara*, de origine dacică; **Cigmău** – acces la *cheile* şi *peşterile* de pe văile Almaş, Ruptura şi Cib.

– ***Complexul Beiuş – Vaşcău – Nucet*** cu localităţile **Vaşcău** – oraş, centru minier renumit în secolele XIII-XIV, acces la *Izbucul de la Călugări* (rezervaţie naturală), la *Peştera Câmpenească*, la *Izbucul Boiului*, la *Avenul Iliei*; **Nucet** – oraş, vechi centru minier, în apropiere peşterile *Fânețe*, *Izvorul Crişului*, *Porţile Bihorului*, *Cheile Galbenei*, *Groapa Ruginoasă*, acces în masivul *Bihor* şi la *vf. Cucurbăta*; **Ştei** – oraş, acces la *Peştera Urşilor* şi la *Peştera Măgura*, **Beiuş** – oraş, veche aşezare (atestată 1270), acces în M. Vlădeasa, M. Pădurea Craiului, M. Bihor, **Petreasa**, **Remetea** – acces la renumita peşteră *Meziad*, **Budureasa, Pietroasa** – acces în *Platoul carstic Padiş*, una dintre cele mai fastuoase şi mai impresionante arii peisajistice ale Carpaţilor Româneşti (bogate şi variate fenomene carstice – doline, izbucuri, chei, peşteri, avene, văi oarbe), în care se evidenţiază *Cetăţile Ponorului*, *Cetatea Rădesii*, *Lumea Pierdută*, peşterile *Şura Boghii*, *Gheţarul de la Balşa*, *Focul viu*; **Stâna de Vale** – staţiune climatică, atractivă prin condiţiile optime pentru sporturile de iarnă, **Finiş** – *vestigiile unei cetăţi* din secolul XIII, menţionată ca *Cetatea Beiuş*.

– ***Complexul Ţara Moţilor***, arie în cadrul munţilor Apuseni, ai cărei locuitori s-au numit şi se numesc *moţi*, se evidenţiază printr-un valoros fond turistic natural şi, mai ales, antropic: **Câmpeni** – oraş, centru socio-politic al Ţării Moţilor, *Statuia ecvestră a lui Avram Iancu*, **Vidra** – *arhitectură populară*, acces la rezervaţia naturală *Dealul cu melci* şi la *cascada Nemeş*, **Avram Iancu** – acces la *Muntele Găina* (serbarea folclorică anuală cunoscută sub numele de *Târgul de Fete*), **Albac** – *satul natal al lui Horea*, **Gârda de Sus** – acces pe valea Ordâncuşei (unde se află mai multe peşteri) la *Peştera Scărişoara* (cea mai mare peşteră cu gheţar din România), în apropierea căreia se află peştera *Pojarul Poliţei*, acces pe V. Gârda Seacă la localitatea **Casa de Piatră**, în apropierea căreia se află peşterile *Coliba Mare* şi *Gheţarul de la Vârtoape, cheile Gârdei Seci*; **Arieşeni** – acces la *Cheile Galbena*, **Bistra, Lupşa, Baia de Arieş** – oraş, centru minier (aur) de pe vremea dacilor, în apropiere pitorescul lac *Tăul fără Fund* şi monumentalul-copac *Fagul Împăratului* (care-şi păstrează frunzele şi iarna), acces la vf. Poieniţei (1.435 m); **Sălciua** – acces la peştera *Huda lui Papară* şi la *Ponorul Vânătare*, **Poşaga**, – în apropiere 2 *izbucuri* (unul cu apă rece, unul cu apă caldă), *rezervaţie naturală*, **Ocoliş** – localitate pitorească, acces la *Cheile Runcului* şi la *Cheile Arieşului*, la *Cascada Hurducate* şi la *Cabana Băişoara*, **Roşia Montană** – străvechi centru minier aurifer, numit de romani *Alburnus major,* **Abrud** – vechi centru minier, vatră a aşezării daco-romane *Abruttus,* **Bucium** – centru etnografic, acces la *Detunata Goală* şi *Detunata Flocoasă*, **Zlatna** – oraş, centru al metalurgiei aurului şi argintului, aşezare străveche, numită de romani *Ampellum* şi având gradul de *municipium:* urme de cultură materială din *comuna primitivă*, *Biserica Adormirea Maicii Domnului* (1424), *Biserica Sf. Nicolae* (secolul XVIII), acces la vârfurile calcaroase *Piatra Corbului*; **Feneş** – acces la *Cheile Caprei* şi *peştera Dâmbău*, **Izvoru Ampoiului** – centru al exploatării minereului de cinabru (mercur), acces pe valea Ampoiului.

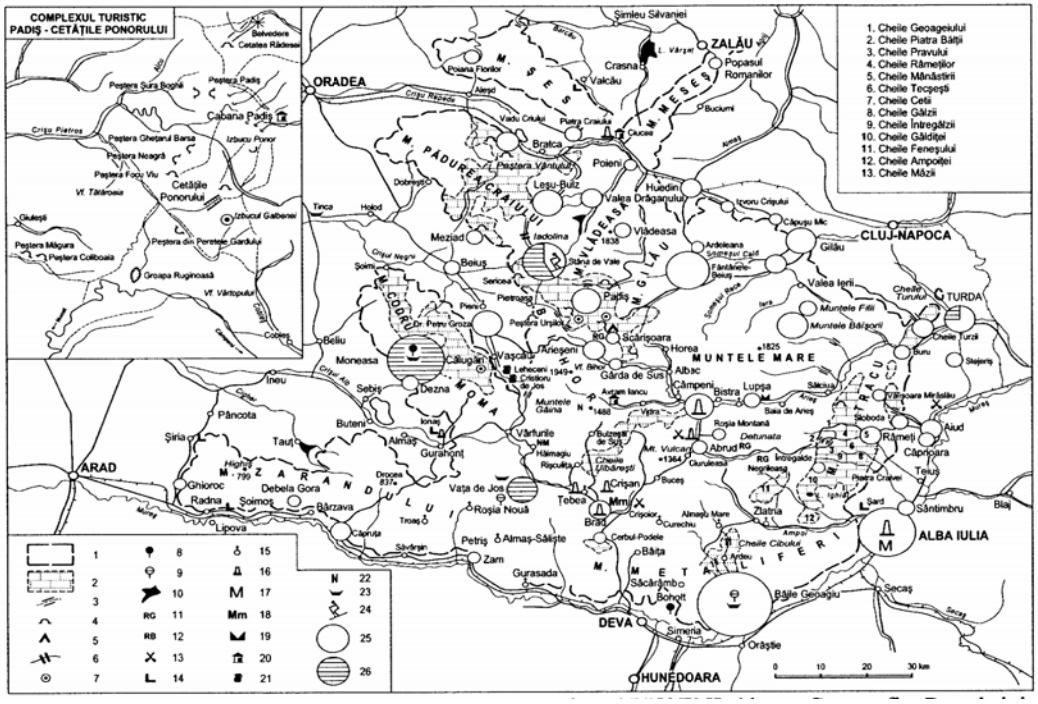
COMPLEXUL TURISTIC
PADIŞ - CETĂŢILE PONORULUI
1. Cheile Geoagelului
2. Cheile Piatra Bălții
3. Cheile Pravului
4. Cheile Râmeților
5. Cheile Mănăstirii
6. Cheile Tecșești
7. Cheile Cetii
8. Cheile Gălzii
9. Cheile Întregălzii
10. Cheile Gâldiței
11. Cheile Feneșului
12. Cheile Ampoței
13. Cheile Mâzii
ORADEA
ZALĂU
CLUJ-NAPOCA
TURDA
ARAD
DEVA
ALBA IULIA
HUNEDOARA
MUNTELE MARE
Padiş
Scărişoara
Gârda de Sus
Albac
Câmpeni
Abrud
Roşia Montană
Rameţi
Aiud
Crişan
Brad
Zlatna
Baia de Arieş
Turda
Sebiş
Ineu
Pâncota
Buteni
Almaş
Gurahonţ
Şiria
Ghioroc
Radna
Şoimoş
Lipova
Vaţa de Jos
Roşia Nouă
Petriş
Almaş-Sălişte
Zam
Gurasada
Bârzava
Căprioara
Debela Gora
Tebea
Bârzan
Bucium
Poieni
Huedin
Vlădeasa
Meziad
Boiuş
Beliu
Monesasa
Dezna
Vârfurile
Hălmagiu
Vârtop
Bratca
Lesu-Buz
Valea Drăganului
Valea Ierii
Gilău
Câpuşu Mic
Ardeleana
Fântânele-Boiuş
Muntele Filii
Muntele Băişoni
Cheile Turzii
Buru
Stejeriş
Sălciua
Lupşa
Bistra
Baia de Arieş
Roşia Montană
Deburnata
Abrud RG
Întregalde
Negreşeni
Ciuruleasa
Buceş
Cheile Cibului
Ampoi
Sard
Sântimbru
Blaj
Secaş
Băile Geoagiu
Orăştie
Simeria
Bonţ
Sâcărâmb
Cerbul-Podele
Bâlţa
Arieşeni
Vaşcău
Leheceni
Cricău
Ighiu
Cetatea Ighiului
Cheile Turului
Cheile Tecşeşti
Cheile Ampoiţei
Cheile Mâzii
Cheile Gâldiţei
Cheile Feneşului
Cheile Întregălzii
Cheile Gălzii
Cheile Cetii
Cheile Mănăstirii
Cheile Râmeţilor
Cheile Pravului
Cheile Piatra Bălţii
Cheile Geoagelului
Peştera Şura Boghii
Peştera Padiş
Cabana Padiş
Peştera Ghețarul Bârsa
Peştera Neagră
Peştera Focu Viu
Cetăţile Ponorului
Izbucul Galbenei
Peştera Mălgura
Peştera Colţoaia
Peştera din Perestele Gardului
Groapa Ruginoasă
Vf. Vârtopului
Vf. Tătăroaia
Peştera Vântului
Peştera Urşilor
Peştera Meziadului
Peştera Scărişoara
Peştera Vârtop
Peştera Bolii Reci
Peştera Ciur-Izbuc
Peştera Vârtop
Peştera Meziadului
Peştera Urşilor
Peştera Scărişoara
Peştera Vântului

E. **Podişul Transilvaniei**

Suprapunându-se unității geografice cunoscută sub denumirea de *Podişul Transilvaniei*, *Depresiunea Transilvaniei* sau *Depresiunea Colinară a Transilvaniei*, această regiune cuprinde **Podişul Someşan**, **Câmpia Transilvaniei**, **Podişul Târnavelor**, fiind dominată de valorile turistice antropice şi cuprinzând 4 areale.

a. **Arealul Someşan–Câmpia Transilvaniei**

Se suprapune Podişului Someşan şi Câmpiei Transilvaniei, oferind o gamă variată de obiective turistice antropice şi prezintă 5 complexe turistice:

– *Complexul Huedin*, în care se includ localitățile **Huedin** – oraş, situat în vatra unei aşezări dacice: *Muzeul de Etnografie*, *Biserica Reformată* (secolul XVI), *bustul* lui Avram Iancu; **Călățele, Beliş** – *Lacul de acumulare Fântânele*, **Izvoru Crişului** – acces la *cabana Leghia*, lângă care apar câteva *izvoare minerale*, **Bologa** – urmele castrului roman *Rusculum*, **Poieni** – acces la *Complexul turistic Valea Drăganului*, **Ciucea** (în *Defileul Crişului*).

– *Complexul Dej–Gherla* înglobează localitățile **Dej** – oraş: *Muzeul Municipal*, *Biserica Franciscană* (1726-1734), *Biserica Reformată* (1453-1536), cu un turn înalt de 71m, *Palatul Justiției* (1894), *monumente memoriale*, *busturi*; **Băile Ocna Dejului** – staţiune balneoclimatică, **Ciceu-Corabia** – *ruinele Cetății Ciceului* (1479), **Nima, Căşeiu, Sălişca, Cremenea, Bobâlna, Coplean, Vad, Bizuşa-Băi** – staţiune balneoclimatică, **Gherla** – oraş, centru al industriei lemnului: *Muzeul de istorie*, *Biserica armenească* (1748-1804), în parcul oraşului un frumos exemplar de *arborele mamut*; **Băița** – staţiune balneoclimatică, **Iclod, Dăbâca** – fostă reşedinţă a voievodului Gelu: *cetate*, cu 4 incinte (secolele XI-XIII), în apropiere *ruinele* unei biserici din secolul X.

– Complexul Cluj–Turda, axat pe Culuoarul Gilău–Cluj, Dealul Feleacului, depresiunea Vlaha–Hăşdate şi Depresiunea Câmpia Turzii, cuprinde mai multe localități cu atracții turistice: **Cluj-Napoca** – oraş, centru socio-economic şi turistic de rang național, statut de *municipium* din anul 124, numit încă din perioada dacică **Napoca**: *bastionul Croitorilor* şi *Turnul Pompierilor* – construcții de apărare, edificate în secolele XIII-XV, *Biserica Sf. Mihail* (1349-1480), *Biserica şi Mânăstirea Franciscanilor* (secolul XV), *Casa Matei Corvin*, cea mai veche construcție laică din oraş, *Palatul Teleki* (1790-1795), *Ruinele Claustrului* (secolul XV), *Teatrul Național şi Opera Română* (1906), *Teatrul Maghiar şi Opera Maghiară*, *Casa Universitarilor*, *Muzeul de Artă*, organizat într-o clădire din 1774 şi care funcționează din 1859, *Muzeul Etnografic al Transilvaniei*, *Muzeul de Istorie a Transilvaniei*, *Muzeul memorial al poetului Emil Isac*, *Colecția de istorie a farmaciei*, *Muzeul zoologic*, *Grădina Botanică şi Muzeul Botanic*, *Grupul statuar Horea, Cloşca şi Crişan* (1876), *Grupul statuar Şcoala Ardeleană*, *Statuia ecvestră a lui Matei Corvin* (1902), *Statuia ecvestră a Sfântului Gheorghe*, *Statuia lui Mihai Viteazul*, *Parcul Central*, (în care se află busturile lui *Liviu Rebreanu* şi *George Coşbuc), Statuia lui Mihai Eminescu, Statuia lui Lucian Blaga*, *Obeliscul Francisc I*; pe fostul loc al *Fortificației din Mănăştur* se află o *catedrală*. Acces la *Complexul turistic Cetățuia* şi *Pădurea Hoia*, în care a fost amenajată o *expoziție muzeală în*

aer liber, în apropierea căreia se află *Cheile Baciului*; *Complexul turistic Făget*, *Rezervaţia Fânaţele Clujului*; **Feleac** – *biserică ortodoxă*, construită de Ştefan cel Mare (secolul XV), **Someşeni** – staţiune balneoclimatică, **Apahida** – *necropolă celtică* din secolul II a.Cr. şi două morminte princiare din secolul V, **Cojocna** – staţiune balneoclimatică, **Suatu** – *rezervaţie botanică*, **Bonţida** – unul din cele mai mari *castele* din Transilvania (edificat în etape), **Aghireşu, Floreşti, Gilău, Păniceni** – acces la *Cheile Păniceni*, **Baciu** – acces la *Cheile Baciului*, **Valea Someşului Cald** – lacurile *Fântânele*, *Tarniţa*, *Someşul Cald*, **Turda** – oraş, centru industrial, veche aşezare dacică, numită de romani *Potaissa*, cu grad de *municipium* şi de *colonia* (193-211): *Muzeul Municipal*, *Biserica Reformată Turda Nouă* (1504), *Casa Dr. Ioan Raţiu* şi *Monumentul omagial Ioan Raţiu*, *Monumentul Lupa Capitolina*, grupul statuar *Horea, Cloşca şi Crişan*, *Castrul roman* de pe Dealul Cetăţii; **Băile Turda** – staţiune balneoclimatică, **Tureni** – acces la *Cheile Turenilor, Peştera Zânelor* şi la *Cheile Turzii* – monument al naturii şi rezervaţie naturală, **Sănduleşti, Moldoveneşti, Băişoara** – acces spre Muntele Mare, cu *cascada Hurducata* şi cu *Peştera Poarta Zmeilor*, **Câmpia Turzii** – oraş, centru al industriei metalurgice.

– *Complexul Târgu Mureş–Reghin* se suprapune Culuoarului Mureşului şi Câmpiei Sărmaşului, centrele turistice componente fiind **Târgu Mureş** – oraş, centru socio-economic de rang naţional: *Cetatea*, edificiu realizat în două etape (secolul XV şi secolul XVII), având 7 bastioane ce desemnează breslele oraşului; *Biserica reformată* (1400-1442), *Biserica Greco-catolică* (1750), *Biserica Ortodoxă* (secolul XVII), *Biserica Romano-Catolică* (1728-1750), *Catedrala Ortodoxă (1933-1938), Palatul Culturii* (1911-1913), *Palatul Apollo* (1820), *Teatrul Naţional* (1973), *Muzeul Judeţean*, *Piaţa Trandafirilor*, cu interesantul *ceas floral*, *Statuia ecvestră a lui Avram Iancu*; *plăci memoriale* şi *busturi*, *Grădina zoologică*; **Sângeorgiu de Mureş** – staţiune balneoclimatică, **Dumbrăvioara**, **Gorneşti, Reghin** – oraş, centru economic: *Muzeul Etnografic*, *Biserica Evanghelică* (1290-1330), *Biserica Ortodoxă* (1748), *Colecţia oologică*, *Castelul Apolina* (secolul XVII), *Pădurea Rotundă*; **Brâncoveneşti** – acces la *Pădurea Mociar* şi la *Câmpurile narciselor*, **Ideciu de Jos** – staţiune balneoclimatică sezonieră, locală, **Gurghiu** – *cetate* (1248), *muzeu de vânătoare*, manifestarea folclorică *Târgul de fete*, acces în Munţii Gurghiu, **Complexul turistic Stejeriş**, **Cristeşti**, **Moreşti, Sângeorgiu de Pădure** – oraş, **Iernut** – oraş, **Luduş** – oraş, **Sărmaşu, Zau de Câmpie** – centru piscicol: *castel* (secolul XIX), cu o structură foarte interesantă (are 4 turnuri – ce reprezintă anotimpurile; 12 intrări – lunile anului; 52 camere – săptămânile anului; 365 ferestre – zilele anului); în apropiere *Rezervaţia de bujori de stepă*, mai multe *iazuri* mari pe valea *Pârâul de Câmpie*.

b. **Arealul Târnavelor**

Este reprezentat de Podişul Târnavelor, la care se adaugă Dealurile şi Culuoarul Aiudului, înglobând un valoros şi variat fond turistic, în cadrul său evidenţiindu-se două complexe turistice.

– *Complexul Alba Iulia–Blaj–Aiud*, dominat net de valorile turistice antropice, situate în multe localităţi, din rândul cărora se detaşează

Alba Iulia – oraş, centru socio-economic de importanţă naţională, veche şi renumită aşezare geto-dacică (Apulum), *municipium* (161 p.Cr.) şi *colonia* (250 p.Cr.) în perioada daco-romană, posedă numeroase monumente istorice şi arhitectonice de mare valoare artistică şi cu adânci semnificaţii: *Cetatea Bastională* (1715-1738), cea mai mare din ţară, ocupă 80 ha şi are un perimetru de 13 km, în cadrul său aflându-se majoritatea monumentelor oraşului – 7 bastioane, 5 porţi de intrare, poarta principală având în faţa sa un maiestuos obelisc din granit (1937), dedicat memoriei celor 3 martiri – Horea, Cloşca şi Crişan – care au fost *traşi pe roată* aici; poarta este dominată de *statuia ecvestră a lui Carol al VI-lea*; pe faţada interioară a porţii se află 4 statui (reprezentând cele 4 virtuţi), iar pe faţada exterioară sunt 4 grupuri statuare. În interiorul acestui *complex* al cetăţii, de mare interes şi atracţie se bucură *Catedrala Romano-Catolică* (secolele XII-XVIII), *Palatul Princiar* (secolele XIV-XV), *Biblioteca Batthyaneum*, *Clădirea Colegiului Reformat*, *Catedrala Reîntregirii* (1921-1922), *Sala Unirii* (unde a fost prezentată *Declaraţia de Unire a Transilvaniei cu România*), *Muzeul Unirii*, *Statuia ecvestră a lui Mihai Viteazul*; **Sebeş** – oraş: *Muzeul Orăşenesc*, organizat în *casa Zapolia* (secolul XV), *Incinta fortificată* (secolele XIV şi XVI-XVII), *Turnul croitorilor* (sau Turnul studentului); mai multe *biserici medievale*, *monumente istorice şi de arhitectură*, din secolele XIII, XIV şi XVIII, acces la *Râpa Roşie*, monument al naturii; **Lancrăm**, **Vinţu de Jos**, **Petreşti**, **Săsciori**, **Căpâlna**, **Şugag**, **Câlnic**; **Ţara Vinului** – arie viticolă situată în jurul *Pietrei Craivei*, în care se află 20 de localităţi producătoare de vinuri, în marea lor parte şi cu valenţe etnografice şi folclorice, cu biserici vechi şi cu urme de fortificaţii medievale; **Şard**, **Ighiu**, **Ighiel** – acces la *Iezerul Ighiel* (lac de baraj natural) şi la *Peştera Bisericuţa*, **Craiva** – acces pe dealul *Piatra Craivei*, unde se găsesc ruinele unei *aşezări dacice* (secolele II a.Cr.-I p.Cr.), ale unui *castru roman* şi ale unei *cetăţi medievale* (secolul XIII), **Ţelna**, **Bucerdea Vinoasă**, **Cricău** – în apropiere urmele unei *cetăţi medievale* (secolul XIII); **Galda de Jos, Sântimbru, Tăuţi** – în apropiere locul numit *Piatra* Corbului, cu calcare fosilifere, **Ampoiţa** – acces la *Poiana cu narcise*, la *Cheile Ampoiţei* şi la *calcarele de la Ampoiţa* (monumente ale naturii), **Teleac**, **Blaj** – oraş, menţionat în 1271 sub numele de *Villa Herbord Voievodae*, numit de M. Eminescu *Mica Romă*: *Muzeul de Istorie* (secolele XVI-XVII), *Catedrala Sf. Treime* (1738-1765), *Academia Teologică* (secolele XVIII-XIX), *Ansamblul monumental Gloria, Grădina botanică şcolară* (1881), *Casa Timotei Cipariu*, *Biserica Grecilor* (1770), *Pantheonul Blajului* (cimitir), *Parcul oraşului*, *Crucea lui Avram Iancu*, *stejarul lui Iancu*, *Lacul Gheretău*, *Câmpia Libertăţii* – loc al *Marii Adunări Naţionale* din 1848, unde a fost ridicat un *obelisc* (1958), simbol al mişcării paşoptiste; **Sâncel, Pănade** – acces la *Tăul fără fund*, **Sânmiclăuş, Jidvei** – renumit centru viticol, **Cetatea de Baltă, Aiud** – oraş, veche aşezare, numită *Brucla* în 1299: *Cetatea Aiudului* (secolele XIV-XVI), cu 9 turnuri (se păstrează 8), construite de câte o breaslă şi înconjurată de ziduri groase, în interiorul său aflându-se *Palatul princiar* (1541); **Mirăslău, Băgău** – acces la rezervaţia *Tăul fără Fund*, **Ciumbrud, Teiuş** – nod feroviar, **Poiana Aiudului** – acces la *Cheile Aiudului*, **Colţeşti, Râmeţ** – acces pe *Piatra Cetii* (1233 m), la *poiana de narcise* şi la *cabana Râmeţ*, **Ocna Mureş** – oraş, vechi centru de

exploatare a sării, numit în epoca romană *Salinae*, staţiune balneoclimatică (*salinele vechi*, amenajate pentru vizitare), **Uioara de Sus, Spălnaca, Noşlac**, **Sântana de Mureş.**

– *Complexul Mediaş–Sighişoara* se suprapune părţii estice a Podişului Târnavelor, înglobând valori turistice naturale şi, mai ales, antropice, reprezentate de cursuri bogate de ape, de unele formaţiuni morfologice, de variate şi bogate obiective social-culturale, precum vestigii arheologice din diferite perioade istorice, urme de cetăţi de pământ şi de cetăţi săteşti, castele nobiliare, multe în stare bună, biserici fortificate, biserici vechi, monumente istorice şi de arhitectură, muzee, case memoriale şi monumente memoriale, plăci memoriale, busturi şi statui, parcuri şi locuri de recreere şi agrement.

Localităţile de interes turistic ale acestui complex converg, teritorial, în jurul a două centre urbane, care sunt şi principalele centre turistice ale complexului: **Mediaş** – oraş, centru economic de importanţă naţională, străveche aşezare întărită: *3 ziduri*, cu 19 *bastioane,* cu turnuri de apărare (*Turnul trompeţilor*, *Turnul croitorilor*, *Turnul Măriei*, *Turnul funarilor*), *Biserica evanghelică Sf. Margareta*, fortificată, *Primăria veche*, *Casa Schüller*, *Casa Schüster*, *Muzeul Municipal*; **Băile Bazna**, **Boian**, **Dârlos**, **Brăteiu**, **Aţel**, **Dumbrăveni** – oraş, **Şaroş pe Târnave**, **Biertan**, **Moşna**, **Ighişu**, **Copşa Mică** – oraş, **Axente Sever**, **Şeica Mare**, **Sighişoara** – oraş, atestare documentară în 1280 sub numele de *Castrum Sax*: *vestigii* din epocile bronzului şi fierului, din perioadele dacică şi daco-romană, *ansamblu urban* bine conservat, reprezentat de *Cetatea medievală* (secolul XII), construită pe *Dealul Cetăţii*, în cadrul căreia erau (şi mai sunt) şi case de locuit, zidurile sale având 14 *turnuri* (se mai păstrează 9) şi 5 *bastioane* (se mai păstrează 3); *Biserica Mânăstirii* (secolul XIII), *Galeria de lemn* (scară ce urcă la cetate), *clădiri monumente istorice şi de arhitectură* (Casa *Vlad Dracul*, Casa *veneţiană*, Casa cu *cerb* din secolul XVII etc.); în apropiere *Dealul Vila Franka* – loc de belvedere; **Laslea**, **Daneş**, **Hetiur**, **Valea Albeşti**, **Boiu**, **Saschiz**, **Daia**, **Şaeş**, **Apold**, **Criş**.

c. **Arealul Ţara Făgăraşului**

Constituit din depresiunea omonimă şi zona imediat înconjurătoare, dominat de valorile turistice antropice şi cuprinzând două complexe, acest areal are o deosebită rezonanţă istorică, constituind în secolele IX şi X *Voievodatul Făgăraş*, menţionat documentar sub numele de *Ţara Făgăraşului* în secolele XIV şi XVI, ca *Terra Blachorum* (Ţara Românilor) în 1222 şi ca *Terra Făgăraş* în 1372.

– *Complexul Sibiu* înglobează zona din jurul oraşului, cunoscută sub numele de *Mărginimea Sibiului*, caracterizată prin prezenţa unei mari diversităţi de obiective istorico-sociale, la care se adaugă şi valori turistice naturale.

Acest complex reprezintă o unitate teritorială turistică de mare importanţă etnografică şi folclorică, economică şi socială, cu obiective de renume şi de puternică atracţie. Astfel, aici se află numeroase şi variate vestigii, din toate perioadele istorice, printre care un loc de frunte îl ocupă *cetăţile şi ruinele de cetăţi*, *fortificaţiile şi urmele* acestora, numeroase *biserici* de o mare diversitate arhitecturală şi de vechime, *muzee*, *expoziţii şi colecţii muzeale săteşti*, *monumente*

omagiale şi comemorative, activităţi de *artă populară* de renume, manifestări *folclorice şi etnografice* tradiţionale, *staţiuni balneoclimatice*, atractive *obiective turistice naturale* etc.

Centrul turistic reprezentativ al acestui complex este oraşul **Sibiu**, aşezare străveche, atestată în 1129 sub numele de *Cibinium* (*Cibiniensis*), centru economico-social de rang naţional, cu numeroase şi deosebit de atractive obiective turistice: *Fortificaţiile Sibiului*, edificate în mai multe etape: prima linie în 1224, a doua linie la sfârşitul secolul XIII şi începutul secolul XIV – din care se mai păstrează un turn de observare (*Turnul Sfatului*, în care este expoziţia muzeală *Din Istoria Sibiului)* şi 2 turnuri de apărare; a treia linie şi a patra, începute în 1326 şi terminate în 1410, sunt prezente astăzi printr-un *zid de apărare*, un *turn* de strajă a porţii, prin *Turnul Scărilor* (secolul XIII), *Turnul Archebuzierilor* (postăvarilor), *Turnul Dulgherilor*, *Turnul Olarilor* (toate datând din secolul XV), *Turnul Gros*, *Turnul Pielarilor*, *Bastionul Soldisch*, *Bastonul Haller*, *zidul exterior de apărare*. Apoi, *Primăria veche* – ansamblu de 2 edificii din secolele XV – XVI, *Biserica Evanghelică* (secolul XV), *Muzeul Brukenthal* (1817), în cadrul căruia funcţionează şi o vastă *bibliotecă*; *Muzeul de Istorie naturală* (1849), expoziţia *Din istoria farmaceutică*, organizată într-o clădire din sec. XVI, Expoziţia *Arme şi trofee de vânătoare*, *Casa Artelor* (secolul XIV), *Casa Haller (1470)*, *Casa Brukenthal* (secolul XVIII), *Casa-Muzeu Cristian*, *Capela Crucii* (1417), *Biserica Ortodoxă* (1778-1784), *Catedrala Mitropolitană* (1902-1906); multe alte edificii de interes turistic: *Casa monetăriei*, fostul han *La mielul alb* (secolul XVI), *Casa Reissner* (1652)*, Casa breslei aurarilor* (secolul XVI), Hotelul *Împăratul Romanilor* (1772), *Moara Cetăţii* (1775), *Casa cu cariatide* (1786), *Podul de Fier* (sau Podul minciunilor) (1859); la marginea oraşului *Pădurea Dumbrava*, în care se găsesc un muzeu în aer liber, grădina zoologică, lacuri de agrement.

Localităţile cu valenţe turistice ale acestui complex sunt: **Şelimbăr**, **Bungard**, **Mohu**, **Roşia**, **Vurpăr**, **Caşolţ**, **Hosman**, **Fofeldea**, **Nocrich**, **Marpod**, **Ilimbav**, **Şura Mare**, **Slimnic**, **Cristian**, **Orlat**, **Gura Râului**, **Sibiel**, **Sălişte, Galeş**, **Tilişca**, **Poiana Sibiului**, **Miercurea Sibiului**, **Băile Miercurea** – staţiune balneoclimatică, **Ocna Sibiului**, **Răşinari**, **Păltiniş** – staţiune climatică, **Poplaca**, **Cisnădie –** oraş, **Cisnădioara**, **Tălmaciu** – oraş, **Cârţişoara**, **Cârţa**, **Avrig** – oraş, **Sadu**, **Boiţa**, **Turnu Roşu**.

– Complexul Făgăraş cuprinde partea estică a depresiunii şi zona sa limitrofă, cu o prezenţă însemnată a vestigiilor istorice şi arheologice, a monumentelor de arhitectură şi a valorilor de artă populară, de etnografie şi folclor, centrul său de convergenţă fiind oraşul **Făgăraş** – veche aşezare românească, atestată în 1413; principalele obiective: *Cetatea Făgăraşului*, începută în 1310 (pe locul unei cetăţi de pământ), reclădită parţial în secolul XVI, i se adaugă un sistem de fortificaţii, tip Vauban, în 1623-1630, este restaurată în perioada postbelică, fiind considerată printre cele mai fortificate cetăţi din Transilvania; în prezent, găzduieşte *Muzeul Ţării Făgăraşului*, *Biserica ortodoxă Sf. Nicolae*, bustul *Doamnei Stanca*, bustul lui *Badea Cârţan*. Ca localităţi cu importanţă turistică se înscriu: **Mândra**, **Şercaia**, **Veneţia de Jos**, **Veneţia de Sus**, **Hălmeag**, **Vad** – acces la *Poiana cu narcise*, **Perşani** – staţiune balneoclimatică, acces la *Poiana narciselor*,

Berivoi, **Recea**, **Copăcel**, **Cincşor**, **Cincu**, **Rodbav** – staţiune balneoclimatică, **Calbor**, **Şoarş**, **Sâmbăta de Jos**, **Complexul turistic Sâmbăta de Sus**, **Voievodeni**, **Lisa**, **Breaza**, **Victoria** – oraş, acces în M. Făgăraş, **Drăguş**, **Agnita** – oraş, **Merghindeal**.

F. **Areale, complexe, zone turistice**

În afara celor 5 regiuni, teritoriul ţării este divizat din punct de vedere turistic în mai multe areale şi zone turistice, complexe şi localităţi, separate.

a. **Arealul Câmpia Banatului**

Acest areal, dominat de valori turistice antropice, are 3 complexe care îl reprezintă:

– *Complexul Timişoara*, incluzând localităţile **Timişoara** – oraş, principal centru social-economic de rang naţional, atestat documentar în 1266 sub denumirea de *Castrum Temessiensis*, dispune de un numeros şi variat fond turistic: *Muzeul Banatului*, cu un sector în aer liber, *Palatul baroc*, monument de arhitectură, din secolul XVIII, *Casa cu pom de fier*, *Primăria veche* (1731-1734), clădire construită pe ruinele unei băi turceşti, *Palatul Dicasterial*, cea mai vastă clădire din oraş, *Casa prinţului Eugen de Savoia*, *Opera*, clădire monumentală, *Catedrala Ortodoxă* (1936-1946), cu expoziţie de icoane bănăţene din secolul XVIII, *Catedrala Romano-Catolică* (1736-1754)**,** *Biserica Ortodoxă Sârbească* (1754), cu picturi originare, *Biserica Mizericordienilor* (1737), în care au funcţionat primul spital şi prima farmacie din Timişoara, *Fosta Mânăstire Franciscană*, monument din secolul XVIII, *Lupa Capitolina* (Lupoaica), oferită în dar de municipialitatea Romei; multe *case memoriale*, *parcuri şi grădini*, *monumente omagiale*, *busturi* şi *statui*; **Călacea-Băi** – staţiune balneoclimatică, **Satchinez** – rezervaţie ornitologică, **Buziaş** – staţiune balneoclimatică, **Jimbolia** – oraş, zona de agrement *Balta Albastră.*

– *Complexul Lugoj* se suprapune ariei înconjurătoare a oraşului, din cadrul câmpiei omonime, cuprinzând localităţile **Lugoj** – oraş şi centru industrial: *vestigii neolitice* şi urme ale unui *castru roman*, *Muzeul de istorie şi etnografie*, *Birtul Poştei*, construit în 1726 ca loc de popas pentru diligenţe, *Biserica Adormirii Maicii Domnului* (1759-1766), *Mânăstirea Minorităţilor*, edificată în 1733, *Palatul Bejan*, monument de arhitectură, *Statuia Generalului Dragalina*, *Casa Muzicii*, *Casa personalităţilor din Lugoj*, *Colecţia muzeală Protoieria Lugoj*; **Chizătău –** cel mai vechi ansamblu coral sătesc din ţară, datând din 1857, **Surducu Mic**, **Găvojdia, Jdioara**.

– *Complexul Arad* cuprinde Câmpia Aradului, Câmpia Nădlacului şi Câmpia Vingăi, înglobând mai multe localităţi cu valori turistice remarcabile.

Arad – oraş, centru social-economic de rang naţional: *vestigii* din secolul III a.Cr., *Cetatea Aradului* (1763-1783), de forma unei stele cu 6 colţuri şi având trei rânduri de cazemate subterane, *Palatul Cultural* (edificat în 1911-1913), găzduieşte *Biblioteca Municipală*; *Muzeul Judeţean*, *Filarmonica*, *Teatrul Vechi*, clădire monumentală; *Mânăstirea Simion Stâlpnicu* (1760-1762), cu o colecţie de artă medievală religioasă, *Catedrala Ortodoxă* (1862-1865), cu fresce bizantine, *Biserica Sârbească* (secolul XVIII), *case memoriale*, *monumente omagiale*, *statui*,

busturi; *Pădurea Ceala*, de la marginea vestică a oraşului, cu o *bisericuţă* (situată în vatra unei aşezări medievale, dispărută în secolul XVIII) şi cu *Movila Turcului* (locul unei cetăţi din secolul XVIII); în apropiere *Băile Gai*, cu ape termale; **Vladimirescu** – *vestigii ale Bisericii Bizere* (secolul XIII), **Păuliş, Ghioroc** – acces în Munţii Zarandului, **Cuvin, Şiria** – centru viticol, **Pâncota** – oraş, centru viticol, **Lipova** – oraş, staţiune balneoclimatică, **Şoimoş, Radna, Pecica** – considerată aşezarea geto-dacică *Ziridava* (secolele II-I a.Cr.), **Bodrogu Nou; Nădlac** şi **Curtici** – oraşe şi puncte vamale, **Macea**.

b. **Arealul Câmpia Crişurilor**

Acest areal este compus din două complexe turistice, care se suprapun câmpiilor Cermeiului, Mirsigului şi Barcăului.

– *Complexul Chişineu-Criş–Ineu* este reprezentat de câteva localităţi cu atracţii turistice remarcabile: **Şimand, Chişineu-Criş** – oraş, *arhitectură specifică*, **Ineu** – oraş: *Cetatea* (1295), *biserică veche* (secolele XIII-XIV), *artă populară* (olărit), *port popular*, *ansamblu folcloric*, **Bocsig**.

– *Complexul Oradea* se suprapune zonei înconjurătoare oraşului, incluzând localităţile **Oradea** – *civitas* în perioada romană, oraş, centru social-economic de importanţă naţională: *urme străvechi* de locuire (neolitice, tracice, dacice, daco-romane), *Muzeul Ţării Crişurilor*, organizat în fostul *Palat Episcopal* (1762-1776) (printre multele şi variatele exponate ale muzeului, o atracţie deosebită prezintă *colecţia de ouă*, *colecţia de ceasuri* – secolele XVI-XIX, *colecţia de pipe*, *colecţia de argintărie*; în *Parcul* din jurul muzeului se află şi câteva exemplare de *Sequoia giganthea*), *Cetatea*, din sec. XI-XII, refăcută de mai multe ori, în secolul XVIII în stil *Vauban*, *Catedrala Romano-Catolică* (1750-1790), în stil baroc, cu un turn, în vârful căruia se află o sferă, care, printr-un mecanism, indică *fazele lunii*, *Şirul canonicilor*, monument în stil baroc (1773); **Băile Felix** – staţiune balneară, lac cu ape termale, **Băile Episcopiei** – staţiune balneară, lac cu ape termale, în care creşte o plantă, relict terţier (*Nymphaea lotus* – var. *Thermalis*, unică în Europa), trăieşte o specie rară de melci (*Melanopsis parreysii)* şi se găseşte o specie de peşti adaptată la temperatura lacului (*Scardinis erythrophotanuls racovitzai* – roşioara); **Biharia** (Biharea în trecut, reşedinţa voievodului Menumorut), *cetate de pământ* (secolele IX-X), **Sălard** – *ruinele unei cetăţi* (secolul XIII), cunoscută sub numele de cetatea *Adorian*, **Tileagd, Cheresig, Aleşd** – oraş, **Şinteu**, **Vadu Crişului –** acces la *Peştera Vântului*, **Gheghie, Cefa** – centru piscicol, **Salonta** – oraş, **Păuşa, Băile Tinca** – staţiune balneoclimatică, **Căpâlna**.

c. **Arealul Câmpia Someşului şi Dealurile Silvaniei**

Înglobează câmpiile Buduslăului, Tăşnadului, Pişcolţului, Ierului, Careiului, Ardudului şi Dealurile Silvaniei, fiind compus din două complexe turistice:

– *Complexul Satu Mare–Marghita*, cu localităţile **Satu Mare** – oraş, centru economic de importanţă naţională (numele derivă de la *satmar*): *Muzeul Judeţean*, amenajat într-o clădire, monument de arhitectură, ce datează din 1797, *Casa Albă*, edificiu construit în 1911-1912, pe locul vechiului han *La arborele verde* (1772), *Casa cu ceas electric,* edificiu din secolul XIX, *Turnul Pompierilor* (1903-1904), *Hotelul Dacia*, monument de arhitectură, considerat cea mai frumoasă clădire din

oraş, *Biserica reformată, cu lanţuri* (1788-1807), *Catedrala Romano-Catolică* (1786-1789), *Monumentul ostaşului român* (1963), mai multe *monumente memoriale* şi *statui*; în apropiere *Complexul de agrement Someşul* şi *Pădurea Noroieni*, rezervaţie de *cerbi lopătari* şi loc de agrement; **Păuleşti –** *casă* din secolul XVIII, în care s-a amenajat o *expoziţie etnografică,* **Ardud, Lazuri –** *rezervaţie arheologică*, unde au fost descoperite 10 *cuptoare de ars ceramică*, din secolele III-IV, **Carei** – oraş, *vestigii* din epoca geto-dacă (dacii liberi), *Muzeul municipal,* într-un vechi castel fortificat (1794) (în jur fiind *parcul dendrologic*), *Biserica reformată*, edificată în 1746-1792, *Monumentul ostaşului român*; **Tăşnad** – oraş, **Beltiug** – staţiune balneoclimatică, **Valea lui Mihai** – oraş, **Marghita** – oraş, **Buduslău, Abram**.

– ***Complexul Dealurile Silvaniei***, cu localităţile **Zalău** – oraş, centru economic regional, *străveche vatră de locuire*: *vestigii din epoca primitivă şi din toate epocile următoare*, *Muzeul de Istorie şi Artă*, *Monumentul eroilor*, *Podul lui Mihai*; **Guruslău, Moigrad** – pe dealul din apropiere *vestigiile cetăţii Porolissum*, centrul regiunii *Dacia Porolissensis*, **Jibou** – oraş, **Poarta Sălajului –** în apropiere se află *Poiana lalelelor pestriţe*, **Treznea, Păuşa, Buciumi, Sânmihaiu Almaşului, Almaşu, Şimleu Silvaniei** – oraş: *Cetate medievală*, construită în 1532 (pe urmele alteia mai vechi, menţionată în 1351), *Catedrala Romano-Catolică* (secolul XVIII), *expoziţie muzeală*, *bustul lui Simion Barnuţiu*; pe Dealul Măgura, ce domină oraşul, se găsesc *ruinele unei cetăţi dacice*; **Cehu Silvaniei** – oraş: *vestigii din epoca bronzului*, *Fântâna lui Pintea* (secolul XVI), *biserică* din 1519; pe dealul din apropiere urmele unei *cetăţi medievale*, atestată în 1319; **Horoatu Cehului, Corund.**

d. **Arealul Podişul Sucevei**

Acest areal se suprapune unităţii geografice cu acelaşi nume, oferind o gamă variată de obiective turistice, în care predomină net cele antropice.

Este constituit din două complexe turistice:

– ***Complexul Suceava–Fălticeni***, dominat de bisericile construite de Ştefan cel Mare, de ansambluri mânăstireşti de renume, de clădiri monumente istorice şi de arhitectură, de activităţi privind arta populară, de elemente de etnografie şi folclor, centrul de convergenţă turistică fiind oraşul Suceava, căruia i se adaugă oraşele Fălticeni şi Rădăuţi. **Suceava** – oraş, vatră veche de locuire (din neolitic, până în prezent), centru economico-social de rang naţional, atestat ca aşezare urbană în 1388, când a devenit *capitala* Moldovei*: Cetatea de Scaun* (1388), impresionant complex arhitectonic, *Cetatea Şcheia* (1400), *Muzeul Bucovinei*, *Fondul memorial Simeon Florea Marian* (1847-1917), *Hanul Domnesc*, *Curtea Domnească*, *Biserica Sf. Gheorghe*, *Biserica Doamnei Elena* (soţia lui Petru Rareş), *Biserica Vasile Lupu*, *Biserica Mirăuţi*, *Turnul-clopotniţă* (1561), *Mânăstirea-cetate Zamca*, *Statuia ecvestră a lui Ştefan cel Mare*, *Statuia lui Petru I Muşat*, *Bustul lui Ciprian Porumbescu*, alte *monumente istorice şi de arhitectură*, câteva *parcuri* cu rol de recreere şi agrement. În împrejurimi, localităţi cu valenţe turistice: **Adâncata**, **Şcheia**, *Ansamblul arhitectural* **Dragomirna** (1602-1609), cu o renumită mânăstire şi un muzeu, în apropiere fiind un lac, **Pătrăuţi**, **Pârhăuţi**, **Bulai**, **Reuseni**, **Ciprian Porumbescu** – *Hanul Ilişeşti, rezervaţiile* floristice

Bosanci-Ponaore şi *Frumoasa*; **Siret** – oraş, **Fălticeni –** aşezare străveche, atestată ca oraş în 1780: *Muzeul municipal*, *Muzeul de Ştiinţe Naturale*, cu acvariu, *Colecţia de artă Ion Irimescu*, *Galeria oamenilor de seamă*, *Casa memorială Mihail Sadoveanu*; în apropiere *Complexul turistic Dumbrava Minunată*, *Complexul turistic Nada Florilor*, *Terasa Băncuţa*, iar în împrejurimi localităţile cu valenţe turistice **Rădăşeni**, **Baia** – prima capitală a Moldovei, **Râşca**, **Slatina**, **Probota**, **Dolheştii Mari**.

– *Complexul Paşcani–Roman* ocupă extremitatea sudică a Podişului Sucevei. **Paşcani** – târg atestat în 1453, centru feroviar: *Biserica Sf. Voievozi* (1664), *Casa Cantacuzino-Paşcanu* (secolul XVII), *Muzeul etnografic*, *Muzeul* 1907, *Expoziţia memorială Mihail Sadoveanu*, *Pădurea Matca*; **Roman** – oraş, centru industrial: *ruinele a două cetăţi* cu valuri de pământ şi palisade, *Complexul Episcopal* (1542-1550), *Biserica Albă* (secolul XVII), *Biserica Doamnei Ruxandra* (1569); mai multe *case* monumente istorice şi arhitectonice, 3 *muzee*, *Parcul municipal* cu punct zoologic. Localităţi rurale, cu obiective turistice: **Tătăruşi**, **Lespezi**, **Ruginoasa**, **Miclăuşeni**, **Mirceşti**, **Miron Costin**, **Gâdinţi**, **Văleni**, **Doljeşti**; *Hanul Ancuţei*.

e. **Arealul Câmpia Moldovei**

Caracterizat de un bogat fond turistic antropic, reprezentat de biserici şi mânăstiri, clădiri vechi monumente istorice şi de arhitectură, muzee şi expoziţii muzeale, statui şi monumente memoriale, manifestări folclorice, etnografie şi artă populară, precum şi de prezenţa unor atractive obiective turistice naturale etc., acest areal se divide în 2 complexe:

– *Complexul Botoşani–Dorohoi* se suprapune *Câmpiei Jijia Superioară*, factorul său polarizator fiind oraşul **Botoşani** – centru socio-economic important la nivel naţional, atestat ca târg în 1439, care se remarcă prin mai multe obiective turistice atractive: *Aşezământul Sofian*, ansamblu monumental istoric şi arhitectonic, *Muzeul judeţean, Biserica Domnească* (1551), *Biserica Sf. Nicolae* (1496); localităţi cu obiective turistice: **Dorohoi** – oraş (muzeu, biserici, case memoriale, busturi), **Ipoteşti, Stânceşti**, **Agafton**, **Vorona**, **Coşula**, **Liveni**, **Hudeşti**, **Şendriceni**, **Broscăuţi**, **Avrămeni**, **Mitoc**, **Ripiceni**, **Sulița**, **Ionăşeni**, **Truşeşti**, **Ştefăneşti**, **Costeşti** – *Lacul de acumulare*, **Suharău –** *Rezervaţie de fagi*, **Lozna –** *Exploatările de turbă***;** *Pădurea* **Baisa –** cu o *stână turistică*.

– *Complexul Iaşi–Hârlău* este caracterizat de existenţa unor numeroase şi variate valori turistice antropice, concentrate în cea mai mare parte în oraşul Iaşi, unul din primele centre importante turistice din România. Aşezare străveche, atestată în 1390 (ca târg în 1408), fostă capitală a Moldovei timp de mai multe secole, oraşul **Iaşi** este un centru social-economic de prim rang la nivel naţional şi al doilea oraş ca mărime demografică (după Bucureşti) din ţară. Principalele sale obiective turistice sunt: *Palatul Culturii*, clădire monumentală (1890-1926), găzduieşte un vast complex muzeal; în oraş mai sunt multe alte *muzee* şi *case memoriale*, *clădiri monumente istorice şi de arhitectură* (Casa Dosoftei, Casa Alecu Balş, Casa Canta – azi Casa Universitarilor, Casa Roset, Palatul Sturza etc.), *biserici şi mânăstiri* de mare valoare arhitectonică şi istorică (Biserica Sf. Nicolae

Domnesc, Mânăstirea Galata, Biserica Trei Ierarhi, Biserica Sf. Sava, Mânăstirea Cetățuia, Biserica Golia, Biserica Frumoasa, Catedrala Mitropolitană, catedrala Romano-Catolică etc.); *monumente memoriale şi comemorative* (Monumentul eroilor din primul război mondial, Grupul statuar Voievozii, Obeliscul Leilor, Monumentul Independenței), *statui şi busturi* (Vasile Alexandri, Gh. Asachi, Al. I. Cuza, M. Eminescu, Ştefan cel Mare, Octav Băncilă, Miron Costin, Ion Creangă, Veronica Micle), *parcuri* (Copou – cu *teiul lui Eminescu*, Parcul Expoziției, Grădina Botanică, cu punct *zoologic*); manifestarea folclorică *Sărbătoarea Teiului*. În împrejurimi Dealul Cetățuia, cu *mânăstirea Cetățuia*, Dealul Repedea, cu o *rezervație paleontologică*. Localitățile de interes turistic ale acestui complex sunt: **Hlincea**, **Aroneanu**, **Bârnova**, **Corneşti**, **Ciric**, **Bucium**, **Hârlău** – oraş: *Muzeul orăşenesc*, *ruinele Curții Domneşti*, *Biserica Sf. Gheorghe* (1492), *Biserica Sf. Dumitru* (1542), *Biserica Catolică* (1600); **Cotnari**, **Deleni**, **Poiana**, **Ceplenița**, **Cârjoaia**, **Târgu Frumos** – oraş, **Cucuteni**, **Hăbăşeşti**, **Strunga** – stațione balneoclimatică sezonieră, **Ion Neculce**.

f. **Arealul Podişul Bârladului**

Dominat de valorile turistice antropice, se suprapune *Podişului Central Moldovenesc*, *Colinelor Tutovei*, *Colinelor Fălciului* şi *Podişului Covurlui*, fiind alcătuit din două complexe turistice:

– *Complexul Vaslui–Negreşti*, cu centrele **Vaslui** – oraş: *Ruinele Curții Domneşti*, *Muzeul Ştefan cel Mare*, *Palatul Constantin Mavrocordat*, *monumente comemorative*, *case memoriale*, *Statuia lui Ştefan cel Mare* şi mai multe *busturi*, *biserici* etc., *Parcul Copou* cu *Mausoleul Peneş Curcanu*; **Negreşti**, **Podu Înalt**, **Crasna**, **Podul Doamnei, Soleşti, Movila**, **Emil Racoviță**, **Zăpodeni**.

– *Complexul Bârlad–Târgu Bujor* se suprapune Colinelor Tutovei, Culuoarului Bârladului, Colinelor Fălciului şi Podişului Covurlui, fiind alcătuit din centrele **Bârlad**, veche aşezare urbană atestată în 1174, oraş, centru industrial: *vestigii* din epoca fierului, urmele unei *cetăți de pământ* (1476), *Muzeul Vasile Pârvan*, *Biserica Domnească*, acces la *lacul Râpa Albastră* şi la *popasul turistic Ulciorul*; **Mânzați**, **Alexandru Vlahuță**, **Brăhăşeşti**, **Târgu Bujor** – oraş, centru viticol, acces la *popasul Dealul Roşcanilor*, la *pădurea Breaza* – rezervație bujor, **Lunca** – acces la *Râpa cu oale*, **Bereşti** – oraş, **Cavadineşti**, **Puricani**, **Suceveni**, **Adjud** – oraş.

g. **Arealul Dobrogea de Nord**

Alcătuit din Munții Măcin, Podişul Niculițel, Podişul Babadag, Colinele Tulcei, Glacisul Măcinului, Glacisul Nord-Dobrogean, Câmpia Nucari, Câmpia Ceamurlia, Depresiunea Nalbant, acest areal este compus din două complexe turistice:

– *Complexul Babadag* are ca centru polarizator oraşul **Babadag**, veche vatră de locuire autohtonă, numit de romani *Vicus Novus*, atestare documentară în 1263: *Panaghia*, clădire monumentală în care funcționează *Muzeul de artă orientală*, *Geamia* (secolul XVII), monument de arhitectură musulmană, lângă care se află un *monument funerar* şi o veche *cişmea*. Alte centre cu importanță turistică: **Slava Rusă**, **Ceamurlia de Jos**, **Camena**, **Baia.**

– *Complexul Măcin–Isaccea*, în care se află *suita* de lacuri din valea Dunării dintre Măcin şi Somova, este compus din centrele **Măcin** – aşezare înfloritoare în secolele I-II p.Cr. când era numită *Arrubium*, oraş din 1968: *ruinele Cetăţii Arrubium*, *Hanul vechi* (secolul XVI), *Geamia* (secolul XVIII); în apropiere *culmea Pricopanului*; **Garvăn**, **Greci**, **Turcoaia** – acces la *Poiana Blasova,* la *Lacul Blasova* şi la *Dealul Bujoarelor*, **Cerna**, **Isaccea** – oraş, pe locul unei aşezări geto-dacice (secolul IV a.Cr.), în timpul romanilor numită *Noviodunum*: *ruinele anticului Noviodunum*, *Geamia* (secolul XVII); **Niculiţel** – centru viticol, acces la *Mânăstirea Cocoş* (1913), **Sarica** – acces la *Mânăstirea Saon* (1846) şi la *Mânăstirea Celic Derei* (1844).

h. **Arealul Dobrogea Centrală şi de Sud**

Cuprinzând Podişul Casimcei, Podişul Gârliciului, Podişul Istriei, Podişul Carasu, Podişul Medgidiei, Podişul Oltinei şi Podişul Cobadin, are în componenţă un complex şi câteva centre separate.

– *Complexul Cernavodă–Medgidia* este constituit din localităţile **Cernavodă** – oraş: *ruinele* străvechii aşezări geto-dacice *Axiopolis*, în apropiere, pe *Dealul Sofia*, urmele unei aşezări din *comuna primitivă* şi ale unui *cimitir* (5.500 a.Cr.), în care s-au descoperit celebrele statuiete neolitice de lut, cunoscute sub numele de *Gânditorul de la Cernavodă* şi *Femeie şezând*; renumitul *Pod Cernavodă*, la capătul căruia a fost ridicat un impresionant *monument*; capătul incipient al *Canalului navigabil Dunăre – Marea Neagră*; **Seimeni**, **Vlahi** – acces la *Movila Drăgaicăi* (vestigii arheologice), **Capidava**, **Medgidia** – oraş, centru industrial: *Muzeul de artă*, *Geamia* – cu o *colecţie muzeală*; **Mircea Vodă**, **Castelu.** Ca centre turistice disparate, în cadrul acestui areal, se înscriu: **Hârşova** – oraş, **Galiţa** – acces la *Mânăstirea Derveni*, **Bugeac** – acces la lacul omonim, **Oltina** – acces la lacul omonim, **Adamclisi** – centru turistic de mare atracţie, cu vestitul monument *Tropaeum Traiani*, **Negru Vodă** – oraş şi punct de vamă, **Albeşti.**

i. **Arealul Buzău–Siret**

Acest areal include Glacisul Râmnicului, Câmpia piemontană a Râmnicului, Câmpia Tecuciului, Câmpia Covurlui, Câmpia Siretului, Câmpia Brăilei, Câmpia Buzăului, Lunca Călmăţuiului, fiind divizat în 3 complexe.

– *Complexul Tecuci–Focşani*, cu centrele **Tecuci** – oraş: *Complexul muzeal*, *Expoziţia de artă plastică, parcul orăşenesc* (cu un grup statuar numit Belşugul), *monumente comemorative* şi *case omagiale*, *statui* şi *busturi*, *grădină zoologică*; **Ţigăneşti**, **Munteni**, **Tălpigi**, **Iveşti**, **Lieşti**, **Hanu Conachi**, **Costache Negri**, **Cosmeşti**, **Nicoreşti** – centru viticol, **Poiana**, **Focşani** – veche aşezare (secolul XV), oraş, centru industrial: *Muzeul de istorie şi etnografie*, *Monumentul Unirii*, *Monumentul eroilor Putnei*, *Clădirea vămii vechi*, în apropiere *Crângul Petreşti*; **Odobeşti** – oraş, centru viticol, acces la *Măgura Odobeşti*, **Arva**, **Bolotești** – acces la *schitu Secătura*, **Vidra**, **Bârseşti**, **Tulnici** – acces la *cascada Putnei*, **Lepşa**, **Mărăşeşti** – oraş, **Panciu** – oraş, renumit centru viticol, **Răcoasa**, **Câmpuri**, **Mărăşti**, **Soveja**; **Jariştea** şi **Coteşti** – centre viticole.

– *Complexul Galaţi–Brăila*, cu centrele **Galaţi** – străveche vatră de locuire, începând din neolitic, oraş-port, centru industrial de rang naţional (cetate a

siderurgiei româneşti): *Muzeul de Istorie*, *Muzeul de Arte Vizuale*, *Muzeul de Ştiinţele Naturii*, *Biserica fortificată Precista*, *Biserica Mavromolu* (1680-1702), *Palatul Universităţii*, *Clădirea Consiliului Judeţean*, *Palatul Navigaţiei* (gara fluvială), *Casa Robescu*; *monumente comemorative, statui, busturi*, *parcuri* etc.; în apropiere *lacul* Brateş, complexul turistic *Pădurea Gârboavele*, *Movila Săpată*; alte localităţi: **Barboşi**, **Şendreni**, **Schela**, **Mastacani**, **Pechea**; **Brăila** – veche vatră de locuire din epocile bronzului şi fierului, menţionată documentar în 1350 sub numele de Brillago, oraş-port, centru industrial de rang naţional: *Muzeul Brăila*, amenajat în clădirea vechiului *Han Ceapiru*, *Clădirea Gării fluviale*, *Esplanada* portului, *Grupul statuar Pescarii*, *Grădina publică* (cu fragmente din *Cetatea Brăilei*, cu busturile împăratului *Traian* şi al lui *Panait Istrati*, cu pitorescul *Orologiu*, aşezat pe un soclu încrustat cu o corabie cu pânze), *Casa Turcească Hruba* şi *Casa Poterna*; *biserici* din secolul XIX, *monumente şi plăci* comemorative, *case memoriale*, *statui* şi *busturi*; acces în *Balta Brăilei*; localităţi de interes turistic: **Baldovineşti**, **Siliştea**, **Scorţaru Vechi**, **Movila Miresii** – staţiune balneară, **Lacu Sărat** – staţiune balneară, **Ianca**, **Lişcoteanca**, **Însurăţei**.

– ***Complexul Buzău-Râmnicu Sărat*** înglobează localităţile **Buzău** – veche vatră de locuire neîntreruptă, din paleolitic, menţionat documentar în 1376, oraş, centru industrial de rang naţional: *Palatul Municipal* (1899-1903), *Complexul Episcopiei* (ansamblu arhitectonic) (1649), *Biserica Banu* (1571), *Casa Vergu-Mănăilă* (secolul XVI), *Muzeul Judeţean*; *monumente comemorative* şi *case memoriale*, *statui* şi *busturi*; în apropiere pădurile *Frasin* şi *Spătaru*; alte localităţi: **Cârlomăneşti**, **Cândeşti**, **Berca** – acces la *Vulcanii noroioşi*, **Pietroasele**, **Măgura**, **Pârscov**, **Răteşti**, **Bădila**, **Sărata Monteoru** – staţiune balneoclimatică, **Râmnicu Sărat** – oraş: *muzeu* municipal, *mânăstire*, complexul de clădiri *Reşedinţa Domnească*, în apropiere lacurile *Amara* şi *Jirlău*; **Băbeni**, **Balta Albă –** staţiune balneară şi lac, **Câineni** – staţiune balneară şi lac, **Deduleşti**, **Făurei** – oraş, **Largu**.

j. **Arealul Câmpia Bărăgan**

Cu un potenţial turistic desfăşurat mai mult punctual, prin centre şi arii dispersate, cuprinde ***Bărăganul Ialomiţei*** şi ***Bărăganul Mostiştei***.

– În ***Bărăganul Ialomiţei***, principalele localităţi turistice sunt **Slobozia** – oraş, centru industrial: *muzee*, *monumente memoriale*, *mânăstire*, *Complexul turistic Privighetoarea*, construcţiile-imitaţii *Turnul Eifel* şi *Dallas*-ul american; **Amara** – staţiune balneară, **Poiana**, **Strachina** – staţiune balneară locală şi lac, **Ţăndărei** – oraş, **Urziceni** – oraş, **Malu**.

– În ***Bărăganul Mostiştei***, localităţile de interes turistic sunt **Feteşti** – oraş, **Jegălia**, **Călăraşi** – oraş, centru industrial: *muzee*, *parcuri*, *Palatul administrativ*, *Catedrala Sf. Nicolae*; în apropiere *Iezerul Călăraşi*, *Lacul Gălăţui*, *popasul turistic Chiciu*.

l. **Arealul Câmpia Ialomiţei**, cu o dispersie relativ mare a obiectivelor şi centrelor, în care se află cel mai mare centru turistic al ţării – oraşul Bucureşti, cuprinde, ca unităţi geografice, Câmpia Piemontană a Prahovei şi Glacisul Istriţei, Câmpia Titu-Sărata, Câmpia Vlăsiei şi Lunca Argeşului. În cadrul acestui areal se

află câteva mari centre turistice, în jurul cărora se grupează mai multe localități de interes turistic, constituind *zone turistice periurbane*.

– *Zona turistică Bucureşti*, dominată de valorile turistice antropice, însă nu lipsită de valori turistice naturale, se înscrie cu valoroase şi deosebit de atractive obiective turistice, centrul său polarizator fiind oraşul Bucureşti, Capitala României, oferind numeroase şi variate obiective şi fiind, după părerea noastră, cel mai mare **centru turistic** al României.

În Bucureşti au fost puse în evidență mai multe locuri sau arii cu vestigii din toate epocile istorice, există o mare diversitate de clădiri – monumente istorice şi de artă, de arhitectură veche şi modernă, muzee şi case memoriale, monumente omagiale şi comemorative, biserici şi mânăstiri, ansambluri statuare, statui şi busturi, teatre şi cinematografe, ansambluri artistice şi muzicale, parcuri şi grădini, obiective tehnico-economice de interes turistic, o variată bază de cazare etc. (a se vedea I. Iordan, S. Bonifaciu, *România – Ghid Turistic*, Editura Garamond, Bucureşti, 1994). În Bucureşti sunt peste 30 biserici, 14 case memoriale, 17 clădiri-palate, 26 muzee, 15 parcuri şi grădini publice, iar baza hotelieră este reprezentată de 38 hoteluri (6 hoteluri de 1 stea, 6 de 2 stele, 15 de 3 stele, 7 de 4 stele şi 4 hoteluri de 5 stele), care oferă în total 4715 camere (din care 1214 camere în hoteluri de 5 stele, 665 camere în hoteluri de 4 stele, 1812 camere în hoteluri de 3 stele, 389 camere în hoteluri de 2 stele şi 635 camere în hoteluri de o stea). Zona înconjurătoare Bucureştilor reprezintă o arie cu mare densitate de obiective şi centre turistice, în care se află valori antropice de certă rezonanță turistică, precum şi atractive valori naturale. **Otopeni** – oraş, cel mai mare aeroport din România (Henri Coandă), **Băneasa** – pădure parc, complex turistic, grădină zoologică, **Ciolpani** – acces la *Palatul Scroviște (interzis vizitelor)* şi în *pădurea Ciolpani*, **Țigăneşti** – lac şi *ansamblu mânăstiresc*, **Periş**, **Bălteni**, ***Snagov-Parc*** – *complex turistic şi pădure,* **Siliştea Snagovului**, **Gruiu**, ***Snagov-Complex,*** lac şi acces la *Mânăstirea Snagov*, *pădure parc, complex turistic* cu variate dotări de agrement**, Snagov-Sat**, **Baloteşti**, ***Lacul*** şi ***Mânăstirea Căldăruşani***, **Lipia**, **Grădiştea**, **Grecii de Jos**, **Fierbinți-Târg** – oraş, **Dridu**, **Afumați**, **Sineşti** – pădure şi popas, **Fundeni**, **Pantelimon**, **Brăneşti**, acces la *Mânăstirea Pasărea* şi la *complexul turistic* ***Pustnicu***, **Fundulea** – oraş, **Cernica** – *Complexul mânăstireasc Cernica*, *lac* şi *popas turistic*, **Căldăraru**, **Tânganu**, **Plătăreşti** – acces la lacul *Tătaru*, **Vasilați**, **Budeşti** – oraş, **Negoeşti**, **Oltenița** – oraş: „Muzeul orăşenesc“, în apropiere „vestigii arheologice“ în movila Gumelnița, **Căscioarele** – localitate neolitică, **Mânăstirea**, **Radovanu**, de curând descoperit un „inorog getic“, **Pădurea Ciornuleasa** – rezervație cinegetică, **Glina**, **Vidra**, **Dobreni**, **Colibaşi**, **Herăşti, Greaca**, **Prundu**, **Mironeşti**, **Jilava**, **Sinteşti**, **1 Decembrie**, **Călugăreni** – grupaj de obiective turistice cu rezonanță istorică, acces la pădurea *Fântânele*, **Comana** – *Pădurea* şi *Balta Comana, Mânăstirea Comana*, **Grădiştea**, **Măgurele**, **Bragadiru**, **Buda**, **Cornetu** – *Barajul şi Lacul Mihăileşti*, capătul terminal al Canalului Dunăre-Argeş, **Popeşti**, **Novaci**, **Mihăileşti** – oraş, **Valea Bălăriei**, **Clinceni**, **Domneşti**, **Ciorogârla** – *Mânăstirea Samurcăşeşti*, **Bolintin-Deal**, **Bolintin-Vale** – oraş, *Pădurea Căscioarele*, **Izvoru**, cu un complex de *izvoare*

reci, **Corbii Mari**, **Potlogi** – *palatul brâncovenesc*, **Găiseni**, **Floreşti**, **Stoeneşti**, **Chiajna**, **Chitila**, **Bâldana**, **Răcari**, **Ghergani**, **Mogoşoaia** – *palatul brâncovenesc*, *muzeu*, *pădure-parc*, *lac*, **Buftea** – *oraş*, *palat*, *pădure-parc*, *studiouri cinematografice*, **Ciocăneşti**, **Mânăstirea**, **Crevedia**.

Zona turistică periurbană Bucureşti este cea mai densă arie periurbană la nivel naţional în localităţi şi obiective. Datorită prezenţei bisericilor şi mânăstirilor într-un mare număr şi grupării lor teritoriale strânse, zona turistică Bucureşti poate fi considerată a doua din ţară în privinţa lăcaşelor de cult, după nordul Moldovei (Ion Iordan, *Împrejurimile Bucureştilor*, Editura Garamond, Bucureşti, 2004 şi 2005).

– *Zona turistică Ploieşti*, cu un valoros potenţial turistic antropic şi natural, înglobează oraşul Ploieşti şi aria sa înconjurătoare. **Ploieşti** – oraş, centru economico-social de rang naţional: *muzee* (Istorie şi arhitectură, Ştiinţele naturii, Istoria petrolului, Muzeul Ceasului, Muzeul de Artă), *expoziţii muzeale* (I.L. Caragiale, Nichita Stănescu, N. Grigorescu), *case memoriale*, *biserici* (Petru şi Pavel, Sf. Ioan, Sf. Vineri, Sf. Gheorghe), *Palatul culturii*, *Halele Centrale*, *statui şi busturi*, *parcuri şi grădini*. Localităţile cu importanţă turistică de aici sunt: **Bucov**, **Tinosu**, **Măneşti**, **Târgşoru Vechi**, **Ghighiu –** mânăstire, **Puchenii Mari**, **Valea Orlei**, **Râfov**, **Gherghiţa**, **Blejoi**, **Drăgăneşti**, **Păuleşti**, **Plopeni**, **Urlaţi**, **Mizil**.

– *Zona turistică Târgovişte* se suprapune Câmpiei Cricovului, Câmpiei Târgoviştei, Luncii Argeşului, Câmpiei Titului şi părţii sudice a Subcarpaţilor Ialomiţei, centrele sale cu valenţe turistice fiind **Târgovişte** – *cetate* de scaun a Ţării Româneşti timp de 3 secole, oraş, centru economico-social de rang naţional: *complexul Curtea Domnească* (cu *Casa Domnească* – secolul XIV, *Biserica Adormirii Maicii Domnului* – 1583, *Biserica Sf. Vineri* – secolul XV, *Turnul Chindiei*), având ziduri cu contraforturi, este în prezent *muzeu*; *Biserica Mitrolpoliei* (secolul XIX), *Biserica Stelea* (1645), *Biserica Sf. Împăraţi* (1650), *Biserica Sf. Dumitru* (Buzinca) (1639), alte 8 biserici – monumente istorice şi de arhitectură; 8 *muzee* şi 3 *expoziţii muzeale*, *case boiereşti* – monumente istorice şi de arhitectură, *statui şi busturi*, *monumente comemorative şi memoriale*, *parcuri şi grădini*; în apropiere *Mânăstirea Dealu* (1431), valoros monument de arhitectură şi de artă plastică (aici aflându-se *capul lui Mihai Viteazul*), şi *Mânăstirea Viforâta* (1530-1532). Localităţi de interes turistic: **Doiceşti**, **Gorgota**, **Răzvad**, **Moroeni**, **I.L. Caragiale**, **Băleni**, **Văcăreşti**, **Nucet**, **Găeşti** – oraş, **Ludeşti**, **Titu** – oraş, **Costeştii din Vale**, **Pitaru**.

– *Zona turistică Piteşti* înglobează localităţile din Câmpia omonimă, din Lunca Argeşului şi din Gruiurile Argeşului şi Piemontul Cotmenei, având drept centru polarizator oraşul **Piteşti** – centru economico-social de rang naţional: *urme de locuire* din paleolitic, neolitic, epocile bronzului şi fierului, perioadele geto-dacică şi daco-romană, atestat 1385: *Biserica Domnească* (1654-1658), *Biserica Buna Vestire* (secolul XVI), *Biserica Precista Veche* (secolul XVI), *Biserica Sf. Treime-Beştelei* (secolul XVII), *Schitu Trivale*, monument de artă feudală, *Biserica Sf. Dumitru*, *hanul Gabroveni*, monument de arhitectură, *Muzeul judeţean*

Argeş, *monumente* comemorative şi omagiale (*Independenţei*, *1907*, *Poarta eroilor argeşeni*, *Statuia lui Nicolae Bălcescu*, *Bustul lui George Ionescu-Gion*, *Bustul lui N. Bălcescu*), renumitul *Parc Trivale*; în apropiere *Complexul de agrement Zăvoi*; localităţi din zona înconjurătoare: **Racoviţa**, **Valea Mânăstirii**, **Valea Mare-Podgoria**, **Făgetu**, **Goleşti**, **Râncăciov**, **Topoloveni** – oraş, **Albota**, **Costeşti** – oraş, **Cotmeana**, **Tutana**, **Blăjeşti**, **Bucşeneşti-Lotaşi**, **Merişani**.

m. **Arealul Câmpia Teleorman**

Cu obiective turistice, în mare majoritate din patrimoniul antropic, acest areal are un caracter mai mult local, punctual, obiectivele sale fiind concentrate în câteva centre urbane (care au *schiţate* în jur şi mici zone turistice periurbane) şi în localităţi rurale în care domină obiectivele cultural-istorice.

– *Zona turistică Giurgiu*, cu localităţile **Giurgiu** – oraş, aşezare cu rezonanţă istorică, centru economico-social de rang naţional, port şi punct vamal rutier şi feroviar: *vestigii* arheologice şi istorice (începând cu paleoliticul), *ruinele cetăţii* lui Mircea cel Bătrân, *Turnul Ceasornicului*, *Muzeul Câmpiei Dunării*, *monumente de arhitectură* (Clădirea Prefecturii Vlaşca, Clădirea portului), *Podul de peste Dunăre*, *Mausoleul Eroilor*, *Parcul orăşenesc* (cu bustul lui Mihai Eminescu); localităţi: **Oinacu**, **Vedea**, **Valea Bujorului.**

– *Complexul Alexandria–Turnu Măgurele*, cu localităţile **Alexandria** – oraş, centru economico-social de rang naţional: *urme de locuire* începând cu epoca fierului, fragmente din *Valul lui Traian*, *Muzeul judeţean Teleorman*, *Biserica Ortodoxă* (Catedrala) (1835), *Grupul statuar 1907*, *Monumentul Al. I. Cuza*; *manifestare folclorică* anuală (bâlci); localităţi: **Nanov**, **Buzescu**, **Plosca**, **Cetatea**, **Orbeasca de Sus**, **Drăgăneşti-Vlaşca**, **Bujoreni**, **Brânceni**, **Ştorobăneasa**, **Frumoasa**, **Zimnicea** – oraş, **Fântânele**, **Roşiori de Vede** – oraş, **Vârtoape**, **Turnu Măgurele** – oraş, centru industrial: *Muzeul de Arhitectură şi Artă plastică*, *biserică* monument de arhitectură, *Grupul statuar al Independenţei*, *Statuia Dorobanţu*, *Statuia lui Mircea cel Bătrân*, *Casa General Praporgescu*; în apropiere *Ruinele Cetăţii Turnu*; localităţi: **Ciuperceni**, **Traian**, **Poiana**, **Crângu**, **Liţa**, **Pleaşov**.

n. **Arealul Câmpia Olteniei**

Cuprinde Lunca Dunării între Hinova şi Corabia (confluenţa Oltului), Lunca Oltului Inferior, Câmpia Olteniei şi părţile sudice ale Piemontului Bălăciţei şi Piemontului Olteţului, fiind net dominat de componentele patrimoniului turistic social-istoric.

– *Zona turistică Slatina*, cu oraşul Slatina – centru industrial: *vestigii arheologice* din toate epocile, începând cu paleoliticul, *Muzeul Judeţean de istorie şi etnografie*, *Biserica Troiţei* (1645), *Catedrala* (1782), *Statuia lui Tudor Vladimirescu*, *Statuia Ecaterinei Teodoroiu*; în apropiere, *lacurile de acumulare* de pe Olt, *Pădurea Strehăreţ*, cu *schitul Strehăreţ* (1664-1668), *Mânăstirea Clocociov* (secolul XVI), *Hanul Dârjov*. Localităţi de interes turistic: **Enoşeşti**, **Brâncoveni**, **Drăgăşani** – oraş, **Scorniceşti** – oraş, **Ipoteşti**.

– *Zona turistică Craiova* are ca centru polarizator oraşul **Craiova** – veche vatră de locuire din epoca dacică, aici fiind aşezarea *Pelendava*, iar în epoca romană un *castru*, atestarea sa documentară în 1396; centru economico-social de rang naţional: *Casa Băniei*, *Muzeul Olteniei*, *Cabinetul Brâncuşi* (muzeu de artă), mai multe *case* monumente istorice şi de arhitectură (Glogoveanu, Vlădoianu, Jianu, Coţofeanu, Oteteleşanu), *biserici* (Sf. Dumitru, Obedenaru, Împăraţii Constantin şi Elena, Madona, Dudu, Sf. Treime, Mântuleasa, Sf. Nicolae), *clădiri – monumente istorice şi de arhitectură* (Universitatea, Teatrul Naţional, Palatul administrativ, Primăria), *statui* (Al. I. Cuza, Constantin Brâncuşi), busturi (Theodor Aman, Tudor Arghezi, Mihail Eminescu), *monumente comemorative şi omagiale* (Barbu Ştirbei, 1907, Fraţii Buzescu), *fântâni – monumente de arhitectură* (Mântuleasa, Haralamboaicei, Popova, Jianului, Purcarului), *hanuri* (Chintescu, Băloi, Dină Stoenescu, Hurezului), *parcuri şi grădini* (Orăşenesc – cu arbori monumentali, lac agrement, teatru în aer liber, colţ zoo şi hipodrom, parcul Hanul Doctorului, Grădina Botanică, Grădina Trandafirilor); în aria periubană localităţile: **Breasta**, **Işalniţa**, **Almăj**, **Şimnicu**, **Goieşti**, **Melineşti**, **Coţofeni**, **Brădeşti**, **Ghercești**, **Balş** – oraş, **Oboga**, **Călui**, **Iancu Jianu**, **Cârcea**, **Coşoveni**, **Leu**, **Castranova**, **Bratovoieşti** – acces la *Complexul de agrement Victoria*, **Preajba, Podeni**, **Cerăt**, **Segarcea** – oraş, **Radovan**, **Braniştea**, **Bucovăţ**, **Popoveni**.

– *Complexul Romanaţi* înglobează localităţile **Caracal** – oraş, centru industrial, veche vatră de locuire, cu urme din epocile neolitică, bronzului, fierului, numele său fiind de origine cumanică (*Kara-Kale*, ce înseamnă *Cetatea Neagră*): *ruinele Curţii Domneşti* (secolul XVI), *Biserica Domnească*, *Muzeul Orăşenesc*, *Muzeul Iancu Jianu*, *Monumentul Eroilor*, *Monumentul 1848*; localităţi: **Reşca** – fostă capitală a *Daciei Malvensis* sub numele de *Malva* şi apoi de *Romula*, **Hotărani**, **Drăgăneşti-Olt** – oraş, **Slăveni**, **Gostavăţu**, **Băbiciu**, **Vlădila**, **Deveselu**, **Redea**, **Celaru**, **Amărăşti**, **Dioşti**, **Radomir**, **Corabia** – oraş, **Celei** (sat înglobat la oraşul Corabia) – de rezonanţă istorico-arheologică, numit în perioada dacică Sucidava, **Islaz**, **Rusăneşti**, **Vişina**, **Cruşova**, **Brastavăţu**, **Orlea**, **Grojdibodu**, **Dăbuleni**, **Călăraşi**, **Bechet**, **Sadova**.

– *Complexul Băileşti–Vânju Mare*, suprapunându-se Luncii Dunării şi câmpiilor Desnăţui şi Blahniţa, de asemenea, dominat net de patrimoniul antropic, include localităţile **Băileşti** – oraş (*Muzeul Câmpiei Băileştilor)*, **Galicea Mare**, **Giubega**, **Afumaţi**, **Bârca**, **Dunăreni**, **Bistreţ**, **Rast**, **Moţăţei**, **Calafat** – oraş (*Muzeul de Artă şi Etnografie*, *Monumentul 1877*, *Statuia lui Tudor Vladimirescu*), **Desa**, **Poiana Mare**, **Maglavit**, **Hunia**, **Cetate**, **Pleniţa**, **Castrele Traiane**, **Salcia**, **Cujmir**, **Gârla Mare**, **Vânju Mare** – oraş, **Ostrovu Corbului**, **Rogova**, **Verbiţa**, **Balta Verde**, **Ostrovu Mare** – acces la *Hidrocentrală,* **Burila Mare**.

TRASEE PRINCIPALE ŞI OBIECTIVE TURISTICE
(după I. Iordan, S. Bonifaciu, *România – Ghid turistic*)

LEGENDA

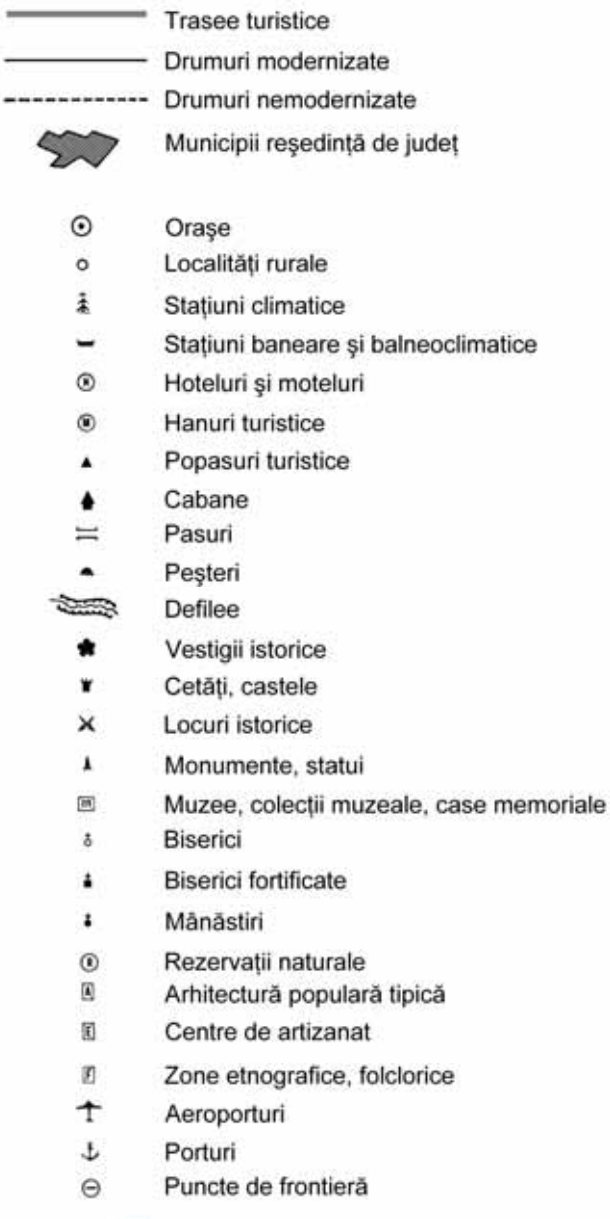

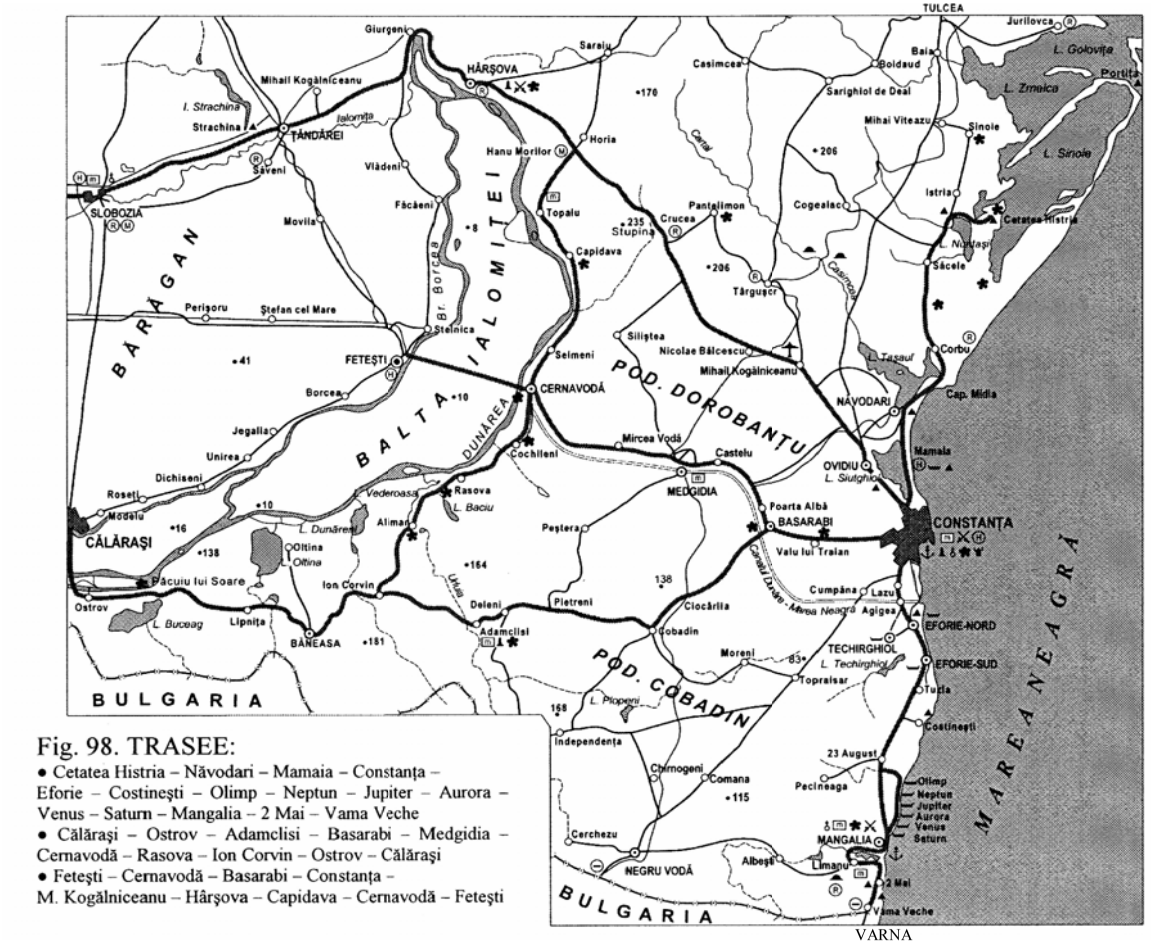

Fig. 98. TRASEE:

- Cetatea Histria – Năvodari – Mamaia – Constanța – Eforie – Costinești – Olimp – Neptun – Jupiter – Aurora – Venus – Saturn – Mangalia – 2 Mai – Vama Veche
- Călărași – Ostrov – Adamclisi – Basarabi – Medgidia – Cernavodă – Rasova – Ion Corvin – Ostrov – Călărași
- Fetești – Cernavodă – Basarabi – Constanța – M. Kogălniceanu – Hârșova – Capidava – Cernavodă – Fetești

VARNA
(Bulgaria)

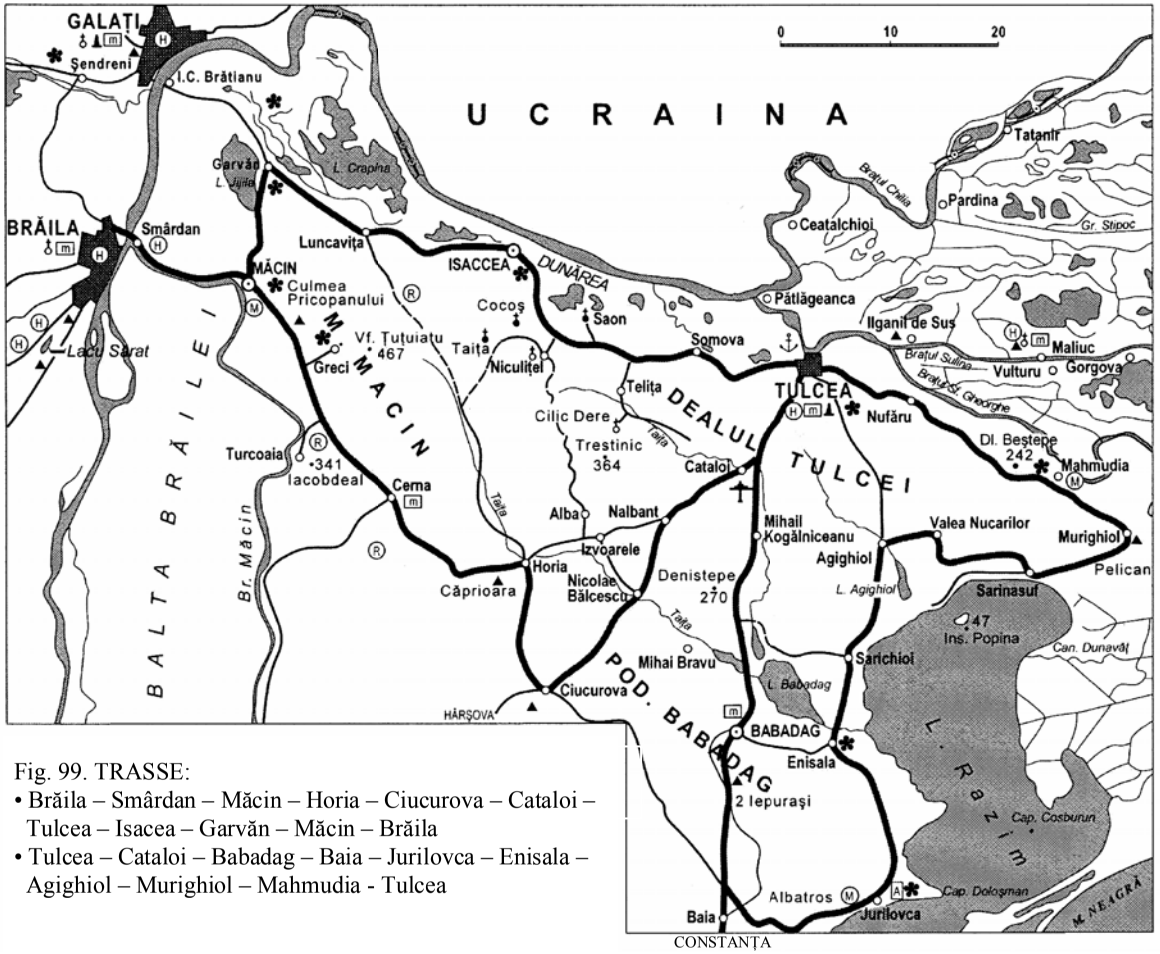

Fig. 99. TRASSE:
- Brăila – Smârdan – Măcin – Horia – Ciucurova – Cataloi – Tulcea – Isacea – Garvăn – Măcin – Brăila
- Tulcea – Cataloi – Babadag – Baia – Jurilovca – Enisala – Agighiol – Murighiol – Mahmudia - Tulcea

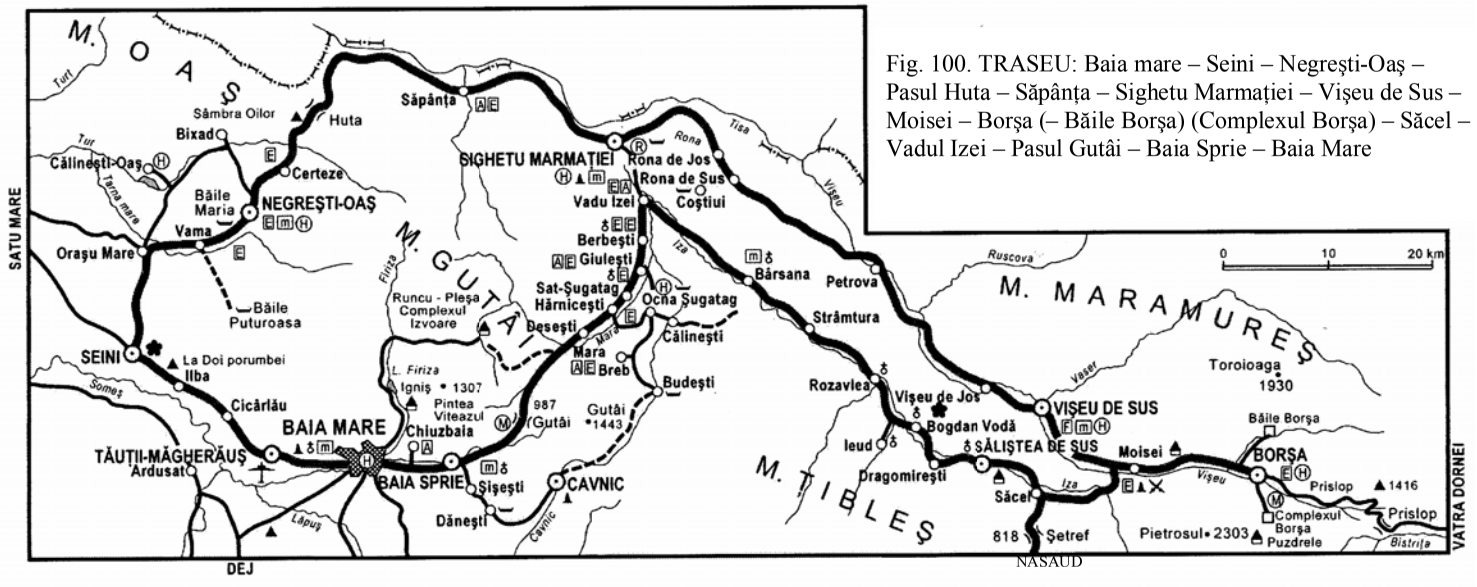

Fig. 100. TRASEU: Baia mare – Seini – Negreşti-Oaş – Pasul Huta – Săpânţa – Sighetu Marmaţiei – Vişeu de Sus – Moisei – Borşa (– Băile Borşa) (Complexul Borşa) – Săcel – Vadul Izei – Pasul Gutâi – Baia Sprie – Baia Mare

Fig. 101. TRASEU: Bistrița –Năsăud (– Sângeorz-Băi – Rodna) – Vișeu – Borșa (– Băile Borșa) (– Complexul Borșa) – Pasul Prislop – Cârlibaba – Iacobeni (– Câmpulung Moldovenesc) – Vatra Dornei – Pasul Tihuța – Bistrița

TRASEU: Suceava – Gura Humorului (–Voroneț) – Câmpulung Moldovenesc (– Iacobeni) – Vatra Moldoviței – Sucevița – Marginea (– Solca – Arbore) – Vicovu de Jos (– Putna) – Rădăuți – Suceava (– Fălticeni – Gura Humorului) (– Dorohoi) (– Botoșani)

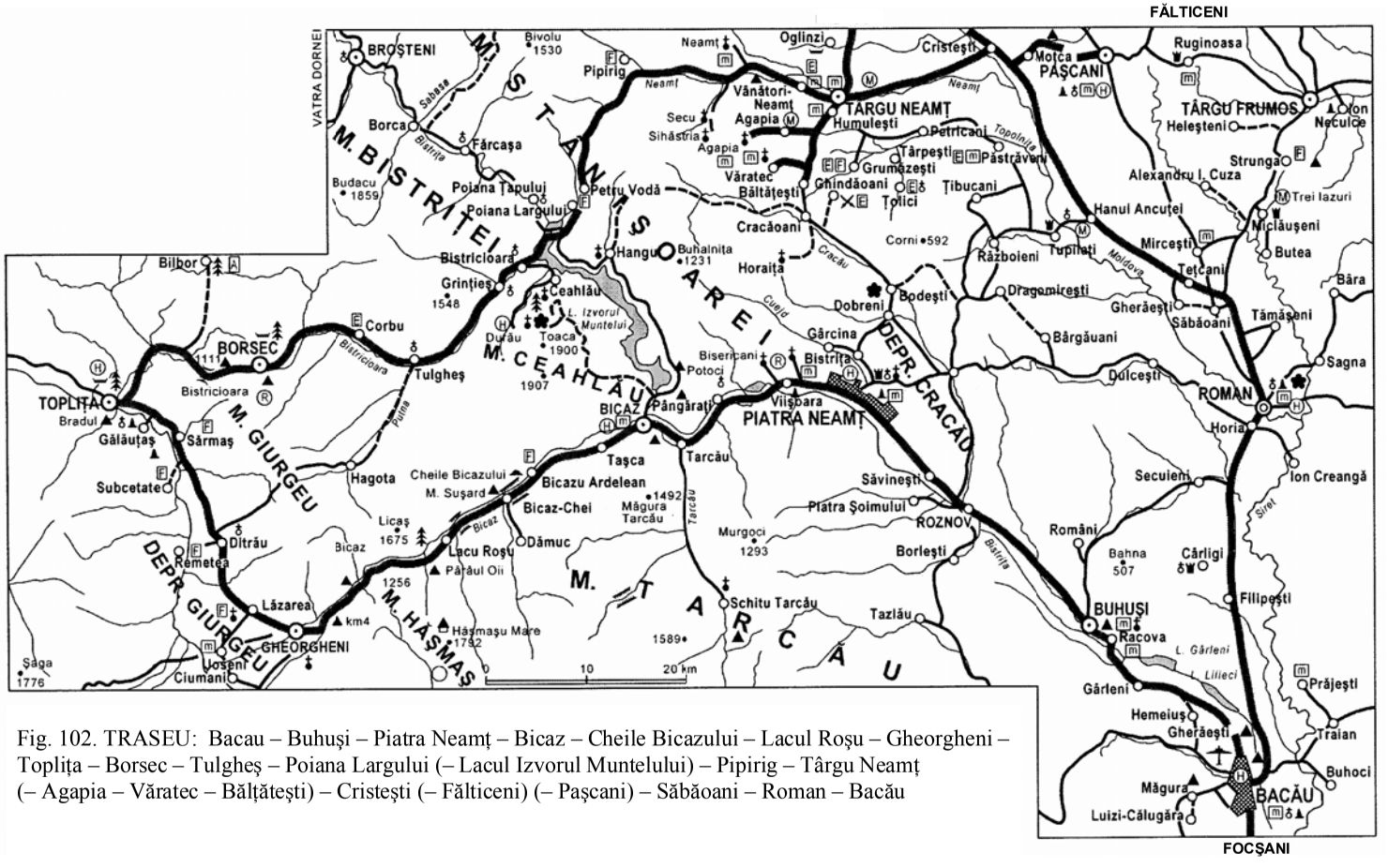

Fig. 102. TRASEU: Bacau – Buhuşi – Piatra Neamț – Bicaz – Cheile Bicazului – Lacul Roşu – Gheorgheni – Topliţa – Borsec – Tulgheş – Poiana Largului (– Lacul Izvorul Muntelului) – Pipirig – Târgu Neamț (– Agapia – Văratec – Bălţăteşti) – Cristeşti (– Fălticeni) (– Paşcani) – Săbăoani – Roman – Bacău

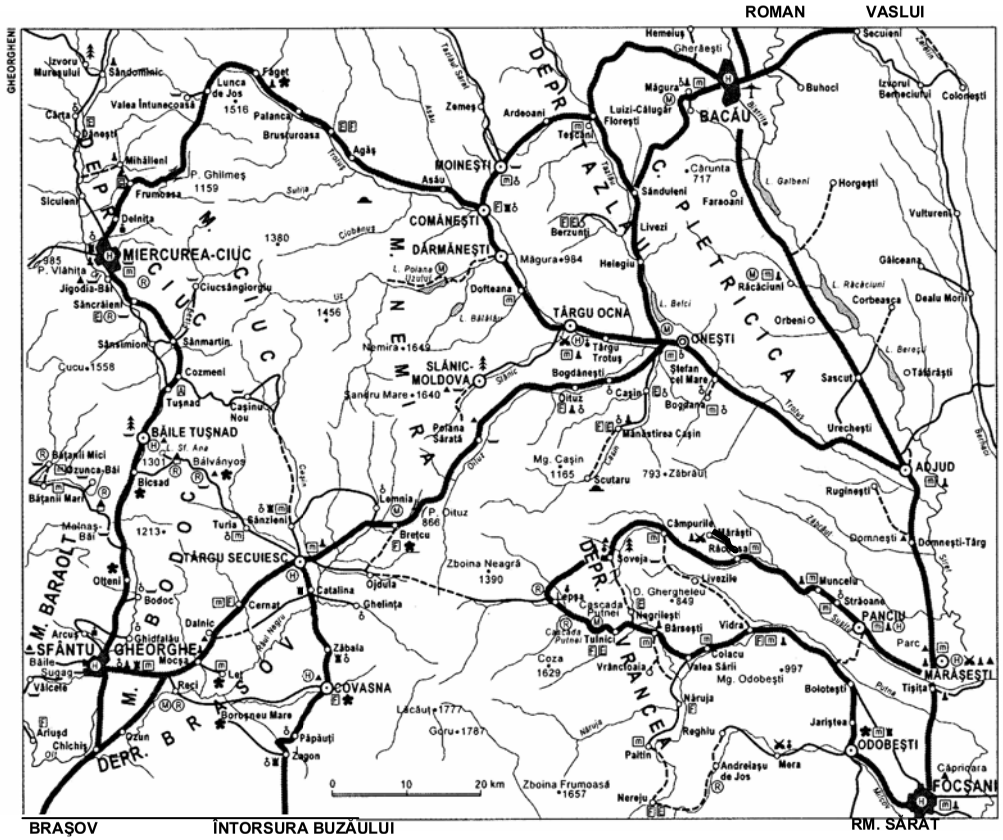

Fig. 103. TRASEU: • Sfântu Gheorghe – Băile Tuşnad – Miercurea-Ciuc – Pasul Chimeş – Râmnicu Sărat (– Moineşti – Tescani) – Târgu Ocna – Oneşti – Pasul Oituz Târgu Secuiesc (– Covasna – Întorsura Buzăului) – Sfântu Gheorghe (– Braşov) • Bacău – Sănduleni – Oneşti – Adjud – Mărăşeşti – Focşani – Odobeşti – Lepşa – Soveja – Răcoasa (– Mărăşti) – Panciu – Mărăşeşti – Adjud – Răcăciuni – Bacău

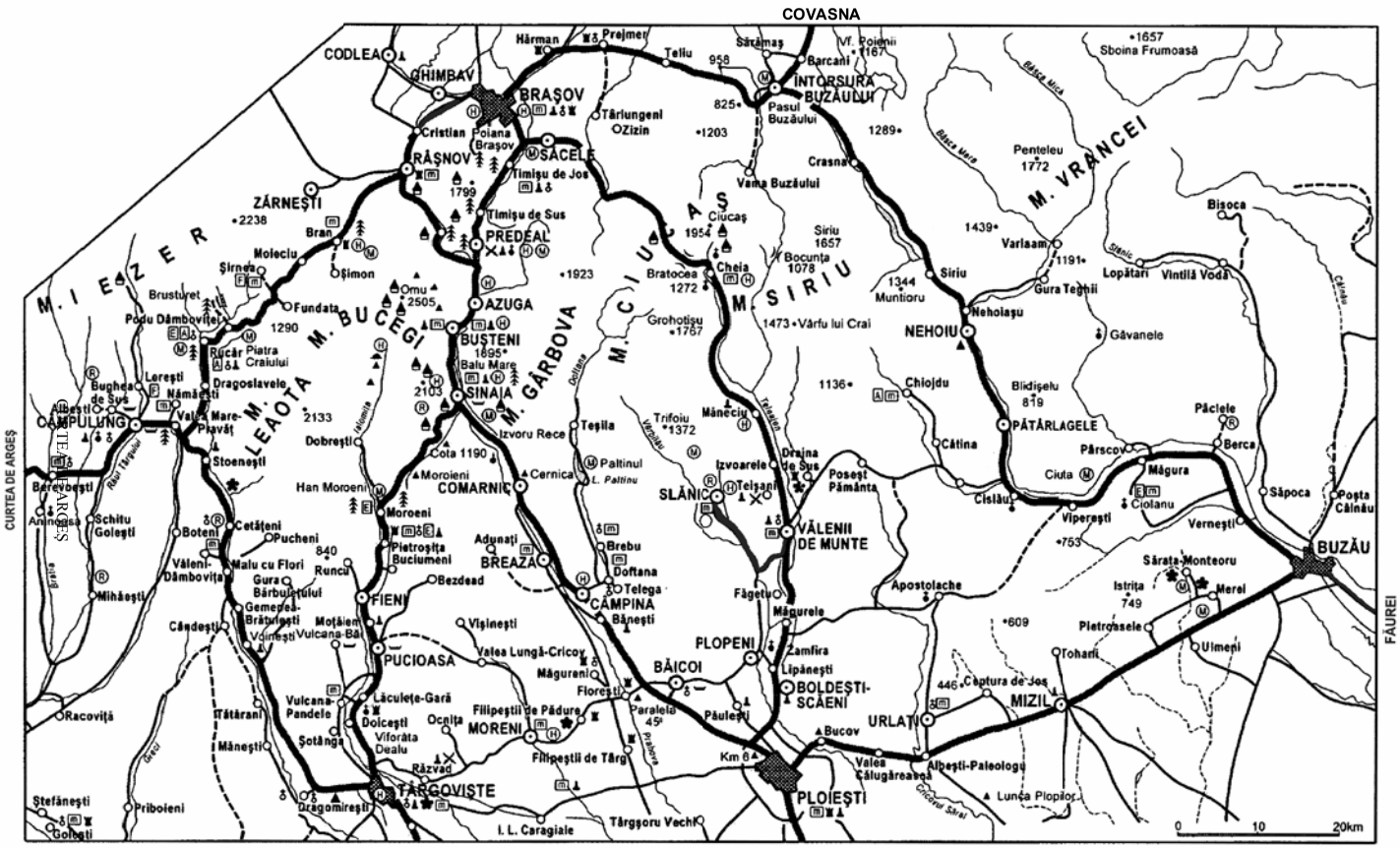

Fig. 104. TRASEU:

- Târgovişte – Câmpulung – Râşnov (– Predeal) – Braşov – Sinaia – Fieni – Pucioasa – Târgovişte
- Ploieşti – Sinaia – Predeal – Braşov – Săcele – Pasul Bratocea – Vălenii de Munte (– Slănic) – Ploieşti
- Ploieşti – Mizil – Buzău – Pătârlagele – Nehoiu – Întorsura Buzăului – Braşov - Ploieşti

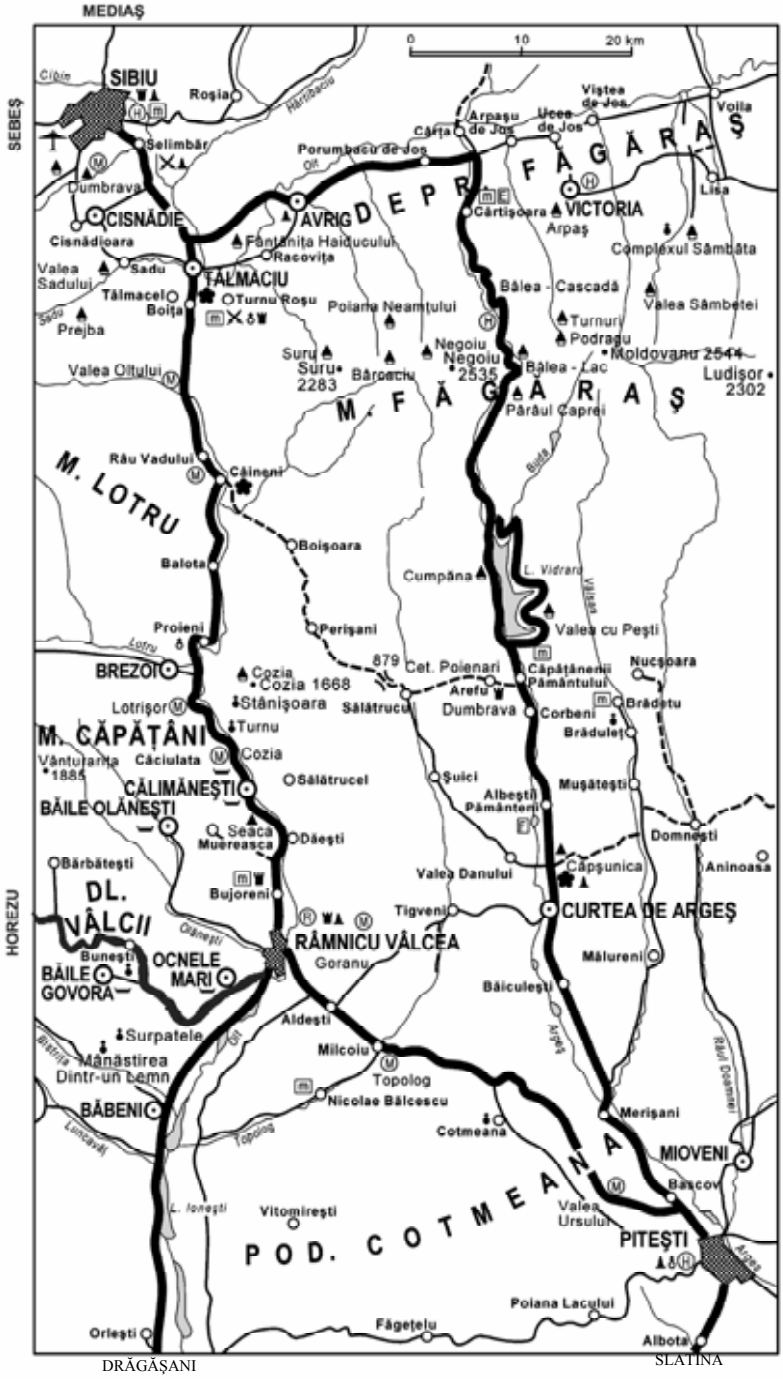

Fig. 105. TRASEU: Piteşti – Curtea de Argeş – Arefu – Lacul Vidraru – Transfăgărăşanu – Cârţa – Tălmaciu (– Sibiu) – Călimăneşti – Râmnicu Vâlcea (– Drăgăşani) (– Horezu) – Piteşti (– Slatina)

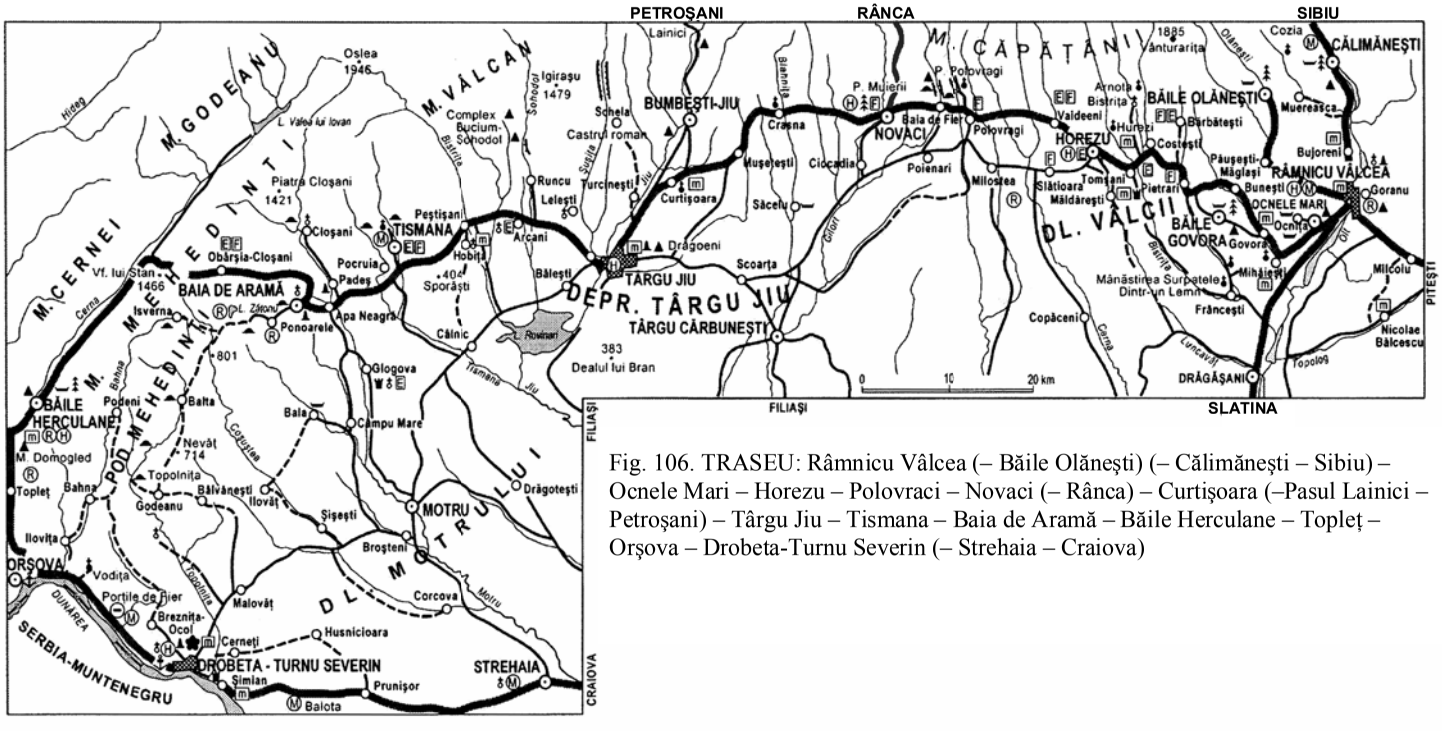

Fig. 106. TRASEU: Râmnicu Vâlcea (– Băile Olăneşti) (– Călimăneşti – Sibiu) – Ocnele Mari – Horezu – Polovraci – Novaci (– Rânca) – Curtişoara (–Pasul Lainici – Petroşani) – Târgu Jiu – Tismana – Baia de Aramă – Băile Herculane – Topleţ – Orşova – Drobeta-Turnu Severin (– Strehaia – Craiova)

Fig. 107. TRASEU: Craiova – Slatina (–Scornicești) – Pitești – Drăgășani (–Rm. Vâlcea) – Găneasa (– Piatra Olt – Caracal) – Blaș – Craiova (– Filiași – Drobeta-Turnu Severin)

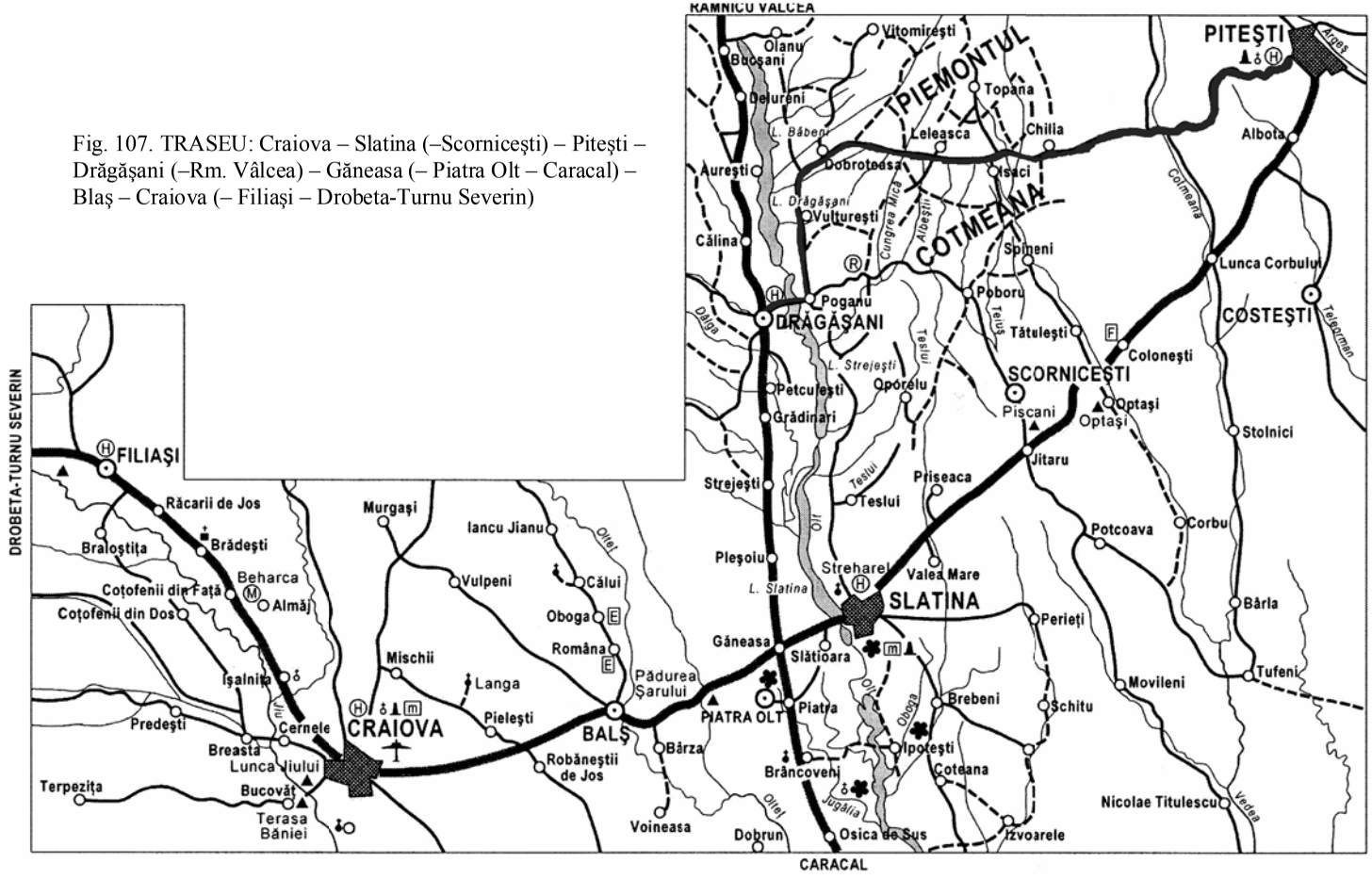

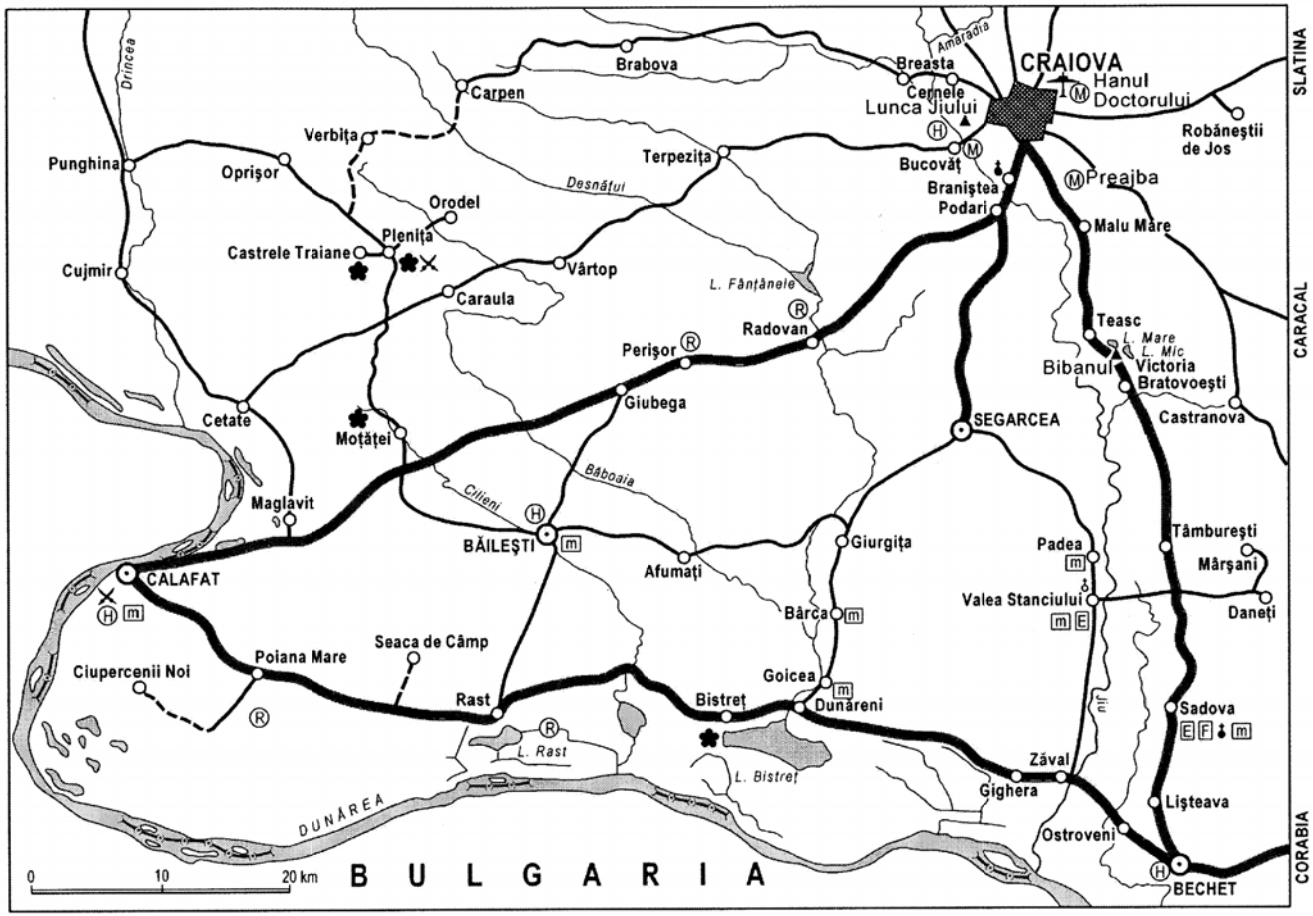

Fig. 108. TRASEU: Craiova – Podari (– Segarcea) – Calafat – Bistreţ – Bechet (– Corabia) – Craiova

Fig. 109. TRASEU: Drobeta-Turnu Severin – Orşova – Băile Herculane (– Baia de Aramă) – Caransebeş (–Bistra – Pasul Poarta Transilvaniei – Sarmizegetusa – Haţeg – Lugoj – Timişoara – Deta (– Moravița – Serbia-Muntenegru) – Gătaia – Bocşa – Reşiţa (–Staţiunea Semenic) – Anina (– Bozovici – Ialomița) – Oravița – Moldova Nouă – Orşova – Drobeta-Turnu Severin

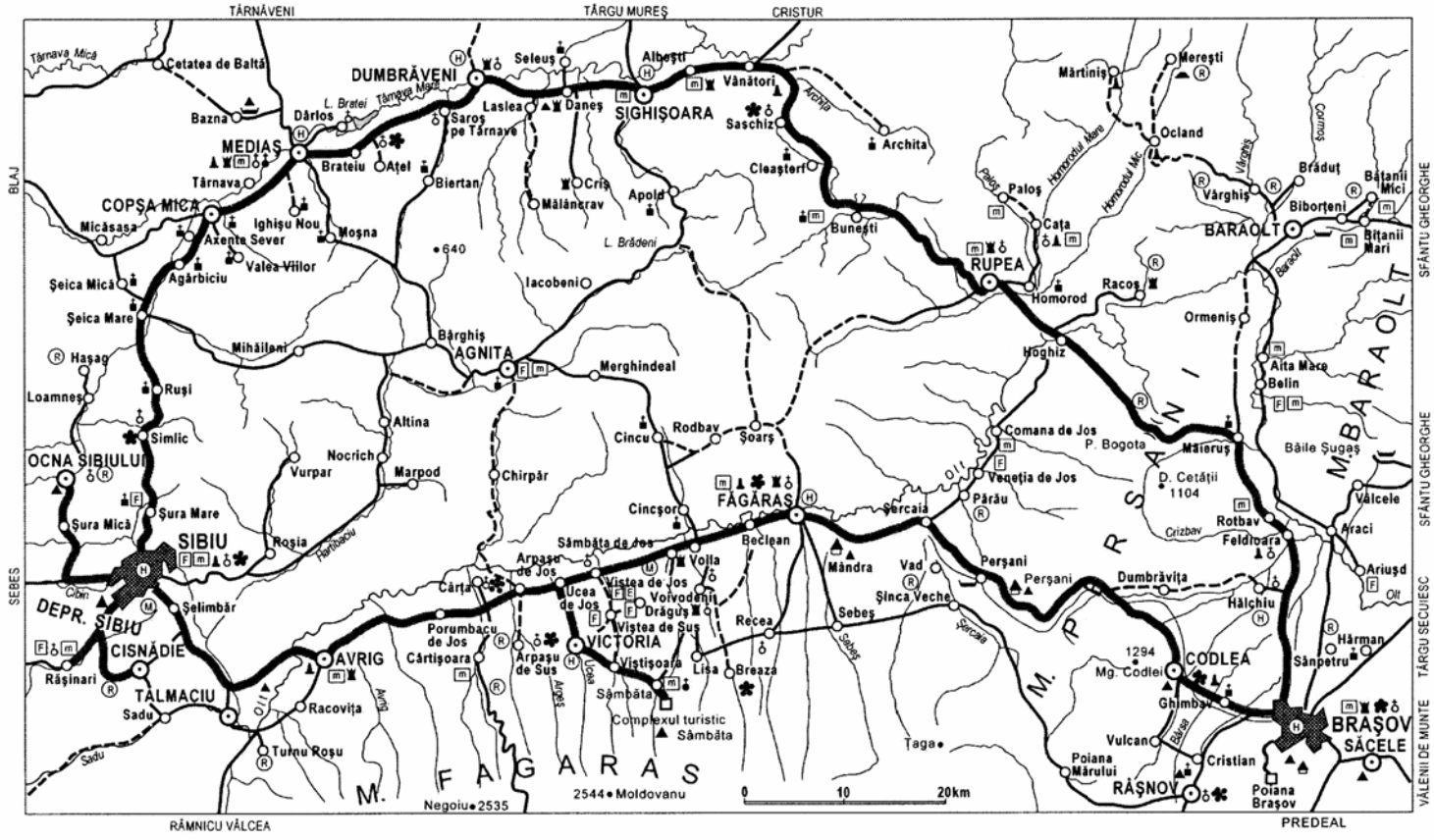

Fig. 110. TRASEU: Braşov – Făgăraş – Ucea (– Victoria – Complexul Sâmbăta) – Sibiu (– Răşinari – Cisnădie) (– Ocna Sibiului) – Mediaş – Sighişoara – Rupea – Braşov

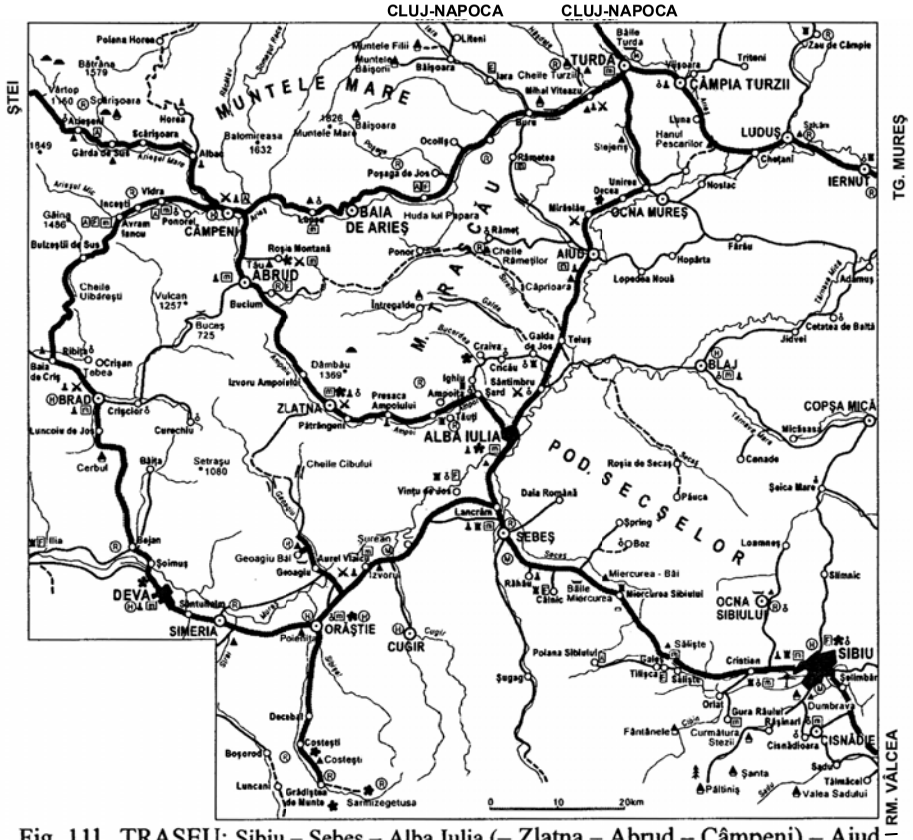

Fig. 111. TRASEU: Sibiu – Sebeş – Alba Iulia (– Zlatna – Abrud – Câmpeni) – Aiud Ocna Mureş – Turda (– Câmpia Turzii – Luduş – Iernut – Târgu Mureş) – Baia de Arieş – Câmpeni (– Arieşeni – Ştei) – Brad – Deva – Orăştie (– Sarmizegetusa) (– Geoagiu-Băi) – Sebeş – Sibiu

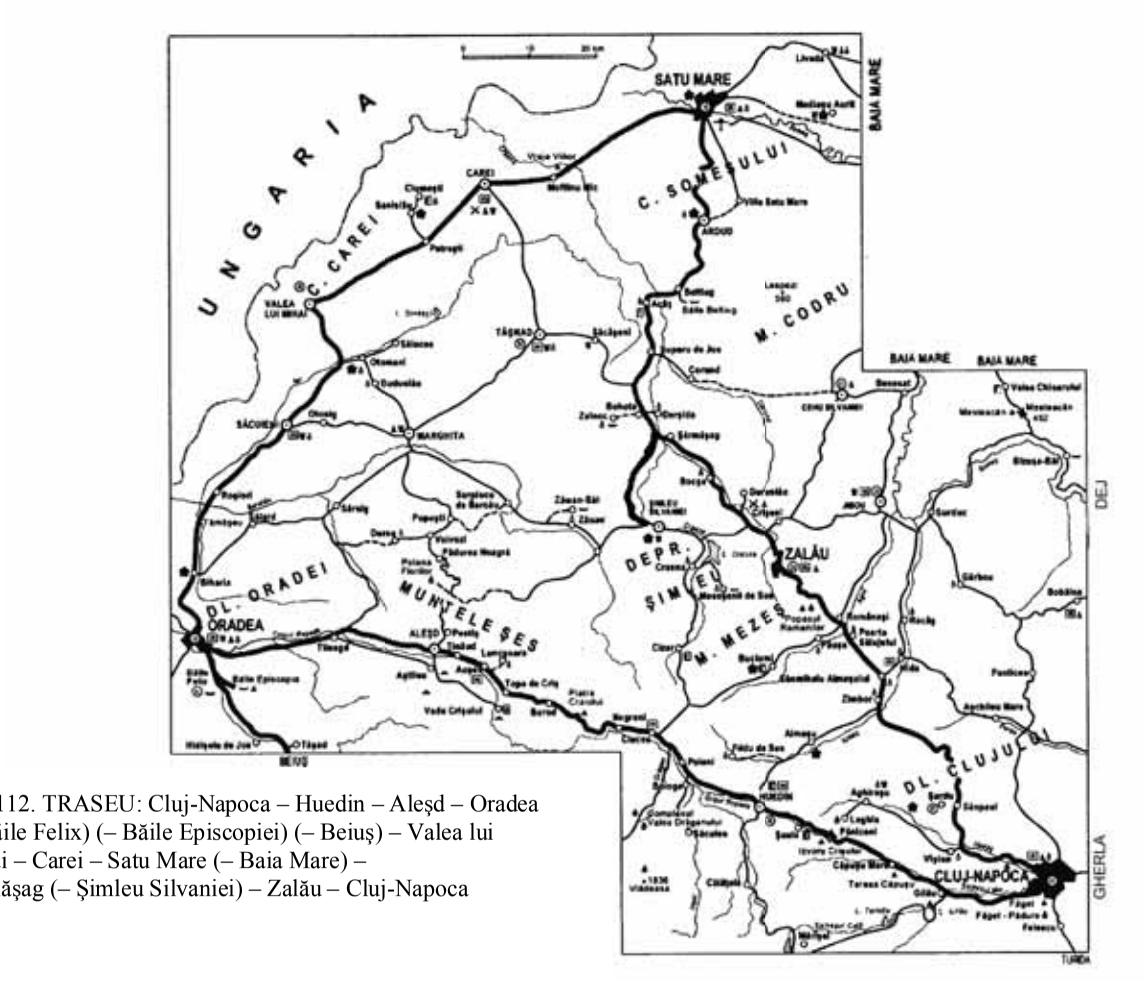

Fig. 112. TRASEU: Cluj-Napoca – Huedin – Aleşd – Oradea (– Băile Felix) (– Băile Episcopiei) (– Beiuş) – Valea lui Mihai – Carei – Satu Mare (– Baia Mare) – Şărmăşag (– Şimleu Silvaniei) – Zalău – Cluj-Napoca

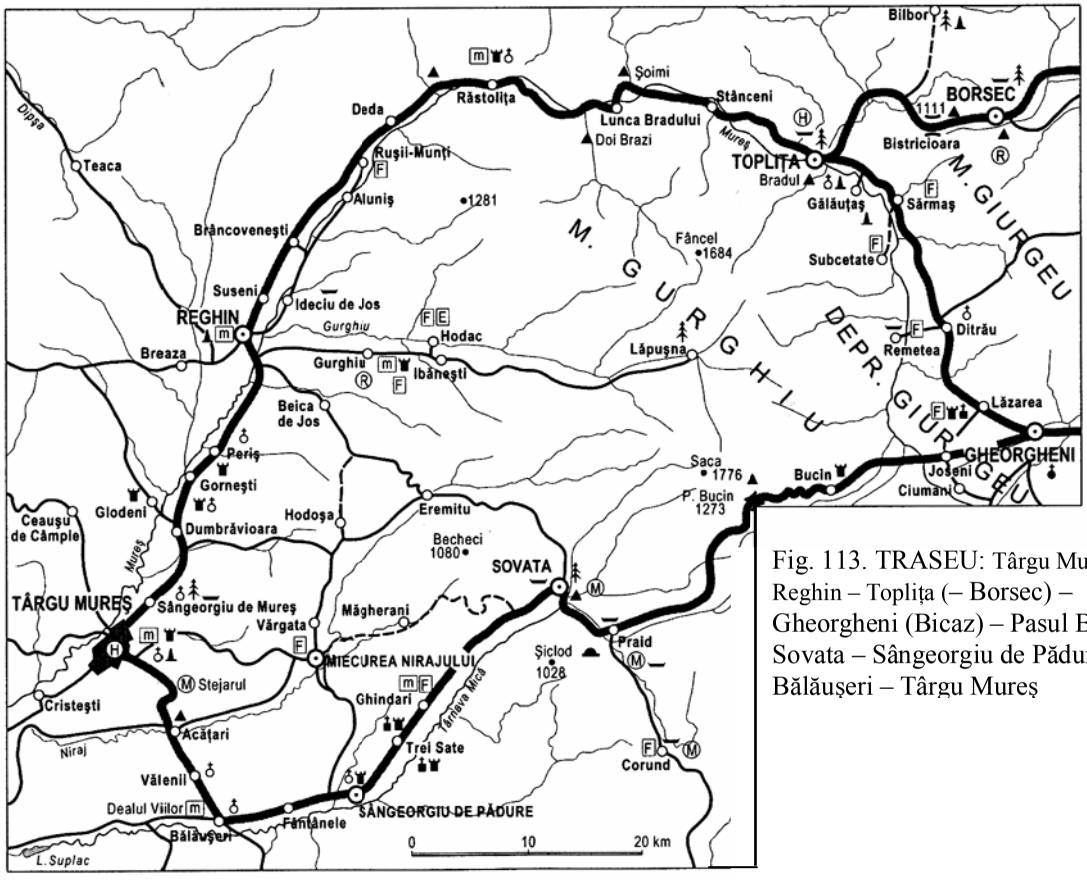

Fig. 113. TRASEU: Târgu Mureş – Reghin – Topliţa (– Borsec) – Gheorgheni (Bicaz) – Pasul Bucin – Sovata – Sângeorgiu de Pădure – Bălăuşeri – Târgu Mureş

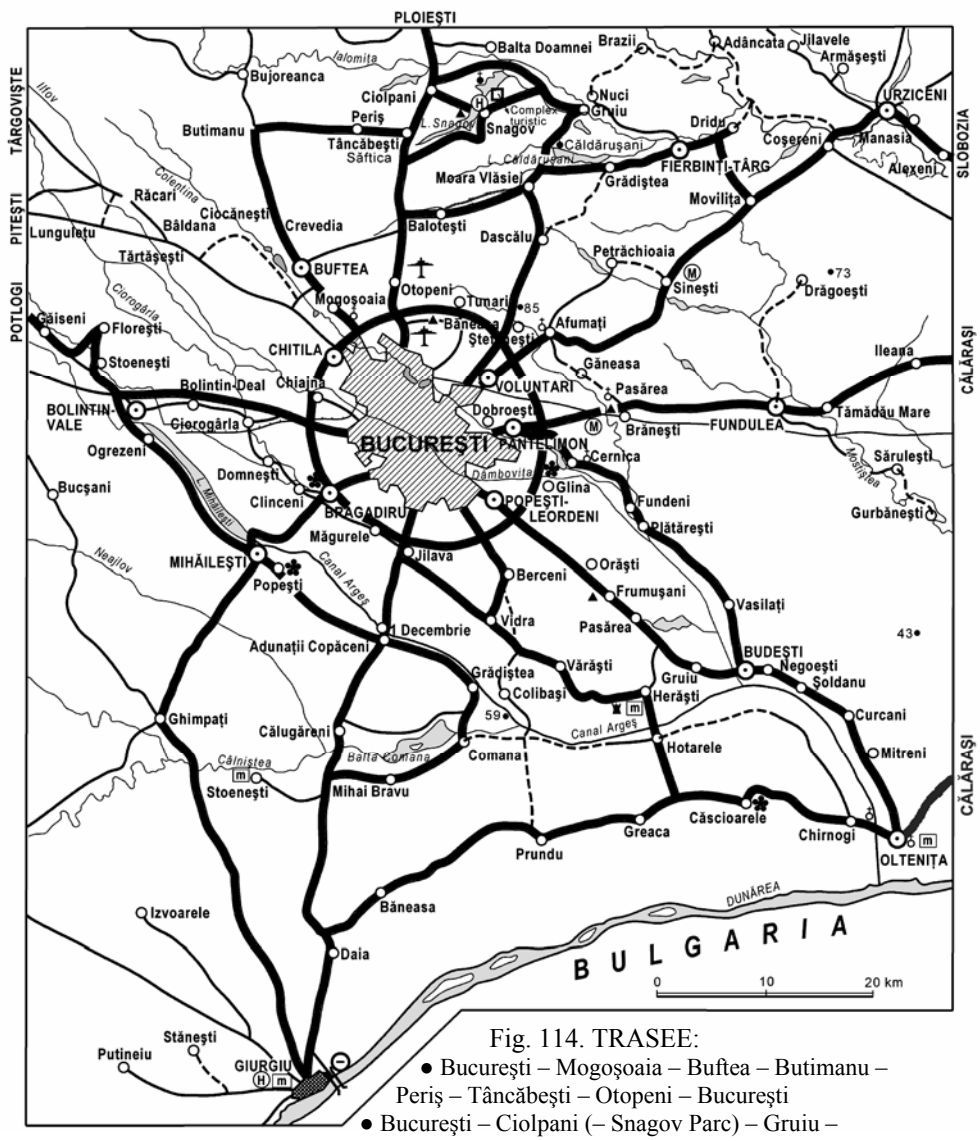

Fig. 114. TRASEE:

- Bucureşti – Mogoşoaia – Buftea – Butimanu – Periş – Tâncăbeşti – Otopeni – Bucureşti
- Bucureşti – Ciolpani (– Snagov Parc) – Gruiu – Snagov-Complex – Snagov-Sat – Baloteşti – Bucureşti
- Bucureşti – Ştefăneşti – Dascălu – Moara Vlăsiei – Grădiştea (– Mânăstirea Căldăruşani) – Fierbinţi-Tg. – Dridu – Moviliţa (– Coşereni – Urziceni) – Sineşti – Afumaţi – Bucureşti
- Bucureşti – Pantelimon – Brăneşti – Fundulea (– Călăraşi) (– Cernavodă)
- Bucureşti – Pantelimon – Cernica – Budeşti (– Oltenița) – Gruiu – Frumuşani – Bucureşti
- Bucureşti – Vidra – Vărăşti – Herăşti – Hotarele – Greaca (– Căscioarele – Oltenița) – Prundu – Daia – Mihai Bravu – Comana – Grădiştea – Adunaţii Copăceni – Jilava – Bucureşti
- Bucureşti – Mihăileşti – Popeşti – Adunaţii Copăceni – Călugăreni – Daia – Giurgiu – Ghimpaţi – Mihăileşti (– Bragadiru – Bucureşti) – Bolintin Vale (– Stoeneşti – Floreşti – Găiseni – Potlogi) – Bolintin Deal – Bucureşti
- **Linia de centură:** Otopeni – Tunari – Pantelimon – Jilava – Bragadiru – Chiajna – Chitila – Otopeni

3.3.9. **Fenomene de risc, hazarde, dezastre**

În unele ipostaze, natura şi oamenii exercită şi influenţe defavorabile, chiar agresive asupra mediului, unele *cu caracter de acţiuni posibile*, *repetabile*, *în general cunoscute*, constituind fenomene de risc, altele *cu caracter întâmplător*, *neaşteptat*, reprezentând fenomene de hazard, iar altele *cu urmări distrugătoare*, *catastrofale*, manifestându-se ca fenomene de dezastru.

Asemenea fenomene au origini şi manifestări foarte diferite în timp şi spaţiu, în intensitate şi în durată, din punct de vedere geografic fiind departajate în câteva mari categorii.

A. **Seismice**

Unul dintre cele mai necunoscute fenomene naturale de risc, hazarde, dezastre, cu urmări catastrofale, materiale şi psihologice, este reprezentat de cutremure.

Pentru a se cuantifica intensitatea cutremurelor s-au introdus diverse „trepte" de mărime a acestora.

Astfel, în 1873 s-a întocmit prima „scară", cuprinzând 10 grade, de către Rossi–Florel, a doua, numită şi scara „europeană", a fost realizată în 1917, cu 12 grade, de către Mercali – Cancani – Sieberg (cu 12 grade). În 1935, Charles Richter şi Beno Guttenberg au elaborat o formulă pentru evaluarea energiei eliberate de cutremure, introducând noţiunea de „magnitudine". Scara Richter exprimă energia eliberată în focar, valoarea măsurată – **magnitudinea (Ms)** – fiind marcată cu cifre arabe, cu maxima de 10 grade, fiind o scară logaritmică (de exemplu: Ms = 7 grade este mai mare de 30 ori ca Ms = 6 grade) (se cunoaşte că cel mai mare Ms a fost de 9,5 grade în Chile, în 1960). Scara Mercali se notează cu cifre romane, de la I la XII, fiecărui grad corespunzându-i anumite efecte asupra mediului (natural şi umanizat). Astfel, gradul I (pe scara Richter 1) este înregistrat numai de aparate, fiind un microseism; gradul II (ar corespunde cu 2 pe scara Richter) este foarte slab, fiind simţit numai de persoanele sensibile, aflate în repaus; gradul III (pe scara Richter 3), cutremur slab, perceput în special de persoanele aflate la etajele superioare ale clădirilor înalte; gradul IV (scara Richter 3,5), cutremur moderat-slab, geamurile vibrează şi unele obiecte mai uşoare se mişcă perceptibil; gradul V (scara Richter 4), moderat-puternic, obiectele suspendate pendulează uşor, majoritatea persoanelor îl simt; gradul VI (scara Richter 4,5), seism relativ puternic, toate persoanele îl simt (chiar şi cele care dorm sunt trezite), iar tencuiala se crapă şi unele bucăţi cad; gradul VII (scara Richter 5), puternic, cad obiecte, se fisurează pereţi, au loc uşoare alunecări de teren; gradul VIII (scara Richter 6), seism foarte puternic, crengile copacilor se rup, sunt avariate sau se dărâmă clădiri, populaţia intră în panică; gradul IX (scara Richter 6,3), caracter distrugător, cu victime omeneşti, unele clădiri distruse, crăpături uşoare în sol, reţelele subterane afectate; gradul X (scara Richter 7,6), cutremur dezastruos, numeroase victime omeneşti, clădiri din beton dărâmate, baraje şi diguri distruse sau avariate, crăpături mari în sol, alunecări de teren; gradul XI (scara Richter 8), seism nimicitor, numeroase clădiri total dărâmate, baraje rupte, falii lungi, alunecări de teren masive; gradul XII (scara Richter 9 şi peste 9), catastrofal cu

caracter total, clădirile sunt dărâmate, multe râuri deviate, apele se revarsă, faliere adâncă a solului, alunecări de teren şi prăbuşiri de versanţi abrupţi (cf. Posea Grigore, 2004, *Geografia fizică a României*, partea a II-a, p. 224).

Valorile Ms sunt diferite de la o regiune la alta, de la un loc la altul, în funcţie de depărtarea faţă de „epicentru" şi de structura geologică.

La nivel mondial, cutremurele cele mai puternice (după magnitudine – scara Richter) au fost: 9,5 în Chile (1960), 9,2 în Alaska (1964), 9,1 în Alaska (1957), 9,0 în Asia (2004), 9,0 în Kamciatka (1952), 8,8 în Ecuador (1938), 8,7 în Indonezia (2005), 8,6 în Tibet (1950), 8,5 în Kamciatka (1923), 8,5 în Indonezia (1938), 7,8 în China (1976), iar cele mai catastrofale, cu mai mult de 50.000 victime omeneşti*, au fost (cronologic) în Italia (1908), cu 83.000 morţi, în China (1920), cu 100.000 morţi, în Japonia (1923), cu 140.000 morţi, în China (1927), cu 200.000 morţi, în India (1935), cu 50.000 morţi, în Peru (1970), cu 66.800 morţi, în China (1976), cu 242.000 morţi, în Asia de Sud-Est (2004), cu 288.000 morţi.

În ţara noastră, cutremurele sunt determinate de activitatea regiunii hipocentrale din zona de Curbură a Carpaţilor, cunoscută sub numele de **regiunea seismogenă Vrancea**, numite „moldavice", „vrâncene" sau „româneşti", având focare situate la adâncimi cuprinse între 80 şi 160 km.

Prima însemnare scrisă privind cutremurele din România, care au afectat puternic şi oraşul Bucureşti, datează din 8 august 1681, în timpul domniei lui Şerban Cantacuzino (din unele surse, a mai fost un cutremur puternic, în august 1471, care a avariat, printre altele, şi Mânăstirea Neamţ).

În tabelul 26, sunt prezentate cutremurele produse atât în perioada preinstrumentală a seismologiei româneşti, cât şi după înfiinţarea primei staţiuni seismografice de la Observatorul din Bucureşti, în 1935, care au afectat şi oraşul Bucureşti.

Din prima perioadă, o menţiune specială se cuvine a fi făcută pentru cutremurul de la 26.X.1802. Acesta, denumit de contemporani şi păstrat în memoria generaţiilor următoare drept „cutremurul cel mare", a durat două minute, timp în care s-au prăbuşit turlele tuturor bisericilor din Bucureşti, iar câteva dintre biserici s-au dărâmat. De asemenea, au fost distruse foarte multe case, precum şi jumătate din Turnul Colţei, vestit în epocă pentru arhitectura sa. Din perioada modernă a seismologiei, menţionăm în mod deosebit cutremurele de la 10.XI.1940, 4.III.1977, 30.VIII.1986 şi 30-31.V.1990.

În timpul cutremurului de la 10.XI.1940 s-au prăbuşit în Bucureşti numeroase construcţii, printre care şi blocul Carlton, o construcţie cu schelet din beton armat, având două subsoluri, parter şi 12 etaje, îngropând sub dărâmături 267 persoane.

Cutremurul de la 4.III.1977 poate fi considerat, datorită efectelor sale, cel mai distrugător seism ce a lovit oraşul Bucureşti, în epoca modernă. S-au prăbuşit 32 blocuri, având între 8 şi 12 etaje, aproximativ 150 clădiri cu 4-6 etaje au fost grav avariate, iar în rândul populaţiei s-au înregistrat 1.391 morţi şi 7.576 răniţi.

* Numărul morţilor este relativ, neputându-se stabili cu exactitate.

Tabelul 26

Cutremurele cu peste 5,8 grade magnitudine, înregistrate în România

Nr. crt.	An	Lună	Zi	Oră	Adâncime (km)	Magnitudine
1	1471	08	29	**...**	**...**	**...**
2	1681	08	19	P.M.	**...**	6,8
3	1738	06	11	A.M.	**...**	7,5
4	1789	03	26	P.M.	**...**	6,8
5	1802	10	26	10:55	150	7,9
6	1821	02	10	00:30	**...**	6,3
7	1829	11	26	01:40	**...**	7,0
8	1835	04	21	20:30	**...**	6,2
9	1838	01	23	18:45	**...**	7,3
10	1880	12	25	14:30	**...**	6,5
11	1904	02	06	02:49	75	6,3
12	1908	10	06	21:40	125	6,8
13	1934	03	29	20:07	90	6,3
14	1940	10	22	06:37	125	6,2
15	1940	11	10	01:39	135	7,0
16	1945	12	09	06:09	80	6,2
17	1977	03	04	19:22	94	7,4
18	1986	08	30	21:29	31	7,0
19	1990	05	30	10:40	89	6,7
20	1990	05	31	00:18	79	6,1
21	2004	10	27		90	5,8

... lipsă date

B. **Geomorfologice**

Degradarea reliefului este un fenomen ce se manifestă cu intensități şi frecvențe foarte diferite în funcție de condițiile locale fizico şi economico-geografice, principalele forme de degradare fiind eroziunea şi alunecările de teren, prezente mai ales în regiunile de podiş şi de dealuri piemontane.

a. **Eroziunea**, fenomen activ cu precădere pe suprafețele cu pantă mare (6-10%) şi foarte mare (10–25%), afectează 6,7 milioane hectare, din care 6,3 milioane eroziune prin apă şi 0,4 milioane ha eroziune prin vânt, fiind generată şi favorizată de structura litologică (roci friabile), de volumul mare şi de torențialitatea precipitațiilor, ca şi de acțiuni distructive antropice; agenții distructivi, precum ravenele, torenții, ogaşele, afectează, în suprafață şi în adâncime, profilul de sol sau chiar rocile de sub pătura de sol.

Din suprafața totală supusă eroziunii, 1,8 milioane sunt afectate de eroziune puternică.

Varietatea mare a condițiilor de relief, rocă, climă, sol, vegetație, ca şi a celor social-economice în spațiile de podiş şi de dealuri piemontane, face ca eroziunea să prezinte forme şi grade de intensitate mai mult sau mai puțin diferite, de la o unitate geografică la alta. În general, procesele de degradare a terenurilor în

unităţile geografice ale spaţiului de podiş şi dealuri piemontane sunt mai frecvente şi mai intense decât în orice alte unităţi geografice, în cadrul lor reliefându-se unele aspecte comune, atât cauzale, cât şi condiţionale ale proceselor de degradare.

– ***Dealurile piemontane vestice*** înregistrează diferenţe destul de mari ale proceselor de degradare a terenurilor, în general predominând eroziunea moderată şi puternică. Arii cu eroziune puternică şi excesivă, pe fondul unor formaţiuni alternante de marne şi nisipuri, nisipuri şi argile sau nisipuri şi pietrişuri, cu un relief relativ accidentat reprezentat de pante cu înclinare de peste 15%, sunt Podişul Lipovei şi Dealurile Sălajului.

În aceste două unităţi, climatul relativ umed – cu peste 800 mm precipitaţii medii anuale, cu un strat de zăpadă ce se topeşte destul de rapid primăvara, cu ploi frecvente torenţiale mai ales în lunile mai, iunie şi iulie – constituie un factor ce favorizează eroziunea în suprafaţă (şiroiri cu o densitate relativ mare) şi eroziunea în adâncime (eroziunea normală şi, mult mai puţin, cea antropogenă dau naştere la **rigole** ce depăşesc 20 cm în adâncime, la **ogaşe** ce ajung până la 2 m adâncime şi 5 m lăţime, la **ravene** cu adâncimi cuprinse între 3 şi 25 m, cu lăţimi de la 8 la 45 m şi lungimi ce depăşesc 100 m), constituind, astfel, un factor condiţional al existenţei aici a ariilor cu degradare intensă a terenurilor; de asemenea, şi modul cum se comportă solul la rezistenţa faţă de eroziune indică gradul de intensitate a procesului de degradare.

Astfel, solurile brune podzolite, din cele două arii, au rezistenţă slabă la eroziune în orizontul de acumulare a humusului, favorizând formarea şiroirilor, a rigolelor şi a ogaşelor.

Vegetaţia ierboasă, care constituie un factor de mare importanţă şi eficienţă împotriva eroziunii, reprezentată aici cu precădere de păşuni şi fâneţe ce acoperă cea mai mare parte a pantelor cu înclinări de peste 10%, a fost în mare măsură degradată prin păşunat neraţional sau prin desţeleniri necontrolate, ceea ce a dus la favorizarea şi intensificarea degradărilor.

– ***Piemontul Getic şi Podişul Mehedinţi***, cu un proces de degradare considerat, în medie, *moderat-puternic*, cu nuanţe locale de *excesiv*, au câteva arii în care degradarea este intensă, afectând suprafeţe importante de terenuri agricole. Astfel, în partea centrală a Podişului Mehedinţi, în Piemontul Coşuştei, în extremitatea nordică a Piemontului Motrului şi în partea central-vestică a Piemontului Olteţului, pe un relief accidentat, în care versanţii au pante de peste 15%, vegetaţia este degradată în mare măsură, iar precipitaţiile de primăvară (la care se adaugă şi apa provenită din topirea zăpezilor) au caracter frecvent de torenţialitate, eroziunea este excesivă datorită numeroaselor rigole, ogaşe şi ravene, ce afectează solul până la orizontul C şi, formând o reţea deasă de torenţi, transportă mari cantităţi de materiale la baza pantelor sau arterelor hidrografice cu care confluează. Stratele alternante de marne şi nisipuri, argile şi nisipuri sau pietrişuri, în condiţii de umiditate mare, favorizează alunecări de teren în toate ariile menţionate, frecvenţa acestora, mai ales în timpul primăverii şi verii, fiind destul de ridicată. De altfel, în toate aceste arii, factorul antropogen, prin desţeleniri

şi defrişări, ca şi prin păşunat iraţional, a favorizat intensificarea degradărilor de teren.

– ***Podişul Transilvaniei*** constituie o regiune în care procesele de degradare sunt foarte frecvente, alunecările de teren, eroziunea în suprafaţă şi eroziunea în adâncime, având o intensitate mare, afectează teritorii însemnate. Factorii cauzali sunt reprezentaţi de structura geologică, de relieful accidentat – cu o energie mare –, de un grad de umiditate ridicat şi de intervenţiile negative ale omului (prin defrişări, desţeleniri şi păşunat abuziv). Se estimează că în Podişul Transilvaniei sunt 980.000 ha afectate de eroziune moderată şi puternică, 270.000 ha cu eroziune foarte puternică. Unele diferenţieri apar, însă, între cele trei mari compartimente ale Podişului Transilvaniei.

- *Podişul Someşan* are o fragmentare mai puternică şi o energie de relief mai mare, substratul petrografic fiind format din argile, gresii, marne, conglomerate, calcare. Procesele de degradare sunt puternice, un loc de frunte revenind eroziunii în adâncime, torenţii afectând mai intens versanţii Căpuşului şi Nadăşului, văile afluenţilor Someşului Mic, ca şi suprafeţe însemnate pe dealurile Dejului şi Ciceului. De asemenea, şi alunecările de teren puternice au o răspândire mare în Podişul Someşan. Astfel, pe văile Căpuşului şi Nadăşului, Borşei şi Lonea alunecările sunt masive şi se manifestă sub formă de valuri etajate, iar sub cumpenele interfluviale apar râpe de desprindere şi combinări de „prăbuşiri-alunecări“ (*Enciclopedia Geografică a României*).
- *Câmpia Transilvaniei* este afectată de o reţea deasă de torenţi, rezultaţi din unirea ogaşelor şi ravenelor de mărimi foarte diferite care acţionează puternic asupra versanţilor cu înclinări de peste 15%, ca şi de alunecări masive, asemănătoare în general căpiţelor de fân şi numite, de aceea, local „ţigle“.

Din punct de vedere petrografic, Câmpia Transilvaniei se caracterizează printr-un facies de nisipuri şi marne cu intercalaţii de gresii, argile marnoase şi tufuri, care, în condiţiile frecvenţei mari a pantelor cu înclinări de peste 20% şi lipsite de vegetaţie forestieră, favorizează o puternică eroziune – în special în suprafaţă – şi masive alunecări de teren. Alunecările se grupează sub forma unor „limbi“ ce se măresc spre contactul cu luncile sau au formă de valuri etajate. Arii cu alunecări şi eroziuni excesive se înregistrează în bazinele văilor Fizeş, Gădălin, Florilor, Cojocna, Racilor, Suatu – din judeţul Cluj, Lechinţei, Pârâu de Câmpie, Sântioana, Cund, Idiciu, Bologa, Ernea – din judeţul Mureş.

- *Podişul Târnavelor*, cu roci mai permeabile, reprezentate de nisipuri, ce au permis adâncirea văilor şi, deci, o drenare mai bună, înregistrează un proces diferenţiat de degradare a terenurilor. Între văile adânci apar „platouri“ cu pante mici, iar cursurile principale (Mureşul, Arieşul, Târnavele) au terase şi lunci relativ largi, degradarea intensivă acţionând mai cu seamă pe versanţii văilor afluente principalelor artere hidrografice.

Pe versanţii văilor Secaşelor, Vişei, Cugrului, Pianului, afluenţilor Târnavelor şi Hârtibaciului, pe Dealul Aiudului şi pe podişurile Lopadei, Secaşelor, Amnaş, Hârtibaciului, frecvenţa mare a ravenărilor, a eroziunii torenţiale şi a alunecărilor evidenţiază existenţa mai multor arii cu deosebit de intensivă degradare de teren, iar pe

versantul drept al Sebeşului, prin eroziunea excesivă a nisipurilor şi pietrişurilor miocene produsă de ravenare şi şiroire, s-a produs o puternică *prăbuşire-alunecare* ce a creat un relief aparte, cunoscut sub numele de „Râpa Roşie“.

– ***Podişul Moldovenesc***, cu peste 700.000 ha afectate de eroziune moderată şi puternică şi 135.000 ha de eroziune foarte puternică, prezintă câteva arii excesiv degradate, situate în Podişul Bârladului şi în Câmpia Jijiei. Principalele sale componente teritoriale sunt:

- *Colinele Tutovei* şi *Colinele Fălciului***,** alcătuite din roci friabile (nisipuri şi pietrişuri, argile şi marne), sunt puternic afectate de eroziune şi de alunecări de teren, mai ales în sectoarele de obârşie ale văilor Lipova, Tutova, Studineţ**,** Bogdana, Idriciu, Elan. Aici, frecvenţa mare a torenţilor, în condiţiile lipsei vegetaţiei forestiere şi a unui climat cu puternice averse ce alternează cu perioade de uscăciune, face ca eroziunea să fie activă, ca alunecările să ia proporţii şi să se înmulţească. Eroziunea brăzdează adânc versanţii, producând înaintarea revenelor până la cumpenele de apă (afluenţii pe dreapta ai Tutovei, ai Studineţului, pe versantul stâng al Bogdanei, pe afluenţii de pe stânga ai Bârladului şi de pe dreapta ai Elanului etc.) şi determinând o puternică spălare a solului pe pantele cu o înclinare de peste 15%, ce au o vegetaţie puţin dezvoltată şi sunt supuse unui păşunat intens.

Alunecările se formează pe torenţi sau pe văile mai mici, în general sub formă de „limbi“ scurte sau având o geneză mai complexă (rezultaţi din pornituri, năruiri şi sufoziuni), sub formă de „circuri de alunecare“.

- În *Câmpia Jijiei*, pe fondul unei structuri geologice reprezentată de formaţiuni marno-argiloase şi nisipoase, al unor nivele freatice locale alternante, al acţiunii frecvente a averselor, ca şi al lipsei unei vegetaţii dezvoltate, procesele de degradare înregistrează o intensitate deosebit de mare, spălările, ravenările şi alunecările fiind nu numai foarte frecvente, ci şi foarte puternice, excesive.

Arii cu o degradare intensă, în care eroziunea şi alunecările dislocă mase importante de sol şi rocă, sunt situate în Colinele Ibăneşti, Dealul Cozancea, Colinele Başeului, în bazinele superioare ale Sitnei şi Miletinului, pe pante cu o înclinare de peste 15%, în general despădurite.

– ***Podişul Dobrogei*** se caracterizează ca o unitate geografică în care procesele de degradare au, în general, un grad moderat, însă local, mai ales pe văile puternic sculptate în formaţiunile podişului, eroziunea este mai puternică, ajungând în unele arii restrânse (pe pantele mai repezi ale văilor Casimcea, Urluia, Valea Mare, Roşti, Plopi, Topolog, ca şi în câteva sectoare ale văii Dunării) foarte intensă şi excesivă. În toate aceste arii predomină ravenările, în timp ce alunecările şi procesele de sufoziune au o frecvenţă mai redusă. Suprafaţa totală este de 170.000 ha cu eroziune moderată şi puternică.

Suprafeţe apreciabile supuse eroziunii prin deflaţie se află în zona **Carei – Urziceni**, în **sudul Olteniei**, în **Delta Dunării** şi în aria **Hanu Conachi – Iveşti**.

Prezentarea principalelor arii cu degradare intensă sau excesivă din marile unităţi geografice ale spaţiului de podiş şi dealuri piemontane din România reliefează specificul condiţiilor locale, în care se desfăşoară aceste degradări,

gradul de intensitate şi modul de manifestare, precum şi extensiunea teritorială a principalelor categorii de factori ai degradărilor.

Consecinţele degradărilor sunt legate în mod direct şi efectiv de utilizarea, de valorificarea economică a terenurilor – în primul rând pentru agricultură, ceea ce a impus, încă din pragul dezvoltării agriculturii, o cunoaştere cât mai temeinică a proceselor de degradare, ca şi a măsurilor ce pot fi luate pentru combaterea lor.

Cea mai generală consecinţă a degradărilor se manifestă asupra solurilor şi, deci, asupra modului de folosinţă agricolă. Întârziind procesul de bioacumulare, eroziunea afectează însuşirile fizice, chimice şi biologice ale solului, adică modifică structura şi textura solului, relaţiile sol-apă, conţinutul în substanţe nutritive etc. Se apreciază că, datorită eroziunii, pierderile de recolte sunt de circa 10% pe terenurile cu eroziune slabă, de peste 25% pe cele cu eroziune moderată şi puternică şi de peste 50% pe cele foarte puternic şi excesiv erodate (cf. I. Pleşa ş.a., 1980).

b. **Surpările şi alunecările de teren** sunt deplasări ale unor mase de pământ cauzate de gravitaţie sub acţiunea apei şi, uneori, a omului, afectând de regulă versanţii, al căror echilibru este rupt într-un timp relativ scurt. Ca factori condiţionali mai importanţi, legaţi de procesul alunecărilor, sunt: morfostructura, alternanţa de strate impermeabile cu strate permeabile cu înclinare însemnată, alterarea şi dezagregarea rocilor.

Alunecările de teren, care sunt destul de periculoase, cu consecinţe ce merg până la distrugerea unor obiective economice sau schimbarea radicală a categoriilor de folosinţă, au loc sub forma unor lentile, cu dimensiuni în general reduse şi cu caracter local, manifestându-se în ariile unde contactul dintre văi şi interfluviu se face prin pante relativ puternic înclinate, cauzate de precipitaţii abundente şi torenţiale şi favorizate de prezenţa unui strat de argilă la baza pantei, la care contribuie şi umectarea puternică a pachetului sedimentar de deasupra. Fenomenul este frecvent în Câmpia Română (în raza văilor râurilor mai mari – Jiu, Olt, Argeş, Ialomiţa, Prahova şi a luncii Dunării), în zona Subcarpaţilor Moldovei şi a Podişului Moldovenesc, iar cu caracter strict local în Subcarpaţii Getici, în Dealurile de vest, în Podişul Dobrogei şi în Podişul Transilvaniei.

Din totalul de aproximativ 700.000 ha terenuri în care se înregistrează alunecări, peste 120.000 ha au suferit intensificări ale fenomenului de alunecare în urma maximelor pluviale ce au avut loc în perioada 1970-1985 şi în anii 1995-2005.

Alunecări de proporţii, cu efecte catastrofale, produse în ultimii 10 ani, au avut loc în raza localităţii Pârcovaci (Hârlău), în decembrie 1996, pe o suprafaţă de 108 ha – pe versantul drept al râului Bahlui; în 1997 şi 1998, în judeţul Bacău – la Faraoani (Tg. Ocna), Tg. Ocna (salină), Cireşoaia (Slănic Moldova); în anii 1997-1999, în judeţul Buzău – la Joseni (Berca) – malul stâng al pârâului Sărăţel, la Răteşti (Berca), la Varlaam (Gura Teghii); în 1999, în aval de barajul Brădişor –la Voineasa (jud. Vâlcea) etc.

Prăbuşirile de pământ, prezentând şi ele un mare grad de distrugere şi de periculozitate, având caracter strict local şi cauze asemănătoare cu alunecările, sunt înregistrate mai frecvent la contactul „abrupt“ al luncii Dunării cu câmpul şi în arii izolate în cadrul unor văi din zona Dealurilor Înalte şi din cea a Subcarpaţilor.

C. **Hidrologice**

Principalele fenomene de hazarde şi dezastre, cauzate de ape, sunt **inundaţiile**, provocate de revărsările râurilor în terenurile limitrofe, mai ales datorită precipitaţiilor abundente şi ploilor torenţiale, când cotele nivelelor maxime ale albiilor majore au fost depăşite de ape.

Se estimează că suprafaţa totală supusă inundaţiilor (excluzând ultimii 5 ani) este de 2,1 milioane ha, cele mai mari arii inundabile fiind situate în bazinele hidrografice ale râurilor Olt, Ialomiţa, Mureş, Siret, Someş, Crişuri, Prut.

Inundaţii catastrofale au fost consemnate încă din secolul XVI, când au fost înregistrate 10, apoi în secolul XVII – 19, în secolul XVIII – 26, iar în secolul trecut (XX) – 42.

În continuare, sunt prezentate viiturile mari, din mai mulţi ani (după 1930), care au provocat inundaţii catastrofale, cu menţiunea că o „participare" remarcabilă, alături de râurile mai jos menţionate, au avut-o şi unele cursuri mici şi mijlocii din bazinele hidrografice respective:

– 1932: Someş, Crişuri, Mureş, Prut
– 1940: Argeş (cea mai mare viitură a râului), Jiu, Ialomiţa, Bistriţa
– 1948: Olt (cea mai mare viitură a râului)
– 1969: Siret, Prut
– 1972: Jiu, Olt, Vedea, Argeş, Ialomiţa
– 1975: Mureş, Olt, Argeş, Ialomiţa
– 1978: Iza, Someş, Mureş, Timiş, Nera, Siret
– 1980: Crişul Negru, Crişul Repede
– 1995: Afluenţii Tisei
– 1998: Someş, Crasna, Crişuri, Mureş, Trotuş, Prut
– 2000: Someş, Crişuri, râurile bănăţene
– 2002-2003: Bazinul Siretului (în zona subcarpatică), râurile din zona subcarpatică şi de dealuri din judeţele Argeş şi Vâlcea
– 2004: Trotuş, Buzău, Someş, Iza, Jiu, Olt, Prahova, Argeş superior etc.
– 2005: bazinele râurilor din regiunea Banato-Crişană (Timiş, Mureş, Crişuri); bazinul Siretului (din zona subcarpatică şi de dealuri), râurile din zona sudcarpatică (judeţele Vâlcea, Argeş, Dâmboviţa, Prahova, Buzău).

Se poate afirma că în anii 2002-2005 România a fost sub „tirul" permanent al inundaţiilor, multe localităţi, obiective economice şi terenuri agricole fiind pur şi simplu sub ape, înregistrându-se enorme pagube materiale şi mii de sinistraţi în toate regiunile ţării. Cele mai afectate au fost judeţele Timiş, Arad, Vrancea, Bacău, Gorj, Vâlcea, Mehedinţi, Argeş, Prahova, Buzău, Suceava, Botoşani, Cluj, Alba, Hunedoara.

Şi excesul permanent sau temporar de apă se înscrie ca fenomen de risc şi de hazarde, prezenţa şi extinderea suprafeţelor afectate de acest fenomen diferind de la o regiune la alta şi de la o perioadă la alta, în funcţie de condiţiile climatice şi morfohidrografice.

În prezent, excesul periodic şi permanent de apă, care afecta 3,8 milioane ha, a fost redus, prin lucrări adecvate, la 580 mii ha.

D. **Climatice**

Fenomenele climatice au o paletă mai largă de fenomene de risc şi hazarde, cu influenţe atât în mediul natural, cât şi în mediul umanizat.

- *Secetele*, complex de situaţii legate de atmosferă şi sol, în care umezeala devine insuficientă pentru dezvoltarea normală a plantelor, reprezintă perioade, mai lungi sau mai scurte, deficitare de apă în sol, care în ţara noastră afectează, cu regularitate, suprafeţe însemnate de culturi agricole.

Cele mai afectate de secetă sunt Câmpia Română, Câmpia de Vest, Dobrogea, Podişul Moldovenesc şi, insular, Podişul Transilvaniei, în total, în ţara noastră, înregistrându-se 7,1 milioane ha afectate de secetă.

- *Ploile torenţiale* se manifestă cu o mare neregularitate în timp şi spaţiu, fiind factorul principal generator de revărsări ale râurilor şi de degradări de teren. În ultima perioadă, au înregistrat o frecvenţă relativ mare în toate regiunile ţării, cu urmări catastrofale mai ales în Moldova, Banat, Crişana şi Transilvania, precum şi în nordul Olteniei şi Munteniei.
- *Zăpezile*, bogate în lunile decembrie şi ianuarie, dar şi cu apariţii timpurii în noiembrie, produc înzăpeziri ale căilor de comunicaţie în toate regiunile ţării, îngreunând sau creind mari dificultăţi transporturilor şi unor activităţi social-economice.
- *Îngheţurile*, atât timpurii, cât şi târzii, cu apariţii în spaţiu şi timp foarte variate, se înscriu ca fenomene de risc ce afectează domeniul agricol, dar şi unele activităţi economice.
- *Alte fenomene climatice*, care se înscriu ca hazarde şi dezastre, ce au loc pe teritoriul ţării şi deseori provoacă distrugeri materiale şi generează disfuncţionalităţi sociale şi economice, înregistrând o frecvenţă relativ mare în ultima perioadă, sunt **furtunile** şi **vijeliile**, **grindinile** şi **poleiul**, **valurile de căldură** (peste 40°C), **gerurile** (sub minus 20°C) etc.

E. **Pedologice**

Prin combinaţia fenomenelor naturale de risc şi hazarde – geomorfologice, hidrologice, climatice –, solurile sunt afectate în special prin eroziuni şi alunecări, prin excese de umiditate şi prin sărăturare. Salinizarea, datorată factorilor naturali, este prezentă pe 614 mii ha, cele mai însemnate suprafeţe fiind situate în Lunca Dunării, în Câmpia de Vest şi în Delta Dunării.

F. **Antropice**

Omul a avut şi are un rol deosebit de important, ca factor de risc şi hazarde, în mediul natural şi umanizat, prin acţiunile desfăşurate în toate regiunile şi în toate domeniile de activitate, dar, în acelaşi timp, a întreprins şi a realizat acţiuni de combatere, de limitare a fenomenelor distructive.

Principala latură defavorabilă a activităţii antropice este poluarea, atât a aerului şi apelor, cât şi a solului.

- *Poluarea aerului* este un fenomen antropic ce se intensifică în permanenţă, mai ales în ultimele decenii ale perioadei postbelice.

Din evidenţele statistice, rezultă că principalele surse poluante sunt, cu precădere, unele activităţi industriale şi zootehnice.

În anul 2002, în 69 localităţi din ţară s-au înregistrat depăşiri de concentraţii maxime admisibile ale substanţelor poluante în aer. Astfel, 55 localităţi au înregistrat depăşiri la **pulberi sedimentabile**, din care o localitate 100% (Braşov), o localitate cu 91% (Bârlad), o localitate cu 85,7% (Huşi) şi două localităţi cu câte 75,0% (Huedin, Jilţ); 5 localităţi cu 60-79% (Câmpulung, Rovinari, Mătăsari – Gorj, Voşlăbeni – Harghita, Vaslui), 5 localităţi cu 50-60% (Turda, Băile Herculane, Motru, Vlăhiţa, Piatra Neamţ), 14 localităţi cu 30-50%, 17 localităţi cu 10-30%, 8 localităţi cu 5-10% şi o singură localitate cu sub 5% (Hunedoara).

Depăşiri la concentraţiile maxime admisibile de **pulberi în suspensie** se înregistrează în 18 localităţi: cu 60-80% în 3 localităţi (Zlatna, Arad, Miron Costin – Neamţ); între 20 şi 40% în 8 localităţi (Braşov, Gheorgheni, Bistriţa, Târgovişte, Piatra Neamţ, Ploieşti, Râmnicu Vâlcea, Stolniceni – Vâlcea); între 5 şi 20% în 6 localităţi (Reşiţa, Cluj, Covasna, Brad, Mediaş, Suceava), iar sub 5% numai în Târgu Mureş.

Alte substanţe poluante care depăşesc concentraţia maximă admisibilă sunt: **cadmiu** (Micăsasa – jud. Sibiu, Mediaş, Copşa Mică, Baia Mare), **dioxid de azot** (Deva), **amoniac** (Cluj, Ploieşti), **dioxid de sulf** (Zlatna), **plumb şi compuşi de plumb** (Zlatna, Baia Mare, Mediaş, Copşa Mică, Micăsasa), **oxid de carbon** (Piteşti), **sulfaţi în suspensie** (Ploieşti, Suceava), **metil mercaptan** (Suceava) (Anuarul statistic, 2003).

- *Poluarea solului***,** prin sărăturare, se datorează deversărilor de ape reziduale nefiltrate, în special în aria marilor unităţi zootehnice şi a irigaţiilor intense şi de lungă durată, afectând 900.000 ha.

3.3.10. **Protecţia şi conservarea mediului**

A. **Arii protejate**

Ca în toată Europa, şi în România peisajul geografic, în general, şi compoziţia floristică şi faunistică, în special, au suferit influenţa multimilenară a omului. Există, însă, multe arii, mai extinse sau mai restrânse, unde componentele mediului natural s-au păstrat într-o măsură mai mare, permiţând supravieţuirea unor animale, plante sau asociaţii vegetale, existenţa unor forme de relief, formaţiuni geologice etc.

Încă din secolul trecut, oamenii de ştiinţă s-au preocupat de ocrotirea naturii, a speciilor de plante şi animale, obţinând legiferarea şi delimitarea a numeroase arii protejate şi conservarea unor monumente ale naturii.

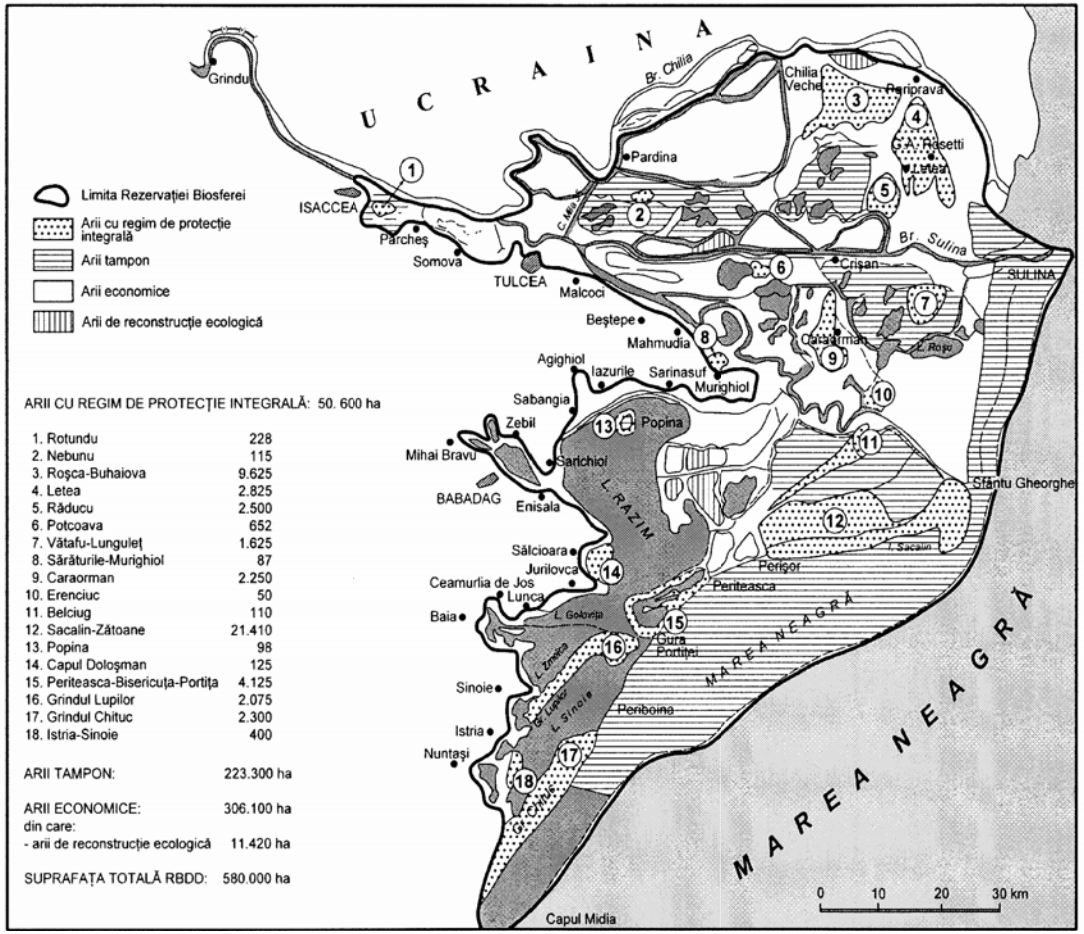

Fig. 115. REZERVAŢIA BIOSFEREI DELTA DUNĂRII (după *Monitorul Oficial* (M. O)., nr. 190/2003)

În anul 2003, printr-o hotărâre de guvern (nr. 190/26 martie), au fost delimitate cadastral cele 3 **rezervații** ale biosferei (Delta Dunării, Parcul Național Retezat, Parcul Național Munții Rodnei).

– *Rezervația Biosferei Delta Dunării*, în suprafață totală de 580.000 ha, are statut de triplă funcțiune: *Rezervație a Biosferei*, desemnată internațional de comitetul UNESCO „Omul şi Biosfera"; *Zonă umedă* de importanță internațională; *Sit al Patrimoniului Natural Universal*, recunoscut de UNESCO.

– *Parcul Național Retezat*, în suprafață de 38.100 ha (jud. Hunedoara), desemnat ca *Rezervație a Biosferei* de către UNESCO „Omul şi Biosfera"".

– *Parcul Național Munții Rodnei*, cu suprafață de 47.300 ha (județele Maramureş, Suceava, Bistrița-Năsăud), desemnat ca *Rezervație a Biosferei* tot de comitetul UNESCO „Omul şi Biosfera".

– Alte arii protejate

De asemenea, prin aceeaşi hotărâre de guvern, au fost delimitate 9 **Parcuri naționale** (Domogled-Valea Cernei – 60.100 ha, Cheile Nerei-Beuşnița – 37.100 ha, Semenic-Cheile Caraşului – 36.665 ha, Cozia – 17.100 ha, Piatra Craiului – 14.800 ha, Ceahlăul – 8.395 ha, Călimani – 24.040 ha, Cheile Bicazului-Hăşmaş – 6.575 ha, Munții Măcinului – 11.320 ha) şi 6 **Parcuri Naturale** (Porțile de Fier – 115.655 ha, Grădiştea Muncelului-Cioclovina – 10.000 ha, Munții Apuseni – 75.785 ha, Bucegi – 32.660 ha, Vânători-Neamț – 30.800 ha, Balta Mică a Brăilei – 17.530 ha).

Tot printr-o hotărâre de guvern (H.G. 38) din anul 2005, s-au mai stabilit **două rezervații ştiințifice** (Peştera Răsuflătoarei – din parcul Național Semenic–Cheile Caraşului; Peştera Liliecilor – jud. Suceava), **1 parc național** (Buila-Vânturarița, jud. Vâlcea – 4.186 ha), **7 parcuri naturale** (Lunca Mureşului, județele Arad şi Timiş – 17.166 ha; Lunca joasă a Prutului inferior, jud. Galați – 8.247 ha; Comana, jud. Giurgiu – 24.963 ha; Geoparcul Dinozaurilor „Țara Hațegului", jud. Hunedoara – 102.932 ha; Munții Maramureşului – 148.850 ha; Geoparcul „Platoul Mehedinți", jud. Mehedinți – 106.000 ha; Putna, jud. Vrancea – 38.204 ha), **88 rezervații naturale**, **27 arii de protecție avifaunistică**, **3 monumente ale naturii**.

În legătură cu ariile protejate, în total au fost desemnate 3 rezervații ale biosferei (665.700 ha), 53 rezervații ştiințifice (101.200 ha), 543 rezervații naturale (117.300 ha), şi 231 monumente ale naturii.

Rezervațiile au fost grupate în mai multe categorii: complexe, forestiere, botanice, zoologice, paleontologice, geologice-geomorfologice, speologice etc.

Numărul plantelor ocrotite în mod deosebit este de 23, între care se remarcă **tisa** (*taxus baccata*), **floarea reginei** (sau floarea de colț) (*Leontopodium alpinum*), **papucul doamnei** (*Cypripedium calceolus*), **angelica** (*Anghelica archanghelica*), **ghințura galbenă** (*Gentiana lutea*), **laleaua pestriță** (*Fritillaria meleagris*), **bujorul românesc** (*Paeonia romanica*), **ghimpele** (*Ruscus aculeatus*), **mesteacănul pitic** (*Betula nana*), **narcisa** (*Narcisus stellaris*), **stânjenelul** (*Iris graminea*), **roua cerului** (*Drosera rotundifolia*).

Din rândul bogatei faune, principalele specii ocrotite sunt: **capra neagră**, **râsul**, **jderul, broasca țestoasă de uscat**, **cocoşul de mesteacăn**, **cocoşul de munte**, **acvila de munte**, **vulturul pleşuv negru**, **dropia**, **egreta mică**, **egreta albă**, **pelicanul**, **călifarul alb** şi **călifarul roşu**.

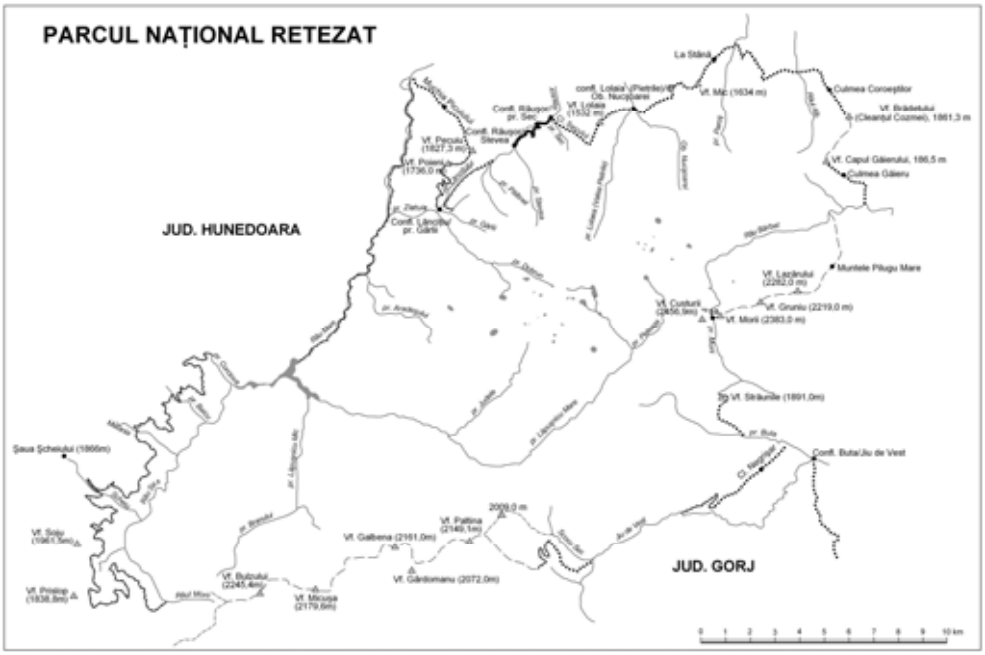

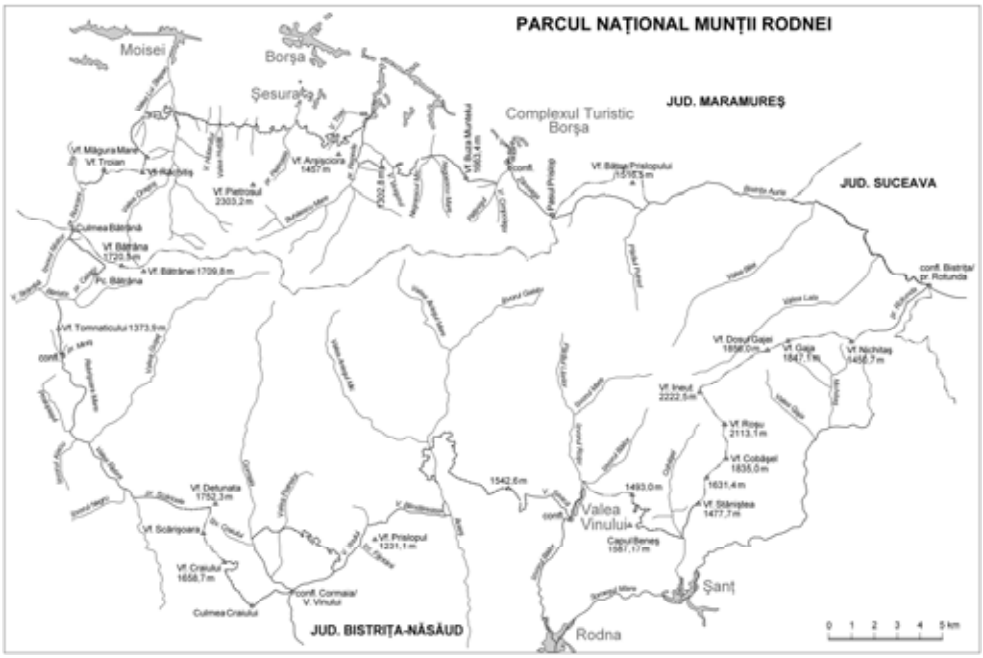

Fig. 116. REZERVAȚII ALE BIOSFEREI (după *Monitorul Oficial*, nr. 190/2003)

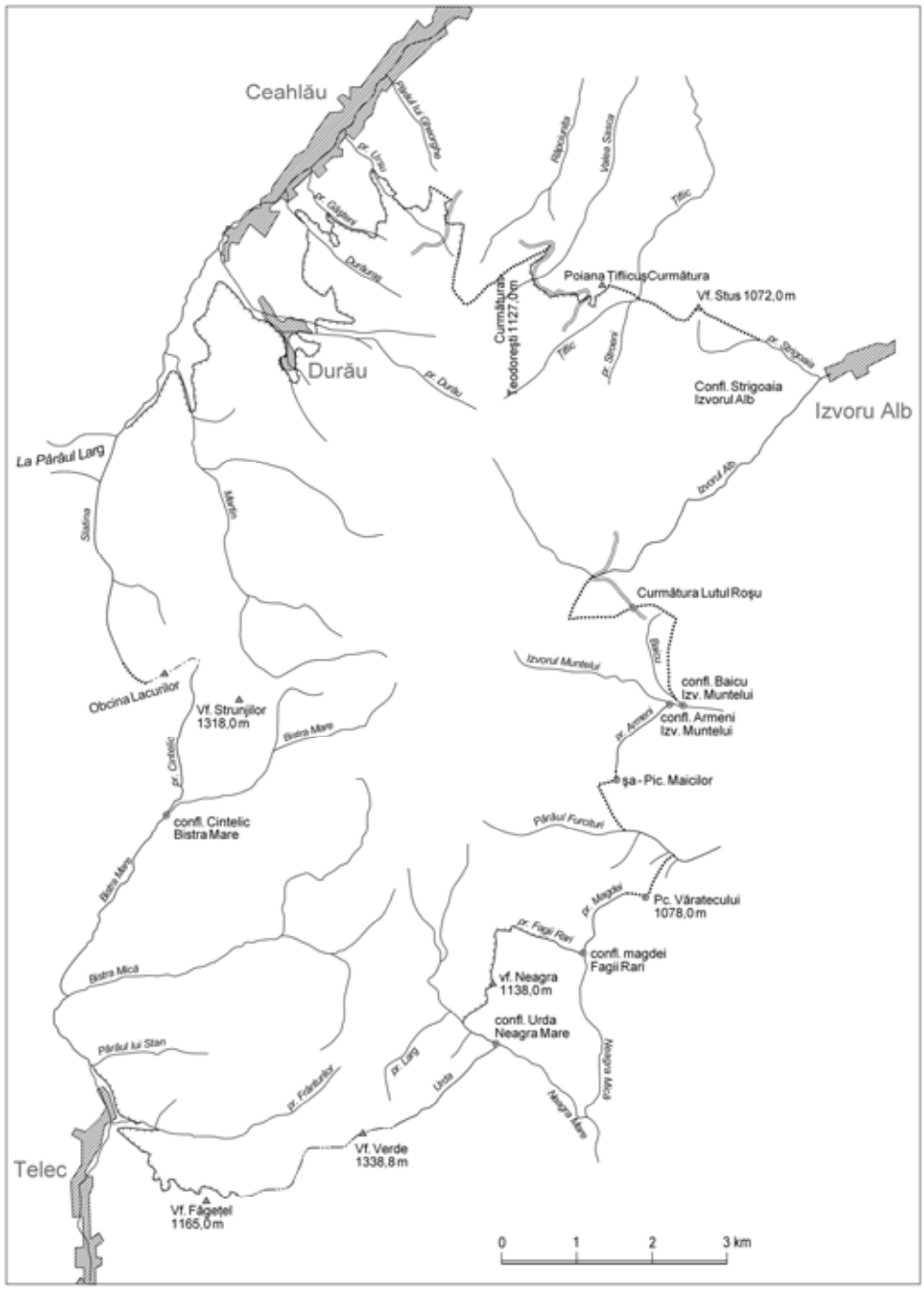

Fig. 117. PARCUL NAȚIONAL CEAHLĂU (după *Monitorul Oficial*, nr. 190/2003)

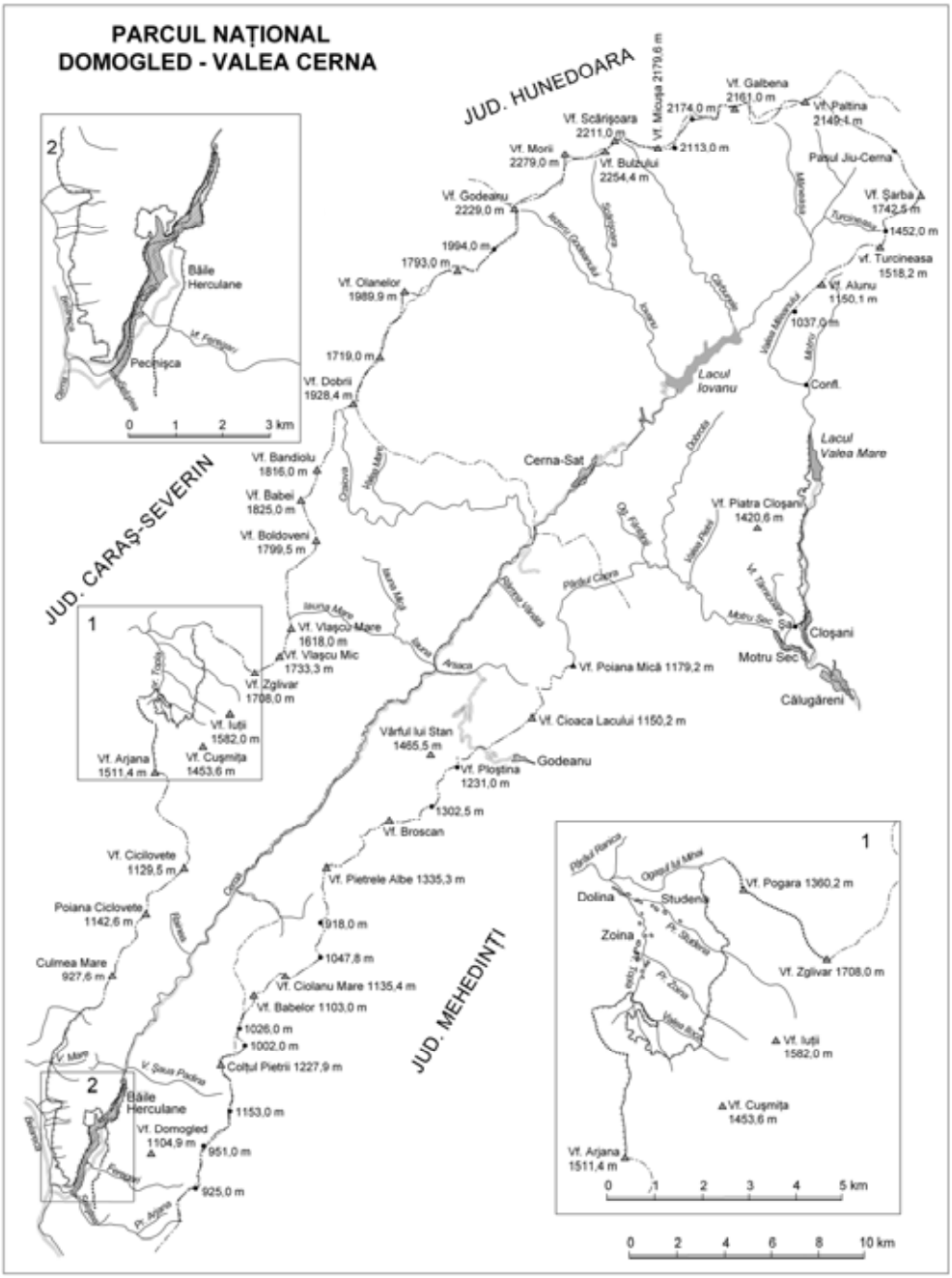

Fig. 118. PARCUL NAȚIONAL DOMOGLED-VALEA CERNA
(după *Monitorul Oficial*, nr. 190/2003)

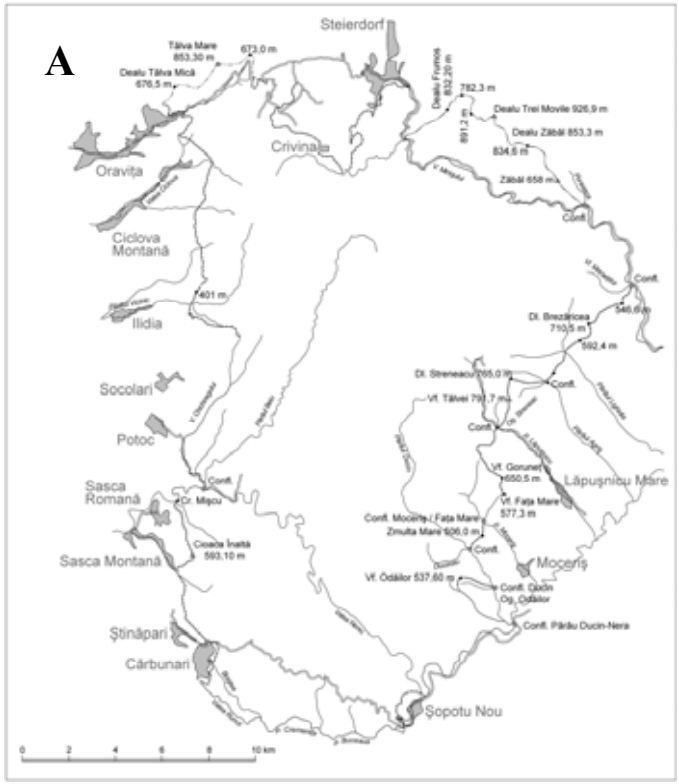

Fig. 119. PARCURILE NATURALE CHEILE NEREI-BEUŞNIȚA (A) ŞI PORȚILE DE FIER (B) (după *Monitorul Oficial*, nr. 190/2003)

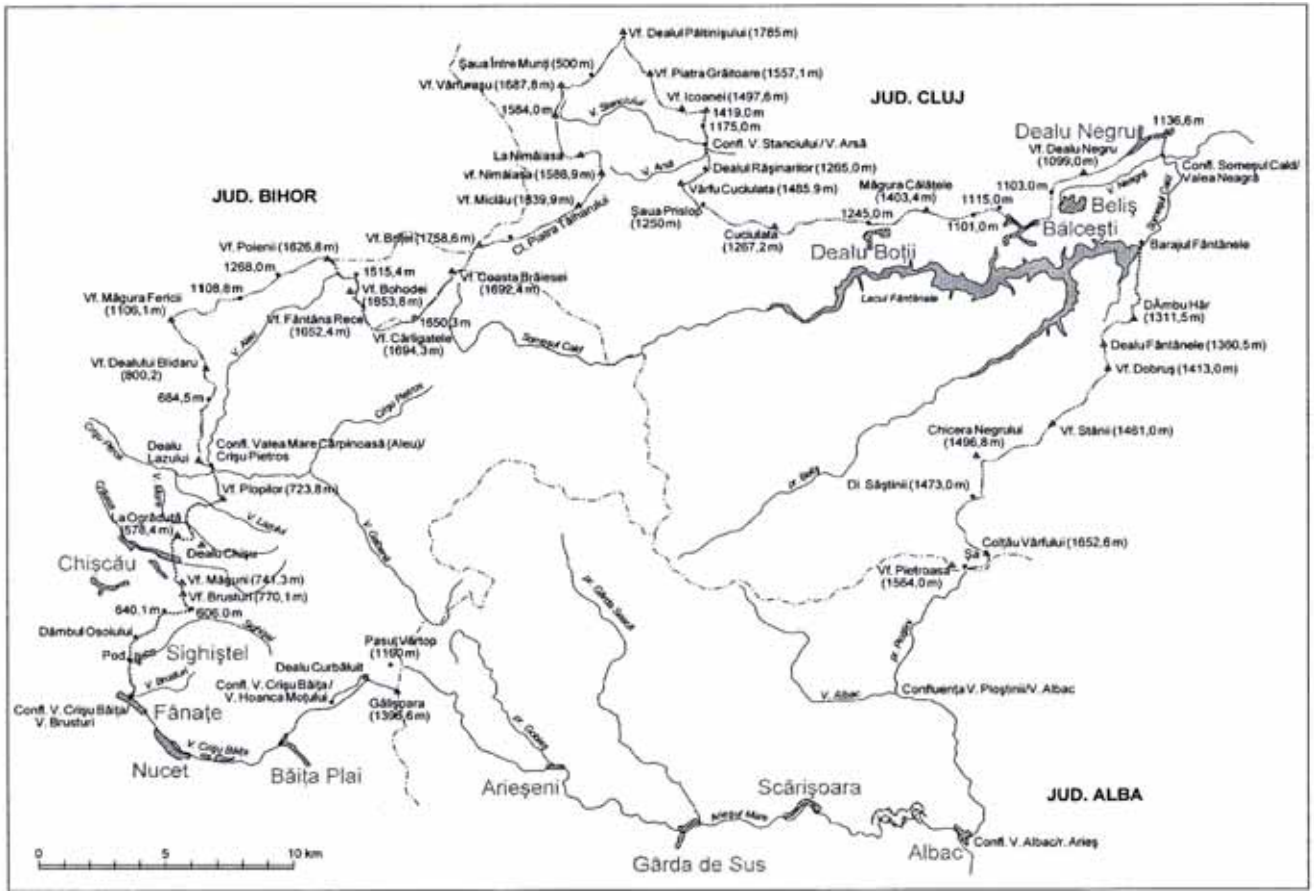

Fig. 120. PARCUL NATURAL APUSENI (după *Monitorul Oficial*, nr. 190/2003)

În prezent, pe lista patrimoniului mondial al UNESCO se află mai multe monumente istorice din România: „6 fortărețe dacice“ din Munții Orăştiei, „Mănăstirea Horezu“, „7 biserici cu pictură exterioară“ din nordul Moldovei, „8 biserici de lemn“ din Maramureş, „Centrul istoric Sighişoara“, „7 situri săteşti“ cu biserici fortificate din Transilvania.

B. **Arii cu vulnerabilități naturale şi socio-economice**

În anul 1996, în cadrul programului PHARE, sub egida Guvernului României şi Comisiei Uniunii Europene, au fost stabilite principiile fundamentale referitoare la politica regională în România, în vederea sprijinirii dezvoltării socio-economice globale, a reducerii disparităților dintre regiuni, a ajutorului efectiv dat zonelor mai puțin dezvoltate, în special celor afectate de condițiile social-economice precare şi de calamități naturale.

În sensul celor de mai sus, au fost declarate 38 de zone defavorizate (corect ar fi trebuit numite arii sau areale, nu zone şi nu defavorizate, ci cu vulnerabilități), care reprezintă arii geografice delimitate teritorial şi funcțional prin Hotărâri de Guvern, după următoarele criterii:

- Structuri productive cu caracter monoindustrial, concentrând peste 50% din personalul salariat.
- Arii miniere în care concedierile colective au depăşit 25% din numărul angajaților.
- Concedieri colective care au afectat mai mult de 25% din efectivul salariat ce locuieşte în regiunea respectivă.
- Depăşiri ale ratei şomajului cu 30% față de media şomajului la nivel național.
- Arii cu căi şi mijloace de comunicație necorespunzătoare şi cu o infrastructură slab dezvoltată.

Deşi la criterii nu au fost menționate şi calamitățile naturale care se manifestă în mod permanent sau foarte frecvent, totuşi la câteva arii se iau în considerare şi unele dintre aceste calamități.

Suprafața totală a acestor arii defavorizate este de 15.675 kmp (cuprinzând teritoriile administrative aferente localităților respective), iar populația stabilă este de 1.330.000 locuitori.

Pe regiuni de dezvoltare, **ariile defavorizate**[*], stabilite prin Hotărâri de Guvern, cu particularitățile lor se prezintă astfel:

a. **Regiunea Nord-Est**

Suprafață – 3.440 kmp (1,44% din suprafața țării); Populație – 161.790 loc. (0,75% din populația țării – recensământ 2002).

– ***Aria Bucovina*** (jud. Suceava): Suprafață – 2.900 kmp; Populație – 108.100 loc. (pe timp de 10 ani→2009)

[*] Folosim termenul oficial „defavorizate“ (considerăm, însă, mai potrivită denumirea „arii cu vulnerabilități naturale şi socio-economice“).

- *Arie minieră, exploatarea şi prelucrarea lemnului*
- *Localităţi*: Cacica, Gura Humorului, Ostra, Stulpicani, Frasin, Fundu Moldovei, Pojorâta, Breaza, Câmpulung Moldovenesc, Broşteni, Crucea, Panaci, Şaru Dornei, Iacobeni, Cârlibaba, Vatra Dornei, Dorna-Arini, Poiana Stampei.

– ***Aria Comăneşti*** (jud. Bacău): Suprafaţă – 480 kmp; Populaţie – 44.540 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră*
- *Localităţi*: Agăş, Comăneşti, Dărmăneşti

– ***Aria Negreşti*** (jud. Vaslui): Suprafaţă – 60 kmp; Populaţie – 9.150 loc. (3 ani→2004)

- *Arie agricolă,* cu *alunecări* de teren, ce afectează locuinţe şi culturi
- *Localităţi*: Negreşti

b. **Regiunea Sud-Est**

Suprafaţă – 354 kmp (0,15%); Populaţie – 35.800 loc. (0,18%)

– ***Aria Mărăşeşti*** (jud. Vrancea): Suprafaţă – 87 kmp; Populaţie – 13.100 loc. (3 ani→2004)

- *Arie cu monoindustrie în declin*
- *Localităţi*: Mărăşeşti

– ***Aria Nehoiu*** (jud. Buzău): Suprafaţă – 113 kmp; Populaţie – 11.630 loc. (3 ani→2004)

- *Arie cu alunecări de teren*, *industria lemnului şi industrie textilă* în declin şi cu *disponibilizări*.
- *Localităţi*: Nehoiu

– ***Aria Altân Tepe*** (jud. Tulcea): Suprafaţă – 47 kmp; Populaţie – 2.290 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*
- *Localităţi:* Stejaru

– ***Aria Hârşova*** (jud. Constanţa): Suprafaţă – 107 kmp; Populaţie – 10.100 loc. (3 ani→2004)

- *Arie cu monoindustrie în declin*.
- *Localităţi:* Hârşova

c. **Regiunea Sud**

Suprafaţă – 325 kmp (0,14%); Populaţie – 61.635 loc. (0,29%)

– ***Aria Ceptura*** (jud. Prahova): Suprafaţă – 47 kmp; Populaţie – 5.300 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*
- *Localităţi:* Ceptura

– ***Aria Filipeşti*** (jud. Prahova): Suprafaţă – 132 kmp; Populaţie – 24.900 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*
- *Localităţi:* Filipeştii de Pădure, Filipeştii de Târg, Măgureni

– ***Aria Mizil*** (jud. Prahova): Suprafață – 19 kmp; Populație – 15.760 loc. (3 ani→2004)

- *Arie cu dezvoltare slabă*, *industrie* şi *agricultură* neperformante
- *Localități:* Mizil

– ***Aria Zimnicea*** **(**jud. Teleorman): Suprafață – 126 kmp; Populație – 15.670 loc. (10 ani→2010)

- *Arie cu dezvoltare necorespunzătoare*, cu *industrie* în declin şi cu *activitate agricolă* neperformantă
- *Localități:* Zimnicea

d. **Regiunea Sud-Vest**

Suprafață – 1.244 kmp (0,52%); Populație – 109.815 loc. (0,51%)

– ***Aria Albeni*** (jud. Gorj): Suprafață – 279 kmp; Populație – 18.765 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*, cu *disponibilizări*
- *Localități:* Târgu Cărbuneşti, Albeni, Roşia de Amaradia, Bustuchin

– ***Aria Schela*** (jud. Gorj): Suprafață – 299 kmp; Populație – 12.640 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră*, *agricultură* slab dezvoltată
- *Localități*: Bumbeşti-Jiu

– ***Aria Motru-Rovinari*** (jud.. Gorj): Suprafață – 666 kmp; Populație – 78.410 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*, cu *disponibilizări* masive; *inundații* şi *alunecări* de teren
- *Localități:* Motru, Rovinari, Cătunele, Glogova, Samarineşti, Mătăsari, Drăgoteşti, Câlnic, Fărcăşeşti, Urdari, Negomir, Plopşoru, Bâlteni.

e. **Regiunea Vest**

Suprafață – 4760 kmp (2,0%); Populație – 369.830 loc (1,7%)

– ***Aria Valea Jiului*** (jud. Hunedoara): Suprafață – 918 kmp; Populație – 146.750 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*, cu *disponibilizări* masive
- *Localități:* Petroşani, Lupeni, Vulcan, Uricani, Petrila, Aninoasa

– ***Aria Hunedoara*** (jud. Hunedoara): Suprafață – 285 kmp; Populație – 89.150 loc. (5 ani→2005)

- *Arie industrială în declin* şi *minieră* cu *disponibilizări*
- *Localități:* Hunedoara, Călan, Ghelari, Teliucu Inferior

– ***Aria Brad*** (jud. Hunedoara): Suprafață – 1.320 km; Populație – 49.840 loc. (10 ani→2008)

- *Arie minieră în declin*
- *Localități:* Brad, Baia de Criş, Buceş, Blăjeni, Bucureşci, Bulzeşti, Băița, Criscior, Luncoiu de Jos, Ribița, Tomeşti, Vălişoara, Vața de Jos, Vorța, Certej

– ***Aria Rusca Montană*** (jud. Caraş-Severin): Suprafață – 2 kmp;

Populație – 4.700 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*
- *Localități:* Rusca Montană

– *Aria Bocşa* (jud. Caraş-Severin): Suprafață – 286 kmp; Populație 22.770 loc. (10 ani→2009)

- *Arie industrială în declin* şi *minieră* cu *disponibilizări*
- *Localități:* Bocşa, Ocna de Fier, Dognecea, Lupac

– Aria Moldova Nouă-Anina (jud. Caraş-Severin): Suprafață – 1.826 kmp; Populație – 58.390 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*, cu *agricultură* slabă
- *Localități:* Anina, Oravița, Moldova Nouă, Berzasca, Coronini, Sichevița, Cărbunari, Sasca Montană, Ciudanovița, Bozovici, Prigor, Mehadia

– *Aria Nădrag* (jud. Timiş); Suprafață – 128 kmp; Populația – 2.930 loc. (3 ani→2004)

- *Arie industrială în declin*
- *Localități:* Nădrag

f. **Regiunea Nord-Vest**

Suprafață – 4.060 kmp (1,7%); Populație – 367.375 loc. (1,7%)

– *Aria Ştei-Nucet* (jud. Bihor): Suprafață– 80 kmp; Populație – 13.940 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*, *agricultură* slabă
- *Localități:* Ştei, Nucet, Drăgăneşti

– *Aria Vadu Crişului* (jud. Bihor): Suprafață – 420 kmp; Populație – 17.715 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*
- *Localități:* Borod, Şuncuiuş, Dobreşti, Vadu Crişului

– *Aria Aleşd* (jud. Bihor): Suprafață – 230 kmp; Populație – 21.920 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*
- *Localități:* Popeşti, Derna, Aleşd

– *Aria Ip* (jud. Sălaj): Suprafață – 60 kmp; Populație – 3.945 loc. (10 ani→2009)

- *Arie industrială şi minieră în declin*
- *Localități:* Zăuan, Cosniciu de Jos, Cosniciu de Sus, Zăuan-Băi, Ip

– *Aria Hida-Jibou* (jud. Sălaj): Suprafață – 332 kmp; Populație – 22.615 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*
- *Localități:* Hida, Surduc, Jibou, Bălan

– *Aria Şărmăşag* (jud. Sălaj): Suprafață – 175 kmp; Populație – 13.220 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*
- *Localități:* Şărmăşag, Chiejd, Bobota

– *Aria Baia Mare* (jud. Maramureş): Suprafață – 732 kmp;

Populație – 178.640 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră şi industrială în declin*
- *Localități:* Cicârlău, Tăuții-Măgherăuş, Baia Mare, Baia Sprie, Băiuț, Cavnic, Şişeşti

– ***Aria Vişeu-Borşa*** (jud. Maramureş): Suprafață – 803 kmp;
Populație – 43.860 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*
- *Localități:* Borşa, Vişeu de Sus

– ***Aria Rodna*** (jud. Bistrița-Năsăud): Suprafața – 1.230 kmp;
Populație – 51.520 loc. (10 ani→2009)

- *Arie industrială în declin*
- *Localități:* Rodna, Şanț, Parva, Rebra, Lunca Ilvei, Maieru, Ilva Mică, Rebrişoara, Feldru, Sângeorz-Băi

g. **Regiunea Centru**
Suprafață – 2.120 kmp (0,9%); Populație – 126.000 loc. (0,6%)

– ***Aria Bălan*** (jud. Harghita): Suprafața – 2 kmp; Populație – 7.900 loc. (10 ani→2008)

- *Arie minieră în declin*
- *Localități:* Bălan

– ***Aria Baraolt*** (jud. Covasna): Suprafață – 133 kmp; Populație – 9.670 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră în declin*
- *Localități:* Baraolt

– ***Aria Cugir*** (jud. Alba): Suprafață – 348 kmp; Populație – 25.980 loc. (10 ani→2010)

- *Arie cu monoindustrie în declin*
- *Localități:* Cugir

– ***Aria Apuseni****[*] (jud. Alba): Suprafață – 1.090 kmp; Populație – 42.115 loc. (10 ani→2009)

- *Arie minieră şi industria lemnului în declin*; *Inundații şi alunecări*
- *Localități:* Zlatna, Almaşu Mare, Abrud, Ciuruleasa, Bucium, Sohodol, Mogoş, Roşia Montană, Baia de Arieş, Bistra, Lupşa, Sălciua

– ***Aria Țara Moților*** (neinclusă în H.G.) (jud.. Alba): Suprafață – 670 kmp; Populație – 25.000 loc.

- *Arie cu agricultură slabă, zootehnie în declin*, *inundații şi degradări de teren*, *căi de comunicație* insuficiente şi necorespunzătoare, *nivel de viață* redus
- *Localități:* Câmpeni, Arieşeni, Gârda de Sus, Scărişoara, Horea, Albac, Vadu Moților, Poiana Vadului, Avram Iancu, Vidra

[*] În H.G., sub această titulatură este inclusă, cu probleme social-miniere, numai o parte din „Țara Moților", de aceea, am mai adăugat „Aria Țara Moților", care se referă la restul teritoriului şi care constituie, de asemenea, o arie defavorizată.

– ***Aria Copşa Mică*** (jud. Sibiu): Suprafaţă – 26 kmp; Populaţie – 5.370 loc. (10 ani→2010)

- *Arie cu monoindustrie în declin*; *poluare* puternică
- *Localităţi:* Copşa Mică

– ***Aria Turda*** (jud. Cluj): Suprafaţă – 91 kmp; Populaţie – 55.890 loc. (3 ani→2006)

- *Arie cu industrie prelucrătoare şi extractivă în declin*, cu *disponibilizări*
- *Localităţi:* Turda

Ca unităţi geografice, ale căror limite nu se suprapun celor ale structurilor administrative (judeţe) sau ale regiunilor de dezvoltare, se disting 4 mari regiuni şi mai multe arii insulare.

a. **Regiunea Carpaţilor Orientali de Nord**, cu ariile, stabilite prin H.G., Bucovina, Baia Mare, Vişeu-Borşa, Rodna.

b. **Regiunea Bazinului hidrografic superior şi mijlociu al Jiului**, cu ariile Albeni, Schela, Motru-Rovinari, Valea Jiului.

c. **Regiunea Munţilor Banatului**, cu ariile Bocşa, Moldova Nouă-Anina.

d. **Regiunea Munţilor Apuseni**, cu ariile Ştei-Nucet, Apuseni-Ţara Moţilor.

Ariile defavorizate din afara regiunilor geografice, incluse în H.G., cu caracter dispersat teritorial (insular), sunt: Negreşti, Comăneşti, Mărăşeşti, Altân Tepe (Stejaru), Hârşova, Mizil, Ceptura, Nehoiu, Filipeşti, Zimnicea, Nădrag-Rusca Montană, Hunedoara, Cugir, Copşa Mică, Vadu Crişului, Aleşd, Ip, Şărmăşag, Hida-Jibou, Bălan, Baraolt.

În afara ariilor defavorizate stabilite prin Hotărâri de Guvern, aproape în exclusivitate pe bază de criterii sociale şi economice, în ţara noastră mai există multe arii cu vulnerabilităţi datorate acţiunii repetate a fenomenelor naturale de hazard, risc, calamităţi (cutremure, eroziuni, inundaţii, excese de umiditate, alunecări şi surpări de terenuri, secete, ploi torenţiale etc.) sau activităţilor antropice (poluări de ape, aer şi soluri, defrişări iraţionale etc.).

Desigur, aşa cum prin legiferarea ariilor defavorizate s-a avut în vedere reducerea disparităţilor sociale şi economice teritoriale şi acordarea de ajutoare din fonduri externe şi interne, pentru diminuarea sau stoparea vulnerabilităţilor este necesară şi o stabilire a ariilor afectate în mod repetat şi distructiv de fenomene naturale sau antropice.

Unele acţiuni au fost întreprinse prin amenajări (irigaţii, desecări, amenajări antierozionale etc.), lucrări care acum sunt în stare avansată de degradare sau de nefuncţionare.

C. **Amenajări teritoriale**[*]

Încă din cele mai îndepărtate timpuri, omul a fost într-o continuă luptă cu natura. Prin activitatea sa neîntreruptă şi raţională, el a transformat pe arii mai mari sau mai mici, total sau parţial, peisajul natural iniţial, a pus stavilă sau a căutat să

[*] După I. Iordan, *Works of Lands Melioration in the Republic of Romania*, în „Revue Roumaine de Géologie, Géophisique et Géographie“, T. XXI, 1977; *idem, Modificări ale peisajului agrogeografic*, în „Terra“ nr. 2, 1987

diminueze cât mai mult influenţele fenomenelor de risc, hazarde, dezastre. Această luptă, fie sub aspectul cuceririi de terenuri pentru diferite activităţi, fie sub acela al combaterii efectelor dăunătoare, a căpătat din ce în ce mai mult un conţinut aparte şi o importanţă deosebită.

Amenajările teritoriale, care constituie o acţiune antropică de mare importanţă pentru modificarea peisajului natural, pentru lupta împotriva calamităţilor naturale, constau, în principal, din lucrări de combatere a eroziunii şi folosirea raţională a terenurilor în pantă, din îndiguiri şi desecări şi din regularizarea cursurilor de apă şi construirea de bazine de acumulare pentru limitarea inundaţiilor şi combaterea excesului de umiditate, din amenajări pentru irigat în vederea înlăturării efectelor secetei, din lucrări de ameliorare a terenurilor sărăturate sau de utilizare a celor nisipoase.

Primele lucrări de amenajări teritoriale din ţara noastră au fost executate în Câmpia bănăţeană, la începutul secolului al XVIII-lea, pentru desecarea şi darea în cultură a unor mlaştini de aici, precum şi în secolul al XIX-lea, pentru desecarea unor terenuri mlăştinoase din bazinul Crişurilor şi cel al Someşului. Unele îndiguiri şi desecări au fost executate în Lunca Dunării şi în luncile mai multor râuri din Moldova şi din Câmpia Română (digurile de la Chirnogi, Băneasa-Gostinu, Ghidici-Rast, Canalul Sabarului între Vidra şi Ciocoveni etc.).

Dintre lucrările de irigaţii realizate în secolul al XVIII-lea se remarcă, în principal, canalul Mihai Vodă Sturza din râul Putna lângă Focşani, canalul Mărăcineni şi canalul Buzău din râul Buzău, iazul Morilor şi canalul Leaotul din râul Prahova, amenajările pentru orezării de la Banloc etc.

Privit în timp, caracterul lucrărilor de amenajări funciare a diferit mult de la o perioadă la alta. Astfel, până la primul război mondial, au fost efectuate lucrări numai cu caracter local, legate în primul rând de înlăturarea excesului de umiditate (îndiguiri şi desecări), în Câmpia Română, în Câmpia Tisei şi în Moldova.

În perioada interbelică, amenajările se extind şi se intensifică, însă au tot caracter local. Alături de lucrări pentru protejarea contra inundaţiilor, care se efectuează în luncile mai multor râuri din Câmpia Română, Câmpia Tisei, Podişul Transilvaniei şi din bazinele râurilor Prut şi Siret, se întreprind şi lucrări, cu extindere nu prea mare, de desecări şi de amenajări pentru irigaţii. În această perioadă se pun bazele legumiculturii irigate şi ale culturii orezului. De asemenea, se efectuează, însă cu caracter strict local, lucrări de combatere a eroziunilor în bazinele Prahovei, Buzăului, Siretului, Someşului etc.

Cea de-a treia perioadă, postbelică, se caracterizează printr-o extensie foarte mare a amenajărilor teritoriale, care se întreprind pe suprafeţe întinse, în cadrul unor mari sisteme. Numeroase lucrări de îndiguiri şi desecări, de amenajări pentru irigaţii, de combatere a eroziunii solului, de ameliorare a terenurilor nisipoase etc. se întreprind în toate regiunile ţării.

Această acţiune de recuperare a terenurilor neproductive, de luptă împotriva calamităţilor naturale a dus la schimbări evidente în structura modului de utilizare a terenurilor, ca şi în structura terenurilor cultivate.

a. **Amenajarea terenurilor supuse inundaţiilor şi excesului de umiditate**

În raport cu regimul de scurgere a apei şi cu particularităţile morfohidrografice ale râurilor, inundaţiile se produc neuniform în timp şi spaţiu, remarcându-se, totuşi, unele perioade cu o frecvenţă mai mare a acoperirii terenurilor de către ape. De asemenea, s-au remarcat şi unele inundaţii „catastrofale“ în mai mulţi ani, cele din 1970 şi 1975, 1995, 2003 şi 2004 fiind cele mai mari din ultima sută de ani, iar cele din 2005 le depăşesc pe toate în extensiune şi în distrugeri materiale şi în victime omeneşti.

Lucrările de *îndiguire* şi *desecare*, uneori asociate şi cu cele de regularizare a cursurilor de apă, au rolul de a limita sau înlătura inundaţiile şi excesul de umiditate persistent pe unele terenuri sau care afectează obiective economice şi localităţi.

– ***Inundaţiile*** afectează o suprafaţă de peste 3,5 milioane de ha, din care 2,5 milioane ha terenuri agricole, restul fiind terenuri forestiere, localităţi, căi de comunicaţie, obiective economice ş.a. Suprafeţele inundabile cele mai întinse sunt situate în Lunca şi Delta Dunării (1 milion de ha), în bazinele hidrografice ale râurilor Someş (270.000 ha), Crişuri (370.000 ha) Mureş (310.000 ha), Olt (240.000 ha), Prut (190.000 ha) şi în Banat (340.000 ha).

Lucrări de îndiguiri s-au efectuat încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, mai întâi în şesul bănăţean şi în bazinele râurilor Criş şi Crasna, apoi în Lunca Dunării.

La începutul secolului XX, suprafaţa apărată de inundaţii din ţara noastră era apreciată la 580.000 ha, iar în anul 1944 la 650.000 ha.

În perioada 1948–1950 s-au executat redimensionarea digurilor din insula Brateşu de Sus (12.700 ha) şi îndiguirile incintelor Chirnogi-Argeş (1.890 ha), Brăila-Dunăre-Siret (5.500 ha), Tulcea-Nufăru (1.890 ha). Între 1950 şi 1965 în Lunca Dunării s-au îndiguit peste 90.000 ha, cele mai însemnate incinte fiind Borcea de Sus (9.000 ha), Călmăţui-Gropeni (19.600 ha), Jiu-Bechet (3.300 ha), Ostrovu Tătarului (2.800 ha), Ghidici-Bistreţ (11.400 ha) Stelnica-Borduşani (1.600 ha), Făcăeni-Lunca (4.500 ha), Brăiliţa-Călmăţui (11.900 ha), Ciobanu-Dăeni (5.000 ha), Pecineaga-Turcoaia (3.400 ha), Carcaliu-Măcin (1.700 ha), iar după 1965 suprafaţa îndiguită a depăşit 400.000 ha, cele mai întinse incinte realizându-se în zonele Salcia-Cetate şi Olt-Seaca (6.300 ha), Seaca-Zimnicea (13.100 ha), Vedea-Slobozia (4.700 ha), Gostinu-Argeş (922.800 ha), Olteniţa-Dorobanţu (12.900 ha), Boianu-Călăraşi (23.500 ha), Borcea-Feteşti (1.100 ha), Brateşu de Jos (1.310 ha), Călăraşi-Răul (10.800 ha), Borcea de Sus (19.200 ha), Borcea de Jos (31.200 ha), Balta Brăilei (72.200 ha), Hârşova-Ciobanu (5.000 ha), Măcin-I.C. Brătianu (12.600 ha).

De asemenea, îndiguiri s-au executat pe Someş, Crasna-Beretău, Crişul Alb, Crişul Negru, Crişul Repede, Mureş, Siret, Prut, Olt, Ialomiţa, Argeş, Dâmboviţa ş.a., pe suprafeţe ce însumează peste 400.000 ha.

Pe cursurile de apă mari, îndiguirile s-au executat în paralel cu lucrări de regularizare, în timp ce pe cursurile de apă mai mici ele au fost însoţite de regularizarea traseelor sinuoase, de realizarea de acumulări în vederea atenuării viiturilor şi de lucrări de calibrare a albiilor.

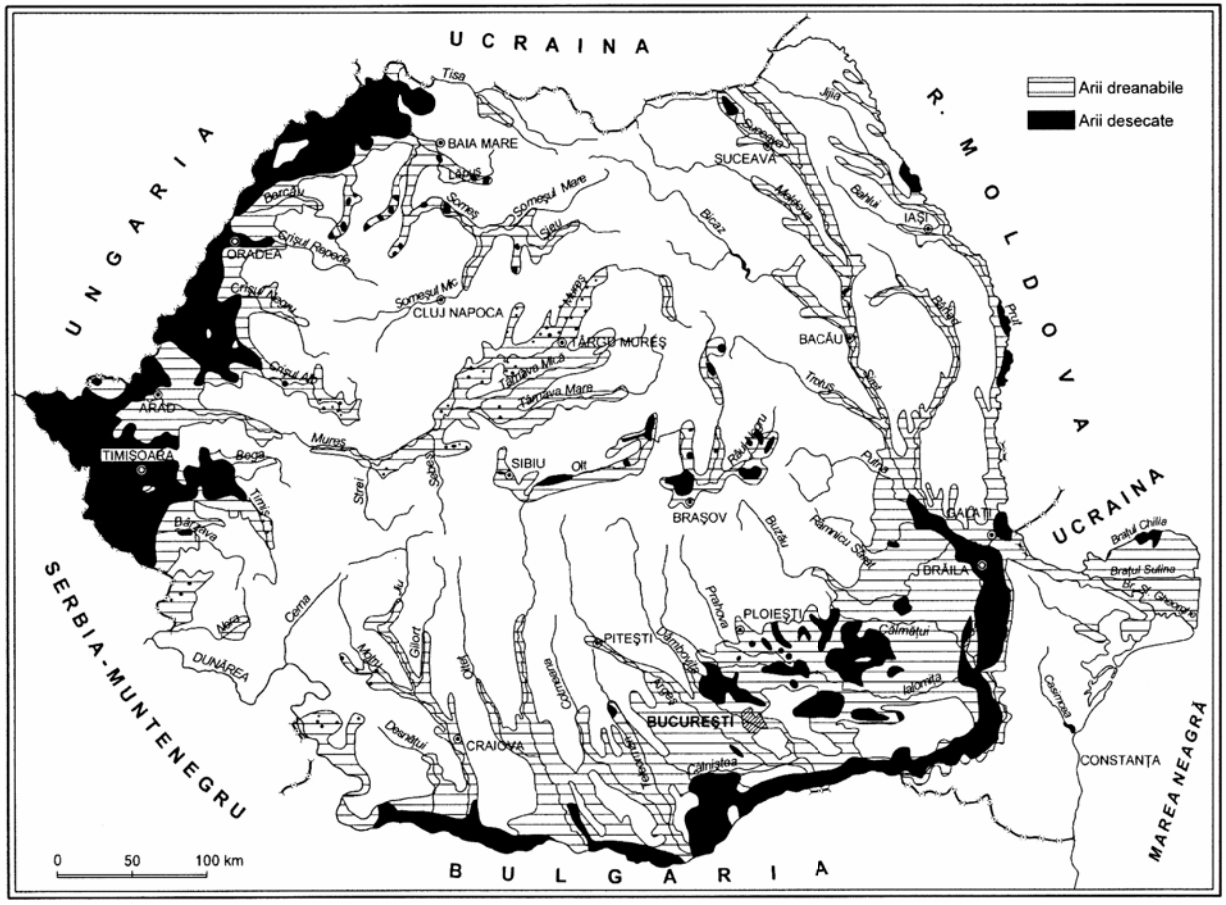

Fig. 121. AMENAJAREA TERENURILOR CU EXCES DE APĂ (desecări) (după I. Iordan, 1977)

În prezent, terenurile apărate de inundații totalizează aproape 1,7 milioane ha, reprezentând 50% din suprafața inundabilă.

– ***Excesul de apă***, cauzat de precipitații abundente, de inundații, de existența unor izvoare cu ape mai bogate sau de prezența pânzei de apă freatică la mică adâncime – toate acestea pe terenuri cu dificultăți de scurgere – afectează suprafețe estimate la peste 7 milioane de ha, din care 1,9 milioane ha cu pericol de producere a excesului de apă numai în anii foarte ploioşi sau în condiții de irigare, 2,5 milioane ha cu exces la suprafață datorat apelor din precipitații, 0,7 milioane ha cu exces de adâncime datorat umezelii freatice, restul cu exces mixt (la suprafață şi de adâncime). Cele mai însemnate suprafețe afectate de exces de umiditate sunt situate în Lunca şi Delta Dunării, în Banat, în bazinele râurilor Someş, Mureş, Criş, Siret, Prut, Ialomița, Argeş, Jiu etc.

Amenajările de desecare au înregistrat creşteri continue, de la 370.000 ha, existente în 1950, la 1,1 milioane ha în 1970 şi la 3,2 milioane ha la sfârşitul anului 2003. Cele mai întinse suprafețe sunt situate în sudul țării (în județele Galați, Brăila, Ialomița, Călăraşi, Giurgiu, Teleorman, Olt, Dolj, Buzău şi Dâmbovița), în Câmpia de Vest (județele Timiş, Arad, Bihor şi Satu Mare), precum şi în județele Braşov şi Mureş.

b. **Amenajarea terenurilor sărăturoase şi a celor nisipoase**

Datorită constituției pedologice şi prezenței apei în sol timp mai îndelungat – ca urmare fie a excesului de umiditate, fie a irigațiilor de lungă durată – apare fenomenul de ***sărăturare*** a solului.

În prezent, pe teritoriul țării noastre terenurile afectate de salinitate totalizează 600.000 ha, localizate în cea mai mare parte în Câmpia de Vest (județele Bihor, Arad, Timiş, Caraş-Severin), în Câmpia Română (Brăila, Buzău, Ialomița), în Depresiunea Jijia-Bahlui, în Delta Dunării şi pe litoralul Mării Negre.

Pentru ameliorarea acestor terenuri s-au realizat lucrări în raza localității Stăncuța (jud. Brăila), în cadrul sistemelor de irigații Terasa Brăilei, Terasa Viziru, Ialomița-Călmățui, al sistemelor de desecare canal colector Oradea, Teuz, Trifeşti-Sculeni, Albița-Fălciu, precum şi în bazinul râului Călmățui (în județele Brăila şi Buzău).

O altă categorie de terenuri este reprezentată de ***nisipuri***. Suprafețele acestora, estimate la peste 400.000 ha – din care 270.000 ha sunt de natură eoliană şi 130.000 ha de natură aluvială, sunt situate în sudul Olteniei (18.000 ha), în Câmpia Bărăganului de Est şi Câmpia Tecuciului (Hanu Conachi-Iveşti) (45.000 ha), în Câmpia de Vest (Carei-Valea lui Mihai, Teremia Mică-Tomnatic) (30.000 ha), în Delta Dunării şi în zonele Hârşova-Ciobanu, Plopu-Independența-Dunavăț, Litoralul Mării Negre (peste 100.000 ha). Pentru introducerea terenurilor nisipoase în circuitul agricol s-au întreprins lucrări complexe de nivelare-modelare, combatere a deflației, precum şi cultivarea cu plante adecvate la condițiile locale. De asemenea, s-au efectuat şi lucrări în vederea aplicării de irigații şi de desecare-drenaj (în interdune), mai ales în cadrul sistemelor de irigații Crivina-Vânju Mare, Izvoarele-Cujmir, Cetate-Galicea, Sadova-Corabia, Calafat-Băileşti (peste 120.000 ha), Ialomița-Călmățui, Borduşani (peste 38.000 ha), în Delta Dunării şi în Câmpia de Vest.

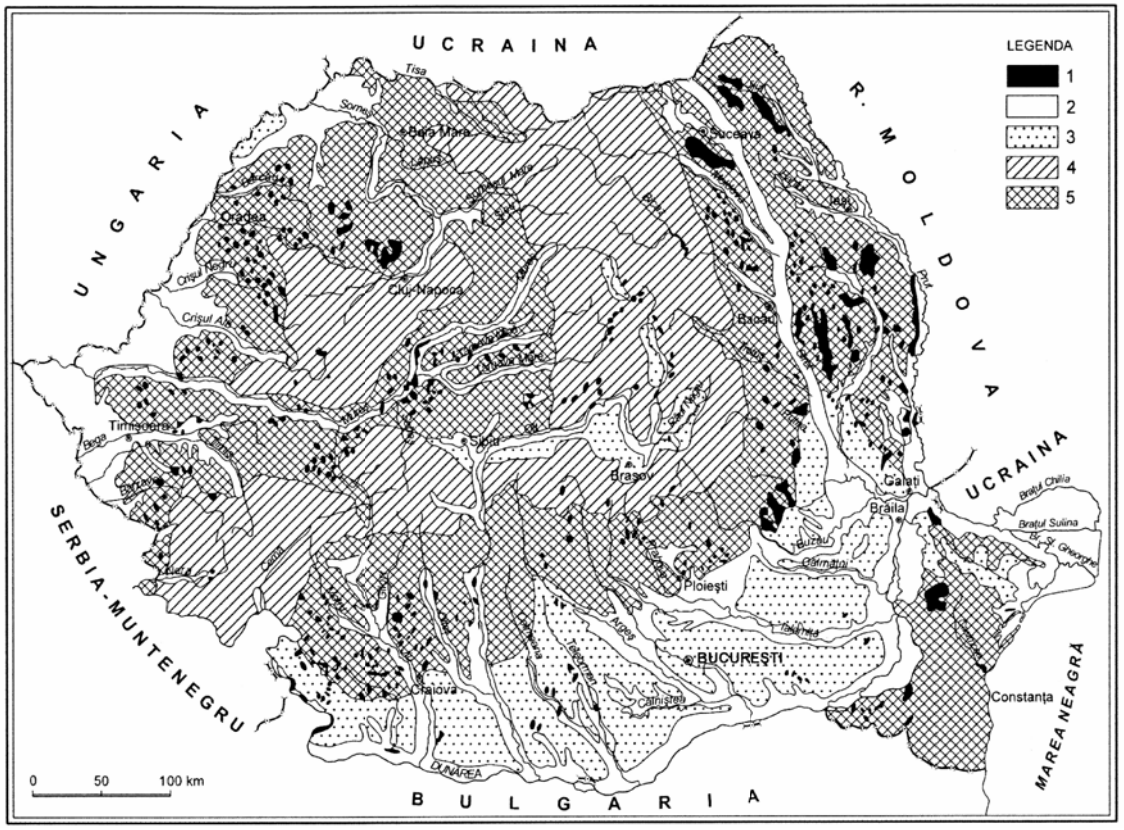

Fig. 122. COMBATEREA EROZIUNII SOLULUI

1) amenajări de combatere a eroziunii solului; 2) arii cu eroziune nesemnificativă; 3) arii cu eroziune slabă; 4) arii cu eroziune moderată; 5) arii cu eroziune puternică şi foarte puternică. (după I. Iordan, 1977).

c. **Amenajarea terenurilor degradate**

Caracterele morfohidrografice şi pedoclimatice ale teritoriului ţării noastre favorizează dezvoltarea *proceselor de degradare*, care afectează atât terenuri agricole, cât şi căi de comunicaţie, aşezări, diferite construcţii etc. În prezent, 6,7 milioane ha sunt afectate de degradări, mai lente sau mai accentuate, în funcţie de condiţiile morfologice şi pedoclimatice, după cum urmează: 56% cu **eroziune** slabă şi 44% cu **eroziune moderată, puternică şi foarte puternică** (din care peste 200.000 ha cu degradări excesive). Din cele 3,9 milioane ha cu eroziune slabă, 1,6 milioane ha sunt situate în zona montană, fiind acoperite de pajişti alpine.

De asemenea, trebuie menţionat că numai 20.000 ha terenuri forestiere sunt afectate de eroziune torenţială şi circa 5.000 ha de procesele de deflaţie.

Cele mai întinse terenuri degradate sunt situate în Podişul Transilvaniei (980.000 ha cu eroziune moderată şi puternică, 270.000 ha cu eroziune foarte puternică), zona Subcarpaţilor (750.000 ha cu eroziune moderată şi puternică, 135.000 ha cu eroziune foarte puternică), Munţii Apuseni şi Dealurile Vestice (270.000 ha cu eroziune moderată şi puternică, 40.000 ha cu eroziune foarte puternică), Podişul Dobrogei (170.000 ha cu eroziune moderată şi puternică), 60.000 ha cu eroziune foarte puternică în Delta Dunării, în sudul Olteniei, precum şi în zona Hanu Conachi-Iveşti (cu procese de deflaţie).

Deşi cu tradiţii relativ vechi, lucrările de combatere a eroziunii s-au efectuat pe spaţii restrânse şi au avut un caracter cu totul local.

Primele lucrări de terasare a pantelor s-au făcut cu ajutorul „zidurilor de piatră” în zona Baratca-Păuliş (jud. Arad) şi în podgoria Târnavelor (plantate cu viţă de vie), iar lucrări de combatere a eroziunii solului la Livada (com. Grebănu, jud. Buzău), Gura Dimienii şi Izvoru Dulce (com. Beceni, jud. Buzău), la Urlaţi (jud. Prahova), pe valea Carasu (jud. Constanţa) etc.

După 1950, în toate regiunile ţării lucrările de combatere a degradărilor au înregistrat un ritm susţinut şi au modificat evident peisajul geografic, creind noi zone agricole, în cadrul cărora viticultura şi pomicultura s-au plasat pe primele locuri. Aceste lucrări s-au axat pe combaterea eroziunii de suprafaţă, prin amenajarea versanţilor pentru a putea fi cultivaţi (vii, livezi, pajişti) şi prin terasarea pantelor intens erodate (plantarea lor cu viţă de vie şi pomi), pe combaterea eroziunii de adâncime, prin amenajarea ravenelor şi torenţilor, pe combaterea alunecărilor etc. Astfel, suprafeţele cu lucrări de combatere a degradărilor au crescut de la 2.000 ha, în 1950, la 435.000 ha în 1970 şi la 2,2 milioane ha în 1986.

Cele mai mari suprafeţe amenajate antierozional sunt în judeţele Argeş, Buzău, Galaţi, Vrancea, Bacău, Vaslui, Iaşi, Sibiu, Mureş, Constanţa, Cluj, Mehedinţi, Sălaj, Suceava, Botoşani şi Dâmboviţa.

Alunecările de teren, cauzate mai ales de precipitaţiile abundente şi torenţiale, afectează suprafeţe întinse în zonele de dealuri şi podişuri. Din totalul de peste 670.000 ha terenuri cu alunecări, peste 120.000 ha au suferit intensificări ale fenomenului de alunecare, în special în judeţele Vaslui, Iaşi, Botoşani, Vrancea, Prahova, Galaţi şi Cluj, în urma celor câteva maxime pluviale ce au avut loc în perioadele 1970–1980 şi 1995–2004, dar mai ales în 2005.

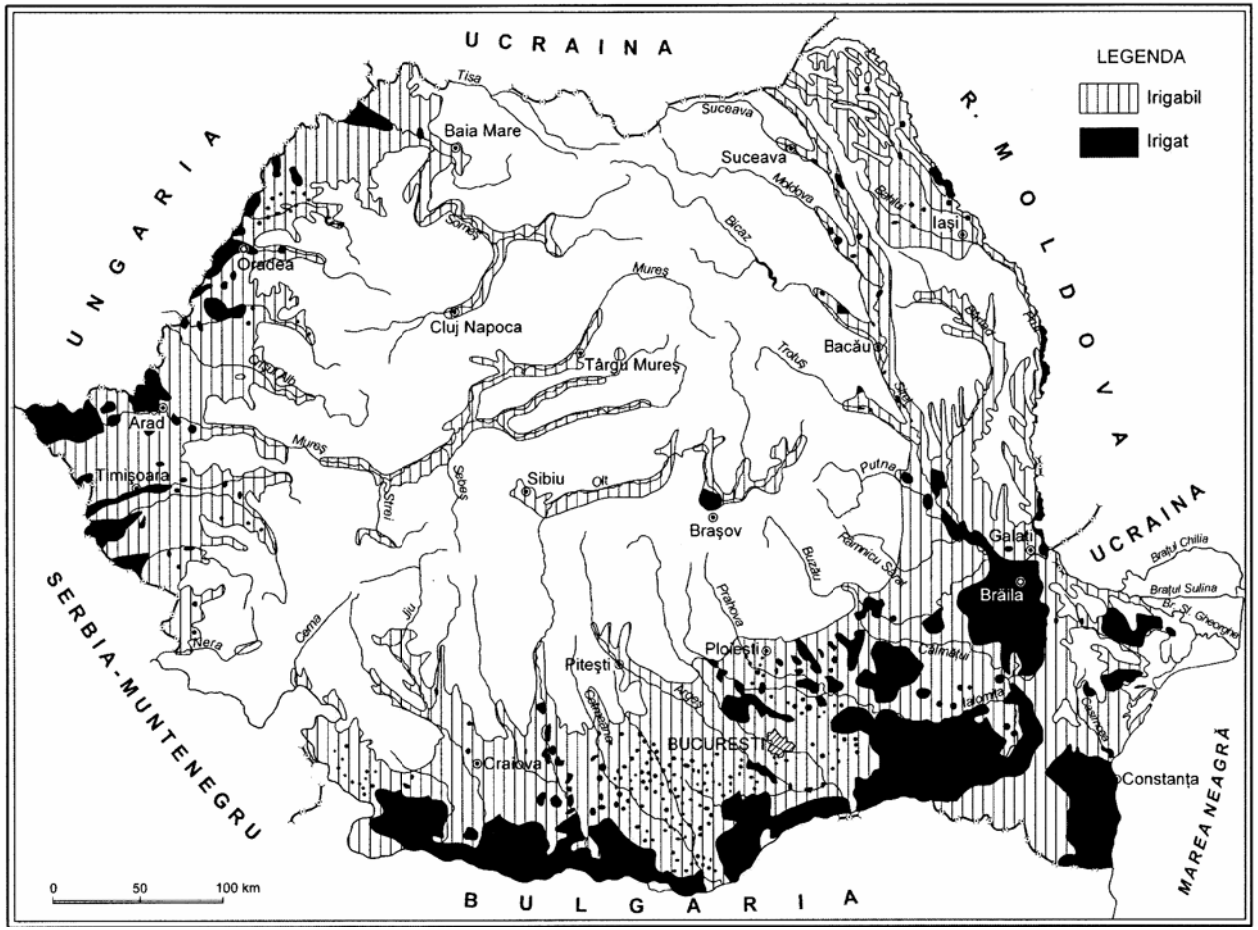

Fig. 123. AMENAJĂRI PENTRU IRIGAT (după I. Iordan, 1977)

d. **Amenajările pentru irigat**

După cum se ştie, *deficitul de umiditate* afectează în ţara noastră peste 7,1 milioane ha, ca regiuni frecvent supuse secetelor remarcându-se Podişul Moldovei şi Dobrogea, Câmpia Română şi, parţial, Câmpia de Vest şi Podişul Transilvaniei. Importanţa deosebit de mare pe care *amenajările pentru irigat* o au în combaterea secetelor a făcut să se acorde o mare importanţă acestor lucrări. Dacă la început irigaţiile erau limitate la suprafeţe reduse, şi aproape numai pentru cultura legumelor şi mai apoi a orezului, apa necesară fiind furnizată de surse locale (din râuri sau pânza freatică) sau de canale derivate din artere hidrografice, după cel de-al doilea război mondial lucrările au cuprins suprafeţe din ce în ce mai mari, organizate pe sisteme întinse.

Astfel, începând din 1950, amenajările pentru irigat s-au extins într-un ritm deosebit, crescând de la 42.000 ha (din care 27.000 locale) la 731.000 ha (din care 392.000 locale) în 1970 şi la 3,2 milioane ha (din care peste 500.000 ha locale) în 1986 (în 2004 erau tot 3,2 milioane ha).

Cele mai însemnate sisteme realizate în această perioadă sunt: Stoeneşti-Vişina (32.000 ha) pe Olt; Terasa Călăraşi (13.000 ha) pe Dunăre; precum şi cele locale din jurul Capitalei şi al câtorva mari oraşe, până în 1965; sistemele Carasu (198.000 ha) în Dobrogea; Jegălia (22.000 ha), Pietroiu-Ştefan cel Mare (55.000 ha), Gălăţui-Călăraşi (84.000 ha) şi Terasa Brăilei (71.000 ha) în Bărăgan; Calafat-Băileşti (50.000 ha), Sadova-Corabia (76.000 ha), Cetate-Galicea (48.000 ha) în Oltenia; Olt-Călmăţui (47.000 ha), Moştiştea I (81.000 ha) în Câmpia Română Centrală; Razim-Sinoie (120.000 ha) în Dobrogea, până în 1975, toate acestea în partea sudică a ţării (Oltenia, Muntenia, Dobrogea). De asemenea, amenajări pentru irigat, în sisteme mari, au fost realizate în zonele Mureş-Crişul Alb (60.000 ha), Timiş-Bega-Mureş (40.000 ha), Someş-Barcău (40.000 ha) – în vestul ţării; Nicoreşti-Tecuci (15.000 ha), Siret-Bahlui (40.000 ha), Siret-Bârlad (50.000 ha), Prut (60.000 ha) – în Moldova; Mureş superior (30.000 ha), Someş superior (12.000 ha), Olt superior (25.000 ha) – în Transilvania.

Lucrările au continuat apoi cu marile sisteme Giurgiu-Răzmireşti (160.000 ha) şi Viişoara (100.000 ha) în Burnaz, Izvoarele-Cujmir (67.000 ha) şi Nedeia-Măceşu (52.000 ha) în Oltenia, terasa Hârşova (35.000 ha) şi Rasova-Vederoasa (65.000 ha) în Dobrogea, Ialomiţa-Călmăţui (140.000 ha), Moştiştea II (peste 62.000 ha), Câmpia Buzăului (56.000 ha), Titu-Ogrezeni în Câmpia Română.

Repartiţia geografică a terenurilor amenajate pentru irigat este redată, pe mari unităţi geografice, în tabelul 27:

Tabelul 27

Terenurile amenajate pentru irigat, pe mari unităţi geografice

Unitatea	Suprafaţa – ha
Câmpia de Vest şi Dealurile Vestice	153.000
Podişul Transilvaniei	71.000
Câmpia Română şi Dealurile piemontane limitrofe	1.885.000
Podişul Dobrogei	545.000
Podişul Moldovei	265.000
Alte unităţi geografice	281.000
Total	**3.203.000**

Amenajările pentru irigat s-au realizat în strânsă legătură cu caracterele arterelor hidrografice, cu specificul regimului hidric, din care cauză marile sisteme de irigaţii au fost amplasate în preajma acestora. Astfel, aproape 80% din totalul suprafeţelor irigate depind de Dunăre – care este singura sursă ce poate asigura apă pentru suprafeţe mai mari, evaluate la 2,5-3,0 milioane ha în condiţiile amenajării hidrotehnice integrale a fluviului – şi de cursurile inferioare ale afluenţilor săi avale de Drobeta-Turnu Severin.

După 1990, instalaţiile şi amenajările pentru irigat au intrat într-o fază de nefolosire parţială sau chiar de degradare, ceea ce face ca o parte însemnată din suprafaţa amenajată să nu fie irigată sau să nu fie realizată la parametri corespunzători.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ*

Lucrări colective sau realizate de instituții de specialitate (ca surse bibliografice de bază):

* * * (1898), *Marele dicționar geografic al României*, București.
* * * (1912-2002), *Recensămintele populației*, Direcția de Statistică, Bucureşti.
* * * (1938-1939), *Enciclopedia României*, vol. I-IV, Bucureşti.
* * * (1950-2004), *Anuarele statistice şi demografice*, Direcția centrală de Statistică (Institutul Național de Statistică), București.
* * * (1960-1964), *Istoria României*, Editura Academiei, Bucureşti.
* * * (1960), *Monografia geografică a R. P. Române*, vol. I, II , Editura Academiei, București.
* * * (1962-1966), *Dicționar enciclopedic român*, vol. I-IV, Editura Politică, Bucureşti.
* * * (1968), *Călători străini despre țările române,* Editura Ştiințifică, Bucureşti.
* * * (1969), *Geografia Văii Dunării româneşti*, Editura Academiei, Bucureşti.
* * * (1969-1980), *Lucrările colocviului de geografia turismului*, vol. I-IV, Bucureşti.
* * * (1970-2005), *Breviare statistice şi turistice*, Direcția Centrală de Statistică (Institutul Național de Statistică), București.
* * * (1971), *Piemontul Getic*, Editura Academiei, Bucureşti.
* * * (1972-1979), *Atlas R. S. România*, Editura Academiei, Bucureşti.
* * * (1982), *Enciclopedia geografică a României* (coordonator Gr. Posea), Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
* * * (1983-2005), *Geografia României* – tratat, vol. I-V, Editura Academiei Române, Bucureşti.
* * * (1969), *Lucrări de geografie aplicată*, Institutul de Geografie, Editura Academiei, Bucureşti.

Beaujeu-Garnier J., Chabot G. (1963), *Traité de géographie urbain*, Librairie Armand Colin, Paris.

Bondrea, A. (2001), *Starea națiunii 2000*, *România încotro?*, Editura Fundației *România de Mâine*, Bucureşti.

Bondrea, A. (2004), *România la începutul secolului XXI. Starea națiunii 2004*, Editura Fundației *România de Mâine*, Bucureşti.

* Selectarea bibliografică a avut ca repere lucrările cu importanță deosebită pentru Geografia umană şi economică a României, în general creații ştiințifice ale autorilor respectivi, iar în situația preluării de idei, de interpretări, de date informative şi documentare, s-au făcut citări în text şi hărți.

S-au menționat, în număr mai mare, lucrările personale, pentru că acestea (la care se adaugă şi capitolele autorului din volumele colective) au constituit componente de bază în prezentarea domeniului respectiv, dar şi pentru a se vedea aportul original, direct şi efectiv, al autorului în structura şi conținutul acestui volum.

Brătescu, C. (1923), *Dacia şi Moesia după Ptolomeus* (secolul II p.Cr.), în revista „Analele Dobrogei", IV, Cernăuți.
Cantemir, D. (ediția 1973), *Descrierea Moldovei* (*Descriptio Moldaviae* – 1716), Editura Academiei Române, Bucureşti.
Coteanu, I. (1981), *Originile limbii române*, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Cucu, V. (1981), *Geografia populației şi aşezărilor*, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.
Erdeli, G. şi colab. (1999, 2000), *Geografie economică mondială*, Editura Fundației *România de Mâine*, Bucureşti.
Erdeli, G., Cucu, V. (2005), *România – populație, aşezări, economie*, Editura Transversal, Bucureşti.
Frunzescu, D. (1872), *Dicționar topografic şi statistic al României*, Bucureşti.
Giurescu, C. C., Giurescu, D. (1974), *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, vol. I, II, Editura Ştiințifică, Bucureşti.
Iordan, I. *Harta economică a R. P. Române* (R.S. România), scara 1:400.000, (ediții: 1962, 1966, 1972, 1976, 1980) – **în colab.**, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.
Iordan, I. (ediții: 1985, 2000), *Harta geografico-economică a României*, scara 1:750.000 – **în colab.**, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Iordan I. (1963), *Harta utilizării terenurilor în România*, scara 1:1.000.000– **în colab.**, în revista „Probleme de geografie", XI, Editura Academiei, Bucureşti.
Iordan, I. (1964), *Carte économique de la Roumanie* **– în colab.**, în „Revue roumaine de géographie", T VII, Editura Academiei, Bucureşti.
Iordan, I. (1968), *Aménagements du territoire agricole de la zone Galați-Brăila*– **în colab.**, „Mèlanges de géogr. physique, humaine, economique et appliqués offérts à M. Omer Tulippe", Edition J. Duclot, Liège – Belgique.
Iordan I. (1969), *Caracterele geografice ale zonei preorăşeneşti a Craiovei* – **în colab.**, în vol. „Lucrări de geografie aplicată", Institutul de Geografie, Bucureşti.
Iordan, I. (1971 a), *O metodă de determinare a potențialului turistic*, în vol. „Lucrările celui de al II-lea colocviu național de geografia turismului", Editura Sport-Turism, Bucureşti.
Iordan, I. (1971 b), *Données nouvelles sur la méthode de calcul de la dispersion des établissements humains,* în „Revue roumaine de géographie", Editura Academiei Române, Bucureşti.
Iordan, I. (1973) *Delimitarea şi caracterizarea zonelor periurbane prin metode matematice,* în revista „Studii şi cercetări de geografie", XX, Editura Academiei, Bucureşti.
Iordan, I. (1973), *Zona periurbană a Bucureştilor*, Editura Academiei, Bucureşti.
Iordan, I. (1974), *Indicatorul localităților din România*– **în colab.**, Editura Academiei, Bucureşti.
Iordan, I. (1974), *O metodă de calcul a procesului de urbanizare*, în revista „Studii şi cercetări de geografie", XXI, Editura Academiei, Bucureşti.
Iordan, I. (1975), *Satul şi dispersia satelor,* în revista „Studii şi referate", nr. 1, Universitatea Bucureşti.
Iordan I. (1977), *Zona turistică periurbană Bucureşti*, în vol. „Lucrările de geografia turismului", Institutul de Geografie, Bucureşti.

Iordan, I. (1977), *Works of Lands Melioration in the R.S. of Romania*, în „Revue roumaine de géographie“ XXI, nr. 1, Editura Academiei, Bucureşti.
Iordan, I. (1978), *Harta industriei energetice a României*– **în colab.**, scara 1:400.000, Editura Didactică şi Pedagogică, Bucureşti.
Iordan I. (1985), *Zona viticolă Panciu-Odobeşti-Coteşti*, în revista „Studii şi cercetări de geografie“, T. XXIII, Editura Academiei, Bucureşti.
Iordan, I. (1987), *Aglomerările urbane*– **în colab**., în revista „Studii şi cercetări de geografie“, XXXIV, Editura Academiei, Bucureşti.
Iordan, I. (1987), *Modificări ale peisajului agrogeografic prin lucrări de îmbunătăţiri funciare*, în revista în „Terra“, nr. 2, Bucureşti.
Iordan, I. (1991 – ediția 1; 1997 – ediția a 2-a), *Harta turistică a României,* scara 1:800.000, Editura Garamond, Bucureşti.
Iordan, I. (1992 – ediția 1; 2003 – ediția a 2-a; 2005 – ediția a 3-a), *Împrejurimile Bucureştilor*, Editura Garamond, Bucureşti.
Iordan, I. (1992), *Împrejurimile Bucureştilor – harta turistică,* scara 1:100.000, Editura „Societatea R“, Bucureşti.
Iordan, I. (1993), *Changements administratives et territoriaux dans la nouvelle Europe: La carte administrative de la Roumanie d`avant guerre, probable ou impossible retour?*– **colab.**, în „Bulletin de la Societé Languedocienne de Géographie“, Montpellier – France.
Iordan, I. (1994), *Utilizarea terenurilor în România*, în revista „Geografia“, I, Editura Academiei Române.
Iordan, I. (1996), *Structurile teritoriale legumicole din România*, în revista „Geografia“, III, Editura Academiei Române, Bucureşti.
Iordan, I. (1996), *Consideraţii geografice privind reorganizarea administrativă a teritoriului României*, în revista „Geografia“, II, Academia Română, Bucureşti.
Iordan, I. (1998), *Les categories taxonomiques: zone suburbaine, zone périurbaine; zone metropolitaine*, în revista „Socio-Economic-Changes in the Suburban Areas of Larges Cities in Romania and Poland“, Geographical International Seminars, nr. 4, Bucharest.
Iordan I. (1985 – ediția 1, 2000 – ediția a 2-a), *Harta geografico-economică*, scara 1:700.000 (**în colab.**), Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Iordan, I. (2003), *România încotro? – Structuri administrativ-teritoriale*, Editura C.D. Press, Bucureşti.
Iordan, Iorgu (1963), *Toponimia Românească*, Editura Academiei, Bucureşti.
Iorga, N. (1935), *Istoria Românilor*, Bucureşti.
Mehedinţi, S. (1931), *Terra*, Editura Naţională, Bucureşti.
Mihăilescu, V. (1927), *O hartă a principalelor tipuri de aşezări rurale din România*, Bul. S.R.R.G., XLVI, Bucureşti.
Mihăilescu, V. (1964), *Repartiţia teritorială a tipurilor funcţionale de oraşe din R.P. Română*, Bul. S.R.G. – Geogr. XI, Bucureşti.
Mihăilescu V. (1941), *Oraşul ca fenomen antropogeografic*, în revista „Studii şi Cercetări Geografice“, Bucureşti.
Oancea, D., Swizewski, C. (1981), *La carte de l´économie du tourisme de la Roumanie*, ASUCI – G.G., XVI, Iaşi.
Pârvan, V. (1972), *Dacia, civilizaţiile antice din ţările Carpato-Danubiene*, ediția a 5-a, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.

Popescu-Spineni, M. (1978), *România în izvoare geografice şi cartografice*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Posea, G. (1969), *Zonarea judeţelor din România după potenţialul turistic*, în volumul „Lucrările Colocviului Național de Geografie a Turismului", Editura Academiei, Bucureşti.
Posea, Gr. (1997), *Câmpia de Vest*, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, Bucureşti.
Posea, Gr. (2004), *Geografia fizică a României*, partea a II-a, Editura Fundaţiei *România de Mâine*, Bucureşti.
Posea, Gr., **Badea, L.** (1984), *România – unităţile de relief*, hartă, scara 1: 750.000, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.
Rosetti, Al. (1978), *Istoria limbii române, de la origini până în secolul al XVII-lea*, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti.
Russu, I. I. (1981), *Etnogeneza românilor. Fondul autohton traco-dacic şi componenta latino-romanică*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.
Simionescu I. (1938), *România*, Bucureşti.
Tufescu, V. (1974), *România*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.
Vâlsan, G. (1971), *Opere alese*, reeditare, Editura Ştiinţifică, Bucureşti.
Vlăsceanu, Gh., Ianoş, I. (1998), *Oraşele României*, Editura Odeon, Bucureşti.
Xenopol, A. D. (1939), *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediţia a 3-a, Bucureşti.

Fig. 19. ROMÂNIA – Structuri administrativ-teritoriale (1926) (după *Atlas R. S. România*) şi cu Ţinuturile din 1938 (după *Enciclopedia României*, 1938)

Fig. 101. TRASEU: Bistriţa – Năsăud (– Vişeu) – Borşa (– Băile Borşa) (– Complexul Borşa) – Pasul Prislop – Cârlibaba – Iacobeni (– Câmpulung Moldovenesc) – Vatra Dornei – Pasul Tihuţa – Bistriţa

TRASEU: Suceava – Gura Humorului (–Voroneţ) – Câmpulung Moldovenesc (– Iacobeni) – Vatra Moldoviţei – Sucevița – Marginea (– Solca – Arbore) – Vicovu de Jos (– Putna) – Rădăuţi – Suceava (– Fălticeni – Gura Humorului) (– Dorohoi) (– Botoşani)